

H

13.16.E 2

SIMPLICII COMMENTARII
IN LIBROS DE ANIMA
ARISTOTELIS.

Quos Ioannes Faſeolus Patauinus ex græcis latinos fecit, atque illuſtriſs. & opt. Tridenti Epiſcopo, ac principi Chriſtophoro de Madrucio dicauit.

ACCESSERVNT AVTEM ET TRES EIVSDEM Faſcoli epiſtolæ. Quarum prima imperitos, inelegantesq́; latinos interpretes deſcrédos admonet. Altera uero Arabas quoq; relinquendos probat. At tertia ad bonas literas, probatiſſimosq́; authores præclara ingenia, ornatiſſimi uiri Ioannis Baptiſtæ Campeii Epiſcopi Maioricenſis exemplo, hortatur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAVTVM EST PRIVILEGIO SENATI
Veneti, ne quis hunc Librum intra decennium imprimat, uendatue.

Venetiis apud Octauianum Scotum D. Amadei.
M D XLIX.

ILLVSTRISS. VIRO CHRISTOPHORO DE MA DRVCIO TRIDENTI ET EPISCOPO, ET PRINCIPI OPTIMO.

Ioannes Faſcolus. S. P. D.

RARA, atq; præclara egregij adoleſcentis Aliprandri fratris tui indoles, quem quatuor abhinc annos: quo ſanè tempore hos Simplicij commentarios latinos faciebam: in græcis literis inſtituebam, in cauſa fuit: ut cum de te tum ex ijs, quæ in eo uidebam: tum ex omni omnium ſermone optima, ac præſtantiſſima queq; intelligerem: ſi ijs unquam datum eſſet, ut in publicum prodirẽt. eos omnino tuo nomine præditos apparere uellem. Verum & illud quoq; confeſtim acceſſit: quod cum paulopoſt Venetias horum impreſſoribus tradendorum cauſa me conferrem: forte fortuna accidit, ut optimum uirum, medicumq; eximium, ac tui amantiſſimum Tremenum Ferotium, qui eodẽ proficiſcebatur, inuenerim. Quem cum propter familiaritatem illam, quæ mihi cum eo intercedit: meæ huiuſce uoluntatis participem reddidiſſem: eam ſanè primo laudauit: deindeq; pluribus me ad id cohortatus eſt. At huiuſmodi poſtea tempora partim ex patris mei morte, partim ex alijs non paucis meis ſolicitudinibus ſubſecuta ſunt: quæ quod à me celerrime confectum fuerat: attamen adhuc penitus abſolui prohibuere. Quo omni tamen tempore ad id opinionis, quam de te conceperamus, tantum cumuli additum eſt: ut nulli non mirum uideri queat. Sed quis nunc de optimo, atq; præſtantiſſimo principe loquutur: qui te non omnibus exemplum ſtatuat? Quis omnium bonarum artium fautorem nominat: qui te non cæteris omnibus anteponat? Quis iuſtior? Quis clementior? Quis populorum ſuorum amantior? Quis omnis eorum utilitatis cupidior? Cæterum, ut alias præclaras animi tui dotes prætermittam: quis nunc in tam amplo dignitatis gradu collocatus repetitur: qui tecum diuinarum, humanarumq; rerum peritia comparandus ſit? Admiratus equidem perſæpe ſum, cum & ex alijs permultis, & ex præſtantiſſimo in primis medico, atq; adeo iam ferè his temporibus medicorum parente ac principe Franciſco Friz melecha, audiuiſſem: quo ſtudio, & qua animi alacritate, cum tibi per occupationes quas in maximo imperio maximas eſſe quilibet facile ſibi perſuadere poteſt, datum eſt: literis, ac libris incumbas: & quã docte, quã copioſe, quantaq; cum omnium admiratione de abditis, reconditiſq;, atq; difficillimis rebus uerba facere ſoleas. Incredibili etiam afficiebar lætitia ex fama illa, quæ tacita iam eſſe non ualet: qua unus penè rectorum ſtudiorum amator, ſtudioſorum adiutor, ac bonarum literarum defenſor ubiq; prædicaris. Nam de pietate religione, ueraq; ſanctimonia, quæ in te eluceſcit: quid plura commemorem? Quam maxima enim indicia afferri poſſunt. Sed illud grauiſſimum, ac certiſſimum abſq; ulla dubitatione extitit: quod in his adeo diuturnis, & adeo moleſtis christianæ reip. controuerſiis, una, cui tu præſis, ciuitas, ad eas conciliandas, ac tollẽdas delecta fuerit: & ad te in primis earũ dijudicandarũ arbitriũ deferri, oẽs arbitrati ſint. Quod cum alijs permultis de cauſis, nobis admodũ gratum, atq; exoptatũ fuit: tũ quia nõ paruã diſputationem futuram audiuimus, de ijs omnibus latinis, græciſq; ſcriptoribus: qui eloquentiæ, politioriſq; omnis doctrinæ nobis magiſtri, ac doctores exiſtunt. Quos nonnullos reuera barbaros, & cuiuſq; humanitatis expertes omnino delere conari, multi dicunt. Quod qua animorum feritate, immanitate ue illi ſunt: libentiſſime perfecturos mihi perſuadeo. Nam hac quoq; ratione, quæ eorum impietati, falſeq; inductioni aduerſantur, deſtruerent. Verum te, tuiq; ſimilibus iudicantibus, quid hac in cauſa aut illis ſperandum, aut nobis timendum eſt? Noſti enim profecto horum ſcriptorum uim, noſti copiã, ac tum uerborum, tum ſententiarum ornamenta: noſti & præceptiones. Quæ licet ad uerum finem Chriſtianum hominẽ non perducant: at neq; procul ab eo ipſum abducunt. Atq; adeo ſi recte conſiderare uelimus: tametſi aliquando quædam in horum libris inueniantur, quæ cum delectationis cauſa literis mandata ſint, ad licentiam quampiam animos noſtros deducere uidentur: attamen & non pauca ibi extant, quibus ad uirtutis, laudabiliumq; actionum, ac contemplationum iter, adduci poſſumus. Quare haud ſanè intelligo, cur paruarum quarundam offenſionum gratia, nos ijs & ſciendi, & loquendi præceptis priuatos uelint. Verum quando haud is huius quæſtionis tractandæ locus eſt: hanc nunc omittam: atq; eò, unde mea fluxit oratio, reuertar. Nam, ut uel in ipſo huiuſce epiſtolæ initio, dicere inſtitueram: cum exercitationis, atq; amicorum quorundam cauſa in prima illa ætate hos Simplicij commentarios latinos feciſſem: haud nempe de eis emittendis, quicquam in animo habebam. Poſtea uero, cum amiciſſimorum hominum precibus parẽdum mihi uiderem: uel ob ea, quæ de te, tuaq; in omni uirtutum genere præſtantia, una omnium uoce prædicari audiebam, uel ob excellentem lectiſſimi iuuenis Aliprandi fratris tui probitatem: quem intuens, ſingularem quandam tui imaginem intueri mihi uidebar: te eum eſſe duxi, cuius nomine, & authoritate fretus hos ederem. Quod non ſolum aliorum multorum exemplo mihi faciendum fuit: qui ita ſuos libros foras dare conſueuere: ſed & ob eam præſertim cauſam, quod in complurium reprehenſionem meas has lucubrationes incurrere animaduertebam. Aderunt enim iniquo, iratoq; in me animo & iuniores, & ſeniores iſtorum temporũ philoſophi, magneq; in primis, ac pertinaces eorum, qui, aut Ioannem illum Scotum, aut Diuum Thomam ſequuntur, cateruæ. Quorum nonnullos ob imperitos, inelganteiſq; latinos interpretes, eorumq; duces à me reprehenſos, mihi infenſos noui. Alij uero exiſtunt, qui meum illud Arabum deſerendorum concilium, nulla ratione pati queunt. At cum magnam partẽ politiorum literarum penitus ignari ſint: qua animi æquitate meas ad bonas literas cohortationes ſuſcepturos, putandum eſt? Malunt etenim hi: quod commune ſemper uitium fuit: quæ calent didiciſſe, quã ea dediſcendo, alia ſibi nunc exacta iam ætate diſcenda proponere. Infantiamq;, atq; imperitiam ſuam ita amant: ut neminem niſi in illa ſua fæce, atq; infœlicitate doctum futurum exiſtiment. Sed neq; horum omnium ſolum impetus mihi excipiendi erunt. Nam & illi altera ex parte ur-

gebunt: qui in tenuioribus quibuſdam dictionibus omnem rerum cognitionem collocarunt. Neq; puri, ac ſynceri latini nitoris profeſſorem, non recte nonnunquam latine locutum aſſerent. Quippe cum & locutionibus quibuſdam haud admodum apud antiquiores illos crebriš uſus interdum ſim: & uocabula forſan nonnulla in meis his ſcriptis reperiantur: quæ iuniorum philoſophorum potius uſum, q̃ incorruptum illum priſcorum ſermonem oleant. Quibus paucis id reſponſum datum uelim. Quod ut uerißimum eſt: ita præſtantißimorum uirorum authoritatibus munitur. Nam in rebus nouis, nouorum nominum copiam acquirendam eſſe, nullus eſt, qui neſciat. Et latinam linguam ijs terminis, ac quaſi cancellis circumſcriptam, ut iam latius uagari ni queat, nequaquam concedendum eſt. Vnde tum in ſimplicibus uerbis, tum in eorum coagmentationibus me aliquid auſum eſſe non nego. Licet neq; eam ob cauſam me ita progreſſum putem: ut quicquam quod tolerari non poßit, inducere uoluerim. Cæterum illis, quibuſcum propter ea, quæ in meis epiſtolis conſcripta ſunt, mihi controuerſia eſt, qua ſanè ratione obſiſti poteſt? Videntur enim latinos, atq; Arabas tueri: uidentur philoſophiæ cæterarumq; facultatum doctores defendere: uidentur hos de antiqua poſſeßione ſua depelli non ſinere: uidentur præterea & ipſi non parũ de cauſa noſtra ob ſuorum illorum principum nomina detrahere. Vbinam locorum igitur conſiſtam? Quo confugiam? Quaue ratione his obuiam prodire audeam? At prodibo nempe: atq; eius principis iudicio, ad quem nunc ſcribo confiſus faciam. Mihi nanq; dubium eſſe non poteſt, quin tua ſententia ſuperior diſceſſurus ſim: cum me ita malos latinos, ac barbaros interpretes oppugnare noueris: ut ad præſtantißimos, atq; optimos quoſq; præclaros iuuenes traducere exoptem. Ita ſuperiorum temporum barbariem uituperare uideris: ut ad rerum notitiam cum eloquentia coniungendam mortaleis quidem omneis, ſed rara in primis ingenia inflammem. Quæ ſanè q̃ pulchra, q̃ utilia, q̃ laudabilia, q̃ hominum generi honeſta futura ſint, quis iam in dubium reuocare audeat? Paululum iam nonnullis abhinc annis bonæ artes, quia cum bonis literiš ſocietatem inere: ſeſe erexerunt. Quid ergo de illis temporibus ſperandum eſt, cum ſine ornandæ, ac collocupletandæ orationis peritia rerum cognitio nulla erit? Quod tamen haud antea fore mihi perſuadeo, q̃ opt. ac propè de cælo delapſi tui ſimiles principes imperitis, atq; ineptis doctoribus ſublatis, eos uiros deligent: qui ita ſapientes ſint: ut & ornate loquendi facultate præſtent: neq; hanc ſine maximarum rerum doctrina ſibi aſciſcendam duxerint. Cuius quidem rei iam ſigna non dubia ſeſe oſtendere incipiunt. Sed quanto ulterius progrediemur: tanto abſq; ulla dubitatione apertius ſe indicabunt. Tu uero interea opt. atq; rariß. princeps, & in ueſtigijs ijs, in quæ ingreſſus es, perſta: & inter eos, qui bonas literas in priſcam dignitatem reſtituere debeant: principatum expecta. Hoſq; meorum ſtudiorum primos, ac nondum maturos fructus ita excipe: ut mihi ad præclarius, perfectiusq; aliquid aliquando pariendum, dux atq; author ſis. Vale.

IOANNES FASEOLVS BONARVM LITERARVM STVDIOSIS. S. P. D.

Dubius equidem ſum, utrum plus gratiæ apud uos mihi cõparaturus ſim: quod ueſtra cauſa id reprehendendorum malorũ interpretum onus ſuſceperim: an odij apud eos qui propter ſectas, quibus ſe abdixerunt, me id ſuſcepiſſe, iniquißimo animo ſunt laturi. At hæc mecũ reputans ea profecto ſpe confirmor, quod cum uel omneis omnium maleuolorũ uituperationes cum unius præſtantis ingenij beneuolentia nequaq̃ comparãdas ſciã ſi ex uobis ulli extiterint, qui hæc eo aĩo, quo à me tractata ſunt, excipiãt: illud futurũ cõfido: ut & ego meæ erga uos uolũtatis amplißima præmia cõſequar: & uos nõ ſine maximo ueſtro emolumento mihi gratias habeatis. Quod uos tunc facturos puto: cũ relictis obſcuris, ac deuijs eorũ itineribus, eò accedetis: ubi abſq; ulla difficultate, & abſq; ullis ſalebris ad pulcherrimarum rerum cognitionem peruenire poteritis. Cuius quidem rei una eſt ratio: quam nunc uobis propono, ut imperitos, atq; inelegantes interpretes deſeratis: & politos, atq; doctos ſcriptores in manus ſumatis. Quod ſi efficiendum uobis uidetur: meas has epiſtolas quæſo perlegite. Nam ex ijs, & quibus in tenebris maiores noſtri errarint, et quantum luminis ſe nobis oſtendat, cognoſcetis. Duo nanq; cum ſint: quibus homines cæteris animantibus antecellunt: intelligẽdi, atq; eorum quæ animo concepta fuere exponendi ratio: quorum alterum Sapientiæ, alterum Eloquentiæ nomine ſignificari ſolet: hoc neglecto in priori illo uim omnem maiores noſtri collocaſſe uidentur. Vnde & rerum peritiam ſibi aſciſcunt: ſe harum tum cauſas, tum euentus noſſe profitentur. Apte uero, ornate, ac copioſe loquendi facultatem aſpernantur. Quod ſi & rerum cognitionem, quam uel ſolam plurimi æſtimandam eſſe concedo: apud hos nullam ferè reperiri oſtendero: & dicendi laudẽ minime ſpernẽdã probauero: nonne & hos turpißime lapſos, & eorũ ineptias fugiendas eſſe, luce clarius patere poterit? Antea uero q̃ ulterius progrediamur: ſiquid uel ex ſcriptorum multitudine, uel ex hominum imperitia, uel ex annis quos uixerunt, uel temporum beneficio, uel ex inſigni aliquo dignitatis, nacti ſunt authoritatis, ea, quo abſq; ullo impedimento ueritas appareat, remoueatur. Interpretati igitur Ariſt. libros ſunt Albertus, Egidius, Burleus, Sueſſanus, horumq; conſimiles nõ pauci. In quorum interpretationibus, ut cuilibet notum eſſe poteſt, illud earum uidetur propoſitum: ut omnem orationis ornatũ, atq; adeo puram, ac integrã omnẽ latinitatem deſpiciãt: & ſe rerũ ſolum explanatores profiteantur. In quibus tamen ij plerũq; ſunt: qui adeo ab illius philoſophi mente, & intelligentia aberrent. ut alia omnia nouerint, præterea, quæ is declarare uoluerit. Quod ibi locorum præſertim ijs accidit: ubi maiora, præſtantiora, ac diuiniora traduntur. De mentis noſtræ immortalitate quotuſquiſq; ex his exiſtit qui noſtrũ Ariſto. nõ longe ſecus, ac ſenſerit ſenſiſſe dicat? Conſulamus Simplicium, Conſulamus Themiſtium: q̃ apud eos omnia certa, ac perſpicua ſunt, intelligemus. Sed quid unum uobis locũ cito? Sexcenti alij ſunt: in quibus ſe nullã Ariſto. ſenſorum cognitionem adeptos præſeferunt. Quare ſi quæ omnibus in prõptu ſunt, tantũ ij aſſequi uidentur: quæ uero obſcuritatis aliquid habent: lumenq; deſiderant: hos omnino fugiunt: Græciq; contra nihil

non rectiſſime, atq; ueriſſime explicant? Cur hos neglectos, illiſq; operam noſtram conſumptã malumus? Cæterum hic illud tenendum aiunt: quod in exponendis Ariſto. ſententijs, Græcis ſanè palma eripi non poteſt: at dubitandi rationes ſunt: quæ Latinos magnopere cõmendent. Nã illi neq; admodũ frequentes in his ſunt: neq; huiuſmodi apud illos: cuiuſmodi apud noſtros dubitationes reperiũtur. Quorũ utrũq; ueriſſimũ eſt. Licet alterũ haud magni faciã: alterũ penitus aufugiã. De illa nãq; dubitationum multitudine ualde ſollicitus non ſum, Satis mihi ſuperq; exiſtit: quod à Græcis ad dubitandum cum pulchra quæpiam occaſio oblata eſt, excitor: neq; omne meæ uitæ tempus in his cõterere cogor. Genus autem illud earum dubitationum quæ à Latinis inductæ ſunt, prorſus deuito. Scitum etenim peripateticorum principis in primo naturalium auditionum: Scitum & Philoponi in eiuſdem libri expoſitione dictũ extitit. Quorum alter ex unius abſurdi poſitione facile permulta inde ſequi aſſeruit: alter ambiguitatem quamplurimorum errorum fontem atq; originem eſſe dixit. Ariſt. enim abſoluta, atq; rotunda ſcripta noſtri intellectione ſua non aſſequentes, ex peſſimo, ac turpiſſimo hoc ambiguitatis genere: & ut aperterè omnem enunciem, ex imperitia ſua ad dubitandum feruntur. Quo abſurdo poſito in ineptiſſima queq; delabuntur. Teſtificari q; id proxima, queq; hæc præceſſerunt, tempora poſſunt: quibus quid nugarum? quid ſtultitiæ? quid imperitiæ uiguerit quis eſt, qui ignoret? Noſtra uero hæc ætas iam oculos aperire, Græcorum luce prodeunte, cepit. Vnde & illa quoq; aliqua ex parte euanuerunt. Quod haud ſanè nobis mirum uideri debet: nã & illud crebro à permultis uſurpari ſolet: quod ab Ari. ut opinor, emanauit: qui rectã ipſarum rerum intellectionem, dubitationum omnium diſſolutionem eſſe pronuntiauit. Quapropter ſi ex Græcorum expoſitionibus, quæ rẽ uera ab Ariſto. traduntur doceor. ſi inde rerum ueritatem agnoſco: ſi ex hac notitia difficultates omneis tollere ualeo: ſi ex hac uel ex alio mo, uel alia quacunq, ratione abunde dubitare queo: quid præter hos, alios, præſertim nihil ferè præclari dicentes, requirere debeo? Verum proximas ætates hanc Græcorum uidendorum facultatem non habuiſſe reſpondent: hancq; ob cauſam neq; eas hanc uiam ſecutas dicunt. Quibus ſi infelicitatem ſuam mouerunt: & huiuſce rei deprecationem petunt: facile, hanc concedo. Sed ea lege, ut ineptas, indoctas, inelganteis, ac barbaras illas ſuas expoſitiones in tenebris abdant: è hominum conſpectu auferant: neq; bonos adoleſcenteis in ijs meliores annos, ac illum ætatis florem conſumere permittant. Quod ſi hac in luce degere uelint: aut alia paranda, aut quæ à me hactenus dicta, queq; mox dicentur, confutanda. Verũ quando quantopere in rerũ cognitione, quam tamen oẽm ſibi uẽdicant: noſtri iſti inanes, atq; contemnendi ſint, à me oſtenſum duco: ad ornamenta orationis, quæ omnino neceſſaria exiſtimanda ſunt, me confero. Quod tametſi ex eorum amplitudine, ac dignitate, ex ui, ac natura, ex hominum opinionibus, antiquorum authoritate, atq; uſu, alijſq; plurimis huiuſmodi rationibus comprobare poſſem: attamen ne longior ſim: hæc omnia prudens, ſcienſq; prætermitto: & nouam quandam, uobiſq; neq; inutilem, neq; iniucundã uiam in eo. Aegyptios nanq;, atq; Chaldæos, apud quos diuinarum, humanarumq; rerum notitia penè nata uidetur: ijs rationibus uſos fuiſſe comperimus, ut commentis ac fabulis quibuſdam eam, tanq̃ tegumentis contexerint: itaq; contectam, alijs tradiderint. Quos imitatus Pythagoras eſt: qui tum numerorum, tum ſolidorum figuris eam abdidit. A' quo ne Plato quidem longius receſſit: qui illius uiri inuenta ſua imitatione commendauit. Ariſto. uero diuinum illud ingenium hæc omnia mutauit: apud quem non umbras, neq; imagines, ac ſimulacra reperies: ſed res pura, ornataq; oratione, expoſitas uidere poteris. Tametſi & is quoq; ſuam illam uel breuitatem, uel ut ego dicere ſoleo, ſcribendi perfectionem excogitarit: quæ tum amabilem, tum admirabilem ſe nobis præbuit. Quæ quidem omnia haud aliam ob cauſam à ſapientiſſimis uiris inuenta fuiſſe mihi perſuadeo: niſi quo & eorum animi, qui ad rerum cognitionem apti non eſſent, penitus remouerentur: & qui ab ijs diuerſi multo magis accederentur: & præclariſſimarum rerum cognitio ijs ſeruaretur: quibus in primis conueniret. Id quod nobis quoq;, noſtriſq; maioribus curæ eſſe debebat. Nam neq; rara, atq; præclara ingenia ab ijs ſtudijs amouenda: neq; tarda conuocanda: neq; ſcientiarum fores omnibus patefaciendæ. At ex ornandæ orationis facultate contempta, & præſtanteis iuuenes abalienatos, & ſtultos incitatos, & omnia omnibus recluſa uidemus. Quotus quiſq; nanq; qui ingenio uigeret, his temporibus extitit: qui cum aut Dialecticæ, aut alicui ex philoſophis operam nauare ſtuduerit: ad aliquemq; horum doctorum acceſſerit: ineptias illas deguſtarit: neq; hinc, tanquam ex turbidiſſima tempeſtate aufugerit? Rurſuſq, quis adeo rudis, adeo hebes, ac impolitus, qui in illo cæno, in illa fece, ſe palmarium conſecuturum non ſperarit? Noui ſanè plероſq;, qui hanc ob cauſam, aut maiora ſtudia deſeruerint. aut ad ius ciuile ſe contulerint. Quare cum neq; amplius illæ Aegyptiorum fabellæ, neq; Pythagoræorum, Platonicorumq; numeri ullo in numero eſſe poſſint, neq; diuinam illam Ariſtoteliam ſcribendi rationem aſſequi queamus: illud reliquum eſt, ut ornandæ orationis laudem, loquendiq;, ac ſcribendi nitorem, ſplendorem ue omnibus uiribus retineamus. Quod ſi reipſa præſtare uoluerimus, & magna latinorum interpretum pars abijcienda: & Græci omni diligentia uerſandi. Cuius quidem rei facilius illi compotes erunt, qui græcas literas exacte nouerint. At cum & Ariſto. iam omnia ferè ſcripta, & huius interpretum aliorumq; non paucorum libri latini facti ſint: uel qui eas non didicerint, non parum in ijs ſe exercere poterunt. Quod ſi uos quoq; ſtudioſi adoleſcentes, qui eſſe debetis, eritis, illud uobis polliceor, in meq; recepio: quamprimum eos in lucem exituros, qui non inania, ac barbara doceant: ſed præclariſſimarum, atq; abditiſſimarum rerum notitiam cum ſumma eloquentiæ laude coniungant. Quod uel facilius uobis datum iri confidite ſi & horum temporum principes ij erunt, qui ſtudioſorum cõmodis, dignitatiq; hilari, ac promptu animo ſeruire cupiant: & ſtulto intelligens quid interſit, perſpiciant. Valete. Meq; amate.

PROOEMIVM ERVDITISSIMI SIMplicij in libros de anima Ariſtotelis, Ioanne Faſeolo Patauino interprete.

Maximo ſane ſtudio digna, ea quidem primum veritas eſt, quę de anima traditur: ſiue res ipſas, ſiue alia permulta reſpicias. Quæ tantum conuenientiæ, atque affinitatis nobiſcum obtinere videtur: ut alijs omnibus antecellat. Deinde vero & eorum cognitio eiuſmodi eſt: quæ ab ijs diiudicata ſunt, qui ad ſummum ſcientiæ faſtigium peruenere. Quas equidem ob cauſas, & omni diligentia hanc Ariſtotelis tractationem, quę de anima inſcribitur, complectendam puto. Nam licet perceptiones, contemplationeſq; non paucę, ac diuinæ a Platone de ea nobis conceſſæ fuerint: attamen abunde a Platonis interpretibus tractantur, atque explicantur. Verũ cum Ariſtoteles is extiterit: qui hanc tractationem de anima abſoluerit: vt & Iamblicho præſtantiſſimo veritatis iudici videtur: multæ reperiuntur inter eos, qui hæc, quæ ab eo ſcripta ſunt, dilucida reddunt, diſſenſiones. Quæ non ſolum ad Ariſtotelicarum dictionum expoſitionem pertinent: ſed ad ipſas res, vel maxime, uergunt. Quapropter mihi quoq; viſum eſt, inueſtigandum, literarumq; monumentis mandandum eſſe philoſophi conſenſum. Siue ipſe ſecum, ſiue cum ueritate conueniat. Ita tamen, vt quibus in locis alijs aduerſetur, obſeruem: ac quę mihi in controuerſia aliqua poſita videbuntur, tum perſpicuis Ariſtotelis decretis, tũ dilucidis eius verbis comprobem: vbique ſane rerum veritatẽ, quo ad eius fieri poterit, complectens: ac Iamblichi expoſitionem ex eius ipſius de anima commentarijs ſequens. Studium itaque, atque propoſitũ id nũc unum noſtrum eſt. Quare non ſine eius numine, qui animarum, diſciplinarumq; omniũ cauſa eſt, pręſens opus aggrediamur. Ariſtotelis nanque mens aperte patet: quod de anima agere, ac loqui velit. Inueſtigabimus autem poſtea, vtrum de omni anima agat. & propter quam quoque cauſam nullum de corporum cœleſtiũ anima verbum, facere videatur. Nam antea inquirẽdũ a nobis eſt, vtrũ naturali philoſophiæ, aut ſuperiori cõtemplatio de anima conueniat. Admodum enim id utile eſt ad cõprehendendam ſubſtantiam ipſius animæ: nunquid naturalis vlla ratione ſit: an præſtantior: an quodam modo utriuſque particeps exiſtat. Quoniam igitur haud ſimpliciter, atque incõſiderate de his quęrere Ariſtoteles uidetur: ſed et cauſas quoq; admonet: ut ipſe in libris de animalium particulis demonſtrat: ideo deſcribendum, atque exacte, quod ab eo dictum fuit, tractandum. Nam cum illud philoſophus ſumpſerit: quemadmodum a naturali non ſolum materia, ſed forma quoque cum in alijs, tum in animalibus conſideranda eſt: infert Si ſane hæc eſt anima: aut animę pars, aut non ſine anima. Quia ubi ea receſſerit, nequaquam præterea animal eſt: neque ulla ex particulis eadẽ erit: excepta ſola figura. vt ea, quæ in lapides conuerſa ferũtur. Sin autem hæc ita ſeſe habent: ad naturalem de anima loqui, atque cognoſcere ſpectabit. Licetque haud de omni: ac id ipſum inſpiciendo iuxta quod huiuſmodi animal eſt. Et quid anima ſit: aut ipſa particula: & in ijs quæ acciderunt circa huiuſmodi ſubſtantiã, inſtrui, atque erudiri debet. Præſertimq; cum & natura dupliciter dicatur: & cum ſit altera quidem tanquam materia: altera uero tanquam forma: quæ etiam eſt, & tanquam mouens, & tanquam finis. Huiuſmodiq; ſit animalis, aut omnis anima, aut aliqua eius particula. Quare & hac etiam ratione, qui, quæ de natura ſcribenda ſunt: contemplatur: de anima potius, quam de materia loqui debet. Nam multo magis materia propter eam natura eſt, quam contra. Lignum enim lectulus, ac menſa eſt: quia poteſtate hæc eſt.

Dubitare autem aliquis poſſet, in id quod dictũ fuit intuens: vtrum de omni anima naturali loquendum ſit: aut de quadam. Nam ſi de omni, philoſophia nulla pręter naturalem ſcientiam reliqua eſt. Intellectus enim intelligibilia requirit. Quare cuncta naturalis cognitio contemplaretur. Ad eandem etenim de intellectu, atq; intelligibilibus contemplationibus agere pertinet. Siquidem hæc ſub eandem rationem cadunt: atque corũ omnium quæ ſub eandem rationem cadunt, eadem cõſideratio eſt. vt & in ſenſu, atque ijs, quæ ſentiuntur, patet. Nunquid autem non eſt omnis anima motus principium: neque particulæ omnes? Nam accretionis illud quidem eſt, quod & in plãtis reperitur. Alterationis autem, quod ſentiẽdi vim habet. Lationiſq; aliud aliquid. Haud autem, quod intelligendi facultatem obtinet. Ineſt enim latio & in alijs ab animalibus. Cogitatio uero nulli eorum adeſt. Patet itaq; quemadmodum de omni anima loquendum eſt. Neq; enim omnis anima eſt natura: ſed vna quæpiam eius particula: aut & plures. In his autem determinatum fuit: quod ipſum quidem eſſe animæ ex naturali philoſophia cognoſcẽdum eſt. Quatenus ipſa animalium forma eſt: forma, inquam, quæ animalia, quatenus animalia determinat. De qua etiam dubius noſter Ariſtoteles eſt: ſiue animam, ſiue particulam animæ, ſiue non ſine anima appellare oporteat. Quatenuſq; augendi, atque ſentiendi vim habet: & motus ſecundum locum cauſa eſt. Nam quatenus intelligens exiſtit: ſe primæ philoſophiæ cognoſcendam præbet: quæ intelligibilia ipſa cognoſcit: et intellectum, etiam illum, qui intelligibilium contemplandorum vim habet. Neque eum tantũ tractat qui ſeiunctus eſt: ſed & eum, qui in nobis reperitur. Nanque ea intellectui huic, qui in nobis eſt, intelligibilia ſunt. Quodq; intelligendi vim habet, atque intelligibile ipſum, cum mutuo inter ſeſe referantur: ab vna, atq; eadem ſcientia conſiderantur. Quemadmodum quod ſentiendi vim obtinet, & quod ſe ſenſibus ſentiendum offert. Ideoq; neque naturalis pure, atque ſyncere contemplatio iſta de anima eſt: neq; ijs ſimpliciter aſcribenda, quæ poſt naturalia dicuntur: ſed his ambobus ſcientijs connexa. Vt & ab Ariſtotele in his determinatum fuit. Nam cũ in latitudine quadam naturalem, ac poſt naturalẽ philoſophiam Ariſtoteles collocarit: alteram quidẽ ad animam vſque deducere, alterã vero ſubducere videtur. Quoniam dilucidum eſt, quod neque iuxta naturaleis corporum formas, anima terminus, qui ſubſtantialis dici debeat, exiſtit. Illæ nanq; tanquam corporũ: hæc autem tanquam animalium forma eſt. Atque illæ principia ſunt, vt moueantur. Hæc autem quæ moueat. Illud enim ex ſeipſis moueri, animatorum propriũ eſt: vt in octauo naturalis auditionis dictum fuit. Neque intelligens illud animæ huiuſmodi eſt: cuiuſmodi quæ ſupra naturam: & quæ pure impartibilia: quæ penitus firma, atque ſtabilia, & quæ exacta, ac ſyncera. Ideoque

ſiquis

ſiquis in extremis philoſophias ſtatueret : ita vt altera
ex parte naturalis, ex altera vero quæ poſt naturalem
ſequitur, colloce tur : hæc de anima media inter vtran-
que futura eſt. Idque ei euenit dum in latitudine, atq;
adeo in profunditate conſiderata fuerit. Quatenus in-
telligens animæ pars ab ea, quæ ſentiendi vim habet:
quæ que naturalis eſt, diſtincta, ac diſiuncta eſt. Patet
quemadmodum ſcientia de anima huiuſmodi exiſtit.
Quandoquidem & ipſius animæ ſubſtantia huiuſmo-
di eſt: vt media inter naturalia, atque ea, quæ naturam
ſuperant, dici queat. & quia aliquid quidē habet, quod
cum ijs quę naturam ſuperant, ei commune ſit: aliquid-
que quod ad ea, quæ natura ſunt, vergat. Tametſi id
alio quodam modo ſeſe habeat: quem ratio indicare
poſſet. Quoniam & Ariſtoteles id ipſum inueſtigat:
qui concludens in ijs, quę dicta ſunt, inquit. Patet, quod
haud de omni anima loquendum, naturali profecto.
Neq; enim omnis anima eſt natura: ſed quæpiam vna
eius particula, aut & plures. Quando igitur ipſe quoq;
de intellectu animæ: non autem de eius naturalibus ſo
lum particulis, ſermonem habet dilucidum eſt, quem-
admodum non eſt ſimpliciter naturalis tractatio de ani
ma. Hæcq; iam apud nos conclusio certa, firma, atque
fixa ſit. Propoſitum autem eius id eſſe videtur: vt de ea
tantum loquatur anima, quę in mortalibus animalibus
reperitur. Ne verbum quidem enim vnquam, de cor-
porum cœleſtium anima facere videtur. Niſi quate-
nus notam inurit mathematicis illis. Timæi de ea de-
monſtrationibus. Ac forſan Platonicis contemplatio-
nibus: quippe quæ ſatis ſuperque ea de re diſſerant: ſibi
acquieſcendum putauit: aduerſus Timæum id totum
modo afferens, quod haud ijs, quæ ex mathematicis ſe-
ſe oſtendunt, atque apparent, hærendum ſit. Forſan au-
tem & propter ea, quæ de præſtantia noſtri intellectus
dicta fuere: ſilentium agit. Tanquam ſtatuens ad cœle-
ſtem quoque animam illa eadem referri poſſe. Ani-
mā etenim vniuerſi, huiuſmodi profecto eſſe debere,
inquit, cuiuſmodi eſt: q dicitur intellectus. Neq; enim
qualis anima, quæ ſentiendi, aut, quæ appetendi facul-
tatem obtinet. Vniuerſi nanque anima, ratio pura, atq;
intelligens eſt: quæ tota per ſeipſam totā abit, immixta
ſecundarum iſtarum vitarum reſpectu. Quoniam ne-
que ad corpora accedit: neque ipſa corporum exiſtit.
Sed corpora ipſa exiſtūt, vel ea in ſeipſa manēte. Ideo-
que in circulum eius latio fertur: quod propter con-
uerſionem eius totius in ſeipſam totam fit. At neque de
varijs, atque diuerſis humanæ animæ euentibus: aut de
permultis illis opinionibus, quę nobis occurrunt, quid-
piam philoſophus noſter tractaſſe videtur: quia ſcie-
bat a vero illo principe de his exactum atque abſolu-
tum habitum fuiſſe ſermonem. Cæterum cum neque
tanquam inſeparabilem a corpore animā ſtatuat: cau
ſam affert, in tertio libro, propter quam ſeparabilis il-
lius vitæ haud recordemur: quippe qui perfecto & an
teaquam ad corpus accedamus, ſimus. Verum cum de
ea ſola anima in primis agat, quæ in mortalibus reperi
tur: nullam eius poteſtatem, & ſubſtantiam illaboratā
dimittit. Sed primo quidem communiter omnibus for
malem cauſam tribuit: haud tamen tanquam corporū:
ſed tanquam inſtrumentorum viuacium. Natura nan-
que ea eſt, quæ tanquam corporum formalis cauſa eſt:
non autem anima. Quæ vero tanquam viuax inſtru-
mentum effingit, aut anima, aut animæ pars, aut nō ſine

anima. Atque hæc quidem vna formalis cauſa eſt: ex
qua, quod forma affectum ſit, viuaciter moueri pote
eſt. Altera vero ea eſt, a qua mouetur. Ab anima enim,
animal mouetur: quemadmodum a gubernante, naui-
gium. Diuerſaque quodā pacto hæc, vt viſuri ſumus,
eſt: quæ viuaciter mouet. ab ea ex qua quod ita mo-
uetur, determinatas. Quandoquidem ipſum mouens
nequaquam cum eo, quod mouetur, idem eſt: ſed ex ſe
diſtinctum eſt. Mouetur autem viuacibus motibus, vt
ambulatione, & volatu, & reſpiratione, non corpus
ipſum ſimpliciter: ſed viuens corpus. Viuens autē eſt,
ex vita, quæ in ipſo exiſtit. Quare ex ea quoque viua-
citer mouetur. Quoniam igitur & ipſum mouens in
animali anima eſt: vtrum eadem, cum ea, ſecundū quā
mouetur? An impoſſibile eſt? Nam & totum quoque
animal ſecūdū eam forma afficeretur, tū quod mouet,
tū qđ mouetur. Neq;, quēadmodū Ariſtoteli videtur,
anima quidem moueret: animal aūt moueretur. Inſtru
mentumque præterea ab eo diuerſum eſt, quod ipſo
vtitur: vnde & forma, quæ eam habet vim, vt tanquā
inſtrumentum formet, atq; effingat, ab ea, diuerſa erit,
quæ vtitur. Illaque etiam quæ vtitur actus eſt, quem-
admodum nauta nauis. Duplex nanq; eſt actus: alter
quidem iuxta quem eſt nauis: alter vero, vt nauta. Pri
mo itaque, vt iam dictum fuit: omnibus mortaliū ani-
malium animis, formalem earum cauſam Ariſtoteles
tribuit: quæ duplex eſt. Deinde vero & vnamquāque
pertractans, ſimul quidem earum diuerſitates tradit:
ſimulque & quod communiter omnibus ineſt, ſingil-
latim contemplatur. Atque alias quidem magis ad id,
quod inſtrumentarium eſt, vergere: alias vero magis
prope id, quod vtatur, ſtare videt. Omnemque animā
inſtrumentarij corporis actum eſſe aſſerit. Licet haud
omnem, iuxta omnem ſui ipſius vim intelligat. Nam
manifeſte intellectus huiuſmodi eſſe dicitur: vt nullum
cohibeat, atque coagmentet corpus: neque corpore tā
quam inſtrumento vtatur. Hancq; ob cauſam neque
etiam hebetatur: cum a præſtantiorum intellectione
ad ea, quæ minora ſint contemplanda accedit. quem-
admodum ſenſus: qui corpore ipſo tanquam inſtru-
mento vtitur. At exacte præterea Ariſtoteles noſter
diiudicat, quæ ad intelligentem animæ facultatem ſpe-
ctat. Nam alteram quidem in actione collocatam no-
uit: quæ imaginatione etiam vtitur: quæ non ſine vita
corporum formam referente, quo ad minorem pro-
poſitionem ſpectat, exiſtit. Altera vero ea eſt, quæ in
contemplatione poſita eſt. Quæ etiam duplex eſt. Nā
altera prope eam actionem permanet, quæ a ſubſtantia
ortum habet. Quæ aut imperfecte ſeſe habet: aut iam
perfecta eſt, & aut in id, quod primo modo dicitur po
teſtate propter imperfectionem decidit: aut iuxta id,
quod licet poteſtate ſit, attamen perfectiori quadam ra
tione eſt, ſtat. Aut & iuxta id, quod actu. Quæque ima
ginatione quidem non vtitur: ſed ipſam conſequentem
habet. Ita, vt vna cum contemplatione illa agendi vim
habente, cum progrediatur, atq; a ſubſtantia recedat:
illa quoque ſimul moueatur. Altera vero prope actio-
nem eam, quæ firma, atque ſtabilis eſt, permanet. Quę
etiam in vnum & idem actionem cum ſubſtantia con-
trahit. Iuxta quam & ſeiunctum illum intellectum imi
tatur. & ſua ex ſubſtantia actus eſt. ex quo ſolo eſt im-
mortalis: quippe cum per eum cum perpetuis illis con
nectatur. Atque eiuſmodi exiſtit: vt ſemper permanēs

ſllud obtineat. Verum purum,atque excelſum in ſepa-
rabili illa vita. A ſeipſo autem quadam ratione recedē
tem in impetu,atque appulſu ad ſecunda iſta. Tametſi
neque huiuſmodi exiſtit:ut nequaquam permanens ſit.
Eſt quidem igitur & tunc firmum,atque ſtabile ſecūdo
loco. Nam quod modo in hanc, modo in illam par-
tem vergit, nequaquam immortale eſt:tanquam id,
quod mutatur:& quod in ſeparabili illa vita non adſit.
Verum cum diſiunxerit etiam philoſophus vires, ac
facultatis eas, quæ appetendi vim habent,ab ijs, quæ
cognoſcere valent:quænam eæ ſint vires, quæ ſecun-
dum locum animalia mouere poſſint,accurate tractat.
Hæcq; ea omnis contemplatio eſt:quæ in ſecundo,ac
tertio libro nobis traditur. Nam in primo, poſteaquā
ſuam nobis mentem Ariſtoteles deſignauit: & quot,
qualiaque de anima inueſtiganda ſint,propoſuit:tracta
tioniſque viam, atque rationem ſibi præſcripſit: ita,
vt ab appoſitis incipiendo per actionem ad animę ſub
ſtantiam accedat:antiquorum de anima opiniones ſcri
ptione proſequens, a quibus quædam tum comprobā
da,tum confutanda recipiens,cognoſcendi vim,atque
mouendi animam obtinere ſtatuit. Incorporeamque
& impartibilē,& immobilem,quo ad corporatos mo
tus ſpectat,eſſe vult. Prætereaque neque corporatam
harmoniam,neque compoſitionem, neque rationem
quandā adminiſtrationis eſſe demōſtrat. Principium-
que eam eſſe declarat, haud tāquam elementum, neq;
tanquam ex elementis:ſed tanquam rationem, & for-
mam. Vnamque inſuper in vnoquoque animali ani-
mam eſſe Ariſtoteles vult:& in ijs, quæ rationem par-
ticipant.Quæ omneis habeat viuaceis ſubſtantias, at-
que vires: iuxta quas appetit cum ratione,& ita,& ap-
petitione:& iuxta quas cognoſcit intelligendo,aut ſciē
tiam pariendo,aut optando, aut imaginatione cōcipiē-
do,aut ſentiendo. Atque naturales quoque illas vires

extremo loco poſſidet. In tertioque etiam libro, cum
ex eo,quod rationis compos animam noſtram Ariſto
teles conſiderauit:atque in medietate extremorum ani
malium eam ſtatuerit: aliquando quidem facultati illē
ſentire valenti ipſam ſimilem facit: aliquando autem
intelligenti. Et aliquando quidem ad eam,quæ ſentien-
di vim habeat,deduci.aliquando autem ad intelligentē
imitationem adduci aſſerit. Et aliquando quidem in id,
quod impartibile: quatenus ei poſſe eſt, contrahi fate-
tur:atque totam in ſe ipſa permanere:quando etiam in-
tellectum ipſam ſuperantem imitatur:aliquando vero
quodam pacto a ſeipſa ita impetu illo,ad ea quæ extra,
recedere:& ex appulſu agere: & in partitionem pro-
gredi. Haud tamen ita, vt omnino ab oppoſitis abeat.
Nanque eius partitio non ſine contractione in id,quod
impartibile,fit. Et appulſus conuerſione aliqua in ſeip-
ſam.& receſſus a ſeipſa vna cum permanſione in ſeip-
ſa exiſtit:quæ tamen tenuis,atque obſcura redditur, cū
in id,quod extrinſecus exiſtit,tendit. Ita,vt & ſimul ma
neat,& mutetur,noſtra anima,propter medietatē eo-
rum,quæ ſolum permanent, atq; eorum quæ omninō
mutantur. Nam extremorum ei quodam pacto affini-
tas intercedit. Quia & quadam ratione diuiditur, &
quaſi impartibilis eſt. Simulq; fit, atque ingenita eſt.
Quodam etiam modo corrumpitur,& incorrupta ſer
uatur. Vnde neque omnino aliquid ex ea eodē modo
ſemper,& pure permanere,ex Platonici ſententia ſta-
tuemus:neque omnino in impetu illo ad ortum pro-
gredi. Sed tota progreditur: atque ſyncere in impetu
illo ad ſecunda permanet. Cæterum hæc manifeſtius,
& tota Ariſtotelicorum verborum explanatio demō-
ſtrabit:quippe cum ea ſint,quę ita Ariſtoteli videātur:
& a Iamblicho dilucidius explicata fuerant. Iam verò
philoſophi verba aggrediamur.

SIMPLICII COMMENTARIVM

IN PRIMVM DE ANIMA ARISTOTELIS.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

Prima particula

EX HONESTIS *& honoratis ſcientiam eſſe exiſtimantes.*

Expoſitio.

PRoœmium id propoſitæ tractationis metam deſignat: ac quippe cum res maximo ſtudio digna ſit, cunctis hominibus gratulatur: prætereaq; auditorem exacuit. Nam & generatim difficultatem cõtemplationis ſubſtãtiarũ, & ſpeciatim ipſius quoq; animæ manifeſtat. Omnẽ igitur ſcientiam inter honeſta, & honorata collocat: licet nõ quamlibet cognitionem ſciẽtiam uocet: ſed eam quæ ueram notitiam gignere ualet. Ex hac enim ipſius ſcire participes facti ſumus: ex opinione uero ipſius opinari. Superantur autem & phantaſiæ, & ſenſus ab ipſa ſcientia: quippe qui ſemper accidentia, & nullam unquam percipiant ſubſtantiam. Scientia itaq; cognitio erit, quę ueram notitiam parere poteſt. Honeſta uero & honorata ſubiecto quidem conueniunt. Nam quicquid uere honoratum, honeſtum quoq; eſt: & omne quod honeſtum honoratum: ſed ratione differũt. Honeſtum nanq; eſt, tanquam amandum, ac ex ſe eligendum. Honoratum uero propter grauitatem, atq; excellentiam dicitur: cum ei illa cedant, quibus eſt honoratum. Iure igitur nos qui homines ſumus, atq; ex ratione perficimur ex honeſtis, & honoratis eſſe exiſtimamus contemplationem ſcientiæ gignendæ uim habentem. quippe quæ pręſtantiſſima rationis perfectio ſit: & ob hanc quoq; cauſam ab ea ex ſe expetenda: quæq; ubi affuerit, præſtant iam ei oẽm largiatur.

MAGIS *autem alteram altera, aut propter certam notitiã: aut quia meliorũ maiorięq; admir atione dignorũ ſit.*

Omnis nanq; ſcientia honeſta, & honorata eſt: uerum alia alia honeſtior, atque honoratior exiſtit: aut quia certior ſit: quemadmodum ſeſe Geometria habet erga Aſtronomiam ea comprehendentem, quæ in cœlo apparẽt: quod quidem cœlum certa propter diſtantiam deſeritur notitia. Aut quia meliorum ſit, quemadmodum econtrario ſeſe habet Aſtronomia, & quæ in ijs uerſatur, quæ apparent, erga intuentem illam facultatem, quæ Geometrica eſt. Cæterum hæ quia mathematicæ tractationes ſunt, a proprijs uincũtur ſcientijs: quippe cum neq; ſubſtantiam ſpectent, neq; ex ueris cauſis principia ſortitæ ſint. Veræ nãq; ſunt ſubſtantiales formæ. Ardetur has quoq; inter illas connumerari, quæ ſubſtantiarum contemplandarum poteſtatem habẽt: attamen certius animis noſtris inſita eſt cognitio de animalibus, q̃ contemplatio de rebus cœleſtibus: quia propter propinquitatem illa occulta non eſt. Hæc autem ea potior, quia de nobilioribus agat. Pręſtantius quidem igitur eſt, eo quod aliquando eſt, quod perpetuum: & quod magis cauſæ locum obtinet, aut quia tanquam finis, aut tanquam efficiens, aut tanquam forma, eo cuius cauſa eſt. Et omnino quod Dijs propinquius eo nobilius quod ex ſua ſubſtantia ab ijs longius receſſit. Certior autem eſt cognitio quæ neceſſitatem retinet: quæq; deficere nõ ualet: quæq; ei quod cognoſci debet conueniens exiſtit.

PROPTER *ambo hæc de anima hiſtoriam iure in primis collocemus.*

Tum propter certam notitiam: tum quia meliora, maioriq; admiratione digna tractet. Nanq; propter propinquitatem, atq; conuenientiam ipſius animæ erga ſeipſam: cum maxime propinquum ſit cognoſcenti quod cognoſci debet: præbet & certam compoſitorum cognitionem. Ille enim compoſitorum conſenſus qui a nobiſipſis percipitur, perſpicuus, atq; certus eſt. Conuerſio uero illa ipſius animæ in ſeipſam quæ ſecundum intellectum, atq; rationem abſq; ulla perturbatione fit, dilucidior, atq; certior exiſtit. Verum & ea in ſeipſam conuerſione, cum ſeipſam ſine corpore, atq; adeo ſe a corporibus ſeparabilem inuenerit, ſuiq; ipſius noſcendę ſe proprie uim habere uiderit: quia ſecundum uoluntatem uiuat: atq; principatum, tanq̃ præſtantiſſima obtineat: ſe quoque ceu a primis cauſis haud ſeiunctam admirabitur. Neq; enim tanq̃ omnino primam aſſero: ſed ceu inter primas naturalẽ. Quod ſane ei accidit propter ſubingreſſum ad eas cũ rebus naturalibus fere continuum. Hiſtoria uero ſciẽtiæ loco nunc accepta fuit. Nam ea nos ſcire dicimus quæ aperte cognoſcimus.

Secunda particula

VIDETVR *præterea & ad ueritatem omnem cognitio ipſius magnopere ſpectare. præſertim autem ad naturam. Eſt enim tanquam principium animalium.*

Expõ.

Cum ex ſe notitia de anima: ut iam dictum fuit: honeſta, atq; honorata eſt: tum uero ſi & ad omnem ueritatem eius cognitio magnopere ſpectat: hoc eſt ad cognitionem, quę rerum ſciẽtiam gignere ualeat. Veritatem nanque hic haud eam interpretari debemus: quę ex ſentiente, aut opinante notitia proficiſcitur: ſed eam, quę ſcientiam gignere ualeat: quęq; ſubſtantiarũ ſit. Ad quam non ſolum ſpectat cognitio de anima: ſed & admodum quoque ſpectat. Atque ad eam quidem primo quæ de ijs agit, quę ſunt quandoquidem, ut in libris de particulis animalium ab Ariſtotele dictum fuit, nequaq̃ ſine ipſius intellectus cognitione, ipſum intelligibile cognoſcere potes ſumus. At neq; ſine cognitione ea quę noſtri ipſius intellectus ſit: Siquidem nobis quacunq; ratione cognoſcibilia ipſa intelligibilia redduntur. Eodẽ igitur modo neq; ſenſibilia abſq; ipſius ſentientis facultatis cognitione percipi queunt. Verum quando nequaq̃ ſciri poſſunt, ne ipſę quidem ſubſtantiæ: tanq̃ eæ quę ſenſu percipiantur: ſed ratio

atq; intellectus ille eſt, qui ſubſtantiarum, & naturaliſſi rerum contemplandarum poteſtatem habet: huius quoq; cognitio ad naturalium cognitionem, tãquam eorum quæ ſciri queant, ſatis ſuperq; pertinet. Deinde media inter uere intelligibilia, atq; ea quę naturaliter ſunt: & inter ea quę impartibilia, atque partibilia, anima eſt: & contẽplatio de ea ad extremas philoſophiæ parteis ſpectare ualet. Ad primamq; in primis philoſophiam propter ſimilitudinem animę cum iis, de quibus in ea agitur. Ex iis nanq; quę in medio collocata ſunt, facilius ad maiora aſcendere poſſumus. Ad naturalem uero maxime pertinet, quia ſcientię munus exiſtit, tanquã ex cauſa ea cognoſcere, quę inde deducta atq; effecta ſint. Iure itaq;, præſertim autem ad naturã dictum fuit, quoniam cognitio qua a cauſis, in ea quæ ab iis effecta ſunt, ducimur: ea cognitione conuenientior, atq; præſtantior eſt, qua econtrario ab effectis rebus ad cauſas ipſas agimur. Ex anima vero res ipſæ naturales, ceu ex principio pendent, maxime nanque propria inter naturalia, animalia ſunt. quorum tanq̃ principium animam eſſe inquit. particulamq; illam, tãquam addidit, quoniam forma, & intelligibilis, atq; impartibilis ſubſtantia, reuera principium eſt. Anima vero cum deciderit a ſubſtantia illa vere impartibili: & ab eo quoq; quod vere principium dicatur, ſuperatur. Formale enim principium impartibile eſt. Omnis nanq; forma terminus, & cuius cauſa exiſtit. Perfectio enim eſt, & illud vnde motus principium fit. Intellectus nanque quod primo mouet, exiſtit. Videtur autem dixit, non quia incertus ſit, ſed tanquam id efferens, quod omnium conceſſu habetur.

Tertia particula INQVIRIMVS *autem contemplari, & cognoſcere naturam ipſius, & ſubſtantiam.*

Expõ. Manifeſtius ex his propoſitum nobis ſuum philoſophus indicat: qui id agit, vt animatam ſubſtantiam, quæq; per ſe ipſi animę inſunt, aliiſq; per hanc, cõtempletur, atq; cognoſcat. Contemplatio vero ſignificat relationem eam quę ex ipſa perſpicuitate, atque ex iis quæ ſenſui apparent ad veritatem de anima ſpectat. Cognitio autem comprehenſionem illam ſcientiam parientem, quæ ſecundum rationem acquiritur. Nomen vero illud natura, neq; genus mihi ſignificare videtur: neq; enim ita vti eo vocabulo conſueuere: neq; quia idem quod ſubſtãtia dicat, ibi poſitum eſt: ſed per naturam quicquid ipſius animæ ad ea quæ naturaliter ſunt vergit, innuitur: ſubſtantia vero quod cum intelligibilibus cognatum, atq; ſeparabile manifeſtat.

DEINDE *quæcunq; euenere circa ipſam. ex quibus alia quidem, propriæ paßiones animæ eſſe uidentur: alia uero communis, & animalibus per illam ineſſe.*

Quæ ſcilicet ex ſe. Ea enim tanq̃ animæ euenere. Ac quando in cognitione cauſarum, quę ſcientię pariendæ vim habet, ſubſtantię notitia notitiam accidentium pręcedit: noſq; ſcientiam adipiſci volumus: iure inquirimus prius cognoſcere ſubſtantiã, deinde quæcunq; euenere. Verum quoniam ex nobis notioribus diſciplinæ tradendę ratio exiſtit: & ad ea quæ naturæ priora ſunt, progredimur: neceſſario in ſua hac doctrina ex accidentibus ad ipſam ſubſtantiam peruenit. Paſſiones autem intelligit, non ea quę quacunque ratione ipſi animæ inſint. Neque enim & permanentes eius intelligibiles actiones comprehendit. Sed quæcunq; ei ita inſunt, vt ipſa aliquid patiatur. Cuiuſmodi impetus ille ad corpus eſt: & omnino vita ea, quæ iuxta appulſum quendam conſiſtit. Nanq; in receſſu quodam ipſius animæ a ſeipſa illa poſita eſt. Idq; paſſio dicitur. Quandoquidem permanens illa actio eadem cũ ipſius animæ ſubſtantia eſt: non autẽ accidens exiſtit. Ex accidẽtibus autem, quæ & paſſiones dictæ ſunt, alia ſunt, propria animę, vt contemplãs eius cognitio. quę neq; ſenſu, neq; phantaſia, neque omnino corpore vtitur. Quæcunque vero ſentiendi, aut cogitatione informãdi vim habet, & quę his quoque vtitur, agens eſt cognitio, quæ communis cum aliis quoque animalibus. Neq; ipſis ſolis adeſt animalibus, quæ reuera compoſita ſunt: ſed ipſius quoq; animę eſt. Nanq; vt dicetur, aut initium ſumit ab ipſa, aut in ipſam deſinit.

PENITVS *autẽ, & omnino eſt ex difficillimis accipere aliquam fidem de ea. Nanq; cum communis ſit quæſtio, & multis aliis. Dico ſane eius, quod circa ſubſtantiam, & ipſius quid eſt: forſan alicui uideri poßit, una quædam eſſe methodus de omnibus, de quibus uolumus cognoſcere ſubſtãtiam. quemadmodum & propriorum ſecũdum accidens demonſtrationem. Quare inueſtigandum eſſet methodum hãc.* *Quarta particula*

SIN *autem non eſt una, & communis quædam methodus circa ipſum quid eſt, adhuc difficilius ſit id tractare. Oportebit enim inuenire circa unũquodq;, quis modus. Sin autem manifeſtum ſit, utrum demonſtratio ſit, aut diuiſio, aut & aliqua alia methodus. Præterea multas dubitationes habere poſſet, & errata, ex quibus nã oporteat inueſtigare.* *Quinta particula*

Cum contemplationem de anima ex iis quæ dicta ſunt eligendam, atq; expetendam demonſtrarit: cumque illud prædixerit, quod in primis eius ſubſtantiam cognoſcere inueſtigamus: nunc eorum animos pręparans, qui rerum ſtudioſi ſint: primo generatim difficultatem methodi, quæ ſubſtantiarum cognoſcendarum facultatem habet, nobis in memoriam prouocat. neq; enim vtrum vna, an plures ſint, facile eſt cognoſcere. Vna nanq; videri poſſet, quandoquidem & ipſa ſubſtantia quę inueſtigatur, communis & vna quædam in omnibus eſſe videtur. & ita rei quoque ſocietas adeſt. Præſertim cum vna quoque detur methodus, in ſimplicibus quidem proprietatibus intelligentia illa, quę ex notione intelligit: qua terminos cognoſcimus. In iis autem quę ex pluribus conſtant, ea quæ ex genere, & differentia. At & plures videri poſſent propter generum, atque differentiarum diuerſitatem, & formarum quoque. Siue autem vna, ſiue plures ſint, ſiue, quod verum eſt, & vna, & plures haud in promptu eius comprehenſio eſt. Quandoquidem & omnis quoque habitus ſcientiam præſtans difficilis eſt, naturaq; indiget apta, longaq; exercitatione, & vita ſecundum rationem peracta, atq; ab omni vitio remota: ſi omnino debeamus recte eius quod propoſitum eſt ſubſtantiam, pulchreq; conſequi. Cęterũ hęc quæſtio haud propria eſt contemplationis de anima: ſed

communis inquit,eſt,et cum alijs permultis:in quibus ipſum quid eſt inueſtigamus. Communis nanq; horū omnium quæ ad definitionē ſpectat. Deinde quia vnā fere non ſine excuſatione poſuit: quemadmodū enim vna eſt ſcientia eorum quæ ſecundum ſe inſunt:quę ipſa eſt demonſtratiua:ita & vna quoq; eſt, quæ ipſum quod quid erat eſſe definit: quoniamq; & reſolutiua vna,& diuiſiua vna,inueſtigādum,inquit,methodum hanc:ita ſcilicet,vt definiendi habitum poſſidere queamus. At quando & multæ quoque quodam modo ſunt:quod & nobis ſignificauit, cum dixit, oportebit inuenire circa vnumquodque quis modus. Opus nãq; eſt in vnoquoque ſingillatim communi vti methodo: quoniam igitur,inquam,& multę ſunt,difficilius fit id tractare. id autem eſt,vt propriam vniuſcuiuſque inueniamus ſubſtantiam. Illud vero, quod poſtea infertur,ſin autem manifeſtum ſit,vtrum demonſtratio, & quę ſequuntur,interpretatio mihi eſſe videtur eius qđ antea dictum fuit.eius inquam,oportebit enim inuenire circa vnumquodque quis modus. Quippe cum & ijs id quoque accidat, qui vnam quamcunque ipſius quid eſt,fatentur methodum. Accidit enim & his, vt inueſtigent ex quibuſnam principijs propria vniuſcuiuſque aſſignanda ſit definitio.

ALIA *enim aliorum principia,quemadmodum numerorum,& planorum.*

Et alia quoq; rerum naturalium principia ſunt, & in alijs omnibus eodem modo. Propria vero quę demonſtrantur ſecundum accidens dicuntur:licet ſubſtātialia ſint. Quoniam omne quod demonſtratur, tanq̃ aliud de alio dicitur. Et propter hanc cauſam accidēs, ceu cum alio cadens nominatur. Proprium autem dicitur,quoniam quod multorum commune eſt,ſingillatim ex demonſtratione cognoſci debet. Hac igitur ratione primo generatim quam difficile ſit definientē conſequi habitum,nobis in memoriam reduxit: deinde & propriam,atque priuatam obſcuritatem in ipſa animę ſubſtātia inueſtigāda admonuit:ſimulq; & quæſtiones proponit de quibus inquiſiturus eſt,ex his.

6. particula. PRIMO *autem forſan neceſſarium diſtinguere, in quonam ex generibus,& quid eſt. Dico autem unum hoc aliquid,& ſubſtantia,aut quale,aut quantum, aut & aliquod aliud ex diuiſis generibus.*

Expõ. Quandoquidem in orationibus definiendi vim habentibus genus eſſe ſolet,quod ante omnia accipitur: & deinde differentia:quoniam forma impartibilis eſt, impartibiliterq; comprehendit quod circūſcriptum, atq; deſignatum eſt. definitioq; diuidens,atq; colligēs. ſingillatim illud primo eius indicat quod circumſcriptum,atq; inde quod deſignatum: ex quibus alterum quidem in ipſo quid eſt, alterum vero in ipſo quale quid eſt,cognoſcitur,atq; dicitur. Quapropter & ipſe cum dixerit,in quonam ex generibus neceſſariū eſſe diſtinguere, addidit & quid eſt, explanans quid illud in genere eſſe ſignificet:quoniam iuxta quod quid eſt: quemadmodum in differentijs,iuxta quod tale. Dubiū autem eſt de anima, vtrum eius genus ſubſtantia, aut quale,aut quantum ſit. Vnde & de tribus his generibus ſpeciatim mentio facta fuit:tanq̃ ea ſint, quæ in ijs opinionibus circunferantur, quæ de anima recitantur. Adiectum autem & illud a philoſopho fuit, aut & aliquod aliud ex diuiſis generibus, quia euenire poteſt, vt & ad aliud quodpiam genus ab aliquo adducatur. At Pythagoræi quidem vna cum Platone ſubſtantiā eam eſſe aſſerunt. Qui autem corporum harmoniam ipſam dixerunt, quiq; talem mixtionem, in qualitate collocarunt. Xenocrates vero qui ipſam numerū eſſe voluit,in quantitate poſuiſſe videtur.

PRAETEREA *uero,utrum ex ijs, quę in poteſtate ſunt,aut potius actus quidam,differt enim nõ parum.*

Forma quidem ea eſt,quæ primus, & purus eſt actus. Forma nanq; actus,atq; perfectio exiſtit. In poteſtate autem non ſolum materia conſtituta eſt: quippe quæ,cum imperfecta ſecundum ſe ſit,quia recipiēdarum formarum vim habeat,perficiatur: ſed & omne id,quod forma affectum eſt:compoſitumq; in primis propter ſocietatem,quam cum materia habet. Immo vero & omne corpus,licet ſine materia ſit, quippe cū neq; ſecundum ſeipſum,neq; a ſeipſo viuat, ſed aliūde id accipiat,neque enim quatenus corpus viuit. Anima vero ſi rei veritatem quæramus,media inter formas, atque ea,quæ formis affecta ſunt,eſt: quippe quæ totaſuiipſius totius cum horum vtroq; coniunctionem indicat. Cenſet autem Ariſtoteles,quia ex ſeipſa viuat atque excitetur,& tanquam principium mouendorum corporum vim habens ſit,non in id quod terminatur,ſed in id quod terminat,vergere. quapropter & ſic quodam pacto dixit,aut potius actus. quandoquidem non pure,neq; ſimpliciter. Siquidem & anima rationis particeps, & intellectus cuius ipſa particeps eſt poteſtate,ac materialis dicitur. Propter eandemq; cauſam,& particula illa, quidem adiecta fuit: quoniā haud determinate, & ſimpliciter eſt actus, ſed ſubingrediendo. Vnde neque ſemper iuxta perfectum manet actum,ſed interdum & iuxta imperfectiorem eū; qui ſecundum habitum. In poteſtate autem eſt, & qđ forma affectum poſuit,quod actu quidem eſt,non tamen actus:is nanque forma eſt. Jureq; ei quod in poteſtate,non id quod actu,ſed ipſum oppoſuit actum. Nā actu illud exiſtit,quod forma affectum eſt. Forma vero haud in ipſo eſt actu,ſed ipſemet actus eſt. quod nõ parum differt. Is nanq; eſt ſecundum ſeipſum ſubſtantia,vt in ſeptimo eius tractationis quæ poſt naturalia dicitur,didicimus. quod vero actu eſt, iuxta alterum ſubſtantia exiſtit. & actus quidem primus,ac cauſa,id autem ſecundum,& quod ex cauſa efficitur.

INVESTIGANDVM *preterea & an partibilis,aut impartibilis.* 7. particula.

Partibilis quidem ſimpliciter corporea omnis ſubſtantia eſt:quia alię alibi partes collocatæ ſunt. Impartibilis autem quæ pure intelligibilis: quæ & multum profunditatis habet. & quæ media quoque inter vtrāque eſt,in qua & anima exiſtit. Indicat autem eius ingreſſum in id quod partibile, & comprehenſio eius quod cognoſci poteſt,quæ non ſine diſtantia fit: & ex alijs in alia tranſitus: & decurſus qui ſingillatim in ijs Expõ.

quæ inueſtigantur, ſit. Cæterum ꝙ eius quod imparti bile eſt, particeps ſit, illud manifeſtat, ꝙ & cognitionis iuxta id, quod cognoſci debet, ſtatus ſit. Coniūctio nanque illa vtriuſque impartibilis eſt, & greſſus ille in mutatione ſemper iuxta terminos: & collectio quoque, quæ poſt ſingularium decurſum in vnum venit, idem declarat. Ariſtoteles autem, vt apud formam, ita & apud id quod impartibile, potius animam collocat. Eaq; quidem eſt ceu non partibilis. Id autem huiuſmodi, vt non ſolum a partibilibus, ſed & a ſubſtantia ea, quæ circa corpora diſperſa eſt, ſeiuncta ſit rationis particeps anima.

E T *utrum eiuſdem ſpeciei omnis anima, aut non.*

Id quoque inueſtigandum proponitur, vtrum eiuſdem ſpeciei inter ſe omnes animæ ſint, vegetatiua ſcilicet, ſenſitiua, rationalis. Eiuſdem autem ſpeciei ea profectoſunt, quæ iuxta vnam poſtremam aliquam determinantur formam. Quæ enim iuxta aliquid communius, eiuſdem dicuntur generis, non autem eiuſdem ſpeciei. Inueſtigatione autem, quod nunc propoſitum eſt, dignum iudicatur, propter eos, qui diuerſitatem in compoſitis ex materia, non autem ex forma adducūt. Quemadmodum in tibijs inquiūt ſoni ex propinquioribus foraminibus diuerſi redduntur ab eis, qui lōgius diſtant: cum tamen vnus ſit, qui inflat ſpiritus. Verum neque ſecundum formam neque ſecundum ſubſtantiam, huiuſmodi differentiam eſſe dicemus. Quemadmodum enim quod prolixius, quodque breuius in hominibus eſt, nullam facit ſecundum formam mutationem: ita neq; quod grauius, quodq; acutius tibiarum ſonum iuxta formam mutat. Quoniam omnis ſubſtantia cum & ſuum eſſe, & quod huiuſmodi ſit ex aliqua forma habeat, ex ea & diuerſitatem ſuam quo ab alijs differat, recipere debet. Diuerſitas nanque quæ in inſtrumentis atque materijs cernitur, aut ex diuerſis oritur formis, aut ex diuerſis rationibus, quæ in vna reperiantur forma. Accidit autem ei, qui eiuſdem ſpeciei animas ponit, vt & diuerſæ poteſtates in vna anima tā quam eiuſdem ſpeciei ponantur. Ita vt in nobis abſque vllo diſcrimine ſint, vegetatiua, ſenſitiua, rationalis, & aliæ quæcunque. Nequaquam autem ſi diſſimiliū ſint formarum, quæ diuerſorum animalium exiſtunt, vt equi ſenſitiua ab ea, quæ hominis, altera enim rationis expers, altera autē rationis particeps: iam & in homine plures erunt diſſimilium formarum poteſtates, vt quæ ſentiendi exempli gratia, & quæ opinandi vim habet. Omnes enim hominis exiſtunt: & hominis ſpeciem iuxta poſtremam vnam formam deſignant. Verum diuerſis rationibus: nanq; multæ ſunt iuxta vnāquanq; formam rationes.

S I N *aūt nō eiuſdē ſpeciei, utrū ſpecie differūt aut genere.*

Licet enim omnes animæ, & vitæ quoq; quædam ſint: attamen iuxta id quod prius, ac poſterius inter ſe differunt: ita vt neq; ſub vno genere conſtituendæ ſint. Talia nanq; ſunt, quæ omnino ſimul exiſtūt. Poſteriora vero cum prioribus, vt quæ ab vno, & ad vnū coniunctionem habent.

N V N C *quidem enim dicentes, & inueſtigantes de anima de humana ſola uidentur conſiderare.*

In Timæum orationem nunc dirigere videtur, qui in naturali ſuo ſermone de homine, atq; huius animis mentione facta finem fecit: tāquam & ipſe ad reliquorum animantium animas, & plantarum quoq; cōtemplationem ſuam perducere debuerit. Ego autem iudico Timæum proprium ſermonem de animis, quæ in alijs reperiuntur dimiſiſſe: cum cenſeret ex exemplo ſecundæ, atq; tertiæ partis, illius animæ, quæ in homine reperitur, & eas quæ in alijs animantibus ſunt, nos percipere poſſe.

C A V E N D V M *autem eſt, ne nos aliqua ratione lateat, utrum una ratio eius eſt, quemadmodum animalis, aut iuxta unumquodque diuerſa. ut equi, canis, hominis,* Dei. 8. particula.

Siquidem enim eiuſdem ſpeciei omnes ſunt, vna quoq; erit cunctarum ratio, quemadmodum & hominis, & vt ipſe dixit, animalis. Sin autem diſſimilium formarum exiſtunt, iuxta vnamquanque formam diuerſa aſſignabitur ratio. Expō.

V T *equi, canis, hominis,* Dei.

Dei cœleſtis animalis dicens. Quoniam autem & de vnoquoq; eorum quæ diſſimilium formarū ſunt generis dicitur ratio, diſcrimen ſubiūgens rationis ipſius ſpeciei, erga rationem generis infert.

A N I M A L *aūt uniuerſale aut nihil eſt, aut poſterius.*

Omnis enim vltima ſpecies ſubſtantiæ perfectam indicat permanentiam, & quæ ſecūdum ſeipſam perficiatur: licet materialis ſit. Quippe cum haud perficiatur a materia, aut a compoſito: ſed ipſius quidem cōpoſita conſtituat, materiamq; perficiat, in actum eam ipſius naturam, quæ recipiendi vim habet, adducens. Ipſum vero genus, quod tanquam ſine formis ex ſe ſubſiſtat, nihil eſt. Semper enim cum aliqua ſpecie exiſtere debet, aut cœleſti, aut hominis, aut equi, aut aliqua alia. Aut poſterius. Nam genus quod in vnaquaque ſpecie eſt, poſt ſpeciem exiſtit. quandoquidem ipſa quidem ſpecies impartibiliter eſt totum. Genus vero iuxta particularem quandam rationem eorū quæ in ſpecie continentur, illa complectitur. Quapropter quatenus quidem per ſe ſubſiſtens nihil eſt. quatenus vero particularis quædam ratio, quæ in ſpecie continetur, poſterius ſpecie eſt.

E O D E M *præterea modo & ſi aliquid commune aliud dicatur.*

Non ſolum ſiquid aliud tanquam genus dicatur, vt planta, ſed adhuc magis etiam ſiquid tanquam in prioribus, & poſterioribus commune ſit. Neq; enim aliquid pure in his commune datur. ſed quodcunq; cum aliqua mutatione dicas.

P R A E T E R E A *uero ſi nō multæ ſint animæ, ſed particulæ: utrum oporteat antea inquirere totam animam, aut particulas. Difficile autem & ex his determinare quænam diuerſæ ſint inter ſe.* 9. particula.

Si non multæ ſunt animę, inquit, hoc eſt, ſi non ſecū Expō.

dum

vno reperiuntur homine: ſed particulę exiſtant: quę diuerſitatem, verum non ſecundum ſpeciem obtineãt: cum vnius ſint particulæ: ſed ſecundum rationes differant: vt ignis leuitas atq; illuſtrandi facultas. Quod in vno quidem animali, ſiue homine, ſiue aliquo alio verum eſt: quo vna vniuſcuiuſq; anima ſit. Siue igitur particulę, ſiue poteſtates, quę in vnoquoq; multę exiſtunt vitæ dicendę ſint: eiuſdem ſane ſpeciei, at ratione differentes, fatendum eſt. Illas vero, quę in animalibus diuerſarum formarum videntur: & in ſpecie quoque variandę. Quo eorum ſecundum ſpeciem diuerſitas ab animis in primis oriatur: atque deueniat. In quibus itaque particulę ſitu multę: proponit inueſtigare, vtrum totum antea, an particulę contemplandę ſint. & quænam ex particulis re vera inter ſe diuerſę ſint. & quę non. vt quę producendi vim habet, diuerſa ab ea quę appetere valet. Nutriens autem, & augens, & generans plures non ſunt: ſed hę omnes in vnã coeũt. difficiliſq; de his determinatio eſt. Quoniam ſi veritatem ſequi velimus ſua ex ſubſtantia, & vna anima eſt, & multæ: & ſecundum ſeipſam, & iuxta quãcunque vitam. Nanq; vnaquęq; & vna, & multiplex reperitur: & quadam ratione partibilis, atque impartibilis. Quod propter eam cauſam ei euenit: quia in medio collocata eſt. Hacq; ratione fit: vt neque quod pure, atq; ſyncere idem per ſeipſam totam habeat: neque diuerſitatem diuulſam, aut omnino partibilem. Difficilis itaque eſt, ac non ſine magno labore diiudicari poteſt has ob cauſas, conſideratio ea quę inter media, atque oppoſita conſtituta eſt: propter coniunctionem ſcilicet, quam cum iis retinet: q̃ extremis in locis ſita ſunt.

10. particula. *ET utrum particulas oporteat primo inueſtigare: aut opera earum. ut ipſum intelligere, aut ipſum intellectum. & ipſum ſentire, aut quod ſentiendi uim habet. Eodemque modo & in aliis. Sin autem opera prius, rurſum aliquis dubitare poſſet, ſiue & oppoſita horum antea inueſtiganda ſint, ut ſenſibile ante id quod ſentiendi uim habet: & intelligibile ante id quod intelligere poteſt.*

Expõ. Scientiæ ea ſane propria ratio eſt, quæ ex ipſa ſubſtantia actionum noſcendarum vim adipiſcitur. Reſpectu vero noſtro ea manifeſtior exiſtit: qui contrario modo progreditur. At neq; actiones cum ad aliquid referantur propter reſpectum, aut tanquã ad id quod cognoſcitur: aut quod experitur: aut quod nutrit: cognoſcere poſſemus, ſine eorum cognitione ad quę referuntur. Quæ oppoſita dicuntur, ſecundum oppoſitionem eorum quę ad aliquid dicuntur. ceu recurſus ac reflectio quædam ſit: eorumq; mutua, inter ſe permanentia. Magiſque perſpicua hæc quæ de oppoſitis habet cognitio cognitione illa eſt, quę de actionibus confeſtim tradi poſſet. Quandoquidem & ſenſui magis expoſita ſunt ipſa oppoſita. quemadmodũ ipſum ſenſibile: & quod inter hæc appetibile: & quatenus ipſum quoque intelligibile inter ea, quę ſentiri poſſunt, connumerandum eſt. Quod vero noſtri intellectus ſeiunctum eſt, ex ipſo intellectu melius percipiemus.

11. particula. VIDETVR *autem non ſolum ipſum quid eſt cognoſcere utile eſſe ad conſiderandas cauſas eorũ quæ euenerunt ſubſtantiis, quemadmodum in mathematicis, quid ipſum rectum, & quid ipſum obliquum. aut quid linea, & planum, ad perſpiciendum quot rectis trianguli anguli ſunt æquales. At & econtrario accidentia conferunt magnam partem ad cognoſcendum ipſum quod quid eſt. Vbi enim habuerimus tradere iuxta imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut plurimis, tunc & de ſubſtantia habebimus aliquid dicere quampulcherrime.*

Poſteaquam quęſtiones propoſuit: & huius contemplationis difficultatem explicauit: quod inde conſequens erat, agit: ac rationes, modosq; quibus copioſi eſſe poſſimus, tradit: & primo ad totius definitionis inuentionem. Scientię nanq; munus eſt, ex ipſo quid eſt, hoc eſt, ex definitione quę ipſum eſſe declarat, quę ex ſe ſubſtantiis euenerunt, conſiderare. Quoniã contemplatio ex cauſa procedit. Accidentium autem cauſa ipſa exiſtit ſubſtantia. Subſtantiam autem nũc communius omnem formam interpretari debemus. Licet ſub quocunq; reperiatur genere. Rectum itaq;, & trigonum accepta fuere, quibus quę contingant ex eorũ definitione cognoſcimus. Definitio enim quę proprie eſſe ipſorum indicat, nos perfacile pręparat: vt & quę per ſe huiuſmodi rei inſunt, cognoſcamus. Scientię itaq; munus id eſt. quoniam & ipſa res in cauſa eſſe oſtenditur eorum, quæ ſibi inſunt. Verum cũ ipſa res interdum haud ex ſeipſa nota ſit, e contrario ex iis, quę ei per ſe euenerunt: quę & a ſenſu, & ab imaginatione comprehendi poſſunt: cognoſcitur. In mathematicis quidem igitur, notum eſt ipſum quod quid erat eſſe cuiuſq; quia & quanta quędam, aut qualia ſunt quę definiuntur: quę & a ſenſu, & ab imaginatione comprehendi poſſunt. Quæcunq; vero ſubſtantiæ ſunt: quarum contemplandarum ratio, atq; intellectus vim habet: haud ex ſe iis manifeſtę ſunt: qui ſecundum ſenſum viuunt. Sed ex iis quę ipſis acciderunt ad ipſas relatio ſit. Qui ſane modus in anima neceſſarius eſt. Expõ.

OMNIS *nanque demonſtrationis principium ipſum quid eſt. Quare ex quibuſcunque definitionibus non licet accidentia cognoſcere: at neque coniectura aſſequi, de ipſis facile eſt: patet quod dialectice dictæ ſunt: atque inanes omnes.*

Coniunctio cauſam inferens addita eſt: quę indicat quemadmodũ & propter hanc cauſam, maximo ſtudio digna eſt contemplatio ſubſtantię: quia & demonſtrationis principium in ſe contineat. Demonſtratio nanq; eſt, quę ex ipſo quid eſt, accidentia ratiocinando colligit. Et non e contrario ex his in ſubſtantiam recurſus ſit. Dicit itaq; quemadmodum aliquid in primis de ſubſtantia dicendum eſt. quo ipſum quid eſt nobis demonſtrationis principium ſit. Propter quę tanquam corollarium infert: quo diſtinguantur definitiones quæ recte traditæ ſint ab iis quæ ceu deſcriptiones exiſtant atque adumbratę ſcriptæ ſint. Ex definitionibus enim quæ rei naturam complectuntur, tum manifeſtius, tum obſcurius ſequitur accidentium cognitio. Sin autem non ſequitur, dialectice dictæ ſunt: & inanes habendæ. pro eo quod eſt logice, & non naturaliter. Solitus nanque Ariſtoteles eſt huic particulæ naturaliter diſtinguendo opponere particulam illam logice. Quæ id quod apparet, atque in opinione poſitum eſt, ſignificat: non autem quod

ex natura atque eſſe ipſius rei acceptum ſit. Nam non de vera rerum cognitione: ſed de ea quę in opinione poſita ſit, dialectices vocabulum adducit. Inane vero dixit, id ſignificare volens quod a natura, rerumque profunditate abſit.

12. particula. *DVBITATIONEM præterea habent & paſſiones animæ, utrum ſint omnes communes habentis: aut eſt aliquid & ipſius animæ proprium. Id nanque inuenire quidem neceſſarium, non tamen facile. Videtur enim ex pluribus nihil ſine corpore pati, neque facere, ut iraſci audere cupere, omnino ſentire.*

Expõ. Paſſiones quidem animę, vt & antea diximus, non ſimpliciter appellat omnem eius actionem. ſed illius quę patitur: atq; extrinſecus a ſeipſa quaſi recedens, progreditur. Neque enim & permanentes eius actiones: & quę non recedunt a ſubſtantia: ſed in idem cum ea veniunt, paſſiones dicit. Verum cenſet ex his, tanquam ex manifeſtis in animę ſubſtantiam nos eſſe adducendos: & ad eas actiones quæ cum animę ſubſtantia conueniunt: quęq; non ſecus ſunt occultę atque ipſa animę ſit ſubſtantia. Quapropter neq; facile eſt, vt ipſe dixit, has inuenire. ex quibus ſolis, quid ipſa a corporibus ſeparabile habeat, colligere poſſemus. Videtur enim tãquam manifeſte ponere omnem animam eſſe ſubſtantiam: quoniam & omnis vita eſt ſubſtantia. & illa pręſertim poſtrema: quippe quę contraria ſuſcipere queat, vt voluptatem, dolorem, cupiditatem, odium, & quę mouere, atq; cohibere corpora colligere ve poſſit: atq; animantia conuenienter determinare. Quę re vera magis ꝙ alia omnia corpora ſunt ſubſtantię. Quod autem ſecundo loco viuens eſt: id primo ipſa eſt vita: ex qua & illud viuentibus adeſt propter quod vere viuentia ſunt. Primo itaq; & magis proprię ſubſtantia ipſa eſt vita. Inueſtigat pręterea vtrum ſit vlla anima, quę omnino a corporibus ſeparari poſſit. Nã quod multę inſeparabiles ſint, tãquam perſpicuum ponitur quandoquidẽ neq; earum actiones a corporibus ſeparari poſſe videntur. Pronuntiatum autem illud veriſſimum, atq; aperriſſimum eſt: q; ſcilicet in ſubſtantiis pares, atq; conuenientes ſint actiones. Viuaces nanq; ſunt, eorum quę viuunt. rationales autem eorum quę vtuntur ratione. Quare & ſeparabilis ſubſtantia ſeparabiles quoq; omnino actiones habebit. Senſus vero omnes, & imaginationes, & perturbationes quę vna cum his inſunt: ita ſcilicet audacia, cupiditas, odium, haud abſq; corporibus reperiri poſſunt. Quapropter neq; anima, quę hęc patitur, atq; agit omnino ſeparabilis eſſe poterit. Verũ quando multę ſunt illius animę quę inſeparabilis exiſtit iuxta profunditatem diuerſitates: quę quidem extremę inſeparabiles, ab omnibus conceduntur, quippe quæ inſtrumẽtarij corporis actus ſint: ſecundum quos viuaciter moueri poteſt. Qui vero actus eã habent vim, vt inſtrumentum moueant: quiq; naturæ ex proportione reſpondent: qui & præſtantiori quodam modo illud obtinent, vt inſeparabiles ſint: quippe qui excellendo eam habent vim vt ea quę mouentur, moueant: omnino propter actionem illam erga corpora a corporibus ipſis inſeparabiles exiſtunt: cum tamen poſſint & alias quoq; actiones ſeparabiles habere. Quemadmodum & nauis rector eas exempli gratia habet, vt deambulare poſſit. Alio autem modo inſeparabiles ſunt agentes, noſtri intellectus ſcientiæ: quia in minori ſua propoſitione a ſenſu, atque imaginatione ſeiungi nequeunt: & propter hanc cauſam & communes cum eo quod ipſas retinet, exiſtunt. Quod autem ad maiorem pertinet, nihil hoc indigent. Eodem autem modo ſeſe habent, & quęcunq; ea contemplantur, quæ naturaliter ſunt. Quę vero intelligibilia tractant, nihil hoc vtuntur. Quęcunq; vero nõ ſine quadam eminentia agentes, intelligibilium contemplationem exercent, haud abſq; imaginatione ſunt: quippe cum ipſa imaginatio conſequens ſit, non autem ſimul agat. quemadmodum vmbra in lumine corpus conſequitur. Quod nempe euenit propter progreſſum illum rationis, quę extrinſecus tenendo imaginationem mouet. Hoc itaque pacto & hęc quoque inſeparabilis eſt: cum omnino imaginationem habeat conſequentem. Quoniam quę permanens eſt, atque in ſui ſubſtantiam actionem contrahit, omnino eſt ſeparabilis: neque quocunq; moueatur modo vna cum quopiam corporeę aut appetitionis, aut cognitionis motu, mouetur.

MAXIME autem uidetur proprium ipſum intelligere.

Cum ipſum ſentire tanquam commune quoddam admouerit: & patientes appetitiones iraſci, ſcilicet, & audere, & deſiderare ſub ipſum ſentire adduxerit: quoniam paſſiones hæ aut ſunt ſenſus, aut non ſine ſenſu: & cum ex alia parte obiecerit ipſum intelligere: profecto in ipſo intelligere omnes vitas comprehenſas voluit, quæ ſenſum ſuperant: hoc eſt imaginationem, & actionem omnem quæ cum ratione fiat. Quibus ambabus commune eſt, vt intus incipiant: & a ſeipſis excitentur: & propter hanc cauſam ei quod maxime proprium ipſius animæ ſimiles ſunt.

SIN autem eſt & id imaginatio quædam aut non ſine imaginatione, non contingeret neque id ſine corpore eſſe.

Recte cum conditione locutus eſt. quoniam neque omnis imaginatio eſt intellectus. neq; enim ea quæ animalium ratione carentium. Quare & illa particula quædam ipſi imaginationi adiuncta fuit. Neq; ſimpliciter intellectus eſt imaginatio: ſed totũ id, intellectus qui pati, atq; effingi poteſt. At neq; omne intelligere in ea actione quæ rationis particeps eſt, non ſine imaginatione exiſtit. Sed quatenus non pura eſt actio, neque in ſeipſa permanens ſed tunc id accidit, cum anima extrinſecus progrediens a ſeipſa recedit, & a ſubſtantia partibiliter disiungetur. Id quod & paſſio quadam ratione eſt. Propter hancq; cauſam dubitationem eſſe dicit, nõ de actionibus, ſed de paſſionibus animæ. quas hoc in loco non ſine corpore eſſe ponit, In tertio vero libro præterea declarat. At quamnam ob cauſam omnino dubitationem habere inquit ſi de paſſionibus ſermo habetur? Videtur nanque perſpicue omnis paſſio ex eo fieri impetu, qui ad corpus tendit. Nunquid quoniam actionem illam rationis participem,

pem, quæ haud corpore indigeat, licet imaginatio conſequatur: dubitare tamen aliquis poſſet: num oportet & cum corpore communem ducere. Quod nanque ſeparabile exiſtit, manifeſte habet. Verũ vtrum id ita poſſideat, vt ipſe accuratius loquens indicat dubium eſt. Quoniam haud omnino ſine corpore eſt. Quod tamen non de mortali omnino intelligendum. Sentiendi nanq; vim habet atq; cogitatione cõcipiẽdi & illud quoque diuinum animæ noſtræ vehiculum.

13. particula. *SIQVIDEM igitur eſt aliqua, animæ actionum, aut paſſionum propria contingeret ipſam ſeparari. Sin autem nulla eſt propria eius non eſſet ſeparabilis.*

Expõ. Rectiſſime ex actionibus ſeſe in ſubſtantiam reducit. quemadmodum enim ex viuacibus viuentem ſcimus, & ex rationabilibus rationabilem, ita ex ſeparabilibus quoq; ſeparabilem Quandoquidem & quod conuertitur neceſſarium eſt, rationalem ſcilicet ſubſtãtiam rationales habere actiones: & ſeparabilem ſeparabiles. Antea vero adducta dubitatione de paſſionibus, an omnes communes ſint, & cum eo quod habet: nunc iam vniuerſaliter determinans, non ex ſolis paſſionibus, ſed & ab ipſis actionibus quod animæ ſeparabile eſt, cognoſcendum cenſet. Cum ſane ſciat paſſiones quadam ratione eſſe inſeparabiles: actiones vero eius ſtabiles, eſſe ſeparabiles. At quanam ratione inquit, vnquam cernetur teſtula quæ in maris profundo exiſtit, cum tamen apta ſit, vt cernatur? Quoniam, reſpondebo, forte fortuna euenit, vt antea corrupta ſit, q̃ cerni potuerit. Neque enim quicquid ambulandi poteſtatem habet, ambulabit: licet ad ambulandum aptum, atque natum ſit. Neque id quod ſita ex ſubſtantia huiuſmodi eſt: & iam aliquo huiuſmodi pacto agere cenſemus: ſed aptum, natumque eſſe, nobis iam ſufficit. Nam & oculus qui proprias habet actiones, attamen a toto corpore ſecundum ſubſtantiam inſeparabilis eſt. Neque enim idem eſſe dicam quod proprium, & quod inſeparabile eſt. Proprium nanque eius ipſum intueri, haud tamen abſque toto. Quandoquidem erat quoque proprium oculi ſimul cum toto. Gubernator vero diuerſo modo ſe habere videtur: nam cum inſeparabiles a naui habeat actiones: attamen ipſe ſecundum ſubſtantiã ſeparabilis eſt. Quatenus nanque homo ſeparabilis eſt: quippe qui & alias quoque habeat actiones ſeparabiles. Hominis enim ſunt, & quæ gubernandi vim habent: ſed ex complexione quadam cum alio fiunt. Nihil autẽ prohibet quod ſeparabile eſt: ex aliqua aliquãdo actione cum eo connecti, a quo ſeparatum eſt.

SED quemadmodum recto, quatenus rectum, multa contingunt, ut tangere æneam ſphæram in puncto: non tamen tangeret id ſeparatum ipſum rectum. Inſeparabile enim, ſiquidem ſemper cum corpore aliquo eſt.

Quemadmodum enim id nomen, album, ambiguum eſt, dum aliquando albedinem, aliquãdo quod albedine infectum indicat. ita & id nomen rectum: quod & ipſam ſignificat rectitudinem: & quod ſecundum eam formatum eſt: vt corpus quod omnino dirigendi poteſtatem habet. Quandoquidem inſeparabilis a corporibus ipſa eſt rectitudo. Ipſum itaque rectum quod tangit æneam ſphæram, quatenus rectum, corpus eſt, quod rectitudine figuratum fuit. Quandoquidem & ſphæra quoque ænea eſt. Nanque rectum ipſum ſeparatum nunquam tangit id. Et illud id, ſubiectum ipſum ſignificat. Rectumque nunc pro ipſa forma, atque rectitudine accipitur. Vult autem ex his Ariſtoteles eius paſſiones conſiderare, quod terminatum, atque forma honeſtatum ſit. quæ quidem paſſiones definitionem ſequantur: verum non definitionem eius quod definitur. Quoniam & ambulatio vitam ſequitur, verum huius animalis.

VIDETVR autem & animæ paßiones omnes eſſe cum corpore, ira, clementia, timor, miſericordia, audacia. præterea lætitia. & ipſum amare, & odiſſe. Simul enim cum his patitur aliquid ipſum corpus. Indicat autem id, quod aliquando quidem a vehementibus, & perſpicuis perturbationibus euenientibus, nihil incitamur, aut timemus. aliquando autem & a paruis, atque obſcuris mouemur. Quando concupiſcit corpus, & ita ſeſe habeat, quemadmodum cum iraſcatur. Præterea id magis manifeſtum, nam nullo formidoloſo eueniente in paßionibus aliqui collocantur, eius qui timet. 14. particula.

Expõ. Cum opera, hoc eſt, animæ actiones dimiſerit: de ſolis nunc eius loquitur paſſionibus. Quæ quidem omnes ei ex illo impetu in corpus eueniunt. Et propter hanc cauſam paſſiones dicuntur: atque inſeparabiles quadam ratione a corpore exiſtũt. Sed aliæ quidem eius ita exiſtunt, vt conſequantur: aliæ vero ita, vt ipſum quoque corpus ſimul agat. Atque hæ dupliciter fiunt, tũ iuxta vitam eam, quæ vtitur, atq; mouet inſtrumentum: hoc eſt, ipſum viuens corpus: tum iuxta vitam eam, quæ tanquam inſtrumentum, illud efficit, atq; effingit. Paſſiones itaque eas, quæ corporis ſunt, tanquam eius quod tantum conſequitur, haud huiuſmodi indicantur, vt de eis nunc ſit mentio facienda. Quoniam illæ potius actiones ſunt. Ipſum nanq; intelligere licet nõ ſine imaginatione fiat, actio potius tamen eſt, q̃ paſſio. Verum in primis allatæ ſunt paſſiones illæ, quæ iuxta vitam eam poſitæ ſunt, quæ inſtrumentum format. ira ſcilicet, clementia, & quæ eiuſdem ordinis cum his. Quæ paſſiones quidem ſunt, eius quod viuaciter mouetur, tãquam patiẽtis: animę vero tãquam mouentis. Quãdoquidem neque agentes, practicęque illæ intellectiones huiuſmodi ſunt. quippe quæ ſecũdum ſeipſas totas corpore vtãtur: neque ita vtãtur, vt patiẽti: cum ex cõuenienti conuerſione vtũtur corpore: ſed potius vtãtur tãquam aĩali agẽte. Hæque præterea nõ ſine actione quadam iudicandi vim habẽte, reperiũtur. Paſſiones autem illæ intellectus quæ enumeratæ fuere, quæ ex cõuerſione, atque alteratione corpori inſunt: licet dum anima iudicat, vtiturq;, iraſcãtur: attamẽ ita inſtrumẽto inſunt, vt viuaces dicẽdę ſint paſſiones. Neque enim huiuſmodi hę ſunt, quales eorum quæ anima carent: quę ex ſolo impetu ab eis q̃ extrinſecus ſunt, eis adueniũt. Sed non ſine quadã actione cõſiſtũt, q\[a\] id viuax eſt. Ipſum nãq; mouẽs in iis q̃ aĩam hñt, itriſecus exiſtit. Quapropter, quẽadmodũ in iperitis corporea appet tẽperatio, quę

dę vim habet:tum quia emineat:tum quia ſuam in ſubſtantiam actionem reducat. Quoniam enim vna, multiplex animę ſubſtantia eſt: quatenus quidem vna, atq; eadem ſubiecto, quæ ſirme, atq; aliquando eminendo cõtemplatur: & quę in corpus inclinat: & quę corpore vtitur: quæq; ipſum mouet, de quacunq; naturalis ipſe ſermonem habere videri poſſet. Materiam nanq; attingit, qui quacunq; ratione ipſam contemplatur. Quatenus vero diuerſa redditur: ita vt haud vna ſola, ſed multiplex ſit: qui eam cõtemplatur iuxta id quod inſeparabile eſt, haud de omni cõtemplaretur: ſed ſpeciatim de ea quæ inſeparabilis quacunq; ratione eſt a corporibus, quatenus talis.

16. particula. DIVERSA *autem ratione definiret naturalis, ac dialecticus, unumquodq; ipſorum, ut, ira quid eſt. Is enim appetitionem ultionis, aut aliquid tale. Ille uero feruorem ſanguinis circa cor, aut calidi. Ex his autem, alter quidem materiem affert: alter uero formam, ac rationem.*

Expõ. Quandoquidem determinatum eſt, qua ratione animatam ſubſtantiam ſibi naturalis vendicat: quatenus ſcilicet, a corporibus inſeparabilis eſt: & modũ quoq; cognitionis eius, qui rebus conueniat, Ariſtoteles determinat. Quicquid enim animę ipſius a corporibus inſeparabile eſt, vt aptum, atq; natum eſt, ita intelligi quoq; debet. hoc eſt, iuxta eam cognitionem quæ rebus conueniat id autem eſt, quatenus & illud quoque inſeparabile. Duo q; ſimul, viuacem ſcilicet formam, atq; ipſum corpus, qui res ipſas conſequitur, videbit. Qui vero haud tanquam inſeparabilem, inſeparabilẽ contemplatur vitam, leuiter ipſam attingere, ac nequaquã ad intima peruenire videtur, & propter hãc cauſam, logice, atq; dialectice agit. Leuem nanq; notitiã, & quę haud ad res ipſas vſq; perueniat, logicam, atq; dialecticam Ariſtoteles appellare conſueuit, quippe cum opinionem, non autem ſcientiam gignat. Qui de naturę itaq; rationibus diſputat, cum ſciẽtię profeſſor exiſtat, & tanquam inſeparabilem videbit: & qua ratione inſeparabilis ſit, perſpiciet: & qualiſnam vitę forma ſit, de qua ſermo eſt: & a quonam corpore inſeparabilis. In ipſa vero dictione, cum antea dixerit, diuerſa ratione definire naturalem, atq; dialecticum: cum vtrunq; diuerſitatem ſuam ſub exemplo irę in formis atq; paſſionibus animę in medium adducere voluit: alterum in ſola forma verſari, inquit, alterum vero in ſola materia. Neq; tamen naturalem ipſum ſolam materiam tractare intelligit: manifeſte enim hunc ambas ſibi aſciſcere, inquiet. Sed cum metam ſibi hanc ſtatuerit, quo inter naturalem, dialecticumq;, quid diſcriminis ſit, indicet: vniuerſalius diuidit, quotcunq; iræ definitiones afferri poſſe videntur. Inter quas & ea quę ex materia conſtet, ſumpta quoq; fuit propter diuiſionis perfectionem. Quę itaq; ex appetitione datur definitio, formę eſt. quę vero ex calido circa cor ad materiam ſpectat. At infert poſtea & eam quę ex ambabus conſtet, ex his

HAEC *quidem enim ratio, illa uero rei. Neceſſe autẽ eſſe banc in materia tali ſi erit. Quemadmodum de domo, ratio quidem talis eſſe poſſet, quod umbraculum prohibẽs interitum à uentis, & imbribus, & caloribus. Illa uero loquetur lapides, & lateres, & ligna.*

Haud ſane hęc intelligenda, quemadmodum Plutarchus philoſophus exponit, qui diuidit rationẽ, aduerſus eam quę rei Sed cum Ariſtoteles dixerit appetitionem vltionis formam eſſe, & rationem, rationem rei eſſe inquit, hoc eſt, formam: iuxta quam perficitur ira. Quoniam autem compoſita eſt ipſa ira, nec eſſe eſt & rationem, & formam in materia videre, ſi licebit. Nanq; cum ſit, haud ſine materia eſt. Deinde cum & in domo ſeparatim formam, ac ſeparatim materiam dixerit, definitionem ex ambabus addit.

ALTERA *autem in his forma, cauſa horum. Quæ itaq; naturalis ex his: utrum quæ circa materiam, rationem aũt ignorãs: aut quæ circa rõnẽ ſolã: aut quæ ex ambabus.*

In lignis ſcilicet, & lapidibus, & lateribus forma eſt, hoc eſt, ipſum vmbraculum: cum addiderit & finem. Quandoquidem in iis quę ab arte fiunt, determinatum eſt ipſum cuius cauſa ex forma. Verum cum diſtinxerit definitiones, inueſtigat quod reliquum eſt, quænam ex his naturalis ſit: & eam eſſe iudicat, quæ ex ambobus conſtat.

EX *illis ſanè, quæ utraq;.*

Quæ in materia, & quę ſolum in ratione. Verum videtur mihi eam, quę in materia poſita eſt, dimittere cum demonſtret neminem vnq; ex ſola materia definire. Ex iis vero quę poſtea infert, diſtinguit vniuerſaliter definitiones quę circa rationem poſitæ ſunt. Ex materialibus nanq; rationibus, cum aliæ quidem ſubſtãtiales ſint: ſecundum quas compoſita ſubſtantiæ ſunt: qualis quę animalium vitam, & quę ignem, quęq; alia elementa, & quę ex his compoſita definire poteſt: alię vero ſubſtãtias ſequantur: omnes illę ſcilicet rationes, quę ſecundum accidentia conſiſtunt: & cũ ex his ſubſtantiarum, accidentiumq; rationibus: alię quidẽ a materia inſeparabiles ſint: quę & quatenus naturę participes ſunt, intelliguntur: alię vero quatenus per ſe ſunt, cognoſcantur: de omnibus ipſis ſubſtantialibus, atque accidẽtiũ materialibus rõnibus, q̃ non ſint ſeparabiles, & quatenus non ſeparabiles, ſolus naturalis tractabit.

AN *non eſt aliquis qui circa paßiones materiæ non ſeparabiles. neq; quatenus ſeparabiles. Sed naturalis circa oĩa quæcunq; talis corporis, & talis materiæ opa et paßiones.* 17. particula.

Sed naturalis circa omnia, quæ talis corporis, & talis materiæ opera, & paſſiones. Hacq; ratione materiales rationes vocat: quas omnes ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidentium ſint, ſolus conſiderat naturalis, cum inſeparabiles ſint, quatenus inſeparabiles. Expõ.

QVAECVNQVE *autem non ſint huiuſmodi alius.*

Hoc eſt, non quatenus inſeparabilia, ſed quatenus ſeparabilia alius. Dialecticus nanq; eſt, qui ſubſtantiales rationes, tanq; per ſeipſas exiſtentes cognoſcit.

ET *circa quædam quidem artifex, ſi euenerit. ut faber, aut medicus. Ex iis autem quæ quidem non ſeparabilia: quatenus uero non huius corporis paßiones, & ex ablatione mathematicus.*

Quippe cum de inſeparabilibus & artifex quoque conſideret: haud tamen de omnibus, ſed de ſolis accidentibus. Accidẽs nanq; eſt, & bona valetudo, & pulchritudo ligni. & hac ratione a naturali differt: quia in illis verſetur, vt dictum eſt. quemadmodum dialecticus quia fere ſeparabiles, atq; ſubſtãtiales rationes conſideret. De quibuſdam autem & mathematicus agit, quemadmodum & artifex: & de his accidentibus, & profecto haud ſeparabilibus. At non amplius erit mathematicus, cum de huius corporis paſſionibus tractabit. non enim tanq̃ de inſeparabilibus. Sed ceu ex ablatione, & ipſos per ſe numeros, & mutuos eorum reſpectus, atq; figuras conſiderat.

QVATENVS *autẽ ſeparata, primus philoſophus.*

Quod quidem de ſeparabilibus primus philoſophus agat perſpicuum eſt. Illud autem quatenus ſeparata locum habet non in iis quæ ſupra nos ſunt: ſed in noſtra rationali anima: quam intellectum appellat. Ipſa nanque in illo ad corpus reſpectu, ſeparabilis ſimul eſt, atq; inſeparabilis. & quatenus quidem inſeparabilis a naturali cognoſcitur: quatenus vero ſeparata ſe primo philoſopho contemplandam tradit.

18. particula. SED *redeundum iam eſt unde diſceßit oratio. Dicebamus enim quod paßiones animæ inſeparabiles ſunt a naturali materia animalium. Quatenus uero huiuſmodi ſunt, ira & timor: & non quemadmodum linea, atq; planum.*

Expõ. Id autem eſt, redeundum ad animæ paſſiones, quęcunq; ſeparabiles cum ſint a naturali materia animalium, quatenus huiuſmodi inſunt. Animæ quidem igitur dicuntur paſſiones: cum tamen ipſius compoſiti ſint. quippe cum illa moueat, atq; agat ipſas in compoſito. Quemadmodum & ſolis lumen in aere dicimus: quippe cum ſol quidem illud agat, aer vero patiatur. Naturalis autem materia animalium eſt, inſtrumentarium corpus, & quod ad vitam aptiſſimũ eſt. Illud vero, quatenus huiuſmodi ſunt, & quæ ſecũtur: indicat huiuſmodi paſſiones, iram dico, & timorem, & quæ his ſimiles. Quę nequaq̃ ex ablatione, quemadmodum linea, atq; planũ ſine materia intelligi poſſunt. quippe quæ quatenus talia, materiam quoq; ſecum trahãt: & non quemadmodum planum ſine ęre, atq; omnino ſine duritie poni poſſint. Ipſum nanque planum, vt & ipſum cauum ſeſe habet, cum ſine naſo intelligitur. Ira vero, vt ipſum ſimum. Simum nanque cauitas in naſo eſt, vt ira appetitio vltionis in feruore ſanguinis circa cor.

19. particula. INVESTIGANTES *autem de anima, neceſſarium ſimul dubitantes de quibus abundare oportet, percurrentes antiquorum opiniones una comprehẽdere quotquot aliquid de ea dixerunt. Quo quæ quidẽ dicta ſunt recte, accipiamus: ſin autem quicpiam non recte, id caueamus.*

Expõ. Quando haud confeſtim nobis rerum veritas apparere poteſt: cum ita affecti ad contẽplationem poſt ortum ſimus: præcedit inueſtigatio, & impetus, qui nos in diuerſas partes trahit, atq; de his dubitatio. Vt exempli gratia in eo quod propoſitum eſt: vtrum ſcilicet ſubſtantia anima ſit, necne. & ſi ſubſtantia, vtrum poteſtate, an actu. & vtrum corpus, an ſine corpore. & rurſum ſi ſubſtantia, vtrum ſeparabilis, an inſeparabilis, vel quadam ratione vtrunq;. At quoniam opiniones quæ antehac de ea habitę fuerunt, oppoſita de ipſa quoq; enuntiarunt: earum narratio ad nos magnopere pertinet: qui & ad dubitationem, & ad inuẽtionem mentis aciem dirigimus. Quo ex iis: in quæ illi intuentes, alii quidem ſic, alii vero ſic ſtatuerunt: nõnulla refellamus, nonnullaq; probemus.

PRINCIPIVM *autem inueſtigationis proponere quæ maxime uidentur ineſſe ei ſecundum naturam.*

Quandoquidem & cognoſcere ea quæ inſunt: vt antea dictum fuit: magnam partem confert ad cognoſcendum ipſum quid eſt. Particula vero illa, ſecundũ naturam, adiuncta fuit: quo quæ ſecundum ſe indicaret. Quæ enim ex accidentibus cõmuniora ſunt, haud in propriam animæ ſubſtantiam reducunt.

ANIMATVM *ſane ab inanimato duobus in primis differre uidetur, motu, & ipſo ſentire. Accepimus autem & ab antiquioribus hæc fere de anima.*

Vult ſane ex iis, quæ animæ inſunt, eius ſubſtãtiam inuenire. Quænam vero ea ſint, quæ inſunt: ex iis quæ ab ea determinata ſunt: hoc eſt, ex animatis quatenus talia ſunt: contemplatur. Quænam ea itaq; ſunt: quæ animato, quatenus animato: ex omnium, vt vno verbo comprehendam, ſententia: inſunt? Ipſum intrinſecus moueri. Motus nanq; hic acceptus fuit, qui intrinſecus ei ineſt, & non ſimpliciter. Qui nanq; intrinſecus animatorum proprius eſt. Qui vero ab altero, & in iis quæ anima carent, reperitur. Ipſum vero ſentire ſumptum fuit, nõ tanq̃ id, quod omnibus animatis inſit: ſed tanq̃ quibuſdã ſolis. Illud vero intrinſecus moueri omnibus. Nanq; & in plantis accretio, atq; decretio extat.

INQVIVNT *enim nonnulli & maxime, & primo animam eſſe ipſum mouens.* 20. particula.

Natura quidem principium eſt eius in quo eſt, ſed vt moueatur: non vt moueat. Anima vero haud ſimpliciter principium exiſtit: ſed huiuſmodi, vt intrinſecus viuaciter illud moueatur. Quapropter non ſolum ipſius moueri principium animalibus præſtat: ſed tanq̃ ea quoq; quæ mouendi vim obtineat. Vita itaque quæ corpori conceſſa eſt, eius principium eſt, quod viuaciter mouetur: atq; ita vt illud moueatur. At quãdo hanc, non omnino animam: ſed aut animæ partem: aut non ſine anima appellat: adcurrit ad eam, quę vim corporibus largitur: quæ anima magis proprie eſt: q̃ vita: quam ex eo quod mouet definit. Mouens quidẽ igitur eſſe animam, & ipſe quoq; ſtatuit: ſed non primo: & præſertim animam eorum quæ genita ſunt: de qua nunc ſermo habetur. Animæ vero corporũ cœleſtiũ: niſi & ante has intellectus ſit: noſtræq;, quę non per ſe ipſas omnino verum eſt, quod moueant mortalia corpora: ſed aliquem finem, qui extrinſecus accidat, intuẽtes: vt in phyſicis dictum fuit: & cum per accidens moueant: propter acceſſum ſcilicet eum, quod ad corpora ſpectant, neq; primo, neq; maxime mouẽtes dicẽdę ſunt. Expõ.

ſunt. Quippe cum neq; cauſę quę mouent ea, quæ errando vagantur, ſiue animę, ſiue intellectus ſint: propter id haud ſolę omnem eorum exordiantur motũ. Forſan autẽ, particula illa, nonnulli addita fuit & propter Anaxagoram, qui non manifeſte appellat animã illum intellectum, quem primum mouens ponit: & propter Empedoclem, qui amicitiam, atq; diſcordiã, & non animas vocat, quę mouent: aut & propter eos naturales, qui materialibus ſolum vtuntur cauſis.

ARBITRATI *uero quod ipſum non mouetur nõ poſſe alterum mouere: ex iis quæ mouẽtur quoddam hac ratione animam eſſe putarunt.*

Non ſecus in formalibus cauſis ſeſe res habet: & in his quæ mouendi vim habent: atq; in materialibus. In quibus alia quidem proxima eſt: aliaq; longius abeſt: & alia prima exiſtit. Et quoniam ipſum mouens cauſa eſt: motus vero ex cauſa efficitur: primum ipſum mouens nullo pacto moueri neceſſe eſt. quo pure in mouendi cauſa remaneat. Media vero quadam ratione moueri Plato vult: quippe quę ſubingrediãtur primum illum intellectum, qui mouendi poteſtatem habet. Haud tamen ita, vt corporeo illo motu moueantur: qui poſtremus eſt, & eorum quę mouentur ſolũ. Decimus itaq; in libris de legibus animę motus eſſe dicitur: cum poſt octo corporeos ſit: atque nonum, qui naturalis eſt. Natura enim apud eum mouetur, per ſubingreſſum ex impartibili: & multo magis anima. Verum Ariſtoteles, qui ſolum corporeum nominat motum: hanc vlli mouendi vim habentium cauſarum ſeſe adiuncturum negat.

VNDE *Democritus quidem ignem quendam, atq; calidum, ipſam eſſe inquit. Nam cum infinitæ ſint figuræ, atq; atoma, quæ ſphæræ formam habent, ignem & animam dicit. ut in aere quæ ramenta dicuntur: quæ apparẽt in radiis per feneſtras ingredientibus: quorum cuiuſcunq; generis ſemen, elementa dicit totius naturæ. Eodem præterea modo & Leucippus. Ex iis autem, quæ ſphæræ formam habẽt, animam: quia præcipue ubiq; poſſunt ingredi huiuſmodi figuræ: & reliqua mouere, cum moueantur & ipſa. Exiſtimantes animam eſſe quod præbet animalibus motum.*

21. particula. QVAPROPTER *& ipſius uiuere definitionem eſſe reſpirationem. Cum enim colligat ipſum continens corpora, & eiciat ex figuris eas, quæ præbent ipſis animalibus motum: cum neq; hæ unquam quieſcant: auxilium extrinſecus accedit: quatientibus aliis huiuſmodi in reſpirando. Prohibent nanq; hæ & quæ inſunt in animalibus, diuidi prohibentes quod colligit, atq; coniungit. Et uiuunt donec id facere poſſint.*

22. particula. VIDETVR *preterea & quod à Pythagoreis dictum fuit eandem habere ſententiam. Dixerunt enim quidam ipſorum, animam eſſe ramenta illa, quæ in aere ſunt. Alij uero quod hæc mouet. De his autem dictum fuit: quoniam continuenter moueri uidentur: licet ſit tranquillitas ſumma.*

Expõ. De Democrito primo mẽtionem facit, tanquam de eo qui manifeſte corporeum motum animæ aſſignarit: atq; localem dedit. Siquidem quoddam ex corporibus atomis ipſam ponebat: quatenus ſcilicet ſphęricum quid exiſtit: id quod & ignis quoq; eſt. Quod enim facillime moueatur: & per omnia pertranſeat: ita vt non prohibeatur: cum ſine angulis inter figuras, quę ſphæræ formam habet, exiſtit: igni, atque animæ conuenire videtur. Manifeſta autem Democriti opinio de elementis eſt, ex primo naturalis auditionis: cũ atoma poſuerit parua quædam corpuſcula, qualia illa apparent ramenta in radiis, qui per feneſtras ingrediuntur. Neq; enim hęc, ſed ſimilia his propter paruitatem elementa Democritus poſuit: quę ex vna quidẽ ſubſtantia omnia eſſent: ſed magnitudine, atq; figura inter ſe different. Ex quibus tanq̃ ſeminibus compoſita omnia corpora conſtare inquit: atq; eam ob cauſam, & cuiuſcunq; generis ſeminarium ipſa vocat: tanq̃ omnium rerum ſemina. Quapropter & ipſius viuere definitionem reſpirationem eſſe vult: quæ duplici quoq; ratione ipſius viuere cauſa eſt. Tum quia prohibeat egreſſum rotundorum illorum corporum iam intus exiſtentium: ingrediente, atque occurrente aere rotundis illis figuris: quæ ab ipſis exeunt: quia facile mouentur: & ex neceſſitate eliſis ex collectione ſolidorum, quę a continente fit: & aere ingrediente pugnante aduerſus illam collectionem, cauſa dilatandi, atq; expellendi ſolida. Hacq; ratione reſpiratio ipſius viuere cauſa eſt. Tũ quia loco exeuntium rotũdarum extrinſecus ſimilia indueit. Vtrum autem hoc modo Democritus ex corporibus animam genuerit: quam quaſi digito intelligentem volebat ſubſtantiam per ſphærã indicare: haud ſane habemus declarare. Neq; enim conueniens eſt Ariſtotelicæ aduerſari hiſtoriæ: quia, vt plurimum illud tantum exponit, quod apparet: quemadmodum & illud quod de Pythagoricis adductum fuit. Democritum enim ſcribit elementa ſimilia rament is quę ſunt in aere dicere: nõnulloſq; prętereа Pythagoreorum hęc eadem ſentire: cum tamen hęc nunq̃ opinati ſint Pythagorici illi viri: atq; adeo forſan demonſtrauerint animę ſubſtantiam iam diuiſam, & in id quod perſpicuum eſt, progredientem.

IN *idem præterea feruntur & quicunq; dicunt animã ipſum mouens. Videntur enim hi omnes exiſtimare motum eſſe maxime proprium animæ. Et alia quidem omnia moueri propter animam.*

Qua quidem ratione Plato animam moueri dicat ex ſubingreſſu a primo mouente, iam dictum eſt. Non ſimpliciter tamen mobilis ſed per ſe mobilis dicitur: ita vt haud omnino ab impartibili illa ſubſtantia, atq; actione recedat. Idem nanque impartibilẽ ipſam ſubſtantiam, atque perfectam actionem apud Platonem indicat. quemadmodum & ipſum mobile eam habet vim, vt partibilem ſignificet. Medietati itaque animæ nomen compoſitum ex extremis tribuitur, propter coniunctionem medij cum ambobus extremis. Ariſtoteles vero qui motus nomine ſolum vtitur, cum de partibili loquitur actione: atque ea quæ dum fit ſuum habet eſſe: iure incorporeas motus cauſas moueri negat: ſiue primæ, ſiue mediæ, ſiue extremæ ſint.

HANC *autem à ſeipſa: quia nullum uideant mouens quod non & ipſum moueatur.*

23.particula. EODEM *præterea modo & Anaxagoras animam eſſe dicit mouentem: & ſi quiſpiam alius dixit, quemadmodũ ipſum omne mouit mens. Non tamen omnino quemadmodũ Democritus. Ille enim ſimpliciter animam, & mentem. Id nanq; uere eſt, quod apparet. Quare recte ſcripſit Homerus, ut Hector iacet aliud ſentiens. Non ſanè utitur mente, tanquam poteſtate aliqua circa ueritatem: ſed idem dicit animam, & mentem.*

24.particula. ANAXAGORAS *autem minus dilucide loquitur de ipſis. Multis enim in locis cauſam ipſius bene, ac recte mentem dicit. Altera uero ex parte mentem eſſe eandem cum anima. In omnibus nanq; ipſam exiſtere animalibus, & magnis, & paruis, & honoratis, & inhonoratis. Non autem uidetur, cum iuxta prudentiam mens iſta dicatur, omnibus eodẽ modo ineſſe animalibus, at neq; hominibus oĩbus.*

25.particula. QVICVNQVE *quidem igitur propter ipſum mouere animarum inſpexere, hi quod maxime mouet exiſtimarunt eſſe animam.*

Expõ. Licet enim mens primo moueat, cum omnino immobilis ſit: at ſimul cum anima, atq; natura mouet. Si itaq; moueantur anima, atque natura, cauſa quæ mouendi vim habet conflata ex ijs ipſis, atque ex mente, quod mouetur, erit. Verum cum mentionem fecerit de Anaxagora, qui mentem motus cauſam eſſe dixit: tanquam & animam quoque ipſam mouentem pronuntiarit: addit, haud tamen omnino quemadmodum Democritus. Hunc quidem enim tanquam non diſtinguentem poteſtatem illam cognoſcendi vim habentem ſemper veram: quam mentem appellamus: ab ea quæ aliquando fallitur: qualis ea in nobis vita eſt, quę ſentiendi cogitatione effingendi, atque opinandi poteſtatem habet: quia omne quod apparet verum eſſe iudicat: in idem, inquit, adducere mentem, atque animã: eam ſcilicet, quæcunque ſit, quæ cognoſcendi vim habeat. Laudariq; Homerum a Democrito Ariſtoteles ſcribit: qui dixit, vt Hector iacet aliud ſentiẽs propter vulnus. cum tamen propter corporis percuſſionem læſa ea fuerit uita, quæ iudicandi facultatem obtinet: non autem ea, quæ a corpore ſeparabilis eſt. Quam animæ huiuſmodi poteſtatem appellat, vt veritatem comprehendere poſſit: & eam profecto mentem innuit, quæ non ſine prudentia ad ueram notitiam perueniat. Homerum quidem igitur ex poetica quadam licentia abſque vllo diſcrimine dictionibus vti, admiratione dignum nequaquam eſt. Verum Democritus eum laudans dilucidum facit, quod in quamcunq; cognitionem mentem illam cũ prudentia adducit. Anaxagorã vero Ariſtoteles inquit, haud omnino in idẽ animam, atque mentem conferre, quodq; non manifeſte loquitur: atq; adeo oppoſita dicere uidetur. Nãq; interdum ſolius rectæ cognitionis mentem cauſam eſſe dicit: & propter id quadam ratione ipſam ab anima ſeiungit: quippe cum ea ſit: quæ haud omnem cõprehendat veritatem: ſed ſine prçſtanti illa vi. Interdũ autem cum ipſam in omnibus animalibus reperiri aſſerat: eãdem quoq; ita cum anima ponit. Anima enim in omnibus eſt: at nequaquam mẽs: niſi quiſpiam imaginationem mentem appellet: cuius reſpectu diſtinguens, mentem cum prudentia haud in omnibus eſſe dicit. Quandoquidem ne in omnibus quidem hominibus reperitur. Perpauci nanque ſunt, qui cum prudentia veram notitiam gignentem ueritatem cõtemplentur. Haud in omnibus itaque hominibus eſt: non tanquam ij ea careant ſubſtantia, quæ intelligere ualeat: (nanque una eſt anima, quę omnes habet poteſtates) ſed ceu ipſi ea nequaquam utantur.

QVICVNQVE *uero propter ipſum cognoſcere, atq; ſentire ea quæ ſunt: hi ſanè dicunt animam principia. Alij quidem plura facientes principia: alij uero unam hanc. Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus eſſe autem & unumquodq; horum animam, ſic dicens. Terra nãq; terram uidemus, Aqua autem aquam. Aethere uero Aethera dium, at igne ignem ſæuum. Amore uero amorem. Diſcordiamq; diſcordia mœſta.*

EODEM *præterea modo in Timæo Plato animam ex elementis facit. Cognoſcitur nanq; ſimili ſimile, resq; ex principijs ſunt.* 26.particula.

Subintelligendum eſt verbum inſpexerunt, quod ab Ariſtotele ſuperius poſitum fuit. Verum cũ duobus animam effingi dixerit, eo ſcilicet quod mouendi habeat, atque eo quod cognoſcendi: & cum ſcripſerit quod quia moueretur, mouere quoq; ipſam antiquiores uoluere: addit, & qua ratione ipſam ea quę ſunt cognoſcere exiſtimarunt. Simili nanque ſimile ſemper cognoſci opinantes: & animam quippe quę ea quæ ſunt cognoſceret: ijs quoque quę ſunt ſimilem eſſe voluerunt. Ac ne ex ijs omnibus quæ ſunt, ea ſibi conſtituenda eſſet, quæ infinita fere ſunt: ex principijs ipſam poſuere. Quãdoquidem & incipientium cognitio ex principijs ortum habet. Satis ſuperq; igitur, cum ex principijs anima conſtituta ſit: non ſolum ipſa illa principia: ſed & alia quę ex eis deducuntur: cognoſcere ualet. Hacq; ſane ratione Empedocles ex quatuor elementis ipſam exiſtere inquit: & ex duobus principijs uim mouendi habentibus, amicitia, ſcilicet, atque diſcordia. Ita, ut non ſolum anima miſcella ſit ex omnibus illis principijs: ſed & unumquodque principium cum habeat uim cognoſcendi ſimile. Quod nanq; cuiuſq; rei cognoſcendæ vim habet, illud anima eſt. Plato vero in Timæo ex impartibili ſubſtantia, & ea quę circa corpora diuiſa eſt. ipſam conſtituit. Ex quibus altera quidem intelligentem, altera uero ſentientem terminum indicat: cum ex ſubſtantia elementorum rerum generandarum uim habẽtium, & ex eodem, atq; diuerſo conſtituatur. Quæ ſane, & his ſimilia eodem ſunt ordine genera diſpoſita, rerum omnium elementa Plato ponit.

EODEM *præterea modo & in ijs quæ de philoſophia dicuntur, determinatum fuit.*

De philoſophia nunc intelligit, quæ de bono ab eo cum Platonem allocutus eſſet, ſcripta fuere. In quibus Pythagoricas, atque Platonicas opiniones de ijs quæ ſunt, memorię commendat.

IPSVM *quidẽ animal ex unius idea, ac prima lõgitudine, & latitudine, & profunditate. Alia uero eodem modo.*

Ariſtoteles

Ariſtoteles quidē ſemper quod extra apparet ſcriptis ſuis mandare, atq; confutare conſueuit: verbaque aduerſus antiquorum conſuetudinem excipere: neq; certam virorum illorum veritatem, quæ cum rebus ipſis conuenientiam habet tollit: ſed contradictiones, vocabulaue, quibus abuſi ſunt, ſeſe obijcit. Nonnullos nāq; cognoſcebat, qui iam decipiebantur: & in mathematicos numeros, geometricaſq; magnitudines ferebantur. Viri vero illi itinera multitudini trita fugiētes, & occulte ijs tātum qui digni exiſterent philoſophiā tradentes, alijs ex mathematicis nominibus eam indicabant. Ac manifeſtius quidem virorum illorum ſententia in ijs libris conſcripta fuit: qui a me in ea quę poſt naturalia dicuntur, editi fuere. Nunc autem tantum dicamus, quantum neceſſe eſt in memoriam reuocare: quo quæ nunc propoſita ſunt, exponantur. Numeros nāq; appellabant ſpecies: quippe quæ primæ ab impartibili illa coniunctione diſiunctę eſſent. Quæ enim ſupra ſpecies, & ſupra omnem diſiūctionem ſunt. Abſolutam quidem formarum multitudinem ex denario numero ſignificabant. Nanq; prima formarum principia vnitate, atq; dualitate innuebāt, tanquam ijs, quæ neq; eſſent numeri. Primum vero principium trinitate, atque quaternitate, tanquā primis numeris conſtabat: quorum alterum imparium, alterum vero parium exiſtit. Ex quibus poſtea non ſine quadam collectione numerus ille fit, qui decem appellatur. Poſt numeros vero in viris iſtis ſecundis, atq; multiplicibus geometricas magnitudines loco naturalium ponētes: & has in numeros, atque eorum principia, tanquam in ſuas formales cauſas adduxere. Punctum quidem, ceu id quod impartibile ſit, in vnitatem. Lineam vero, ceu primam dimenſionem, in dualitatem. Et ſuperficiem, ceu plus dimetientem, in trinitatem. In quaternitatē autem ſolidum. Et vocabant, vt ex ijs quæ ab Ariſtotele dicta ſunt aſſequi coniectura licet: dualitatē primam longitudinem. Neq; enim ſimpliciter longitudinem dicebant: ſed primam: quo cauſam indicent. Eodem q; modo & primam latitudinem trinitatē: & primam profunditatem, quaternitatem. Adducebāt pręterea in formalia principia, & animatas omnes cognitiones. Intelligētem quidem in vnitatem, ceu non ſine cōiunctione indiuiſibili contrahentē. Sciēdi vero vim habentem, in dualitatem: tanquam eam, quę cōuoluat: atq; ab altero quod cauſa ſit, in effectum deducat: ſed per id quod nunquam aberret: atque per eadem ſemper iter faciat. Opinionem autem in trinitatem: quia eius vis haud ad idem ſemper, ſed aliquando quidem in verum, aliquando autem in falſum vergit. In quaternitatem vero ſenſum: quia corporum comprehendendorum vim habet. Nāq; in dualitate vnam dimenſionem ab altera vnitate ad alteram eſſe volebāt. In trinitate vero duas ex quacunq; ad reliquas. In quaternitate treis. Adduxerunt itaque in principia ea oīa quæ cognoſcūtur: hoc eſt, ea quæ ſunt, & cognoſcētes horum vires. Diuidebant autem ea, quæ ſunt, non ſecundum latitudinem, ſed ſecūdum profunditatem: in intelligibilia, & ſcibilia, & opinabilia, & ſenſibilia. Eadēq; ratione cognitiones ipſas, in intellectum, & ſcientiam, & opinionem, & ſenſum. Illud igitur ipſum animal ex diuiſione eorum quæ cognoſci poſſunt, ſumptum fuit: quod intelligibilem ſignificat apparatum. In quo ipſę formæ ſunt: hoc eſt, quæ maxime primę, atq; earum principia. Ipſius vnius ſcilicet idea, quæq; primæ longitudinis: quæ erat ipſa dualitas, quę q; primæ latitudinis, & quę primę profunditatis. Ex cōmuni enim quadam ratione primum id in omnibus cōcinnandum eſt. Id autem eſt, vt ipſam trinitatem, & ipſam quaternitatem dicamus. Alia vero eodē modo Ariſtoteles inqt. Reliqua intelligens, ex diuiſione eorum quæ cognoſci poſſunt: ipſa ſcibilia, opinabilia, ſenſibilia. Quæ ex principijs quoq; ſunt, hoc eſt, ex formis. Verum haud ex principijs, tanq̄ ex elemētis. Sed ex illis tanq̄ ex cauſis ſeiūctis ab ijs, q̄ cum vnoquoq; eundē ſeruāt ordinē.

27. particula.

PRAETEREA *uero & aliter, intellectū quidem, quod unum. Scientiam quæ duo. Simpliciter nanque ad unum. Plani uero numerū opinionem. Senſum autem eū qui ſolidi.*

Expō.

Alium ſane modum, particula illa aliter ſignificat. Indicat autem & diuiſionē ipſam quę fit, in ijs quę ſunt. Haud tñ quatenus cognoſci poſſunt: ſed quatenus cognoſcendi vim habent. & id eis euenit, in ſua principia ipſis adductis.

NVMERI *quidem enim formæ ipſæ, & principia eorum quæ ſunt, dicebantur. Sunt autem ex elementis. Indicantur autem res, aliæ quidem intellectu: aliæ autem ſcientia: aliæ uero opinione: aliæ ſenſu. Formæ autem ſunt numeri hi rerum.*

Poſteaquam vtraq; ſeparatim diuiſit & quę vt cognoſcantur, & quę vt cognoſcant, vim habent: mutuā eorum ſimilitudinem in his demonſtrat. Quo & ex virorum illorum ſententia ſimili ſimile cognoſcatur. Numeri nanque cum ipſę, atq; maxime primę ſint formæ, erant quidem ex elementis ipſius vnius dualitatis, & trinitatis, & quaternitatis. Principia vero dicebantur tam ſubſtantiarum earum quæ cognoſcendi facultatem habent: q̄ earum quę cognoſci queunt. Nanq; ea, quibus iudicantur res, elementarijs determinantur principijs: & ipſę quoq; res, quæ cognoſci poſſunt. Quoniam formæ numeri hi ſunt: hoc eſt formalia: atque harum rerum elementaria principia. Omnes nāq; res quę cognoſci queunt, formis determinantur, quatenus formæ ſunt.

28. particula.

QVONIAM *autem & mouendi uis uidebatur animæ ineſſe, & cognoſcendi ac ratione nonnulli contexerūt ex ambobus aſſerentes animam numerum mouentem ſeipſum.*

Expō.

Xenocratis iſta fuit oratio: qui voluit animę medietatem, & formarū, & eorum quę ex formis eſſent conficta, atq; vna eius proprium demonſtrare. Numerus nanq; forma eſt. Quod vero moueri poteſt, ijs quę formis affecta ſunt, conuenit. Ex extremis quidem igitur haud id ſolum indicat: quod neq; numerus ſimpliciter erit, neq; mobilis. Id qdē enim ſubingreditur: cū ab indiuiſibili eiecta fuerit. Illo vero nobilior eſt, qa diuiſibili p̄ſtat. Vtrūq; itaq; quadā ratione eſſe poterit: quippe quę vtriuſq; particeps ſit: numerus ſcilicet mobilis. ex cōuenientia vero medietatis, ex ſeipſo mobilis dicitē. Quoniā haud tanq̄ cum dimenſionibus media anima eſt: qualis phyſica ratio exiſtit: & ante hanc ex virorum illorum ſententia mathematica ſubſtantia. Neq; qualis ſubſtantia quæ prouenit ſecundum lumen intellectus: cum intelligens adhuc maneat. Sed quia in

id quod lucidum, atq; moderatum progrediatur in illuſtratis ab intellectu, declarans intelligentis naturæ permanentiam, atq; latentiam. Licet vita quidem omnis iuxta viuacem ſuam proprietatem, excitationem, atq; accenſionem quandam indicet: ſed quæ intelligit indiuiſibilem, atq; in ſeipſa permanentem. Quæ vero corporis formam refert, eam, quæ circa corpora partita eſt, ſignificat: & eam quæ ex altera parte ad alteram ſuccedit. Verum anima collectionem ex ſe ipſa in orbem, atque diſtantiam proponit. Horum itaq; cauſa Xenocrates animam numerum ſeſe mouentem eſſe aſſeruit. Ariſtoteles vero, qui numerum definire poſſe pauloante dixit, & quæ cognoſci, & quæ cognoſcere valent: de anima iure, tanquam is qui cognoſcēdi vim habeat, dici interpretatur. Et propter hāc cauſam eos qui dicunt animam numerum ſeipſum mouētem, contexiſſe dixit, quod mouendi, & ſentiendi facultatem habeat.

DIVERSI *autem ſunt de principijs quænam, & quot. Maxime quidem qui corporea faciunt ab ijs, qui incorporea. Ab his uero qui miſcent, & ex ambobus principia facere. Differunt præterea, & circa multitudinem: nam alij unum, alij plura dicunt.*

29. particula. CONSEQVENTER *autem his, & animas aſsignant. Quod enim mouendi uim habet, naturam primorum exiſtimarunt, non ſine ratione. Vnde uiſum eſt quibuſdam ignem eſſe. Nanq; is maxime tenuis, & maxime ex elementis ſine corpore. præterea mouetur, atq; mouet alia primo.*

Expō. Quandoquidem ex principijs contexunt animam, qui de ea, vt ipſe ſcribit, commentantur: qualiacunq;, & quantacunq; quilibet poſuiſſet principia, ex talibus atq; tot ipſi animam conſtituerunt. Corporea quidem rerum principia naturales ipſi poſuere. Corpore vero carere Pythagorei vna cum Platone voluere. At Empedocles, atq; Anaxagoras ex is vtriſq; miſcent. Conſequenter autem his animas aſſignant, dum vnuſquiſq; ſuum principium, aut principia in animam refert. Quippe cum nō rerum ſolum cognoſcendarum ſed mouendarum quoq; vim habet. Non ſine ratione enim inquit ipſos exiſtimaſſe eam primorum mouendorum cauſam facultatem habentem. Nanq; effectus omnino eſt, qui mouetur. Quod autem per ſeipſum mouet: & non quia moueatur ab altero: ex natura ea eſt, quæ in cauſa motus exiſtit. Qui vero ignem principium poſuere: & ceu corpus maxime tenue animæ aſcribunt: quoddam magis conueniens ei tribuunt: q̄ ij qui putant, aliud quoddam corpus eſſe. Sine corpore nanq; ſecundum rei veritatem anima eſt. Quapropter conuenientius ipſi eſt quod magis tenue: ceu magis ſiue corpore: q̄ quod craſſum. & ceu id quod facile moueri poſſe videtur: atq; alia quoq; mouet, animæ propinquius id viſum eſt.

30. particula. DEMOCRITVS *autem & ornatius dixit, declarans propter quid horum utrunque. Animam quidem enim eſſe idem, & intellectum: quemadmodum dicebamus: & ex primis, atque indiuiſibilibus corporibus. Mouendi autem uim habere propter partium paruitatem, & figuram. Ex figuris autem facillime moueri poſſe ſphæricam dicit: huiuſmodi autem eſſe intellectum, atq; ignem.*

Expō. Ornatius ſane dixit: quippe qui & cauſas admouerit, iuxta communes quidem cauſas, animas intelligentes ponens: iuxta proprias autem poſitiones ipſam inter indiuiſibilia corpora collocans: & in idem præterea animam cum intellectu ducens: & ipſis principijs mouendi vim aſſignans. Inter indiuiſibilia autem rotundam inueniens figuram: quæ facile moueri poteſt: in hāc animam collocauit.

31. particula. ANAXAGORAS *autem uidetur quidem diuerſam dicere animam, & mentem: quemadmodum diximus & antea. Vtitur autem ambabus tanquam una natura. præterquam quod principium mentem ponit maxime omnium. Solum itaq; inquit ipſam ex ijs quæ ſunt ſimplicem eſſe, & immixtam, & puram. Aſsignat autem ambo eidem principio: ipſumq; cognoſcere, & ipſum mouere. Dicens, mentem mouere totum.*

Expō. Quoniam quemadmodum iam dixit, ſolum eius quod honeſte, atq; recte fit, mentem in cauſa eſſe vult: vtiturq; ambobus tanquam vna natura. Quoniam ad omnia animalia affert & mentem. Tamen mentem principium maxime omnium facit: quando manifeſte, & ante omnia immixtam: ceu ab omnibus ſeiunctam ipſam celebrat: & cognoſcendi: atque mouendi vim ei aſſignat.

32. particula. VIDETVR *autem & Thales, ex ijs quæ hi commemorant, mouendi aliquid uim habens animam exiſtimare. Siquidem lapidem dicebat animam habere, quia ferrum mouet. Diogenes uero, quemadmodum & alij quidam, aerem hunc arbitratus omnium maxime tenue eſſe, & principium, & propter id cognoſcere, atq; mouere animam. Quatenus quidem primum eſt, & ex hoc reliqua cognoſcere: quatenus uero maxime tenue, mouēdi uim habere. Et Heraclitus præterea principium eſſe inquit animā: ſiquidem exhalationem ex qua reliqua conſtituit. Nanq; maxime ſine corpore, & fluens ſemper. Quod uero mouetur ab eo, quod mouetur cognoſci, in motuq; eſſe, ea omnia quæ ſunt, & ille opinabatur, & permulti.*

Expō. Ex ijs quæ hi commemorant dixit, quoniam nullum eius volumen circunferebatur. Tantumq; de Thale memoriæ prodidit: neq; id ſine quadam veneratione fecit, quod magneti lapidi animam cōceſſerit: quippe cum ferri mouendi vim haberet. Quo ex illius ſententia mouendi vim animam habere confirmaret. Haud tamen aquam animam eſſe, ei aſcripſit: licet aquam elemētum poſuerit. Quoniā corporū aquam elemētum eſſe dicebat. Hincq; veriſimile eſt ipſum animam incorpoream poſuiſſe. At perſpicua ſunt, quę de Diogene ſcripta fuere Quod autem ad Heraclitum ſpectat, ei Ariſtoteles ſimilis videtur, qui ratiocinatione colligat. Quippe cū haud ille manifeſte dicat, ignē, aut exhalationem ſiccā animam eſſe. Sed cū ignis pręter tenuitatem illam partiū, & id quoq; obtineat, vt facile moueri poſſit: & quia cum alia mouet, mouetur: propter hāc quoq; cauſam animæ conuenire videtur. Tanquam illa per totum viuens progrediatur corpus: & quia moueatur mouendi, intelligendique præterea, cognoſcendiue vim habeat. Nanque cum

in perpetua

In ppetua mutatione res Heraclitus poſuerit: & cum quod cognoſcere debet tactu cognoſcat: conſequi volebat, vt ſemper in motu apud ipſum cognoſcēs eſſent.

PROXIME *autem his, & Alcmeo uidetur exiſtimaſſe de anima. Ait enim ipſam immortalem eſſe; quia ſimilis ſit immortalibus. Id autem ineſſe ei, tanquam ei quæ ſemper moueatur. Moueri autem & diuina cuncta continue ſemper. Lunam. Solem. Stellas. & cœlum totum.*

Alcmeo qui Crotoniates fuit ab alijs quidem tanquam Pythagoreus habitus fuit. Ab Ariſtotele autem in iis libris, qui poſt naturalia tractant, ceu duos illos ordines, aut ipſe Pythagoreis tradiderit: aut ab illis acceperit: commemoratione dign us iudicatus fuit. Viſus autem eſt, præſtantisſima in philoſophia excogitaſſe: vt ex iis quæ nunc dicuntur, conięctura aſſequi poſſumus. Immortalem nanq; animā dicit, ceu immortalibus ſimilem. Et apud Platonem quoq; ambigue dicitur immortalibus ſimilis: quia immortalitatis parce & anima noſtra quoq; particeps ſit. Ineſt autem ei immortalitas, quia ſemper mobilis exiſtit. Hac eadem ſane ratione in Phædro, tanquam ſemper mobilis, quia eſt per ſe mobilis, demonſtratur immortalis. Non eo tamen motu, qui corporibus conueniat: ſed eo quo & cœleſtes animæ vtuntur: per quem & quæ earum corpora apparent; perpetuò mouentur.

EX IIS *autem qui magis tetri, & aquam nonnulli dixerunt: quemadmodum Hippo. Perſuaſi autem fuiſſe uidentur ex ſemine quia omnium humidum. Nanq; redarguit eos, qui ſanguinem dicunt animam. quoniam ſemen non ſanguis. Id autem eſſe primam animam. Alij uero ſanguinem, quemadmodum Critias ipſum ſentire animæ maxime proprium exiſtimantes. Id autem ineſſe propter ſanguinis naturam.*

Ponebat quidem & Thales aquam eſſe elemētum: ſed corporum & haud anima omnino corpus arbitrabatur. Hippo autem, vt veriſimile eſt, ſic exiſtimauit: quem & deum reperiri, inficiatum ſcribunt. Quare & in iis quæ naturalia dicuntur: ipſum inter naturales connumerandum nequaquam cenſuit: & hic quoque tetrum appellat: nō ſolum tanquam eum qui craſſius elementum ipſam eſſe dicat: nanq; ex hoc eum ſe eripere poſſe cenſuit: cum cauſam opinionis expoſuerit: ſed in primis propter impietatem. Critias vero qui animam ſanguinem eſſe ſtatuit: ſiue ex triginta illis vnus fuerit: ſiue Sophiſta quiſpiam noſtra nihil refert. In hanc autem ſententiam ferebatur: quia partes illas, quę ſine ſanguine noſtro in corpore ſunt, vt oſſa, ſenſu carere videbat.

OMNIA *nanq; elementa iudicem nacta ſunt, præter terram. Eam autem nemo aſciuit. Niſi quiſpiam eam ex omnibus elementis eſſe dixerit: aut omnia.*

Eam nemo aſciuit: qui ſcilicet iudicarit vnum aliquod elementum eſſe principium: animęq; conuenire. Nemo autem ſolam terram: quia ex craſſioribus partibus conſtat: & immobilis eſt.

33.parti cula. DEFINIVNT *autem omnes animam tribus, ut ita dicam, motu, ſenſu, incorporeo.*

Primo quidem, quoniā ex iis quæ animato inſunt, ad ea quæ animæ adſunt, adducebatur: ſolum ei adiunxit motum, & ſenſum. Neq; en m ad animatum ſpectabat, quod tenues haberet partes, aut ſine corpore eſſet. Deinde vero ex ijs qui de ipſa loquuntur: prætereaq; quia facile moueri poſſet. & quia per totum corpus pertranſit: incorporeo quoq; eam ab omnibus definiri dicit. Haud tamen incorporeum illud proprie accipiens: ſed incorporeum intelligens corpus illud, quod pertenues habeat parteis. Expō.

HORVM *autem unumquodque adduci in principia. Quapropter & qui ex ipſo cognoſcere definiunt ipſam, aut elementum, aut ex elemētis faciunt. Loquentes conuenienter inter ſe, præter unum. Inquiunt enim cognoſci ſimile ſimili. Quandoquidem enim anima omnia cognoſcit, conſtituūt eam ex omnibus principijs.*

QVICVNQVE *quidem igitur unam aliquam dicunt cauſam, & elementum unum, & animam unam ponunt. exempli gratia, ignem, aut aerem. Qui uero plura dicunt principia, & animam plura dicunt. Anaxagoras autem ſolus, impaſſibilem inquit eſſe mentem: & commune nihil cum ullo aliorum habere.* 34.parti cula.

Mouendi ſentiendiq; vis, & incorporeum eſſe, non aliter animæ inſunt: atque ad illam cognationem ſpectat: qua in principia vergit. Quod quidem igitur ipſum incorporeum, ac mouendi vim habens principiis conueniat, nunc tanquam ex ſe motum, prætermiſit. Quod nanque corporatum eſt, & quod omnino corporeo motu mouetur: cum diuiſibile ſit, atq; diuiſibilem habeat actionē: & propter hāc cauſam eo, quod complectatur, indigeat: effectibus, non autem cauſæ conuenit. Quod autem mouendi facultatem habet: atque incorporeum eſt, ceu primas illorum cauſas, & ipſe quoque ſtatuit. Qua autem ratione & qui ſentiendi, aut ſimpliciter cognoſcendi vim ei aſcribunt: propter conuenientiam ſcilicet, quam cum principijs habet, & id ei tribuant: expoſitione nunc dignum iudicauit. Quia nempe arbitrātur ſimile ſimili cognoſci. Ab hac autem cauſa ſolum Anaxagoram excipit: nō quin & ipſe cognoſcendi vim principi illi facultati conuenire ſtatuerit: mentem nanque & ipſe ſtatuit: ſed quod manifeſte illud infert: ex quo haud ſecundum ſimilitudinem cognitionem fieri ipſum arbitratum dicere poſſimus. Nanq; cum imixta ab alijs, nihilq; cum ijs commune mens habeat: & quod illa participant huiuſmodi erit. Id nanque illud omni paſſione carere indicat. Licet omnia cognoſcat. Expō.

HVIVSMODI *autem cum ſit, quo pacto cognoſcit, & propter quam cauſam, neq; ille dixit, neq; ex ijs, quæ dicta ſunt, dilucidum eſt.*

QVICVNQVE *uero contrarietates faciunt in principijs, & animam ex contrarijs conſtituunt. Qui uero alterum contrariorum, aut calidum, aut frigidum, aut aliquid huiuſmodi aliud, & āiam eodē modo unū aliquod horū eſſe ponunt. Quapropter & nominibus cōueniūt. Alij quidē calidū dicētes quoniā propter id et ipſum uiuere, noīatū eſt.* 35.parti cula.

Alij uero frigidum propter reſpirationem, & refrigerationem, uocari animam. Quæ itaq; tradita ſunt de anima, & propter quas cauſas dicunt ſic, hæc ſunt.

Expõ. Propter quas ſane cauſas is quod primi principii immixtum, atq; paſſione carens, eorum reſpectu, quæ ab ipſo fiunt, voluerit, perſpicue apparet. Verum quia ei impingit Ariſtoteles, ceu cognitionis cauſam non dixerit: ſed ſolum immixtum principium enuntiarit: videri alicui poſſet, conuenientiam principii, cum ijs quę ab ipſo deducta, ac ceu coordinata ſunt, non probare. Licet neq; illud Anaxagoras approbet, quod omnino ſine cognatione exiſtat. Opus nanque eſt, vt cognoſcens ſeipſum ſiſtat iuxta eius formam, quod cognoſci debet. Hoc autem illud non erat, vt nullam haberet cum eo affinitatem. Oportebat itaque & in principio antecellere non ſolum congruentem illam, cum ijs quę ab eo deducũtur cognitionem: ſed & eam quæ præſtantiori fulgeat idea: & quod caput eſt, anticipatio quędam ſit: quæ inde ortum habent. Quæ ſane anticipatio non eodem ordine: ſed ex ſimilitudine ſibi ſubiecta, illa & adducet, & iudicabit. Quapropter & iis, qui elementaria principia in anima collocarunt, Ariſtoteles applaudit: quippe qui ad eam quæ moueatur, principia ab ijs quę moueantur inſeparabilia traduxerint. Patet præterea quod & qui vnum ex contrarijs animam ponunt: vtriuſque cognoſcendi vim habere opinati ſunt: cum ex altero & alterum cognoſcat. Siquidem vna, atq; eadẽ contrariorum eſt ſciẽtia.

36. particula. INVESTIGANDVM *autem primo quidem de motu. Forſan enim non ſolum falſum eſt ſubſtantiam eius talem eſſe, qualem aſſerunt, qui dicunt eſſe animam, quod mouet ſe, aut poteſt mouere. Sed unum quoddam ex impoſſibilibus ineſſe ei motum.*

Expõ. Ariſtotelis nunc mens eſt traditas examinare opiniones: & explorare ſiquid recte dictum ſit: ſiquidque haud ex ſolito vocabulorum vſu traditum fuerit, illud corrigere. Ne cum nos his antiquorum opinionibus exceperit: & ceu veriſſime ſenſerint, propter illuſtre eorum nomen, ad eos accedentes decipiamur. Confeſtim itaq; quia Plato motus nomine vtitur: & de animata quoq; vita, ceu conuoluta, at non omnino ſeparata, neq; pure indiuiſibili permanente: & hunc motum appellat, propter ſubingreſſum ex eo quod omnino indiuiſibile eſt: & ſubſtãtiam animæ ipſum quod moueri poteſt, ſtatuit: quippe cum illa iuxta huiuſmodi vitam perficiatur: quæ indiuiſibilem quidem ſubſtãtiam ſubingreditur: ſed haud omnino conſiſtit. Ita vt ex eo, ꝙ mobilis ſubingreſſum: ex eo vero ꝙ per ſe, permãſionem, atq; ſtatum in eo, quod indiuiſibile demonſtret: & eam quę ſimul in ſeipſa manet: atq; a ſeipſa recedit. Ariſtoteles vero qui ſolum diuiſibilem, atq; cum continuitate numeratum ſolet motum appellare, ex vocabuli vſu, qui apud vulgus frequens eſt: nõ modo ab animata ſubſtantia ipſum remouet: ſed ne vlla quidem ratione ſecundum ſe animam moueri, concedit.

QVOD *quidem igitur non neceſſarium mouens, & ipſum moueri, antea dictum fuit.*

DVPLICITER *autem cũ moueatur omne, aut enim ſecundum alterum, aut ſecundum ſe. Secundum alterum autem dicimus, quæcunq; mouentur, quia in eo quod mouetur ſint, ut nautæ. Neq; enim eodem modo mouentur, cum naui. Hæc quidem enim ſecundum ſe mouetur: illi uero quia in eo ſunt quod mouetur. Patet autem in particulis. Proprius quidem enim eſt motus, pedum itio. Is autem & dominum. Non ineſt autem nautis tunc.* 37. particula.

DVPLICITER *autem cum dicatur ipſum moueri, nunc inueſtigamus de anima, ſi ſecundum ſeipſam mouetur, & motum participat. Quatuor autem exiſtentibus motibus, latione alteratione, interitu, accretione, aut uno horum moueretur, aut pluribus, aut omnibus. Sin autem mouetur non ſecundum accidens natura ineſſet motus ei. Sin autem hoc, & locus. Omnes enim qui dicti ſunt motus in loco.* 38. particula.

SIN *autem eſt ſubſtantia animæ mouere ſeipſam, non ſecundum accidens ipſum mouere ei inerit, quemadmodum albo, aut tricubito. Mouentur enim & hæc. Sed ſecundum accidens. cui nanq; inſunt, illud mouetur corpus. Quapropter & non eſt locus ipſorum. Animæ autem erit: ſiquidem natura motus particeps eſt.* 39. particula.

In octauo nãq; naturalis auditionis, in quo demonſtrata ſunt omnia prima mouentia ſecundum ſe immobilia: quod maxime primũ ſecundum accidens quoq; immobile eſſe, demonſtratum fuit. Quod nunc quoq; nobis Ariſtoteles in mentem reuocat, ex homine eo, qui in naui, quæ mouetur, quieſcit. Qui quadam ratione mouetur: cum ibi ex alio in aliũ deferatur locum. Verum non eodem modo, quo nauis. Quoniam ipſa quidem ſecundum ſe: qui uero in ipſa quieſcit: neque ſecundum ſeipſum totum: neq; ſecundum particulas: ſed quia in eo quod mouetur eſt. Secundum accidens quidem igitur Ariſtoteles animam ijs motibus moueri concedit, quibus corpus in quo eſt mouetur: non tamen ſecundum ſe. Quatuor autem ſunt motus, dum ſubſtantialis non connumeratur mutatio: ſed illi tantum, qui in tribus generibus poſiti ſunt. Ex quibus qui ſecundum quantitatem fit, vnus licet exiſtat: attamen quia nomen commune non habet, tanquam duo enumerati fuere. quemadmodum & in ipſis quoq; prædicamentis. Quod igitur nullo motu ex ijs qui corporei ſunt, moueatur anima, ex loco declaratum eſt. Quod enim quocũq; ipſorum mouetur, aut corpus ſimplex eſt, aut compoſitum, vt ipſum animal. Hęc autem ſunt in loco. & id indicat, quod dicti motus in loco ſunt, quippe qui ei inſint, quod in loco eſt: hoc eſt, ei quod alibi proprias habet partes. Ita vt cum diuiſibiles motus illi ſint, eius quoq; ſint actus, quod diuiſibile exiſtat. Anima vero non eſt in loco, cum tota vbiq; toti adſit corpori. Vt & extrema eius vita indicat, quę tangendi vim habet: quæ tota in vnaquaq; noſtra reperitur parte. Eadem itaq; quoq; eſt, quæ ſenſilia diuerſis particulis occurrẽtia percipere valet: quæque eorum omnium ſimilitudinem, atque diuerſitatẽ iudicat: non ſecũdum ſuiipſius particulas: ſed ſecundum ſeipſam totam. Quoniam ſimile eſſet: atq; ſi id quidem ego: tu vero illud ſentires. At quanam ratione non mutatur, aut

ex imperitia,

ex imperitia, aut malitia: cum in virtutem, aut ſciendi habitũ tranſit. Qualitates nãq; ipſi habitus ſunt. Sed quẽadmodũ in ſeptimo naturalis auditionis dictũ fuit: mutationes & hic poſt affectiones fiũt: quę qdẽ affectiones, nõ aĩæ, ſed animalis ſunt. Collecta nãq; habitus pñtia in anima exiſtit: mutatio vero illa pertranſiens, quæ præſentiam præcedit, in compoſito reperitur. Et manifeſtius quoq; hæc a nobis in ijs, quæ ibi ſcripta fuere, declarata ſunt. Quoniam autem anima in loco non eſt: neq; eorum motibus moueri poterit, quę ſunt in loco. Niſi ſecundũ accidẽs id ei eueniat. Verum ſiquidem natura ſua motus particeps eſſet. hoc eſt: ſi nõ iuxta id in quo eſt, moueretur: ſed ſecundum ſeipſam: in loco quoq; eſſet.

40. particula. *PRAETEREA uero ſi natura mouetur, etiam ui moueri poſſet: & ſi ui, & natura. Eodemq; modo ſeſe habet, & circa quietem. Ad quod enim mouetur natura: & quieſcit in eo, natura. Conſimiliterq; & ad quod mouetur ui: & quieſcit in eo ui.*

Expõ. Anima ſcilicet eorum animalium, quæ in generatione verſantur: de qua ſermo eſt. Et poſitio ea fuit, quod moueret, quia moueretur. Neque enim vniuerſaliter poſitum fuit: omne quod natura mouetur, & ui quoq; moueri. Quod falſum eſſet, propter cœleſtia corpora. Sed ſpeciatim de huiuſmodi anima dictum fuit. Quę huiuſmodi motus mouet: qui in toto reperiuntur animali: quibus & ipſum quoq; violentum ſubeſt. Interdum enim cum ex ſeipſis totis ſecundum naturam moueantur: & interdum quieſcant: & vt vi quoque mouẽtur, apta, atq; nata ſunt. Et anima itaq;, ſi quia moueatur, moueat: aliquando moueretur, licet ipſa non moueret. Quapropter vi mouebitur. Nunquid neque anima vnquam mouetur: licet ſecundum vitam moueatur. Neque quod ſecundum appetitum mouetur: licet aliquando moueatur: neceſſe vi quoq; moueri. Neque enim aliunde vnquam incitatur: ſed a ſeipſo ſemper, atq; ſua ſpõte appetit. De iis vero quæ aliunde mouentur: vt & de corporeis ipſis motibus: ſi id fiat: verum eſt pronũtiatum. Siquid enim horum natura mouetur, & vi: & contra ſi vi, & natura. Neq; enim vi cogi potuiſſet, niſi aptum eſſet. Quod autem aptum eſt, aliquem ſecundum naturam motum habere poſſet. Et id quoq; quieſcere natura, atq; vi recte iudicatum fuit. Et ad quem locum fertur natura: & in eo quoque ſecundum naturam manet. In hoc enim cum ab alio moueatur ad proprium: cum non ſemper ſcilicet proprium teneat: aptum quoq; eſt ad non proprium ab aliquo adduci præter naturam, & vi.

QVALES autem uiolenti animæ motus erunt, & quietes: neq; fingere uolentibus facile reddere.

Quoniam tota ex ſe eligens rationalis eſt vita: prę eligenti autem aduerſatur violentum. Quapropter & in tyrannicis imperijs declaratur quod animę voluntarium eſt: ſiue ipſa reſiſtat: ſiue non: atq; adeo quadam ratione imperio, atque vi illi concedat.

PRAETEREA uero ſiquidem ſurſum mouebitur, ignis erit. Sin autem deorſum terra. Horum nanq; corporum motus hi. Eademq; ratio, & de medijs.

Vide quemadmodum vbiq; corporeos motus ab anima remouet.

PRAETEREA uero, quoniam uidetur mouere corpus, his æquum eſt mouere motibus, quibus & ipſa mouetur. Sin autem hoc, & conuertentibus uerum dicere, quod quo corpus mouetur, eodẽ & ipſa. Corpus autem mouetur latione. 41. particula.

Semper quidem quod mouet, prope formam eius quod mouetur, manet. vt & in tertio naturalis auditionis dictum fuit. Formam autem ſemper aliquam ipſum mouens intuebitur: ſiue hoc, ſiue tale, ſiue tantum ea ſit. Quæ quidem erit principium, & cauſa motus cum moueat. Sed agendo id quidem omnino ſemper fiet. Patiendo autem aliquando, cum moueat, quia moueatur. Pater nãq;, quia ipſe quoque homo eſt, hominem generat: & tanquã homo agens, atq; ita quoq; affectus. Sol vero hominem generat: qui licet iuxta humanam formam agat: attamen homo non eſt. Manus quoque calamum localiter mouet: ita tamen, vt ipſa quoq; ſimul localem motum agat, atque patiatur. Anima vero quæ manus mouendæ vim habet ſolum localiter agit. Nam ſi, quia pateretur ageret, conueniens quoq; eſſet: vt vtranq; ſibi aſciſceret formam, actionem ſcilicet, atque paſſionem. Neque enim leuitate, ſed caliditate ignis calefacit: manuſque calamum mouet, quia ſecundum locum mouetur. At neq; arãs aratur, inquiunt: neq; verberans verberatur: quæ cum moueantur mouent: neq; cœlum, noſtra hęc ita alterat, vt ipſum quoq; alterationem patiatur. Quandoquidem, dicam, licet hæc habeant, quia localiter moueant, atq; moueantur: quod ſcilicet localem motum agant, atq; patiantur: at neq; arandi, neq; percutiendi, neque alterandi motus iis, quæ mouerentur iccirco concedebatur, quia paterentur: ſed quia agerent ſolum. Antea nanq; forma eius quod perficiẽdum erat in ipſo mouente præaccepta fuit: verum agendo, non autem patiendo. Neque animam itaq; quicpiam prohibere poterit, quia cum viuaciter moueatur: corporeos quoque motus agat. Qua itaque ratione firmum quod ab Ariſtotele dictum fuit, cenſebitur: eodem ſei licet mouens, ſi moueatur, moueri motu: quo ipſum quoq; moueat. Siquidem neq; in corporibus id appareat: neque in ipſa quod adhuc maius eſt, anima. Quoniam qui dicit formam antea acceptam fuiſſe: quia agat in mouente: non autem quia patiatur: cõcedit non ſemper ipſum mouens iccirco mouere, quia moueatur. Sequeretur nanque vt iuxta eandem motus formam: ne aliqua ratione aliquid immobile exiſtens moueat. Hac itaque ratione, & quod conuertitur quoq; verum eſt.

QVARE & anima mutaretur iuxta corpus ea. & ipſa aut tota, aut ſecundum particulas recedens.

Hoc eſt, quemadmodum corpus localiter & ipſa, aut tota, aut ſecundum particulas recedẽs. Quandoquidem latio motus ille eſt: qui ab anima primo animalibus datur.

SIN autem hoc contingit: & egreſſam ingredi rurſum contingeret. Huicq; conſequens eſſet reſurgere mortua animalium.

Si enim quibus motibus ipſa mouetur, & corpus

quoq; mouet: & conuertendo, quibus mouet, mouetur: non habebit alium motum præter corporeos. Hi autem locales ſunt, qui ab anima corpori in primis largiuntur. Et animæ itaq; viuaces motus locales erunt: ita vt ex locali motu ſolo intus exiſtente viuant: ex ſolo vero eius egreſſu moriantur. Cui conſequẽs eſt, vt reſurgant mortua animalia. Quia cum ſecundum locum anima moueri queat: & ingredi, atque egredi quoque valebit.

42. particula. MOTV *uero ſecundum accidens licet ab altero moueatur. Impelli nanque ut animal poſſet.*

Expõ. Cum ſecundum ſeipſam immobilem animam eſſe voluerit: quippe cum eos tantum motus appellet, qui cum corpore fiunt: & ſecundum accidens in eo corpore eſſe concedat, quod moueatur: & a ſeipſa, & ab alio quoque eam ita moueri concedit. Nanque ab ea mouetur corpus, ab aliquo vero alio moueri poſſet vi.

NON *oportet autem cui ipſum a ſeipſo moueri in ſubſtantia, id ab alio moueri præterquam niſi ſecundũ accidẽs.*

Et quod ſecundum accidens a ſeipſo, atq; ab altero mouetur: patet quod non quatenus a ſeipſo, ea ratione & ab altero mouetur. Et adhuc manifeſtius exiſtit, quod natura, atq; ſecundum ſeipſum: quod particula illa, in ſubſtantia ſignificat. Quod ſcilicet a ſeipſo mouetur, quatenus a ſeipſo mouetur: haud ab alio mouetur. præterquam ſi ſecundũ accidens. Siquidem enim altero motu a ſeipſo, & altero ab alio moueat: quemadmodum planetarum ſphęrę: eo quidẽ qui ad orientem vergit a ſeipſis: illo autem qui ad occidentem tendit ab ea quæ non vagatur: omnium cõfeſſione ſecundum accidens quod mouetur a ſeipſo, atque ab altero mouetur. At ſi eodem motu & a ſeipſo, & ab altero aliquid moueretur: vt ſi eũ qui ſua ſponte ad aliquem locum proficiſcatur, aliquis compellat: non ſecũdum ſe a ſeipſo, & ab alio mouetur. Neq; enim quatenus a ſeipſo extrinſecus: neq; quatenus extrinſecus a ſeipſo. Verum ſecundum accidens tantum idem eſt motus: quia in eo quod mouetur, reperiuntur ambo.

QVEMADMODVM *neque quod ſecũdum ſe bonum, aut per ſe. cum id quidem propter aliud ſit: illud uero alterius cauſa.*

Ei quod ſecundum ſe bonum, quod propter aliud opponit: ei vero quod per ſe, quod alterius cauſa. Exempli gratia bona valetudo ſecundum ſeipſam bona: cum perfectio viuentis corporis ſit. Quod vero ſalubre exiſtit, propter bonam ipſam valetudinem bonum eſt. Et ipſa quidem virtus propter ſeipſam bona. Quandoquidem ipſa cuius cauſa, atq; finis eſt. Diuitiæ vero alterius cauſa, vt ita dicam, bonę ſunt. Atque ea omnia huiuſmodi ſunt, quę inſtrumẽtaria dicuntur bona. Non eſt itaq; quod ſecundum ſe, quatenus tale, propter aliud. Neq; quod per ſe, quatenus per ſe, alius cauſa. Neque oppoſita eadem ratione ſeſe habẽt. Sed licet idem per ſe, & per aliud ſit eligendum: haud tamen iuxta eandem rationem.

43. particula. ANIMAM *autem in primis dicere aliquis poſſet a ſenſibilibus moueri, ſiquidem mouetur.*

Expõ. Quandoquidem contra, ſolum corporeum appellat motum: iuxta quem a ſenſibilibus ipſis non aĩa, ſed ſenſorium mouetur: cum disiungitur: aut coniungitur: aut omnino alteratur. Id quod & Ariſtoteles quoq; indicans, ſiquidem mouetur dixit.

ATQVI *& ſi mouet ipſa ſeipſam: & ipſa moueri poſſet.*

Eodem nanq; motu qui alterandi vim habet. Quandoquidem ſolus is animæ corporeus motus eſſe videtur. & ſecundum quod a ſenſibilibus fit, ea ratione, & ab ea ipſa quoq; fieri diceretur. Quoniam non pręſentibus, neq; agentibus ſenſibilibus, non fieret.

QVARE *ſi omnis motus extenſio eſt eius quod mouetur, quatenus mouetur: & anima recederet a ſubſtantia. niſi ſecundum accidens ipſam mouet. Sed eſt motus ſubſtantiæ ipſius ſecundum ſeipſam.*

44. particula. NONNVLLI *uero & mouere inquiunt animam corpus in quo eſt, ut ipſa mouetur, ut Democritus. Qui con ſimili fere ratione loquitur cum Philippo comico magiſtro. Inquit enim Dædalum, quæ moueretur feciſſe ligneam Venerem, cum infunderet argẽtum liquidum. Eodemque modo & Democritus loquitur. Moueri nãq; inquit indiuiſibiles ſphæras: quia aptæ ſunt, nunquam manere, ſimulque trahere, atq; mouere corpus omne. Nos autem interrogabimus, utrum & quieſcere faciet id ipſum. Quo autem pacto faciet id, difficile, aut & impoßibile dicere.*

Expõ. In mutatione nanque omnis motus collocatus eſt. Omne autem quod mutatur ab eo omnino recedit, in quo prius erat. Quare ſecundum quod genus fiat motus, ſecundum id recedit quod mouetur. vt ſecundum quantum, aut ſecundum quale, aut nempe ſecundum ſubſtantiam. Si itaq; & animata ſubſtantia non ſecundum accidens, ſed ſecundum ſeipſam mouetur: recedet ſecundum ſubſtantiam, ita vt intereat, aut fiat. Huiuſmodi nanq; ſubſtantiales mutationes exiſtunt. Secundum accidens autem ſubſtantia mouetur: aut quia in altero quod ſecundum ſe moueatur ſit: aut quia nõ ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum paſſionem: aut iuxta aliud aliquod, quod contingat, mutetur genus Propter corpus itaq; in quo eſt, ſecundum accidens moueri anima poſſet. Haud tamen ſecundũ paſſionem: aut ſecundum quãtum, aut ſecundũ vbi. Neq; enim quantum anima eſt, neq; in loco reperitur. Et mutatio illa quæ ſecundum paſſionem in habitibus, atq; virtutibus fit non in ipſa anima ſedem habet, ſed in animali. Tranſitum vero illum, qui iuxta eius actiones ab alia in aliã progreditur: cum collectus ſit, & prope terminos ſemper fiat: nequaquam motum Ariſtoteles appellat. Sed eum tantum motum dicit, qui vim pertranſeundi habet: atque non ſine continuitate fit. Quandoquidem neq; ipſa corpora, cum ex ipſo non moueri, aut econtrario progrediuntur, moueri dicuntur. Ne ipſius motus, motus ſit. Plato vero & animæ tranſitiones illas ſecundum illam actionem motus vocat. Huiuſmodi autem ipſum conſiderare, atque conſulere eſt. Vocat pręterea & ſubingreſſum illius qui ſecundum eius ſubſtantiam fit ab intelligibili, atq; indiuiſibili illa ſubſtantia, motum, ceu recedentẽ. Quod ipſum ſane & Ariſtoteles quoq; dignum iudicat termino,

mino, atq; forma. Sed terminum, atq; formam ſubſtantiam appellare cõſueuit. Erit itaque anima formalis ſubſtantię digreſſus: cum iuxta ipſum motum ſuum habeat eſſe, atque perficiatur. Verum non huiuſmodi, vt aut fiat, aut intereat. Alio itaque modo cum anima moueri dicatur, ſecundum ſubſtãtiam ſcilicet, atq; rationes: recte corporei ab ea remouentur motus. At quando ad diſtinctionem diuerſorum motus ſignificatorum manifeſte eius ſermo de eo quod per ſe mobile ei ſpectat: & ſe iam corporeos ab ea motus remouere, indicauit: & nunc quoque ſcriptione proſequitur, quę ex Democriti ſententia dicuntur: atque ea, quibus Timęus diceret, eundem animę, atq; corpori localem aſcribi motum: quippe cum & alia quoq; ratione ille motus in anima exponi poſſit. Nonnullos enim ita aſſerere inquit: ceu & alij quoq; ſint, qui haud ita. Perſpicua autem ſunt, quę de Democrito dicuntur. pręterquam quod liquidum illud argentum, quod viuum dicunt argentum, ſignificare, volunt. Interrogat autem Ariſtoteles eum, qui motu animatorum atomorum mouet corpus, vtrum & quieſcere quoq; faciet corpus, eorum motus. Quod ceu difficile poſitu ſit, atq; adeo ceu impoſſibile reijciens, non etiam ponebat atomorum egreſſu, aut imobilitate corpus ipſum quieſcere. Egreſſus nanq; ille vitę priuationem, non autem quietem animalis inferret. Immobilitatem vero atomorum, neq; Democritus concederet: qui ſemper mobilia eſſe vult. Neq; pote eſt, vt ponatur animatorum atomorum in corpore immobilitas: quia neque alio quopiam motu animal, atq; eorum mouetur.

OMNINO *autem haud ſic uidetur mouere anima animal: ſed ex electione aliqua, & intellectione.*

Quod localiter ſcilicet moueatur, iuxta Democriticas poſitiones. Sed ex electione aliqua & intellectione. Electionem quidem mentem, loco appetitionis intelligit. Intellectionem autem vocat, & phantaſiam. Quo & in alijs quoq; animalibus motus cauſas indicet: vt & manifeſtius in tertio libro dicturus eſt. Simul prӕterea & quodammodo innuit quoſnam Plato animatos motus appellarit. Appetitiones nanq;, atq; intellectiones, ceu agentes cum continuitate corporum, motum: & vitę quędam ſint conuoluentes.

45. particula. EODEM *autem modo & Timeus phyſica ratione oſtendit animam mouere corpus. Quia enim ipſa mouetur, & corpus mouet. quia complexa eſt cum eo. Ipſam nanque conſtantem ex elementis, & diuiſam iuxta harmonicos numeros: quo ſenſum atque innatam harmoniam habeat: & uniuerſum feratur concordibus lationibus, rectitudinem in circulum deflexit: & cum diuiſiſſet ex uno circulo duos circulos geminos coniunctos: rurſus unum diuiſit in ſeptem circulos: ceu ſint cœli latione animӕ motus.*

Expõ. Cum ex mathematicis obſcure conſueuerint Pythagorei, quę ad excelſa illa, atq; ad animam, & ad naturalia pertinent, conſiderare: & Plato quoq; Pythagoręum hominem Timęum agens, vt ſimplicibus corporibus quinq; aſcribit ſolidas, rectis lineas figuras: ita & ſubſtantiam animę vniuerſi ex rectis, atq; in circulum deflexis lineis indicat. Quo ſimul medietatẽ eius reſpectu indiuiſibilis, atque diuiſibilis illius ſubſtantię: quӕ ad corpora vergit: demonſtret. Quemadmodum linea quoq; media eſt inter puncta, atq; ſolida. Simulq; & ſubingreſſum menti propinquiorem declaret: pręterea q; progreſſum illum, qui nullam patitur conuerſionem, quiq; ab ea ipſa progreditur. Id quod rectitudo ſignificat. At & conuerſionem quoq; animę in ſeipſam ex flexione illa in circulum manifeſtare voluit. Tanquam ſane ex diuiſione vnius rectitudinis in duas, & eius rurſus, quę interior, in ſeptem, comprehenſionẽ illam declaret: quę in cauſa cœleſtium ſphęrarum iuxta conuenientem medietatem exiſtit. Non enim ceu mens, omnino abſq; vlla diuiſione eſt: ſed ceu anima iuxta reuolutionem. Cuius circulares lineę animatę vitӕ inditia ſunt: quemadmodum harum linearum motus. Licet enim mens cœlũ moueat: ad id non ſine anima facit: quę per propriam reuolutam mentem, tanquam mediam, producit indiuiſibilem mentis mouendi vim habentem actionem, in continuam, & diuiſibilem cœli actionem. Quem ſolum philoſophus is appellat motum: & Timęo aduerſatur: ceu diuiſibilẽ & diſtantiam, & actionem animę aſſignet. At ne frequẽtem vocabulorum vſum ſequentes, & ſic Platonica illa accipientes, aut magnitudinem aliquam animam eſſe exiſtimemus, aut corporeo moueri: patere dicimus, quod complexio illa eius cum corpore, non ſecundum locum interpretanda eſt: ſed ſecundum pręſentiam per totum illud, atq; ſecundum ſubſtantiam. Conſtitutio autem illa ex elementis, perfectionem indicat ex ſubſtantia, & eodem, atq; altero: & omnino ex proprietatibus conſtituentibus ea quę ſunt: quatenus ſunt. Cum proprio quodam modo & hęc quoq; in anima deprehenſa ſit. Ex omnibus quidẽ enim communibus ea omnia conſtãt, quę ſunt. Sed proprie quęlibet iuxta eum ordinem, quem ſortita ſunt. Mens quidem enim ex indiuiſibilibus conſtat. Corporeę vero vitę ex ijs, quę circa corpora diuiſa ſunt. Anima autem ex medijs. Rurſum & diuiſio quoq; ea, quę ſecundum harmonicos numeros fit, permanentiam omnium rationum in ipſa indicat: & illius permanentiӕ modum: qui in diuiſionem adducitur: & in id, quod indiuiſibile colligitur: & propter id, ſecundum harmoniam numerorum qui diuiduntur, fieri dicitur. Harmonia enim ex concentu collectionis indicandӕ vim habet. earum rationum, quę iuxta diuerſas proprietates permanẽt. Numeri nanq; eam obtinent vim, vt proprietates ſignificare queant. Rationibus autem ſuiipſius anima & mouet cœlum cõcinna latione: & cognoſcit eam harmoniam, quӕ in ſuperioribus exiſtit: & eam quӕ in inferioribus. Quoniam & cum prӕſtãtioribus non ſine continuitate coniunguntur: & inferiorum quoq; cauſӕ ſunt. Quippe cum cœleſtes lationes animę motus ſint. Quãdoquidem & circulares illi motus ſuſpitionem hãc prӕbent: tanquam ſphӕricis lationibus ſimiles. Quod argumentis quoq; confirmat, tum incorpoream animam eſſe demõſtrans: tum quod actionem habet nequaquam cum cõtinuitate diuiſam. Hęc enim corporibus conuenit: tanquam ijs: quӕ ex interuallo perficiantur. Animӕ autem & vniuerſi prӕcipue nequaquam conuenire poteſt.

PRIMO *quidem igitur non recte, dicere animam magnitudinem eſſe. Ipſius nanq; uniuerſi profecto huiuſmodi eſſe uult: qualis eſt, quӕ uocatur mens. Neque enim ſane cuiuſmo-* 46. particula.

di quæ ſentiendi, aut appetendi uim habet. Harum enim motus nequaquam eſt circulatio.

Expō. Etiam omnem animam incorpoream eſſe demonſtrauit, quia motus actiones corporum propriæ, atque conuenientes ſunt. Animæ autem nullus conuenit: qui diuiſibilis, atq; continuus ſit. Cum ea in loco non reperiantur: vt eius præſentia per totum corpus indicat. & ipſa quæ tota in quacunq; exiſtit parte. Quod perſpicuum in ſenſu vim tangendi habente exiſtit. Et cum debeat mortalium anima violento quoq; aliquo motu moueri: ſiquidem omnino mouetur. Quod autem violentum eſt erga id, quod in animæ ſpecie ſua ſponte, atq; impulſu proprio fit, oppoſito ſeſe habet modo: ita, vt viuax eius præſentia permutata in locali motu, natura ſit. Mortuo nanq; viuaciter animam adeſſe, impoſſibile eſt. Localiter autem poſſibile eſſet, ſi ſecundum locum moueretur. Neceſſe autem erat ipſam ita moueri: quo & ipſa haud ſecus moueatur, atq; corpus: quod ab ipſa mouetur. Siquidem mouebat, quia particulariter mouebatur. Localis autem erat motus, qui ab ea corpori largitus fuerat. Atq; id iccirco eueniebat: quia alteratio quæ ſentiendi vim habet: quæ animæ in primis eſſe videtur: non huius, ſed ſenſorii potius exiſtit. Atq; anima quidem vita ſecundum ſubſtantiam eſt: verum receſſus quoq; a ſubſtantiali motu, ſecundum ſubſtantiam exiſtit. Contrarium autem accidit, cum vita corpus firme, donec ei adſit, cōtineat. Ex his itaq; omnem quoq; animam incorpoream eſſe demonſtrauit. Ex iis vero quæ propoſita fuere, ſingillatim rationalem, quam mentem vocat: vt ipſe indicat: cum eam diſtinguat ab ea, quæ ſentiendi, atq; appetendi vim habet. Quæ ne ſecundum Pythagoræos quidem circulus erit: quippe quæ haud in ſeipſam conuertatur. Quod earum animarum proprium eſt, quæ rationem participant: atq; ideo rationales appellantur.

47. particula. INTELLECTVS *uero unus, & cōtinuus, quemadmodum & intellectio. Intellectio uero cogitationes. Hæc autem quia deinceps unum, ut numerus: ſed non ut magnitudo quæpiam continuus.*

Expō. Platoni noſter Ariſtoteles adhæret: qui ex actionibus ſubſtantiam confirmat. Quod in iis præſertim fieri licet, quę ſine corpore ſunt: quorum neq; figura, neque color vllus exiſtit. Nam ex his interdum in ſubſtantiam ipſam adducitur. Actio autem intellectus, intellectio eſt. Quæ vna quidem eſt: quia omne id, quod quacunq; ratione eſt: vnum quoq; dici poteſt. At non iuxta diuiſibilem diſtātiam dicitur vna. Cum in ea, neque totū, neq; pars quælibet omnis ſimul ſit. Verum licet paruum quid accipias, hic, & hic, aut aliud, atque aliud, ſuiipſius particulas exiſtentes illud habeat. Intellectio vero haud huiuſmodi eſt. Sed aut ita vna, vt impartibilis, quemadmodum illa exiſtit: quæ intellectus ab anima ſeiuncti eſt. Quæ ea omnia, quæ ſunt, vna colligit, atq; tollit: quæq; pertranſiri nō poteſt. & quemadmodum noſtra formalium terminorum cognitio, non iuxta omnia ſimul eſt: ſed iuxta quālibet formam. Quæ poſt particularium proprietatum notitiam, in cōtemplationem totius abſq; vlla diuiſione: quatenus ei poteſt: ſe colligit. Qua itaq; ratione rationalis cognitio propoſitionum, atq; ſyllogiſmorum eſt: cum ſe exponat in particulares propoſitionum terminos: & ſingillatim quod ſubiicitur, & quod dicitur, cognoſcat: & rurſum componat: & tāquam vnum, vtrunq; collectim, inſpiciat: & ſic quæ ſequuntur: & poſtremo ſyllogiſmum omnem in vnum colligat: non iuxta corpoream, atq; diuiſibilem mutationem pertranſiēs: ipſa enim neq; ſecundum partem quācunq;, neq; ſecundum totum ſimul omne exiſtit: ita & noſtra cognitio quæ rationis particeps eſt, prope terminos ſemper progreditur: & propoſitionum partes conſiderat: atque totam propoſitionem ſimul comprehendit: totumq; colligit ſyllogiſmum: & præterea, quod maius eſt, ita ex rationibus in formam adducitur, & pertranſit: vt non ſecūdum magnitudinis, aut continuitatis interuallum id fiat: ſed potius quemadmodum qui numerant: ex vnitate ad aliam perueniat vnitatem. Ita vt impartibilis iuxta quācunq; actionem ſit. Quandoquidem quælibet quoque cogitatio impartibilis eſt, dum ſimul cognoſcitur. vt exempli gratia animal, & rurſum rationis pticeps, & mortale rurſum, & quod ex omnibus ceu vnum. Intellectus nanq; inquit, vnus, atq; continuus eſt. Quoniam intellectus ſeiunctus ab anima vnus tanquam impartibilis. Rationis autem particeps noſtra ſubſtantia propter conuolutionem ita vna, vt quæ in continuitatem extenditur. Haud tamen huiuſmodi qualis quæ magnitudinis: ſed vt quæ amittit, quod pure formarum indiuiſibile. Quemadmodum & intellectio. Quoniam quemadmodum ſeſe habet actio, ita & ſubſtantia. Intellectio vero cogitationes exiſtens: quæ quia ordine ſe ſequuntur: iunguntur: vt & numerus qui ex diuiſis cōſtat: at nequaquam vt magnitudo: neq; ipſa eum dimenſione eſſe poterit. Neq; intellectus ita cōtinuus, vt magnitudo, & interualla. Sed aut eſt impartibilis: aut non ceu magnitudo, continuus. Quandoquidem intellectus, & forma materia carens, atq; ſubſtantia rationis particeps exiſtit. Sed is quidem omnino impartibilis eſt. Anima verò quadam ratione in diſtātia collocata eſt, tum propter conuolutionem, tum propter remiſſionem. Verum nequaquam ceu ea, quæ magnitudinis continuitatem habeat: vt corpora ipſa habent. vt enim eis cedit formis, quæ ſine materia ſunt: ſic ſupra eam dimenſionem attollitur: quæ cum corpore eſt. Ex quibus ſubſtantiam eam, quæ media ſit inter eam, quæ indiuiſibilis, atq; eam, quę circa corpora diuiſa eſt, indicat. Ex iiſq; verbis, aut non tanquam magnitudo continuus: vt ex eo, aut impartibilis: intellectum eum intelligit, qui ſine materia ſit: atq; ipſam animam ſuperet. Quoniam cuius anima particeps eſt, medius eſt. Neq; enim abſque vlla proportione eius anima particeps exiſteret.

QVA *enim ratione & intelliget, cum magnitudo ſit, utrum uniuerſaliter: aut in quacunq; particularum eius. Particularum autem aut ſecundum magnitudinem, aut ſecundum punctum. Si oportet & id particulam nominare. Siquidem igitur ſecundum punctum.* 1

Purus rationalis animæ actus, qualis quidem ſemper eſt: qui animæ vniuerſi exiſtit: aliquando autem & qui noſtræ: cum neq; ſenſit, neq; imaginatione vtitur: quia neq; ad corpus, neq; ad corpoream aliquam formam tendit: ſed ad eas, quæ a corporibus ſeiunctæ

ſunt

ſunt:neq; tanquam inſtrumento vtitur corpore: quod vel vlla ratione ſimul agat:cum abſq; vlla dimenſione iis ſe accommodet cognoſcibilibus: quę non cum continuitate magnitudinis coniuncta ſunt. Quapropter neq; etiam intellectio iſta continua eſt: ſed prope terminos ſemper cõſiſtit. Multoq; magis, neq; ipſum intelligens magnitudo erit. Id nanq; quod intelligitur vnum abſq; vlla dimenſione eſt. Ipſum vero intelligẽs, ſi magnitudo ſit:aut ſecũdum ſeipſum totum videbit, quod cognoſci poteſt:aut iuxta aliquid eorum, quæ eius. Et ſi ſecundum totum, aut ipſo quidem toto, omne: partibus vero ſuiipſius, extremiſue magis particulares proprietates: aut toto & vnumquemq; terminum comprehendet eorum, quæ cognoſci debent. Sin autem iuxta aliquid eorum, quæ ſuiipſius, aut iuxta puncta, aut iuxta minores magnitudines. Atque ita vt vnaquæq; particularum, atq; extremorum totum cognoſcat:aut vnaquæq; quidem magis particularem proprietatem: totum autem quatenus totum, omne cognoſcat:aut & iuxta aliquid eorum, quæ ſuiipſius, & iuxta totum, omne. Quod & ceu conuenientius, primum ponit. Nanq; cum magnitudo vim intelligendi habeat: cognoſcendi quoq; vim habebit, & ipſius totius, & vniuſcuiuſque eorum, quæ eius, actio. Nequaquam autem alia vnumquodq; eorum, quæ eius: alia autem ipſum totum cognoſcere poterit. Quod haud diſſimile eſſet, atq; ſi id ego: tu vero illud ſentires. Neq; ipſum totum id omne videbit, quod cognoſci poteſt:niſi ſecundum ſeipſum & illud omne: & ea ex quibus illud omne conſtat, cognoſcat. Conuenientius itaq; eſt, vt eiuſdem & totum: & eorum, quę eius vnumquodq;:aut extremorum, ſi ſecũdum punctum contemplationem faciat:aut particularum, ſi iuxta magnitudinem, alia alias cognoſcat. At cum generatim particulas non ſolum magnitudines, ſed ſigna quoque appellarit:addidit: ſi oportet ſigna quoq;, punctaue, particulas dicere. Deinde infert abſurda illa, quæ poſitionem hanc ſequũtur:quo ad eos pertinet, qui iuxta vnumquodq; punctum idem intelligere velint:ſed ita, vt alias aliud:quia non ſine motu, intelligat.

HAEC *autem infinita: dilucidum, quemadmodum nunquam pertranſibit. Sin autem ſecũdum magnitudinem, ſæpe, aut infinities cognoſcet idem. Videtur autem & ſemel contingere.*

Neq; circulus itaq; erit:neq; totũ vt totũ cognoſcetur vnquam. Nanque ſi totum cognoſcetur: & puncta omnia, quæ in ipſo ſunt: nota erunt. Ex quibus poſtea totius cõtemplatio colligitur. Impoſſibile autem eſt, puncta illa omnia propter infinitatem nouiſſe. Infert præterea & abſurdum:quod iis accidit: qui non ſecundum punctum: ſed ſecũdum particulas diuidunt. Diuidere nanque neceſſe eſt: quãdoquidem & magnitudinem, & quod mouetur poſitum fuit nos intelligere. Quid itaque abſurdi continget? Quod perſępe, atque adeo infinities idem intelliget. Perſæpe quidem ſi determinatę ſint magnitudines, in quas diuiſio fiat. Infinities autem ſi indeterminatæ. Quia ſemper ſecunda, aut tertia, verbi cauſa, eius dimidium aſſumat:quæ ipſam præceſſit. Neceſſe itaque ſi toto cognitio eius quod propoſitum eſt fieri debeat, perſæpe, aut infinities. At quia id nunquam pertranſeat, impoſſibile exiſtit. Illud autem perſępe, abſurdum quoque eſt. Videtur enim & ſemel contingere. Nam vbi aliquid cognouerimus, recta ad aliud, percurrimus.

SIN *autem ſatis eſt, tangere quacunq; ratione particulas: quid opus eſt circulo moueri: aut & omnino magnitudinem habere.*

SIN *autem neceſſarium eſt intelligere toto circulo tangentem: quinam eſt particulis tactus.* 48 particula.

Ratio hæc eam omnem cognitionem refellit: quæ ex particulis, aut extremis ſit. Si enim actio hęc cognoſcendi vim habet, aut quod propoſitum eſt, vt cognoſcatur: aut quãcunque particulã: aut extremum: quid opus eſt circulo moueri? Sin autem totum confeſtim ex tactu comprehendit: quid opus eſt, vt cognoſcens ipſum magnitudinem habeat. Siquidem & vnaquæque quoq; particula eã habeat vim vt totum cognoſcere queat. Patet enim quemadmodum in impartibili, & iuxta tempus indiuiſibile cuiuſcunque cognitio fit. Ita vt neq; cum motu fiat. Omnis nanq; motus in tempore, atq; partibili fit. Neq; enim magis particulares proprietates alias alia particula, aut extremitate comprehendit:toto vero ipſo, omnes impartibiliter quidem enim contrahi oportet, atq; in tempore impartibili, quod cognoſci debet. Magnitudo autem omnis diuiſibilis eſt. Atque licet alias alii proprietati eius quod cognoſci debet, cognoſcens ipſum ſeſe accommodet:attamen omne collectim, atq; impartibiliter tollit: vnumq; & idem eſſe neceſſe eſt:quod omnes proprietates percurrit:& quod rurſum omnes in vnum contrahit. Siquidem qui nouit ipſum omne: & illas quoq; magis particulares nouit:ex quibus & ipſum omne cognoſcit. Confutata itaq; profecto, & poſitio quoq; ea eſt:quæ quidem tota magnitudine ipſum omne: particulis autem, aut extremis magis particulares proprietates cognoſci vult. Reliqua vero eſt contemplatio:quæ toti ipſi concedit & ipſius omnis, & magis particularium quoq; cognitionem. Quę enim ſolis partibus vtrũq; tribuit:ne cõfutatione quidem digna eſt: quippe quę perſpicue impoſſibilis eſt: quæ ne ipſum quidem intelligens intelligere ponit. Quandoquidem & intelligentis quoque particulas, haud intelligendi vim obtinere, impoſſibile eſt. Quis nanq; eſt inquit particulis tactus, ſi ipſum quidem totum intelligat:eius autem partes nequaquam. Neque enim ipſius intelligẽtis particulæ: quatenus intelligentis ſunt:calefaciendi vim habebunt: ſed & ipſæ quoq; intelligere poterunt.

PRAETEREA *vero qua ratione intelliget diuiſibile indiuiſibili: & indiuiſibile diuiſibili.*

Omnis cognitio, licet rei diuiſibilis quoq; ſit:illud tamen in indiuiſibile contrahit. Quo ſimul totum, tanquam totum contempletur. Quæ nanq; per partes pertranſit:atq; alias aliam tangit:illius ſemper eſt: quam ſemper tangat. Et totius itaq; quoq; eſt:cum tanquam totum illud tractet. Non autem quia partibus agat, partium. Quoniam ſimile eſſet, ac ſi id quidem ego: illud autem tu ſentires. Sed ceu vnius totius eſt:quod in vno, atq; indiuiſibili cognoſcente cum toto hęreat.

Vnde & ſenſus, licet extrema ſit partibilium cognitio: attamen iuxta formam eius, quod cognoſci debet, nititur. Omnis autem forma impartibilis eſt: tanquam ea, quæ illud impartibiliter cõplectitur: quod per ipſam perficitur. At non quemadmodum punctum lineæ extremum eſt. Id quidem enim arcte, & quia ab ipſo partibili excidit, atq; deteriori quodam modo impartibile eſt. Puncti itaq; notitia, eius ſolius eſt notitia: lineæ autem nequaquam. Quia lineæ quoddam extremum exiſtit. Cognitio vero illa quæ iuxta eius formam habetur: & lineæ, & extremorum eſt. Intellectus itaq; ſi magnitudo ſit: licet extrema habeat impartibilia: ex eorum ſententia loquendo, qui ei lineæ magnitudinem aſcribunt: attamẽ neq; diuiſibilia, neq; indiuiſibilia cognoſcet. Totum quidem enim cognoſcens, ac iuxta id, quod ſuiipſius omne, omne id quod cognoſci poteſt, comprehendet. At quod diuiſibile eſt, nequaquam ab impartibili cognoſci valet: cum ſuiipſius punctum ſit. Quoniam punctum non extenditur eodem modo, quo magnitudo: ita vt illam quoq; tangat. Verum neq; quod impartibile eius, quod cognoſci debet, a diuiſibili ſuiipſius cognoſcetur: tãquam ab eo, quod ei non quadret. Si enim ea magnitudine, quæ iuxta formam conſiſtit, quiſpiam quod cognoſcendi vim habet, definiret: iam hac ratione illud ſine corpore eſſe, fateretur. Forma nanq; terminus eſt: verum nõ id quod terminatur. Quemadmodum autem ex motu diſtinguimus ipſum mouens ab inſtrumẽto, quod viuaciter mouetur. Neq; enim ceu corpus: ſed vt viuens, atq; animatum mouetur, quod volat: aut ambulat. ipſum vero mouens anima eſt: quæ aliam habet vim mouendi retinentem actionem: neq; eandem cum eo, quod mouetur. Quapropter & tanquam inſtrumenti actus anima ſtatuitur: & tanquam ea, quæ viuente corpore vtatur: quæ ſeiuncta quoq; eſt, nõ ſolum a corpore: ſed & a vita etiam eſt, quæ ipſi corpori inſeparabiliter data eſt: ex qua viuaciter perfectum eſt, quod mouetur. Sic & quod cognoſcendi vim habet: quodq; per corpus agit, dupliciter cenſemus intueri. Altero quidem modo, iuxta vitam eam, quę corpori data eſt: quęq; ſimul cum corpore fit. Quę ſane ratio haud pure agendi vim habet: ſed non ſine corporis paſſione, ab eo quod ſentiri poteſt, aut diſgregatur, aut congregatur. Altero vero modo in formam ſpectat, atq; agit tantum: quatenus in ipſa anima vtente, cognoſcendi vis adeſt. Quæ quidem anima vtens, nequaquam magnitudo eſt: nulla nanque forma magnitudo exiſtit: ſed id quod forma abſoluitur, atque perficitur. At ſeparabilis quoq; ea, quadam ratione a magnitudine eſt: dum non patiendo, ſed agẽdo, cognoſcit. Ipſum vero intelligens adhuc multo magis, quod ſeparabile eſt, indicat. Siquidem, quemadmodum demonſtrabit, nequaquam ſimilis eſt, eius quod ſentiendi, atq; eius quod intelligendi vim habet impaſſibilitas. Cum mens neq; tanquam inſtrumento corpore ipſo vtatur: tuncque in primis, cum ſeparabiles formas cognoſcit. Vbi neq; corporea vtitur cognitione, neq; ſenſu, aut imaginatione. Atq; hæc ea ſunt, quæ nunc de mente, intellectuue demonſtrantur. Mentem autem, vt dicebamus appellat, vitam animæ, rationis participem: quam etiam diſtinxit ab ea quæ ſentiendi atq; appetendi vim habet. Quæ itaq; nunc demonſtrantur, non ſolum mẽtem incorpoream eſſe demonſtrant: verum etiam neq; corpore ipſo, tãquam inſtrumento, ſuis in intellectionibus vti. Quod nanq; impartibile: aut prope terminos incedens, qua ratione vtetur eo, quod non ſine diuiſibili continuitate proficiſcitur? niſi forma, quæ cognoſcitur in diuiſibili collocata ſit. Tunc enim ipſum quoq; inſtrumẽtum auxilium fert, propter ipſius diuiſibilis cõprehenſionem. Quandoquidem & forma quoq; quæ in corpore eſt, cognoſcitur. At cum ſeparabiles formas intellectus cognoſcit: neq; tanquam inſtrumento ipſo vtetur corpore. Atq; adeo huiuſmodi intellectum imaginatio conſequitur: non tanquam ea, quę ſimul agat: ſed tãquam conſecutio quędam conſequitur. Quemadmodum vmbra quoque ſolidum illud conſequitur: quod in lumine exiſtit. aut quemadmodum oculorum conuerſio validam animę cõtemplationem comitatur. Quęcunque ſane igitur collecta ſunt inconuenientia: quia magnitudinem aliquam, quiſpiam intellectum eſſe dicat: eadem contingent & illis: qui intellectum ponũt, corpore, tanquam inſtrumento vti, in ſeparabilium formarum intellectione. Ariſtoteles vero, vbi eos, qui intellectum magnitudinem eſſe dicunt, confutauit: deinceps confirmat, eandem quoq;, ex eo, quod apparet, Timæi eſſe poſitionem, ſcribens.

NECESSARIVM *autem intellectum eſſe circulum hunc. Intellectus quidem enim motus, intellectio. Circuli autem, circulatio. Si itaq; intellectio circulatio, & intellectus eſſet circulus. Cuius huiuſmodi circulatio intellectio.*

Et neq; tanquam actum eius: neq; tanquam inſtrumento vtentem: neq; adhuc magis, vt omnino ſeparabilem. Ac ſiquidem ex illius ſententia, circuli circulatio eſt intellectio: non cuiuſcunq;, ſed huius: quem diuiſum, atq; deflexum circunduci, inquit. Qua itaq; ratione colligitur circulũ hunc intellectum eſſe? Quandoquidem quorum actiones eædem: eorundem & ſubſtantiæ quoq; eædem. Dicitur autem circuli circulatio, intellectio. At & intellectus quoq; actio intellectio exiſtit: vt omnium confeſſione conſtat. Quorum autem vna eſt actio, ipſa quoq; eadem ſunt. Intellectus itaq;, iſq; circulus eadẽ erunt. Qua vero ratione demonſtratiue hæc ex mathematicis ſcripſerit. Timæus, iam a nobis explicatum fuit.

SEMPER *autem ſane aliquid intelliget. Opus nãq; eſt, ſiquidem perpetua circulatio. Agentium nãq; intellectionum ſunt extrema. Omnes enim alterius gratia. Contemplantes autem rationibus eodem modo determinantur. Ratio autem omnis, aut definitio, aut demonſtratio. Demonſtrationes autem & a principio: & habent quadam ratione finem ſyllogiſmum, aut concluſionem. Sin autem non perficiuntur: at neq; flectunt rurſum ad principium. Aſſumentes autem ſemper medium, & extremum, recte progrediuntur. Circulatio autem rurſum in principium flectit. Definitiones vero omnes finitæ.*

Oportet enim quandoquidem perpetua eſt circulatio: perpetuam quoq; intellectionem eſſe: cum eadem cum circulatione ſit. Et ita quoq; perpetuam eſſe conuenit, vt & circulatio eſt. Quæ non prope terminum

vnum

vnum ſtans perpetua eſt, ſed quia in mutatione collocata. At non in ea mutatione, quæ prope terminos, ſed in ea quę cum continuitate fit. Quæ neque in ſtatu, neque in fine vnquam eſt. Huiuſmodi itaque ſi intellectio fuerit, ſemp̃ alicuius vnius erit. Quoniam in tranſitu illo, qui ab alio ad aliud fit, ſtatu neceſſe eſt excipi, qui quidem ſtatus in eo poſitus eſt, quod antea intellectum fuerat. Circulario vero ſtatu non excipitur. Erit igitur & eiuſdem ſemper intellectio, & non in ſtatu, ſed ſemper in ipſo fieri. Quippe quę idem ſemp̃ pertranſeat, & nunquam ad finem accedat. Interrogabat itaque quid ſemper intelliget? Quod nanque ſemper breuiter in memoriã reuocauit, quia circulario perpetua ſit. Neq; enim in actione collocatum eſt, quod intelligitur, neq; in contemplatione. Quandoquidem vtraq;, tam ſcilicet, quæ agit, q̃ quæ contemplatur, cognitio, finita eſt. Altera quidem a fine eorum quæ agi, atq; tractari debent, exordium ſumens: atque ibi deſinens, vnde actionis poſtea capitur principium. Altera vero determinando quidem confeſtim agit: atq; prope vnum permanet terminum in illa totius comprehenſione. At cum demonſtratiue a propoſitionibus incipiat: & in concluſionẽ deſinat: propter hanc quoque cauſam, finem ſibi ſyllogiſmum, atque concluſionem ſtatuit. Concluſionem quidem tanquam in ipſam deſinens: ſyllogiſmum vero, ceu vna cum concluſione, propoſitiones quoq; colligens. Demonſtratum nanque fuit in demonſtratiuis libris, quemadmodum neq; ad extrema verſus, neq; ad principia infinitus eſt progreſſus. & quemadmodum cum extrema determinata ſint: & media quoq; finita exiſtunt. Nunc vero ex poſitione quoq; concedens finita non eſſe: attamen huiuſmodi infinitatem ab ea diuerſam oſtendit, quę iuxta circulationem fiat. Siquidem hæc flectendo: illa recta progrediendo conſiſtit. Eodem præterea modo, tum contemplatio quæ diuidendi, tum quę reſoluendi poteſtatem retinet, determinata, ac finita demonſtrabitur.

PRAETEREA *ſi eadem circulatio perſæpe, opus erit perſæpe intelligere idem. Præterea uero & intellectio ſimilis eſt quieti cuidam, & ſtatui potius, q̃ motui. Eodem autem modo & ſyllogiſmus.*

Semper quidem idem præſtantior illa noſtra mens mouit: verũ haud pſępe idẽ. Neq; enĩ rurſum, atq; rurſum: neq; omnino cum extenſione: neq; nunc, atq; iterum nunc. Sed prope vnum nunc ſtans, quod omnem temporis infinitatem impartibiliter comprehẽdit. Ita vt haud perſępe idem intelligat: ſed ſemel, iuxta illud perpetuum ſemel. Noſtra vero intellectio, quę pertrãſeundi vim habet: non ab eodem in idem pertranſit: ſed ab altero ad alterum: atq; per media rurſum ad idem. Quod ſi intellectio ſit circulario, & pſępe: & nequaquam perpetua erit intellectio: & a ſeipſa in ſeipſam haud per alia media pertranſibit: & nihil forſan ſequetur abſurdi, eſſe idem ipſum nunc vere, & nunc illud quod in temporis extenſione poſitum eſt. Quod terminatum quidem eſt in iis quæ ortui ſubiecta ſunt, infinitum autem in ipſis cœleſtibus. Quandoquidem naturalium rerum eſſe haud perpetuum eſt: ita vt in vno nunc permaneant. Propter quam itaq; cauſam & diuinarum animarum intellectio ita vna eſt: vt ſemper quidem omnium ſit, atq; pertranſiri non poſſit: & non tanquam perpetua: quæ in vno nunc permaneat. Quoniam ipſum perpetuum prę ſtantius exiſtit, q̃ quod ſecundum animam conſideratur. At ipſa quidem nunc atq; nunc non ſine infinita quadam continuitate permanet: atq; ea ratione intellectui illi cedit: qui ſupra animam eſt. Quemadmodum & in coniunctione quoq; ea, quæ cum intelligibilibus exiſtit. Altera quidem enim cum coniunctione quadam indiuiſibili conſiſtit: altera vero quaſi cum quadam tactione. & ita vt in illa multitudine intellectionum ſecundum ſpeciem tantum diſtinctio fiat. Nanq; propter impartibilem quandam contractionem, & vnaquęq; id vere eſt, quod aliæ ſunt: & propter id cuiuſcunq; generis. In diuinis autem animis, & mutua earum cognitionum contractione: cum ea quæ, eorum, quæ cognoſcuntur, habetur cognitio, haud pure impartibilis ſit: aliter ſeſe res habet: cum iam ea quoq; ad diuiſionem tendat. Si igitur nunc, atq; nunc eadem eſt: propter quam cauſam abſurdũ perſępe idem intelligere? Quoniam, dicam, non ſolum ſubiicitur idem: ſed dum mutatur. Siquidem intellectio ſit circulatio. Non eſt itaq; ſimul tota: ſed qualis quæ apud nos: dum haud adhuc totum cognoſcimus: attamẽ præcidimus quod ad ipſum tendit. Quia antea ſubſtantiam noſcimus: deinde animatum: & deinde quod ſentiendi vim habet: atq; hac ratione animal totum. Abſurdum autem illud, ita rurſum, atq; rurſum. Cognitio nanq; quæ ſemel perfecta eſt, nihil eo indiget. Et ita dixi: quoniam infinities quoq; indigebit. Quandoquidem in diuinis quidem animis, ne ſemel quidem eget. Intellectio nãque in illis manifeſtius cuidam quieti, atq; ſtatui, ſimilis eſt, q̃ motui. Siquidem & in nobis: qui ex aliis alia colligimus: id quod ſyllogiſmus facit: attamen quod ſtat, potius apparet, q̃ motus, propter ingreſſum ſcilicet eum, qui prope terminos fit. Neq; enim in tranſitu: ſed in ſtatu prope vnumquemque terminum, ſemper intellectio collocata eſt.

ATQVI *neq; beatum, quod non facile, ſed uiolentum.* 49. particula.

Perſpicua vtraq; ex propoſitionibus eſt. Nanque Expō. ſi eo, quod ſecundum naturam ipſum facile poſitum eſt: in eo autem: quod facile, beatitas. Quapropter & in eo quod ſecundum naturam: & non in violento, incorruptio, atque beatitas collocata eſt. Ipſum autem non corrumpi, vel corruptibilibus quoque adeſt: donec ſeſe ſecundum naturam habeant. Semper itaq; ſecundum naturam exiſtit, quod incorruptibile. Antea vero id ſumptum fuit propter id, quod confeſtim infertur.

SIN *autem eſt motus eius non ſubſtantia, præter naturam moueretur.*

Violentum nanque quod præter naturam: quod autem violentum non beatum. Quod autem haud ſecundum naturam cœli animæ inſit motus: antea quidem iuxta communem quandam rationem in omni anima demonſtrauit: deinde vero & in ipſa quoque id ſingillatim agit. Si nempe mouetur, inquiens, præter naturam mouetur. Id quidem igitur dilucidum. At propter quam cauſam, ſi non ſubſtantia eius ſit mo-

tus, dixit, præter naturam moueretur. Neq; enim cœli ſubſtantia motus eſt: neq; tamē præter naturam mouetur. Nunquid, quoniam vt in tertio dicturus eſt: intellectus ſua ex ſubſtantia eſt actio: neq; tātum ille qui animis ipſis prſtantior eſt: ſed noſtra anima quoque. Cum omnem eam eminentiam, quę extra tendit, contrahat: & inſeparabiliter, atque impartibiliter: quatenus ei fas eſt, viuat: & propter hanc quoque cauſam actionem, ſuam in ſubſtantiam reducat. Multo itaque maiori quodam modo: & haud aliquādo, ſed ſemper, diuina vniuerſi anima ſua, ex ſubſtantia, erit actio. Et ſi eius motus actio eſt: ſubſtātia quoq; eius erit motus. Sin igitur haud id ita ſeſe habet: aut non mouebitur: aut prę ter naturam mouebitur.

LABORIOSVM *autem & id mixtum eſſe corpori: ita, ut non poßit diſſolui. & præterea fugiendum. Siquidem melius eſt menti, haud cum corpore eſſe: quemadmodum ſolet dici: ac multis quoq; uidetur.*

Ex iis quę antea dicta ſunt: cum neq; corpus, neque magnitudinem omnino, quod intelligibile animæ eſt: hoc eſt, vitam eam omnem, quę rationis particeps ſit: demonſtrarit: (cōueniunt enim & animæ noſtrę, ſecundo loco tamen, quę de vniuerſi anima, antea demōſtrata fuere:) nunc quod ſeparabilis a corporibus ſua ex natura, omnis rationis particeps anima ſit, nobis in memoriam reuocat. Verum de ipſa vniuerſi anima pręcipue ſermonem habens: vbi & omnia quoq; abſurda maiorem habent vim. Quodam itaq; modo, quod inſeparabile ipſius animæ rationis participis: quam mentem appellat: demōſtrat. Quoniam melius eſt ei nequaquam cum corpore eſſe. Quod non modo Plato confeſſus eſt: ſed ita quoq; permultis eſſe videtur. Siquidem prſtantior ea philoſophia exiſtit, quæ contemplandi vim habet, q̃ quæ agendi. & in ea quæ contemplandi vim habet quæ in iis verſatur, quæ a materia ſeparabilia ſunt: quæq; nequaquam corpore vtitur. & ea omnino nobilior, quæ in ſeipſa complectitur, q̃ quæ extra fertur. Cęterum ei, quæ a corporibus inſeparabilis exiſtit, nequaquā id melius eſt. Proprium nanq; bonum vnicuiq; bonum eſt. Ei ita q; vitæ, quæ inſeparabilis eſt a corporibus, vt non ſine corpore ſit, melius eſt. Ac niſi ipſum cū corpore eſſe, melius eſſet: ſeparabilis a corporibus eſſet. Vita igitur, quæ cum corpore eſt: quam mixtionem appellat: tanquam ea, quæ haud præcipue animæ ſecundum naturam ſeparabili adſit: laborioſa eſt. Neq; enim ei, tanquam ſeparabili ineſt: ſed potius ceu ei, quæ quadam ratione a ſeipſa recedit. At non ſine labore diſceſſio a proprio, atq; cōuenienti ſit. Quapropter nequaquam pręcipue eligenda. Sed in noſtris quidem tolerari poſſet: quia diſſolui queunt. Ad aliquod nanque tempus vſque commixtio durat. In ipſa vero vniuerſi anima, ea fugienda omnino eſſet: quia nunquam diſſolui poteſt. Intenſum ergo illud laborioſum eſt in vniuerſi anima: quia perpetuum eſt. Ex quibus videtur Ariſtoteles Platonicis verbis inſtare, mixtioni ſcilicet, atq; complexioni. Videri nanque poſſet, nutum, atq; impetum in corpus, & vſum quoq;, tanquam inſtrumenti, ei aſſignare. Hacq; ratione ſemper quod melius, atq; bonum exiſtit in ſeiunctione poſitum eſſet.

Neque igitur ita Platonis verba intelligenda ſunt: neque ita ſeſe res habere arbitrandum: vt ſcilicet nutu, aut impetu in corpus: aut eo tanquam vtentē mixtam accipiamus. Sed quia maneat in ſeipſa ad ſeipſam conuerſa: corpuſq; ſuiipſius faciat: eximendoq; ipſum moueat: atq; ceu id ſuperans, quod appeti debet. Ita, vt noſtræ animæ, quæ ſeparabilis exiſtat, quæ aliquando, atque ſecundo loco, exemplum habeamus, ipſum ſemper, atque primo.

IMMANIFESTA *preterea, & ipſius circulariter ferri cœlum cauſa. Neque enim animæ ſubſtantia cauſa, propter quam circulariter feratur. Sed ſecundum accidens ſic mouetur, neq; corpus cauſa.* 50. particula.

Confutata huiuſmodi poſitione: quod ſcilicet, quia circulariter anima moueatur: cauſa ſit circulationis ipſius cœli: immanifeſta redditur huius rei cauſa. Neq; enim animæ ſubſtantia, cauſa eſt, vt circulariter feratur. Quemadmodum qui motum ſubſtantiam eſſe arbitrantur: & ſua ex ſubſtantia circulariter ferri volūt: atq; hac ratione mouere. Neq; enim circulariter: atq; adeo ne moueri quidem animam dandum eſt. Quia igitur moueatur, nulla erit cauſa. Neque enim ſecundum ſeipſam, ſed ſecundum accidens mouetur. Cum nequaquam corpus in cauſa ſit: aut ſuiipſius iuxta eam motus: aut animę ſecundum accidens. Expō.

S E D *anima potius ei.*

Corpori ſcilicet. Illud vero potius additum fuit: quoniam licet natura motus principium ſit: attamen potius anima exiſtit. Magis nanq; proprium mouens ipſum eſt, q̃ principiū illud iuxta quod mouetur. Natura vero huiuſmodi principium, vt id ſecūdum quod moueatur: non autem ceu id, a quo ipſius motus origo ducatur. Nunquid autem & illud, quod Iamblico videtur, demonſtratur: cœleſte ſcilicet corpus ex ſeipſo viuere: non autem aduentitie, quemadmodum noſtra viuunt corpora. Quippe quod ſua in ſubſtantia inſitam habeat vitam: atq; vitam eam, quæ mouendi vim habeat. Ita, vt & a ſeipſo quoq; ad motum excitetur: ſed magis profecto proprie ab ipſa anima. Quapropter potius anima corpori cauſa motus eſt: q̃ ipſum ſibiipſi. Adiectio autem illius particulæ, potius, eā quoq; vim habere poteſt, vt demonſtret: quod licet & aliæ adhuc magis propriæ ſint motus cauſę: attamē anima potius cauſa erit, q̃ corpus ſibiipſi: atq; adhuc antea intellectus ille cuius anima particeps eſt: atque adhuc antea is, quem nulla participat. Hæc quidem igitur recte ſeſe habent. Illud vero quonam pacto vere dicitur: immanifeſtam ſcilicet eſſe, vel ex Platonis ſententia cauſam propter quam cœlum circulariter feratur. Quoniam demonſtratum fuit, quod neq; circulariter, neq; vlla omnino ratione, aīa mouetur. Corporeus nanque, atq; naturalis in ea motus confutatus fuit: quem ne Plato quidem ad animam referendum vult. Quare ſi ex Platonis ſententia animati motus propoſitum interpretemur: cum vita ſit, quæ a mente, atq; intellectu etiam, atque parumper recedit: atque illum indiuiſibilis terminum reliquit: haud tamē adhuc diuiditur: aut a ſeipſa recedit: ſed in ſeipſam ſecundo loco conuerſa eſt: quod ſane ille per circulationem ma-

thematice

thematice ſignificauit: perſpicua eſt cauſa circulationis ipſius cœli. Proxima nãque cauſa eſt: cum continuus, atque diuiſibilis ſit cœleſtis motus: verum ſemper in fine: & ab eodem in idem: atq; ipſe quoq; idem ſemper fiat. Vita itaq;, quę antea adducta fuit, propter ſubingreſſum ex indiuiſibili, diuiſionem facit: verum haud patitur: propter illam vero conuerſionem ſecundo loco in ſeipſa continua ſemper eſt: & ab eodem in idem, atq; eundem ſemper perficit motum. At, quod perſępe quoq; diximus, ex vulgi atq; multitudinis conſuetudine vocabula Ariſtoteles interpretatur: atque hac ratione refellit: & immanifeſtam eſſe cauſam inquit.

A T Q V I *neq; quia melius dicitur. Et certe oportebat Deum propter id circulariter facere ferri animam: quoniam melius ipſi moueri, q̃ manere. Moueri autem ita, aut aliter.*

Cum eo omni, quod præcipue, atq; ſecundum ſe eſt: & bonum quoq; exiſtit. Priuatio nanq; cum malum ſit: tanquam id, quod non ſit, præcipue eſt: atq; ita neq; bonum exiſtit. Et quemadmodum rurſum eſt, ita & bonum quoq; eſt: quia veſtigijs quibuſdam conſequitur bonum. Recte itaq; noſter Ariſtoteles cẽſet: quod qui res ipſas contempletur, & bonũ quod quibuſcunq; conueniat: conſiderare debeat. Ita vt alterius quoq; probatio ex altero inducatur. Si itaq; motus animæ non conuenit: neq; bonũ, quod motui conueniens eſt: cum anima quadrabit. Et qui bonum animæ aptum vidit: ipſam quoq; ab huiuſmodi motu ſeiunctam nouit. Belle autem iudicat & Deum in primis boni cauſam ſuſtinere: & in id aciem ſuam dirigere: quod inter omnia præſtantiſſimum ſit, bonũ. Pulchreq; illud teſtimonio non ſine Platone cõfirmat: qui haud dicit: quod melius ipſius motus in anima: quam ipſe interpretatur. Cuius nanq; Plato & formam determinat: & perfectionem: ſubſtantiam ei quoq; aſſignat: quæ media exiſtit inter indiuiſibilem ſubſtantiã, atq; eam, quę circa corpora diuiſam: quę & tota quędam eſt. Vnde etiam patet, quod ſimplicitas quædam eſt: quę huiuſmodi ſubſtantiæ complectendę, atque ſeruandę vim habet. In qua ipſa, quod bonum, atq; melius eſt, continetur.

51. particula. Q V O N I A M *autem eſt huiuſmodi conſideratio alijs ſermonibus conuenientior, eam quidem dimittamus nunc.*

Expõ. Non de motu intelligit: ita vt nos ad naturalem auditionem dimittat: quemadmodum Alexandro, atque Plutarcho videtur. Neq; enim ei de motu præcipuus ſermo erat. Sed vtrum anima moueatur: & vtrum id ei melius. & quod oporteat Deum propter bonum facere. Conſideratione itaque circa bonum ſuperſedet: quippe cum alijs ſit ſermonibus conuenientior: ijs ſcilicet, qui res naturales tranſgrediuntur. In quibus & bonum illud, quod in ſimplicitate collocatum a primo illo bono deductum, expoſitum fuit.

I L L V D *autem abſurdum contingit, & huic ſermoni, & plurimis ex ijs, qui de anima. Colligant enim, & ponũt in corpus animam, nihil præterea determinantes propter quam cauſam, & quo pacto ſeſe habente corpore.*

52. particula. A T Q V I *uideretur id neceſſarium eſſe propter ſocietatẽ enim, id quidem facit, illud autem patitur. & id quidem mouetur, illud autem mouet. Horum autem nullum ineſt mutuo quibuſcunq;.*

Expõ. Cum iam animam haud corpus eſſe collegerit: quia corporis propria actio motus eſt: anima vero nequaquam mouetur: qua ratione in corpore ſit inueſtigandum cenſet: ita vt non ſolum cuiuſmodi ipſa ſit: ſed cuiuſmodi quoq; corpus: quod ei ſubijciendũ eſſe oporteat, intelligamus. Colligatam nanque ipſam cum corpore eſſe, perſpicuum eſt. Quo cum igitur, atq; quanam ratione ſe habente, videndũ eſt. Neque enim cum quocunq;. Deinde cum illud tanquam perſpicuũ ſumpſerit, quod ſcilicet aĩa agat: corpus autem patiat: & ea quidem moueat: id autem moueatur: iure & eam quoq; id eſſe vult, quod vtatur: illud vero ipſum eſſe inſtrumentum. Neq; quodcunq; forte fortuna oblatum fuerit ipſi animæ inſtrumentum eſſe aſſerit: ſed quod ad vitam aptum ſit: & diuerſarum vitarum reſpectu diuerſum. Neq; enim quæcunq; a quibuſcunque patiuntur.

53. particula. H I *autem ſolum nituntur dicere quale quid anima. De recipiente uero corpore nihil præterea determinant.*

Expõ. Exempli gratia, quod vim habeat mouẽdorum viuaciter corporum. & hæc quidem nutriendo: illa vero præterea quoque cognoſcendo: alia autem & ſecundum locum concitando: at & alia quoq; ratione vtendo. De recipienti autem corpore nihil præterea determinant. Neque enim diſtinguunt inſtrumenta: quæ ad diuerſas vitas apta ſint.

T A N Q V A M *cõtingat iuxta Pythagoricas fabulas: quĩcunq; animam in quodcunq; ingredi corpus.*

Recte ſane mouit: atq; ita Ariſtoteles loqtur: quod quaſi fabuloſe, eo Pythagorei ſunt velamine vſi. Nanque animam rationis participem in uehicula ratione carentia adiudicari dicebant: vitam eam quę perturbationibus obnoxia eſſet: atq; ſine ratione exiſteret: amplificare, ac fere tragice nobis prodere volentes.

V I D E T V R *enim unumquodq; propriam habere ſpeciem, atq; formam. Proxime uero dicunt, ac ſiquis diceret: fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem quidem uti inſtrumentis. Animam uero corpore.*

54. particula. E T *alia præterea quædam opinio tradita eſt de anima: perſuaſibilis quidem multis: & nulla minor earum quæ dictæ ſunt. Quæ tamen rationes tanquam normas dedit: & ſermonibus quoque qui communiter dicuntur. Harmoniam nanque quandam ipſam nonnulli aſſerunt.*

Expõ. Etenim viuere iam opus eſt corpus, quod viuaciter ab anima moueri debet: atq; viuere ita vt determinetur ex forma animæ mouentis. Idq; illud eſt, quod in ijs diſcernendam cenſet in corpore vitam ab anima. Quippe cum anima iuxta id, quod vtitur ſtet: quæq; corpus tanq̃ inſtrumentum, ac tanq̃ id, quod viuaciter mouetur, effingit. Nã vis quæ inſtrumenti effingendi vim habet, ei ſimilis ducit, quę ſemp vul. Quẽadmodũ

enim fabrilis ars tibijs vti non poſſet: ita neque anima quæ rationis particeps exiſtit, illis vteretur inſtrumentis, quæ ex vita ratione carēte formata eſſent. Quoniā extrinſecus adueniens, non autem innatus, atq; inſitus is eſſet uſus. Mihiq; videtur ex hoc præcepto cenſere, reſpectu cuiuſdam ſimilitudinis ad id, quod vtitur, determinādum eſſe inſtrumētum: ſed reſpectu cuiuſdam ſimilitudinis iam egreſſę. Quod nanque animatum eſt, animæ egrediēdo, atque ad opus veniendo ſimile eſt. Ita, vt haud ex ipſa mouēte anima formā adipiſcatur: ſed ex ea, quæ inde ſubingreditur. Quia haud adhuc mouendi vim habeat: ſed id quod mouetur determinare poſſit: & ſecundum ſimilitudinem quandam ſubingrediatur. Qua etiam quod mouetur mouenti ſimile redditur. Quippe cùm id paſſum ſit, quod mouens ipſum motu agit. Verum id quod mouetur: tanquam huiuſmodi, ei quod ſolum mouet, nequaquam ſimile reddi oportet: & præſertim tanquam ei, quod ita moueat: vt ſenſu, aut ratione vtēdo. Poſt hæc igitur, quod neque harmonia corporis particularū anima ſit, philoſophus demonſtrat: neq; huiuſmodi, vt eius quod viuaciter mouetur effingendi vim habeat: neque adhuc magis tanquam mouens. Opus nanq; eſt, omnino concinne paratum eſſe corpus, quod vitam recipere debeat: atque apte, concinneq; inquam paratum eſſe ad vitam eam, quæ adeſſe debet. Quo accommodatum poſtea ad eam recipiendam, atque participandam. Differre autem omnino oportet, quod ad participationē aptum eſt, ab eo, cuius particeps eſſe debet: & quod tanquam materiæ formæ ſubſternitur. Et quod formam reſpicit: aliud quidem reſpicit, tāquam eam, quę inſtrumenti determinandi vim habeat: aliud autem tanq̃ eam, quę vtatur. exempli gratia, talis lignorum compoſitio apta quidem eſt, ad formam nauis. Haud tamen eadem cum figura exiſtit: neq; adhuc magis cum vi ipſa, quę gubernare valet. Neque igitur corporatorum elemētorum compoſitio, aut qualitatum temperatio, aut mutuus ille cōpoſitorū, mixtorumue conſenſus, atque ratio, ipſa erit animata vita. Sed ceu materia ſubiecta eſt vitę illi, quę inſtrumenti determinandi vim habet. Ob quam ergo cauſam veriſimilis permultis ea viſa fuit opinio, quę animā harmoniam eſſe conſtituit. Quādoquidem proximę materiei quę perfectam iam receperit aptitudinem, collectim, atq; ſimul innaſcens forma, non ſecus, ac ſi eadem cum ipſa ſit, opinionem permultis præbet. Hoc itaq; pacto figura nauis, nihil differre videtur ab huiuſmodi lignorum harmonia. Ac quando nō diſtinguit vulgus vitam, quę tanquam inſtrumento vtatur, a vita ea, quę inſtrumentum, tanquam inſtrumentum effingit: ideo & Alexandro germano fere Ariſtotelis interpreti, id quoq; euenit. Qui nequaq̃ iudicat, tāquam inſtrumento anima ipſa vti. Neque enim vnum quoddam fieri vult ex eo, quod vtitur, atque ex ipſo inſtrumento. Vnde neque ei vim mouendi concedere valet: ita vt eam, eius quod mouetur, tāquam eius quod mouetur formam ſtatuat: atq; ex hoc tantum ipſam corporis actum interpretetur. Cum Ariſtoteles & illud inſtrumentarium pręterea addiderit: ac ceu ipſa ſit, quę vtatur, atq; moueat, confirmarit, & propter hāc cauſam, naturam ſuperare dixerit. Quoniam natura, vt moueatur, atq; patiatur tantum principium eſt: anima vero mouendi quoq; vim habeat. Quo igitur pacto vnum animal eſt, cum ex anima, atque corpore ſit: niſi ex eo, quod vtitur, atq; ex inſtrumento vnum quoddam fiat. Nunquid id haud verum ſimpliciter eſt: verum quadam determinatione indiget. Quando enim diſpoſitio illa, quæ inſtrumenti effingendi vim habet, diſiuncta ab eo, quod vtitur, fuerit: nequaquam vnum fit: vt in artibus res ſeſe habet. Quando vero illud contingit, & innate inſtrumentum cum eo, quod vtitur iunctum fuerit: vnum quoddam perficitur: haud tanquam ex materia, atque ex inſtrumentaria forma: iam enim inſtrumentum ſubiectum eſt: ſed tanquam ex inſtrumento, atq; ex eo, quod vtitur, propter ſubſtantialem illam coaleſcentiam. Sermones autem qui communiter dicuntur, Ariſtoteles eos appellat, qui licet non ſine modeſtia, attamen apud multos habentur. Atque eos forſan innuit, qui in Phædone exiſtunt. Forſan vero & eos intelligit, qui ab ipſo Ariſtotele, in Dialogo, cui nomen eſt Eudemus, harmoniam refellentes, ſcripti fuere.

NANQVE *harmonia, temperatio, atq; compoſitio quędā cōtrariorū eſt: & corpus cō ponitur ex contrarijs.*

Non ſolum concedit, concinnatum eſſe corpus animalium: ſed & id quoq; ratione colligit: cum compoſiti quidem viuens corpus, atque moderate ex contrarijs tēperari, ceu perſpicuum ſumpſerit. Omne autem quod ex contrarijs moderate temperatū, aut miſtum, concinnatum eſt. Et inde patet, quod colligitur. Concinnum igitur viuens eſſe corpus, veriſſimum eſt. Verum, quod ſcilicet anima eius harmonia ſit: vt confeſtim inferens, demonſtrat.

ATQVI *harmonia quidem, ratio quędam eſt, eorum quę miſta ſunt, aut compoſitio. Animam uero, neutrum horum eſſe, pote eſt. Praeterea uero ipſum mouere, non eſt harmonię. Animę uero id tribuunt omnes, in primis, ut ita dicā.* 55. particula.

CONVENIT *autē magis de ualetudine dicere harmoniam, & omnino de corporeis uirtutibus, q̃ de anima.* 56. particula.

Quid quidem igitur compoſitio, & quid ratio ſit, ipſemet parum perdeſcendens dilucidabit. Cumq; id nunc tantum acceperit, quod reſpectus quidam mutuus eorum quæ miſta ſunt, compoſitio, atque ratio ſit: ex eo inde quod propoſitum eſt, animam ſubſtantiam, non autem reſpectum eſſe demonſtrat. Ex hac itaq; ratione, non ſolum vitam, quę tanquam inſtrumento, ipſo vtitur corpore, nequaquam eſſe harmoniam, nobis expoſitum fuit: ſed & ea quoq; vita, quæ inſtrumenti formandi vim habet. Omnis nanque vita ſubſtantia eſt: quandoquidem & ipſum quoq; animal ſubſtantia exiſtit: & quoniam vita ipſa contrariorum recipiendorum vim habet. Quod vero deinceps ſequitur, de ea, quæ vtitur, dictum fuit. Illa nanq; quæ mouet, non ſolum eſt ſubſtantia: ſed & principalis ſubſtantia. Harmonia vero iſta, quæ in reſpectu collocata eſt, neq; ſubſtantia, & multo minus principalis eſt ſubſtantia Hoc nanq; tempore dimittatur illa Pythagoræorum: licet mathematica ſit harmonia: quę ſubſtātia habita fuit. Nanque Ariſtoteles ex bona valetudine, & oīno ex corporis virtutibus, harū inq̃ cōparatione, eos cōfutat: qui aīam corporis harmoniā eſſe, arbitrabant. Eſt qdē enim, neq; bona valetudo, aut robur,

aut

aut pulchritudo, aut quas communius corporis virtutes vocant: cum corporis perfectiones ſint: ipſa harmonia. Sed illud omnino verũ exiſtit: quod hę in harmonia, atque proportione collocatę ſunt: illa quidem qualitatum: altera vero ſimilium particularum: at illa diſſimilium. Neque ipſę proportiones, commoderationesue dicendę ſunt: ſed perfectiones, quæ his adnaſcuntur ita appellandę. Attamen his quoq; potius harmonię nomen conuenire videretur, q̃ ipſi animę. Quoniam bona valetudo, atq; robur viresue, licet viuentium corporum exiſtãt: haud tamen animam ſequuntur: ſed corporis formam comitantur: atque ex eius temperatione emergunt. Vita vero, poſtremaque in primis illa ex anima ortum habet.

MANIFESTIVS *autem ſiquis aſſignare niſus fuerit paſſiones, & opera animæ harmonia quapiam. Difficile nanque quadrate.*

Ex ipſis actionibus hęc argumẽtatio ſumitur. Quorum nanq; actiones ſunt diuerſę: & ipſę quoq; res exiſtunt diuerſæ. Animę quidem igitur actiones, quę paſſibiles dicuntur: quas etiam paſſiones appellat: quæcunque & corporis communes, vt ira, manſuetudo, cupiditas, odium, ſenſus, imaginatio: & quę paſſionibus carent: quas opera vocat: quales contemplandi vim habentes ſcientię ſunt, & ſeparabilium intellectiones: difficile eſt, atque adeo impoſſibile, quęcunq; corporea ſit harmonia, vt ei huiuſmodi actiones accõmodentur. Quod nanq; viuax ſit, hæ omnes indicant: & id, quod eſt, iuxta animal formam adipiſci: at non iuxta corporis conſtitutionem: licet compoſiti ſint. Diuerſa vero quędam ſubſtantia præter corpora vita eſt. Harmonia autem corporatam quandam diſpoſitionem refert, tum particularum, tum qualitatum corporatarum. Quę licet viuentium corporum ſit: attamen vita non eſt.

57. particula. PRAETEREA *uero ſi dicamus harmoniam in duo intuentes: maxime proprie quidem magnitudinum in habentibus motum, ac ſitum, compoſitionem eorum. Cum ita conueniantur nihil euſdem generis recipiant. Inde uero & eorum quæ mixta ſunt rationem. Neutro quidem igitur modo æquum.*

Expõ. Situs quidem ipſe continuarum, ac permanentium particularum mutua coordinatio eſt. Quapropter neq; numeri particulę, quia continuę non ſunt: neque temporis, quia non permaneant: neq; orationis, propter iſtas ambas cauſas, ſitum habere dicuntur. Compoſitio vero plurimarum rerum eſt: quæ ſitum inter ſeſe habent: ita vt nihil eiuſdem generis medium incidat. Harmonia nanque, ac compoſitio plura requirit, quę poſita ſint, & ea inter ſeſe colligat. Quapropter tangi oportet, & exacte tangi, quę proprie componi dicuntur. Ita, vt nihil quod eiuſdem generis ſit: aut inter vtrũq; ſi ſimilia ſint: aut inter vtrumuis: ſi diuerſorum generum exiſtant: medium cadere poſſit. Exempli gratia ſi ligna ſint, non lignum. Sin autem lignum, & lapis, neq; lignum, neq; lapis. Humidum nanq; aliquid, vt aerem, aut aquam, nequaquam admiratione dignum eſt, intercidere. Compoſitio autem hęc maxime proprie dicitur: quoniam vna cum ſitu, habet quod mutuum eſt. In eo quidem enim, quod eſt maxime proprie quidem magnitudinum in habẽtibus motum, & ſitum: compoſitionem eorũ non harmoniam in compoſitione maxime proprie dici, interpretari debemus: ſed in habentibus motum, & ſitum, compoſitionem maxime proprie habere. Naturales vero philoſophus magnitudines indicans, motum & ſitum eas habere dixit. Mathematicę nanq; ſitum quidem habent: motum autem nequaquam. Inde autem & rationem eorum, quæ mixta ſunt, ex compoſitione inquam, quæ proprie dicta fuit: & mixtionem, atque temperationem, quę ſecundum rationem ſit: compoſitionem communi quodam modo vocamus. Neque enim vinum miſcetur cum vino, ſed vinum cum aqua ita vt ambo mutuo confundantur: neutrumq; purum: atque ſyncerum permaneat. Haud tamen ita vt omnino pereant: aut dum alterum ab altero admodum ſuperatur: vt ſi vini cyathus in mare infundatur: aut ambo in diuerſam quandam naturam ab aliquo alio mutentur: vt ſi ab igne, & aqua, & vinum in aerem redigantur. Quamobrem ſi mixtio eſſe debeat ex quadam commoderatione omnino erit: eaq; eorum, quæ miſcentur inter ſeſe, exiſtet. Ne dum alterum admodum excellit: alterum in ſuam naturam conuertat. Neq; enim amplius erit mixtio. Quemadmodum in ea compoſitione contingit, quę iuxta appoſitionem fit. Poteſt enim cum quoq; quod valde excellat, conuenire. Quando quę ita compoſita ſunt, haud mutuo inter ſeſe patiũtur. Neutro quidẽ igitur modo ęquum, neque eam ſcilicet harmoniam, quę iuxta appoſitionem fit, neq; eam, quę iuxta mixtionẽ ipſam animam eſſe. Quoniam neutrum ex his, quod viuax ſit, indicat.

COMPOSITIO *uero corporis partium, quampe ritiſſima. Multæ nanq; compoſitiones partium ſunt, ac multipliciter.*

Hoc eſt, perfacilis, vt confutetur. Quod ei euenit, quia magis perſpicuam habet abſurditatem. Mixtio nanque in compoſitis corporibus ex ipſorum elementis omnibus fit. Licet non iuxta eandem rationem in omnibus fiat. Quæ nanque partes ſequitur, neque ex eorum ſubiectis exiſtit. Sed aliquando quidem oſſium ad oſſa, aut ad carnes: aliquando autem neruorum, aut arteriarum, aut & diſſimilium partium, erga alias diſſimiles partes exiſtit, vt manus erga humerum. Neq; eadem omnino eſt cõpoſitio. Neq; enim eadem eſt oſſis, atque carnis, & oſſis ad os, & carnis ad neruum. Multę igitur in vno quoq; animali erunt animę: cum multę, atq; diuerſæ ſint compoſitę partes: multiſq; modis ipſę compoſitiones fiant.

CVIVSNAM *igitur, aut quonam pacto exiſtimare oportet mentem compoſitionem eſſe, nunquid & ipſum ſenſibile, aut quod appetendi uim habet.*

Duo abſurda poſitioni huic cõtingere inquit. Quorum alterum quia haud recte aſſignare queamus, horum aut illorum compoſitionem mentẽ eſſe: aut aliam quampiam animæ poteſtatem. Alterum vero, quia omnino philoſophus declarat, omnẽ modum ex corporis compoſitione prodeuntẽ, viuaces effingere ſubſtãtias. Id quod particula illa, quonã pacto, manifeſtat.

EODEM *preterea modo abſurdum, & rationem mixtionis eſſe aĩam. Neq; anim eandẽ habet rationẽ mixtio elementorũ, iuxta quã caro, & iuxta quã os. Cõtinget itaq;* 58. particula.

multas animas habere, & iuxta omne corpus. Siquidem omnia ex elementis mixtis. Mixtionis autem ratio, harmonia, atque anima.

Expõ. Eodem modo eo, quatenus & plures ſint mixtionum rationes, & plures quoq; propter hanc cauſam in vnoquoq; animæ. Quia vero omnia ex iiſdem ſint elementis haud amplius eodem modo. Ibi quidem enim, quia haud ex iiſdem ſint partibus abſurdum erit. continget igitur multas habere animas, & ſecundum totum corpus. In vnaquaq; enim inſtrumentariarum partium, venę, arteriæ, nerui, oſſa, carnes, membranęq; reperiuntur: quæ diuerſis mixtę ſunt rationibus: ita, vt multę quoq; ſint animę dicendę. Neq; in ipſo tantum toto, ſed & in vnaquaq; diſſimiliũ particularum, iſta animarum multitudo reperiatur.

59. particula. PETERE *autem id ſaltem aliquis ab Empedocle poſſet. Vnumquodq; enim eorũ in ratione aliqua eſſe inquit. Vtrum igitur ratio eſt anima: aut potius cum alterum quid ſit, innaſcitur membris. Præterea uero utrum amicitia forte fortuna euenientis cauſa mixtionis, aut eius, quæ ſecundum rationem. & hæc utrum ratio eſt, aut præter rationem alterum quid.*

60. particula. HAEC *quidem igitur habens huiuſmodi dubitationes. Sin autem eſt alterum anima a mixtione, quid ſane unquam una cum ipſo carni eſſe deſtruitur, & id alijs particulis animalis. Præterea uero, ſiquidem haud unaquæq; particularum animam habet: ſi non eſt anima ratio mixtionis: quidnam eſt, quod corrumpitur, anima deficiente.*

61. particula. QVOD *quidem igitur neq; harmoniam pote ſit, eſſe animam, neq; circulariter circunferri, patet ex ijs, quæ dicta ſunt. Secundum accidens autem moueri, quemadmodum diximus, licet, & mouere ſeipſam. Vt moueri quidem in quo eſt: id autem moueri ab anima. Alia autem ratione, nequaquam pote eſt, ipſam ſecundum locum moueri.*

Expõ. Empedocli quoq; notam noſter Ariſtoteles inurit: tanquam ei, qui non manifeſte diſtinxerit formam illam vitę innaſcentem, ex ratione mixtionis elementorum ei ſubſtrata: neque ipſam amicitiam explicarit: vtrum ſcilicet ſolius ſecundum rationem mixtionis, cauſa ſit, aut & cuiuſcunq;. Licet enim omnis mixtio ſecundum quandam rationem fiat: attamen & quod præter naturam exiſtit in ipſa multum reperitur: & quod ſecundum naturam ſe habet in quadam latitudine poſitum eſt. Ita, vt quamuis ipſam mixtionis rationem, amicitiæ ſubſtantiam ſtatuat, aut ipſius rationis cauſam: attamen alteram pręter hanc ponat. Deinde vero ijs dubitationem philoſophus proponit: qui animam harmoniam eſſe non concedunt: & vnam hanc. Quo ſcilicet pacto & vna ſublata mixtione, ea inquã iuxta: quam hęc caruncula ſit: & aliarum, quoq; particularum mixtiones tollantur: ex quibus ipſis particulis eſſe, tanquam animalis largiatur: ita, vt & anima ex neceſſitate recedat: cum id, quod recipiendi vim habet, nequaquam aptum redditum ſit. Hanc itaq; dubitationem adducit, aduerſus eos, qui haud vnã mixtionis arbitrantur eſſe rationem: ſed plures iuxta vnamquanq;. & adducit nos ad id, vt & plures ſimul rationes ponamus: quæ iuxta vnamquãq; ſimilarium partium differant: & vna quoq; ſit: quæ ex his totius animalis omnibus perficiatur: ita vt cum principaliores eius particulæ corrumpatur: & totum quoq; corrumpatur. Quod vero deinceps ſequitur, id ipſum confirmare vult animam ſcilicet mixtionis eſſe rationẽ: quia quælibet particula animam habeat: & quia deficiente anima ipſa corrumpuntur inſtrumenta: tanquam rationes amittentia. Habet quidem igitur quęlibet particularum animam: verũ vnam, atque eandẽ, quę vnicuique adeſt. Et ſpectat quidem mixtionis ratio ad animæ pręſentiam. Aptam nanque eam naturam eſſe oportet, quæ recipere debeat. Verum ratio illa, nequaquam anima eſt. Quoniam autem ab anima, & in materia quoque aptitudo eſt: cum illius ſpecies, atq; imago quædam ſit: iuxta quam mixtionis quoq; ratio procedit: iure itaq; anima deficiente, & ſpecies illa, & mixtionis ratio corrumpitur. Rationes igitur illæ, quæ hanc imobilem eſſe oſtendũt: & corpore quoq; carere, atq; impartibilem eſſe, confirmant. Rationes autem illæ quæ harmoniam confutare valent: nequaquam permittunt, tanquam aliquod accidentiũ: quod ſine corpore ſit, ipſam putare. Sed ceu ſubſtantiã: atq; adeo ceu principalem quandam ſubſtantiam. Nam vim mouendi habere ponunt: & tanquã vnum vbiq; in corpore exiſtentem colunt: & tanquam eam, quæ ipſius complectendi vim habeat: atque in cauſa ſit illius aptitudinis ad vitam.

AEQVIVS *autẽ dubitaret aliqs de ea, ceu q̃ moueatur, in ea, q̃ huiuſmodi intuens. Dicimus enim aĩam dolere letari, cõfidere, timere. Præterea uero iraſci, et ſentire, et cogitare. Hec autem omnia, motus eſſe uidentur. Vnde arbitrari aliquis potuiſſet, ipſam moueri.* 62. particula.

ID *autem non eſt neceſſarium.* 63. particula.

Quandoquidem incorporea anima eſt: & ceu ſubſtantia incorporea, diſtinguit ex iis philoſophus, quæ propoſita ſunt: animam eam, quæ viuentis corporis effingendi facultatem obtinet: ex qua viuens eſt: atque viuaciter mouetur: & eam, quę tanquam mouẽs, atq; inſtrumento viuente ponitur vtens. Atque hinc eam duplicem conſpicere fas eſt. Nam altera ex eo tantum perficitur: quod corporum mouendorum vim habet: quæ aliam quoque pręter corporum vſum haud habet actionem. Altera vero ceu ex ſeipſa agit: & tunc omnino a corpore ſeparatur. Aequa ita hęc de ea, ceu quę moueatur dubitatio in eam intuetur animam: quę corporis viuentis determinandi poteſtatem ſecum ducit. Nanque hęc cum actus tanquam eius, quod viuaciter moueatur, ſit: eius quoq; paſſiones, quod ex ipſa determinatur, recipere videri poſſet. Rurſum vero nobis in memoriam reuocandum, quod alius quidem illius corporis motus eſt: quod naturaliter tãtum mouetur: vt ſurſum ignis latio: alius vero eius, quod tanquam animatum: vt accretio, & ambulatio, & volatio: ac quoniam horum motuum vterq; diuiſibilis eſt: propter hanc quoque cauſam ſubſtãtiæ diuiſibilis exiſtit. Huiuſmodi autem eſt, quæ forma affecta eſt: non autem formalis eſt. Quapropter quemadmodum in ſexto eius tractationis, quæ poſt naturalia traditur, naturalem formam immobilem eſt demonſtrat: cum tamẽ eius, quod moue t, determinãdi vim habeat: eodẽ quoq; modo hic, & eã aĩam, q̃ quod viuaciter moue t,

effingendi

effingendi facultatem habet. At cum duplices exiſtant viuentis actiones: ex quibus alterę quod corporeum potius eſt, indicant: alterę vero quod viuax: accretionis quidē, atq; ambulationis, quod corporis formam obtinet in cauſa eſt: ſenſuum vero, atq; voluptatum, atque aliarum huiuſmodi rerum, quod viuax. Vnde & priores illæ omnium conceſſione dicuntur motus: poſteriores autem hę motus eſſe videntur. Pati nanq; & ipſum quoq; inſtrumentum aliquid oportet, corpus exiſtens. Motus vero corporis paſſio eſt. Verū quandoquidem viuens corpus eſt: non ſimpliciter patitur: ſed non ſine viuaci actione. Quæ vero quod viuax potius indicant: actiones quoq; potius, q̄ motus, dicendæ ſunt. Quare & moueri quoq; dixit: & rurſum ex poſitione.

SI enim & quam maxime ipſum dolere, aut lætari, aut cogitare motus ſunt: & unumquodq; moueri horum.

Quandoquidem humanū animal rationis particeps eſt: & ea quoq; anima, quę inſtrumenti determinandi vim habet, cogitandi facultatem obtinebit. neq; vita tantum mouendi vim retinens, huiuſmodi erit. Neque ipſum dolere, aut lętari ſolum: ſed & ipſum cogitare motus erit, aut moueri. Vtrunq; enim de ijs dictum fuit. Alterum quidem ſi ipſam actionem non ſine paſſione, vt ipſum lętari, & cogitare intelligamus: alterum vero ſi participationem illam, quę ſecundū actionem fit. Quemadmodum enim ab albedine ipſum albedine affectum eſſe: ita & a motu ipſum moueri: & omnino ipſum agere ab actione, diuerſum eſt.

IPSVM autem moueri eſt ab anima.

Quæ quidem antea dicta fuere, vitam eam indicabant: quæ inſtrumenti, quod viuens corpus, erat, tanquam huiuſmodi effingendi vim habebat. Quod ex actionibus ei cōuenientibus fiebat: quę quidem actiones vna cū corporeis motibus colligatę erāt: & propter hanc quoq; cauſam motus quidam eſſe videbantur: & quadam quoq; ratione erant. Hinc autem ad eam aſcendit vitam, quæ ipſo vtitur inſtrumēto. Quia omne quod mouetur ab aliquo mouetur. Ipſum vero iucunde, aut cogitabunde moueri ab anima eſſe, haud ab ea dicēdum eſt, iuxta quam mouetur: ſed ab ea, quę determinat: atq; ex eius actione. Ipſum nanq; mouere illius proprium eſt: & haud cum ipſo moueri implexum. Sed tanquam cauſa, quę efficiendi vim habeat, adeſt. Diſtincta autem fuit huiuſmodi vita ab ea quæ antea: quatenus ipſum a quo, ab eo diſtinctum ſecundum quod. & quatenus quod pure agit ab eo diſtinctum, quod complexe cum corporeis motibus. Quæ ſane cum & deinceps oppoſuerit: perſpicue diuerſitatem illius animæ, proponit, iuxta quam motus fiunt & eius a qua.

EXEMPLI gratia, ipſum iraſci, aut timere: quia cor ſic moueatur.. Ipſum autem cogitare, aut huiuſmodi. Forſan autem alterum quid. Horum autem contingunt, alia quidem ſecundum lationem, quibuſdam motis. Alia uero ſecundum alterationem. Qualia uero, & quonam pacto alius eſt ſermo.

Animalis nanque hęc ſunt. Quando viuaces actiones non ſine corporeo motu fiunt, aut lationis, aut alterationis. Vt in ira, ſaliente corde euenit. At in timore, refrigerationem indicat. In ipſo vero cogitare, ariditatem interdum quandam ſignificat.

ILLVD autem dicere, iraſci animam, ſimile ac ſi aliquis diceret, animam texere, aut ædificare. Melius nanq; forſan, aut dicere animam miſereri, aut diſcere, aut cogitare: ſed hominem anima. 64. particula.

Expō. Quandoquidem ipſum iraſci, & diſcere, & cogitare, quantum ad animal pertinet, moueri quodam pacto ſunt: ideo haud ad animam, ſed ad animal ſpectare dicenda ſunt. Quemadmodum neq; ipſum texere, aut ambulare. Nanq; hęc quoq; ad vtrunq; attinent. Licet hæc quoq; magis ipſam corporis formam repreſentent, q̄ ipſum iraſci. Sed hominem anima, ſcilicet hęc agere dicendum eſt: atq; anima ea, quæ inſtrumēti determinandi vim habet. Ita, vt ex ea iraſcatur, atq; cogitet, & omnino viuaciter moueatur. Anima vero ea quæ mouendi vim habeat, ita, vt ab ea moueatur. Videtur autem animam, dixiſſe, haud eam quæ inſtrumenti formandi vim habeat: ſed eam, quæ mouendi; quam potius quoq; animam appellat. Alteram nanq; aut animæ ſimulachrum nominat, aut non ſine anima. Quod & hęc inferens, indicat.

ID autem, haud tanquam in illa motu exiſtente; ſed aliquando quidem uſq; ad eam: aliquando autem ab ea. ut ſenſus quidem ab his. Recordatio autem ab illa, ad motus qui in ſenſorijs, aut manſiones.

MENS uero uidetur adeſſe, cum ſubſtantia quędam ſit, & non corrumpi. 65. particula.

Expō. Ex his manifeſtius diſtinguit animam mouendi vita habentem a vita ea, quæ inſtrumenti effingendi facultatem habet. Hæc enim licet haud ipſa moueatur; attamen in ea, quadam ratione motus reperitur: quia ex ea, quod mouetur, determinatur. In ipſa vero anima mouente, nequaquam: quippe cum prope impartibilem quandam actionem permaneat: & non diuiſibilem. Siue ipſum moueat inſtrumentum: ſiue cū animal extrinſecus motū fuerit, actionem quandā proijcit: quæ id quod mouerit, iudicare valet: cum tamē ipſa prope eius formam ſit. Aliquando quidem enim inquit, vſque ad eam motus. Haud tamen quia, & in illa quoque motus exiſtat. Id nanque negauit. Sed quia ſcilicet cum in ſenſorio a ſenſibili fiat motus in puram eius iudicandi vim habentem ceſſat actionem. Recordatio vero ab illa, ad motus, qui in ſenſorijs ſunt, vel manſiones. Quando quæ a ſeipſa mouet ex recordatione excitata mouet, aut quieſcere facit ipſum animal. Quod ſenſorium appellauit. Ac ſi ſane diuerſum ipſum a quo, & ipſum ad quod: diuerſa quoque ea anima eſt, in quam deſinit ſenſus: & a qua incipit recordatio, ꝓpter ipſum viuēs corpus. Neq; enim ceu corporis ſimpliciter ſenſus ipſe eſt: ſed ceu viuentis. Neq; tanquam corporis exiſtit ille ſenſorꝫ motus, aut manſio. Vna vero cum corpore & ea quoq; vita comprehenſa fuit: quę ipſius corporis effingendi vim habet. Neque ab ipſo viuente ad hanc relatio fit: neq; ab hac ad ipſum animal. Neque enim propriam vltra corpus habet actionem: neque iudicandi vim habentem puram: neque incipiendi uim habentem: quippe cum ea ſit: quæ quod incipit determinare

valet: & vim eam iudicandi non ſine perturbatione propter corpus habeat. Oportet autē & ſenſum prope puram perſiſtere actionem: atque iuxta terminum eum: qui formam rei, quę ſentiri poſſit nanciſcatur. Hęc quidem igitur vita, quæ eius animæ mouentis effingendæ vim habet: cuius reſpectu, quod mouetur, ceu viuaciter mouetur: non ſolum hominibus: ſed omnibus quoq; animalibus conuenit. Humana vero anima, quam mentem appellat, actionis mouendæ facultatem habet. Adeſſe quidem igitur ipſam corpori ſcilicet inquit: ſed aliquando, & tanquam ſeparabilem. Quod aliūde quoq; accedentem dixit: & ſubſtantiam quandam eſſe enunciat. Non quia aliæ quoq; animæ ſubſtantiæ non ſint: omnis nanq; vita ſubſtantia eſt: ſed hanc tanquam ſine materia eſſe duxit: ac ex ſeipſa permanere. Illa vero particula quædam adiūcta fuit: quo eam indicet demiſſionem eius: qua vtitur erga has: quæ ſemper in ſeipſis permanent. Ita enim ex ſe, ſine corpore, atque ſine materia eſt: vt aliquando etiam corpori adſit: & ad materiam accedat: neq; tamen iccirco corrumpatur.

M A X I M E *enim corrumperetur ab hebetudine, que in ſenectute. Nunc autem, quemadmodum in ſenſorijs euenit. Si enim acciperet ſenex oculum talē: intueretur quemadmodum iuuenis. Quare ſenectus: haud quia anima paſſa ſit aliquid: ſed in quo. quemadmodum in ebrietatibus, & egritudinibus.*

66. particula. E T *ipſum ſane intelligere, & ipſum ſpeculari tabeſcit: cū aliud aliquid intus corrūpatur. Ipſum aūt impaſſibile eſt.*

Expō. Quod quidem ex priuatione interitus fiat: ipſe in primo naturalis auditionis docet. Forma vero nequaquam illam priuationem recipere poteſt: cuius ea eſt priuatio. Nihil nanq; ſuum oppoſitum recipere valet: neq; quod innate formam participat. Quemadmodum neque ignis frigiditatem: quia contrarij innate particeps eſt. Quia omne quod corrumpitur: eam ob cauſam corrumpitur: quia id tolerat: quod aduentitie recipitur. Id nāq; contrariorum recipiendorum facultatem habere, eſt. Anima igitur, quæ ex ſeipſa ſubſiſtit: neq; in eo, quod aduentitie viuit, ſuum habet eſſe: omnino incorruptibilis eſt. Quapropter ei, quod ſeparabile ipſius animæ eſt, noſter Ariſtoteles innixus: quod rationis particeps eſt: & in tertio libro, & in his quoq;, incorruptibile eſſe, clariſſima voce indicat. Vita itaq; ea, quæ inſtrumenti effingendi facultatem habet: & quę tota in vſu ipſius inſtrumenti perficitur: nequaquam ſine eo permanere, ac ſubſiſtere poterit. Ita, vt ſi corruptibile illud ſit: corruptibilem quoq; huiuſmodi vitam enunciare liceat. Niſi illud iam dicere velis: quod incorruptibilis alicuius vehiculi, aut effingendi, aut mouendi vim habeat. Quæ vero & ſeparabiles habet actiones: quam mentem appellare Ariſtoteles conſueuit: vt nauta a naui: non quatenus nauta: ſed quatenus homo ſeparatur: ita & huiuſmodi anima ſeiuncta ab inſtrumento ſubſiſtit. Sunt autem animæ rationem participantis ſeparabiles actiones: quę ad eam ipſam conuerti poſſunt: quęq; prę ſtantiorum contemplandorum vim obtinent: quęq; eius proprium percipere valent: quibuſq; omnem formam cognoſceré datum eſt: & quæ in id, quod impartibile multas contrahunt proprietates. Ariſtoteles autem hoc in loco, quaſi certis indicijs, atque notis confirmat quod ſeparabile ipſius actionis rationem participantis: ex eo, quod ipſa oppoſito, alioque modo, atq; corpus ipſum vigeat. Viget enim ratio hęc, cum iam corpus vt viuens ſeneſcat: quod et profecto in ſenectute euenit. Tunc enim cum iam hebeſcat corpus: & viuaces facultates, quę ipſo vtuntur, imbecillius agant: propter inſtrumenti ſcilicet debilitatem: vt quę ſentiendi, atque appetendi vim obtinent: validior rationis particeps efficitur vis: quippe quę neque vna cum corpore fiat: neq; corrumpatur. Eo nanq; vigente haud ſimul vigebat: neque ſeneſcente, vna tabeſcebat. At quod ſimul fit, atque corrumpitur, ſimul quoq; creſcere, atq; ſimul perire neceſſe eſt. Vnde illud quoque colligitur, quod illud quod ſimul neq; creſcit, neq; perit, atq; delabitur: neque ſimul fit, neq; ſimul corrumpitur. Haud tamen econtrario, ſiquid actiones, aut ſimul vigētes, aut ſimul pereuntes cum inſtrumento habeat iam omnino ſimul cum eo corpore naſcitur, aut corrumpitur. Interdum nanq; non quia ipſum aliquid patiatur: ſed quia inſtrumentum: ipſa quoq; actio, quę per id fit, creſcit, aut hebes fit. Quod & ipſe volens, indicat. Quoniam nequaquam ſi vnquam ipſum contēplari, in ęgritudinibus, aut ebrietatibus tabeſcat: iam & mentem pati neceſſarium eſt. Neq; enim ſenſus, qui ſecundum actum exiſtit, tabeſcit: quia anima, quæ ſentiendi vim habet, quicpiam patiatur: ſed quia inſtrumētum, quod ei ſubiectum eſt patitur. Si itaque ſumeret ſenex oculum intueretur quemadmodum iuuenis. Hoc itaque pacto & ipſum intelligere in affectionibus præter naturam impeditur: cum aliud aliquid intus corrumpatur. Ipſum vero impaſſibile eſt, intelligēs ſcilicet. Ob quam itaq; cauſam, ſenſus quidem in ſenectute iuxta actiones impeditur: intellectio autem minime. Quandoquidem vt & ipſe progrediens dicet: ſenſus quidem vtitur corpore, tanquam inſtrumento. Quapropter & a vehementioribus ſenſibilibus hebetatur: ita vt minora poſtea comprehendere non valeat. Contemplatio vero, quæ rationis particeps eſt, corpore non vtitur. Licet propter coordinationem, quam cum ipſo ſeruat, conſequens habeat: atque quadam ratione ſimul affectum: vt & corpus in lumine exiſtēs, vmbram habet. Contra vero ex maiorum contemplatione, erga eam, quę minorum ſit, hęc confirmatur. At ſi non vtitur, quo omnino pacto, cum aliud aliquid intus corrumpatur, aut ſpiritus ſcilicet, aut temperatio, tabeſcit ipſum intelligere? Propter reſpectum ſcilicet, ad ipſum: & coordinationem illam, atq; in quibuſdā actionibus vſum: licet non in ijs, quę contemplandi vim habent. Quemadmodum & gubernator a ventis, & fluctibus impeditur, non ſolum quatenus ad ſolum nauis pertinet vſum: ſed & quatenus ad eas ſpectat actiones: quæ a naui ſeparabiles exiſtunt: cū propter perturbationem, ne illas quidem exercere queat. Hac eademq; ratione, ſiquis acum diſiungat a manu: cum ea ad ſuendum manus vtatur: non autem ad aliquid effingendum: cum nullo ad id indigeat inſtrumento. Verum ſi magnitudinem ſecundum naturam, atq; conuenientem acus habeat grauitatē, nihil ad huius vſum, neq; ad aliquid effingendum, manus impeditur. Quod ſi ea grauitatem multam aſſumpſerit: non ſolum facultati illi, quæ conſuere valet: ſed & ei, quæ effingere, impedimētum affertur. Hoc igitur modo, & anima quæ

rationis

rationis particeps exiſtit, in agentibus quidem cognitionibus corpore vtitur: non autem in iis, quæ cõtemplandi vim habent. Quæ cum illud ingraueſcit: atque præter naturam efficitur, iam perturbata impeditur: donec cum eo conſtituatur: atque omnino extra vergat. At in ſenectute nequaquam: quia nõ perturbatur in iniuriis, atq; detrimentis corporis: quæ ſecundum naturam exiſtunt.

I P S V M *uero cogitare, & amare, aut odiſſe, nõ ſunt eius paßiones. Sed huius habentis illud, quatenus illud habet. Quapropter & cum id corrumpatur, neque recordatur, neq; amat. Neque enim illius erant, ſed cõmunis, quod periit. Intellectus uero forſan diuinius qd, atq; ĩpaßibile eſt.*

Quandoquidem cognitionem, quæ cognitio quædam rationis particeps eſt: in paſsionibus eius, quod commune eſt collocauit: nunc autem mentem impaſſibilem ponit, atq; adeſſe vult rationiſq; particeps cognitio, & ipſa quoq; mens eſt: determinat: quemadmodum ipſe cogitationem appellat vitam eam: quæ animalis rationem participantis effingendi vim habet, atque ipſum cogitare actio huiuſce animalis non ſine paſsione eſt: cuius & ipſum quoq; amare, atq; odiſſe eſt. Mentem autem appellat ipſam animam rationem participantem: quę aut vtitur compoſito, tãquam inſtrumento: qualis agens, ſeu practica mens eſt: aut ceu ſecundum ſeipſam agit, vt quę contemplandi vim habet. Eademq; vtrunq; agens, ceu impaſsibilis, atque diuini aliquid habens, celebratur. Tum quia in corpora principatum obtinent: tum quia eam habet vim, vt in ſeipſam conuertatur: tum q; quia nuſquam aliquando vergat: tumq; quia cum iis coniungatur, quę pręſtantiora, atque meliora ſunt.

Q V O D *quidem igitur haud poteſt moueri animam, manifeſtum ex his. Sin autem omnino non mouetur, patet, quod neque a ſeipſa.*

Quoniam diuiſibiles, atq; continuos, atque vt ita dicam, hos ſolos ei viſum eſt, eſſe motus dicendos: a quibus anima rationis particeps maxime ſeiuncta eſt.

67. particula. M V L T O *autem magis, q̃ ea, dicta ſunt, ratione caret, dicere numerum eſſe animam mouentem ſeipſum. Inſunt nãq; iis impoßibilia.*

Expõ. Quod quidem animę definitio, quæ a Xenocrate allata fuit, corrigatur: ne ex vſitato vocabulorum vſu, rem accipiamus, patet. At noſtro ſane Ariſtoteli ratio quædam propoſita eſt: quæ cum ipſa conuenit re. Nanq; animatam ſubſtantiam diuiſionem omnem ſuperare, ſibi demonſtrandum ſumit. Neque eam tantum diuiſionem ſuperare, quæ cum continuitate eſt. Id nanque iam demonſtratum fuit: cum eam corporeis motibus immobilem philoſophus demonſtrauit: & prope terminos ſemper progredi: neque partibus partes, aut totum cognoſcere. Ex quibus non modo corpus ipſam non eſſe: ſed neq; aliam præterea vllam habere magnitudinem præ ſe ferebat. Verum quando, qui vſitate dicitur numerus: quippe ex vnitatibus tantum conſtat, vt mathematicus, quique ex corporibus indiuiſibilibus: aut actu ſolum, aut & poteſtate, & actu: quemadmodum qui Democritum ſequebantur: ponebant: aut omnino ſitu inter ſe ſeiunctus, diuiſibilis eſt: ipſumq; in diuiſione contẽplamur: & quæ ipſum perficiunt, atq; complent in partes, atq; eas anguſias, redacta poſſidet: ex iis, quæ aduerſus Xenocratem Ariſtoteles ſcribit, neque partibilem animam eſſe demõſtrat: neq; ceu numerus: neq; ceu vnitates, aut puncta ſunt: ex quibus ceu indiuiſibilibus numerus conſtituitur. Numerus nanque, qui ex corporibus quibuſdam compoſitus ſit, iam omnium cõceſſu, animæ non conuenit. Quandoquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates itaq; qui & ipſe quoq; formas numeri vocabulo honeſtauit: & omnem formam impartibilem eſſe nouit: quod vero mouetur partibile: & omnino poſt formas, animæ medietatem ex ambobus extremis indicare voluit: cum numerum ipſam, qui moueatur, dixerit: haud ita locutus eſt, vt eam ſimpliciter formam eſſe intellexerit: ſed totũ id, formam quæ indiuiſionem ſubingreſſa eſſet: ita, vt neq; perfecte diuiſa ſit: neq; omnino forma permanſerit. Quia remittat quadam ratione, atq; diſſoluat impartibilem illam coniunctionem: dum media facta fuit. Propter hancq; cauſam haud numerum illum ſimpliciter moueri dixit: ſed ſeipſum mouentem. Quod ob id fecit, quo ſcilicet & quod medietatis proprium eſt, indicet: quæ remiſſa quidem ſit, atq; paululum deſcenderit: id quod motus ſignificat: verum nequaquam adeo, vt ab eo, quod antea erat, diuulſa ſit. Ariſtoteles vero, qui numerum partibilem eſſ multitudinem interpretatur: & motum eum, qui non ſine continuitate progreditur: neceſſario vtrũq; ab anima remouet: cum propter ſuam illam medietatem oẽm ſuperet partitionẽ:

P R I M A *quidem, quæ ex ipſo moueri contingunt: propria uero ex eo, quod dicat ipſam numerum.*

Dupliciter inſtat: tum quia numerum omnino animam dicit: tum quia numero, qui ex vnitatibus, aut punctis compoſitus ſit, motus connecti non queat.

Q V O *enim pacto oportet cognoſcere unitatẽ, quæ mouetur, & a quonam: & quonam pacto eam, quæ impartibilis, atque indifferens ſit. Si nanque habet uim mouẽdi, & mobilis quoq; eſt, differre oportet.*

Diuiſibile nanq; eſt, quod diuiſibiliter agit. Indiuiſibilis autem ipſa vnitas. Et a quonam, & quonam pacto. Neque enim a ſeipſa. Quandoquidem diuerſa eſt proprietas, quæ mouendi vim habet, ab eo, quod mouetur. Mathematica vero vnitas neque harum alterã indicat, neque ambas. Haberet enim & erga ſeipſam diſcrimen: nanque ſimul mouendi vim obtineret: atq; mobilis eſſet. Simplex autẽ anguſte omnis vnitas eſt, Neque ab altera. Aut enim intrinſecus, & animata erit. Nulla autem vnitas viuaciter agit. Aut extrinſecus: & aut impulſione, aut tractione. Quod autem impartibile, neutrum valet. Illud vero ſecundum quonam pacto, quia a quonam conſtitutum. Quod eam habet vim, vt indicet id, quod ſcilicet neque tanquam animatum: neque ita, vt aliunde moueatur.

P R A E T E R E A *uero quoniam inquiunt, motam lineam, planum facere: punctum autem lineam: & unitatum motus lineæ erunt. Punctum nanq; unitas eſt, ſitum habens, numerus igitur animæ iam alicubi eſt, & ſitum habet.* 68. particula.

Expõ. Hęc quoq; ratio ad idem ſpectat, nequaquam con-

cedit numero vnitatis, motum conuenire. Quod ſi quidem conuenit, et potius conueniet, qui ex punctis conſtat: cum ex quorundam ſententia puncti fluxus linea ſit. At quando nonnulli punctum definiunt, vnitatem ſitum habentem: moueri ille quoq; numerus poſſet, qui ex vnitatibus cõſtat: ſi illę ſitum adſumant. Adſumunt autem in participatione illa animæ cum corpore: ſiquidem huiuſmodi numerus anima eſt. Iam enim alicubi eſt: ſitumque in animato corpore habet. Verum abſurdum his quoq; conceſſis eſt: lineam eſſe animæ motum. Linea nanq; puncti fluxio eſt.

PRAETEREA *uero a numero quidem, ſi adimat aliquis numerum, aut unitatem, relinquitur alius numerus. Plantæ uero, & ex animalibus multa, cum diuidãtur uiuunt: & uidentur eandem animam habere ſpecie.*

Hęc ſane ratio per ſe refellit numerum eſſe animam: & non amplius vt id, quod mouetur. Numerus nanq; & diuiditur in diuerſos ſpecie numeros, & in diuiſione minuitur. Anima vero, vel in ipſius animati partitione indiuiſibilis permanet. Ac licet interdum quidem numero multiplex reddatur: attamen forma inuariabilis exiſtit. Vt in plantis liquido apparet: in quibus qui abſciſſi ſunt ramuli, eandem habent animam. Quæ aut ſane vna numero diuerſis adeſt: neque in tota reperitur planta: cum multæ earundem, conſimiliumue formarum inſint, alia quidem in alia particula. Quod nanq; vnum eſt, vna quoq; viuũ redditur anima. Vnde itaq; illa in ramulo anima adeſt? extrinſecus dicam? Vnde oĩno animatis accedit? ſiue tunc fiat: ſiue antea quoq; extiterit? ita vt confeſtim inciſo adſit ramulo: ceu iam perfectam accipiendi habeat aptitudinẽ. At propter naturalis vitæ tenuitatem, haud multa opus eſt naturę opera: quæ illam ſubiecti aptitudinem præparet. Hac eademq; ratione & animalia quędam ex putrefactione fiunt: quę cõtenta ſunt ſola effectione ex totis. Quoniam quę perfectiora ſunt, & magis particulares efficientes requirunt cauſas. At quonam pacto ſane vel animalibus quibuſdam diuiſis, vtraq; partium viuit? Alteram quidem enim partium viuere, in qua ſcilicet illę remanent particulę, quę principatum obtinent, nequaquam admiratione dignum eſt: cum eadem in hac remaneat anima. Alteram vero partẽ quonam pacto viuere, dicendum eſt? Neq; enim ea, a qua ſemel ſeiuncta eſt: neq; altera anima effici animal valet: cum particulas illas, quibus ipſam recipiet animam, quęq; magis propriæ ſint, non adſumpſerit. Quapropter neq; diu permanet: ſed quodam pacto, ac quadam tenuis. Neq; enim vitę imaginẽ illam ſolum afferre ſatis eſt. Quandoquidem quo moueatur, atq; ſentiat, perfecta opus eſt pręſentia, tam animę illius, quæ mouendi, q̃ quę iudicandi facultatem habeat. Nunquid igitur vel ſeparatis quoq; partibus eandem nihil prohibet animam adeſſe: donec ambę eandem ad illã indiuiſibilem animæ vitam, ſeruent aptitudinem?

69. particula. VIDERETVR *autem nihil differre, unitates dicere, aut corpuſcula parua. Nanq; ex Democriti ſphærulis, ſi fiant puncta, ſola autem maneat quantitas, erit aliquid in ea. Alterum quidem mouens. Alterum uero quod mouetur Quemadmodum in magnitudine. Neq; enim quia magnitudine differat, aut paruitate id euenit, quod dictum fuit: ſed quia quantum.*

Quod quidem nunc inducitur abſurdum aduerſus eos, qui tanquam ex vnitatibus animam numerum eſſe ſtatuunt, eſt: quod ex neceſſitate, alias quidem ex vnitatibus vim mouendi habere: alias vero moueri, eis, dicendum eſt. Quoniam ſi vnaquęq; ſufficiens eſt, vt ipſa ſeipſam moueat, quid opus eſt multitudine? At non vnaquæq; vnitas anima eſt. Sin autem numerus exiſtit, alię quidem vnitates mouendi vim habebunt: alię autem mouebuntur. Quod ſi ita ſeſe res habebit, diuerſæ ſecundum ſpeciem inter ſe erunt vnitates, punctumque differet a puncto. Vnitates nanq;, quę ſitum iam in corpore habent, puncta exiſtunt. At Ariſtoteles commune id abſurdum faciens & aduerſus Democriti de anima opinionem: ceu & ei quoq; contingat: antea diuerſitatem opinionum Democriti, atq; Xenocratis, ex eo, quod multitudinem quandam ipſam eſſe dicant: nobis in memoriam adducit. Quo quemadmodum dictum fuit, ambobus vna id obiiciatur abſurdum. Licet enim ex corpuſculis quibuſdam numerum Democritus cõſtituat: attamen ex indiuiſibilibus propter denſitatem, & ex indifferentibus ſecundum ſpeciem, ſubiectamq; naturam. Numerus itaq; anima ex vtriuſq; ſententia eſt: tametſi ex indiuiſibilibus, atque indifferentibus. Nulla nanque differentia erit, quo ad id, quod eſt numerum eſſe, quod corpuſcula quidem pondus habeant: id quod ipſe magnitudinem appellauit: vnitates vero impartibiles exiſtant: quas etiam paruas ob hanc cauſam dixit. Illud nanq; ſatis ſuperq; eſt: quod quãtum ſecundum multitudinem vterq; dicat: quo alia quidem ex his mouendi vim habere: alia vero huiuſmodi eſſe, vt moueantur, ipſis ex neceſſitate fatendum ſit. Cum itaq; dicat, ſolum autem manet ipſum quantum, & deinceps, ſed quia quantum, determinatum intelligit quantum.

QVAPROPTER *neceſſarium eſſe aliquid quod moueat unitates. Sin autem in animali, ipſum mouens anima, & in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur anima: ſed mouens ſolum.*

CONTINGIT *autem ſane quodam pacto unitatem hanc eſſe. Oportet enim et adeſſe eius diſcrimen ad alias. Puncti autem, quod ex unitate, quodnam eſſe poterit diſcrimen, præterquam ſitus.* 70. particula.

Aliud aliquid ſcilicet eſſe oportet præter eas, quæ mouentur. Quando & quælibet vnitas, & quęlibet ex Democriti ſphęrulis, anima erit. Inquit autem non contingere vnitatem eſſe eam, quæ mouet. Diſcrimen nanq; aliquod ſeruaret cum iis, quę mouentur. Nulli autem vnitati erga vnitatem adeſt differentia. Quemadmodum neq; ſphærulis illis inter ſe: ex quibus ſecundum Democritum anima conſtituitur. Quod itaq; ſecundum ſubſtantiam poterit eſſe diſcrimen, pręterquam ſitus? Vnitates vero ex quibus anima numerus efficiebatur, puncta nunc vocet: tanquam ea, quę ſitum præterea ſumpſerint. Proter præſentiam ſcilicet eius in corpore. Puncta vero non ſpecie: ſed ſolo ſitu: quia hoc, aut illo modo collocata ſint, differunt. Expō.

SIQVIDEM *igitur ſunt diuerſæ, quæ in corpore, unitates, aut puncta: in ipſo erunt unitates. obtinebit nanq; locum puncti. At quid prohibebit in ipſo eſſe, ſi duas, & infinitas? Quorum nanq; locus indiuiſibilis, & ipſa.*

Sin

71. particula. *SIN autem puncta, quæ in corpore ſunt, numerus animæ: uel ſi numerus, qui ex punctis, quæ in corpore, anima eſt: propter quid non omnia animam habent corpora. Puncta nanq; in omnibus uidentur eſſe, & infinita. Praeterea uero, quonam pacto poteſt ſeparari animas, et diſſolui a corporibus: ſiquidem non diuiduntur lineæ in puncta?*

Expō. Quandoquidem omnis magnitudo puncta habere videtur: & licet non actu, at poteſtate, & propter id, & ipſum quoq; corpus: interrogat, vtrum diuerſę animę vnitates ſint a corporeis punctis: cum ſitum aſſumpſerint, aut eædem. Siquidem igitur diuerſæ, corporis puncti ſedem obtinebit ipſum animæ punctum. Nam cum impartibile ſit, in impartibili collocabitur. Et primo non iuxta ſuiipſius magnitudinem, neque iuxta continuitatem corpus erit animatum: ſed iuxta ſola puncta. Neque enim componitur continuum ex punctis. At id nunc ipſe abſurdum nō poſuit: quoniam haud proprie inſtat aduerſus poſitionē animatorum punctorum, pręter corporata puncta: ſed aduerſus eā, quę animam omnino numerū ex punctis eſſe ſtatuit. Alterumq; infert. Quid prohibet, ſi duo in eodē ſunt puncta: quin & plura ſint? Ita, vt omnia animata in vno ſint corporato. Idq; cōmuniori quodam vocabulo, locum vocauit: tanquam id, quod eorum recipiendorum vim habeat. Hoc autem pacto continget, corporeum tantum punctum animarum eſſe. Quod ſi non diuerſa, ſed eadem ſint animata puncta, cum ijs, quæ corporis exiſtunt: ita vt puncta in corpore exiſtentia, animę numerus ſint: aut vt melius loquamur: numerum punctorum in corpore, dicamus eſſe animam: omnia iam corpora erunt animata. Siquidem in omnibus puncta reperiuntur. Illa vero particula, & infinita, adiecta fuit: & aliud quoddam indicat abſurdum, quod poſitionem hanc ſequitur. Neque enim actu, ſed poteſtate in corpore iſta reperiuntur: ſiquidem puncta ſint. Infinita nanque, quę poteſtate. Quapropter ne numerus quidem dicendus eſt: quę ex eis componitur multitudo. Numerus nanq; omnis finitus eſt. At vltra id, q; animam poteſtate, non autem actu, in animatis ipſis fingat: & aliud quoque infert abſurdum. Inſeparabilem ſcilicet a corpore hac ratione animam fore: ceu neq; verum id ſit: neque ipſis placeat, qui hęc dicunt. Siquidem non diuidūtur ipſæ lineæ in puncta. Hoc enim ſolo modo ſepararentur animę, ſi ipſa quidem corpora in ſuperficies, hę vero in lineas, lineęque in puncta diuidantur. Erunt enim nequaquam adhuc cum continuitate. Fieri autem huiuſmodi diuiſiones minime poſſunt. Quoniam non partes, ſed extrema ſunt, puncta linearum, linę ſuperficierum, & ſuperficies corporum.

72. particula. CONTINGIT *autem, quemadmodum dicebamus: partim quidem idem dicere, cum ijs, qui corpus quoddam tenue ipſam ponunt; partim uero quemadmodum Democritus moueri inquit, ab anima, proprium abſurdum. Siquidem enim eſt anima in omni eo, quod ſentit: neceſſarium in ipſo duo eſſe corpora: ſi corpus aliquod anima. ijs uero qui numerum dicunt in uno puncto, multa puncta. aut omne corpus animam habere. Niſi differens aliquis numerus adſit & alius aliquis exiſtentibus in corpore punctis.*

73. particula. CONTINGITQVE *moueri animal, a numero; quēadmodum & Democritum dicebamus id mouere. Quid enim differt ſphæras dicere paruas, aut unitates magnas, aut omnino unitates, quæ ferantur? Vtroq; enim modo neceſſarium mouere ipſum animal: quia moueantur ipſæ.*

74. particula. CONNECTENTIBVS *ſane in idem, motum, & numerū, hæcq; contingunt, & multa alia huiuſmodi. Non enim ſolum definitionem animæ impoßibile, huiuſmodi eſſe: uerum & accidens. Patet autem, ſiquis aggrederetur ex ratione hac, paſsiones, atq; opera animæ aßignare, ut ratiocinationes, ſenſus, uoluptates, dolores, quæq; alia huiuſmodi. Quēadmodū enim diximus, ne uaticinari quidē facile ex his.*

Expō. Proſequitur ſane dicens, quemadmodum ijs, qui animam numerum ſeipſum mouentem dicunt, accidunt impoſſibilia. Primoq;, quæ ex ipſo moueri cōtingunt abſurda: propria vero ex eo, q; numerum ipſam dicant. Verum quoniam moueri ij tantum ipſam iure arbitrari poſſunt, qui corpus exiſtimant: ideo quo ad abſurda pertinet, eorū cum his ſocietatē, atq; coniunctionem, qui numerum ipſam ſeipſum mouentem voluere, tradit: ſed haud amplius ex ipſo moueri: nam id iam dictum fuit: at ex alijs aggreſſionibus. Illis nanq;, qui ipſam corpus vnū quoddam continuum inquiunt: ignem exempli gratia, aut aerē, aut aliquid omnino tenue: id accidit abſurdi, vt duo in eodē corpora fingant: tum quod moueat: tum quod moueatur. Per totum nanque viuens anima pertranſit. ijs vero qui ex vnitatibus numerum ipſam eſſe aiunt: illud euenit, vt duo puncta, aut & multa in eodem collocent. Omnia nanque animæ puncta, in corpore o vno erunt puncto. Alia nanq; ſunt animata puncta, pręter ea, quæ corporis. Ne omne poſtea corpus animarum eſſe fateri cogamur. Cū ijs vero, qui corporum multitudinem ipſam dicunt: iuxta proprium ipſis conueniens abſurdum: præter q; eos, qui ipſam mouent: ij quoque ſocietatem habent, qui numerum ex vnitatibus dicunt. Dictum autem iam fuit, quod ijs contingat abſurdum: quod illud eſt, vt alias quidem ex animatis particulis mouentes dicant: alias autem quę moueantur: cum tamen abſq; vllo diſcrimine ſint. Accidere autē inquit, & alia quoq; abſurda ijs, qui in idem connectunt numerum, atq; motum. Quę vel conſeſtim infert. Quoniam non ſolum ſubſtantiam animæ, huiuſmodi eſſe, impoſſibile eſt: at neque ei contingere, poſſunt quæ dicta ſunt. Id autem eſt, eſſe numerum. Neq; enim quemadmodum motum animę adeſſe dicebamus, & eius quoq; perturbationibus ſecundum accidens: quia ſcilicet corpus moueretur: ita & numerum quoq; ei adeſſe, dicere poſſumus. Qualem enim aliquis numerum ratiocinationibus, aut alijs animæ viribus, aut paſſionibus concederet. Quacunq; enim ratione difficile conuenire: vt & de harmonia quoq; dixit. Si ex vnitatibus ſcilicet ipſum numerum intelligamus. Quoniam medietati animæ, quam ex numero ſeipſum mouente Xenocrates indicare voluit, ſecundum ea ad generationem progredienti, hæ adſunt perturbationes.

75. particula. TRIBVS *uero modis traditis, ſecundum quos definiunt animam. Alij quidem quod maxime mouendi uim habet, enuntiarunt: quia moueat ſeipſum. Alij uero corpus quod maxime tenue: aut quod magis incorporeum alijs. Hæc*

autem quaſcunq; dubitationes, atq; ſubcontrarietates habent, pertranſiuimus fere.

Expō. Haud idem eſt, ſubſtantiam quampiam, aut actionem, aut omnino quãcunq; cõſiderare proprietatem, & modum, quo illa fit. Mouendi nanq; vim animam habere: magiſq; incorpoream eſſe, q̃ omnia corpora, quę apparent: & vim quoq; cognoſcendi obtinere eã, quę animaliũ exiſtit: ita, vt tum ad ſenſibilia ſola pertineat: tum & ad intelligibilia, inuenti ſunt, qui aſſenſi ſint. Haud tamen omnes traditis illis acquieſciũt modis. Neq; enim quia ſeipſam moueat, mouet. Neque quia corpus maxime tenue ſit: ideo ipſa quoq; magis incorporea. Neque quia ex elementis conſtituta ſit, res cognoſcit. Cum immobilis omnino ſit, atq; pure incorporea: neq; materiei, ſed formarum principio nitatur. Elementaq; cum materia ſint. Quę quidem igitur & immobilis, quantum ad corporeos omnes motus pertinet, ſit: & incorporea, cum quæ inſtrumenti, ceu inſtrumenti effingendi vim habet vita: tum quæ vtitur, atq; mouere valet ipſum inſtrumentum: multoq; magis, ea, quę intelligens eſt, iam ab Ariſtotele determinatum fuit: ex ijs ſcilicet ſermonibus, quibus oppoſita confutata fuere. Confutat autem quod reliquum eſt, eos, qui ex elementis ipſam eſſe dicunt. Qui ob id eam huiuſmodi poſuere: quo & ipſa vbiq; elementa, & quę ex ipſis conſtant, ex quadam ſimilitudine, cognoſceret. Neq; enim ea ratione vult Ariſtoteles animam cognoſcere: ſed quandam eſſe cognationem, atq; conuenientiam ipſi cognoſcenti, cum eo, quod cognoſci debet. Siquidem cognitio, quæ actu exiſtit: prope illud permanet: quod cognoſcendi vim habet. Formalis autem, quę huiuſmodi eſt, ac nequaquam materialis. Siquidem & cum compoſitum ſit, quod cognoſci debet, vt & ipſum ſenſibile: non prope ipſam materiam, neq; prope vtrunq;: ſed prope ſolam huius formam ipſa ſtetit cognitio: ceu ea, quæ actio, non autem paſſio ſit. Verum ea, quæ inſtrumento vtitur adiutore: non ſine paſſione fit: cum non in ipſa cognitione: ſed in ipſo corpore, collocata ſit paſſio. Vel tunc enim iudicium illud, quod in formam definit: actio impaſſibilis eſt: quę adhuc ex conuenienti actione eius, quod cognoſcit, fit. Eſt enim aliqua forma, quę extrinſecus alicui ſecundum actum aduenit. Quemadmodum lumẽ aeri: Quod haud ei ex mutatione, conuerſioneue quapiam adeſt. Vt & illa eius indicat pręſentia, atq; abſentia: quæ nullum ſecũ tempus trahit. Vnde & actus quoq; perſpicui eſſe dicitur. Et ita adeſt, vt & vita corpori: & omnino forma materiæ: verum extrinſecus, atq; aliunde aduenit. Actio vero quę cognoſcendi vim habet, intus exiſtit. Eaq; haud compoſiti eſt: quemadmodum quę calefaciendi vim habet ignis. Actio nanque quę in formam definit: & quę impartibilis eſt, & tota in ipſo nunc collocata: non diuiſibilis, ſed indiuiſibilis eſt ſubſtantiæ. Vnde & quod vim principii obtinet, totum, atq; purum eſt: & quod prope formæ actionẽ exiſtit. Quod vero cum ratione, atq; intellectione reperitur multo magis principij vim ſeruat. Tuncq; præſertim, cũ corpore, neq; tanquam inſtrumẽto vtatur. Quid itaq; affinitatis eſt eius quod cognoſcẽdi vim habet, cum eo, quod cognoſci debet? Formalis, vt iam dictum fuit. Atq; ea viuax, iudicandiq; vim habens exiſtit. Quæ vero formalis eſt, indiuiſibilem quandam participationem omnium, cum omnibus indicat. Ac iũctę quidem inter ſe ſunt extremæ formæ: quæ ſcilicet mouere incipiunt: & quæ eorum quæ mouentur determinandorũ vim habent: quęq; cognoſcendi facultatem retinent: quęq; ceu cognoſcẽdo inter ſe abſolutę ſunt. At coniunctio ea, quę pure indiuiſibilis eſt, formis adiuncta eſt. Subſtantijs autem rationem participãtibus affinitas ea, quæ ſecundum rationes. Neque enim ipſę rationes inter ſe iunctę ſunt. Quando haud in partitione ſuum habent eſſe: ſed in communicantia quadam, quę remiſſa eſt, ac fere clam ex indiuiſibili illa coniunctione receſſit. Diuerſæ autem ſunt huius remiſſionis menſuræ. Alia quidem enim iuxta rationes proximas intelligentibus formis cum cognoſcant: paruam habent diminutionem: atq; cognationem quandam conuenientem. Alia vero contra magis abſunt. Atq; illa quidem formarum contemplandarum vim habent: tanquam ea, quæ ſua ex ſubſtantia ipſis iuncta ſunt: neq; omnino extra fluunt: ſed in ſeipſa, atq; in pręſtantiora feruntur. Extrema autem illa, quæ tota in eã, quę extrinſecus ſunt, tendunt: neq; præſtantiorum, neque ſuiipſorum percipiendorum vim obtinent: ſed res tantum extrinſecus poſitas, comprehendere valẽt. Quibus ipſis, vel media propinqua ſunt: non tanquam eadem: ſed tãquam media ipſis extremis. Quemadmodum & econtrario, cum media primorum illorũ contemplandorum vim habeant: affinitas, atq; conuenientia eſt, vt ſecundis, cum primis. Haud igitur mutuam eius, quod cognoſcendi vim habet, atq; eius quod cognoſci debet Ariſtoteles cõuenientiam tollit: ſed non neceſſario eam conuenientiam ibi collocatam vult, vt idem ſint. Neq; enim animam ipſam in idem progredi vult cum ſeiunctis illis cauſis, vt cum amicitia, aut diſcordia: neq; cum inferioribus iſtis quatuor elementis. Qua ergo ratione hęc cognoſcet, quę non ſine materia ſunt? Quoniam hęc quoq; ex naturalibus determinantur rationibus: quibus etiam animata ratio proxima, atque affinis eſt. Sin autem & omne, quod recipiendi vim habet, ſeſe conuenienter habere debet cum forma illa, quæ innaſcatur: & ipſa quoq; forma erga receptionem: ipſi quoq; materiei erit conuenientia cum formis, atq; rationibus: licet iuxta obſcuram quandam ſignificationem: & ipſis quoq; formis, atq; rationibus cum materia: ſed iuxta excellentiam quandam definiendi vim habẽtem, atq; iuxta huiuſmodi principium, quod complecti, continereque poteſt, atq; vnum efficere. Conueniens autem coniunctio eſt, ijs quæ coniunguntur: atque comprehẽſio ijs, quę comprehenduntur. Non ipſæ itaq; res, quæ cognoſcuntur in ſubſtantia animæ ſunt: ſed conuenientiæ illæ formales, quæ ipſarum rerum affines. Verum potius formales in ipſa ſunt mente: & rationis participes in anima: & diuerſę in diuerſis. In mẽte quidem enim, vel ſecundorum illorum adeſt cognitio ex formis, quę in ipſa exiſtunt. In anima vero iuxta rationes eas, quæ conuenienter erga vnumquodq; eorum, quę cognoſci poſſunt, proferuntur. Cæterum hęc, vel ipſa philoſophi verba, dum explicando progredimur: conſiderabimus.

RELINQVITVR *autem inueſtigare, quonam pacto dicitur, ex elementis ipſam eſſe. Dicunt quidem enim,*

quo

quo ſentiat ea, quæ ſunt: & unumquodq; cognoſcat.

76. particula. NECESSARIVM *autem contingere multa, & impoßibilia rationi. Ponunt nanq; cognoſcere ſimili ſimile: tanquam ſi animam res collocaſſent. Non ſunt autem ſolæ hæ multæ immo, & diuerſæ: atq; adeo forſan infinitæ numero, quæ ex his.*

77. particula. EX *quibus quidem igitur eſt unaquæq; harum cognoſcere animam, atq; ſentire. Sed uniuerſum quonam cognoſcet, aut ſentiet. ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os.*

Expõ. Neq; enim Ariſtoteles vult, res ipſas in anima reperiri: in corporibuſq; in primis, poſitionis abſurditas eluceſcit. Quoniam non ſolum quatuor illa elementa in ipſa neceſſe eſt collocare: ſed & compoſita omnia. Neq; enim ex elementis ſolis: ſed & iuxta rationem compoſitionis cognoſcitur. Oportet itaque & vniuſcuiuſq; rationem ineſſe: ſi & vniuerſum, hoc eſt, compoſitum ipſum cognoſci debeat. Deum autem vel ipſum ex Empedoclis ſententia, ex elementis cõſtare inquit: cum ſphærus ille ſit. Atq; Empedoclis teſtimonium adducit, qui in oſſibus rationem compoſitionis aſſignauit. Amabilis autem, hoc eſt, concinna dicta fuit terra, ceu talus, ex Pythagorica inſtitutione. Talum enim, quia duodecim habet latera, octoq; angulos, & ſex plana, ita vt harmonicam quãdam efficiat proportionem: harmoniam appellabant. Choana autem a poeta, vaſa illa dicuntur, in quibus eorum, quæ miſcentur, temperatio fit. Nanq; inquit, Pone in choanis viginti, omneſq; impleant. Quæ etiam ampla hoc eſt, lata, quia capiendi poteſtatem habeant, appellat. Miſcet autem ad oſſium generationem quatuor ignis partes: forſan propter ſiccum, albumq; colorem, plurimum ignem ipſa participare inquiẽs. Duas vero terræ parteis, atq; vnam aeris, & vnam aquæ. Quas ſane ambas, fluentem ſplendorem vocat. Fluentem quidem propter humiditatem, ex ipſo fluere, atq; labi ducto vocabulo. Splendorem vero, ceu perſpicuum.

EODEM *autem modo, & bonum, & nõ bonum. Eademque ratione, & in dijs.*

Abſurdum quidem eſt, corpora quædam in anima reperiri dicere: abſurdius vero illud, vt & infinita dicas. Quoniam ipſa poſtea compoſita ſecundum ſpeciem quoq; humana intelligentia comprehendi non poſſent. Ac illud quoq; multo magis abſurdum, quod eſt, in formali, aut rationis participe ſubſtantia, priuationes collocare. Priuatio nanque in eo ſubſiſtere poteſt: quod aduentitiæ formarum recipiendarum vim habet. Non autem in ijs, quæ innatæ ipſarum participes ſint. & multo magis neq; in ſubſtantia illa poſſint ſubſiſtere: quę ex rationibus perficitur. Formæ nanq;, quę generabilium iſtorum determinãdorum vim habent, non ſunt, ſed faciunt ipſam priuationẽ. Hæ quidem tanquam ſubſiſtentes. Quæ vero cognoſcendi vim habent, cognoſcendo. Quia præcipue quidem ipſum bonum cognoſcant. Vbi vero generabile fuerit ipſum bonum. Noueruntq; aliquando, ipſum remiſſum: & ipſę ex remiſſione illa cognitionis ipſius boni, cognoſcunt malum. Quemadmodum viſus quoq; tenebras nouit: non ex prima illa notione, quemadmodum lumen: ſed ex eo, quod lumen non contemple-tur. Vnde ſi quiſpiam, ea quę quacunq; ratione cognoſci queunt, in anima collocarit: non ſolum ipſum bonum: ſed & ipſum quoq; non bonum in ea reperietur. Eademq; ratione & in alijs: quia aliarum quoq; formarum priuationes in anima exiſtent.

PRAETEREA *uero cum multis modis dicatur quod eſt. Significat enim id quidem, hoc aliquid. Illud uero quantum, aut quale, aut & aliquod aliud ex diuiſis generibus. Vtrum ex omnibus erit anima, aut non. Sed non uidentur communia omnium eſſe elementa. Nunquid igitur, quæcunq; ſubſtantiarum ex his ſolis? Quo igitur pacto cognoſcit & aliorum unumquodq;? An dicent uniuſcuiuſq; generis eſſe elementa, & principia propria, ex quibus anima conſtet? Erit itaque & quantum, & quale, & ſubſtantia. At impoßibile ex quanti elementis ſubſtantiam eſſe, & non quantum. Dicentibus ſane ex omnibus, hæc, atq; huiuſmodi aliã contingunt.* 78. particula.

Elementa vniuſcuiuſq; generis philoſophus eſſe dicit: quæ communiter omnibus illis, quę ſub illo ſunt genere, inſunt: neq; præterea alij alicui. Vt ſubſtantiæ ex ſe ſtare, & haud in ſubiecto reperiri. Quia aliorum continendorum vim habeat: & quia cum ſuiipſius ſit illis ſubijciatur: omninoq; nihil accidentibus indigeat, quo ſit. Quapropter & eadem, & vno numero contrariorum recipiendorum facultatem habet. Quantitatis autem eſt menſura, atq; tantũ eſſe: quodq; ęqualitatis, atq; inęqualitatis recipiẽdę vim obtinet: quodq; ad finem, vel infinitatem ſpectat. Qualitatis vero formandæ vim retinet, ipſum tale, ipſum ſimile: & diſſimile. At communia ipſis decem generibus ſunt, quęcunque rerum elementa. Quæ tamen haud vniuoce de omnibus dicũtur. Quare non videntur, nunc dixit, eſſe communia: ſed vt ea, quæ ab vno originem habent, & ad vnum tendunt. Quapropter ſiquidem ipſa, quæ cognoſci poſſunt in ipſo cognoſcente exiſtunt: opus eſt multis modis ipſa communia ineſſe, & decem modis: quot modis ipſa quoq; communia inſunt. Sin autem ex cognatione rationum erga ipſa, id fiat: ſatis ſuperq; eſt vel vna ipſius eiuſdem ratio: quo ipſum idem vbiq; locorum cognoſcat. Neq; enim illius vnius ſolius vna eſt ſcientia: quod vniuoce dicitur: ſed & eius, quod ab vno originem ducit, aut ad vnum tẽdit. Vt & manifeſte hęc in ijs, quę poſt naturalia dicuntur, determinata fuere. Quemadmodum & eius, quod ſalubre vna eſt facultas medẽdi: cum tamẽ multis dicatur modis. Rurſum ſiquidem ipſa eorum quæ cognoſcuntur elemẽta, quiſpiam animę ineſſe dicat: anima non ſolum ſubſtantia erit: ſed & quale, & quantum, & alia quoq; genera. Rationis autem particeps cõuenientia, quę ad hęc oĩa ſpectat, nihil prohibetur, quin ſubſtantię ſit.

79. particula. ABSVRDVM *præterea & dicere quidem impaſſibile eſſe ſimile a ſimili. Sentire autem ſimile ſimile: & cognoſci, ſimili ſimile.*

Expõ. Et in alijs quoq; determinatum fuit: quemadmodum quod actu, & omnino ſimile non poteſt a ſimili pati, calidum a calido, & ſiccum eodẽ modo. Eademq; ratione & quod cognoſcendi vim habet ab eo, quod cognoſci poteſt: ſed nõ ab eo, quod habet vim cognoſcendi. Nanque & ab eo. Quandoquidem quod cognoſcendi vim habet, cognoſci poteſt: quemadmo-

dum quod cognoſci poteſt, cognoſcendi vim habet. & aliquando tanquam id, quod cognoſcendi vim habeat, cognoſcit. Quamobrem haud ſecundum ſimilitudinem ſimpliciter collocata ſunt.

I P S V M *uero ſentire pati quoddã, atq; moueri ponũt.*

Cum non ſolum in inſtrumenti affectione ipſum pati poſitum ſit: ſed & in ipſo iudicio, & ſenſibilis forſan formę: quæ ratione diuerſa eſt ab eo, quod ſentiendi vim habet. Perficiturq; ex actione, quæ ſentiendi vim habeat, cum facere ſit.

E O D E M *autem modo, & ipſum intelligere, & cognoſcere. Verum cum multas dubitationes, atq; difficultates habeat ipſum dicere quemadmodum* Empedocles: *quod corporeis elementis quælibet cognoſcuntur, & ratione ſimilis: confirmat quod nunc dictum fuit. Quæcunq; enim inſunt in animalium corporibus ſimpliciter ex terra, ut oſſa, nerui, capilli, nihil ſentire uidentur. Quare neq; ſimilia. Atqui conueniens id erat.*

80. particula. P R A E T E R E A *uero unicuiq; principiorum imperitia potius, quam peritia inerit. Cognoſcet quidem enim unum unumquodq;. Multa autem ignorabit. omnia nanque alia. Contingit prætera Empedocli & imperitiſſimum eſſe Deum. Solus nanq; ex elementis unum non cognoſcet diſcordiam. Mortalia autem omnia, ex omnibus enim unumquodq;.*

Expõ. Cum cognoſcere illud intelligat, quod ſcientiam pariendi vim habet: & hæc quoq; facere, atq; pati exiſtunt. Cognoſcere nanq; ea, quę ſunt, iuxta actionem eam, quę cognoſcendi vim obtinet, facere eſſet. Pati vero ex perfectione illa: quæ ab ipſo intelligibili, aut ſenſibili acquiritur. Verum hæc ſine materia ſunt in quibus in idem ſubiecto conuenit ipſum cognoſcere, & ipſum cognoſci: ſimulq; ſunt, & facere erga ea, & pati ab iis. Non tamen quatenus ea inter ſe ſimilia ſunt: ſed quatenus quodam pacto ratione diſſimilia. Quandoquidem ipſa ſuiipſorum cognoſcendi vim habent: & a ſeipſis quoq; cognoſci poſſunt. At in iis quę cum materia exiſtunt, non conuenit, neq; in idem concurrit, quod cognoſci debet cum eo, quod cognoſcendi vim habet: vt in tertio huius tractationis libro ipſe philoſophus dicturus eſt. Cæterum nõ ſolum ratione, ſed ſubiecto quoq; ſeparata ſunt. Haud igitur ſane ignis ab igne cognoſcitur. Cognoſci nanq; ignis poteſt, at nequaquam cognoſcendi vim habet. Quodq; in his ambo non conueniant, teſtimonio ſuo confirmant, & quę manifeſte apparent. Si nanq; terra cognoſceret: & ille quoq; particulæ, quæ magis terrenæ ſunt: cognoſcendi poteſtatem haberent: cum tamen ex corporibus, quæ magis terrena ſunt, nullum ſentiat. Illis vero in verbis confirmat, quod nunc dictum fuit: pro eo quod dici debet, interpretandum eſt: vt & coniunctio illa, enim indicat: quæ ex illis eſt, quæ rationem reddunt. At Ariſtoteles neruos inter ea, quæ ſenſu careãt collocat: quippe cum ille ſpiritum ſenſorium in tactu eſſe voluerit. Argumenta vero quæ ſequuntur, perſpicua ſunt. Principium nanque, quod proprie dicatur, ſuiipſius cognoſcendi vim habere debet: & quatenus id habet, pricipium eſt: & ex hoc, & eorum omnium, quæ ab ipſo deducuntur: non ſine comprehenſione tamen, quæ omnium in cauſa eſt. Contingit autem iis, qui ita principia diuidunt: & ratione ſimilitudinis cognitionem inducunt: vt vnius ſolius cognitionem vnicuiq; principio concedant: aliorum autem omnium imperitiam. Ei vero, quod ex principiis ductum fuit: & quod ex ipſis compoſitum, omnium cognitionem, præterquam ſphæri. Quem Empedocles Deum celebrat. Ille nanque ſolus compoſitorum diſcordiã non cognoſcet: quoniam non perficitur ex ea.

O M N I N O *autem propter quam cauſam non cuncta animam habent, quæ ſunt. Quandoquidem omne aut elementum, aut ex elemento uno, aut ex pluribus, aut ex omnibus. Neceſſarium nanq; eſt, unum aliquod cognoſcere, aut quædam, aut omnia.* 81. particula.

Quandoquidem mens, atq; anima ea ſunt, quæ cognoſcendi vim habent: cognoſcendi vero vim habẽt elementa, & quæ ex eis: & quod conuertitur verum exiſtet: omne ſcilicet elementum, & ex elementis animam eſſe, aut mentem. Nunquid igitur habent hęc, quatenus cognoſcendi vim obtinent? Quoniã haud alia ratione, niſi quatenus cognoſcendi vim habẽt, determinata ſunt. Ipſam vero cognoſcendi vim dicunt elementis ſecundum ſe ineſſe. Expõ.

D V B I T A R E *autem aliquis poſſet, et quidnam eſt, quod unum ipſa facit. Materies nanq; uidentur elementa. Maxime proprium nanque illud, quod continet, quodcunq; eſt.* 82. particula.

Omne corpus, ſiue ſimplex, ſiue compoſitum ſit, vt ſuum habet eſſe, non ſecundum ſeipſum, neq; a ſeipſo: ſed iuxta alterum, quod formale eſt, & ab altero, eaq; efficiens, aut finiens cauſa eſt: ita & ipſum vnum iuxta id quod formale habet: & a cauſa ipſa ſubſiſtente exiſtit. Quapropter & quod compoſita vnum reddit, forma quidem eſt, tanquam, id iuxta quod: efficiens autem ceu a quo. Magis autem propria profecto cauſa ipſius eſſe eſt, atque ipſius continere: q̃ eorum quę perficiuntur, atque vnum redduntur. Elementa vero perficiuntur atq; vnum redduntur. Id quod illud continens indicat in ipſis animalibus anima. Anima itaq; maxime proprium principium elemẽtorum eſt. Elementa quidem enim materiei locum obtinent. Anima vero formæ, atq; efficientis. Formæ quidem, quatenus ipſius viuentis effingendi facultatem habet: vt efficiẽs vero, quatenus eo vtitur, tanquam inſtrumento. Expõ.

A N I M A *uero eſſe aliqd melius, & imperandi uim obtinens impoſſibile. Impoſſibiliuſq; adhuc mente. Aequiſſimum nanque eſſe id antiquiſſimum, & proprium ſecundum naturam. Elementa uero inquiunt prima eorum, quæ ſunt eſſe.*

Id autem intelligendum de anima, ea quæ rationis particeps ſit. Ipſa nanque ea eſt, quę ineſt. Ipſaque antiquior eſt, propter rationis conſequentiam. Id quod illud, ęquum, ſeu æquiſſimum indicat. Quia adeſt, & non corrumpitur, quemadmodum antea dixit. & propria eſt ſecundum naturam. Maxime nãque proprie ea cauſa eſt, quæ ipſius fieri, atque ipſius eſſe ſeiunctim. Haud itaque recte quidam corporata elementa, ceu prima, ex iis quæ ſunt colunt. Ex hiſq; illud quoq; indicauit, qua ſcilicet ratione cognoſcit anima. Quoniam ceu forma, cognoſcendi vim habet. Quare illa eius conuenientia erga ea, quæ cognoſci debent: huiuſmodi habeatur affinitas, vt nõ ex materia pendeat: ſed a forma ſtet.

Omnes

83.particula. OMNES *autem, & qui quia cognoſcit, atque ſentit anima ea, quæ ſunt, ex elementis dicunt ipſam: et qui quod maxime mouendi uim habet, non de omni loquuntur anima. Neque enim quæ ſentiunt omnia mouendi uim habent. Apparent enim quædam eſſe ſtabilia ex animalibus ſecundum locum. Attamen uidetur hoc ſolo ex motibus mouere anima ipſum animal.*

Expō. Propoſitum eorum verborum, quæ hic propoſita ſunt, eſt, demonſtrare, aliquid quidem eſſe: quod communiter omni animæ inſit. Licet non vniuoce, vt dixi. Sed vt ea, quæ ab vno vocantur. Quemadmodum quod eſt, bonum, ſalubre, motus. Eſſe nanque aliquid oportet huiuſmodi, quod omni animæ inſit. Iuxta quod & inter ſe communicant: & ab alijs ſeparantur. Ab antiquioribus autem nequaquã commune id traditum fuit. Neque enim cognoſcendi, & ſentiendi, neque, illa ſecundum locum mouendi vis omni animæ ineſt. Cognoſcendi autem vim eam intelligere videtur: quæ cum ratione cognoſcere valet. Quapropter progrediens, mentem id appellat. At licet non illa vis mouendi ſecundum locum: attamen ipſa vis mouendi ſimpliciter omni animæ ineſſe videbitur. Nanque ei, quæ plantas gignere valet, augendi adeſt vis: quæ ſane vis mouendi ſecundum quantum erat. Cæterum videtur, inquit, anima ipſum animal mouere ſolo motu ſecundum locum. Quandoquidem ipſum ita mouet, nullo eorum vtens, quę extrinſecus collocata ſunt. Quẽadmodum quod augendi vim habet, cibarijs vtitur, quæ extrinſecus collocata ſunt. Nunquid præterea, & eam ob cauſam dictum fuit: quia vis illa gignendi plãtas nõ habet pſpicue ipſum a quo, ſed potius uergit ad id iuxta quod: propter hancq; cauſam natura potius quædam eſt? Nanq; natura principium eſt ipſius moueri, & pati. Ita vt & in ijs quæ nutriuntur, ipſum per ſe mouens, quod ſubſiſtit ſit. Quoniam & in ijs quæ ſecundum naturam mouentur: perſpicuus ille ab anima motus exiſtit: quia ex appetitione fiat.

EODEM *præterea modo & quicunq; mentem, & quod ſentiendi uim habeat ex elementis faciunt. Videntur nanque plantæ uiuere, cum non participent lationem, neque ſenſum: & ex animalibus permulta cogitationẽ non habere.*

Eodem nanque modo & hi, non de omni loquũtur anima. Neque enim quæ ratione carent: cogitationem habent. Idemque cogitationem atque mentem intelligit. Ita vt vitam indicet rationis participem. Neque plantæ ſenſum, aut lationem habent. Quapropter neque eos, qui vim mouendi ſecundum locum animæ concedunt: de omni anima loqui, nobis in memoriam adduxit.

84.particula. SIN *autem aliquis & hæc concedat, & ponat mentem partem quandam animæ. Eodemque præterea modo et quod ſentiendi uim habet: neque ſic loqueretur uniuerſaliter de omni anima, neque tota, neque de una. Id autem accidit & illi in Orphicis carminibus rationi. Inquit enim animam ex toto ingredi, dum ſpirantibus fertur a uentis. Haud poſſe tamen eſt plantis id euenire, neque animalium quibuſdam: ſiquidem non omnia ſpirant.*

85.particula. ID *autem fefellit eos, qui ita acceperunt.*

Expō. Quandoquidem fabuloſius, vt ipſe dixit, Pythagoræi vel quæ ratione carerent, animis videbantur rationem habentibus viua reddere: nonnullique vel ipſas plantas, vt Empedocles. Hac autem ratione & quod vim mouendi ſecundum locum habet: & quod ſentiendi, quodque præterea intelligendi omnibus animis conuenire potuiſſet: ideo inquit, ſiquis vel hæc, quæ abſurda ſunt, concedat: ita, vt cuiuſque animæ pars ſit: quæ intelligendi, & ſentiendi vim habet: neque ſic loqueretur vniuerſaliter de omni anima. At pro eo quod dixit de omni, quia quadam ratione dixit de omni, ideo fere exponens ſubdidit. Neque de tota, neque de vna. Quippe cum vnaquæque & alias habeat vires: de quibus illi nihil dixere. Patet autem, quemadmodum & qui ex reſpiratione animam ab animalibus duci dixerunt: haud de omni intelligunt. Neque enim omne animal, neque ex plantis vlla reſpirat. Orpheus autem viſus eſt reſpirationem vocare conuenientiam illam corporum erga vitam. Cauſas autem illas omnino, mouendi vim obtinentes, uentos. ſine quibus iſtæ quę particulares ſunt: nunquam corpora, apta, animata reddere poſſent. Id autẽ fefellit inquit, & eſt illud nõ omnia reſpirare. fefellit inquãeos: qui arbitrati ſunt vere omnia viuentia ex reſpiratione animata reddi.

SIQVIDEM *oportet animam ex elementis facere, nihil, oportet ex cunctis. Sufficit enim altera pars contrarietatis, ad ſeipſum iudicãdum, et oppoſitum. Nanq; recto et ipſum, & obliquum cognoſcimus. Iudex nanque utriuſque regula. Obliquum uero neq; ſuiipſius, neq; recti.*

Quod quidem non ex elementis ea conſtet animæ proprietas: qua, quo cognoſcat, in ea quæ cognoſci debent, dirigitur: ſed formalis ſit, atque principatum obtinens ſupra ea, quæ cum materia ſint: & vnius ſpeciei, tanquam indiuiſibilis: vnde & hæc quoque inter ſe iungat, quæ in animatis reperiuntur elementa: iam a nobis determinatum fuit. Nunc autẽ illud Ariſtoteles addit: quod licet ex elementis ipſam conſtituere oporteat: quo hoc pacto cum ijs, quæ cognoſci debent ſeruetur affinitas: haud tamen ex omnibus oporteat. Nanque alterum contrariorum ſufficit ad ſeipſum contrariumque iudicandum. Id autem, vt opinor, haud ſimpliciter verum eſt: ſed cum alterius priuatio ſit. Nanque forma priuatio cognoſcetur: quemadmodum ſanitate ægritudo. Quandoquidem omnis priuatio in ſignificatione poſita eſt imperfecta illius formæ, cuius eſt priuatio. & ſimul abſentia eſt perfectionis ipſius formæ. Ex notione itaque formæ, & eius ſignificationem, & abſentiam quoque cognoſcam. Quando vero ipſæ formæ contrariæ fuerint, quonam pacto altera alteram cognoſcam? cum vtraque proprietatis cauſam afferat: & non ex aliqua alia: ſed ex ſe cognoſcatur. Verum conſueuit Ariſtoteles frigidum calidi priuationem dicere. Si itaq; hæc quiſpiam ſtatuat elementa, conuenit ſibiipſi dicens, ſatis ſuperque eſſe ſi calidum in anima ſit: vt & contrarium quoq; cognoſcat. Id autem indicat, exemplo quoq; vtens: recto ſcilicet, tanquam forma: obliquo autẽ tanquam priuatione. Vnde obliquum neque ſuiipſius, neq; recti vult, cognoſcendi vim habere: rectum vero vtriuſque. Si itaque tanquam forma, & ipſum quoq; obliquum ſumptũ fuerit, vt quod circuli eſſin-

gendi vim habet: recta illa regula haud tanquam id cognoſcetur, quod circuli effingendi vim habeat: ſed ſolum quod non rectum. Quoniam menſura circulariei conuenienti, & ipſum circulare cognoſcemus ſecundum ſe: & ipſum rectum, tanquam non circulare. Vult autem ex his Ariſtoteles indicare, cognitionem actionem quandam eſſe, quę a forma ſtet.

86. particula. E T I N *uniuerſo praeterea quidam ipſam mixtam eſſe inquiunt.*

Expõ. Licet in primis ei propoſitum ſit vel a principio de anima mortalium animalium loqui: attamen & de coeleſti quędam iam verba fecit. quod ſcilicet, ſine magnitudine ſit: quod intelligens, quodque ſeparabiliter corpori adſit. Non autem coniuncta ſit, vt Plato dicere videtur. Nunc quę qua ratione, quæ in totis elementis reperiuntur animę, dum adſunt, illa viua efficiant, demonſtrat. Quoniam haud quia mixtæ ſint: quemadmodum noſtrę: quæ vel ipſę extenduntur, atque in corpora fluũt: atq; eorũ ſunt. Et quia haud primo illis cũ materia exiſtẽtibus eorũ apparentibus adſunt corporibus. Quemadmodum neque noſtræ capillis, aut oſſibus. Vnde neque animal ſecundum ſe aer eſt: & tamen viuit, cum anima ſit. Ex quibus ſimul quidem, quod ex his animis coeleſti illi cedit demonſtratur. Quippe cum vel ad elementa vſque illa quæ gigni, atque corrumpi poſſunt, perueniant: quę in omnibus ſuiipſorum partes exiſtunt. Simulque quod ex eis noſtrarum reſpectu, ſuperet, oſtenditur. Quandoquidem ſuiipſarum illæ ſunt: & elementa viua efficiunt. Inclinationem nanq; in corpus mixtio indicat. Quapropter & in vniuerſo dixit: quippe cum & in partibus mixtio ſit.

V N D E *forſan & Thales arbitratus eſt omnia Deorum plena eſſe.*

Quod quidem omnia plena Deo ſint, efficiente, benigne dirigente, continente cuncta, nemo dubitare poſſet. Verum haud id indicat: neque illud forſan propter hanc cauſam dixit. Sed illud mixtam eſſe reſpiciens. Hac enim ratione forſan & Thales arbitratus eſt, omnia Deorum plena eſſe: quia ipſi mixti ſint: & id abſurdum eſt.

I D *autem habet quaſdam dubitationes. Quam quidem enim ob cauſam, cum in aere, aut igne ſit anima, non facit animal. In mixtis uero, & propter haec in his praeſtantior eſſe apparet.*

Dubitationibus, quemadmodum conſueuit, eorum quæ propoſita ſunt, ueritatem Ariſtoteles diiudicat. Ex quibus vna eſt: quam ob cauſam corpus noſtrum, quod compoſitum eſt: animal animę pręſentia efficiatur: ignis autẽ minime: quia preſtantiori tamen anima, uiuũ effici videtur. & reuera videtur. Siquidem totũ noſtrũ iſtud corpus corruptibile eſt: ille uero ratione partiũ tantummodo. Ac ſi ex his alterũ particulare exiſtit: alterum totius rationem obtinet. Si itaque, quod totius rationem obtinet, eo nobilius eſt: quod particulare ſit: & quod ex eo, quod totius rationem obtinet perpetuum, eo nobilius eſt, quod omnino corruptibile: animæque conuenienter corporibus adſunt, ut & iam determinatum fuit: patet, quod anima illa, quę ignem viuum reddit, noſtra pręſtantior eſt. Qua itaque ratione animal non eſt: vel ex una hac cauſa, quia pręſtantior eius anima exiſtit. At primo quidem ex Platonis ſententia, haud ibi ex anima, & corporę adeſt compoſitio. Sed anima in ſeipſa manente, eius efficitur illud corpus. Animal autem in compoſitione conſtitutum eſt. Secundo autem loco illud dicendũ eſt: quod is qui ignis apparet, nequaquam illius animę præcipue vehiculum exiſtit. Sed pręſtantior quidam: qui & ipſe ex coeleſti illa conſtitutione, licet ſecundo loco conſtituatur. Sin autem id & in nobis aliquis reperiri dicat: ei omnino ſciendum eſt & in nobis quoque præſtantius illud vehiculum repertum iri: verũ vna cum anima in mortale corpus extenſum. Ita vt ex omnibus perficiatur. Ab illisq; pendet, quod ipſius præſtantioris apparet. & per id, vel ipſum viuum efficitur. Haud tamen ambo ad vnius abſolutionem ſpectant. Neque igitur ex omnibus perficitur, quod ſecundum ſe animal apparet: cum non ſua ex perfectione, ſed quia quod præſtantius tetigerit, viuat. Et quia omnino tanquam particula. Licet aliquis concedat, vnum ex omnibus fieri.

I N V E S T I G A R E *nanq; aliquis poſſet, et propter quam cauſam, quae in aere anima, iis, quae in animalibus praeſtantior eſt, atq; immortalior.*

Haud vtrum ſit præſtantior inquirit: ſed propter quam cauſam ſit. Nanque dictum fuit, quemadmodum videtur præſtantior. Neque in dubium reuocatum nunc fuit, propter quam cauſam videtur: ſed propter quã cauſam ſit. Quippe cũ ſit: cauſa vero cõmuniter inquiri debeat: atq; adeo quadã iam ratione ab eo dicta fuerit: cũ ſietit aduerſus eos, qui ipſam mixtã eſſe inquiunt: & quia ignem nequaquam animal appellat. Perſpicuum nanque eſt, quod cum propter ſeparabilem illam actionem cum corpore non miſceatur: neq; compoſitum aliquod cum eo perficiat: ea præſtantior eſt, quæ miſcetur: quæque vnum quoddam cum eo abſoluit. Atque hæc cauſa eſt præſtantiori: quia ſcilicet ſeiunctum, ac nullo ad deteriora delapſu pendentia illa corpora viua reddit. Immortalior autem exiſtit, non mortalia ea, quę in animalibus reperitur. Quod nanque immortalius, vt albius albo albius. Sed immortalior, quia iuxta præſtantiores immortalitatis terminos illorum, quæ tota ſunt, anima collocata eſt. Vnde & Plato ambigue cum immortalibus noſtras nominat animas: ac multo magis ipſam vitę formam, Deumque eſſe dicit immortalem.

87. particula. C O N T I N G I T *autem utroq; modo abſurdum, ac praeter rationem.*

Expõ. Nanque dicere ignem, aut aerem animal eſſe, ex iis eſt, quæ præter omnem rationem ſunt. Quia compoſitum eſt animal ex anima, & corpore. Quæ profecto anima mixta ſit: & a ſeipſa recedens ad illud vergat. Quo itaque pacto id præter rationem? Non quia totus ignis, aut aer non viuat: ſed quia illorum, quæ tota quædam ſunt, animas eodem modo reddunt extenſas, atque noſtras: ac nunquam diſſolui volunt, vt & noſtræ diſſoluuntur: ſed ſpeciatim id eis concedi aſſerunt. Quod abſurdum eſt. Ac perſpicue de coeleſti anima dictum fuit: quia id conſequens eorum

opinioni

opinioni eſt: qui ipſam cum corpore connectunt.

NANQVE *dicere animal ignem, aut aerem ex iis eſt, quæ magis præter rationem ſunt. Et non dicere animalia cum anima inſit.*

Omnino nanque animal eſt, quod ex corpore, atque anima inexiſtente conſtet. Patet enim quod non manet adhuc ſeparabilis, ſi corpori inhæret: atque vna cum eo uiuit, & agit. Vnde illud ſeruandum, atque memoriæ commendandum eſt, quod ipſam ineſſe fatetur: verum ſeparabiliter ineſſe. Atque ipſa quidem tota uiuere ponendum eſt: haud tamen viuere propter eas cauſas, quæ iam adductæ ſunt.

88. particula. ABSVRDVM *exiſtimare autem uiſi ſunt, animam eſſe in his. Quoniam totum cum particulis eiuſdem ſpeciei.*

Expō. Cauſam affert, propter quam multi in errorem cō pulſi ſunt: & tota ita uiuere dicunt, vt in ipſis anima inſit: licet haud ſeparabiliter viua reddat. Quia enim partibus ſimilem aerem hunc, qui in nobis eſt, cum toto uiderunt: arbitrati ſunt eodem modo, a ſimiliq; anima id, atque illum animatum reddi. Ineſſe itaque & illi, quemadmodum & huic animam dixere. At abſurdum quod ipſis contingit, confeſtim infert.

QVARE *neceſſarium ipſis dicere & animam eiuſdem ſpeciei cum particulis eſſe.*

Si enim cum toti aeri anima inhæreat, ipſum viuum reddit: habebit & illa particula, quæcunque particularum, hoc eſt, particularium corporum ſunt. Erunt enim eius particulæ, & quæ tanquam inſtrumento vtitur: neque ſolum quæ ſeparabilis: ſed & quę ſentiendi, atque cogitatione concipiendi vim habet. & ira, & cupiditas. Opus nanque his eſt, animæ illi, quæ non ſeparabiliter viua reddit: ſed ipſis ineſt corporibus. Erit itaq; eiuſdem ſpeciei anima illa, quæ totius aeris, & quæ particulæ alicuius.

SI QVIA *recipiant aliquid continentis in animalibus animata animalia fiunt. Sin autem aer quidem diſſipatus eiuſdem ſpeciei. Anima uero diſsimilium partium. Quod aliquid quidem eius inerit patet: aliud uero non inerit. Neceſſarium igitur ipſam, aut ſimilium partium eſſe, aut non ineſſe in quacunque particula uniuerſi. Manifeſtum itaque ex his quæ dicta ſunt: quemadmodum neque ipſum cognoſcere ineſt animæ: quia ex elementis ſit: neque moueri ipſam pulchre, neque uere dicitur.*

Si particula quæpiam animæ continentis accepta, ceu omnem vitæ proprietatem habens: quam & illa habeat: diuiſa autem ita, vt in particularius corpus circunſcribatur: quemadmodum & aeris particula, omnem habens qualitatem: quam & totus aer: ſuperatur ſolū, quia particularis ſit: ſi itaque ita ſeſe habeat & anima ea, quæ in animalibus eſt erga eam quę in totis elementis, eiuſdem ſpeciei cū illa eſſet. Quando igitur hæc non ſolum intelligendi, ſed & patiendi quoque facultatem habet: & illa quoque eodem modo ſe haberet. Sin autem hæc abſurda ſunt: quia totorum animas facile pati poſſe cogamus: & aliquando diſſolui: atque illis particularibus ſimiles facimus: quæ interdum in id, quod deterius feruntur: & vt propter hæc in ſola illæ conſiſterint intellectione: patet quod non eodem modo totius aeris anima ſe erga particularem habebit: quemadmodū ipſe aer erga proprias partes. Ipſe quidem enim aer eiuſdem ſpeciei cum illis eſt. Anima vero diuerſarum formarum cum partibus totius eſt. Sin autem id uerum eſt, alterum quidē ipſis profecto inerit: alterū vero non inerit. Verum quoniam haud omnino ambigua anima totius eius reſpectu, quæ partium, aliquid commune habebit. Licet id commune ſit, ut quæ ab vno originem ducunt. Ac quando abundat paſſionibus anima, quæ in partibus reperitur, alterum quidem ipſius animæ ineſt in totis: alterum vero non ineſt. Sola nanque intelligendi vis. At licet in totis quoque ipſa inſit: nequaquam tamen fieri poteſt, quin & ipſa patiendi vis inſit. Quapropter recte concludit, aut ſimilium partium. Habebit enim & quæ tota, & quæ partium eadem. Aut nō ineſſe in quacunque particula vniuerſi. Vbi per vniuerſum non aerem totū Ariſtoteles intelligit: ſed mundum. Quippe cum ea, quę in compoſitis, & in animalibus inſit: propter coniunctionem illam cum corpore: quæ non ſine ordine, atque inclinatione, & impetu in corpus ſit. Ea vero quæ in cœlo reperitur, & in totis quę ſane tota, vniuerſi partes vocauit non ineſt: ſed ſeparabiliter ea viua reddit. Hac itaque ratione potius mihi viſum eſt Ariſtotelica verba dirigere: quam ita interpretari, vt deprehendat, elementa tota vita carere.

QVANDO *autem ſane ipſum cognoſcere animæ eſt, & ipſum ſentire, atque opinari: prætereaque ipſum cupere, atque cogitare, & omnino appetitiones. Fit etiam motus ſecundum locum animalibus ab anima. Prætereaque & accretio, & uigor, & diminutio. Vtrum toti animæ horum unumquodque ineſt.* 89. particula.

Quod inueſtigandum proponitur eſt, vtrum vna ſit in vnoquoque animali anima, aut multæ. Quando quidem & actiones eius multæ, multarumque formarum ſunt. Ac ſi vna, vtrum cōpoſita ex pluribus ſubſtātijs: aut ſimplex quidem, ſed quę multas habeat poteſtates: vnde & multitudo illa actionum proueniat. Neque enim ſane multę diſſipatę erunt ſubſtantię: & quę haud vnius ſint animę perfectiones. Quoniam ſane quemadmodum corpus vnum, atque ipſum quoque animal eſt: neceſſarium & animam quoque vnam eſſe. Pręterea vero vnum quod dicit, ego intellexi, & ſenſi, & concupiui, & appetij, nequaquam eſſet: niſi aliquo pacto vna anima eſſet. Quod itaque vna ſit, perſpicuum eſt. At nunquid ſimplex ſecundum ſubſtantiam, cum potentijs multiplex fiat: aut & ſecundum ſubſtantiam multiplex? Eius nanque quę ſimplex ſit, forſan & potentia, & actio ſimplex eſt. Quemadmodum & eius, quę rationis particeps, rationis particeps. Aut & ſubſtantia multiplex. & ſi hoc, vtrum ſemper quod intelligendi vim habet in nobis, vna cū eo, quod patiendi, atque nutriendi facultatem obtinet inſitum ſit, aut in acceſſu illo ad corpus hęc pręterea aſſumit, atq; ita vna ex pluribus animalibus compoſita eſt. Quemadmodum & anima vnum ſit animal: licet non ſemper nos inhęreamus, ſed aliquando. Ac ſi ita ſe res habeat: profecto prędexiſtentibus diuerſis vitis, ſit aliquando coniunctio licet nonnullæ interdum fiant.

Quod ſi ſemper exiſtant vtrum & reliquæ propter mentem a corpore ſeparentur inueſtigandum: aut mens ipſa inſeparabilis a reliqs ſit. Pertinet præterea caput id, vt & quonam pacto corpora viua reddantur, intelligamus. Vtrum ſcilicet ab aliqua tota poteſtate, aut ab quibuſdam illius poteſtatibus. Et ſi a tota, vtrum ita, vt iuxta aliam alii adſit particulæ, aut tota vbiq; reperiatur. aut vtrum tota ſecundum omnes: aut tota quidem, ſed non ſecundum omnes. Neq; enim ſane & iuxta eas, quę ſeparabiles ſunt. Plato quidem igitur manifeſte poſt vitam illam rationis participem, quam etiam immortalem vocat, eam, quę patiendi vim habeat, quam mortalem vitæ formam ducit, adtexi inquit. Haud tamen ſecus, vt opinor, atq; Ariſtoteles. Qui ſeparabilem quidem nouit: & quæ neq; tanq̃ inſtrumento ipſo corpore vteretur: neque vllam corporis particulam continẽtem: aliquandoq; recedentem illo extrinſecus impetu: atque in ſubſtantiam actionem contrahentem: atq; ſeparatam hanc ſolam, id eſſe, quod vere ſit, ipſum nequaquam latuit. Aliam vero vitam inſeparabilem confeſſus eſt: atque vna cũ corpore ſemper agere voluit. Neq; enim animæ ſunt, ſed vtriuſq;, & perbationes, & huiuſmodi opera. Vt ſenſus, viſa, indignationes: & quæcunque vires rationis participes corpore vtuntur coadiutore. quas etiam diſcurrendi vim habere aſſerit. Cum non ſecus, atq; ſeparabiles illæ ſcientiam pariendo contemplentur, atq; intelligant. Nulla igitur profecto ex ijs, quæ in ambobus collocatę ſunt, in perfecta, atq; abſoluta ſeparatione permanet. Neq; enim omnino ſeiuncta ac ſeparata eſſe poteſt. Quandoquidem perſpicue dictum fuit de intellectu. Seiunctus autem eſt, ſolum id, quod vere eſt: ita vt ſolum ipſum intelligens relinquatur. In illo autem acceſſu intellectus ad ea, quę extrinſecus: vitaque ea, quæ non ſine eminentia, coniunctio illa cum alijs prodit. Sed coniunctio iſta, haud cum continuitate eſt: cuiuſmodi quæ corporatarum partium: ſed quæ ſine corpore quadrat: cum impartibiliter hæ inter ſe iungantur: atq; vna impartibilis tota perficiatur Quemadmodum albi, atque nigri aſpectus vnus eſt: qui iuxta duas rationes ſimul agit. Licet totus, atq; vnus iuxta duas illas ambas rationes ſit: ceu is, qui in tempore impartibili duo ſimul comprehendit. Sin autem ita cum corpore anima colligatur, vt ex ambobus vnum fiat animal: multo quoque magis cõcedendum eſt, id non ſine coniunctione vitæ ex diuerſis fieri formis. Licet illæ quidem inſeparabiles ſint: hæcque ſeparabilis: ſed ita, vt ex diſtantia a ſeipſa, atque inclinatione erga ea, quæ extrinſecus ſunt, inſeparabilis quodam pacto reddatur: atque cum illis cõueniat. At communes quidem actiones ex ſeipſa tota agit: ſeparabiles autem iuxta ſeipſam: vel id obtinẽs, quod aliarum reſpectu ſeiunctum. Nunc itaque Ariſtotelicam dictionem aſſequamur. Cum ille nanque diſtinxerit animæ vim cognoſcendi vim habentes actiones ab iis, quę appetendi facultatem habẽt: cumque varias vtraſque eſſe demonſtrarit: illas quidem, ceu opinandi, & intelligendi, atque ſentiendi vim habentes: has vero ex eo quod rationis, & quod perturbationis particeps eſt. Cupiditas nanque appetitus, vim patiendi habens eſt. Rationis autem particeps ipſa voluntas. Cumque pręterea eas Ariſtoteles admouerit: quę mouendi ſecundum locum facultatem habent: & gignendi vim obtinentes: inueſtigat vtrum toti animę horum vnumquodque inſit, & omni iuxta quam intelligimus, & ſentimus, & mouemur, & aliorum quodcunque facimus, atque patimur, aut particulis quibuſdam diuerſa. At quando ipſum quidem intelligere, eius animę proprium eſt, quę intelligendi vim habet: maximeq; quod ſtabile, atque firmum, ita vt in ſubſtantiam actio contrahatur: aut & quod iam non ſine quadam eminentia exiſtit: quatenus neque tanquam inſtrumento ipſo vtitur corpore: neque ſimul viſum, phantaſiamue comprehendit: licet ipſam inſequentem, tanquam vmbram habeat: ipſum vero quidpiam intelligere: quod patiẽdi vim habere philoſophus inquit, vna cum phantaſia fit: ideo de hoc nũc loquens ipſum diſtinguit a priori illo: dum nos eſſe ait, qui intelligamus, ita inquiens.

ET OMNI *intelligimus, & ſentimus, & aliorum unumquodque facimus, atque patimur: aut particulis diuerſis diuerſa. Et ipſum præterea uiuere, utrum in aliquo horum eſt: aut & in pluribus, aut & in omnibus, aut & alia aliqua cauſa.*

Nos nanque qui compoſiti ſumus, & intelligentes, & ſentientes, haud iuxta illud prius intelligere id agimus. Proprium nanque illud eſt vitæ illius, quæ ſeparabilis exiſtit. Quoniam itaque ipſum compoſitum etiam intelligit: qua ſane intellectione intelligit, etiam ſentit: & reliqua ſimul facit, atque patitur. (Propter viuacem nanque actionem facere dicitur vnumquodque: propter corporeum vero motum pati.) patet, quemadmodum toti animæ, quæ ex omnibus vitis contexta eſt, horum vnum quodque inerit. Quæ nanque tota eſt, compoſitum totum determinat. Totum autem eſt, quod ſentit, intelligit, atque appetit. Quandoquidem & vnum omnia facit. Ita vt eorum ſimilitudinem, atque diuerſitatem cognoſcat. Toti quidem igitur vnumquodque inerit: ſed alias ſecundum aliam vitam agenti. Neque enim iuxta eandem nutritur, atque ſentit: neque ſentit: atque intelligit. ipſumque viuere, & aliud quidpiam ſecundum vnumquodque. vt iuxta id, quod ſentiendi, atque intelligendi, atque nutriendi vim habet. Quandoquidem vnumquodque haud ſimpliciter viuere eſt: ſed adiecta differentia. Quapropter ita aliud eſt, vt ipſum animal, ab eo animali, quod rationis particeps ſit. Atque in vnoquolibet eſt animali, atque in omnibus ſimul, quod ex ſeipſo eſt, ita vt excitetur, ac quaſi ferueat.

DICVNT *autem quidam diuiſibilem ipſam eſſe: &* 90.particula.
alio quidem intelligere, alio autem appetere. Quid itaque ſane continet animam, ſi diuiſibilis nata eſt? Neq; enim ſane corpus. Videtur nanque contrarium, potius anima corpus continere. Egreſſa nanq; ipſa euaneſcit, ac putreſcit.

SI *itaque alterum quidpiam unam ipſam facit: illud in* 91.particula.
primis eſſet anima. Oportebit autem rurſum & illud inquirere: utrum unum, aut multas habens partes. Siquidem enim unum, propter quam cauſam non confeſtim & anima unum eſt. Sin autẽ diuiſibile, rurſum ratio inueſtigabit, quid continens illud. & ita ſane progreditur in infinitum.

Et illi itaque totam volunt, & intelligere, & appetere: ſed alio, atq; alio. Neque id innuit, quod tota alio, atque alio: ſed ceu diuiſibilis, atque ceu particulis. Cum oportuerit, tanquam indiuiſibilis dicere atque ita, vt diuerſæ vitæ indiuiſibiliter inter ſe coniunctæ ſint. Vnde & requirit quod contineat, haud iniuria. Partibile nanq; omne cohibente indiget. Sin autem partibilis anima ſit, neq; ſeipſam, neque aliud aliquid continebit: quemadmodum neq; corpus. Verum anima corpus cohibet. Ea nanq; egreſſa euaneſcit. Impartibilis itaq; eſt. Quoniam ſi ipſa quoque cohibēte indiget, aut ſtabimus prope id, quod impartibile ſit: & illud anima erit: aut in infinitum progrediemur.

92. particula. DVBITARE *autem aliquis poſſet, & de particulis eius, quamnam poteſtatem habet unaquæq; in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, par eſt & particularum unamquamq; continere aliquid corporis. Id autem ſimile eſt impoßibili. Qualem nanq; particulam, aut quo pacto intellectus continebit, difficile uel fingere.*

Expō. Tota quidem anima ſecundum Ariſtotelem, & ſecundum eos, qui diuiſibilem ipſam ponunt, corpus continet. Sed quemadmodum tota ſentit ex ea ſentiendi vi, quam nacta eſt. Quia quęlibet vis impartibiliter vna cum toto hęret: neq; cum diſtantia aliud aliquid exiſtit: vt quod animo cōcipiendi vim habet. Ita continet quidem tota: ſed iuxta eius inſeparabiles vitas, propter impartibilem & harum coniunctionem in ipſa tota. Verum nequaq̃ iuxta intelligendi vim. Quod iis, qui partibilem ipſam ponunt, non conuenit. At licet ipſam partibilem aliquis eſſe concedat: atque ita totam ſimul extenſam, vt totius complectendi vim habeat: erunt & partes cum partibus ita diſpoſitę, atque eum in ordinem redactę: vt quę cuique conueniat, eam continere valeat. Ita, vt & animata quęlibet particula corporatę particulę cōtinendę facultatem adepta ſit. Quare & intellectus quoq; huiuſmodi erit. Id autem vel fingere difficile eſt. Inſeparabile nanq; ab eo quod continetur, exiſtit, quod proxime ac coniunctim continendi vim habet. Separabilis autem intellectus eſt. Et id quidem illius eſt, tanquam ipſum id illud continens. Id vero ſuipſius, ſeipſum intelligens, atq; in ſeipſum conuertens. Prętereа licet impartibile ſit, quod partibilium cohibendorum vim habeat: attamen circa ea diuiſum eſt. Atq; id non ſolum non in ſeipſum, ſed ne pręſtantiora quidem erga illa conuerti poteſt: cum iam illud, quod continetur, ſubierit. Ille vero & illa pręſtātiora intelligit: atq; illa poſſidet. Qua itaq; ratione impeditur ipſum intelligere a corpore? Quoniam corpus a tota anima iuxta inſeparabiles illas vitas pendet. Propter iſtam autem connexionem, non ſolum iis, quę ipſo vtuntur: ſed iis quoq;, quę ipſo nihil vtuntur, affert impedimentum. Quemadmodum & de acu, multo antea dictum fuit.

93. particula. VIDENTVR *autem & plantæ cum diuidantur uiuere: & ex animalibus quædam inſectis, ſeu eandem habeant animam ſpecie, licet non numero. Vtraque igitur particularum, ſenſum habet, & mouetur ſecundum locum, ad aliquod tempus.*

94. particula. SIN *autem non perficiunt, nihil abſurdum. Inſtrumenta nanq; non habent, ita, ut ſeruent naturam. At nihilo minus in utraq; particularum cūctæ inſunt particulæ animæ. Et eiuſdem ſpeciei ſunt inter ſe, ac cum tota. Inter ſe quidem, quippe quæ non ſeparabiles ſint. Cum tota autem anima, tanquam diuiſibili exiſtente.*

Expō. Et id quoq; eam habet vim, vt demonſtret indiuiſibilem coniunctionem plurimarum ſubſtātiarum, atq; viuacium potentiarum, quæ in vnoquoq; ſint. Particulę nanq; eius, quod tanquam diuiſibile affertur, licet quadam ratione iunctæ inter ſe ſint: attamē proprium vnaquęq; ſitum habet. quemdamodum oculus, & naſus. Vitæ vero ita iunctæ ſunt: vt & vnicuiq; corporis particulæ omnes interdum adſint: cum aptæ ſcilicet ad omnem receptionem illæ fuerint. Plantæ nanque ramus totam habet vegetandi vim obtinentem animam: quæ nutriendi, augendi, atque generandi facultatem obtinet. Ac cum quædam animalia inſecta in duas diuiduntur partes, vtraque particula ad aliquod vſq; tempus, & mouetur, & ſentit. Patetq;, quemadmodum etiam nutritur. Neque enim ſine hac reliquę adſunt. Dilucidumque exiſtit, quemadmodum non ſolum ſpecie, ſed numero quoq;, vt iam diximus, vita illa tota impartibilis in vno quoq; impartibiliter adeſt: cum illorum particulæ ad indiuiduam illam vitā aptę ſint. Siue coniunctę eæ inter ſe ſint, ſiue diſiunctæ. Verum cum in iis, quæ diſiunctæ ſunt: haud in ambabus ſint ſalutis inſtrumenta: quę principatum obtinere dicuntur: ideo haud datum eſt, diu ipſam animam numero in ambabus illis reperiri. Nanq; in plantis radices numero diuerſę ſunt. Sin autem extremę iſtę vitę impartibiliter inter ſeſe ſimul exiſtunt: multo magis, quę præſtantiores etiam eiuſdem ſunt ſpeciei, vt ipſæ animæ inter ſeſe, ac cum tota. Animas autem nunc appellat, non illas, quæ in plurimis ſint animalibus: ſed diuerſas illas vitas, quę in vnoquoq; reperiuntur animali. exempli gratia, vegetandi vim habentem, ſentiendi, ratione vtendi. Haſque & inter ſe, & cum tota eiuſdem eſſe, conſimiliſue ſpeciei inquit. Non quia quod vegetandi, quodq; ſentiendi facultatem habet ſpecie idem ſit: ſed propter inſeparabilem illam inter ſe cohęrentiam. Quippe cum vnumquodq; vitę forma vna cum aliis ſit: ac propter hanc cauſam vnumquodq; etiam quodammodo omnia ſit. Quoniam & quod vegetandi vim habet, eam obtinet facultatem, vt nutriat, atque gignat illud inſtrumentum noſtrum quod ſentire, atq; ratione vti valet. Atq; huiuſmodi quod ſentiendi vim habet, erga id, quod ratione vti poteſt. Arte itaq; perficitur & viſus, & auditus, & tactus. & phantaſia rationem exaudit. At eiuſmodi eſt, vt vim quodam pacto habeat nutriendi. Indicio autem eſſe poteſt appetitio, atque oblectatio nutritionis, cum vtraque ſentiendi vim habeat. & vis illa rationis particeps, quæ vtranque fere participat. Iuxta vitam nanque eam, quæ in id quod mortale progreditur: cum illis amicitiam init. Vnde haud huiuſmodi intellectio abſque viſo, ſeu imaginatione exiſtit. Hac itaq; ratione inter ſe conſimilis ſunt ſpeciei, quia ſimul omnes indiuiſibiliter in animalis conſtitutione conſiſtant. Toti vero animæ tales ſunt, ceu diuiſibili ſecundū accidens, inquit, exiſtenti: vt Alexander expo-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

nit: cum diuidatur, quia corpus diuiditur: ita, vt in vtraque particularum tota appareat. Verum id eam habeat vim, vt demonſtret particulares eiuſdem eſſe ſpeciei cum tota: haud tamen iccirco modum ſignificat: quo ſcilicet pacto ſint eiuſdem ſpeciei. Id quod, illa particula, quippe quæ, indicat. Potius quidem igitur eſſe intelligendum eſt: quoniam non tanquam ſimplex: ſed tanquam ea, quæ ex illis perficiatur. Atque ita perficiatur, vt & diuidi quoque poſſit. Cum omnium confesſione intellectus a reliquis ſeparetur: forſanque & illa quoque anima, quæ ſentiendi vim habet, ab ea, quę vegetandi. Si tamen primam ſubſiſtentiam nō in corpore habeat: quod nutritione indigeat: ſed in pręſtantiori quopiam. Illud autem notum eſt: quemadmodum illa noſtra vegetandi vis huiuſmodi eſt, vt cum ſenſu, atque ratione cohęreat. & quę ſentiendi vim habet cum ratione. Quapropter hæc quæ in nobis ſunt, neq; omnino eadem ſunt cum vegetante illa vi, quę in plantis reperitur: neque cum vi ea vegetandi, ac ſentiendi, quę in iis animalibus extat, quæ ratione carent. Hæc enim quę in nobis ſunt, rationem fere quodam pacto participant. Illa vero vt ad aliquam cum ratione affinitatem perueniant, fieri non poteſt. Ariſtotelis autem dictio, qua ſcriptum eſt, Inter ſe quidem, quippe quę non ſeparabiles ſint, cum tota vero anima tanquam diuiſibili exiſtente, inordinate collocata fuit. Quoniam ab animis ad particulas traducta eſt: & quoniam pro datiuo, vtitur genitiuo. Nanque cum particula illa inter ſe in datiuo ponenda fuerit, in genitiuo apud Græcos extat.

95. particula. VIDETVR *preterea & in plantis principium anima quoddam eſſe. Solam nanque hanc participant & animalia, & plantæ, & hæc quidem ſeparatur a ſentiendi uim habente principio. Senſum autem nihil ſine hac habet.*

Expō. Cum animas appellarit diuerſas in nobis vitas: de ea quidem, quæ rationis particeps eſt, aut ea, quę ſentire poteſt, quippe cum illud, quod principatum obtinet habeant, & a forma ſtent, & propter hanc quoque cauſam animæ recte dictæ fuerint, haud quidpiam attulit. De vegetante vero, quod anima quoq; ſit, declaratione dignum indicauit. Nam primo ipſam principium eſſe prædixit: deinde id ipſum demōſtrat: ex eo ſcilicet, quod eam ſolam participent & animalia, & plantę: & quia ipſa ſeparari poſſit a principio ſentiendi vim obtinente. Nihilque abſque hac ſenſum habeat. Senſum ſcilicet qui pati poſſit: & qui ex ſenſorij percuſſione excitetur. Ex quibus ſatis ſuperque vegetantem vim a forma ſtare, principatumque obtinere confirmatur. Si nanque omnium confesſione vitis illis adhęret, quę formę locum obtinent, atque principatum habent, ipſa quoque principatum, atque formæ locum obtinere dicetur. Et ſi ſine illis, atque ex ſe plantas perficit: eſſe quoque omnino pfecta quędam animata forma debet.

PRIMI LIBRI FINIS.

STVDIOSIORIBVS PRAESTANTISSIMI PHILOSOPHI AC PERIPATETICORVM PRINCIPIS M. ANTONII PASSERI AVDITORIBVS.

IOANNES FASEOLVS S. P. D.

SECVNDI *huiuſce libri initium præclaram mihi occaſionem præbere uidetur: ut quædam uobiſcum optimi condiſcipuli agam. De quibus licet ſeparatim cum aliquibus perſæpe locutus ſim: attamen quoniam nunquam ante hac huiuſmodi oblata mihi fuit facultas, eam nunc non prætermittam. Ad octaui nanq; iam anni finem uentũ eſt: ex quo præſtantiſſimũ philoſophum, ac his tẽporibus peripateticorũ principem M. Antoniũ Paſſerum audiens naturali ſcientiæ operam do. Vnde & naturalis auditionis, & horum de anima librorum expoſitionem ter ab eo accepi. Quæ eam ſane ob cauſam commemorare uolui: quo quæ de huiuſmodi rebus a me dicentur: ab eo dici perſpicere poſſitis, qui & quæ loquatur, nouerit: & quæ cognoſcat uere narrare poſſit. Multi nanq; cum ſint Ariſtotelis interpretes: attamen duos ubiq; fere locorum a clariſſimo Doctore noſtro, alijs anteponi, animaduerti. Quod haud ob id ſane ab eo factum fuit, quod alicui addictus eſſet. Sed quia ueritati ſeruiens hos rectius in Ariſtotelis obſcuris, abditiſque ſententijs ſenſiſſe, cognorit. Quorum alter ille eſt, quem uix ob nonnullorum faſtidium ſine præfatione nominare audeo. Arabem autem illum ſignifico, quem Auerroem uocant. Qui licet, ſi uerba ſpectare uelimus, obſcurus, ieiunus, incultus, horridus, atq; omnino barbarus dici poſſit: attamen is perſæpe eſt, ſine quo uix ad ueram Ariſtotelicorum ſenſorum cognitionem peruenire queamus. Alter uero hic eſt, quem medis in Græcia natum, mea nunc opera latine loqui uidetis. De cuius ſcribendi ratione illud tantum dicam: quod ut & philoſophus, & interpres abſque ulla dubitatione ſcripſit. Quapropter nihil ſane mirum cuiquam uideri debet: ſi dum res difficillimas, ab hominumq; notitia remotas inueſtigat: in linguæ elegantia, atque nitore haud omnino occupatus eſt. Licet neq; hunc eam ob cauſam eſſe concedam, qui hac in re ullum ſubeat reprehenſionis genus. Cæterum ſi res ipſas, rerumq; notitiam tibi proponas, Dij boni, qui quantuſq; erit? is nanque eſt, qui uere Ariſtotelis ſcripta exponat: qui quæ uir ille acutiſſimus nouerit uideat: qui omnem antiquorum uel Platonicorum, uel Pythagoræorum diſciplinam teneat: qui eos defendere ualeat: cuiuſq; deniq; opera non pauci Ariſtotelis libri, hiq; in primis a nobis intelligi poſſint. Quare iam illud uobis perſuaſum eſſe debet: nullum eſſe, qui præter hunc in manibus habendus ſit. Alij nanque omnes: Themiſtio tamen excepto, quem non in interpretum, ſed in authorum excellentiorum potius numero, propter diuinam, breuem, atque abſolutam illam complectendi rationem colloco: duobus his, de quibus mentio facta fuit, cedunt. Verum & inter hos ita ſeſe res habet: ut quicquid boni, in his præſertim de Anima libris, Arabs ille dixerit: de hoc ſumpſerit. Siquid uero rarum, atque nouum, nec ſatis cui adhæreatur dignum, adduxerit, illud ſuum ſit. Quam ſane ob rem, quo ij pacto, qui ibi tempus conterent, ſe præterea excuſandos putent: non uideo. Cum iam eum, per quem ille recte dicit habeant: & ita habeant, ut nihil niſi purum, atq; ſincerum, niſi elegans, ac nitidum in eo reperiri poſſit. Ibi autem omnia horride, atq; barbare ſcripta: nonnullaq; haud recte cum in Philoſophia, tum in Ariſtotelicarum ſententiarum expoſitione, extent inuenta. Huc itaq; optimi, mihiq; cariſſimi adoleſcentes, huc ſpectate: huc mentẽ illam ueſtram, atq; ingenij acumen dirigite: alios omnes negligite: Simplicium unum uobis die, noctuq; uerſandum proponite. Vobis iam dux præſtantiſſimus ipſe noſter Doctor M. Antonius exiſtit: uobis hunc tradit: uobis commendat: uobis in cœlum laudibus effert. Quicquid Auerroi hactenus tribuit eam ob cauſam fecit: quia uos hoc carere uidebat. Quo nanq; uti non poſſis, licet habeas, attamen ſine eo eſſe uideris. At is nunc Faſeoli ueſtri opera latinus factus eſt: & ita factus ut perpauci forſan ante hac Ariſtotelis interpretes ita facti ſint. Quare & in hoc ueſtram omnem operam collocate, & illum iam de manibus deponite. Confido enim ſi aliquid in hoc ſtudij poſueritis, illud quamprimum euenturum, ut tum præſtantiſſimæ, ac maxime in philoſophia res notæ fiant: tum ita tractentur: ut priſcorum, & græcorum, & latinorum ſplendorem referant. Quæ huiuſmodi nempe ſunt, ut ubi ambo uideris, nihil preterea requiras. Hæc itaque ſunt, quæ propter incredibilem quandam meam erga uos beneuolentiam, mihi hoc loco uobiſcum commẽtari uiſum eſt. Verum ne longior iam ſim, ad rem ipſam accedo. Vos quo ſoletis ſtudio bonis literis incumbite: meq; amate.*

SIMPLICII COMMENTARIVM
IN SECVNDVM DE ANIMA ARISTOTELIS.
IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

CVM in primo huius de anima tractationis libro, antiquorum opiniones hiſtoria proſecutus Ariſtoteles ſit: eaſq; in medium adduxerit: atq; inde ſubſtantiam animam eſſe, atq; incorpoream habuerit: & quod altera eius pars eiuſmodi eſt, vt viuens ipſum corpus, quod mouetur, determinare poſſit: altera vero mouens ſit: & quod anima quę rationis particeps eſt, quaſdam habet actiones: quę neq; tanquam inſtrumento ipſo vtuntur corpore. Deinde vero cum & illud quoq; conſecutus ſit: quod anima principatum in primis obtinet & quod cognoſcit non ex elementari quadam conuenientia: ſed ex huiuſmodi conuenientia, quæ a forma ſtans, quæ cognoſci debent, reſpicit. Cumq; pręterea noſter philoſophus demonſtrauerit, quid diuerſum ſit inter totorum elementorum, atque animę vim eam, quę in particularia vergit: atq; vnam in vnoquoq; animam reperiri nobis etiam in memoriam reuocauerit: nunc ipſe ſua ex ſententia ex hoc ſecundi libri initio contemplationem ordiens: & de omni mortalium animalium anima, tractationem hanc fieri volens, præcipue inueſtigat quid commune omnibus animis ſit: ex quo omnes ſint, atq; dicantur, quę mortalium, vt dictum fuit, animalium animę. Verum quando neq; eiuſdem ſpeciei inter ſe ſunt: neque aliquid ipſis commune vniuoce ineſt: licet neq; omnino ambigue. Quandoquidem & vna quodam pacto animatæ vitę ſignificatio eſt: quę ſcilicet intrinſecus mouendi vim habet. Non autem plures iuxta vnũquodque ſingillatim: quemadmodum in iis, quę pure ambigua ſunt. Alia nanq; ſignificatio terreſtris canis eſt diuerſa ab ea, quę marini, & ab ea, quę cœleſtis exiſtit: & ab ea quoq;, quę conuulſionem ſignificat. Prætera vero animæ, quę acquiritur notitia, & vna eſt, & commune aliquid habens, variat in vnaquaq; forma: ita vt & iuxta profunditatem varietas non pauca facta ſit. Quemadmodum ſeſe habent, quę ab vno, & ad vnum dicuntur. Vnde fit vt neceſſaria ſit horum contemplatio, non iuxta id tantum, quod commune ſit: neq; iuxta id ſolũ, quod permutatũ: ſed ſecundum horum vtrunq;. Quo vt ſeſe res habent, ita eas cognoſcamus. Neq; enim quod commune abſq; ea, quæ dicta fuit differentia: neq; quod permutatum, atque varietatem perpeſſum, abſq; illo communi, aut eſſe, aut perfecte cognoſci poſſet. Cæterum quãdo noſtra cognitio, quę diuiſibilis eſt, non valet confeſtim a principio vtrunq; percipere: anteaquam ſpeciatim vtrunq; cognorit: ideo iure noſter Ariſtoteles, quid commune ſit, antea contemplatur: cum ita commune ſit, vt quę multis dicuntur modis. quemadmodum quod eſt: quemadmodum bonũ: quemadmodũ vnum: quemadmodum ſalubre. Non ſolum enim, eorum quę vniuoca ſint, ſed & eorum quę ita communia exiſtant, vna eſt ſcientia. Vt ipſe quoq; philoſophus nos in ea tractatione docet: quę poſt naturalia in manus ſumit. Vbi & vnam exempli cauſa, ipſius vnius affert rationem: licet illud multis dicatur modis. Eademq; ratione, & in naturali tractatione vnã motus definitionem dat. Neque id vlla vituperatione dignum, communem ſcilicet eorum, quę multis modis dicuntur, afferre definitionem: quod huiuſmodi quoq; eſt, vt vel neceſſario efficiatur. Verum quod in grauem reprehenſionem incidit illud eſt: ſi communi contentus ſis: neq; quod iuxta vnumquodq; proprium ſit, addas. Ita vt & ex communi ſimul, & ex proprio vniiuſcuiuſque certam adipiſcamur notitiam. Cęterum anteaquam vlterius progrediamur, illud quoniam maximi refert, iterum in memoriam reuocandum: quemadmodum præcipuum noſtri philoſophi propoſitum eſt, de ea agere anima: quę in mortalibus reperitur animalibus: quibus & noſtra quoq; rationis particeps adſcribitur.

1. particula.

QVONIAM *autem quæ tradita ſunt de anima ab aliis, quatenus unuſquiſque explicauit, antea dicta ſunt. Nunc tanquam ex principio rurſum reuertamur. Ac conemur determinare quid eſt anima: & quæ ſit communitatis ratio eius.*

Expõ.

Verba ſane illa tradita ſunt, non ſolum ſcriptis mandata fuiſſe ſignificant: ſed & accurate tractata. Quippe cum in tractatione apparuerit, & quod incorporea omnis anima ſit: & q̄ a ſubſtantia ſtat: & quod principatum obtinet, tanquam ea, quę cum forma exiſtat: & quod impartibiliter iuncta ſit. Nobis autem Ariſtoteles pollicetur ſe determinaturum, atq; maxime communem animæ rationem traditurum. Ita, vt quę omni animæ, de qua ſermo eſt, communiter inſunt, contempletur: quo poſtea, quę vniuſcuiuſq; propria admouere valeat.

2. particula.

DICIMVS *ſane unum quoddam genus eorum, quæ ſunt ſubſtantiam. Huius uero id quidem tanq̃ materiam.*

Expõ.

Cum de ea ſermo ſit anima, quę in mortalibus animalibus reperitur: quę haud omnis eiuſdem eſt ſpeciei erga omnem: neque eodem ordine ſolum inter ſe animalia diuidantur: ſed & ſecundum profunditatem maxima ſit in ipſis differentia: inueſtigat Ariſtoteles, vt iam dictum fuit: quod communiter omnibus ineſt. Licet non vniuocum illud cõmune ſit: ſed quod iuxta vnamquãq; formam variatur. Ita vt neq; illud ipſum commune abſq; vlla varietate permaneat, non ſolum quatenus ad eas differentias ſpectat, quę eodem diuidunt ordine: ſed & in profunditate per magnam permutationem ſubeat. Quoniam & ipſum quoq; commune ſecundum ſe diuerſum efficitur: cum pręſtantius, aut ignobilius id ipſum ſit, quod vere eſſe dicitur. Neque ita hęc diuiſio ſeſe habeat, vt in iis, quę eodem ordine collocantur: cum hic iuxta illud ipſum, non autem

tem iuxta differẽtias fiat. Nihil nanq; magis, aut prius, aut certius color eſt, qui in albo, q̃ qui in nigro reperitur. Quod autem eſt, magis proprie, ac potius eſt in ſubſtantia, q̃ in alijs generibus. Et ipſum bonum magis proprie in diuina illa cauſa extat: q̃ in ijs, quæ effecta ſunt. Ex ijs, multo magis in ſempiternis illis, quam in ijs, quę ortui, atq; interitui obnoxia. Diuerſum itaq; redditum eſt, & quod in homine, & quod in equo reperitur animal. Licet id ab eis eius differentijs factum ſit, quæ diuidendi: non autem ab eis, quæ conſtituendi vim habent. Quapropter & non quatenus animal. Ipſum vero cœleſte, & terreſtre & quatenus animal. Incorruptibile nanq; & corruptibile huiuſmodi ſunt differentiæ vt quod eſt, diuidere poſſint: animalis autem conſtituendi vim habeant. Ipſum vero per ſe agens, aut non, differentiæ ſunt, quæ illud conſtituere valent, quod eſt, & quod ſimpliciter, atq; aliqua cum conditione appetendum ipſum bonum ſtatuit. Quod itaq; hac ratione commune, & in ipſis animis inueſtigandum propoſitum fuit. Cum igitur ſubſtantiam omnem animam eſſe noſter Ariſtoteles ſumpſerit: quoniam vita anima eſt: & anima ſubſtantia: quoniam & ipſum quoq; animal: id autem ſubſtantia eſt. Ita, vt ante ipſum animal vita quoq; ipſa ſit ſubſtãtia: p quam, & qua ipſum animal determinatum eſt. Nanq; tanq̃ animal ſubſtantia eſt: & tanq̃ animal cõtrariorum ſuſcipiendorum vim habet: cum eius corpus iuxta vitam contineatur. Cum igitur, vt dixi, ex his ſumpſerit, animam eſſe ſubſtantiam: & non materialem: quoniam ſubſtantia materialis imperfecta eſt, iuxta obſcurum, atq; tenuem quendam formæ terminum, quatenus formarum recipiendarum vim habet, ſubſiſtens. Opus nanq; eſt, quod formarum recipiendarum vim obtinet, cum ipſis quandam habere conuenientiam: nequaquam tamen eas ipſas eſſe. Et viuax itaq; materia, tenuem quandam habet cum vita conuenientiam, tanquam ea, quæ recipere valet. Vnde huic quidem poteſtate, animæ vero actu ipſum viuere adeſt. Anima ergo minime materialis animalium ſubſtantia eſt, neq; compoſita quoq; eorum ſubſtantia dici poteſt. Neq; enim primo: ſed ſecundo, & ex vitæ participatione ipſum animal perficitur. Et omne compoſitum ſecundum formam eſt, atq; hoc aliquid eſt. Ita vt ipſa forma, & hoc aliquid, quod eſt, primo ſit. Et ipſa itaque vita ante animal etiam ſubſtantia eſt: & viuax ſubſtantia: non ceu ex participatione viuens. ſed ceu id ipſum, hoc eſt, vita exiſtens. Hęc autem eſt animalium forma. Neque itaque ſecundum materiam, neq; ſecundum id, quod animatum ſubſtantia ipſa anima exiſtens, ceu forma erit ſubſtantia. Subſtantiæ ſane tanquam materiam alteram partem philoſophus eſſe inquit.

QVOD *ſecundum ſe quidem non eſt hoc aliquid. Alterum uero formam, atq; ſpeciem, iuxta quam iam dicitur hoc aliquid. & tertium quod ex his.*

Illud hoc, hanc habet vim, vt determinatam indicet permanentiam. Quod nanq; in circunſcriptione quadam, atq; termino poſitum ſit: quodq; fere ſub ſenſum, atq; demonſtrationem cadat, ex additione illius particulę, aliquis, & quod particulare ſit, indicare Ariſtoteles conſueuit. Particulare autem eſt, quicquid compoſitum eſt. At non quemadmodum forma ea quidem particularis eſt: alia vero, quæ communiter eorum determinandorum vim habet: quæ eiuſdem ſint ſpeciei, vt in alijs determinatum fuit. Neque igitur materia, hoc aliquid eſt: quippe quę indefinita ſit, propter imperfectam ſubſtantiam ſuam, & poteſtate exiſtentem: & quę termini quidẽ recipiendi vim habeat: verum haud adhuc determinata ſit. Neq; forma. Ea nanq; terminus eſt, & perfectio, & prima, atque ſecundum ſe ſubſtantia. At quod terminatur: & quod abſoluitur, atq; perficitur: & ſubſtantia ſecundum alterum eſt, illa exiſtit, de qua hoc aliquid dicimus. Quæ quidem ſubſtantia ex forma, tum quod ſubſtãtia, tum quod huiuſmodi ſit ſubſtantia, conſecuta eſt. Cũ ex materia, quod indefinita quadam ratione ſit, & quod poteſtate habeat. Omne nanq; quod ex materia componitur, ortui, atq; interitui ſubijcitur. Et propter hãc cauſam, non eſſe, vel dum ſit dici poteſt. Quippe cum in eo, quod nunc ſit, ſuum perfectum habeat eſſe: & ipſum quoq; antea non eſſe, ceu id, quod gigni potuerit: & vt poſtea non ſit: tanquam interire valens. & ita vtraq; ex parte vim ipſius non eſſe nanciſcatur. At ex forma tum ipſum definite, atque perfecte eſſe: tum vt huiuſmodi ſit, conſequitur.

EST *autẽ materia quidem potentia, forma autẽ actus.*

Non ſane materia poteſtate eſt: ſed ſubſtantia poteſtate. Neq; ceu vnquam actu futura. Manet enim ſemper quod vere eſt. Sed ex illa recipiẽdi facultate perficitur: & ita ſubſtantia quædam tenuis, atq; imperfecta eſt. Forma autem actus eſt, tanquam perfectio, & in perfectione ſuum habens eſſe: & ceu id exiſtens, quod eſt: compoſitum in perfectione continens.

ET *hec dupliciter: altera quidem, ut ſcientia: altera uero, ut ipſum contemplari.*

Cum formam quandam vel animam ſit Ariſtoteles collocaturus: cumq; puram, atq; eam, quæ primo forma ſit, impartibilem omnem nouerit: & ob hanc quoq; cauſam nequaquam actionem a ſubſtãtia ſeiungentem: ſed ſua ex ſubſtantia actum exiſtere. Cum animam ceu primo ab impartibili illo decidentem viderit: & quę diſtinctam habeat a ſubſtantia actionem: & ita, quę neque ſemper adſit, cum in corpus vergat, ideo dupliciter inquit formam eſſe. Haud eam tamen intelligens, quæ ſine materia ſit: neq; eam, quę illorum determinandorum vim habet, quę ſine materia ſunt. Sed quæ eorum, quæ ortui ſubiecta. Quorum animæ non eandem ſemper agũt actionem. Et formę omnes aliorum omnium variando tamẽ, determinandorum facultatem habent. Perſpicue itaq; mortalium animalium anima, nõ in eo perficitur, quod agat: quippe quę aliquando ſit, & non agat: aut non eodem modo agat. Quapropter ſecundum habitum actus eſt. Nequaquam autem illa actio, quę ex habitu ſit. At in ijs quæ ſine materia ſunt, eadem eſt cum ipſa actione ſubſtantia. Et in ipſa anima quoq; quicquid eius omnino ſeparabile: licet ſecundo, atq; propter illam coniunctionem cum mente contrahat in actionem.

SVBSTANTIAE *uero in primis eſſe uidentur corpora: & ex his naturalia. Ea nanq; aliorum principia.* *3. particula.*

Expō. Cum triplicem ſubſtantiam aſsignarit: vnam quidem, tanquam imperfectam, ac nondum determinatam: quæ indefinita quidem exiſtit: verum nequaquã ipſi termino aduerſatur: atque adeo eius recipiendi vim habet, atq; ipſum appetit. Alteram vero determinatam: ſed non ex ſe: nam ex alia: eaq; forma eſt: quę & quod indefinitum, quadam ratione participat. Tertia vero tanquam primus terminus, atq; perfectio exiſtit: ſiquidem per eam compoſitum ipſum eſt: & ſiquidem actus ipſa forma eſt. Inueſtigat igitur in quanam ex his anima collocãda ſit. Pręſertim quia ante ipſam ſubſtantiam eſſe, ex ijs, quæ ab ea determinantur, nobis oſtendit. Nobis nanq; priora ſunt: quę naturę reſpectu poſteriora. Determinantur autem anima, tum animata, tum viuentia. Quod vero hæc ſubſtantiæ ſint, ex eo confirmauit: quod omnia naturalia corpora ſint: quæ omnibus ſubſtantias eſſe, perſpicua ſunt. Quippe cum neque in ſubiecto ſint: & contrariorum recipiendorũ vim habeant: & quia ſenſui quoq; notiſsima ſint. At videntur etiam mathematica nonnullis eſſe ſubſtantiæ: quemadmodum Pythagoræis. & quæ arte conſtant, vt multitudini. Exempli gratia lectulus, & nauigium: propter ligna ſcilicet, quæ ipſis ſubiecta ſunt. At ita ſeſe rei veritas habet: quod ex his ſola naturalia corpora ſunt: quę & videntur, & exiſtunt. Hæc etenim aliorum principia ſunt: atq; eorum in primis, quæ videntur: ſed non ſunt, & mathematicorum, tanquam eorum, quæ ex ablatione accepta ſint. Eorum vero, quæ arte fabricata ſint: tanquam illorum, quę in naturalibus ſuum habeant eſſe.

EX NATVRALIBVS *uero; alia quidem habẽt uitam: alia uero non habent. Vitam autem intelligimus per ſeipſum nutritionem, & accretionem, & decretionem. Quare omne corpus naturale participans uitam, ſubſtantia eſſe poterit. Subſtantia autem ita, ut compoſita.*

4. particula. QVONIAM *autem eſt corpus tale, uitam nanq; habens: haud eſſe poterit corpus anima. Neq; enim eſt ex iis, quæ de ſubiecto corpus.*

Expō. Non habent ſane vitam, quę diuulſa ſunt ab elementis, & quęcunque mortua ſunt. Aguntq;, quę ipſam habent: nequaquam tamen ceu accidens quoddam ipſam participantia: quemadmodum lignum lecti formam participat. Subſtantię nanq; ipſa viuentia ſunt. Vnde ſubſtantia ipſa quoq; vita eſt: atq; ea pręſtantior, quę corporata eſt. Siquidem per ſe continentur corpora illa animalium inſtrumentaria: & contrariorum recipiendorum vim habent. Aliaq; pręterea ratione viuẽs ipſum corpus magis ſubſtantia eſt, quã id, quod anima caret: quia viuentia & ex ſe ad actionem excitantur: & vt ſubſtantias gignant, facultatem habent. Tum ſubſtãtię itaq;, nim multo magis ſubſtantię viuentia ſunt, quã ea, quę anima carent. Quare & ipſa quoq; vita, iuxta quam viuentia exiſtunt, ſubſtantia, & primo, & ſecundum ſe ſubſtantia eſt. Et adhuc magis illa iuxta quam, aut a qua viua ipſa redduntur viuentia. Anima vero illa eſt iuxta quam: & in primis ea a qua. Ea enim iuxta quam particula eſt aīę, aut ſpectrũ aīę. ipſum vero mouẽs, quę proprie aīa eſt. Vitã aũt appellat nutritionem per ſeipſum, & accretionem, atq; decretionem. Non quia in his ſolis ipſum viuere collocatum ſit. Cum & appetitus, & ſenſus, & intellectus vitę ſint. Neq; quia omne viuens harum particeps ſit: ſed ſola mortalia. Quoniã neq; nutriuntur, neq; creſcunt, neq; decreſcũt ipſa cœleſtia. At quãdo animatorũ Ariſtoteles, quemadmodũ & Plato quoq; propriũ eſſe vult, ipſum intrinſecus moueri, poſtremã in his accepit vitã, demõſtrans, & eam quoq; motũ quendam ordiri. Nutritio nanq;, & accretio, atq; decretio, mutatio ſecundum qualitatem, atq; quantitatem eſt. Quarum vna implet, quod deficit, ſecundum vim ſuam: atq; in quanto poſita eſt. Altera vero abundeq; aduehit, atque addit. At tertia vtroq; modo adimit. Cęterum fit quidem & in ijs, quę anima carent additio, atq; ablatio. Verum cũ ex ſeipſo fiat, tunc animatorum proprium. Ipſe nanq; ignis, qui comburẽdi vim habet, & permanet, & maior fit: quia ſcilicet diuidatur: atque alius alibi collocetur: cum alibi quoq; alia ratione ardentem materiem occupet. Vnde neq; nutritio, neq; accretio hęc dici poteſt. Neq; enim permanet, qui a principio ignis aderat. Sed ortus atq; interitus ignis eſt: cum alius quidem corrũpatur: alius autẽ fiat: dũ ab alio priori ſemper qui deinceps ſequitur, fit. Cereæ vero pilæ, ſi in ſuperficie paruũ quid admouerimus: priorem quidem magnitudinẽ augebimus: cum tamẽ illa cera nihil, quo ad accretionẽ agat: ſed ſolum patiatur: neq; per eam ipſam totam pręterlabatur. At ſi aqua quoq; fit: quæ quãtacunq; erat, remaneat: maiorq; fiat, quę quę prope ipſam poſita ſunt, putreſcant, in aquamq; cõuertantur, neq; nutritur, neq; augetur. Neq;.n. confirmatur quæ iam eſt: ſed alterius hic quoq; accidit ortus. In plantis vero, atq; omnino in ijs, quæ nutriuntur, vis illa quæ nutritionem trahit intus eſt: & quę ipſam alterat: quæq; ijs adiungit particulis, quæ intus exiſtunt: & quæ eas ipſas totas, per totas corroborat. Viuunt itaq; hæc, quoniam intrinſecus ipſum mouens exiſtit, atq; id, illa particula, per ſe ipſum indicat. Nanq; in extrema illa vita non ſolum illud eſt, quod viuaciter mouetur: hoc eſt, quod nutritur, & augetur, & diminuitur: ſed & ipſum quoq; mouens: & vis illa, atq; ſubſtantia, quæ hęc ipſa peragit. Ipſum quidem igitur viuens corpus ſubſtantia eſt: tanquam compoſita ſubſtantia ex corpore & anima. Anima vero prope vitam poſita eſt, non iuxta corpus. Neque enim animatum illud corpus eſt, quod vita priuatum ſit. Nondum autem, animam nomino.

POTIVS *autem tanquam ſubiectum, & materia. Neceſſarium itaq; animam ſubſtantiam eſſe.*

Neq; enim quemadmodum ſubſtantia accidẽtibus; ita corpus vitæ ſubiicitur. ſed ceu materia formis. Quę ſcilicet actu determinatur, atq; abſoluitur, perficiturve ab eis. Quapropter cum dixerit tanquam ſubiectum: quo indicet, qua ratione ſubiectum, addidit & materia. Haud ſane iuxta compoſitum anima eſt: quãdoquidem iuxta ipſam: nõ autem ipſa met animatũ eſt.

TANQVAM *formam corporis naturalis, poteſtate uitam habentis.*

Quandoquidem formam eam Ariſtoteles inueſtigat: quæ cõmuniter illi omni animæ ineſt: quæ in mortalibus reperitur animalibus: ideo non ſeparabilem, neque eam affert formam: quæ ſuprplius eſt: ſed quę corporis determinandi vim habet. Ea nanq; omni animæ communis eſt. Et poſt formas anima exiſtit. Subſtantia nanq;, quę a forma ſtat, impartibilis eſt. Animata autem

tem

terni ſubſtantia vita quædam eſt conuoluta. Id quod actio illa, quę rationis particeps eſt, indicat: cum a propria ſubſtantia quadam ratione recedat: & in ſeipſam tanquam in alteram conuertatur: & cum iis, quæ cognoſci debent, non ſine receſſu quodam coniungatur. Poſt formas itaq; anima exiſtit. Verum ad eam adducitur cauſam, quę formalis dicitur: quemadmodum & naturales omnes rationes. Anima nanq; terminat: & ex ſe confirmat, atq; perficit illa: quæ ipſam participãt. Vnde & actus quoq; dicitur. Sunt igitur formę quędam, quæ poſt illas primas exiſtunt: quæq; ſuiipſarum omnino ſunt: atq; aliorum determinandorum vim habent. Quemadmodum naturales omnes formę: & formæ illę quę animarum exiſtunt. Qualis & illę quoq; intellectus eſt, cuius anima noſtra particeps eſt. Verũ naturalis quidem forma, licet non omnis viuax ſit: differt ex impartibilitate ab anima. Omnis nanq; forma impartibilis. Anima vero ratio quędã eſt circa viuacem formam conſtituta: quæ conuoluit multitudinem illam: quæ coniunctim in forma antea ſumpta fuit. Illud vero quod ſeparabilis animæ determinandæ vim habet, eſt quidem & ipſum, haud omnino ſuiipſius: ſed ita, vt alterius ab anima fiat. Licet non corporis: ſed animæ ſit. Anima vero quæcunque alterius eſt, actus corporis omnino eſt, atq; huius naturalis. Quandoquidem ſubſtantiæ cauſa eſt. Quod autem mathematicũ eſt, nequaquam ſubſtantia eſt. Et naturalis non ſimpliciter: ſed poteſtate vitam habentis. Iuxta nanq; animã vita collocata eſt. & quod ipſius particeps eſſe debet, eam habere uim opus eſt, vt vitam recipere poſſit. Neque omnia naturalia ſimpliciter: ſed ipſa viuentia anima perficiuntur. Atq; anima actus eſt corporis: quod poteſtate vitam habeat. Nanq; mortale corpus iam viuens, poteſtate viuens eſt: quippe cum nõ innatam corpori, ſed accedentem ex animæ præſentia tunc vitam recipiat: atq; ex hac temperatione, atq; inſtrumentorũ conſtructione aptum reddatur. Et cœleſtis itaq; anima quoq; perpetui illius corporis determinandi vim habet: ſed neq; in ipſum vergẽs: neq; ipſo tanquã inſtrumẽto vtens. Atq; adeo forſan cœleſte corpus neq; poteſtate vitã habet. Neq; n. ſolũ accedentẽ: ſed & vna ſua cũ ſubſtãtia confirmatã vitam habet. Quapropter alia quoq; ratione illud animatũ eſt: ceu iam actu viuens: & ceu id, quod ex ſuo motu, quodam modo a ſeipſo erga animã extẽdatur: & cum ipſum illius ſit: non autem anima ipſius exiſtat: ſed ſuiipſius illud reddat. Mortalium vero animalium anima, actus eſt naturalis corporis: cum tamen non forma, ſed ratio exiſtat. Rationes vero formales ſunt ſecundo loco cauſę. Actus itaq; rationis particeps anima eſt: & nõ ſuiipſius: neq; quia in ſeipſa tota permaneat. Quæ aut tota ita perficitur: quia corporum determinandorum vim habeat: cum in ſeipſam non conuertatur: aut dum duplices habet vitas: ex impetu illo in corpus: & ex eo, quo ab ea ipſa extrinſecus extenditur: aut tãquam corpus ipſum viuum efficiens: aut ceu ipſo viuente vtens. Nanq; ipſa actus eſt naturalis corporis poteſtate vitam habẽtis, quemadmodum & gubernator quoq; nauis. Tanquam ea, quæ vim mouendi habeat: atq; viuente ipſo vtatur corpore. Quod quidem viuens corpus inſtrumentũ hanc etiam ob cauſam dicitur: ceu ſcilicet vtenti ſubminiſtrans animæ. At ex naturalibus ea quoq; ſunt, quę anima carẽt: quę forma quoq; affecta ſunt: verum nequaquã ceu inſtrumentaria. Quoniam neq; ipſum mouẽt, neq; quod vtatur intrinſecus habeant. Id nanq; animatorum proprium eſt. Ita, vt anima ab aliis naturalibus formis differat: quia duobus modis ſit actus: tum qui determinet ſcilicet: tumq; qui inſtrumentum mouere valeat. Cæterum cum vim illam determinandi antea aſſignarit: poſtea vim mouendi, tãquam perfectiorem admouere videtur. Quando & inſtrumentarium illud omni mortaliter viuẽti corpori aſcribit. Omnino quidem igitur conuenit inſtrumentarium illud, cum eo; quod poteſtate vitam habeat. Haud tamen ratione idẽ eſt: neq; eiuſdem vitæ reſpectu abſq; vlla varietate dicitur. Verum vitam quidem habet, ceu id, quod viuaciter forma affectum ſit: & iuxta quam vitam forma afficitur. Inſtrumentum autem efficitur vitæ illi, a quã etiam viuum redditur. Ita, vt innate ipſa vtatur: & ſolã appetat. Varium autem exiſtit id a quo mouetur, reſpectu eius ſecundum quod: ceu id quod formalis cauſæ efficiendæ vim habeat. Vna quidem igitur tota animalis anima eſt. Verum alteram quidem partem ſeiũctam habet, eam ſcilicet quę moueat, atq; vtatur: alterã vero extenſam: & quę illius eſt, ceu ipſum determinãs.

S V B S T A N T I A *uero actus. Talis itaque corporis actus.* 5. particula.

Cum dixerit, atq; poſuerit, animam eſſe ſubſtantiam tanquam formam: admouet ceu maiorem propoſitionem, ſubſtantiam eſſe actum: eam ſcilicet intelligens ſubſtantiam, quę tanquam forma. Quandoquidem multis quoq; in locis formam ſubſtantiam vocat. Quoniam itaq; anima ſubſtantia eſt, quæ a forma ſit: actus erit huiuſmodi corporis: eius ſcilicet quod poteſtate vitam habeat. Dictum autem fuit, quemadmodum illud intelligitur: quod iam quidem viuat. Verum poteſtate viuere dicitur: quia non per ſe, neq; ceu corpus incorruptibile uiuit. Expõ.

I S autem dicitur dupliciter, Alter quidem ut ſcientia: alter uero ut ipſum contemplari. Manifeſtum igitur, quod ut ſcientia. In eo enim quod eſt, ineſſe animam, ſomnus, & uigiliæ ſunt. Ex proportione autem ſeſe habent, uigiliæ quidem cum ipſo contemplari. Somnus autem cum ipſo habere, & non agere.

Quod commune cuiuſq; mortalium animalium animę indicat: non autem quod ſeparabile: quodq; in ſubſtantiam actionem reducit ei aſſignat. Propriũ nanq; id animę intelligentis eſt: eiuſque, vbi ſeparata fuerit. Quoniam & noſtra anima, quę rationis particeps eſt, iuxta impetum illum in corpus diuiſum, ex ſubſtantia actionem nanciſcitur. At neque ſemper perfectam, neque ſemper totam præſentem. Deficit itaque inter dormiendum actio illa, quæ ſentire valet. Forte fortuna vero, & quæ cogitatione concipere poteſt in ebrietatibus, grauibuſque ſoporibus etiam deficit. Nunquid autem & omnis cognitio, quæ in conſtitutione animę a ſeipſa recedentis poſita eſt: & in impetu illo, qui extrinſecus tendit: in vehementibus inſtrumentorum præter naturam affectionibus impeditur? Verum id quoq; poſtea inueſtigabimus. Sin itaque nõ ſine continuitate quadam animato adeſt anima, quæ viuaciter in ipſum agit: vim quidem illã viuaciter corporis ſubiecti determinandi, quæ ipſi conceſſa eſt, non

ſine continuitate agit: at eam, quæ cognoſcere valeat,
nequaquam. Interdormiendum itaq; eam relinquit,
quę ſentire poteſt: ut & in ebrietatibus, grauioribus ve
ſuperioribus eam, quę cogitatione concipiat. Quapro
pter neq; ſua ex ſubſtantia actio eſt anima, quę cogno
ſcendi vim habet: neq; omnino actionem cognoſcere
valentem, quæ ſubſtantiam ſuam conſequatur, habet:
quando ſcilicet cum corpore communicat. Siquidem
aliquando licet præſens ſit: attamen minime agit. Sub
ſtantia itaq; habitui ſcientiam parienti ex proportio-
ne reſpondet: actio vero quæ cognoſcere ualeat, con
templationi. Nanq; in ijs, qui ſcientiam poſſident, ha-
bitus continenter adeſt: donec ſcilicet ſciant. Contem-
platio vero illa ſecundum ſcientiam non ſemper adeſt.
Verum licet, eum quoq; qui ſciat, nihil agere. At ſum-
pſit Ariſtoteles pro actione illa, quę cognoſcendi vim
habeat, vigilias: pro ocio vero, & ceſſatione, ſomnū.
Viuax nanq; actio & ipſe ſomnus eſt, cum ſenſuum
quies ſit. Verum haud ex languore, imbecillitate ve
vlla, ſed ex vi. Vigēte nanq; natura, atq; ea viuaci exi
ſtente ipſum dormire adeſt. Cęterum id haud actio hu
iuſmodi exiſtit, quæ cognoſcendi vim habeat: ſed quę
potius cognitionem reprimat. Licet igitur haud ita
anima agat, vt cognoſcere valeat: attamē aliquid ipſa
anima agit. Propter quam itaque cauſam primus eſt
actus, non autem is, qui prope ipſum agere permanet.
Quamuis enim haud illud futurum ſit, vt contemplan
di vim habeat: attamen ſimpliciter ſecundum naturā
agere poterit: atq; etiam aget: ne fruſtra ſit. Fruſtra
enim nullum, aut naturæ, aut adhuc magis ipſius Dei
pote eſt, eſſe opus. An forſan non iuxta omnem actio-
nem determinatum fuit primum eſſe actum: ſed iuxta
eam, quæ contemplandi vim habeat: quippe cum,
haud quotieſcunq; ſit, hanc anima agat? Forſan autem
illud melius eſt, vt dicamus: ex his ſcilicet demonſtra
ri mortalium animalium animam: quę actionem a ſub
ſtantia ſeparatam habet. Ita, vt cum ex ſubſtantia, atq;
vi, quæ actionis proferendæ facultatem habet, ſuum
eſſe nanciſcatur: aliam quoq; perfectionem habeat: cū
agat. Hacq; ratione ab intellectu differat: qui ſua ex
ſubſtantia actio eſt. Et ab ea quoq; anima, quę in idem,
atq; vnum cum intellectu recurrit: & hoc pacto am-
bo coniungit: atq; in ſubſtantiam actionem reducit.
At mortalium animalium anima omnem actionem a
ſubſtantia ſeiungere videtur. Licet enim aliquam ſem
per præſentem habeat, ceu eam, quæ viuum efficit: at-
tamen ſi quacunq; propria, atq; cōuenienti actione vn
quam priuaretur, haud eſſet pure impartibilis. Ante
aliam omnem nanq; diuiſionem tum loci, tum tempo
ris: & ante eam, quæ in vi diuerſarum proprietatum
poſita eſt: iuxta quam ſubſiſtunt eiuſdem ſpeciei ato-
ma, & ante exitum in accidentia illa apparet partitio,
quæ actionis a ſubſtantia eſt. Patet autem, quemadmo
dū huiuſmodi facta fuit partitio in mortalium anima-
lium anima. Siquidem neq; ſemper, neq; quaſcunque
reddit actiones: quas agere apta eſt. Cum ita ſeſe ha-
bet, vt nunc: corporis cōmertio, atq; cōſuetudine vtēs.

6. particula. PRIOR *autem ortu in eodem, ſcientia. Quapropter anima eſt actus primus.*

Expō. Omnis nāq; generationis progreſſus ab imperfecto
ad pfectū fit: & priora poſterioribus imperfectiora:
habituſq; ille ſciētiam pariens, qui ſine actione exiſtit,
illo minus perfectus eſt, qui cum actione extat. At na-
tura, & permanentia, & tanquam cauſa, perfectum
prius eſt imperfecto. Dum autem fit, tempore imper
fectum perfecto prius. Atque tunc de uno, atque
eodem, ambo, perfectum, ſcilicet atque imperfectum
conſiderantur. Quoniam & in ortu, generatione ve;
aliud quoddam perfectum præexiſtere oportet, ex
quo in alio imperfectum ad perfectionem reducatur.
Ceu ſemen quod ab animali perfecto, ipſum generan-
te pficitur. Verū cū de eodem ſermo eſt, quod imperfe
ctius prius. Semen nanq; antea eſt: deinde infans: deinde
animal. Cæterū ſi anima ingenita eſt, quonā pacto cū
ex eo, iuxta quod, imperfectior exiſtu, perficiatur: dein
de quod perfectius ſit, aliquando obtinebit: cum agat?
Manifeſte nanque Ariſtoteles quod ita prius eſt, ortui
conceſſit. Et propter hanc cauſam primum quoque
actum animæ conuenire voluit: quippe qui haud
omnino perfectus. Neq; ea ſane ratione, qua Plato,
generationis vocabulo in anima vtitur: propter pri-
mum ſcilicet illum in diuiſionem ſubingreſſum: & nō
quia vnquam noſtra anima ab eo demonſtrata ſit, or-
tu, atq; interitu carens. Nondum autem loquor de pſę
ſtantiori illa: quam nobiliſſimā eorum, quæ, genita
ſunt, appellat. Nanq; abſq; vlla dubitatione Ariſtote-
les geniti nomine tunc vtitur: cum de ijs agit, quæ ali-
quādo ſunt. Nunquid igitur huic dubitationi obuiam
eundo dicendum eſt: quod licet non ſecundum ſubſtan-
tiam, at ſecundum actionem, atq; perfectionem, quod
ortui, atque interitui, obnoxium ſit, in humana con-
ſideratur anima: cum aliquando ita deterior redda-
tur: ac fere deuinciatur? Sin autem ita dicamus, vt
Iamblicho videtur: cum ex ſubſtantia illa, quæ pati nō
poſſit, atq; perfecta ſit, nunquam diſtorta, atq; imper-
fecta proficiſcatur actio: ea ratione, & ſecundum ſub-
ſtantiā quoq; afficeretur. Ita, vt eo pacto dicēda ſit me-
dia: nō ſolum inter ea, quę partibilia, atq; impartibilia,
neq; inter ea ſolum, quę permaneant, & ea, quę pręter
greſſa ſint: neq; inter intelligētia tantū, & ea, quę ratio-
ne careāt: ſed & inter ingenita, atq; genita. Cum ex eo
quod eiuſipſius permanens, & intelligens, atq; impar-
tibile, ingenita ſit. Ex progreſſu vero illo, atq; ex eo
quod partibile, & ex illa ſocietate cum eo, quod ratio-
ne caret, neq; ipſum ingenitum purum nacta ſit: quē-
admodum neque ipſum intelligens. Quandoquidem
haud ipſum impartibile, aut ipſum permanens, neque
ipſum genitū extremis ſimile eſt: ijs ſcilicet, quę omni-
no aliquando non ſunt. Sed illud quidem fere quadam
ratione a ſeipſo recedere, ex illa cum ortu affinitate, ne
que adhuc ſimpliciter permanere. Sed vtrunq; ſimul
ſubire: quod eſt, permanere, quod vere ſit: atq; fieri.
Quod vero nunquam ab ipſo ingenito deſeritur: ſed
ſemper ei appenſum eſt: & intrinſecus habet ipſum
permanere: ac huiuſmodi fere eſt, vt influat, atq; re-
plere valeat, quod recedit. quod itaq; ipſius animę ge
nitum, atq; progrediens eſt, nunquam ſine illo perma-
nenti, atq; ingenito reperitur. Quod vero ingenitum,
aliquando ab omni illa ſocietate, quam cum ortu ha-
bet, liberabitur: in vita ſcilicet illa, quæ a corporibus
ſeparari poteſt. Quapropter & immortalis anima eſt,
& permanens: quippe quæ ſemper immortalitatem,
atq; permanentiam intelligentis illius vitę, ſubiectam
habeat. At ſuiipſius reſpectu, noſtra diuerſa redditur.
Nanq; in ſeparabili, atq; intelligēte illa vita, quatenus

ei conuenit

ei conuenit, purum, atq; ſummum illud immortale, & permanens, atq; indiuiſibile occupat. Nam ſeparata, vt dicetur, id eſt, quod vere eſt. In illo autem impetu ad ea, quæ extra haud omnino permittit ſeipſam permanere. Quod indicat omnis actio rationis particeps: quę haud ſine conuerſione in ſeipſam fit. Vnde & fides ap probationem, atq; conſenſum ſequitur: nam antea diiudicauit, quod cognitum fuit, verum eſſe, atq; ita aſſenſa eſt. Id enim ipſa eſt fides. At id prætere a indicat & reuocatio illa, quę intrinſecus rurſum ad id, quod præſtãtius fit: & illa ex ſeipſa perfectio. Quæ tamen haud eiusipſius puram ſeruat permanentiam. Propter illum nanque impetum ad ea quæ extrinſecus ſimul tota, & manet, & progreditur: & neutrum habet ab altero omnino liberũ. Vnde & tunc illud eius immortale repletur a reliquo ſecũdũ ſe ipſum totũ neq; immortale ſolum permanet, & quod ingenitum eſt, quadam ratione fit. Quemadmodum & quod eius impartibile partitur. Cum haud amplius ſubſtantia ſit, quatenus ei fas eſt. Iuxta illud itaq; ſupſius genitum aia primus eſt actus: propter illam ſcilicet partitionem actionis a ſubſtantia. Non autem iuxta id, quod ſcit. Neq; enim ipſa compoſitum eſt. Sed ceu ſcientia, aut ceu forma.

CORPORIS *naturalis uitam habentis poteſtate. Huiuſmodi autem, quod ſit inſtrumentarium.*

Dictum iam fuit, quemadmodum duplex animata animalium vita eſt. Altera quidem qua inſtrumentum quatenus inſtrumentum forma afficitur: quo & animę inſtrumentum ſit. Altera vero ceu vtens inſtrumento iam viuente: quæ haud diuerſa omnino vita eſt Neq; enim ſua ex natura eo vteretur, & moueretur: ſi aliunde viueret. Sed vna eſt, quæ duas formas refert. Quarum altera inſtrumenti effingendi vim habet: haud tamen, vt mouens: ſed vt ea: quæ id, quod viuaciter mouetur, formare poteſt. Altera vero ceu mouens, atq; vtens. Nanq; omnis mortalium anima iuxta vtrãque actus eſt. Quandoquidem & viuaciter mouetur: & ipſum mouens intrinſecus eſt. Atq; duplicem eius vim Ariſtoteles ex illo actu aſſignat. Cum ipſum, & poteſtate vitam habentis dicat, & corporis inſtrumentarij. Hæcq; ambo omnino cõueniunt: ita, vt & quod poteſtate vitam habet, inſtrumentum ſit animę: & animæ inſtrumentum poteſtate vitam habeat. Haud tamen idem ambo ſignificant. Sed alterum quidem extremam ſolam indicat vitam: iuxta quam, ceu id, quod viuaciter mouetur, forma afficitur. Alterum vero, eam, quæ ipſo vtatur, atq; moueat. Quapropter ambobus his opus eſt, ad perfectam animæ definitionem. Quo, & ꝙ tanquam inſtrumento ipſo vtatur corpore, indicetur.

INSTRVMENTA *autem et plantarum partes. Sed omnino ſimplicia. ut ſolium circunfructus protectio. Circunfructus autem ipſius fructus. Radices autem ori ex proportione reſpondent. Ambo nanq; trahunt nutritionem.*

Quandoquidem extrema exiſtens plantarum anima: actus quidem perſpicue eius eſt, quod poteſtate vitam habeat: haud tamen omnino eo tanquam inſtrumento vtitur. Neq; enim videtur ſeiunctum quidpiam habere, quo etiam moueat. Nunc Ariſtoteles confirmat: quemadmodum non ſolum viuę ſunt plantarum partes: ſed & ceu inſtrumenta, animæ alię propter aliarum rerum vſum ſeruiunt. Ita, vt vel in vegetante anima, quod vtatur, ſit. Neq; enim ſorte fortuna folia tegunt circunfructum, is autem fructum. Aut radices, quæ ex proportione ori reſpondẽtes a terra nutritionem trahunt: totiq; plantæ condonant: caſu id agunt. Cum a planta quælibet moueantur, quæ in planta eſt: quæ mutuo, & totius quoque reſpectu intrinſecus coordinat, atque mouet in proprium, conueniensque opus, quęlibet.

SIN *autem aliquid commune de omni anima oportet* 7. *particula.*
dicere: eſſet primus actus corporis naturalis organici.

De ea ſcilicet, quæ extra tendit: ad corpus vergens: Expõ. quæq; corpore vtitur, ceu inſtrumento quoniam, eam quæ in ſeipſa manet: non autẽ ex impetu in ipſum corpus, eius fit: intellectum appellat. Quando uero commune id, haud vniuocum eſt: ſed vt ea, quæ ab vno dicuntur: horum autem certam definitionem reddere non poſſumus: vt dictum fuit: ſine ea, quæ propria iuxta vnumquodq; ſit: oportetq; vtrunque, & quod commune, & quod proprium cognoſcere: propter hãc ergo cauſam dicit: & quod cõmuniter omni ineſt: & non ſine quadam dubitatione inſiſtit. Si oportet dicere, inquiens. Quandoquidem neceſſarium quidem eſt dicere: haud tamen ſufficit, niſi adiunctum fuerit, & proprium. Verum cum mentionem faceret de communi definitione, præterijt illud poteſtate vitam habẽs ceu id, quod omnino cum proximo animæ inſtrumento inferatur. Viuere nanq; ipſum neceſſarium eſt. Quodum per vita mouenti colligatur animę: abſq; vlla vi, & ſola appetitione animæ excitetur.

QVAPROPTER *etiam non oportet inueſtigare, ſi unum anima, & corpus. quemadmodum neq; ceram, ac figuram. neq; omnino cuiuſcunq; materiam, & id cuius materia. Ipſum nanq; unum, & ipſum eſſe, quoniam multis modis dicitur, quod proprie, actus eſt.*

Aperitus in ijs, quæ naturalia ſequuntur, expoſitum fuit: omne quod eſt, omnino & vnum eſſe. Verum forma, & quod eſt, & vnum primo, ac ex ſe exiſtens, eſt. Compoſitum nanque ex forma ſubſiſtit. Quemadmodum enim ipſius eſſe, ita & eius, quod eſt, vni eſſe, forma compoſito cauſa eſt. In omnibus quidem, ceu id, iuxta quod. At in ijs, quæ animata ſunt, etiam ceu id, a quo. Quoniam proprium eſt, eorum, quæ animam habent, præter alia naturalia corpora, vt principium ipſius mouere in ſe contineant. Multis quidem igitur modis & ipſum vnum, & ipſum dicitur eſſe. Quoniã aut ſecundum ſe, aut ſecundum aliud, aut ceu imperfectum, atq; poteſtate: vt quod cum materia eſt. Quod vero proprie actus eſt. Quandoquidem ſecundum ſe id exiſtit, & primo, & cauſa: tum compoſito ex neceſſitate exiſtenti, tum vni exiſtenti: ceu id, quod iuxta id, quod ſecũdum ſe ſit, at vnum determinetur. Quemadmodum enim quod albedine honeſtatur album eſt: ita quod eo, quod eſt, atque vno etiam vnum ex participatione, atque compoſite exiſtit. Verum neq; ſimpliciter, neq; ſecundum ſe. Ita, vt quem retinet reſpectũ ipſum album erga albedinem: eum quoq; reſpectũ ſeruet, quod determinatẽ id qđ eſt, atq; vnũ, eſt, erga id, quod formaliter quod eſt, atq; vnum eſt: Licet hic

diuerſa atq; varia non ſint in vſu vocabula: quemadmodum in ipſa albedine, atq; albo.

8. particula. *VNIVERSALITER quidem igitur dictum eſt, quid eſt anima. Subſtantia nanq; quæ iuxta rationem. Id enim ipſum quid erat eſſe huiuſmodi corpori.*

Expõ. Hæc itaq; concluſio eſt eorum, quę in hoc ſecundo libro prędicta fuere. Illud uero vniuerſaliter haud ceu id quod uniuoce dicatur interpretandum eſt. Sed ceu commune ſimul, ac varium. Illud vero, ſubſtãtia nãq;, quæ iuxta rationem: pro eo, quod eſt, ſecundum formam dictum fuit. At quadrat magis de anima illud ſecundum rationem dicere, q̃ ſecundum formam: propter ſubingreſſum illum ex indiuiſibili, in orbem, atq; conuolutionem. reſpectuq; illius cauſæ quæ a forma ſtat, ac formalis dicitur, ratio eſt. Verum quoniam & formæ, & rationes, aliæ quidem omnino a corporibus ſeparabiles ſunt: aliæ vero inſeparabiles: ceu eæ quæ haud in ſeipſis perficiantur. Subſtantiæ nanq; primæ formæ ſunt. Sed tanquam illæ quæ corporum determinandorum uim habent: atq; ea ratione inſeparabiles ſunt. Non ſeparabilem formam, aut rationem animam eſſe concludit. Nam ceu ipſum quid erat eſſe huiuſmodi exiſtit corpori. Id nanq; illud erat, quod actus inſtrumentarij corporis dicebatur. Quandoquidem id erat commune vitæ rationem participanti, quæ in nobis reperitur, cum alijs quoq; animis. Quod autem commune eſſet, primo uidere volebamus. Quicquid enim ipſius animæ rationem participantis ſeparabile eſt, cum in primo libro iam ſignificauit: tum poſtea de ea, proprie, ac ſpeciatim contemplando nobis tradet. Illud autem in memoriæ theſauro conditum, atq; ſeruatũ habere oportet: quod ipſum quid erat eſſe naturalis inſtrumẽtarij, poteſtate vitam habentis corporis, duplex eſt. Alterum quidem, ceu vtens, atq; mouens. Alterum vero ceu id, iuxta quod viuax eſt inſtrumentum, atq; viuaciter mouetur.

QVEMADMODVM ſi aliquod inſtrumentorũ naturale eſſet corpus, ut ſecuris. Eſſet enim ipſi ſecuri eſſe ſubſtantia eius, & anima id. Seiuncta nanq; hac, haud amplius ſecuris eſſet. Sed nunquid ambigue?

Inſtrumenta animæ ſunt nõ ea ſolum corpora, quæ ſecundum eam viuunt: ſed & quæ anima carent. Alia quidem naturalia, vt lapides, & ligna iam exciſa. Alia vero arte effecta: quę ut naturalia quidem et ipſa ſunt: verum non quatenus naturalia vtilitatem quandam vtenti animæ concedunt: ſed ceu ea quæ artificio recte præparata ſint. vt clipeus, & enſis. Si aliquod igitur artificialium inſtrumentorum inquit. (Hæc nanque nunc inſtrumenta vocat: quemadmodum & ſecuris exemplum indicat:) naturale eſſe corpus: quod inſtrumentarium naturale eſſet corpus poteſtate vitam habens in animæ definitione dicebat. Si itaq; huiuſmodi eſſet ſecuris: eſſet id ipſum eſſe ſecuri. Conſueuit autem Ariſtoteles in ijs, quæ forma affecta ſunt: ipſum quidem quod forma affectum ſit, proferre licet forma ſit, quæ ipſum eſſe ei indicet. Subſtantia præterea perſæpe formam apud eum indicare ſolet. Quemadmodũ & hoc quoq; loco interpretans ipſum quid erat eſſe ſecuri; ſubſtantiam, hoc eſt formam dixit. Eſſet autem id anima ſi quod poteſtate vitam habet, ſecuris eſſet. Et eſſet etiam viuax inſtrumentũ: & quod ipſum vtens intrinſecus haberet. Atque ea ſeiuncta, haud amplius eſſet: quod uere erat. Ex forma nanq; quodquid; vere eſt, id eſt. Verum quę quidem ſimpliciter naturalia ex forma quæ principium obtinet, vt moueantur. Sed quę animata, & quia viuaciter moueantur: & quia illa ipſa forma mouendi vim habeat. Scire autẽ oportet, quod non omnino corrumpi vult animam a corpore recedentem. Illa nãq; ſeiunctionis uox de ijs potius dicitur: quæ poſt diſſolutionem ſubſiſtunt. Sed nunquid ambigue, inquit. Quia & mortuorum animalium corpora ambigue viuentium reſpectu dicuntur: vt canis exempli cauſa, & equus. Parteſq; eodem præterea modo, vt ſi equinum forte fortuna caput dicas.

NVNC autem eſt ſecuris. Neq; enim huiuſmodi corporis ipſum quid erat eſſe, & ratio animæ. Sed naturalis talis. Habentis principium motus, & ſtatus in ſeipſo.

Ex comparatione eorum, quæ carent anima, & inſtrumentorum, cuiuſmodi viuax inſtrumentum ſit, indicat. Quod enim ſine anima eſt: & quod ipſum animę propter aliquem vſum miniſtrat, vel ea, quę vtitur: ſeiuncta, nihilhominus ſuipſius vim retinet. Quoniam nõ ex ea determinabatur. Quod vero viuax, atq; animatum eſt, haud ita ſeſe habet. Quod quidem naturale eſt corpus: non autem arte factum, quatenus huiuſmodi. Oportet autem ceu poteſtate vitam habens: & ceu viuaciter forma affectum inſtrumentarium eſſe animæ. Siquidem ipſum quid erat eſſe eius, & ratio, anima exiſtit, & id tanquam inſtrumentum ipſi deſeruit. In ipſo nanq; motus, atque ſtatus principium eſt: quippe cum mouens, atque ſiſtens anima ſit. Quod animatorum proprium eſt. Hac itaq; ratione ex comparatione eorũ quæ ſine anima ſunt: quæ diſsimilia exiſtunt: cuiuſmodi uis ſit, eorum, quæ animã habent, expoſuit. Poſtea vero ex ſimilibus hoc idem oſtendit. Ex partibus nanq;, cuiuſmodi & totũ ipſum ſit, dilucidum facit.

CONSIDERARE præterea et in partibus oportet, quod dictum fuit. Si enim eſſet oculus animal, anima ei eſſet aſpectus. Hæc etenim ſubſtãtia oculi, quę ſecundũ rationẽ. Oculus uero materia ipſius aſpectus. Quo deficiente non eſt oculus. Niſi ambigue, quemadmodum lapideus, atq; pictus. Oportet ſane accipere, quod de parte in toto uiuente corpore. Ex proportione nanq; ſeſe habet, ut pars, ad partem, totus ſenſus ad totũ corpus ſentiendi uim habens, quatenus tale. 9. particula.

EST autem non quod abiecit animam, quod poteſtate eſt, ut uiuat. Sed quod habet. Ipſum uero ſemen, & fructus, quod poteſtate huiuſmodi corpus. 10. particula.

Expõ. Pro toto quidem animali oculum accepit. Pro tota vero anima animalis aſpectum. Is nanq; ſubſtãtia oculi ſecundũ rationem eſt. hoc eſt ſecundum formã. Oculus uero materia aſpectus. Non quemadmodũ Alexander exponit: oculum nunc intelligit corpus ſolum ſine aſpectu. Confeſtim itaq; infert, quemadmodum deficiente aſpectu, haud amplius eſt oculus. Verũ aſpectus dupliciter eſt forma oculi. Partim quidem quatenus inſtrumento ipſo vtitur viuaci. Partim vero quatenus oculum ipſum inſtrumentum uiuacem reddit. Et oculus qui vna cũ hoc exiſtit aſpectu, materia eſt aſpectus illius vtentis. Atq; deficiente ipſo vtente, nõ eſt oculus.

Quoniam vna quocꝫ deficit, et aſpectus ille, qui ipſum ceu inſtrumentum format. Aſpectus nancꝫ qui vtitur, & hunc quocꝫ cum adeſt, concedit. At recedens illum quocꝫ ſimul ducit. Sumatur ergo vt aſpectus ad oculum, ita & totus ſenſus ad totum corpus, quod ſentiendi vim habet: quatenus ſentiendi vim habet. Et id, vt manifeſte ipſe quocꝫ infert, quod iã viuit. Necꝫ enim, quod iam animã abiecit: aut quẽadmodũ ipſum ſemen dictũ fuit, quod uiuere poteſt. Sed quod iã vitã habet. Quandoquidẽ ipſum ſemẽ haud poteſtate vitã habet: ſed poteſtate tale eſt corpus, quod ꝓxime vitam recipere valeat. Et ꝓpter hanc cauſam poteſtate vitam habens exiſtit: quia vitę tanꝗ materiei ſubſtratũ eſt: vitę inquam ei, quę tanquam inſtrumentum ipſum determinat: quæcꝫ tanquam inſtrumento ipſo vtitur. Nancꝫ hæc forma viuentis corporis eſt: quemadmodum & nauta nauis. Quoniam licet haud ſuipſius ſit, attamen viuum efficit, atcꝫ mouet corpus. Quemadmom cœleſte quocꝫ corpus diuinior illa anima. Verum ex impetu, atcꝫ inclinatione erga ipſum: & quia ad id, quod vtile ſit, mouet. At non quia ſolum iam in perfectione exiſtat. Iure itacꝫ etiam oculus materia dictus fuit aſpectus: & totum corpus, quod ſentiendi vim habet, quatenus ſentiendi vim habet, & cum iam ſentiendi vim habeat, materia dicitur illius ſenſus: qui ipſo tanquam inſtrumento vtitur.

QVEMADMODVM *quidem igitur ſcißio, et uiſio, ſic et uigiliæ actus. Quemadmodũ autem aſpectus, & uis inſtrumenti, anima. Ipſum uero corpus, quod poteſtate eſt. Sed quemadmodum oculus pupilla, & aſpectus, et ibi anima, & corpus animal.*

Hæc illius eſt orationis concluſio, ex qua demonſtrabatur, animam haud ſecundum eſſe corporis actũ: ſed priorem, & iam diuiſum: & qui habeat actionem a ſubſtantia diſtantem. verum quia duobus exemplis ad animalis ſubſtantiam demonſtrandam vſus Ariſtoteles eſt, ſecuri ſcilicet, atcꝫ oculo: ideo iure & ſciſſione, atcꝫ viſione hoc in loco, ceu vigilijs in eo, quod ſentiẽdi vim habeat, vtitur. Hęc itacꝫ perſpicua ſunt Oculus uero pupilla, atcꝫ aſpectus dictus fuit: & animal anima atcꝫ corpus. propter relationẽ ſcilicet in proximas cauſas. quippe quod ex ambobus cõſtet. Quãdoquidẽ nullibi cõpoſitũ materia, & forma eſt: ſed quod ex his.

11. particula. QVOD *quidem igitur non eſt anima ſeparabilis a corpore, aut partes quædam eius, ſi partibilis eſt, nõ obſcurum.*

Expõ. Ex hoc quod dictum eſt, tum quod omni mortaliũ animæ: de qua ſermo eſt: ipſum inſeparabile a corpore conueniat: tum ꝙ ei, quæ rationis particeps eſt etiã ipſum ſeparabile: tum quod ipſum inſeparabile multis dicatur modis, oſtenditur. Prætereacꝫ, quod haud ſi idem & ſeparabile, & inſeparabile ſit, partibile erit. Ita, vt iuxta diuerſas parteis oppoſita obtineat, & diuerſo modo, non autem vt corpora illud partibile ſit. Vnde & ex ſuppoſitione, protulit. Si partibilis eſt. Nõ tanquam is, qui ignoret: aut ceu is, qui haud adhuc oſtenderit: ſed tãquam is, qui quodam quidem modo impartibilem omnem animam, & nouerit, & demonſtret. Quandoquidem & incorpoream quocꝫ ſtatuit. Corpus nancꝫ eſt quod ſimpliciter partibile exiſtit. Alio uero modo parteis habere vult: cum a ſubſtantia in actionem prodeuntem vidit: & in id quod firmum, atcꝫ ſtabile ipſius animæ rationem participantis, progredi. Quæ tanquam diuerſæ enumerantur partes: cũ tota in eminentia conſtituta ſit, vitæ gignẽdi opus poſſidentis, & progredientis, atcꝫ manentis. Hac itacꝫ ratione & tota a corporibus inſeparabilis dicitur. Aut partes quædam. Quandoquidem etiam horum vtrũque quadam ratione uerum eſt de ea, quæ rationis particeps: quæ tota vergit, atcꝫ progreditur in corpus: & ipſo tanquam inſtrumento ſubminiſtrãte vtitur. At & contra pars aliqua eſt, quæ ipſum permanens habet: atcꝫ ea ſeparabilis exiſtit. Verum quod quidem ſeparabile proprium eſt, eius, quæ rationis particeps eſt. Quod uero inſeparabile commune eſt cuiuſcũcꝫ mortalium animæ. Cum haud vnaquæcꝫ ſolum ſit inſeparabilis. Sed illa rationis particeps ſit: quæ & ipſum ſeparabile habeat. Atcꝫ ipſum præterea inſeparabile haud eodem modo ineſt vtris illis, quæ inſtrumentorum, ceu inſtrumentorum determinandorum vim habent: & illis quæ his vtuntur. Necꝫ eodem modo inſunt naturalibus, atcꝫ ijs quæ ſentiendi vim habent: atque adeo in his multa eſt inter ſeſe differentia: adhuccꝫ magis ab omnibus his differt, quod in ijs, quæ rationem participãt, inſeparabile exiſtit. Cum id in corpora principatum pure obtineat. Quod vel ipſe quoque Ariſtoteles, vt mihi perſuadeo, indicans, infert.

NONNVLLARVM *nanq; actus partium eſt ex ipſis.*

Nonnullarum nancꝫ animarum ita ſeſe habere actũ dicit: vt ipſæ partes corporatæ ſint: quales quæ inſtrumentorum, tanquam inſtrumentorum deſcribendorum, vim habent: & quæ naturalibus formis propinquæ ſunt: quæ magis perſpicue ſuum habent eſſe, cum corporũ actus inſeparabiles exiſtant. Animæ nancꝫ illæ, quę vtuntur animalibus, tanquam inſtrumentis, minus ſunt inſeparabiles: et magis declarãt, quod ſecundũ ſubſtantiam excellit. Ex quibus, quia ſimul diuerſitatẽ ipſius inſeparabilis indicauit: deinceps quod etiã omnino ſeparabilis ſit anima ſubſtantia: aperte nobis indicauit: & cauſam quocꝫ admouit.

AT VERO *nonnullas nihil prohibet, quia nullius ſint corporis actus.*

Nõnullas ſcilicet parteis intelligere debemus. Quãdoquidem tota anima ſimulcꝫ manet, ac progreditur, atcꝫ contemplatur, nihil corpore indigens. Licet aliquid agens corpore vtatur. Partes autem eius quadã ratione quod firmum, atque permanens eſt, & quod contemplandi vim habet, dicuntur: ſimulque quod progreditur, atque agendi facultatem obtinet. Nihil autem prohibere dixit: quia omnis anima corporis actus dicta fuit. Prohibere nanque poſſet, ſi iuxta ſeipſam totam, atque iuxta omnem ſuipſius actionem, corporis eſſet actus. Nihil autem prohibet, ſi eſt quidem, haud tamen iuxta ſeipſam totam, necꝫ iuxta omnem actionem. Erit enim hac ratione nullius corporis actus. Intellectus nanque vtrum aliquod contineat corpus, vel fingere difficile eſt: vt in primo libro dixit. Ac quando, vt in tertio dicturus eſt, intellectus ille, qui contemplandi vim hebet, neque tanquam inſtrumento ipſo vtitur corpore. Vnde neque hebes redditur a maiorum cognitione erga minorum notitiam quemadmodum ſenſus.

PRAETEREA *uero obſcurum, utrum ita actus corporis anima, ut nauta nauis.*

Cũ ex eo, quod nõnullarũ partium ex ijs actus ſit, vl tam ab omnibus corporibus inſeparabilem Ariſtoteles prodiderit: ex eo vero quod dixit. At vero nõnullas nihil prohibet, q̃ nullius ſint corporis actus, eam, quæ omnino ſeparabilis manifeſtarit: ex his, nunc de eadem vtrunq; cõſiderat. Actus nanq;, q̃ tanquã vtens exiſtit, & inſeparabilis quodã pacto eſt: quia omnino vtatur: & quodã pacto ſeparabilis, tanquã is, qui inſtrumento ſubminiſtrante eximie vtatur. Sin autem partim quidẽ vtitur, partim vero neq; omnino vtitur: vt nautę exẽplum indicat: quod ipſius nõ vtitur omnino ſeparabile eſt. Propter quã igit̃ cauſam obſcurũ eſt adhuc dicere, ſi uel fingere difficile eſt. Nũquid quoniã ipſum vti ineſt vel ijs, quæ ſine ratione ſunt? Obſcurũ eſt anteaquã vnãquanq; ſpeciatim percurramus: quaq; ratione diiudicandum ſit, quod vtile in ipſis reperitur, præter id, quod inſtrumenti determinãdi uim habet. Et in quibuſdã oporteat etiã ſeparabiles actiones inueſtigare.

ADVMBRATE *quidem igitur hæc determinata ſint, atq; deſcripta de anima.*

Adumbrationem appellat, ac deſcriptionem rationem eã, quæ de anima aſſignata fuit. Quandoquidem ſolum tradidit, quod communiter omnibus ineſt. Certa autem definitio ex vniuſcuiuſq; propria affertur ſubſtantia. Propria vero eſt, quæ quod commune ſingillatim determinat.

12. particula. **QVONIAM** *autem ex immanifeſtis quidem, manifeſtioribus autem fit, quod manifeſtum & quod ſecundum rationem notius.*

Expõ. Quando haud aliquid certi habebat, quæ iam data fuit definitio: quia ſolum oſtendebat, quod omnibus communiter ineſſet: & id haud eodem modo: ſed ceu, quæ ab vno dicuntur. Vnde & impoſsibile erat, vt omnium ſimul certa daretur definitio. Quippe cum haud vniuocę ſint. Sed iuxta vnamquanq; percurrere neceſſe eſt: ſi aperte rem tractare volumus. Antea ergo quã rẽ ipſam philoſophus aggrediat̃, doctrinę modũ pręſcribit: qui ab ijs, quæ ex cauſis efficiuntur ad cauſas ipſas progreditur. Is nanque ille modus eſt, qui ijs conuenit, qui nõ adhuc perfectionem aliquam adepti ſunt: ſed adhuc inueſtigant. Naturæ quidem enim, atq; ſermoni ſcientiam parienti, qui naturam ſequitur manifeſtiores cauſæ ipſæ ſunt. Ipſius vero ſenſus, noſtrumq; reſpectu, qui haud adhuc perfecti ſumus, illa magis perſpicua, quę ex cauſis ipſis deducta. Quemadmodum & in principio naturalis auditionis dictũ fuit. Et nunc ex immanifeſtis quidẽ, naturę ſcilicet. At deeſt in ipſa Ariſtotelis dictione, illud, naturę, & rationi. Manifeſtioribus autem, & rurſum hic quoq; deeſt illud, noſtrum. ipſiuſq; ſenſus reſpectu. Fit quod manifeſtũ. At neglectũ, prętermiſſumq; fuit illud naturę. Dictũq;, ac prolatum fuit, & quod ſecundum rationem notius.

TENTANDVM *rurſum ſic aggredi de ea.*

Illud quidem rurſum pronuntiatum fuit: non ſecus, ac ſi hactenus deſcribendi vim habens, quædam allata ſit ratio. Illud vero, ſic aggredi: quãdoquidẽ pręſtantiora, excelſioraq; exiſtũt, quę rationi nota, q̃ quę ſenſui.

NON *enim ſolũ ipſum quod oportet definiendi uim habentẽ ſermonem indicare. Quemadmodũ plurimæ ex definitionibus dicunt. Sed & cauſam ineſſe, atq; apparere. Nunc autem, tanquam concluſiones rationes definitionũ ſunt. Vt, quid eſt, quadratio. quod æquale alteri longitudini: quia rectos angulos habens ſit æqualium laterum. Huiuſmodi autem definitio, ratio eſt concluſionis. Qui uero dicit, quod eſt quadratio mediæ inuentio, rei dicit cauſam.*

Quare aggredi velit, cauſam affert. Vnde, & ea vtitur coniunctione, quæ vim cauſæ reddendæ habet. Quoniam haud acquieſcendum eſt ijs, quę de cauſis facta ſunt: ſed inde in cauſas ipſas efferri oportet. Dictum autem fuit, in ſecundis analyticis: quemadmodum alia quidem eſt definitio, concluſio demonſtrationis. Alia uero medius ſyllogiſmi terminus. Alia autem totus ſyllogiſmus poſitione, ſituve a demõſtratione differẽs. Determinatumq; ibi fuit, quemadmodum definitio illa, quæ iuxta concluſionem exiſtit, eius quod ex cauſa deductum, formaque affectum fit, definitio eſt. Quod nunc rem vocat. Quæ vero iuxta medium permanet terminum formæ, atq; eius quod a cauſa effectum. Quæ vero ſitu a demonſtratione differt, illa eſt, quę ſimul quod ex cauſa effectũ, atq; ipſam affert cauſam. Exempli cauſa. Homo vita effingitur rationem participante: quę finitas, ac terminatas habet menſuras. Id autẽ eſt animal rationis particeps mortale: & eſt hæc compoſiti definitio. Vita vero illa rationẽ participans, quæ finitas, atq; terminatas habet menſuras, forma eſt: quę tum cõcluſionis, tum rei, cauſa, compoſitiq;, vt dico eſt. Atq; in eo, quo ipſe vtitur exemplo: quãdoquidem ſi tres ſint recti, ex proportione reſpondens quadrãgulum, quod a media ducitur, ęqualis eſt recto angulo, qui ab extremis continetur: quia ſcilicet altera parte longior ſit. Qui quidem igitur quadrare quod altera parte longius iſtituit: quia ei ęquale quod altera parte longius, quod rectos habeat angulos ſit: æqualia habere latera ipſum quod perficitur, & demõſtratur, determinat. Id quod ſane concluſionem uocat, tanquam id, quod geometrice demonſtratur. Qui vero mediæ inæqualium laterum eius, quod altera parte longius, inuentionem id definit, cauſam affert. Ex qua & æquale eſt quadrangulum ei quod altera parte longius, & demonſtratur. Ita, vt non ſolum concluſionis dicta ſit cauſa: ſed ipſius etiam rei.

DICAMVS *itaque principium ſumentes conſiderationis, diſtingui animatum ab inanimo, ipſo uiuere.* 13. particula.

Cum doctrinę modum philoſophus determinarit: tanquam eum, qui ab ijs, quæ nobis manifeſta ſint, ad ea, quæ naturæ huiuſmodi aſcendat. Cumque illud nobis in memoriam reuocarit: quod ſcilicet oporteat definitionem illam, quæ recte ſeſe habere debeat: cauſam quoq; complecti: atq; eam abſolute. Non autẽ ita, vt adumbratio quædam, aut deſcriptio videri poſſit. Ex doctrinę quidem modo ab ijs, quę ſenſui nota ſunt, cõtemplationem de anima aggreditur. Idq; cõfeſtim facit. Animatum ab inanimo ipſo uiuere diſtingui, hoc eſt differre, inquiens. At quia conſideratio in cauſam recurrere debet: nõ in ipſo permanet animato: ſed in eius cauſam, hoc eſt, in animam effertur. Quo uero nõ Expõ.

adumbrate

adumbrate adhuc:ſed non ſine certa definitione ipſam conſideret,non cõmuniter,ſed vnãquanq; animę ſpeciem ſingillatim determinat. Quandoquidem & communis quoq; illa,quę data fuit definitio, cauſam cõplectebatur. Actus nanq; forma,atq; cauſa eſt eius,quod ſecundum ipſum perficitur. At neq; ſi quod commune vniuoce dicatur, neque ita ipſius communis contemplatio ſufficiens eſſet ad certam rei notitiam, abſq; proprio. Verum quonam pacto animatum diſtinguitur ab inanimo ipſo viuere? Quia ſcilicet intrinſecus moueatur:vt & Platoni videtur: & ipſa actio indicat. Nam & ipſum quoq; mouens intrinſecus eſt. Caeterum ſi hoc eſt, quonam pacto anima haud ex ſe mobilis exiſtit: quæ a ſeipſa excitatur? Motus nanque quidam excitatio eſt. Nunquid res quidem eaſdem atque eodem modo Ariſtoteles cum Platone intelligit? Sed is iuxta conſuetudinem vocat, interdum nequaquam hanc de ſe ſuſpicionem prębens. Haud igitur animam per ſe mobilem dicit: quoniam neque etiam motum eius actionem nominat. Aequum itaque eſt, atque ex ipſius Ariſtotelis ſententia,id animæ aſcribere,vt ſcilicet ex ſe agere queat: tanquam illa, quæ a ſeipſa excitetur. Excitatio nanque actio quædam eſt. Illud autẽ quaſi ęſtuans,atq; a ſeipſo feruens a vita ipſa indicatur. Hoc eſt, a dictione illa græca,quæ eſt, ζῆν.

MVLTIPLICITER *autẽ cum ipſum uiuere dicatur.*

Illud multipliciter,aut de ambiguis, aut de ijs, quæ tanquam ab vno,dici conſueuit. Verum ambigue nũc dictum non fuit. Quandoquidem ipſius viuere, ceu rei vnius vnam deſignamus notitiam. In ijs autem, quæ ab vno dicuntur,quęcunq; quidem perfecte, licet ſecundo,aut tertio,aut poſtremo,attamẽ perfecte participant,& nomine illo,quod naturę rei indicandę vim habeat, præcipue appellantur: & participatione illa, quæ ab ipſo deducitur. Quæcunque autem imperfecte participant,participatione quidem illa,quę ab eo deducitur appellari poſſunt: nequaquam vero eo nomine,quod præcipue ipſius rei ſignificandę vim obtineat. Exempli gratia,quod adhuc fit,eſſe quidem dicimus: haud tamen quod eſt,appellamus. Et album quidem factum eſſe, quod imperfectum: haud tamen nominaremus album. Et mederi, atque citharam pulſare eos,qui adhuc diſcant,aſſerimus: minime vero medicos, & citharœdos eſſe, & currere, atque ſcribere pueros fatemur: haud tamen curſores aut ſcriptores eſſe. At eos, qui perfecti ſint: & eſſe concedimus citharœdos, & citharam pulſare, reliquaque eodem modo. Hac ſane ratione etiam animalia philoſophus appellat:quęcunque ex perfecta a ſeipſis excitata figurantur vita. Et alia quidem primo: quippe quæ a ſeipſis in ſeipſa agant. Alia vero ſecundo, ceu, quæ a ſeipſis in alia. Nonnullaque medio modo, tanquam ea, quæ in vtraque. Atque hæc iuxta diuerſas menſuras. Quę quidem omnia,& animalia,& viuere inquit. Quæcunque vero imperfectam, ac non puram intrinſecus excitationem habẽt: ſed mediam inter hanc,atq; eam, quæ omnino ab altero mobilis exiſtit: (Ne & ſine medio,quod a ſeipſo, cum eo,quod ab altero coniungatur:) huiuſmodi, quæ iuxta vegetantem vitam viuunt viuere quidem dicit: nequaquam tamẽ etiam animalia vocat. Vnde & diſcrimen ſubinnuens animatorum cum animatis,ex ipſo viuere ea diſtinguit. Quod quidem viuere commune eſt eorum, quæ quacunque ratione viuunt. Ita, vt cum diuidendo diſtinctum fuerit ipſum viuere ab animali, perſpicuum ſit, quod viuere illud accipitur iuxta imperfectam illam vitæ participationem. Quod nanque iuxta perfectam acceptum fuerit, vel ipſi conuenit animali.

LICET. *unum aliquid horum inſit ſolum, uiuere dicimus ipſum. ut intellectus, ſenſus, motus, ac ſtatus,qui ſecundum locum. Præterea motus,qui ex nutritione. & decretio,atq; accretio.*

Viuere nanq; illud dicimus, cui vnum aliquod horum inſit. Acceptus autem fuit intellectus,ceu is,qui vitam rationis participem indicet: vna cum qua,& voluntas quoq; comprehenſa eſt. Senſus autem acceptus fuit,non tanquã is, qui eam ſolam cognitionem ſignificare valeat,quę ratione dicitur carere:ſed & appetitus quoq; ei inſitus, atque innatus eſt. Intellectus quidem igitur, atq; ſenſus eam habent vim, vt vitam ipſam ſignificent. Motus vero actionum viuacium ſignificandarum facultatem obtinent. Motus autem ille ſecundũ locum primo in perfectioribus reperitur animalibus. At is qui iuxta alterationem nutriendi vim habentem conſideratur, omnibus mortalibus adeſt.

QVAPROPTER *& quæ naſcuntur omnia uidẽtur uiuere. Apparent nanq; in ipſis habere uim,atq; principiũ huiuſmodi,p quod accretionẽ, atq; decretionẽ recipiunt ſecundũ contraria loca. Neq; enim ſurſum quidem creſcunt, deorſum autem non. Sed eodem modo in utranq; partem, & undiq;,quæcunque ſemper nutriuntur, atq; uiuunt propter finem: quoad poßint recipere nutritionem.* 14. particula.

Propter nutritionem ſcilicet, atq; accretionem, & decretionem. Et illud, videntur, locũ ibi ſortitum eſt, propter vitæ imperfectionem,& interuallum eorum, quæ viuunt,ac non viuunt. Vnde etiã hortatione opus fuit,quo perſuaderemur viuere quæ naſcũtur. Si enim omnia, quę additionẽ quampiã ab alijs recipiũt, iuxta vnã quãpiam particulã recipiunt, ac nõ eodem modo iuxta omnes oppoſitas partes. Licet.n.ſphęrice aliquid ęri addas,haud tamẽ & iuxta profunditatẽ ipſum augebis. Patet,quod quæ iuxta oẽm partẽ eodem augentur modo:illa intrinſecus additionis cauſam habitura ſunt. Motus autem quidam ipſa accretio eſt. Quę itaq; intrinſecus motus principiũ habent, recte viuere cenſemus. At ipſius animæ medietatem rurſum Ariſtoteles demõſtrans,vim, atq; principium dixit. Vbi per principiũ, quod principatum obtinet, atq; vim regẽdi habet:per vim autem,quod eius imperfectũ exiſtit, atq; ab altero excitatur, adduxit. In his nanq;,vt plurimum philoſophus cõſueuit, vis vocabulo vti. Ac opus ſane huiuſmodi vita eſt mortalibus animalibus omnibus. Hac enim gignuntur,atq; nutriũtur,& permanent: quippe cum vita maxime corporata exiſtat,atq; ipſis cõgrua, conueniensve:et propter hãc quoq; cauſam extrema, nõ puraq; vita. At ſi neq; totum ab eis ipſis excitatur: & quę ita viuunt ab altero cõmouentur:quid illud eſt, quod extra ipſa excitat? Nunquid cum hac ratione ijs ſimilia exiſtant,quæ ab alijs moueri poſſunt:moueri & ipſa quoq; ualerent ſecundum naturam, quemadmodum elementa,ab eo,quod ipſa producat, tãquam aliunde,atq; extrinſecus? Quandoquidem & quæ in-

trinſecus iota excitantur, & ab ipſo quoq; producẽte excitantur. Cęterum hæc propter coniunctionem cũ ipſo, & quãto magis cum cauſa coniunguntur, tanto etiã magis pſe agũt. Quę vero ab altero mouẽtur propter diſtantiã, nõ ſine diuerſitate excitationẽ recipiunt.

15. particula. SEPARARI autem id quidem ab alijs poßibile eſt, alia uero ab hoc impoßibile in mortalibus. Manifeſtum autem in ijs, quæ naſcuntur. Nulla nanque ipſis ineſt uis alis animæ.

Expõ. Hæc quidẽ enim vitę forma eſt: quę abſq; vllo medio corruptibilibus corporibus adeſt: quęque propter fluxum ipſa replet. Aliæ vero non ſine hac mortalibus inſunt. Quoniam & generantur, & nutriuntur ex hac.

16. particula. IPSVM quidem igitur uiuere, per principium id ineſt omnibus uiuentibus. Animal uero per ſenſum primo. Nanq; quæ non mouentur, neq; mutant locum, habent attamen ſenſum, animalia dicimus. At non uiuere ſolum.

Expõ. Haud ſimpliciter ipſum quacunq; ratione uiuere intelligit. Licet enim & ſecundum intellectum, & ſecundum ſenſum viuere. Sed illud viuere accipit, quod reſpectu ipſius animalis diſtinguitur. Id autem eſt, illud imperfecte viuere, atque extrema illa vita. Diſtinguit nanque cum dicit. Ipſum quidem viuere per id, Animal vero per ſenſum primo.

17. particula. SENSVS autẽ ineſt primo omnibus, tactus. Et quemadmodum quod nutriẽdi uim habet, poteſt ſeparari a tactu, atq; omni ſenſu, ita & tactus ab alijs ſenſibus. Nutriendi autem uim habere dicimus, huiuſmodi particulam animæ, quam & plantæ participant. Animalia uero omnia uidentur tangendi ſenſum habere.

18. particula. OB QVAM autem cauſam utrunque horum euenit, poſtea dicemus.

Expõ. Nanq; maxime corporatus ex ſenſibus, atq; in primis patiendi vim habens, tactus eſt. Vnde & ea quoque ſolum percipit, quæ vicina ſint. At vna cum tactu & guſtus quoq; cõprehẽſus fuit. & eſt animalibus maxime neceſſarius. Vt & id quoq; poſterius dicetur.

NVNC autem ad id dictum ſit ſolum, quod anima horum eſt principium, quæ dicta ſunt. atq; his terminata eſt, nutriendi, ſentiendi, diſcurrendi uim habente, motu.

Horũ quę dicta ſunt, inquit, atq; intellectus, et ſenſus, & vitæ illius, quę mouẽdi, ac nutriẽdi vim habet, principiũ eſſe intelligit. Principiũq; ita accipit, vt formalẽ cauſam dicat. Anima vero huiuſmodi eſt, vt haud qđ ea participat ſit: ſed ceu ipſe finis, q intelligendi, atq; ſentiẽdi vim habet. Quoniam autẽ haud partibilis forma anima eſt: neq; primus ille terminus in rationis participem deuenit reuolutionem: non ſolum ipſam horũ principium eſſe dixit: ſed his quoque determinari. Vtrunq; enim ei ex extremis ſimul conuenit. Quo ſcilicet, ita incipiat, vt quadam ratione determinetur ab ijs, quorum licet ante ipſam exiſtant, principium eſt, illud autem determinari, ijs proprie cõuenit, quę poſt ipſam ſunt. Eo vero, quod diſcurrẽdi vim habeat, pro intellectu utitur. Quod illud indicat, quod antea per intellectum verba protulit.

19. particula. VTRVM autem horũ unumquodq; eſt anima, aut particula animæ. & ſi particula, utrum ita ut ſit ſeparabilis ratione tantum, aut & loco.

Expõ. Quandoquidem in animalibus rationem participãtibus eæ omnes inſunt vitæ, quæ dictæ ſunt: proponit inueſtigare, vtrum quælibet ſit diuerſarum corporarũ particularum actus; ita, vt anima non ſecus diuiſa ſit, atque corpus. Quoniam & in fine primi libri, nõ quamlibet animam vnam, ſed omnes vnius animæ particulas eſſe volebat. At quo diuiſio perfecte habeatur, id ipſum rurſum, quod iam fere diiudicatum fuit, proponit. Vtrum ſcilicet quęlibet ex his ex ſe perfecta ſit anima, an animæ particula. Sed alteram partem non attingit, tanquam is, qui eam ibi ſatis ſuperq; determinarit: alteramq; diligẽter tractat. Vtrum ſcilicet ita particulæ ſint, vt non ratione ſola, hoc eſt, proprietate diſtinctę ſint inter ſe: ſed loco quoq;. Ita, vt diuerſæ vitę in diuerſis corporis particulis, ceu in locis maneant. Quemadmodum Timæus ſentire videtur. Qui in capite rationem, in corde iracundiam, in iecore appetendi vim collocare videtur. Verum ipſe rationem contemplandi vim habẽtem omnino a corpore ſeiungit. Alias vero vitas: quia corporatæ particulæ interdum ad receptionem diuerſarum vitarũ præparẽtur: haud inter ſeſe eodem modo cum illis partitas arbitratur: cũ poſſint eidem particulæ vel plures ſimul ineſſe. Alia nanq; animata partitio eſt. (ſi de ipſa quoq; particulas dicere conuenit,) præter corporatam ipſam partitionem. Atq; ita vna ſubingreſſum illũ in formas, ex partitione, quæcunq; ſit: & excellentiã animæ reſpectu corporum, ex præſentia omnium pariter in vno loco, philoſophus manifeſtat.

DE nonnullis quidem haud difficile uidere. Nonnulla uero dubitationem habent.

20. particula. QVEMADMODVM enim in plantis nonnullæ cũ diuidantur apparent uiuentia, uel ſeparatæ inter ſeſe.

Expõ. Nequaquã ſane ita Ariſtotelem dicere nonnulla dubitationem habere, mihi perſuadeo, vt cum Alexandro ei conueniat, atque propter intellectum intelligat. Illum nanq; confeſtim vel antea dixit, haud vllum cõtinere corpus: atq; ſtatim infert. Nondum manifeſta eſſe, quæ de facultate contemplandi vim habente: quippe cum haud perfecta adhuc de ea tradita ſit contemplatio. At eſſe animę quoddam genus diuerſum: & ſeparari quemadmodum perpetuum a corruptibili. Verum in nonnullis quidem nos facile coniunctionem videre poſſe ait, vt in vegetantibus facultatibus, nutriendi ſcilicet, augendi, atq; generandi vim habente. Et in animalibus, hoc eſt, in vi ſentiendi, atq; appetendi. Nãque in plantis diuiſis, tota vegetãs anima ineſt: & vtraque inſectorum particula ad aliquod vſq; tempus ſentit, atq; mouetur. Nonnulla vero dubitationem habẽt. Viſus, auditus, olfactus, guſtus. Quandoquidem determinatis vtuntur inſtrumentis. At primo quidem aliquis, vel ex alijs de his cõiecturam facere poſſet. Cum haud ex ſeipſis: ſed propter inſtrumenta partibiliter diſpoſiti ſint. Ita, vt aliud inſtrumentum alij deſeruiat ſenſui. Deinde vero concurſus ille omniũ qui in vnũ cõuenit, quod & ex his iunctum, atq; vnũ redditũ indicat. Quod & flauũ, et dulce, & bene olens mel dicet.

Quippe

QVIPPE *cum ſit, quæ in ipſis anima, actu quidem una in unaquaque planta: poteſtate autem plures.*

Haud ita, vt vna in plures ſimiles diuidatur. Partibilis nãq; ita eſſet, vt corpus aliquod quod ex pluribus partibus conſtet. Verum quæ in ipſa planta exiſtit, & in ramulo quoq; illo, qui diſiũctus eſt ad aliquod vſq; tẽpus pmanet: atq; ipſum ad propriæ animæ receptionem aptum reddit. Vbi ſcilicet conſitus fuerit. Poteſtate itaq; plures ſunt: quæ in vna planta exiſtunt. Ceu eæ quę plures futuræ ſunt, poſteaquam in ramos diuiſa fuerit atq; conſita reperietur.

ITA *& circa alias differentias animæ uidemus contingens de inſectis in ijs, quæ ſecantur. Nanq; ſenſum utraque partium habet, & motum ſecundum locum.*

Illa particula, ita, haud quia plures poteſtate animę ſint, allata fuit. Neq; enim, quemadmodum in plantis id contingit. Sed propter ea, quæ diuiduntur: quæ & ipſa totam vitam iuxta utranq; partem viuunt.

SIN *autem ſenſum, & imaginationem, & appetitionẽ. Vbi quidem enim ſenſus, dolor, atque uoluptas conſequitur. Vbi autem hæc ex neceßitate & cupiditas.*

Licet enim non diſtinctã, at indeterminatã vel extrema illa animalia habent imaginationem, Quo appetant, quod abeſt.

21. *particula.* DE INTELLECTV *autem, atq; contemplandi uim habente poteſtate non adhuc manifeſtum. Sed uidetur animæ genus alterum eſſe. & id ſolum contingit ſeparari, Quemadmodum perpetuum à corruptibili.*

Expõ. Quandoquidem Ariſtoteles intellectum illum nouit, qui pure indiuiſibilis eſt, quiq; ſubſtantia ſupra animam exiſtit. Intellectum autem appellat & illum qui pati poteſt: qui in complexione vitæ rationem participantis, progredientis, atq; facultatum viuacium corporis formam referentium conſtitutus eſt: prętereaq; & rationem illam agendi vim habentẽ, quę huiuſmodi vtitur vitis, ſed haud ex ipſis conſtat intellectum dicit. Quo eam nunc indicet rationem, quæ nequaquam ipſis vtitur, intellectum uocat: atq; ei vim contemplari valentem concedit. Vbi ex vi quidem remiſſionem eius, reſpectu pręſtantioris illius intellectus ſignificat. Quãdoquidẽ nomine iſto, haud admodũ vti Ariſtoteles conſueuit, cum de impartibili loquitur ſubſtantia: ſed ipſo potius actu. ex eo vero, quod ei contemplandi vim aſcribit, conuerſionem rationis in ſeipſam, atq; in ea, quæ præſtantiora ſunt, manifeſtat. De hac quidẽ igitur ratione nihil eſſe inquit, manifeſtum. Quippe cũ definitio, quæ de anima tradita fuit rationi eius, qui cõtemplandi vim habeat, tanq̃ is, qui contemplãdi vim habeat, haud cõueniat: neq; rationi illi, quæ cum corporatis vitis iuncta ſit. Contra nanque potius euenit: quia in eo, quod eſt, ab ijs ſeparari contemplatio collocata eſt. Qua etiam ratione perſpicuum eſt, quemadmodum alterum genus animæ ratio eſt, præter eas, quæ a corporibus inſeparabiles exiſtunt: quæ vt ſeparetur apta, nataq; eſt. Quæ quidem nunc vna cum illis vnam complet ſubſtantiam: ceu eam, quę cũ corpore compoſita. Aliquando autem omnes iſtas ſecũdas deſerit. Particulaq; illa, videtur, haud cum dubitatione pronuntiata fuit, vt Alexander putat. Neq; enim frequẽs eſt huiuſmodi huius particulæ apud antiquiores vſus. Sed pro eo, quod eſt, conuenit, atq; apparet. Diuerſaq; ſecundum ſubſtantiam a reliquis anima rationis particeps exiſtit: & omnino ab illis aliquando ſeparatur: atq; perpetua eſt: cum illæ corrumpantur: quęcũq; ſcilicet corruptibilis corporis proprie actus ſunt. Idq; ipſa obtinet, quod ſeparabile ab ijs, quę quacunq; ratione a corpore inſeparabiles. Contemplatio nanq; ſeparabilis eſt actio. Ipſaq; ſubſtantiæ eſt ſeparabilis: atq; eius, quæ per totã uiuat. Atq; adeo, id ipſum, hoc eſt, vita ipſa eſt: quæ ſeipſam totam ex contemplatione perficit. Neque partibilis eſt. Hæc quidem enim haud alia quędam forma eſt: & non minime cognoſcendi vim habet. At neq; eo, quod partibile ſit, vtitur: qa prope terminos progreditur: & propterea quod in ſeipſam, atq; in id, quod impartibile inclinat. Vnde & perpetua quoq; demonſtratur. Neq; enim tanquam partibilis diuidetur: quoniam nequaquam partibilis. Neque tanquam compoſita diſſoluetur: propter ſuam ſimplicitatem. Neq; id ei eueniet, quod partibilibus formis euenire ſolet: cum materia redditur inconcinna: propterea quod, ſeparabile quid exiſtit. Sola itaq; ratio ſeparabilis eſt. Quandoquidẽ alię vitę actiones omnes corporis formam referentes habet.

RELIQVAE *autem particulæ animæ, manifeſtum ex his, quod non ſunt ſeparabiles, quemadmodum inquiunt nonnulli. Ratione uero, quod diuerſæ, perſpicuum eſt. Sentire nanque ualenti eſſe, & opinari potenti diuerſum: ſiquidẽ & ipſum ſentire, atque opinari. Eodemque præterea modo & aliarum unaquæque ex iis, quæ dictæ ſunt.* 22. *particula.*

PRAETEREA *uero nonnullis quidem animalium omnes inſunt: nonnullis autem pauciores aliusq; una tantum. Idq; efficit diuerſitates animalium. Propter quam uero cauſam inueſtigandum eſt poſtea. Proxime uero & circa ſenſus euenit. Alia quidem enim habent omnes, alia uero pauciores. Aliaq; unum maxime neceſſarium tactum.* 23. *particula.*

Particulæ quidem hæ ſunt: haud tamen quales corporatæ. Id nanq; demonſtratum fuit. ſed propter digreſſum ab eo, quod impartibile exiſtit. Reliquæ autem, dixit. Tanquam & intellectus, qui contemplandi vim habet, particula ſit: in eo ſcilicet impetu, qui ad ea, quæ extrinſecus ſunt, fit: & in complexione illa, cum illis, quæ deteriora exiſtunt. Verum animæ illæ particulæ nequaquam loco inter ſeſe ſeiunctæ, vt Timæus inquit, concedendæ ſunt: ita, vt in diuerſis habitent corporis particulis. Pręclareq; noſter Ariſtoteles ex diuerſis actionibus diuerſam uitarum illarum, quę ſimul exiſtunt, confirmat proprietatẽ. Si nanq; ipſum ſentire ab ipſo opinari diuerſum eſt, & quod ſentiendi vim habet ab eo, quod opinãdi, et ſenſus quoq; ab opinione, diuerſum quid. Facit autẽ diuerſitatem animalium illud: quod aut omnes inſint vitæ: vt in hominibus. aut non quidem omnes: ſed plures, vt in alijs animalibus. Aut vna tantum inſit, vegetans, vt in plantis. Ex quibus mihi videtur, & ipſius vniuſcuiuſq; vitæ diſcrimen erga ſeipſam ſignificare. Neq; enim ſimilis eſt, neq; omnino abſq; differẽtia exiſtit, ſenſus ille qui cum ratione iunctus eſt: & is q̃ ſine ratione reperitur. Neq; ille q̃ determinatã cõmouet imaginationẽ: & is qui eã, quæ determinate concipit. Quapropter multiplex eſt **Expõ.**

uel ſecundum profunditatem in vnaquaq; vita dieruſitas. & in ipſa vegetante anima maximum eſt diſcrimen: ſiue inſtrumenti rationem participantis nutriendi vim habeat: ſiue eius, quod quidem ratione careat: ſed ſecundum locum moueatur: ſiue ſolum ſentiendi vim obtineat: ſiue ita viuat, vt ſenſu careat: atque in terra radices defixerit. Horum autem cauſam paulo poſt allaturus philoſophus eſt.

24. particula. QVONIAM *autem quo uiuimus, & ſentimus dupliciter dicitur: quemadmodum quo ſcimus. Ex his autem dicimus, alterum quidem ſcientiam, alterum uero animam. Vtroque nanq; horum dicimus ſcire. Eodem prætereamodo, & quo bene ualemus. Alterum quidem ualetudo. Alterum uero particula quapiam corporis, aut et toto.*

Expō. Quandoquidem anima, ita poſita fuit, vt forma quędam ſit. Verum ipſa ſaltem mortalium anima haud ita conſtituta fuit: vt ſuipſius, atq; ſine materia exiſtat: ſed corporis inſtrumentarij. Vnde ex his quod viuax ſit forma: ex eo, quod animatum ab inanimo differat, philoſophus accipiens, diſtinguit cauſas, atq; ea, quæ ex cauſis effecta ſint: atq; in cauſarum numero animã collocat. Sed nõ in earum numero, quę a materia: verum earum quę a forma ſtent. In quas et efficientes, & perficientes concurrunt. Determinat prætera quod ex ipſa efficitur: atq; indicat animam primam ſubſtantiam in animalibus eſſe. Subſtantia quidem enim &. ipſum quoque naturale corpus eſt: quod tanquam materies in animalibus reperitur. Magis autem propria ſubſtantia animatum, atq; animal eſt. Qua adhuc nobilior, atq; pręſtantior, quę ſecundum ſeipſam ſubſtãtia: eaque anima eſt. Nanque omnis forma prima eſt ſubſtantia, & ſecundum ſeipſam, & multo magis quæ viuax eſt. At diſtinguens ſane Ariſtoteles formalem cauſam ab eo, quod iuxta ipſam affectum eſt: propter eorum contemplationem, quæ nunc propoſita ſunt, dupliciter illud dici aſſerit, quo viuimus. Haud tamen, materie ipſa, id accipiens. Neque enim quo viuimus: ſed quo viuere poſſumus, materiem eſſe dicimus. Quoniam quod poteſtate ſit a materia adducitur. Illud vero, quo viuimus eam habet vim, vt quod actu viuit, indicare valeat. Sed dupliciter, aut forma, aut compoſito. Forma ſcilicet, tanquam actu, atque perfectione. Cõpoſito vero ceu id quod actu, atque perfectum ſit. Hoc enim pacto ſcire dicimus, aut ſcientia, tanquam forma aut anima: nõ ceu ea, quæ nondum: ſed ceu ea quæ ſciendi vim obtineat, & recte valere, valetudine tanquam forma aut recte valente corporę. At non eo, quod non participet, aptum tamen ſit particeps eſſe: niſi ſecundum id, quod poteſtate.

EX HIS *autem ſcientia quidem, & ualetudo, ſpecies, & forma quædam, & ratio, & quaſi actus eorum, quæ uim recipiendi habent. Alter quidem eius, quod ſcire poteſt. Alter autem eius, quod recte ualere. Videtur nanq; in patienti, atq; diſpoſito eorum quæ efficere poſſunt, ineſſe actus. Anima uero id, quo uiuimus, & ſentimus, & diſcurrimus primo. Quare ratio quædam eſſet, & forma: at nequaquam ceu materia, & ſubiectum.*

25. particula. TRIPLICITER *nanq; cum dicatur ſubſtantia, quemadmodum diximus: ex quibus hoc quidem forma, illud uero materia, id autem, quod ex ambabus.*

Cum id manifeſte dixerit, quod ſcientia, & valetudo loco formę acceptę fuere: & propter hanc cauſam & ipſum viuens anima, tanquã forma viuit: haud etiã manifeſte dicere videtur, quonam altero viuat. Ita, vt nihil coniunctioni illi, quidem, reddat. At licet dictioni, verbiſq; aliquid deeſſe videatur: attamen res abſq; vllo defectu expoſitæ fuere. Nanq; cum formam hãc actum eorum, quę recipiendi vim habent, eſſe dixerit: ita vt haud ſuipſius, ſed alterius ſit: infert quid illud ſit: quod recipere valeat. Quoniam illud eſt, quod ſcire, atq; recte valere poteſt. Quæ ſcilicet iam actu huiuſmodi ſint: quæq; ita recipiendi vim habere dicantur: vt ex eo, quod receptum fuerit, determinata ſint. Atq; patet, quemadmodum iuxta alium modum his, altero quidem ſcimus, altero autem recte valemus. Ipſum vero patiens atq; affectum, diſpoſitumve vocat, quod forma abſolutum: tanquam id, quod ſecundum aliud determinatum, atque perfectum ſit. Forma vero quæ horum determinandorum vim habet, efficiẽdi quoq; facultatem obtinet: tanquam ea, quæ in id quod progreditur, ſe extendit, & ſecundum actum, atq; perfectionem ſit: ſed alterius. Quemadmodum itaque ſeſe ſcientia habet, ad id, quod eam parere poteſt: ita anima ad ipſum viuens. Quare ratio quędam, atq; forma eius erit. Nequaquam autem tanquam materia, atque ſubiectum. Ex comparatione reliquorum Ariſtoteles manifeſtius viuentium formam animæ aſcripſit. Neq; enim materiam conceſſit nondum viuẽtem, neq; eam, quæ iam viuat, quam ſubiectum dixit. Illud ſignificãs, cuius aliud principiũ ſit, & quod ſecundum, atq; ſub ea collocatũ. Quod nãq; primo pſpicue animę tribuitur: qppe quę vita ſit, & prima, atq; iuxta ſeipſam ſubſtãtia. Cũ animata iuxta illam, & ab illa viuãt, atq; pficiãtur.

EX HIS *autem materia quidem potentia. Forma uero actus. Quoniam autem quod ex ambobus animatũ, non corpus eſt actus animæ: ſed ipſa corporis alicuius.*

ET PROPTER *id pulchre exiſtimant, quibus uidetur neq; ſine corpore eſſe, neq; corpus aliquod anima.* 26. particula. *Corpus quidem enim non eſt. Corporis autem aliquid. & propter id in corpore ineſt, & in corpore tali. Et non quẽadmodum qui antea, in corpus concinnabant ipſam, nihil præterea determinantes in quonam, et quali. Licet neq; uideatur, quodcunq; recipere quodcunque. Sic autem fit, & ſecundum rationem. Vnuſcuiuſq; nanque actus in eo, quod poteſtate ineſt, & in propria materia aptus eſt gigni. Quod quidem igitur actus quidam eſt, & ratio eius, quod poteſtatem habeat, ut huiuſmodi ſit, manifeſtum ex his.*

EX POTENTIIS *autem animæ, quæ dictæ fuerunt, alijs quidem inſunt omnes, quemadmodum diximus.* 27. particula. *alijs autem quædam ipſarum. Nonnulliſq; una ſola. Potentias autem dicimus, quod nutriendi, ſentiendi, appetendi, mouendi ſecundum locum, intelligendi uim habet. Ineſt autem plantis quidem, quod nutriendi uim habet ſolum. Aliis uero id, & quod ſentiendi. Sin autem quod ſentiendi uim habet et quod appetendi. Appetitus quidem enim cupiditas, & ira, & uoluntas. Animalia uero omnia, unum habẽt ex ſenſibus, tactum. Cui autem ſenſus ineſt, ei uoluptas, atq; dolor, & ſuaue ac moleſtum. Quibus autem hæc, & cupiditas. Suauis nanq; appetitio ipſa eſt.*

Præterea

PRAETEREA *uero nutritionis ſenſum habent. Tactus enim nutritionis ſenſus.*

Recte profecto, atq; pulchre haud materiã id, quod viuimus, interpretati ſumus. Imperfectione nanque ipſum viuere collocatum eſt. Materia vero potẽtia eſt, ita, vt imperfecta natura ſit. At cuiuſnam actus anima eſt? animati inquit. Id nanque illud eſt, quod ex ambabus cõſtitutum. Ac quemadmodum medicum medicina figuramus, & recte valẽtem bona valetudine: ita & ab animato, tãquam in terminum animam adducimus. Nãq; aut in corpus, aut in animã deſinere oportet. Sed corpus indeterminatum eſt: & oppoſito ſeſe modo habet erga ipſum animatum: quod ſecundum ſe ſumptum fuerit. Præſertim itaque eſſet perfectio, ſi per ſeipſam anima relinqueretur. Verum ipſa corporis alicuius, animati ſcilicet eſt. Iure itaq; eos philoſophus laudat, qui neq; corpus animam ipſam, neq; ſine corpore eſſe putarunt. Nanq; quicquid ipſius animæ rationem participantis ſeparabile eſt, in primis quidẽ ab ipſo intellectus appellatus fuit. Deinde vero vel is quoque corporum eſt actus in illo impetu ad ea, quæ extrinſecus, non ſecus, atq; nauta nauigij ſit. Quoniam autem viuax illæ actus duplex exiſtit: alter quidem, ceu is, qui inſtrumẽti effingendi vim habet, quo inſtrumentum ſit. Alter autem, tãquam is, qui ipſo vtitur inſtrumento: duobus quoque modis & illud haud ſine corpore intelligere neceſſe eſt: & illud corporis aliquid eſſe. Et in corpore quoq; reperiri neceſſe eſt: nõ quocunq; ſed inſtrumentario: & in eo, quod conueniẽter vnicuiq; vitæ inſtrumentarium ſit. Nanq; quod poteſtate vbique huiuſmodi, qualis actus eſt. Atq; ratio hæc maxime neceſſaria exiſtit: ita ſcilicet, vt vniuſcuiuſq; actus, illi inſit, quod poteſtate exiſtens, par, atq; conueniens ſit. Propter quæ rurſum nobis viuaces potentias in memoriam reuocat: quot, ac quales: & quẽadmodum ſolum quibuſdam poteſt ineſſe quod nutriendi uim habeat: animalibus autem inſuper & quod ſentire poſsit: & quemadmodum id, & appetitio quoque quædam conſequitur. Quandoquidem & voluptas, & dolor, & quod ſuaue, atque moleſtum incidũt. Illa quidem tanquã paſsiones quędam eius quod ſentiendi uim habet. Hæc autem, tãquam ea, quę illarũ efficiendarum facultatem obtinent. Vtrorunq; autem iudicandorum poteſtatem ſenſus adeptus eſt. At cum dixerit, & qualis appetitio omnibus conuenit, quibus & ſenſus: quoniam cupiditas. Quæ haud boni eſt, quemadmodum voluntas: neq; ad victoriam, aut honorem, aut vltionem ſpectat, quemadmodum iracundia: ſed id intuetur, quod ſecundum ſenſum iucundum. Cumq; cauſam admouerit: quoniam nutritionis ſenſum obtinent: nutritioniq; voluptas, innutritioni autẽ dolor conſequens eſt: id ipſum confirmat: quia animalia nutritionis ſenſum habent, ipſum ſcilicet tactũ. Qui vel omnibus animalibus adeſt.

SICCIS *enim, & humidis, & calidis, ac frigidis, nutriuntur animalia omnia. Horum autem ſenſus tactus.*

Omnia nanque corpora, quæ ortui ſubiecta ſunt, has qualitates participant. & iuxta has ortus, atq; interitus, alterationes, accretiones, ac decretiones fiunt. Tactum vero eam habere vim, vt paſsibiles qualitates percipere queat, perſpicuum eſt.

ALIORVM *uero ſenſibilium ſecundum accidens. Nihil enim ad nutritionem ſpectat ſonus, neq; color, neq; odor. Humor autem unum quoddam ex ijs, quæ tangi poſſunt, eſt. Famesq;, ac ſitis, cupiditas. Fames quidem calidi & ſicci. Sitis autem humidi, & frigidi. Humor uero ceu condimentum quoddam horum eſt.*

Eſt quidem et tactus ſenſus ſecundum accidens aliorum ſenſibilium, vt ſonorum, & colorum. Haud tamẽ id philoſophus, vt mihi perſuadeo, dicere vult. Sed ſecundũ accidens ſenſus is percipit, quę apta ad nutritionẽ ſunt: cum vel aliorũ ſint ſenſuum ſenſilia. Quod indicat dum huius rei cauſam affert, quæ ea eſt: nihil ad nutritionem alia ſpectare. Quoniam autem ad nutritionem aptus dulcis eſt humor: infert primo quidem, quod eorum quæ tangi queunt, vel humor eſt. Nanq; guſtus ijs omnibus ineſt, quibus & tactus. Deinde vero dicit, quod etiam apta ad nutritionem ſecundum ſe ſunt, ſiccum, & humidum & quæ tangi queunt. Humores autem ſpectant ad nutritionem, tanquam condimenta eorum, quæ tactui obuia.

DILVCIDANDVM *autem de ipſis poſterius.* 29.parti
Nunc autem quoad id determinatum ſit: quod animalibus ha- cula.
bentibus tactum, & appetitus ineſt. De imaginatione autem obſcurum. Poſtea uero inueſtigandum. Nonnullis uero præterea ineſt, & quod ſecundum locum mouendi uim habet: alijs autem & quod diſcurrendi, & intellectus.

Non ſolum in ijs dilucidandum eſt, quę hoc in libro Expõ.
dicenda ſunt: verum & in eo, qui de ſenſu, atque ſenſibilibus inſcribitur. Diligenter nanq; ibi de humoribus determinat. At cum antea paſsibiles qualitates ad nutritionem aptas eſſe, ex eo, quod ſecũdum ipſas, alterationes fiant, confirmarit: nunc idem ex vita illa, quæ nutritionum appetendarum vim habet, corroborat. Fames nanq;, ac ſitis nutritionis ſunt appetitus. Ex quibus altera quidem maiorem copiam ſicci, atq; calidi expetit: altera vero frigidi, atq; humidi. Nanq; propoſitis frigidis, atq; humidis cibarijs, ad ea ſitis mouetur. At ſicciora, atq; calidiora fames occupat. Obſcurum autem de imaginatione. Non quia non omnibus animalibus inſit. Siquis imaginationem indeterminatum illũ, atq; indiſtinctum vel remotorũ tangibilium conſenſum apellandum putet. Verum immanifeſtum eſt: quia ea interdum ſola imaginatio dicitur, quę determinata eſt, quæque in memoriam reuocare valet: interdum autem ea, quę commouere tantum quędam poteſt. At cum dixerit, ijs qui tactum habẽt, et appetitum quoq; adeſſe, addidit & quod vim mouendi ſecundum locũ habeat. Haud tamen ſcilicet in omnibus. Sed quia in ijs, quę ſentiendi vim habent, & id, quemadmodũ, & qđ diſcurrere, atq; aio, cogitationeve vertere valet.

QVEMADMODVM *hominibus, & ſiquid huiuſmodi eſt alterum, aut & honore dignius.*

Huiuſmodi quidem alterum eſt, a ſolido hoc corpore ſeiuncta humana anima. Prætereaq;, quæ paſsibili tenues partes habente vtitur corpore. Honore autem dignius, ſi & Dæmonum ponatur vnquam genus: illudq; in paſsibile corpus progrediatur. Sin autẽ animalia, & cœleſtia quoq; ſunt: & ſenſum habent, atq; appetitum, haud tamen patiendi vim habẽtem: neq;

eum, qui excitetur a ſenſibilibus illis, quæ extrinſecus contingant: ſed intrinſecus cognoſcat, atq; exornet ſenſibilia cuncta, illud honore dignius interpretari liceret nō ſolū de dæmonijs, ſed de diuinis animalibus quoq;.

30. particula. PATET *igitur quod eodem modo una eſſet ratio animæ, atq; figuræ.*

Expō. Iam determinauimus, quemadmodum in ijs, quæ ab vno, & ad vnum dicuntur, neceſſarium quidem eſt; communem quampiam afferre diffinitionem: ſed eā non ſufficere ſine propria iuxta vnamquanq; formā, certæ contemplationis gratia. Hoc autem modo & figura de ijs, quæ ei ſubiectę ſunt, dicitur. Neq; ſolum, quæ ſimpliciter figura eſt: ſed & quæ lineas rectas habet. Quæ de ijs, quæ tres habēt angulos primo dicitur, de ijſq; quæ permultos ſecundo loco. Quandoquidē in alijs oībus, quæ treis habet, reperitur. At & anima de diuerſis hoc pacto dicitur animis. Inſeparabilia quidem igitur ſunt a ſubiectis in illis, & quæ vniuoce dicuntur. At in his, licet non ſeparabilis, attamen vna quædam communis eſt natura, diuerſa ab ijs de quibus dicitur: quæ ratione ſuipſius nunquam mutatur: quæ quia una eſt, una quoq; ratione comprehendi poteſt. In quibus autem quod primum, ac ſecundum reperitur, nihil commune adeſt, quod abſque vlla uarietate exiſtat: ſed ex vnaquaque forma diuerſum efficitur. Ac propter hanc quoque cauſam, neque vnam eſſe dicimus naturam eam, quæ dicitur: ſed totum id, vnam multiplicem. Neque vnam eſſe dicimus rationem, quæ eius, quod commune ſit, definiendi vim habeat: ſed præter communem & ſpeciatim quoque iuxta vnamquanque formam diuiſione egere. Vnde & communem illam rationem Ariſtoteles attulit. Quandoquidem haud omnino ambigua erant, quę ab uno dicuntur. Neq; eam tanquam certam comprobat. Sed eam potius, quæ de vnaquaque anima propria ſit, recipit: tanquam eam, quæ communem ſingillatim reddat.

NEQVE *enim ibi figura præter triangulum eſt, & eas, quæ deinceps. Neque hic anima præter eas, quæ dictæ ſunt. Eſſe autem poſſet & in figuris ratio communis: quæ conueniet quidem omnibus. Propria autē nullius erit figuræ. Eodemq; modo, & in animis, quæ dictæ ſunt.*

Non quia ſeparabilis non ſit, ibi figura, præter triāgulum non eſt: ſed quoniam haud vna reperitur natura: quæ in omnibus abſq; vlla exiſtat varietate. Neque hic anima pręter eas, quę dictę ſunt. Neque enim quęlibet eodem modo eſt anima. Quandoquidem neque eodem modo actus eſt: neq; inſeparabiles, aut ſeparabiles a corporibus eodem ſunt modo. Nunquid igitur neque animal vniuoce dicitur de hoībus, atque equis, quoniam non ſine differentijs exiſtit? At ibi differentię ſunt, quæ animalis diuidendi vim habēt, ut rationale atque irrationale. Hoc autem loco quod vniuocum ſit adeſſe non ualet: quādoquidem quæ conſtituendorum illorum, de quibus dictio fieri debet, facultatem poſſidēt, diuerſa ſunt. Quemadmodum de corruptibili, atque incorruptibili aīali dicere licet. Quoniam corruptibile, atque incorruptibile haud huiuſmodi erant differentiæ, quæ animalis diuidūdi poteſtatem obtinerent: ſed ſubſtantiam quidem ipſam diuidere poterant: quæ vero ſub ea continentur, conſtituere debebāt. Corruptibile itaq; ab incorruptibili diſiunctū ea differētia eſt, q̄ cōſtituere, nō q̄ diuidere ualeat. Hac eadē ſane rōne, & ipſum ſeparabile, aut iſeparabile, & quod tū quidem ſeparabile, tum autem inſeparabile, aut omnino inſeparabile, & quod tāquam inſtrumento utitur, quod inſeparabile eſt, aut quod ceu inſtrumēti effingendi vim habet, haud huiuſmodi ſunt differentiæ, quæ animarum diuidendarum, ſed quæ earum conſtituendarum facultatē nactæ ſint. Subſtātiam nanque corpore carentem ſimpliciter, diuiderē queūt. communis autem de his ratio, omnibus quidē cōueniet: quatenus haud omnino ambigua ſunt. Propria uero nullius erit. Quæ nanque cuiuſque ex formis, tanquam formæ exiſtit, nequaquā alijs quadraret. Quæ autem unius eſt, haud omnium communis eſſe poſſet. Quandoquidem neque vna reperitur natura, quæ quod commune adepta ſit: quia ſcilicet quod dici debet, uniuocum non eſt.

QVAPROPTER *ridiculum inueſtigare communem rationem & in his, & in alijs. Quæ nullius eſt eorū quæ ſunt, propria ratio. Neq; iuxta propriam, atq; atomā formam: ubi dimiſerimus, quod eiuſmodi.*

Haud ſimpliciter ridiculum eſſe philoſophus vult communem inueſtigare rationem: ſed inueſtigare cōmunem vbi iam dimiſeris, quod iuxta propriam, atq; atomam ſpeciem. Quoniam in ijs, quæ vniuoce dicūtur, vel ex ipſius Ariſtotelis ſententia communis ratio inueſtiganda eſt. Quoniam vnius cuiuſdā propria eſt: eius ſcilicet quod communiter dicitur. In his autē nullius eſt, niſi vltra cōmunem, & propriam quoq; accipiamus. Neq; n. eius, quod cōmune eſt, eſſe poteſt: quandoquidem vnū nō eſt. neq; alicuius atomorū formarū exiſtit.

31. particula. PROXIME *autem ſeſe habent cū eo, quod de figuris, & quæ circa animā. Semper enim in eo, quod deinceps ineſt poteſtate, quod prius, in figuris, & in animatis. Exēpli gratia in tetragono triāgulus: in eo, quod ſentiēdi, quod nutriendi uim habet. Quare iuxta unumquodque quærendū, quæ uniuſcuiuſque anima. ut quæ plantæ. & quæ hominis, aut belluæ. Propter quā uero cauſam ordinatim ita ſeſe habeant, inueſtigandū. Sine eo, quidem enim quod nutriendi uim habet, quod ſentire ualeat, nō eſt. Ab eo uero quod ſentire ualet, ſeparatur quod nutrire poteſt in plātis. Rurſuſque ſine eo, quod tangendi facultatem poßideat, aliorum ſenſuum nullus ineſt. Tactuſque abſque alijs ineſt. Multa nanque ex animalibus, neque uiſum, neque auditum habent, neque odoris omnino ſenſum.*

32. particula. EX IISQVE *quibus ſentiēdi uis data eſt: alia habēt quod ſecundum locum mouere poteſt: aliaque non habent. Poſtremum uero quod minimum, ratiocinationem atque diſcurſum. Quibus quidem enim ineſt ratiocinatio ex corruptibilibus, his & reliqua omnia. Quibus autē illorum unūquodq;, haud omnibus ratiocinatio.*

Expō. In omnibus quidem ijs, quæ ab vno dicūtur, quod primum, atq; ſecundum, & tertium ineſt. Et quod in primo reperitur, in alijs quoq;, quæ deinceps ſequunt extat. Licet mutatum ſit, & alio, atq; alio modo ſeſe habeat. Quod autem primo participę eius ęſt, quod

commune

commune: haud omnino & ipſum in ijs exſtit, quæ ſequũtur. Subſtantia itaq;, quæ primo id quod eſt, eſt, in accidentibus non reperitur. In figuris autem triangulus extat in tetragono, & quod nutriēdi vim habet, in eo, quod ſentire poteſt. Neq; in his eodem modo. Neq; enim in tetragono triangulus actu eſt, vt per ſe exiſtebat. Neq; in eo, quod ſentiendi vim habet ipſum nutrire valens, ceu ex ſe adeſt. Omnino quidem enim in plantis inſeparabiliter collocatum eſt. In ipſis vero animalibus manifeſtius quod vtitur, indicat: atq; cōuenienter cum ſenſu ſeſe habet. Tota nanq; per ſeipſam totam aliorum ſentiendi vim habentium anima pertrāſit. Quare & quod huius nutriendi vim habet, vna cū facultate ſentiendi fere exortum eſt. Recte itaq; hinc colligitur. Oportere propriam iuxta vnamquanq; formam rationem afferre. Ne in ea tantum acquieſcamus, quæ communis ſit. At cum cauſam deinceps philoſophus noſter, vt in ijs, quæ præceſſerunt, pollicitus eſt, adducturus ſit: propter quam nonnullę quidem ex viuacibus potentijs abſq; alijs permanent: hæq; haud abſq; illis: antea quęnam vtręq; ſint, tradit. Peſpicuaque ſunt, quæ dicta fuere. Quoniam autem ratiocinationem & ipſa quoq; perpetua participant: ratiocinatioq; agentem indicat intellectum: agereq; vel ipſa in libris de cœlo cœleſtia Ariſtoteles inquit: pateta;, quēadmodum neq; ratiocinatio imperfecta in illis exiſtit, neq; uſus gratia actio illa fit: ideo recte haud in ijs omnibus, quę ratiocinationē habeāt, reliqua quoq; ineſſe denunciat: ſed in ijs tantum, quæ corruptibilia ſint.

SED *his quidē neq; imaginatio. Alia uero hac ſolū uiuūt.*

Imaginationem nunc appellat eam, quæ determinata ſit: & quæ memorię particeps exiſtat: & quæ aſſueſcere queat.

DE CONTEMPLANTE *autem intellectu, alia ratio. Quod quidem igitur de horum unoquoq; ratio, ea maxime conueniens ſit, & de anima patet.*

Haud de eo intellectu cōtemplari valente loquitur, qui in ijs reperitur, quæ corrumpi non poſſunt: ſed de eo, qui in nobis extat. Nanq; & de ratiocinatione addidit: quemadmodum quæ in corruptibilibus exiſtit, haud ſine alijs eſt: tanquam is, qui haud hæc de illa ratiocinatione commentando, atq; inueſtigando loqueretur: quæ in ijs reperitur: quæ nequaquam interitui obnoxia ſint: ſed de ea, quæ in nobis apparet. Licet enim aliqua vel in illis ratiocinatio ſit: haud tamen imperfecta eſt: neq; in voluntate, atq; ambiguitate conſtituta. Quemadmodum & Plato de ipſo loquens effectore inquit. De eo itaq; intellectu loquitur Ariſtoteles, qui in nobis exiſtens contemplari valet. Quippe cum neque in incorruptibilibus illis is ſit: neq; eodem ſeſe habeat modo, quo agens ille, qui in nobis eſt: aut qui pati poteſt. Ex quibus ille pati valens cum reliquis vitis implicatur. Ille vero agens vtitur. Is autem contemplandi facultatem obtinens, neutrū agit. Quare de eo diuerſa eſt ratio: et ab eo, qui in pręſtātioribus exiſtit, q̄ prope nos: & ab eo, qui de alijs viuacibus facultatibus in nobis exiſtentibus, dicitur. Ceu ille quidem in nobis ſit: haud tamen ei actus conueniat. Verum cum illud in concluſione, atque huius orationis exitu poſuerit: abſolutiſsimam ſcilicet de anima eam eſſe rationem: quę propriam de vnaquaq; complectitur definitionem: quandoquidem & quod commune ſingillatim ex vnaquaq; comprehendetur: modum, ac viam deinceps eius contemplationis tractandę, quę ad vnūquodq; ſpectat, tradit.

NECESSARIVM *autem eū qui debeat de his cōſiderationē facere, accipere quid eſt unumquodq; horū. Deinde ſic de ijs, quæ iuncta ſunt. Si autem oportet dicere quid unumquodq; horum, ut quod intelligendi, aut quod ſentiendi, aut quod nutriendi uim habet, antea etiam dicendum, quid ipſum intelligere, & quid ipſum ſentire.* 33. particula.

Conſiderationem hoc in loco eam appellat cognitionem, quæ veram ſcientiam gignere valeat. Ipſa nanq; cum ea ſit: quę formam, & ipſum quid erat eſſe intelligit: hinc & quod definitur, & quę ei per ſe inſunt conſiderat. Forma autem ipſum quid eſt ſignificat. Ex ijs vero, quæ ſunt iuncta, quæ definiuntur: ceu ea, quæ alijs inſint, intelligimus. Cæterū quonam pacto ipſum quid erat eſſe vniuſcuiuſq; intuebimur? ex opere reſpōdet philoſophus, atq; actione. Quod nanq; animal ſit ex viuacibus eius nouimus actionibus: & quod rationis particeps ex ijs, quę rationē participant. & quid ipſum animal, quidq; quod rationis particeps hac intelligimus ratione. Deinde vero & cauſam quoq; admouet, ꝓpter quā ab actionibus in ſubſtantiā reducimur. Expō.

PRIORES *nanq; ſunt potentijs opera, & actiones ſecundum rationem. Sin autem ſic, his uero adhuc priora ipſa oppoſita oportet inueſtigaſſe, de illis primo oporteret determinare, propter quam cauſam. Vt de nutritione, & ſenſibili, atque intelligibili.*

QVARE *primo de nutritione, atq; generatione dicendum. Nutriendi nanq; uim habens anima, & alijs ineſt. Et prima, atq; cōmuniſsima uis eſt animæ: iuxta quam ineſt ipſum uiuere cunctis.* 34. particula.

Reſpectu nanq; noſtro priora exiſtunt, quę formis abſoluta ſunt, q̄ ipſæ ſint formæ. Atq; ita oportet nos ipſum quid erat eſſe vniuſcuiuſque accipere, vt in id quod forma abſolutum ſit, intueamur. Quod vero forma affectum, atq; abſolutum eſt, aliquando quidem agens eſt, aliquando autem minime. Vnde patet, quod tanquā agens, ipſum eſt perfectius, atq; manifeſtius ipſi redditur cognoſcenti. Quod nanque poteſtate exiſtit, tum eo, quod actu ſit, imperfectius eſt: tum neq; adeo notum dici poteſt. Atque in vnoquoque eorum, quæ ortui ſubiecta ſunt, aliud quidem reperitur tempore prius: aliud vero ratione poſterius. Quandoquidem ex eo, quod perfectum eſt, quod imperfectum exiſtit, tum cognoſcitur, tum exponitur, atque declaratur. Sin autem ſic inquit Ariſtoteles. Hoc eſt, ſi ab actionibus cognitio ipſius quid eſt, nobis inſeritur: & actiones ex ijs, in quibus ipſæ verſantur actiones, cognoſcimus. Quæq; nutriendi vim habet ex nutritione perſpicua ſit: ceu quæ illius alterandæ facultatem obtineat. Quæ vero gignere, atque cognoſcere valet tanquam iuxta formam agentes manifeſtæ redduntur: altera quidē in eo quod gignitur, efficiendo occupata: altera vero in quod cognoſci valet, iudicando. Illud colligitur, vt de ijs antea tractare neceſſe ſit. Quæ oppoſita quoq; philoſophus appellat. Ex oppoſitione ſcilicet ea quę in illis reperitur, quę ad aliquid dicūtur. Hac enim

ratione opponitur ipſum nutriens erga nutritionem: & quod cognoſci debet erga cognitionẽ. Quemadmodum enim in eo libro, qui prædicamentorum nomine inſcriptus circunfertur, dictum fuit: color tanq̃ ſenſibilis a ſenſu non recedit: ceu vero color natura prior eſt. Verum id quidem conſideratione dignum eſt. Vel in ĳs ſcilicet, quæ ad aliquid dicũtur, cauſam eo priorem eſſe, quod de cauſa efficiatur. Vt & in illis quoq; dictũ fuit. Quod nanq; cognoſci debet, ceu expetendum, illud præcedit, quod expetere aptũ eſt: & ceu terminus ante id, exiſtit, quod termino finiendum. Quod ei tanquam natura priori euenit. Cæterũ nobis ex inferiori parte auſpicantibus id datum eſt, vt vegetãs anima prima, atq; maxime communis appareat. Quæ in cunctis mortalibus ex neceſſitate reperitur: & ex qua ipſum viuere, vt & antea dictum fuit, datum eſt. Huiuſmodi autem viuere, vt ab animalium vita diſtinguatur.

CVIVS ſunt opera generare, atq; nutritione uti. Maxime nanq; naturale ex operibus, quæ in uiuentibus: quæcunq; perfecta, ac non diminuta, nec ortũ ſua ſponte habẽt: facere alterum, quale ipſum. Animal quidem animal. Planta uero plantam. Quo ipſum ſemper, atq; ipſum diuinum participent, quatenus poſſunt. Omnia enim illud appetũt: & illius cauſa agunt; quæcunq; ſecundum naturã agunt.

Vna cum nutritione, accretionem quoq; Ariſtoteles complexus eſt. Spectat quidem igitur vel nutritio ad ipſum eſſe. Verum maxime naturale vegetantis vitæ opus eſt, ipſa generatio. Hoc eſt, primũ, atq; præſtantiſſimum. Quippe cum ad illud ſpectet, vt mortalia, quatenus eis fas eſt, ſemper ſint. Quod ſane tanquam diuinum recte celebratur. Res nanq; eæ, quæ ſunt, diuinitatẽ participant: quia ſunt: atq; multo magis, quia ſemper. Quapropter quia diuinum illud omnia appetunt: & ſempiternitatem quoq; omnia, quatenus eis poteſt, omnia cupiunt. Sed nonnulla quidẽ ex indiuiduis ſub aliqua forma exiſtentibus diminuta, atq; mutila eſſe: quæ aut natura obleſa ſint: vt quę ſterilia ſunt: aut extrinſecus id eis acciderit: nequaquam admiratione dignum eſt. Totas vero reperiri, atq; integras ſpecies, quæ ſponte ſua, atq; adeo caſu, ortum conſecutæ ſint: ita, vt nullum vnquam indiuiduum in eis, ad alterius generationem pertineat: aliquam meretur cõſiderationem. Liceret enim quoad extremã illam perfectionem pertinet, vel totas, atq; integras reperiri animalium ſpecies: quæ ita progrediantur: vt omnia in ĳs ſine ſemine exiſtant indiuidua: & ita, vt in animalibus ſint omnia diminuta, atq; manca. Cæterum plantæ quoq; diuinum illud appetunt, ex comprehenſione ſcilicet illa cauſæ viuaciter excitata. Neque enim appetitionẽ ita interpretari debemus, vt eã cognoſcendi vim obtinere dicamus. Sed potius retẽtio quædam eius, quod præſtantius ſit: ex vi inſita credenda eſt. Siquidem materiam quoq; diuinum appetere, dictum fuit.

35. particula. *IPSVM autem cuius cauſa duplex. Alterum quidẽ cuius: alterum autem quo. Quoniam uero participare nõ poteſt ipſum ſemper, ac diuinum continuitate: quia nullum ex corruptibilibus poteſt idẽ, & unum numero permanere: quatenus participare poteſt unũquodq;: ea ratione participat, Id quidem magis: illud autem minus. & permanet nõ idem, ſed quaſi idem. Numero quidem haud unum: ſpecie uero unum. Quapropter ſemen animalium, atque plantarum inſtrumentum eſt.*

Quemadmodum id, quo viuimus duplex eſt: altrũ quidem tanquam forma: alterum vero tanquam id, quod forma affectum, atq; abſolutum eſt: ita & id cuius cauſa, atq; finis. Alterum quidem, vt perfectio, ac bonitas. Alterum vero, ceu id, quod perfectũ, atque bonum effectum. Ex quibus, alterum quidem vt virtus, atq; bona valetudo exiſtit: alterum vero, vt qui ſtudioſus, ac recte valens. Et alterum quidem, vt id cuius: cuius ſcilicet adeptio. Alterũ vt ipſum quo: quo ſcilicet participatio fit. Quæq; ſequuntur perſpicua, atq; clara ſunt. Quemadmodum ſcilicet corruptibilia iſta ſecundum formam, non autem continuitate perpetua ſunt. Quoniam haud ſecundum numerum eadem permanent: ſed inter ſeſe diuiſa ſunt. Expō.

EST autem anima uiuentis corporis cauſa, & principium. Hæc autem multis modis dicuntur. Attamen anima iuxta diuiſos modos treis cauſa. Nanq; unde motus ipſa, & ipſum cuius cauſa: & tanquam ſubſtantia animatorum corporum anima cauſa. 36. particula.

uatuor quidem modis cauſæ dicũtur. At ea excepta, quæ a materia ſtat iuxtã alias treis animam eorũ, quæ viuunt, cauſam eſſe inquit. Expō.

QVOD quidem igitur ut ſubſtantia, patet. Cauſa nãque ipſius eſſe omnibus, ſubſtantia. Ipſum uero uiuere uiuentibus, ipſum eſſe eſt. Cauſa autem, & principium horum anima. Præterea uero eius quod poteſtate eſt, ratio, aut perfectio. Manifeſtum autem, quemadmodum & cuius gratia, cauſa anima. Quemadmodum enim intellectus gratia alicuius agit: eodem modo & natura: & is eſt ei finis. 37. particula.

Vt ſubſtantia, hoc eſt, vt forma. Cauſa nanq; ipſius eſſe omnibus ſubſtantia eſt. Ad eius nanq; eſſe omnes ſpectant cauſæ, cuius ſunt cauſæ. Verum cauſa quæ materia eſt: atque ideo materialis dicitur: huiuſmodi eſt, vt recipiendi vim habeat: & qua haud ſine. Cauſa vero efficiens huiuſmodi eſt vt per generationem in ipſum eſſe deducat. Quę uero finalis appellatur eius quod perfecte conſtitutum ſit, & quod ſecundũ naturam exiſtat, cauſa eſt. Forma uero ea eſt, quę ſimpliciter ipſius eſſe cauſa eſt. Quandoquidem ex forma compoſito ipſum adeſt eſſe: quemadmodum ex vita ipſi viuenti: & ex anima ipſi animato. Quoniam itaque cauſa ipſius eſſe ſimpliciter abſque additione, aut eius, quod eſt perfecte eſſe, aut eius, quod per generationem: ſed ipſius in primis eſſe ſecundum ſe, forma eſt: viuentibuſque abſque additione ipſum adeſt eſſe, quod ipſum viuere eſt: ipſiusq; viuere cauſa anima eſt: erit ergo anima tanquam forma ipſis viuentibus cauſa. Cæterum ex ea quoq; definitione animę, quæ iam tradita fuit, id nobis philoſophus in memoriam reducit. Actus nanq;, quilibet eius, quod poteſtate ſit, formalis cauſa eſt. Poteſtate nanq; cõpoſitum eſt, quod ex cauſa effectum fuit. Actus uero forma eſt. Anima autem eius actus eſt, quod poteſtate viuit. Quare forma quoq; erit. Quam tamen ſubſtãtiam vocat. Demonſtrat autem Ariſtoteles præterea, Expō.

quemadmodum

quemadmodum & tanquam finis anima viuentium cauſa eſt. Licet haud illud cuius cauſa ſumpſerit, quod in iis reperitur ſolis, quę ſecundũ rationem, atq; intellectum agunt: quæ ſane vires in nobis eluceſcunt: ſed & quod in iis, quæ natura fiunt: quemadmodum in ſecundo naturalis auditionis demonſtrauit. Quoniam ipſum cuius cauſa finem eſſe inquit.

HVIVSMODI *autem in animalibus anima ſecundum naturam. Omnia nanq; naturalia corpora, animæ inſtrumenta: quemadmodum quæ animalium: ſic quæ plantarum, tanquam cauſa animæ ſint.*

Huiuſmodi quidem, dictum fuit, pro eo, quod eſt cuius cauſa, & finis. Quod demonſtrauit ex eo, quod viuentium, atq; plantarum corpora animæ dixit inſtrumenta eſſe. Inſtrumenta nanque eius cauſa ſunt, quod ipſis vtitur, quo illud agat. Illud vero, & ſecundum naturam, adiectum fuit: quod alterius demonſtrationis eiuſdem rei occaſionem præbet. In iis nanq; quæ natura conſtãt, ipſum pe efectũ, atq; adeo ipſa adeſt perfectio. Quod vero perfectum ſecundum naturam dicimus. Quoniam autem quod pręſtantiſſimum in viuentibus naturaliter reperitur, anima eſt: & propter hanc quoq; cauſam ſecundum naturã: idq; finis eſſe dicitur: iure itaq; anima erit finis in iis, quę naturaliter uiuunt.

DVPLICITER *autem ipſum cuius cauſa, ipſumq; ius, & ipſum quo.*

Rurſum de his mentionem philoſophus facit: quo tanq̃ cauſam animam: at nõ tanq̃ præſtantiſſimã perfectionum ſtatuamus. Nanq; ille finis, vt quo. Anima vero, vt cuius. Quãdoquidẽ haud ipſius uiuere ſolius: ſed & ipſius pfecte viuere cauſa eſt viuẽtibus anima.

ATQVI *& unde primo qui ſecundum locum motus; anima. Non omnibus autẽ ineſt uiuentibus uis hæc. Eſt præterea & alteratio, & accretio ſecundum animã. Senſus quidẽ enim alteratio quędã eſſe uidetur. Sentit autẽ nihil, quod haud animã habeat. Eodem prætereamodo, & de accretione, atq; decretione ſeſe habet. Nihil enim decreſcit, neq; creſcit naturaliter; quod non nutriatur. Nutritur autem nihil quod non participet uitam.*

38. particula. EMPEDOCLES *uero non recte dixit hoc: cum addiderit accretionem contingere plantis, deorſum quidem radicibus actis, quia terra ſic feratur ſecundum naturam. Surſum uero quia ignis eodem modo. Neq; enim quod ſurſum, et quod deorſum belle accipit. Neque enim idem omnibus quod ſurſum, & quod deorſum, & quod uniuerſo. Sed quemadmodum caput animalium, ſic radices plantarum. Si oportet inſtrumenta diuerſa dicere, & eadem ex operibus.*

39. particula. PRAETEREA *uero quid quod continet, quæ in contraria feruntur, ignem, & terram? Diuellentur enim, niſi aliquid erit, quod prohibeat. Sin autem eſt, id eſt anima, & cauſa augendi, atq; nutriendi.*

Expō. Eſt quidem ipſum efficiẽs, quod per generationem conſtituit. Quoniam quod ſine generatione eſt, nõ efficiens, ſed finale Ariſtoteles appellat. Verũ cum inueſtigaret in octauo naturalis auditionis libro, quid illud ſit, quod elementa motu ſecundũ naturam moueat: ipſum cõſtituens eſſe enunciat. Cui quoq; conſequẽs erit, animam quæ animalia intrinſecus, & ſola appetitione ſecundum naturam moueat, eam quoq; vim poſſidere, vt ipſa conſtituat. Neque enim ea ex ſola vi ſua, atque ſola appetitione moueret: niſi eam quoque facultatem obtineret, vt ea conſtituere poſſet. Verum cum mortalia corpora haud perpetua ſint: patet, quemadmodum per generationem eorum conſtituendorũ facultatem habet. Vel effectricem itaq; cauſam eorũ quæ ſunt, Ariſtoteles animam demonſtrat: ex eo, q ipſa ſecundum naturam tanq̃ viuentia moueat. Omnia quidem, tanq̃ ea, quæ augentur, quæq; diminuuntur: & quæ, vt vno verbo dicam, nutriuntur. Quæ & ſecundum quantum, & ſecũdum quale mouentur. Animalia vero omnia ſecundum quale mouentur. Sentiendi nanq; vim omnia habent atque alterantur dum ſentiunt. Maxima vero eorum pars, vel motum ſecundum locum intrinſecus adepta eſt. Verum quod illo quidem motus, qui intrinſecus mouendi vim habet, & alteratio illa, quę ſentiẽdi, ab anima fiant, perſpicuũ eſt. Nutritio vero alicui videri poſſet haud ab anima exiſtere; quia vel nonnulla anima carentia nutriri videntur. Quandoquidem & augeri quoq;, atq; diminui. Et quia nonnulli elementis nutritionis cauſam aſcribunt. Quæ ſimul quidem cauſas eſſe, dicere poſſumus: haud tamen vim mouendi habere dicere debemus. Verũ id animę dandũ. Quemadmodum enim iam dictum fuit, nihil nutritur, quod vitam non participet. Quandoquidem haud ex omni parte iis quæ anima carent, additio fit. Cæterum neq; in ipſis viuentibus propter elementorum lationem accretio. Quemadmodum in plantis dicere Empedocles videtur. Qui per terram, quæ deorſum mouetur, radices agi: per ignem vero qui ſurſum, accretionem fieri vult. Primo quidem enim haud idem in vniuerſo, atq; in iis, quæ viuunt, quod ſurſum, & quod deorſum. Si itaq; in plantis quod ſurſum radices ſunt: ſiquidem capiti ex proportione reſpondent, atq; illis animalium particulis, quæ principatum obtinent: oportebat ad id, quod deorſum, quemadmodum in plantis, terram proficiſci. Ignem vero ad truncum. Nanq; in animalibus ad oſſa, quod terreum eſt: ad cor autem, atq; iecur quod calidum tendit. Deinde vero quonam pacto non diuelluntur inter ſe, quod ſurſum fertur: quodq; deorſum. Propter quam nanq; cauſam non relinquent plantam: cum ignis quidem ad id, quod ſurſum: terra autem ad radices tendat? Aut quidnam illud eſt, quod hęc ambo in vnãquanq; particulam cõtrahit? Aut quidnam illud eſt quod determinat, donec augeri videntur? Sin autem erit, id anima erit. Omnis nãq; forma vim cohibẽdi habet, vt id iuxta quod. Anima vero non ſolum tanq̃ forma viuentium cauſa eſt: ſed & tanq̃ ea, quæ efficiendi vim habeat.

VIDETVR *autem quibuſdam ignis natura ſimpliciter cauſa nutritionis, & accretionis, eſſe. Nanq; ipſe uidetur ſolus ex corporibus, aut elementis, nutriri, & augeri, Quapropter & in plantis, & in animalibus exiſtimare aliquis poſſet, ipſum eſſe, qui agat.* 40. particula.

IS VERO *concauſa quodam pacto quidem eſt: haud tamen ſimpliciter cauſa. Sed potius anima. Ipſa quidem enim ignis accretio in infinitum: quouſq; ſit, quod comburi queat.* 41. particula.

Ipſe quidẽ Empedocles, licet haud manifeſte, at per- Expō.

ſpicuus tamen eſt, vt qui elementa tanquam concauſas nutritionis afferat. In corpora nanq; cauſam conferebat. Nonnulli vero non ignem, ſed ignis naturam, hoc eſt, formam ipſum determinantem, non tanq; concauſam: ſed ſimpliciter, atq; proprie nutritionis cauſam eſſe dicunt. Inde indicium ſumentes, quia ipſe ſolus ex elemẽtis nutriatur. Quemadmodum enim eius lationis, & quæ ſurſum fit, igneam formam in cauſa eſſe dicimus: ita et ipſius quoq; nutritiõis. Si iuxta ipſum ignẽ nutriuntur. Ita, vt tum plantæ, tum animalia ideo nutriantur: quia ignem participant. Verum non nutritur ignis, quia neq; etiam permanet. Semper autem fit: & maior interdum, q̃ antea. Vbi plus ſcilicet materiei occuparit. Neq; ſimpliciter, atq; proprie cauſa eſt: ſed nutritionis potius concauſa. Vtitur nanq; anima ipſo, ceu ea exiſtens quæ moueat. Ariſtoteles nanq; ſimul illud demonſtrat, quod ex ſe ignis non nutritur: & q; ipſum nutriri eorum, quę animam habeant, propriũ eſt. Ita, vt nos recte huiuſce rei cauſam animę tribuere queamus, ex eo, quod ignis indefinite comburendo exuperet.

FORVM *autem quæ natura conſtent finis eſt, & ratio magnitudinis, & accretionis. Hæc autem animæ, & non ignis. & rationis potius, q̃ materiæ.*

Neq; enim animatorum ſolum, ſed & omniũ naturalium formam, aliorum q;, quæ ipſis ſecũdum naturã inſunt, eorumq; magnitudinis cauſari debemus: & cõuolutionem illam quoq; præter formam, rationis participem: quæ ab eo, quod impartibile in partitionem progreditur. Per ea nanq; quę media ſunt, progreſſus fit. Forma quidem igitur finis eſt, tanq; indiuiſibilis terminus. Collectio autem illa media, atq; diſtinctio ratio eſt. In accretione autẽ non in ignem naturalem ſolum: ſed & in animatam rationem cauſa conferẽda eſt. Accretio nanq; ad rationem potius, q̃ ad materiem ſpectat. Eſt autem materialis eius cauſa ignis. ceu ratio vero anima. At hęc magis propria exiſtit. Ignis nanque mouetur: anima autem primum mouens eſt.

42. particula. QVONIAM *autem eadem uis animæ quæ nutrire, ac quæ gignere ualet, de nutritione neceſſarium determinare primo. Diſtinguitur enim ab alijs poteſtatibus opere hoc.*

Expõ. Cum illud iam philoſophus demonſtrarit, quod neq; corpora, neq; naturales corporum formę eę ſunt, quæ nutriendi vim habeant: ſed quædam anima extrema: illud quoq; nunc ſumit: quod licet eadem quoque ſit, quæ gignendi vim habeat: at tanquam de illa, quæ nutriendi facultatem obtineat, primo loquendum eſt. Quandoquidem ab extremis ordimur. Perfectior autem actio generatio eſt. Pręterea q; quoniam nutritionem ſemen ipſum conſequitur: ſiue ſuperuacaneũ quid ex nutritione proueniens exiſtat: ſiue corporis particula quædam: Quemadmodum qui ipſum ſanguinẽ, aut medullam dixere, opinati ſunt. Siue aliud quoddam naturę opus: cum omnino id ipſum imperfectum germen ſit. Quoniam itaq; de facultate vim nutriendi habente ſermo eſt, de nutritione antea aliqud dicendũ. Nutritio nanq; dum pro eo, quod nutrit, accipitur: ipſi opponitur educationi, vt quę ad aliquid referũtur. Ita, vt educatio, pro eo, quod educatur, accipiatur. Diſtinguitur autem ab alijs animalis viribus opere hoc, educatione ſcilicet, atq; ipſo educare.

VIDETVR *autem eſſe nutritio, contrarium contrario. Non omne autem omni. Sed quæcunq; contrariorum non ſolum ortum ex ſeſe habent: ſed & accretionem. Fiunt nanq; multa ex ſeſe, ſed non omnia quotcunq; ut bene ualens ex laboranti. Videntur autem neq; illa eodem modo mutuo eſſe nutritio. Sed igni quidem aqua nutritio. Ignis uero non nutrit aquam. In ſimplicibus quidem igitur corporibus, hæc eſſe uidentur in primis, alterum quidem nutritio: alterum uero quod nutritur.* 43. particula.

DVBITATIONEM *autẽ habet. Inquiunt enim alij ſimile ſimili nutriri: quemadmodum & augeri. Alijs uero, ut dicebamus, econtrario uidetur, contrarium contrario. ceu impaſſibili exiſtente ſimili. Nutritionem autem mutari, atq; cõcoqui. Mutatio autẽ omnibus in cõtrariũ aut mediũ.* 44. particula.

PRAETEREA *nutritio patitur aliquid ab eo, quod nutritur: at haud id a nutritione. Quemadmodum neq; faber a materia: ſed ab illo hæc. Faber autem mutatur ſolum in negocium ex ocio. Vtrum uero eſt nutritio poſtremum quod accedit, an primum habet differentiam. Sin autem ambo: ſed illa quidem inconcocta, altera uero concocta, utroque modo cõtingeret, nutritionem dicere. Quatenus quidem enim inconcocta contrarium contrario nutritur. Quatenus autem concocta ſimile ſimili. Quare manifeſtum, quod dicunt quodam modo ambo, & recte, & non recte.* 45. particula

QVONIAM *autẽ nihil nutritur: quod non participet uitã, animatũ erit corpus, quod nutritur, quatenus animatũ.* 46. particula.

Expõ. Dupliciter, vt ipſe quoq; Ariſtoteles inquit, cũ nutritio dicatur: quæ ſcilicet cõcocta, & quæ inconcocta: cũ ex his altera ſimilis, altera oppoſita ei, quod nutritur appareat: hanc cõtrariã quoq; vocat. Haud tamẽ ita, vt forma formæ. Subſtantiæ nanq; ambo, et quod nutrit, & quod nutritur, extant: ſed ita, vt ipſi nutrienti eius, quod nutritur adſit priuatio. Poteſtate nanq;, quod nutritur eſt. & contraria hæc ſunt, vt priuatio, atque forma. Oportet itaque & quod nutritur ex contrario mutari. Haud tamen quod ex contrario mutatur, nutritur. Neq; enim mutatio illa, quæ ex non albo in album fit, aut ex ægritudine in ſanitatem, nutritio eſt. Verum oportet nõ iuxta quale ſolum, at & iuxta quantũ eam fieri mutationem, quę ſubſtãtiam referat. Id nãq; illud eſt, quod ſimul augeri dicitur. At neq; ea nutritio eſt: niſi nutriens cum materia potius ſit: quod vero nutritur a forma magis ſtet. Quod confirmatur ex ijs, qui improprie de elementis loquentes ipſo utuntur nutriri. Nanq; ignem nutriri dicunt: aquam autem nequaquam. Licet mutuo inter ſeſe fiant. Sed quod magis a forma ſtat, ſi ipſo nutriri proprie vti debeamus, de ijs, quæ toto genere ſuperant, interpretandum eſt. Quatenus ſcilicet animatũ differt ab inanimo. Quod nanq; nutritur animatum eſſe oportet: ipſum verum nutriẽs nequaquam opus eſt. Fit itaq; nutritio iuxta mutationem ex contrario: verum ita, vt haud iuxta quale ſolum, ſed & iuxta quantum, atq; ſubſtantiam in animatam formã fiat. Vbi agit quidem quod nutritur ſecundum vitã: patitur autẽ, atq; ſimile redditur quod nutrit, ei quod nutritur. Opus nanq; eſt, dum inconcoctum ipſum nutriẽs exiſtit, cõtrario ſeſe modo habere reſpe-

ctu

ctu eius, quod nutritur. Quo & pati, & mutari queat. A contrario nanque mutatio fit. At quod concoctum iam ſimile redditum eſt. Cæterum quoniam os oſſi, atq; caro carni, & vt vno verbo complectar, ſimile ſimili in nutritione admouetur: quodq; nutritur in ipſum nutriens agit: quod in eo, poteſtate eſt perficiens: & in viuax ſubiectum cõuertens: quoniamq; videtur, quod nunc nutritur, ex ipſo nõ nutriri ad ipſum nutriri cõuertit: haud a nutriente mutationem fieri Ariſtoteles inquit: neq; omnino cũ paſſione: ſed non ſine actione: cum intrinſecus vita illa, quæ nutriendi vim habet ab ocio ad negocium traducatur.

QVARE *& nutritio ad animatum pertinet, & non ſecundum accidens.*

Nutritio quidem pro ipſo ſumpta fuit nutriente. Verum quoniam quod nutrit, & quod nutritur, vt quę ad aliquid referuntur, inter ſeſe opponuntur: nutritur que animatum, tanq; animatum, hoc eſt, quod mortale: dici poſſet ipſum nutriens ſecũdum ſe erga id quod animatum, & non ſecundum accidens. Quemadmodum ſeruus hominis reſpectu dicitur. Quemadmodum enim iecori dextra in corporis parte collocatũ eſſe, ex eius fere ſubſtantia dici poteſt: ita & animato ipſum nutriri. Quapropter nutritur etiã quatenus animatũ exiſtit.

47.particula. EST AVTEM *diuerſum nutritioni, et augendi uim habenti eſſe. Qua quidem enim quantum quoddam quod animatum, augendi uim habet. Qua uero hoc aliquid, & ſubſtãtia, nutritio. Seruat nanq; ſubſtantiam, & eouſq; eſt, donec & nutriatur.*

Expõ. Omnino quidem ipſum nutriens, & ſecundum ſubſtantiam mutatur: & ſecundum quantitatem admouetur. Ac ſecundum ſubſtantiam quidem mutatur: ceu id, quod ſecundum ſubſtantiã, quod nutritur fiat: hacq; ratione nutrit. Verum iuxta quantitatem admotum, auget. Nanq; nutritur animatũ, ceu quod idem ſecundum ſubſtantiam ex additione illa, cuſtodiatur. Ex admotione autem quanti poſt defluxum augetur. Perſpicue quidem cum influxus amplior defluxu fuerit. Iam vero ſiue æqualis, ſiue minor propter quamcũq; huiuſmodi admotionem poſt defluxum, ſecundum magnitudinem augetur.

ET ORTVS *efficiendi uim habet, non eius quod nutritur: ſed ut quod nutritur. Iam enim eſt ipſa ſubſtantia. Gignit autem nihil ipſum ſeipſum: ſed ſeruat.*

48.particula. QVARE *huiuſmodi quidem animæ principiũ, uis eſt, quæ potis ſit ſeruare, quod habet ipſam, quatenus tale. Nutritio uero præparat ipſum agere. Quapropter quod priuatum nutritione non poteſt eſſe.*

49.particula. QVONIAM *uero ſunt tria, quod nutritur, et quo nutritur, & ipſum nutriẽs. Ipſum quidẽ nutriens eſt prima anima. Quod uero nutritur, quod habet ipſam corpus. Quo autem nutritur nutritio. Quia uero a fine omnia appellare iuſtum: finis autem ipſum gignere quale ipſum, eſſe poſſet prima, quod gignendi uim habet, quale ipſum.*

Expõ. Quod & iuxta ſubſtantialem mutationem nutritio fiat, hinc manifeſtum eſt: fit enim, licet & non quod nutritur, ſimile ſit. Erat nanq; & antea: ſed ſimile ei, quod nutritur, redditur. Animæ igitur vis, quæ nutriendi vim habet, ſeruando agit. Nutritio autem ipſam ad agendum præparat: non tanquam ea, quæ viuacem vim moueat: ſed tanquam materia ad actionem apta, atq; apposita. Quemadmodum ligna quoq; lignario cõueniunt fabro. Neq; enim abſq; nutritione, at intrinſecus a ſeipſa anima agit. Quapropter ipſum nutriens prima eſt anima. Quæ prima exiſtit propter affinitatem, quam cum corporibus habet. Nutrit autem ita, vt ſuam omnem intrinſecus ordiatur actionẽ. Ex qua, et quod nutritur, quia ipſam habet, nutritur. Nutritioq; mutatur, & adijcitur, atq; perfecta abſoluitur forma: ita, vt cõſimilis ei, quod nutritur, reddatur. Quę quod ſubiectum eſt, tum ſeruat, tum auget, tum ſimilis gignẽdi vim obtinet. Semini nanq; vi, atq; facultate imperfecto aliquid committere: quo eiuſdem formæ receptionem nanciſcatur, huiuſce eſt animæ opus præſtantiſsimum: quippe quod illius perpetuitatis, quę conceſſa ſit, cauſam ſuſtineat.

EST AVTEM *quo nutritur duplex, quemadmodum quo gubernat, manus, & clauus. Alterum quidem quod mouet, & mouetur: alterum uero mouens ſolum. Omnem autem neceſſarium nutritionem poſſe concoquere. Agitq; concoctionem calidum. Quare omne animatũ habet caliditatẽ.* 50.particula.

Quod quidẽ nutritio ſit, quo aliquid nutritur, perſpicue dictum fuit. Quoniam autem nutritionem calido cõcoqui oportet: quod ipſum nutriens pręcipue nõ eſt. Dictum nanq; antea fuit, quemadmodũ anima nutritionis cauſa eſt: ignis autem concauſa: quoniamque tria enumerata fuere, nutriens ſcilicet, quo nutritur, & quod nutritur: & quia duplex illud dictum fuit, quo nutritur: calidum in hoc quoq; ordine collocabitur. Nõne igitur animam, alterum quo nutritur, interpretari conuenit? Nanq; exempla manus ſcilicet, atq; clauus media ſunt inter animam, tanquam mouentem, & nauigium, ceu id, quod moueatur. Verum ſi media illa, quibus nutritur, ſunt, nutritio ſcilicet, atq; calidũ: quanam ratione vel ambo a vita illa, quæ nutriendi vim habeat, moueri, inficiandum nobis putabimus? Nanq; vel manus, atque clauus a gubernantis anima mouentur. Propter quam itaque cauſam, alterum quidem Ariſtoteles mouere inquit: alterum uero mouere, atque moueri? Nunquid igitur ambo a vita ea, quæ nutriendi vim habet, mouentur? Sed ita ſeſe res habet, vt in ijs, quibus nutritur. Vbi alterum quidem erit, quod mouendi vim habebit: vt calidum, quod in viuente reperitur: quod alterum mouet, vt ipſum cibum. Alterum autem eſt, quod mouetur quidem a calido: at mouet quod nutritur: ceu continue augens, atq; cuſtodiens.

ADVMBRATE *quidem igitur, quid eſt nutritio dictum fuit.*

Quod contraria quadam ratione ei quod nutritur, dum adhuc inconcocta exiſtit. Concocta vero ſimilia. Et quod opponitur, vt quod ad aliquid referatur, ei, quod animatum ſit. Qua ſeruatur, atq; augetur, quod nutritur, cum animatum ſit. & qua vtitur ad ſimile generandum. Quæq; ab anima quidem præcipue mouetur: a calido vero concoctioni datur.

DILVCIDANDVM *autem eſt poſtea de ea in proprijs ſermonibus.*

Hoc eſt in tractatione illa, in qua de animalium ortu acturi ſumus: cum iam & nonnulla dixerit in libris de ortu, atq; interitu.

51.particula. DETERMINATIS *autem his, dicamus communiter de omni ſenſu.*

Expõ. Poſt contemplationem de ea anima, quę vegetandi vim obtineat: ad eam noſter Ariſtoteles accedit: quę ſentiendi facultatem habeat: quæ ei proxime iũcta eſt. Priorique vſurus eſt doctrinæ modo: cũ ex oppoſitis, vt antea dictum fuit, exordiatur, & per actiones medias, ad animæ ſubſtantiam tendat. Hactenus autem ea occupat: quæ ad contemplationem ei propoſitam, vtilia ſint. Quoniam enim in ipſo pati ſenſus, vt iam dixit, collocatus eſt: tuncq; id expoſuit: cum animam iuxta qualitatem corpus mouere aſſerebat: quippe cum ſenſus alterationes ſint. Ideo antea determinat, quemadmodum quod ab aliquo patitur, poteſtate quidem ei ſimile eſſe debet, quod agit: actu vero dum patitur nequaquam: ſed ubi iam paſſum fuerit. Atq; hinc quod haud alia ratione anima potis ſit agere, niſi ab ijs, quæ extrinſecus collocata ſunt, moueatur, cõcludit. Si nãq; pati oportet, id, quod ſentit: nihil autem a ſimili patitur: multoq; minus a ſeipſo: nequaquã ſenſus ex ſe ſine faciente agere poſſet. Ita, vt illud, quod ſentiendi vim habet, poteſtate antea eſſe cogatur actu autem non. Fit autem actu, dum adeſt ipſum efficiens. At cum duplex ſit, quod efficiendi vim habet, alterum quidem poteſtate, alterum autem actu: eodem modo neceſſe eſt, vt ſeſe habeat & ſenſus, & ipſum ſentire: ita vt aliquando quidem poteſtate, aliquando autem actu ſit. Huc itaq; ea omnia, quæ propoſita ſunt, ſpectant: at quæ ſpeciatim ſcripta ſunt, ita interpretanda.

DICAMVS *communiter de omni ſenſu.*

Dicturus nanq; eſt & ſpeciatim de vnoquoque. Antea vero generatim de omni ſenſu loquens, communẽ de omnibus contemplationem facit.

SENSVS *autem in ipſo moueri, atq; pati contingit: quemadmodum dictum fuit.*

Haud ita accipienda hæc ſunt, vt ipſa vita ſentiendi vim obtinens moueatur, atq; patiatur: actu nanq; iudicandi facultatem habet: ſed quia moueatur ſenſorium. Quapropter & ita quoq; philoſophus locutus eſt, in ipſo moueri aliquid, ſenſorium ſcilicet. At quoniam qualia propria omnia ſenſilia ſunt, a quibus in primis ſenſorium mouetur: ideo iure & pati, & alterari dicitur. Motus nanque, qui ſecundum qualitatem fit, paſſio, atq; alteratio eſt.

VIDETVR *enim alteratio quędam eſſe.*

Illud videtur dictum fuit: quoniam haud ipſe ſenſus alteratio eſt. Apparet autem ijs, qui ſenſorij paſſionem in eam reducunt actionẽ, quæ cum eo iuncta eſt: quęque ipſo vtitur.

INQVIVNT *autem nonnulli & ſimile a ſimili pati. Id q; qua ratione poßibile, aut impoßibile diximus et in vniuerſalibus ſermonibus de ipſo facere, & pati.*

Ita ſane in libris de ortu, atq; interitu hiſtoria proſecutus eſt, atq; diſtinxit, non de eo, quod dum nutriẽdi aut ſentiendi vim habet, facit, aut patitur: ſed generatim, atq; communiter de ipſo facere, atq; pati ſermonẽ habens. Vnde & nunc ita dixit. Dictum fuiſſe in vniuerſalibus de ipſo facere, atq; pati ſermonibus. Neq; enim ſimpliciter librum ipſum de ortu, atque interitu vniuerſalem appellat: ſed ſermones illos, qui ibi de ipſo facere, atq; pati conſcripti fuere.

HABET *autem dubitationem propter quid non & ſenſuum ipſorum ſit ſenſus.* 52.particula.

Ad particulam illam, dictum quidẽ fuit, vt opinor referuntur hęc uerba. Habet autem dubitationem. Cõmuniter quidem enim inquit, in illis de ipſo facere, atque pati, dictum fuit. Dubitatioq; illa, quæ in ſenſibus contingere videtur, ex ijſdem illis rationibus ſoluenda eſt. Verum quænam eſt dubitatio? & propter quã cauſam iſta videtur eſſe dubitatio? Nunquid quoniã cũ uiuax, atq; cognoſcendi vim habens, actio ſit: neq; ſuijpſius, neq; ſuijpſius inſtrumentorum cognoſcendorũ vim habet: ceu quæ a ſeipſa excitetur: & niſi antea motum fuerit ſenſorium: quod ab aliquo eorum, quæ extrinſecus exiſtunt patiatur. Viuax nanque illud eſt, quod intrinſecus, atq; a ſeipſo agit, mouetq; corpora. Sed ipſum nequaquam vt illa moueãtur, indiget, quo propriam agat actionem. Propter quid enim non ſenſuum ipſorum ſit ſenſus. Neq; ita intelligendũ, vt Alexãder exponit: vt ſenſus ſenſoriorũ loco poſuerit. Neq; enim par, cõueniẽsve eſt, loco inſtrumenti id quod vtitur, afferre. Atq; id inueſtigans infert.

ET PROPTER *quid abſq; ijs, quę extra non faciunt ſenſus, inexiſtente igne, & terra, & alijs elementis.*

Inſunt profecto in inſtrumentis elementa. Verum, haud vt Plutarcho videtur in Empedoclem philoſophus inuehitur: qui in ipſis ſenſibus elemẽta collocarat. Id nanq; iã cõfutauit. Tantũq; nunc abeſt, vt cõfutet: vt etiam defendat propter dubitationẽ iſtã, quę apparet. Dubitatio itaq; eſt: ꝓpter quid vita quę ſentiendi vim habet cũ cognoſcere quoq; valeat: nõ ſuijpſius quoq; cognoſcẽdæ vim habeat: cũ ea ipſa a ſeipſa in ſeipſam excitetur: ſed corpora ſolum cognoſcere poſſit, & ab illis quoq; moueatur. Sin autẽ & ſenſibilibus indiget, quæ corpora ſint: quo accedat ad ipſam ſenſibiliũ cognitionem, propter quam cauſam haud in ipſa excitat ſenſoria præſentia: quę etiam ſenſilia ſunt: quia ex quatuor ipſis elementis conſtant. Propter quid, nanq; inquit, non ſenſuum ipſorum ſit ſenſus? Primo nanq; dubitat, propter quid haud ſuijpſorum percipiendorum vim habẽt. Deinde & ꝓpter quid abſq; ijs, quæ extra, non faciunt ſenſum. Hoc eſt, cur non agunt ſentiendo. Id nanq; illud eſt, ut ſenſus præſentibus ſenſum faciant: licet aliquid eorum quæ extra non adſit. Quia elementa in ipſis inſint ſenſorijs.

QVORVM *eſt ſenſus ſecundũ ſe, aut accidentia his.*

Elementorũ nanq; ſenſus eſt, aut iuxta ea quæ ꝑ ſe ipſis inſunt: aut iuxta ea, quæ alia ratione ipſis contingunt. Nanque terræ duritiem ſentimus, quæ per ſe ei accidit: & quemcunque præterea eius colorem, atque magnitudinem.

PATET *igitur, q. quod ſentiẽdi uim habet, nõ eſt actu ſed poteſtate ſolum. Quapropter non ſentit. Quemadmo-*

dum

dum quod comburi poteſt, non comburitur ipſum per ſe ſine eo quod cõburendi uim habeat. Cõbureret nanq; ſeipſum, & nihil indigeret eo, qui actu ignis ſit.

Ex his ſoluit dubitationem apparentem. Illud nanq; a ſeipſa in ſeipſam excitari, eius vitæ eſt, quæ perfecta ſit: quæq; prope actum permaneat. Quæcunq; vero haud a ſeipſa excitatur: aut ad ea, quæ extrinſecus collocata ſunt, vergit, haud ex ſe ſufficiens eſt: ſed aliquo alio indiget. Et propter hanc cauſam, poteſtate quadã ratione imperfecta eſt, tanquam ea, quæ ad actionem obeundam alio indigeat: aut eo ſcilicet ad quod tẽdat: aut eo a quo excitetur. Verum quæ ex altera tantum parte indiget: quæ quidem a ſeipſa excitatur: in ea vero quæ extrĩſecus collocata ſunt, fertur: aut ab ijs quæ extrinſecus collocata in ſeipſam cõuertitur: haud omnino eſt imperfecta, neque poteſtate ſolum. Quæ uero & ab aliquo eorum quæ extra ſunt, mouetur: & eorũ quæ extrinſecus ſunt, percipiendorum ſolum vim habet: ita, vt vtraq; ex parte indigeat, poteſtate tantum eſt. Vita nãque quæ ſentiendi vim habet, quæ cognoſcere valeat poſtrema exiſtens: & aliorum quoq; cognoſcendorum in primis, nõ autem ſimpliciter facultatẽ obtinet. Atque ab ijs quæ extrinſecus collocata ſunt, mouetur: haud tamẽ ita, vt quæ ſine anima ſunt, ſed tanquã illa, quæ intrinſecus excitetur: quo & viuax actio ſit. Conſequitur autem paſſionem illam præcedentem, quæ in ſenſorio ab ijs, quę extrinſecus collocata ſit, atq; circa illud intrinſecus excitatur. Atq; perficiatur ex eminentia rationum, quæ intus. Ab ijs vero quę extra perfici dicitur: quippe quæ perfecte inde excitetur: ex paſſione ſcilicet illa, quæ ab illis in ſenſorijs fit. Quẽadmodum panem eam dicunt habere vim, vt appetitionem moueat: haud tamen ita accipientes, vt in eam aliquid agat: ſed quod ea a ſeipſa in illum excitetur. Et quemadmodum quoque Plato corpus vitiorum animę cauſam ſuſtinere inquit: haud ita nempe intelligens, vt aliquid in eam agere dicat: ſed quod illa propter nimiã curã circa corpus ex ſeipſa deterior reddatur. At vel ipſa quoq; imaginatio eorum quæ extra ſunt, percipiẽdorum tantum vim habet: & principio a paſſionibus ſenſorij mouetur. Verum poſt primum illum motum a ſeipſa quoq; imagines promouet. Agitq; licet exteriora illa non adſint. Senſus vero ſemper illorũ præſentia indiget: quo agat. Propter quam igitur cauſam nõ eſt ſenſuum ſenſus? Quoniã conuerſio illa in ſeipſum ad eam ſpectat actionem, quæ ex ſe perfecta ſit. Senſus autem in poteſtate totus poſitus eſt. At propter quam quoq; cauſam ea non percipit elementa, quæ in ſenſorio reperiuntur? Quandoquidem ſenſorium a ſenſibili pati oportet: qua ſenſus ad actionem reducatur: Nihil autem a ſeipſo patitur. Quemadmodum neq; quod cõburi poteſt comburitur abſque eo, quod comburendi vim habeat. Secundæ illi itaque dubitationi per hæc Ariſtoteles obuiam profectus eſt. Quoniam, quemadmodum neque comburi poteſt abſq; eo, quod cõburẽdi vim habeat, comburitur: ita profecto neque ſenſorium a ſeipſo pati valeat. Sed age, cũ actu ignis in ſenſorio exiſtat: quonam pacto nõ mouet ſenſum? Quoniam neque ignis, qui extra exiſtit in ipſum agit ſenſum: ſed in ſenſorium. Nihilq; ipſum in ſeipſum agit.

53. particula. QVONIAM *autem ſane ipſum ſentire dicimus dupliciter. Quod nanq; poteſtate audit, & intuetur, audire, atq; intueri dicimus, licet dormiat. Et quod iam agit, dupliciter dici poſſet, & ſenſus. Alter quidem, ut poteſtate: alter uero, ut actu.*

Expõ. Quemadmodum ipſum ſentire inquit, duplex eſt, ptãte ſcilicet, atq; actu: ita dupliciter dicitur et ſenſus. Significat autem apud hunc ſenſus ſubſtantiam huius animæ. Ipſum vero ſentire actionem. Ac recte cuiuſmodi ſit ſubſtãtia ex actione coniectura aſſequitur. Erit itaq; & ipſa quoq; ſubſtãtia, aut poteſtate, aut actu. Haud tñ iuxta illud quod poteſtate, primum, atq; imperfectiſſimum. Illud nanque in priuatione potiuſ eſt. Sed iuxta ſecundum. Qualia, quæ iuxta ſcientem quidem, ſed nõ agentem conſiderantur. Iam enim ea ficta ſunt, atq; formata forma, quę ſentiẽdi vim habeat. At & huiuſmodi quod poteſtate imperfectum exiſtit. Perfectio nanq; in actione collocata eſt. Perfectaq; illa eſt ſubſtantia quæ ſecundum naturam agit. Quæ vero nunquã agit ab ea deſeritur perfectione, quæ ſimpliciter dicitur.

EODEM *autem modo & ipſum ſentire, quodq; poteſtate eſt, & quod actu.*

Cum actione ad ſubſtantiam deuenerit: tanquam ex eo quod a cauſa efficitur, in ipſam cauſam: iudicat maiori doctrina refertum eſſe ex cauſa illud videre, quod a cauſa effectũ ſit: & ex ſubſtantia ipſam actionẽ.

54. particula. PRIMO *quidem igitur, tanquam idem ſit, ipſum pati, et ipſum moueri: atque agere dicimus. Eſt enim motus actus quidam. Imperfectus quidem, ut in alijs dictum fuit.*

Expõ. Cum dixerit ipſum ſentire antea quidem in ipſo moueri, atq; pati cõtingere: cumq; deſcenderit ad id quod poteſtate: quod diſtingui aduerſus id, quod iam agit, dixit: & quia de eo in ſenſu ſecundum actum ipſo moueri, & pati, atque agere vſus eſt: id ipſum innuit. Atque ſe excuſat de vocabulo illo actus: quippe cum eo recte quodammodo & de motu quoque loquens vtatur. Quia quemadmodum in naturali auditione dictum fuit motus actus eſt imperfectus. Qui nanq; perfectus, atq; impartibilis haud profecto eſt motus. De ipſo autem pati, atq; moueri, qua ratione inter ſeſe differant, nihil præterea philoſophus determinat. At ſi quidem proprie aliquis ipſum pati de eo motu intelligat, qui iuxta paſſibilem fit qualitatem, patet quemadmodum motus ipſe latius ſe extendit. Sin vero ex illa conuerſione, atq; mutatione ſimpliciter, quæ ab altero omnino fit, accipiat: in idem ipſum mutari cum ipſo pati duci, videri poſſet. Nanq; omnis mutatio ab altero fit, atq; in conuerſione collocata eſt. Nunquid autẽ, quę ſecundum ſubſtantiam, aut quale, aut quantum fit: in cõuerſione omnino poſita eſt? & quæcũq; quę efficiendi vim habens, aut ex eo, quod præter naturam, in id quod ſecundum naturam, aut contra fit. In conuerſione nanq; illa collocata eſt, quæ ſecundũ totũ fit, dũ aliquid mutatur: quia alias cum alijs diſponitur, atque ordinatur. Quæcumque vero & eandem ſeruat cum alijs compoſitionem: & in eo quod ſecundum naturam manet: cum non patiatur: ſed faciat, id quod mouetur, diuerſam locorum tranſmutationem: vt & in quarto naturalis auditionis a nobis dictũ fuit: nequaq; in ipſo pati collocanda eſſet. Quoniam neq; in cõuer-

ſione mutatio hæc poſita eſt. Sed iam ijs, quæ ab Ariſtotele dicuntur, attendendum.

OMNIA *autem patiuntur, & mouentur ab eo, quod efficiendi uim habeat, atq; actu ſit.*

Id profecto quod actu ſit: quod patiens poteſtate hactenus fuit: poſtea vero actu exiſtit. Siquidem in eo quod perpeſſum ſit, collocetur: efficienti ſimile redditur. At neq; attritio caliditatem habet: licet ipſam faciat: neq; flagellum vibices. Neq; enim pati oportet ipſum efficiens, quod efficit: ſed agere. Et hac ratione eſt actu efficiens: tanquam id quod in ipſo patiēte perficitur: haud tamen patiendo: ſed agendo. Non ſolum itaq; ſecundum Platonem: ſed & ex Ariſtotelis ſententia quoq; in ea cauſa, quæ efficiendi vim habeat, formę eorum quę perfecta ſunt, antea acceptæ fuere: neq; ita, vt patiantur, ſed agant, atq; in ſubſtantiam conſtituant. In quibus actus idem cum ſubſtantia ipſa eſt.

QVAPROPTER *interdum quidem ut a ſimili patitur: interdum autem a diſſimili, quemadmodum diximus. Patitur quidem enim quod diſſimile eſt: quod uero paſſum ſimile factum eſt.*

Quod nanq; adhuc patitur, poteſtate ſimile eſt, non autem actu ei, quod facit. Quod autem iam paſſum ſimpilciter ſimile.

55. particula. DIVIDENDVM *autem & de poteſtate, & actu.*

Ex his nanq; & ipſum quoque pati dijudicabitur.

Expō. Quoniam in conuerſione, atq; diſpoſitione, quæ alias alia ſit, poſitum conſpicietur. Non autem in ea mutatione, quæ ſecundum actum.

NVNC *enim ſimpliciter dicimus de his. Eſt quidem enim ſic ſciens aliquid, ut diceremus hominem ſcientem. Quoniam homo ex ſcientibus, atque ex habentibus ſcientiam. Eſt autem, ut iam dicimus, ſcientem habentem grammaticam. Vterq; autem horum, haud eodem modo potis eſt. Sed alter quidem, quia genus huiuſmodi ac materies. Alter uero, quia ubi uoluerit potis eſt contemplari: niſi aliquid impedimento fuerit ex ijs, quæ extrinſecus.*

56. particula. QVI *uero iam contemplatur, cum actu ſit, atq; proprie ſciens, hoc ipſum. a. Ambo quidem igitur primi ſecundum poteſtatem ſcientes. Sed alter ex eruditione mutatur: & qui perſæpe ex contrario uarietur habitu.*

Expō. Particula illa ſimpliciter, pro eo, quod eſt, indeterminate in exordio huius particulæ poſita fuit. Propter quæ exemplo ſcientis duplicem vim eius, quod poteſtate oſtendit. Quorum alterum ad ortum imperfectā præbet aptitudinem. Alterum vero ad ipſam ſpectat actionem: ſed iuxta habitum, qui iam ad agendum paratus ſit: attamen non agit: atq; hac ratione perfectionem non aſſequitur. In tribus nanq; quod perfectum collocatū eſt. In ſubſtantia ſcilicet, poteſtate, atq; actu. Quilibet quidem igitur homo poteſtate ſciens eſt: quippe qui aptus, atq; natus ſit, eruditione imbui. Atq; id generi, hoc eſt, humanæ naturæ ineſt. A materiaq; huiuſmodi quod poteſtate ſtat. Tāquā id, quod gñ fiat, atq; aliunde recipiat, perficitur. Quapropter adiunctum fuit illud, ac materies. Qui uero iam habitum ſcientiam gignere valentem recipit: attamen nō agēs: neq; ad idem potis eſt. Neq; n. ad ortū, ſed ad contemplationem ſpectat. Neq; iuxta eam poteſtatem, quæ a materia ſtat: ſed iuxta eam, quæ formalis eſt: ſed partibilium rerum. Nō ſolum quia diuellatur actio a ſubſtantia: ſed quia potius diſiuncta ſit. Et quia non ſemper agat, aut quia nolit: aut quia ab aliquo impediatur. Quę quidem ambo vel ipſe Ariſtoteles indicauit. ex eo, quod cum voluerit, eum ad contemplandum potem eſſe dixerit: niſi aliquod allatum fuerit impedimentum. Patet enim quemadmodum aliquando quidem vult: verum cum voluerit impeditur. At licet is ab impartibili illa perfectione deſeratur: & ab eo, q̄ ſemper in fine reperiatur: aliquando tamen, quatenus ei datum eſt, perfectus redditur. cum iam ſcilicet contempletur. Primi vero illi duo ſcientes imperfecti quodā pacto ſunt: atq; ſecundum poteſtatem ambo. Verum alter quidē perficitur alteratione quadam, quā ex eruditione acquirit. Quæ ortus, atq; generatio quædam eſt: haud ipſius animæ mutatę. Alteratio nanq; continuus, atq; omnino diuiſibilis eſt motus. Anima vero prope terminos permanet. Sed ipſius quidem animæ collectim. Quæ licet aliquando ex eo appulſu, qui intrinſecus concitatur, in habitu ſcientiam pariente poſita ſit: attamen circa ipſum animal conſpicitur alteratio. Quemadmodum in ſeptimo naturalis auditionis hæc expoſita fuere. Illud uero, & qui perſæpe ex contrario varietur habitu, Ariſtoteles dixit: aut quia iuxta plures particulariū rationū appulſus, & q perſępe fiāt, collectus poſtea, atq; perfectus innaſcitur habitus. Aut pro eo, quod eſt, interdum, perſæpe dixit. Quod mihi quoque magis placet. Manifeſte nanque in libris demōſtratiuis, aliam eſſe inquit, ex negatione imperitiam, altāq; cōtrariam. Eamq; veritate ſola priuatam exiſtere: hanc autem vel ad falſitatem oppoſitam accedere. Interdum itaq; mutatio, quę ad ſcientiam accedit, ex falſa opinione recedit: atque ita ex contrario fit habitu.

ALTER *uero ex eo, quod habeat ſenſum, aut grammaticam, non agat autem, ad ipſum agere alio modo.*

NON *eſt autem ſimplex neq; ipſum pati. Sed id quidem interitus quidam a contrario.* 57. particula.

Quo quidem enim perite atq; ſcientiam pariendo agat, neq; omnino opus eſt, vt inſtrumentum aliquod varietur. Niſi in ebrietatibus aut ægritudinibus, aut ſomnis ſit. Quo vero ſentiēdi vim habeat, pati aliquid oportet. Haud tamen iuxta paſſionem, quę in generatione ſubſtantiali fit: ita vt quod ſentiendi vim habeat, gignatur. quod dum iuxta ſubſtantiales mutatur ſpecies, euenit. Sed iuxta quaſdam euenientes, atq; eas paſſibiles mutatur qualitates. Quare alio quoq; modo. Antea vero q̄ illud alio modo, dilucidum philoſophus reddat: quoniam duplex poſitū fuit, quod poſsibile: adhuc qđ & ipſum quoq; pati duplex ſit, nobis in memoriam reducit. De vtroq; nanq; propoſitum fuit loqui. Quorū alterum interitus quidam, atq; mutatio a forma in priuationem eſt: & a contrario mutatur: vt calidum exempli gratia a frigido. Quo ad calidi priuationem accedens, frigido agēti ſimile reddatur. Cui calidi quoq; priuatio adiuncta, atq; inſita eſt. Expō.

ALTERVM *uero, ſalus potius, eius, quod poteſtate eſt, ab eo, quod actu eſt, & ſimile. Ita, ut poteſtas ſeſe habet ad actum.*

Exacte

Exacte, atque de induſtria particulam illam potius, philoſophus noſter adiecit. Quoniam licet aliquid in generatione, atq; ortu cõcurrat, quod perficiendi uim habeat: attamen ipſum patiens ab hoc mutatur: quod iam actu eſt id, quod poteſtate ipſum patiens. vnde ſimile ipſum patiens facienti dicitur. Sed tanquã id, quod poteſtate ſit, illi quod actu exiſtat. Hoc itaq; pacto cũ duplicem vim ipſius pati in medium Ariſtoteles adduxerit: declarabit, quod reliquum erit: quonam pacto quod habitum poſsidet alio modo ab ipſo non agere, ad ipſum agere accedit.

CONTEMPLANS *nanq; fit, quod habet ſcientiã. Quod uel non eſt alterari, in id nanq; collatio fit, & in actũ, aut diuerſum genus alterationis.*

58. particula. QVAPROPTER *non recte ſeſe habet dicere ipſum ſapiens cum ſapiat alterari. Quemadmodum neq; ipſum ædificatorem cum ædificet. Quod quidem igitur in actum ducit, ex eo, quod poteſtate eſt, iuxta id, quod intelligit, atq; ſapit: non doctrinam, ſed aliam denominationem habere iuſtum eſt Quod uero ex eo, quod poteſtate eſt, diſcens, atque accipiẽs ſciẽtiam, ab eo, quod actu eſt, quodq; eam habet uim, ut docere poßit, aut neq; pati concedendum, ut iam dictum fuit: aut duos modos eſſe alterationis. Alteram quidem in priuanteis affectus mutationẽ, et alterã in habitus, atq; naturã.*

Expõ. Hæc in agenda ſunt, cum eo, quod ſuperius dictum fuit, cum dixit ad ipſum agere alio modo. Cum ſuperius de ambobus locutus ſit: & de eo, ſcilicet, quod ſecundum ſenſum agit: & de eo, quod ſecundum grammaticam, & ſimpliciter ſecundum ſcientiam. Illudque eſt, quod alio modo. Adhucque qua ratione ſciens ex ipſo non agere ad agere mutetur, tradit. Poſtea uero de eo, quod ſentiendi vim habeat, locuturus: atq; eorũ diuerſitatem admoniturus. Acceſſus autem ille, qui ex habitu ſcientiam pariente in ipſam contemplationem fit, alteratio non eſt. Quoniam alteratio mutatio quædam corporata in qualitate eſt. In contemplatione vero, quæ ſecundum ſcientiam fit: nihil corporata opus eſt mutatione. Niſi aut ægrotare, vt dictum fuit, aut dormire, aut ebriũ eſſe ei contigerit. Tunc enim nõ tanquam ſimul acturum: ſed tanquam impedimentum nõ allaturum mutari oportet. Sed ſola exiſtente animata collatione in actionem ex habitu non agente pertranſit. Quod perſpicuum quoq; eſt. In id nanque collatio illa ſpectat: & in actum eius, quod ſcientiam habet: in ipſumq; agere, quod a ſeipſo perficitur: corpore abſq; vlla affectione permanente. Quapropter huiuſmodi mutatio, alteratio non eſt: aut alterum alterationis genus. Quoniam Ariſtoteles neque alterationem, neq; omnino motum, mutationem animatam appellandam ducit. At cum non ignoraret Platonẽ motũ vocãtem: non iuxta corporatos motus, aut et alterationes, alterationis ideo diuerſum eſſe genus inquit. Verum ipſum quidẽ ſapiens cũ ſapiat, minime alterari, nulla admiratione dignum eſt. Quippe cũ actio animæ ex ea ipſa ſit. Quo itaq; pacto nonne & ædificator cum ędes fabricet abſq; vlla alteratione permanet? Nunquid autem illud dicendum eſt: quod licet is corporis motu ſecundum locum vtatur: haud tamen eo, qui ſecũdum qualitatem? Si itaq; qui corpore vtitur, non alteratur: multo quoq; magis qui corpore nõ vtitur, neq; alterabitur. Deinde vero philoſophus diſcrimen affert: quod inter illum animæ tranſitũ reperitur: qui ex imperitia in ſcientiã, & qui ex habitu in affectũ progreditur. Quoniam ille quidem ex doctrina, atq; diſciplina perficitur: cuiq; conſequens eſt & corporea quædam mutatio, vt in ſeptimo naturalis auditionis dictum fuit. Ille vero ex collecto quodam rationum appulſu a ſeipſo fit. Corporata igitur quædam alteratio eruditionem conſequitur: propter relationem ſcilicet illam, quæ a ſenſu per memoriam in rationes fit. Nequaquam tamen eruditio, alteratio eſt. Nanque & ipſa iuxta quandam animæ actionem ex rationibus fit. At & corporata quoq; alteratio, quæ eruditionem cõſequitur, non eſt paſsio. Siquis de ſolo interitu, atque mutatione ea, quæ ad priuationem tendit, ipſum pati intelligere voluerit. Quemadmodum & communis quoq; vſus obtinet. Aut alio modo paſsio eſt. Siquis pati dicere, atq; appellare voluerit, quod mutatur aut in habitum, aut formã, aut ſtatũ ſecundum naturam. Verum cum hæc philoſophus de illo pati determinarit, quod ſcientiæ gignendæ vim habet: & de eo loquens quod ſentire valeat, infert.

59. particula. EIVS *autem, quod ſentire ualeat, prima quidem mutatio fit a generante. Vbi uero genitum fuerit, habet iam tãquam ſcientiam, & ipſum ſentire. & quod ſecundum actionẽ præterea conſimili modo dicitur cum ipſo contemplari.*

Expõ. Quoniã vita ipſa quæ ſentiẽdi vim habet, aut ſimpliciter animæ eſſe dicebatur: ſed illius eſt animæ, quæ cũ corpore iuncta ſit. Ideo vna cum animali & eius quoque ortus, generatiove ſubſiſtit. Quæ prima eſt eius, quod ſentiendi vim habet mutatio: quæq; illud ad eſſe ducit: atq; eruditioni ex proportione reſpondet. Ita, vt, qui genitus ſit, cum eo, quo habitum ſuſceperit, proportionem habeat. & ipſum quoq; ſecundum actum ſentire conſimili dicitur modo cum ipſo contemplari. Cõſimili quidem modo dicimus, quia ex his in vtroq; perfectio adeſt. & quia in ipſo ſentire iudicium animæ collocatum eſt. atq; intrinſecus, & ex rationum appulſu fit. Hoc itaq; pacto, conſimili modo, dictum fuit.

DIFFERT *autem, quoniã huius quidem, quæ actionis efficiendæ uim habent, extrinſecus, quod cerni, atq; audiri poteſt. Eodemq; modo, & reliqua ex ſenſibilibus.*

60. particula CAVSA *uero, quia eorum quæ ſingularia, qui ſecundum actum ſenſus. Scientia autem eorum, quæ uniuerſaliã. Hæc autem in ipſa quodam pacto ſunt anima.*

Expõ. Hoc eſt, quod opus eſt, ſenſorium aliquid pati ab ipſis ſenſibilibus: quæ extrinſecus, nõ autem in eo, quod ſentit, reperiuntur. Quæ ipſius actionis efficiendæ uim habere dicuntur. Non tanquam ea, quæ iudiciũ immittent: ſed ut quæ paſsionem potius aliquam in ſenſorio efficiant: ex quo actio illa, quæ iudicandi facultatem obtinet, excitatur. At quæ ſciri poſſunt, haud eiuſmodi ſunt, ut efficiendi vim habeãt. Neq; enim in paſsionem deſinunt: aut extra id, quod ſciendi vim habeat, exiſtunt. Eorum nanq; quæ ſingularia ſenſus eſt: eorum autem quæ vniuerſalia, ſcientia. Sunt autem ſingularia iſta corporata: & partibilia, atq; ex cauſis effecta, & vbiq; extrinſecus reperiũtur: cum anima nequaquã corporata ſit, neq; partibilis, & animaliũ cauſa appareat. Vniuerſalia vero reperiuntur in anima noſ

ea, quæ de ſingularibus dicuntur. Nanq; ea, in ipſis ſingularibus exiſtunt, & ſola mẽtis apprehenſione ab anima ſeparãtur. Quæ vero ſciri poſſunt, lõgo interuallo ea ſuperant quæ ſenſibus comprehendi poſſunt. Quo etiam ſpatio ſcientia ſenſui præſtat. Sciri autẽ poſſunt, quæ in anima exiſtũt. Verum ita vniuerſaliter, quę ſciri poſſunt, inquit: vt & in quinto eius tractationis, quæ poſt naturalia legitur: primã philoſophiam vniuerſaliter ſeſe habere, pronũtiat: licet circa ea, quæ ſeparabilia, atq; immobilia ſint, ipſam collocarit, atque huiuſmodi ibi verba affert, inquiens. Sin autem eſt aliqua ſubſtantia mobilis, ipſa prior, & philoſophia vniuerſaliter: quoniam ita prima. Et quæ in anima itaque exiſtunt, vniuerſaliter: tanquã prima, & cauſæ particularium. Cæterum quoniam primæ in primis, atque cauſæ intelligibiles ſunt formæ: quæ impartibiles, atque omnino ſuipſarũ ſunt ſubſtantiæ: quæ vero in anima reperiuntur, ex ea perficiuntur conuolutione, quæ rationis particeps eſt: ideo haud impartibiliter iunctæ, ſecundoq; loco hæ ſunt cauſæ. Propter hãcq; cauſam vniuerſaliter omnium primæ ſunt cauſæ intelligibiles illæ. Ad quas per intellectum ſcientia defertur. Intellectu nanq; terminos cognoſcimus. Termini vero ipſæ ſunt formæ. Hæq; nõ primo, ſed ſecundo in anima exiſtunt: & tanquam cum ei, quæ intelligibilibus iuncta ſit. Ob idq; in ea eſſe dicuntur quodam pacto: quoniã ex ea coniunctione, quam cum intellectu obtinet.

QVAPROPTER *intelligere quidem in eo, cum uoluerit.*

In eo, hoc eſt, in illo, quod intelligendi vim habeat, accipere poſſumus: ſiue in eo intellectu, qui in anima reperiatur: ſiue in ea anima, quæ in intellectum excitetur: ſiue in ipſo homine ſciente. Quia intus habeat intelligibiles formas, ex quibus, tanquã ex cauſis, et ſecunda nõ ſine vera ſciẽtia, cognoſcit.

SENTIRE *uero haud in ipſo. Neceſſarium nanq; adeſſe ipſum ſenſibile.*

Hoc eſt, haud in eo, quod ſentiẽdi vim habeat. Quoniam adeſſe oportet quod ſentiri poſſit: quod atomũ, atq; extrinſecus ſit. Neq; ſolũ eſſe, ſed et adeſſe ei, quod ſentiendi vim habeat. Quo et agat aliquid in ſenſoriũ: & propter huius paſſionem anima, quę ſentiendi vim habeat, vbi prompſerit communes ſenſilium rationes, quæ in ipſa reperiuntur, conuenienter cum illa paſſiones cognoſcat, quod ſenſile, iuxta propriam actionẽ: prope ipſius tamen ſenſibilis formam permanens.

EODEM *præterea modo id ſeſe habet & in ſcientiis ſenſibilium: propter eandem cauſam. quia ſenſibilia eorum, quæ ſingularia, & eorum, quæ extra.*

Quæcunq; ſcilicet ſcientiæ non formis, neq; ĩis tantum, quæ rationem participent, contentæ ſunt: quẽadmodum quæ contemplandi vim habent. Sed ſimul comprehendunt, & ſingularia, & quę extrinſecus exiſtunt. Cuiuſmodi illæ ſunt ſcientiæ, quæ agendi vim habeãt: & artes illæ quę in efficiẽdis rebus collocatæ. Hę nanq; ſenſibilibus præſentibus indigent.

SED *de his quidem explicare, occaſio eſſe poſſet, & rurſum.*

NVNC *autem determinatum ſit tantum. Quia cum haud ſimplex ſit: quod poteſtate dicitur: ſed alterum quidẽ, quemadmodum diceremus puerum poſſe ducẽ agere: alterũ uero ut eum, qui in ætate perfecta conſtitutus ſit: ita ſeſe habet, & quod ſentiendi uim obtinet.* 61. particula.

QVONIAM *autẽ abſq; nomine eorum differentia: determinatumq; fuit de ipſis, quod diuerſa: & quonã pacto diuerſa: uti autem neceſſarium eſt ipſo pati, & ipſo alterari. tanquam propriis nominibus. Quod autem ſentiẽdi uim habet, poteſtate eſt, quale quod ſenſibile iam actu: quemadmodũ dictum fuit. Patitur quidem igitur, haud ſimile exiſtens. Vbi uero paſſum fuerit, ſimile redditum eſt: & eſt quale illud.* 62. particula.

De eo, quod eſt, quonam pacto illa vniuerſalia, & illud cõtemplari in nobis eſſet, dicta fuere. Manifeſtius autem de his in tertio philoſophus locuturus eſt. Propter quæ concludit: quemadmodum iuxta ſecundum illud ſignificatũ, eius, qđ poteſtate, qđ ſentiendi vim habet in animalibus pati, atq; alterari dicitur. Licet haud proprie. Quoniam nequaquam anima eſt, quæ patiatur, aut alteretur: ſed inſtrumentum. Neque illud ita, vt ex aliqua paſſione vim corrumpendi habente id patiatur: ſed ſecundum ortum, atque generationẽ. Tametſi ea ſubſtantialis dici nõ debeat. Quæ tamen huiuſmodi eſt, vt ex ſe perfecta ad actionis receptionem exiſtat. Quemadmodũ & ſubſtantialis illa ad ipſius ſubſtantię ſentiendi vim habẽtis in corpore pręcedebat. Erit itaque quod ſentiendi vim habet poteſtate, quale ipſum ſenſibile iam actu. Id quidem enim non poteſtate, ſed actu determinatũ quapiam forma eſt. Quod vero ſentiendi vim habet nõdum, anteaquam agat, abſolutum. Sed poteſtate exiſtens, iuxta ſecũdum ſignificatũ eius, quod poteſtate, poſtea in ipſo agere collocatur iuxta ipſius ſenſibilis formã: haud tamen ita vt patiatur. Neque enim id album, aut calidum efficitur, ſed agit. Non tamen quia faciat: quemadmodum cauſę illæ, quę efficiendi vim habẽt: ſed iudicando, atq; cognoſcendo. Ipſa vero affectio, ſeu paſſio qualis qualis ſit, in ipſo permanet ſenſorio. Verũ quando prope ipſius ſenſibilis formã: in ſenſu, qui ſecundum actum fiat, quod ſentiendi vim habet, permanet: cum omnis conſiſtat cognitio, ex contractione illa in vnum: atq; ex comprehenſione impartibili eius totius, quod cognoſcitur: pręcedere oportet ipſius ſenſorij affectionẽ: propter appulſum illum vitæ ſentiendi vim habentis: qui ad ea, quæ extra ſit. Quæ quidem vita ſentiendi vim habens, aut non ſine inſtrumentis agere poteſt: aut primo ipſa excitatur atq; mouet inſtrumentum. Vnde patet, quod haud earum eſt affectionum, quę in ſenſorijs fiunt. Sed vna cum his, & illas quoq; formas percipit: quæ reperiuntur in corporibus. Illudq; etiam manifeſtum hinc redditur: quod ſenſorium haud ita ab ijs, quæ exiſtunt, patitur: vt ea, quæ anima carent, pati ſolent. Tanquam viuens nanq; patitur. Vnde neq; omnino paſſio hæc eſt: neq; penitus aliunde. Sed iuxta propriam actionẽ: & ſimul mouetur, atq; agit. & quod huiuſmodi ſimul affectio, atq; actio exiſtit. Quod quidem cum a ſenſibilibus ex excitatione illa, quæ vitæ exiſtentis in ſenſorio ad illa ſpectãtis fiat: ſimile illis redditur formis: quę in ipſis ſenſibilibus extant. Verum id nondũ ſenſus eſt, Quia haud pura eſt actio. Sed partibilis eſt, atq; corporis formam refert, & non ſine tempore extenditur,

Senſus nanq; impartibiliter & principium, & media, & fines ipſius ſenſibilis comprehendit: & actu eſt. Cũ iudicium ſit perfectum. Atq; in ipſo nunc ſimul totus collocatus eſt: cum iuxta ipſius ſenſibilis formam, non autem extrinſecus adijciatur. Quemadmodum ſignũ in cera extrinſecus admouetur. Neq; enim id viuax eſt. Neq; cum profunditate progreditur. Neq; praeterea prope actum cognoſcendi vim habẽtem ſeipſum ſiſtit. At id intrinſecus a ratione illa ſenſibilĩ, quæ in anima antea accepta fuit, promitur. Haud tamen ex vita illa, quæ inſtrumentum, tanquam inſtrumentum viuũ reddit: ſed ex ea, quæ ipſo vtitur, tanq̃ viuente. Quo cũ exẽpta fuerit a corpore, & impartibiliter agat: & ſenſibilium cognoſcendorum vim habeat. Vnũq; percipiat, haud ſecũdum coactã, atq; in anguſtum redactã illam coniunctionẽ, quæ in atomis reperitur: ſed iuxta formalem illam: quæ atoma cauſam eorum complectendo comprehendere valeat. Quod tamen vnum vnicuiq; conuenienter quadret. Vna nanq; albi ratione, omnia particularia, quæ alba ſint, anima ſentit. Anima nanq; eſt, quæ iudicat, ex cõueniẽti diſcusſione eius, quod cognoſci debet. Cõueniens autẽ, perceptio eius illa eſt, quę ex ſubſtantiali eius proprietate ortũ habet. Senſibilibus igitur ſimilis anima redditur: non quia ab eis aliquid accipiat: ſed quia agat iuxta rationem ipſis conuenientem. Verum quando hæc communiter de omni ſenſu determinata fuere, ad ea, quæ ſequũtur, iter dirigendum eſt.

63.particula DICENDVM *autem iuxta unumquenq; ſenſum de ſenſibilibus primo. Dicitur autem ipſum ſenſibile tripliciter. ex quibus duo quidem ſecundũ ſe dicimus ſentire: Aliud uero ſecundum accidens. ex illis autem duobus, alterum quidem proprium eſt uniuſcuiuſq; ſenſus. Alterum autem commune omnium. Dico autem proprium quidem, quod non contingit alio ſenſu ſentire: & circa quod non cõtingit deceptũ eſſe: ut uiſus coloris, & auditus ſoni, & guſtus humoris.*

Expõ. Quandoquidem ab ijs, quę oppoſita ſunt, ut quę ad aliquid inter ſeſe referuntur, de unoquoq; horum cõtemplatio ſit: iuxta illud, quod a principio propoſitum fuit: ideo iure de ſenſibilibus primo philoſophus mentionem facit. Et q triplicitet dicatur, nobis proponit. Quo, quæ ſecundum accidens dicuntur, remouens, de ijs tantum verba faciat, quæ per ſe. Et ex his, quæ quidem primo, quæ q; ſecũdo horum ſenſuum unoquoq; cognoſcantur, edocet. Ambo nãq; per ſe ſunt, & propria ſcilicet, & cõmunia. Sed primo quidem ipſa propria. Quãdoquidẽ etiam proprie ad hęc vniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia ſpectat. Secundo autem loco, cõmunia. Quoniam vna cum proprijs omnino, & pręcipue, & magis percutiendo agant in ſenſorium. At quonam pacto cõmunia omniũ eſſe Ariſtoteles inquit? Magnitudinem nanq;, atq; figurã viſus, atq; tactus ſolum cõprehendunt. Forſan quidẽ igitur illa particula omniũ, pro eo, quod eſt, plurium, dicta fuit. Nunquid uero magnitudinẽ auditus quidem perſpicue percipit? Nã q magnum, aut paruum, quod deorſum cum ſono latum fuerit, iudicat. At & olfactus quoque, & guſtus eã percipiunt: quia iuxta plures, aut pauciores transferantur partes, dum alter quidem: quod bene olet: alter vero, quod dulce ſit, comprehendit. Caeterum & ipſius quoq; figuræ forſan: licet non exacte, at per quandam ſimilitudinem, aut ſenſuũ, aut ſenſibilium fieri poſſet, ex his cognitio. Quoniam aut æqua quodã modo interualla ſunt: aut vnum aliquod admodum ſuperat. Hac itaq; ratione inter ſe differũt, propria, atq; communia ſenſilia. Quia hæc ad plura, illa autem ad vnum tãtum ſenſum ſpectent. Et quia quæ ad vnum pertinẽt, abſq; vlla deceptione ſenſum illum moueant, qui ea reſpicit. cum ſcilicet ſecũdum naturam ſeſe habuerit: & ex cõuenienti diſtantia egerit: ne q; ab vllo corpore interpoſito impedietur. Quemadmodum viſus ab aere craſſo impediri ſolet, aut ab aliquo eorum, quæ extrinſecus collocata ſunt. Hæc nanq; admouenda quoq; ſunt. Licet haud ita perſpicue ab Ariſtotele nũc afferantur. Illa vero quæ plurium ſunt ſenſium, haud ita perfecte incidũt. Quoniam cum vnuſquiſq; ſenſus propriorũ pręcipue ſit, vna cum illis, & communia quoq; comprehendit. Neque quemadmodum ipſum albũ viſus iudicat: eadem quoque ratione & magnitudinem eius, quod cernitur, conſiderat. Sed perfecte ipſum colorẽ percipiens, figuram inepte cognoſcit. Cum & interdũ decipiatur, vtpote quod in circulum redactum rectum intuens, & quod directum obliquum. At nunquid propria ipſa ſenſilia tanquam magis paſſionibus obnoxia, ac magis corporata, ſenſui melius congruũt: quippe qui cognitio corporis formam referẽs ſit. Excepto tamen lumine, quod ob maximam ſui actionem a viſu abſolute cognoſcitur. Cõmunia vero, quę magis a forma ſtant, minorem quoq; cõueniẽtiam cũ ſenſu habẽt. Haud tanquam ea, quæ haud omnino ſenſu, ſed ratione ſola cognoſcãtur, quemadmodum ſubſtantia: ſed tanquam illa, quæ ſenſu quidem apprehendi poſſint: verum haud ita perſpicue, vt ipſa propria.

TACTVS *uero plures quidem habet differẽtias. Sed unaquæq; iudicat de his, & non decipitur, quod color, neq; quod ſonus.*

Quoniam is ex illis eſt, qui paſſibilium qualitatum cõprehendẽdarum in primis vim habet. Quippe, cum ex ſenſibus maxime patiens ſit. Multę autem ſunt paſſibiles qualitates: quarum cognoſcendarum tactus, tanquam propriorum ſenſibilium, vim habet. Hæq; ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas, durities, mollities, aſperitas, lenitas, grauitas, leuitas. Siquidem vel hę paſſibiles ſunt qualitates.

SED *quid quod coloratum, aut ubi, aut quid ipſum ſonans, aut ubi. Quæ quidem igitur huiuſmodi, dicuntur propria uniuſcuiuſq;.*

COMMVNIA *uero, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Quæ nanque huiuſmodi nullius ſunt propria. Sed communia omnibus. Nanq; tactui motus quidam eſt ſenſibilis, & uiſui. Per ſe quidem igitur ſunt ſenſibilia hæc.* 64.particula.

Quę quidem colore affecta ſit ſubſtantia decipitur: quoniam ſecundum accidens ſubſtantia a ſenſu cognoſci poteſt. Vbi vero, Quia ſecundo, interualli ipſius magnitudinem percipit: cum magnitudo commune ſit ſenſibile. Expõ.

SECVNDVM *accidens autem dicitur ſenſibile, ut ſi album ſit Diaris filius. Secundum accidens nanq; id ſentit: quoniam albo euenit id, quod ſentit.* 65 particula.

Expõ. Quemadmodum Diaris eſſe filium, atq; ſubſtantia rerum: aut quod haud nunc agenti ſenſui contingit: quemadmodum dulce mellis viſui. Hęc inquã ſecundum accidens ſunt ſenſibilia. Tanquam illa, quæ in ipſis ſenſibilibus inſint. Vt & caluum mederi dicimus: quoniam medico accidit eſſe caluo. Neq; accidens ſolum ei, quod per ſe huiuſmodi: ſed & ipſam quoq; ſubiectam ſubſtantiam, niſi quatenus ſubſtantia, huiuſmodi ſit: ſecundum accidẽs, dicimus. Quemadmodum & hominem dominum eſſe, aut ſtatuas efficere. Quoniam non quatenus homo. Hac eadem itaq; ratione & ſubſtantia ſenſibus ſubiecta ſecundum accidens: quoniam non quatenus ſubſtantia. At quonam pacto albo, quod ſentimus, quod ſubſtantia ipſa acciderit, recte dici poſſet? Cõtrarium nanq; potius verum. Nunquid autem & id verius. Album nanque ſubſtantiæ accidit, iuxta ipſum eſſe: & tanquam id, quod ſuum eſſe per ſubſtantiam ſortiatur. Subſtãtia vero ipſi accidit albo, iuxta id, quod ſenſibile: quia pręcipue, atque per ſe ſenſibile eſt. Quia vero vna cũ albo exiſtit, & ipſa quoq; eius, quod ſenſibile fructum percipit. Licet ipſa ſecundo ſenſibilis non ſit: quemadmodum communia ſenſilia. Sed quia vna cũ eo exiſtat, quod ſenſile. Vnde & ratio quoq; excitatur ad cognitionem de ea: quę tamẽ cognitio opinandi tantũ vim tũc habet. Hacq; ratione homo domino contingere in pręedicamẽtis dictũ fuit.

VNDE *& nihil patitur, quatenus tale a ſenſibili.* EX *ijs uero, quæ per ſe ſenſibilia, propria uere ſunt ſenſibilia: & ad quæ ſubſtantia apta eſt, cuiuſcunq; ſenſus.*

.particula. CVIVS *quidem eſt uiſus, id eſt uiſibile.*

Expõ. Nihil patitur, quod ſentit ab albo: quatenus albus Diaris filius eſt. Quoniã neq; ſecũdo, neq; omnino Diaris eſſe filiũ per ſe ſenſibile eſt. Si autem primo per ſe ſenſilia propria ipſa ſunt. Communia nanq; licet per ſe exiſtant, attamen ſecundo ſunt. Et cauſæ quoque ſunt ipſa propria communibus, cur ſenſibilia ſint. Vnde & uere propria ſenſilia erunt. Atque hanc ob cauſam ipſe Ariſtoteles dixit, quod vniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia, apta, atque nata eſt ad hæc. Apta nanq; eſt, & ad ipſa quoq; communia: ſed non tanquam vnaquæq;. Sed ex communiori quadam ſubſtantia. Quatenus autem ipſa, & ex propria ſuipſius ſubſtantia, ad propria ſpectat. Vnde & neceſſario in propriam vniuſcuiuſque ſubſtantiam, non ex communibus, ſed ex proprijs ad vniuſcuiuſq; ſubſtantiã ſpectantibus, adducimur. Quoniã ad hæc ex ſe ſenſus aptus, atq; natus eſt. Neq; enim in magnitudinem tanquam uiſus dirigitur: ſed in colorem. Qui actu quidem prope formam eius in intuendo conſtitutus fuit: antea vero, ex ipſo poſſe eſſingebatur. Neq; enim a ſeipſo ſolo, neque intrinſecus ſenſus perficitur: neq; extrinſecus tantum ab ipſo ſenſibili: ſed ab hoc, quidem ſenſorio patienti. quodq; affectionem ſimilem facienti patitur. At uiuacicer ſenſorium ipſum patitur: atq; affectio in actionem a forma ſtantem definit: quia ex appulſu, eminentiave rationum anima quæ ſentiendi vim habet, ſenſibile cognoſcit: propeq; eius formã ſtat. Quoniam igitur & perfectio vniuſcuiuſq; ſenſus, & vis ex ipſius ſenſibilis forma determinatur: uiuacitérq;, atq; agendo, & cognoſcendo, & propter hanc quoque cauſam perficiendo ipſe ſenſus id eſt. (Conueniens nanque illa ſecundum naturã actio ſubſtantię ipſi agenti exiſtit:) Iure ex proprijs ſenſibilibus in vniuſcuiuſq; propriam ſubſtantiã adducimur: tanquã ex accidenti manifeſtiore, & quod corporis effigiem referat, hoc eſt, ab ipſo ſenſibili, ad id ducamur, quod ſubſtantiale ſit, & viuax, & ſine corpore, atq; ratione comprehendatur. A viſu uero Ariſtoteles orditur, tanquam a ſenſu manifeſtiſsimo, atq; honore digniſsimo. Tum propter collectam illam actionem. Tum quia maximam agendi vim habet, minimamq; patiendi. Tum quia propter illam luminis formam, cum ſole proportionem habet. Verum quãdo ad id quod viſibile ſit viſus ipſe ſpectat, quid ipſum viſibile exiſtat, philoſophus tradit.

VISIBILE *autem eſt, colorq;, et quod ratione quidem licet dicere, ſine nomine autem eſt. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.*

Quandoquidem corpus omnino eſt, quod ſenſibile, patet quemadmodũ, & quod viſibile huiuſmodi erit. Ipſum vero viſibile corpus, aut in ſeipſo habet id, ex quo proprie dicitur viſibile: quod per ſe Ariſtoteles viſibile dicit: aut aduentitie cauſam, propter quam cernatur, recipit. Quemadmodum aer, qui per lumen videtur. Et quod in ſeipſo cauſam cur videatur, habet, aut in lumine ſolum cernitur, & color, & quæcunq; ea ratione lucida. Quippe quæ ſatis ſuperq; poſsint mediũ illud pellucidum actu perficere. aut in tenebris tantum. Quæcunq; aliquem quidem ſplendorem habent: haud tamen huiuſmodi, vt potis ſit, lumen emittere. vt quorundam piſcium ſquamæ, & fungi, & ligna quædam putreſacta, atque cornua. At & alia reperiuntur, quæ & in lumine, & in tenebris aſpici queunt. Quemadmodum ignis, qui in tenebris quidem cernitur. Cum neq; aliunde lumen adſit: neq; ipſe ſatis ſuperq; ſit, ad omnem illum medium aerem illuſtrandum. In lumine vero, cum quod pellucidum actu ab eo reddatur pellucidum. Aut cum & in ſolis lumine videtur. Licet ſolis lumen nihil ei largiatur, quo videatur. Erit itaque huiuſmodi omne quod cernitur, vt aut ex aduentitia quadam perfectione cernatur: quemadmodum quæ actu pellucida. Aut inſitum id habeat, quod videatur. Atque id, aut non ex ſe ſufficiens: ſed lumine, quo actu cernatur indigens, vt quæ coloribus imbuta ſunt. aut ex ſe ſufficiens, vt omne quod ſplendeſcit, atq; igneum eſt. At & ex hoc, aliud quidem ad omne medium perficiendum ſufficiens eſt: quemadmodum ſol, qui ex æquo cernatur interuallo: & qui nunquam ex ſe obſcurus efficitur. Aliud vero aliquando quidem mediũ omnino perficere poteſt: quia neq; obſcurum redditum ſit: & parũ ſit, quod medium. Ita, vt in proprio lumine videatur. Aliquãdo vero aut propter obſcuritatem, aut quia procul abeſt, non illuſtrat medium omne. Vnde & id ipſum quoq; in tenebris aſpicitur. Par autem eſt, omne quod cernitur, aut lumen eſſe, aut cum lumine cognationem habere. Ipſe quidem ignis, atq; ſol, cum luminis generandi vim habeant, manifeſte huiuſmodi exiſtunt. At & luminis cum eo omni, quod lucidum ſit, cognatio, atq; affinitas adeſt, vt vel ex ipſo ſenſu patet. quare ſi ex poſitione aliqua adauctum fuerit lucidum illud, quod in cornibus, atque ijs, quæ huiuſmodi ſunt, reperitur: vel id quoque lumen emitteret. Nanque iam lignum quoddam noctu viſum fuit: quod lunæ lumen per totam domum redderet,

ret. Cæterum colores quoque tanq; lumina quædam ex Platonis ſententia: & tanquã extrema illius pellucidi, quod in ſolidis corporibus poſitum eſt: vt Ariſtoteles vult: & tanquam ea quæ illa ſunt prædita vt, vt quod actu pellucidum mouere queãt: & quę haud alia cernantur ratione, quã quia & ipſa a lumine illuſtrentur, ſuam cum lumine conuenientiam, atq; affinitatem indicant. At ad ipſa iam noſtri philoſophi verba accedendum eſt.

VISIBILE *autẽ eſt, colorq;, & quod ratione quidem licet dicere, ſine nomine autem eſt. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.*

Comprehenſum ex his illud omne fuit, quod ſecundũ ſe viſibile ſit. Cuiuſmodi color eſt, & quod nomine carere philoſophus inquit. Quod nanq; ſplendeſcẽs, atq; igneum eam habet vim, vt quod illuſtrare queat, ſignificet. Illud autẽ quod in tenebris tantum appareat: vt, quod in fungis, ſiue gladiorum capulis, ſquamisq; reperitur, nequaquam. Quapropter nõ omne id, quod pręter colorem per ſe viſibile eſt, nomen ſortitum eſt. Siue vna cũ lumine ſemp exiſtat. Siue in ſolis tenebris conſpiciat. Siue & in tenebris, & in lumine appareat.

VISIBILE *nanq; quod dicimus eſt color. Id autem eſt, quod in eo, quod per ſe uiſibile. Per ſe autem, nõ ratione, ſed quia in ſeipſo habet cauſam, cur ſit uiſibile.*

67 particula. OMNIS *autẽ color id mouere poteſt, quod actu pellucet: & id eſt eius natura. Quapropter haud uiſibilis abſq; lumine. Sed omnino quilibet color in lumine uiſibilis.*

Expõ Loco eius, quod eſt, aliquod viſibile, nunc viſibile dictum fuit. In hoc autem noſter philoſophus manifeſtum reddit omne, quod per ſe viſibile. Id nanque inquit eſt, quod in eo, quod viſibile per ſe. Neq; enim color, aut ſplendor: ſed quod coloratum ex colore: & quod ſplendore ſplendeſcit, cernitur. Vtrunque q; eſt, quod ſcilicet coloratum, & quod ſplendeſcit per ſe viſibile, non autẽ ratione. Quoniam neq; in ipſius colorati definitione, viſibile, tãquam ex eius ſubſtãtia ſumitur. Neque rurſum tanquam ex ijs accidẽtibus, quæ per ſe inſint. Sed quia in ſeipſo habet cauſam, cur ſit viſibile. Hacq; ratione a pellucido diſtinguitur: quod haud ex aliquo lumine in ſeipſo inſito: ſed ex lumine ei accidenti, atque aduentitio cernitur. Cauſa nanq; quæ a forma ſiet, & quæ formalis dici queat, propter quam quod colore affectum cernatur, color eſt. Non tanquam color: ſed tanquam id, quod pellucidi mouendi vim habeat: ſed ita, vt ei inſit, atq; innate inſit. At & lumen quoq; in cauſa eſt, propter quã aer videatur. Sed ita, ut aliquando quidem accedat: & rurſum recedat: aere tamen permanente. Ob quæ, cum differentias eorũ, quæ per ſe viſilia ſunt Ariſtoteles tradiderit: de colore poſtea antea alia omnia loquitur, ipſum definiens. Haud tamẽ quatenus color, vt in libro de ſenſu, & ſenſilibus fecit. Sed quatenus viſibile diuerſa, quadam ratione ab alijs omnibus viſibilibus. Tanquam id, quod eam habeat vim, vt quod actu pellucidum moueat: id inquã pellucidũ, quod ipſum ambit. Quando euenit & ipſum quoq; actu illuſtrari. Pellucidum autem eſt, quod per ſeipſum totum aliquando quidem ſine lumine exiſtit: aliquando autem illuminantis præſentia illuminatur. Atq; id actu pellucidum. Poteſtate vero anteaquam lumẽ receperit. Color nempe effuſus ab eo, quod actu pellucidum, & lumine ipſe quoq; perfectus, mouet quod actu pellucidum. Haud tanquam illud alterans, ſucconuertens, aut affectionem immittens. Id nanq; earum qualitatum proprium eſt, quę paſſibiles dicuntur. Quæ nõ ſine cõuerſione, atq; affectione ijs adiunt, a quibus recipiuntur. Quibuſq; indigẽt ea omnia, quę fiunt. Quo ad formarum receptionẽ apta reddita ſint. Vbi vero apta effecta fuerint, haud amplius ex affectione, ſed ex pſentia illa, quę agendi vim habet, a formis perficiũtur. Quemadmodum vita corpori adeſt: quemadmodum figura domui: quemadmodumq; bona valetudo, & quemadmodum ſcientia, ijs quæ horũ recipiendorum vim habent. Vt & in octauo naturalis auditionis dijudicatum fuit. Quo itaq; corpus aliquod ad lumen recipiendum aptum reddatur: paſſibilibus qualitatibus indiget. Id autem ei euenit, dum aer, aut aqua, aut vitrum ſit. Vbi vero iam aptum redditũ fuerit, ſi quod illuſtret adſit, abſque vlla affectione, & actu perficitur. Formæ nanq; idipſum, hoc eſt, actus, atq; perfectiones ſunt. Quoniam paſſibiles illæ qualitates, haud ſimpliciter formæ ſunt: ſed ſiquidem formæ, paſſibiles quoque. Quippe quæ cum generatione cõmixtæ ſint: atq; in mutatione appareãt: & imperfectione plenæ exiſtant. Vnde & vna cum illa mutatione, quæ ab eo, quod imperfectum, ad id quod perfectum emergunt. Quæcunq; vero formæ, atq; perfectiones ſunt, eę accedũt & actu & collectim. Quapropter viſibile abſque lumine, nequaquã exiſtit. Illuminatũ nanq; eſt, quod actu pellucidum: cuius mouendi vim color habet. Verum id quod poteſtate tantum pellucidum mouere non valet. Quod enim illuminatum non eſt quodq; ab eo non continetur, quod actu pellucidum, nõ cernitur. At dictum etiam fuit, qua ratione mouẽdi vim habeat. Quoniam nõ iuxta affectionem, atq; cõuerſionem aliquam id agit: ſed ſecundum actum, atq; perfectionem: & præſentiam quandam, quæ a forma ſtat, ſed haud ex ſubſtãtia illius ducta ſit. Cuiuſmodi ipſa vitæ præſentia eſt. Nam actionem quandam cõſequit: quæ a ſubſtãtia naſcitur: & poſt ſubſtantiã progreditur. Cuiuſmodi affectiones, atq; habitus exiſtũt.

QVAPROPTER *de lumine primo dicendum, quid eſt. Eſt ſane aliquid pellucidum.*

Forſan quidem enim, vt iam a nobis dictum fuit, & omne, qđ cernitur, aut lumen eſt, aut cũ lumine cognationem habet. Color quidem igitur, cũ in lumine omnino cernatur, neceſſario ipſius luminis rationẽ, ijs demonſtrare debet, qui de viſibili, atq; uiſu, aliqđ diſcere cupiunt. Verum quoniam lumen pellucidi perfectio eſt: quid ipſum ſit pellucidum antea accipiendum eſt. Neq; enim ita ſeſe lumen habet, vt ipſa intellectio: quę in ſubſtantia a qua adducta fuit, permanet: atque adeo tandem cũ ipſa ſubſtantia efficitur. Sed & lumen quidem actus eſt. Non tamen idem cũ eo, quod facit: neq; in ipſo manet. Licet neq; diuellatur. Sed vna cum progrediente is fune tus eſt: atq; aliũde infertur. Licet haud ita, vt cum vlla affectione id faciat: ſed potius non ſine collecta quadam perfectione. Cum conueniẽtia quædam vbiq; in eo quod recipiendi vim habet, reſpectu illius quod accedit, conſideretur. Ita, vt ex altero, in alterius quoq; notitiã perueniri poſſit. Poteſtate itaque

id,quod recipiendi vim habet,illud eſt:quod iam actu exiſtit,quod receptum fuit. Actus autem,& terminus, atq; perfectio illa eſt natura, ex qua determinatur, qđ receptum fuit. Idque actu eſt. Poteſtate vero,quod recipiendi vim habet. Exempli gratia,bona valetudo,ex qua, & quod bene valet, & quod bene valere poteſt: id quidẽ imperfecte,illud autẽ perfecte: quemadmodũ & quod recipiendi vim habet, & quod receptum fuerit:a conceſſo determinatur actu. Atq; ipſa quidẽ ſciẽtia,quæ naturam conſequitur, ex definitione, & quæ actu determinantur,cognoſcit: & quę recipiendi vim habent: tanquã ea, quæ ab imperfecto quodam illorũ veſtigio,formantur. Ariſtoteles autẽ nunc inueſtigãs, adhuc ab ijs,quæ de cauſis effectæ ſunt: et tanquã ab ijs, quæ reſpectu noſtro prima ſint:ad ea, quæ natura prima,atq; cauſæ exiſtant,aſcẽdens: & ab imperfectis ad perfecta:ex his perfectionem cognoſcit. Hacq; ſane ratione ex pellucido, quod tãquam materia, lumini ſubſtratum eſt: & ex eo perficitur: quoniam & actu fiat pellucidum:cuiuſmodi lumẽ ſit,cognoſcimus. Quãdo haud ipſi formæ in primis: ſed ei, quod illuminatum ſit,ſenſus inhęrere ſolet. At dicere aliquis poterit,nõne & ipſa forma manifeſtiſſime patet? Quid nãq; lumine manifeſtius? Verũ ſimplex quidem luminis proprietas quo ad illam ſimplicem apprehenſionem ſpectat, noſtræ intellectioni ex ſenſu ipſo nota ſit. Quod autẽ ſine corpore exiſtat: & quod non affectio,ſed actus ſit, ratiocinando colligimus. Partim quidẽ ipſum per totum pellucidũ progredi videntes. Partim vero quia, cũ nũ pręſens,nũ abſens ſit,nullo vtitur tpe. Affectiones nanq;,non ſine tempore accedunt,atq; recedunt. Corporaq; quæ cũ materia exiſtant,haud ſeſe mutuo pertranſeunt. At ignis,qui a lumine prouenit,corpus cum materia eſt. Aerq; quietus recipiedi vim habet,huiuſmodi exiſtit. Nunquid igitur ſubſtantia etiã eſt? quẽadmodum vita illa, quę ab anima corpori cõcedit. At licet vita corpori collectim adſit,atq; rurſum abſiſtat,tñ neceſſe eſt ꝑcedere plenũ cõpoſiti ortũ: atq; illius abſentiæ interitũ accidere. Vitaq; pręterea cõtrariorũ recipiendorũ vim habet. Aĩalq; ꝑſpicue ſubſtantia eſt. Quare & vita, q̃ illius determinãdi uim habens forma eſt,ſubſtantia erit. At neq; aer illuminatus,tanquã illuminatus ſubſtantia eſt. Quemadmodum neq;,qui aliunde calorem adeptus eſt. Neq; vel aer ipſe, vel lumen contrariorum recipiendorum vim habet. Neq; mutatio quæpiam eius præſentiam præcedit: neq; abſentiam cõſequitur. Verum id hoc eſt,actus eſt:qui haud in pellucido, tanquam in ſubiecto inſitus eſt:ſed ſeparabiliter ei adeſt:atq; ipſum perficit. Ita, vt nunquam ab eo,quod ipſum adducit,ſeparetur:ſed in illo ſedeat,atque illi hæreat. Quapropter,& eo quidem tranſpoſito, ſimul tranſponitur. Haud tamẽ ſi id, quod recipit,quacunque ratione mutetur,ſimul quoq; mutatur.

68.particula. P E L L V C I D V M *autẽ dico,quod eſt,quidem uiſibile. Nõ per ſe autem uiſibile:ut uno uerbo dicã: ſed propter alienum colorem. Huiuſmodi autem eſt aer,& aqua,& multa ſolidorũ. Neq; enim quatenus aer,aut quatenus aqua pellucidum. Sed quoniã eſt natura,exiſtens eadem in his ambobus & in perpetuo ſuperiori corpore.*

Expõ. Cernitur quidem lumine non ſolũ quod pellucidũ: ſed & quod colore affectum. Differentia autẽ eſt,quoniam alterum quidem,quod ipſum pellucidũ eſt,quatenus illuminatum ſolum cernitur. Secundum quod pellucidum. Alterum vero etiam quatenus colore affectum. Vnde id quidem per ſe viſibile: quippe quod in propria natura colorem cõtineat. Quidem color,illud erat,quod in lumine cernebatur. Pellucidũ vero haud per ſe viſibile: quoniam lumen ei aduẽtitium quid eſt. Quod quidem lumen id tãtum erat, quod in pellucido cernebatur. Licet enim idem pelluceat,atq; colore affectum ſit: quemadmodum cornu, & gypſus. Attamen quatenus pellucida, & hæc quoq; ſolo lumine cernuntur. At quænam ipſius pellucidi natura ſit: nouit quidem Ariſtoteles in alijs, & quod determinatum pellucidum. Nunc autẽ ſermonem habet & de pellucido indeterminato. Quod illud eſt,quod aliũde per ſeipſum totum,atq; adeo & a ſeipſo lumen recipit: & ea ratione redditur viſibile. Atq; hęc pellucidi natura eſt. Quę nequaquam aptitudo eſt ad luminis receptionem,ꝑ ea tota,quæ hac ratione apta, atq; nata ſunt.

L V M E N *autem eſt huius actus pellucidi, quatenus pellucidum.* 69.particula.

Expõ. Ita quidem eius eſt actus, vt qui perficiendi vim habeat. Sed non tãquam is,qui ab eo omnino progrediatur. Illud autem quatenus pellucidum dictũ fuit: quoniam quatenus huiuſmodi, eius perfectio lumen eſt.

P O T E S T A T E *uero in quibus id eſt,& te nebræ.*

Quandoquidem & cœleſte corpus etiam pellucidũ dictum fuit,atq; eſt,quod ſemper actu eſt: tanquam id, quod in ſe cauſam, quæ luminis efficiendi vim habet, contineat. Simul nanq; luminis emittendi facultatem corpus cœleſte obtinet,atq; pellucidum eſt. Vnde licet a cono telluris impediatur aliqua eius particula, quin a ſolis lumine illuſtretur:haud tamẽ propter hanc cauſam in tenebris collocatum eſt, propter proprium lumen,quod obtinet. In quo autem quod poteſtate reperitur,quemadmodum in aere, in eo, non ſolum lumen, ſed etiã tenebræ locum habent. Si itaq; luminis priuatio,tenebræ ſunt, non duabus cum poteſtatibus pellucidum erit:cum aliquando quidem lumini; aliquando vero tenebris ſubiectum erit. Sed iuxta eandem vim, interdum quidem perficietur lumine, interdum autem non,ſed tenebris. Sin autem haud priuatio ſit,ſed & ex ſe actio telluris,atque tenebras efficiat,non quia obijciatur ſed quia quandam proprietatem largiatur, lumini cõtrariam:quemadmodum ſeſe habet frigidum erga calidum, & nigrum erga album, tũc duplices amborum erunt poteſtates. Quarum altera ex ea aptitudine conſiderabitur,quæ ad ipſum illuminari ſpectat:altera vero ex ea,quę ad ipſum tenebris effundi. Neq; enim ſola luminis abſentia tenebræ egebunt: ſed & aliqua quoq; pręſentia. Ariſtoteles autem tenebras a priuatione ſtare,huiuſq; in claſſe collocari voluit. Licet enim lumini tenebras contrarias dicat: at non tanquam formam formæ oppoſuit. Sed ne tanquã priuationem habitui:tanquam priuationem formæ nos opponere voluit. Priuatio nanq;, & forma mutuo inter ſeſe mutantur. At a priuatione in habitũ mutationẽ fieri impoſſibile eſt.

L V M E N *uero, quaſi color eſt pellucidi, ubi fuerit actu pellucidum ab igne,aut tali. Exempli gratia, quod ſurſum corpus. Nanq; huic aliquid ineſt unum,& idem. Quid*

quidem

quidem igitur pellucidum, & quid lumen dictum eſt.

Quoniam quemadmodum quæ colore affecta ſunt ex colore: ita & quæ pellucida ex lumine cernuntur. Attamen lumen haud color eſt: ſed quaſi color. Quia non quemadmodum color, iis quæ colore imbuta ſunt, inſitus eſt: ita & lumen pellucidis, quatenus pellucida. Ab igne autem, aut a præſtantiori corpore fit. Quoniam, quemadmodum diximus, haud ipſius pellucidi actus erat, vt ab eo. Sed tanquam is, qui eius perficiendi vim obtineret. Cœleſte vero corpus licet vna & luminis emittendi vim habeat, & pellucidum ſit: attamen diuerſum ei eſt pellucido eſſe, atq; luminis emittendi facultatem obtinere.

QVONIAM *neq; ignis, neq; omnino corpus. neque fluxio corporis ullius. Eſſet enim corpus aliquod & ſic.*

Non de pellucido, ſed de lumine id philoſophus affert: atq; aduerſus Timæum ſermonem dirigit. Apud quem quo pacto ignis ſpecies lumen ſit, declaratur: & qua ratione diurnum lumen, & viſus defluxus vbi coagmentata fuerint, vnum corpus conſtituere dicuntur. Quę ex Iamblichi commentariis aduerſus Timæum ſumi poſſunt.

SED *ignis, aut talis alicuius præſentia in pellucido.*

Illud quidem talis alicuius de eo ſolo intelligendum eſt, quod luminis emittendi vim habeat. Præſentiam vero accipere debemus: non in loco poſitam: ſed quæ habeat vim perficiendi, quod ipſam recipiat. Idque ex ea nanciſcatur actione, quæ ipſius illuminantis gignendi vim habeat. quæq; haud in affectionem, ſed in actum deſinat.

NEQVE *enim duo corpora ſimul poßibile in eodē eße.*

Omnium confeſſione ea intelligere debemus, quæ cum materia ſint. Quo itaque pacto in aere ignea lux eſt? Neque enim quia partes illæ in minutas particulas redactæ ſint, per poros mutuo pertranſit: quemadmodum ponit Proclus. Sed quia tum totus aer luminis particeps factus per ſeipſum totum conſpicitur. Tum quia luminis continuitas non ſeruaretur, cum eius plus cauſa. Tum quia non iuxta omnem ſuipſius particulam illuminans ageret, dum ab eo impeditur, quod reſiſtit. Neque tota eius ſuperficies cerneretur a nobis: cum collectim noſtri quoque radii, vt inquiunt, per pellucidi poros pertranſeant. At qui eſſe poterit luminis motus ſecundum naturam? Nanque cum corpus ſit, aliquem habere debet. Verum neque qui in circulum fertur. In primis nanque qui in rectum tendit, ei conuenire videtur. At neque qui in rectum tendit, conuenit. Contrarii enim ſunt, qui ſurſum, ac deorſum verſus fiunt. Hicq; ambo eidem nequaquam. Lumen autem tum ſurſum, tum deorſum, tum in obliquas omneis parteis ſeſe eodem modo diffundit. Cæterum qua etiam ratione viſus ſine tempore erit motus. Eſſet enim celerior & eo, qui totius cœli: cum in quatuor horis per ſextantem feratur. Lumē autem aſtri ſimul cum exortu inſenſibiliter exurgat, vt ipſi dicerent. Cum ex rei veritate vbiq; exiſtat.

70. particula. VIDETVRQVE *lumen contrarium eſſe tenebris. Sunt autem tenebræ, priuatio huiuſmodi habitus ex pellucido. Quare patet, quod & huius præſentia lumen eſt: & non recte Empedocles, neq; ſi aliquis alius ita dixit. Vt feratur lumen, atq; ſit aliquando inter terram, & continens, nos autem lateat. Id namq; eſt, & præter eam, quæ in ratione veritatem, & præter ea, quæ apparent. In paruo quidem enim interuallo, latere poſſet. Ab ortu autem ad occaſus latere, magna admodum petitio.*

EST *autem quod coloris quidem recipiendi uim habet, quod ſine colore. Soni, autem, quod ſine ſono. Sine colore autem ipſum pellucidum: & quod cerni nō poteſt, aut quod uix cernitur. Cuiuſmodi uidetur, quod tenebricoſum. Huiuſmodi autem quod quidem pellucidum: ſed haud cum fuerit actu pellucidum: uerum cum poteſtate.* 71. particula.

Id quoq; eo tendit, vt luminis naturam declaret: ſed ita, vt haud corporata habeatur: verum in perfectione ſuum retineat eſſe. In abſentia quidem enim, atque priuatione tenebræ collocatæ ſunt. At non corporis. Neque enim minorem occupat locum tenebricoſus aer: neq; rarior apparet: neque collecta in ſolis occaſu, aut in ignis extinctione facta fuit corporis ſecundum locum diſtantia. Sed quemadmodum tenebræ luminis eſt priuatio: quod ſane habitum philoſophus appellat, tanquam eius perfectionem, quod ipſius luminis particeps exiſtit: in abſentia nanq; illuminantis tenebræ ſunt conſtitutæ: ita lumen huius præſentia eſt. Præſentia autem habitus, atq; perfectio dicitur. Huius autem, aut ignis ſcilicet, aut alicuius, quod huiuſmodi. His nanq; refertur. Quoniam ex illa progreditur actione, quæ agendi vim habet. At cum dixerit, lumen eſſe colorem ipſius pellucidi: ipſum quoque nunc pellucidum abſq; colore ex ſe exiſtere inquit. Hac enim ratione recte recipere valet, quod accedit: vt ipſum colorem: cum nihil quod intimum, atq; inſitum, & proprium ſit ei impedimentū afferat, quod aliunde aduenit. Non ſolum autem quod colore caret, ſed & quod cerni non poteſt, aut quod vix cernitur ipſum pellucidū abſq; lumine eſſe inquit. Quoniā id quoque tenebricoſum dicimus. Cū cerni non queat, hoc eſt, primo illo appulſu non cernatur. Quoniam autem quod tenebræ ſint, viſus ipſe diiudicat: quemadmodum quilibet etiam ſenſus proprii, atque ſui ſenſibilis priuationem: haud quia aliquid intueatur, tenebras viſus diiudicat: ſed quia non intueatur: cum tamen id experiatur: atque hac ratione illud quoque ſimul ſentiat. Propter hancq; cauſam & de eo meminit, quod uix cernitur. Idque ipſius pellucidi ſine lumine exiſtentis proprium eſt, quacunque ſcilicet ratione cerni: licet haud ex primo illo appulſu. Quoniam ipſi quoq; colores ſine lumine cerni nō poſſunt. At neq; iis qui intueri nitantur viſū ſuipſorum ſenſum concedūt.

Expō.

EADEM *namq; natura, aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumen eſt.*

Eadem quidem natura pellucidi. Eſt autem aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumen: quia vtriuſq; ſpeciatim recipiendi vim habet.

NON *omnia autem uiſibilia in lumine ſunt: ſed ſolum uniuſcuiuſq; proprius color. Nonnulla enim in lumine quidem non cernūtur. In tenebris autem faciunt ſenſum, ut quæ ignea apparent, atq; fulgent. Vno autem nomine hæc carent: ut fungus, cornu, capita piſcium, & ſquammæ, & oculi. Sed nul-* 72. particula.

lius horum proprius cernitur color.

Expõ. Hęc quidem enim lucida ſunt:nequaquã tamẽ lumẽ emittere queunt: quæque nomine carent, & in tenebris cernuntur. At quonam pacto ſolum proprium vniuſcuiuſq; colorem in lumine cerni inquit? Nanq; & pellucidum illuminatum cernitur. Nunquid pellucidum haud quia aliud ſit, in alio cernitur lumine quemadmodum color? Cum ſecundum ſe lumen actus ſit pellucidi. At cum dixerit qua ratione pellucidum cernitur, cum actu fuerit pellucidum: & qua ratione colores: deinceps & quæ in tenebris cernuntur, tradit. Exempli gratia, quæ ignea inquit, & fulgent. Haud tamen eiuſmodi exiſtentia, vt lumen faciant. Neq; enim tunc amplius in tenebris cernerentur. Sed quemadmodum carbones, & nebulæ rubentes, & natiſulgidæ, & quęcunq; abſq; eo, quod lumen emittant in tenebris fulgent. Quorum nullius proprius cernitur color: ſed illud lucidum tantum. Quãdoquidem & horũ quoq; color in lumine viſitur. Ipſa vero ſine lumine fulgent.

PROPTER *quam quidem igitur cauſam hæc cernuntur, alia ratio.*

73.particula. NVNC *autem tantum manifeſtum ſit, q. quod quidem in lumine cernitur, color. Quapropter etiam non cernitur ſine lumine.*

Expõ. Ipſe quidem nunc cauſam non admouet. Perſpicua autem eſt. Quia cum lumen præcipue viſibile ſit: & quod lumẽ reddere queat, lucidum eſt. Quod quidem igitur ita lucidum, & ipſum quoq; viſibile eſt, & propter lumen, & pellucido, & ijs, quæ in lumine cernuntur, cauſa eſt, vt cernantur. Quę vero huiuſmodi nõ habent luciditatem, vt potis ſit lumen emittere alijs quidem vt cernantur, cauſæ eſſe non queũt: ipſa vero propter fulgorem cernuntur, & in tenebris ſolis. Quia vbi a lumine illuſtrata fuerint, ſuam nõ detegunt luciditatẽ. Ita vt primo quidem cernatur, lucida luminis cauſa. Deinde vero lumen ipſum, & quæ actu pellucida. At tertio loco, quę colore imbuta. Eaq; ubi a luce ine perfecta fuerint, ex affinitate illa, quam cum eo ſeruãt. Siue lumina quędã, ipſi quoq; colores, vt Plato voluit, ſint. Siue extremitates determinati pellucidi exiſtãt. Pręter hæc autem alia ratione cernuntur, quę in tenebris aſpiciũtur. Atq; vltra hęc omnia alio quoq; modo, ipſum lumen. Cæterum illis Ariſtoteles finem imponẽs, quæ de colore tradita ſunt, hæc q; ſcriptioni mandat.

I D *nanq; erat, ei ipſum colori eſſe. quod eſt, eam habere uim, ut mouere poßit, quod ſecundum actum pelllucidum. Actus autem pellucidi, lumen eſt. Signum autem huius manifeſtum. Si enim aliquis poſuerit, quod habet colorem ſupra ipſum uiſum, non uidebit.*

Ei tanq̃ viſibili ſcilicet non autem tanq̃ colori. Simpliciter autem viſibili colori. Atq; id, vbi & ipſe a lumine perficiatur. Quoniam quod in tenebris poſitum eſt, aerem extra illuminatum non mouet. Quod vero illuminatum fuit mouet: haud tamẽ ita, vt patiatur: ſed & quemadmodum illud quod actu illuminat. Nanq; & color, qui lumine perfectus fuerit, & ipſe quoq; in id, quod actu pellucidum agit. Nequaq̃ vero patiẽdo, ſed agẽdo: quippe cum aliquam ei largiatur, actionem. Largitur autem ex ſe vbi a lumine perfectum fuerit. atq; perfecto ipſo pellucido, viſum per id quod actu pellucidum, tanq̃ medium, non autem primo mouet. Quoniam ſimul quoq; ipſum pellucidum agit, in eo ipſius viſus motu: dum a colore, qui cernitur concitatur: quemadmodum & vectis a manu ad lapidis motum impellitur. Atq; huius rei illud ſignum eſſe poteſt: q; id quod colore affectum, ſi ſupra ipſum viſum impoſitũ fuerit, nõ cernitur: quippe quod abſq; pellucido viſum mouere non poſſit.

S E D *ipſe quidẽ color mouet quod pellucidũ. exẽpli gratia, aerẽ. Ab hoc autem cũ continuus ſit, mouetur ſenſorium.*

N E Q V E *enim recte id dicit Democritus, qui arbitratur, ſi ſit uacuum quod medium, cerni poſſe abſolute, uel ſi formica in cælo ſit. Id enim eſt impoßibile. Dum nanq; patitur quod ſentiendi uim habet, ſit ipſum intueri. Ab ipſo quidem igitur qui cernitur, colore impoßibile. Relinquitur autem a medio. Quare neceſſarium aliquod eſſe medium.* 74.particula.

Mouetur quidem a colore ipſum pellucidum: quippe quod inde actum recipiat. Atq; mouet ſenſorium, tanq; id, quod huius actus particeps fieri queat. Verũ nequaq; tanquã id, quod ex ſe ſine corpore agat, atq; moueat aſpectum: quemadmodum ferrum, quod calefactum fuerit: licet ignis qui calefecit, non adſit, attamẽ calefaciendo agit. Sed color actum traducit: quemadmodum & vectis lapidem cum a manu mouetur. Vnde & ipſum pellucidum recedẽte colore, haud amplius iuxta illum, aſpectum mouet. Sin autem ex ſe pellucidũ aſpectum moueret, eius ſenſum eſſe oporteret. non autem illius, quod colore affectum ſit. Nunc autem & illud, & medium percipimus interuallum. Ac manifeſtius hęc a me in breui illo ſermone Theophraſti de rebus naturalibus dijudicata fuere. Verum hoc in loco Ariſtotelis verba confirmantes, ipſum quidem colorem mouere dicimus quod pellucidum proxime. Ab hoc autem, quod continuũ exiſtit, vt inquit, neq; ſolum viſui: ſed & colori intelligit: quo ex continuitate proximum iuxta vtrunq; extremum, intelligat motũ. Ab hoc inquã mouetur ſenſoriũ Licet haud ita mediũ, tãquã illuminatũ pcipiamus, vt ex ſe aſpectũ moueat. Nãq; quę lucida ſunt, aut colores ita ex hoc intuemur: vt haud ex ſe aſpectum moueat: ſed ita ex hoc, vt vna agat cum eo, quod viſibile exiſtit: atq; eius actum perducat. Ac quando infert, poſt id, quod contra Democritum dictum fuit, ab ipſo quidem igitur, qui cernitur colore, impoſſibile: relinquitur autem a medio, ſubintelligẽdum eſt, illud proxime. Quoniam a colore, mouetur ſenſorium: dum per pellucidum vehitur ad ſenſorium dãtis actus: qui ſeparabiliter, atq; immixte per medium defertur. Vnde & collectim adeſt: & ſimul totus exiſtit: & diuerſorum quoq; colorum in eodem actus reperiuntur. At quamnam ob cauſam impoſſibile eſt, quod ſentiẽdi vim habeat ab ipſo colore quod cernitur, proxime moueri? Nunquid quoniam lumine opus eſt & aſpicienti ad colores percipiẽdos: & ipſi quoq; colori ad aſpectum ipſum mouendum? Ambo itaque lumine complicari oportet. Vnde & medium actu pellucidum eſſe oportet: quo vtrunq; ab eo perficiatur. Quapropter non omne ſimpliciter, quod cernitur, aſpectui impoſitum cerni negat: ſed quod colorem habeat. Quod nãq; lucidum eſſet, cerneretur. Niſi propter immoderatam vim ſenſum hebetaret.

INANE *autem ſi fuerit, non quod abſolute: ſed omnino nihil cernetur. Propter quam quidem igitur cauſam, colorem, neceſſarium in lumine aſpici, dictum eſt.*

Secundum eorum ſcilicet ſententiam, qui medium inani excipiunt. Non ſolumq́; quod colore affectum: ſed nihil omnino cernetur. Quandoquidem enim lumen, pellucidi actus eſt, neq; mediū cerneretur. Pellucidum nanq; actu eſſe debet, mediū quod cerni valeat. At neq; quod colore affectum. Quoniam non illuminat viſum, atq; colorē quod actu pellucidum, exiſtenti medio inani. Cæterum neq; aliquid eorum, quæ lucida ſunt. Nanq; eorum emittentium actio, dum mediū pellucidum eſt, aut poteſtate, aut actu perfertur.

IGNIS *autem in ambobus cernitur, & in tenebris, & in lumine. Et id ex neceßitate. Quod nanq; pellucidum ab hoc fit pellucidum.*

Quæ quidem enim obſcure, atq; imbecilliter ſplendeſcens aliquid habent: & non poſſint illuſtrare, in ſolis tenebris quod poteſtate pellucidum mouent. Non quia illuminent: ſed ita, vt per ipſum cernantur: cum ea ratione coloribus abundent: vt ſine lumine moueant pellucidum. Propter imbecillitatem autem ſplēdoris, haud in lumine quoq; cernuntur. Quod non eā ob cauſam, vt opinor, euenit: quia illa lucida in aerem illuminatū non agant: ſed quia uiſus propter affectionē illam quæ a maiori lumine iniicitur: quod debilius exiſtit, præterea intueri non poteſt. Ignis autem propter maiorem luciditatem, quippe quæ luminis quoque perficiēdi vim habeat, in lumine cōſpicitur, vel diurno. Atque omnino licet alterū illuminans ſit: quod non prohibeatur ab immodico cerni interuallo. Siue in eo lumine, quod ab eo perfectum ſit. Quemadmodum qui noctu vicini ipſum intuentur: quiq; eius præterea lumen percipiunt. Ad quod & illud quoq; adiectū fuit: et id ex neceſſitate. Quod eſt in lumine conſpici. Cum ſcilicet id nanq; addendum eſt, in proprio cernatur lumine. Quandoquidem ignis huiuſmodi eſt: vt in id quod actu pellucidum, quod poteſtate erat, & ipſe quoq; ducat. Cernitur autē et in tenebris ab iis, qui longius progrediuntur, ignis in nocte. Quoniam aut adeſſe oportet ipſum mouens ei, quod mouetur: aut ad illud ferri ipſam mouentis actionem. Medio itaq; vacuo exiſtenti, nequaq̄; id quidem moueret, illud autē moueretur. Neq; illa ſola aptitudo ad ipſum pati, ſatis, ſuperq; exiſteret. Inſtat autem Alexander aduerſus Ariſtotelem, tanquam aduerſus eum, qui de ſolis viſibilibus locutus uidetur: quique nihil de ipſa actione intueri ualente dixerit: de qua tamē ſe verba facturum pollicitus eſt. Atq; ꝓ eo, reſpondendo inquit: quemadmodum dixit, moueri vim illam, quæ cernendi vim habeat ab eo quod actu pellucidum: & quæ fit actu, quod ipſum uiſibile erat. In fineq; præterea huius libri, eum uniuerſaliter de omni ſenſu loqui aſſerit: tanq̄; de eo, qui ſenſilia abſq; materia recipere ualeat. Hæc quidem igitur pulchre atq; recte dicta ſunt. At illud quoq; adiiciendum eſt: quod licet ſenſorio non ſine affectione actio illa adſit: attamen in ipſa uita, quæ ſentiendi uim habet, iuxta propriam actionem ſenſilium comprehenſio fit: quę haud extrinſecus recipitur: ſed rationum appulſu prope ſenſiliū formas permanet: neq; a ſenſilibus patitur: ſed iuxta ea cognoſcēdo, non autē efficendo agit.

EADEM *preterea ratio & de ſono, & odore eſt. Nullum nanq; eorum tangens ſenſorium facit ſenſum.* 75. particula.

Expō. Eadem quoq; ratio eſt, quatenus vt ipſe confeſtim infert, per aliquod medium extrinſecus exiſtens, in his quoq; actio perſertur, atq; deducitur.

SED *ab odore quidem & ſono medium mouetur. Ab hoc autem ſenſoriū, utrunq;. Quando uero ſupra ipſum aliquis impoſuerit ſenſoriū, ſonans, aut olēs, nullū ſenſum efficiet.*

Dictum iam fuit, qua ratione a medio ſenſorium mouetur: nō tanquā ſcilicet ab eo, quod per ſe moueat: ſed tanquā ab eo, quod actionem ab ipſo ſenſibili perferat. Propter quam itaq; cauſam, ſi ſupra ipſa ſenſoria ſenſilia ponantur, non ſentimus? Forſan propter conuenientiā. Aut quoniā vel eo per quod opus eſt. Quemadmodū & vecti egemus in motu illo lapidis, qui a manu fit.

DE *tactu autē, & guſtu, habet quidē ſeſe eodem modo. Non apparet autē. ob quā uero cauſam poſtea erit ꝑſpicuū.*

Nanq; & in his mediū quoddā reperiri vult. Verū nō apparere: quia intus, nō autem extra, mediū exiſtit.

MEDIVM *autem ſoni quidem aer.* 76. particula.

Expō. Aer nunc mentione dignus iudicatus fuit: ceu is, qui manifeſtius vim illam ſonum perferentem obtineat. Quoniam & aqua aliquid pręſtat. Licet minorem perferendi facultatem habeat, q̄ aer.

ODORIS *uero, nomine carens. Communis nanq; ſane quedam affectio in aere, & aqua eſt. Quemadmodum & pellucidum colori: ſic habēti odorem, quod in ambobus ineſt his. uidentur nanq; & aquatilia animalium, habere ſenſum odoris. Sed homo quidem, & ex pedes habentibus, quecunq; reſpirant, non poſſunt odorare, non reſpirantia. Cauſa uero & de his poſtea dicetur.*

Quod nonnulli δίοσμον appellant, illud eſt, quod odoris perferendi vim habet: quodque pellucido ex proportione reſpondet. Quemadmodum enim id, luminis, atq; coloris, atq; eorum quę cernuntur omnino actu perficitur: ita quod διηχὲς, hoc eſt, ſonum perferre valens, dicunt, ad ſonorum receptionem: quodque δίοσμον, ad odorum receptionem aptum. In aereq;, atque aqua id ſonum perferre ualens reperitur. In eo vero, quod. Sed homo quidem, philoſophus dixit. Licet nihil reddiderit illi particulæ quidem: attamē quid reddi debeat, patet. Illud nanq; eſt. Quæ autem non reſpirant. Propter quam uero cauſam, hæc quidem vel nō reſpirantia odorent: illa vero reſpirantia nequaquam, poſtea indicabit.

NVNC *autem primo de ſono, & auditu determinemus. Eſt autem duplex ſonus. Alter quidem actus quidam: alter uero poteſtas. Alia quidem enim non dicimus habere ſonum, ut ſpongiam, lanas. Alia uero habere, ut es, & quecunque ſolida, atq; leuia. Quoniam poſſunt ſonare. Id autem eſt, inter ipſum medium, atq; auditum immittere ſonum actu.* 77. particula.

Expō. De auditu determinandum eſt: quādoquidem poſt viſum perfectior aliis exiſtit ſenſibus: longiuſq; profertur. Eſt autem duplex ſonus. Alter quidem enim actus quidam: alter autem poteſtate. Et quod quidem actu, aliquando reſpectu ipſius eſſe ſubiectorum dicitur: aliquando autem non quatenus ſunt, ſed quatenus ſentium

ur. Cera nanq; quæ iam alba eſt, cum actu ſit alba, poteſtate interdum viſibilis eſt. Quæ vero prꝗterea etiã flaua eſt, & alba quoq; exiſtit poteſtate. Quæ autem & alba eſt, & cernitur, iuxta vtrunque, actu eſt. Hac eadem ſane ratione & ſonus: quidã quidẽ poteſtate eſt, atq; id ipſum ſonus. Cum ſolida, atq; leuia ſubiecta fuerint, & quæ ſonum facere queant. Quoniam in ijs, quæ haud huiuſmodi ſint, ne poteſtate quidẽ ſonus exiſtit. Alter autẽ actu: qui iam factus eſt li: et nemo audierit. Qui quidem ſonus actu eſt. Poteſtate vero, tanquã is, qui audiri valeat. Quoniam cũ audiatur, actu tũ eſt, tũ ſenſibilis reperitur. Et de eo, quod iuxta ambo actu, di
,, ctum fuit illud. Id autem eſt, inter ipſum medium, atq;
,, auditum immittere ſonum actu.

78. particula. *E S T autem, qui ſecundum actum ſonus, ſemper alicuius ad aliquid, & in aliquo. Percuſsio nanq; eſt, quæ facit. Quapropter uel impoßibile, uno exiſtente, factum eſſe ſonum. Diuerſum nanq; uerberans, & quod uerberatur. Quare ſonans ad aliquid ſonat.*

Expõ. Alicuius quidem, hoc eſt verberantis. At aliquid autem, ad id, quod percutitur. In aliquoq;, hoc eſt, in eo, quod ſonum perfert: quodq; actum ex percuſsione receptum traducit. Cum & ambo ſolida fuerint: aut alterum ex ijs, quæ inter ſeſe incidunt. Ac maior quoque occurſus fit: ſi & leuia, & intenſa, & aſpera illa fuerint. & medium ſatis ſuperq; recipere, atq; perducere actũ illum: qui ex ipſis redditur, queat. Quapropter nequaquam in vacuo fieri poſſet. Quãdoquidem corpus eſſe oportet, quod perferẽdi vim habeat. & aliquod ex ijs quæ hanc ſoni perferendi facultatem obtinent.

P E R C V S S I O autem non fit abſq; latione. Quemadmodum autem diximus haud quorumcũq; percuſsio ſonus. Nullum nanq; ſonum reddunt lanæ, ſi percuſſerint, aut percuſſæ fuerint.

Oportet enim quod percutere debet, aliunde accedere, atq; occurrere ei, quod percuti debet. Ita, vt medium corpus ſit, inter id quod percutere, & quod percuti debet. Quandoquidem nihil reperitur inane. Atq; id illud eſt, in quo ſonus eſt: cum ſoni perferendi vim habeat: atq; collectim comprehenſum propter celeritatem lationis infractum maneat. Tunc nanque recipit ex percuſsione actum.

S E D æs, & quæcunq; leuia, & caua. Aes quidem, quia leuis. Caua uero refractione, multas faciunt percuſsiones poſt primam. Cum non poßit exire, quod motum fuit.

Haud ea nunc nobis philoſophus tradit, quæ ſimpliciter ſoni emittendi vim habeant: ſed quæ facile emittant: quę ſolida eſſe oportet. Quemadmodũ æris exemplum indicat. Et leuia. Quo aer, qui medius excipitur: cum vnam in ſuperficiem, quę ſonum emittere valeat, incidat, infractus ſeruetur: & in vno toto actum recipiat. Caua vero ſonant: quia perſæpe fit pcuſsio aeris, qui intercipitur, propter celerẽ pcutientis lationẽ: cũ is adhuc infractus permaneat: atq; non ſine vehementia motus ſit: & in cauis illis extet inuolutus: & perſępe illa percutiat: quoniam non ſine difficultate exire poteſt.

79. particula. *P R A E T E R E A auditur in aere, et aqua, ſed minus. non eſt autem ſoni proprius aer, neq; aqua.*

Expõ. Aer quidem ille, qui in pelliculis illis aurium comprehenſus eſt, auditus eſt inſtrumentum. Corpus vero, quod extra ſoni perferendi vim habet, non ſolum aer, ſed & aqua quoq; exiſtit Licet aqua minus aere huiuſmodi ſit. Tanquam ea, quæ tum craſsior exiſtat: tum auditus vias obſeret. Non eſt autem ſoni proprius neque aer, neq; aqua. Media nanq; ita ipſi ſono cauſę ſunt vt recipiendi vim habeant: non autem efficiendi. Hęq; propriæ ſunt cauſæ. Quæ nanq; recipiendi vim habẽt a materia ſtant. Niſi profecto illud aliquis obijciat, quod ipſe aer, cum a flagello, aut virga percutitur, ſonat. Quando duas quoq; ſubit rationes: & eam inquam a quo efficitur ſonus: & eam in quo. & eſt præcipuus tunc, vt a quo. Non autem tanquam is, qui recipiendi vim habeat. Quatenus autem de ijs, quę recipiẽdi vim habent, dictum fuit, quod haud propria ſint.

S E D oportet ſolidorum percuſsionem fieri mutuam: & erga aerem. Id autem fit, cum permanet percuſſus aer, neq; diffuſus ſit. Quapropter ſi uelociter, atq; uehementer percuſſus fuerit, ſonat. Oportet enim præoccupare motum percutientis diuiſionem aeris. Quemadmodum ſi aceruum, aut cumulum harenæ uerberet aliquis, qui feratur uelociter.

Duobus modis, vt opinor, quod dictum eſt, intelligi poteſt. Nanq; cum duo ſolida ſeſe mutuo percutiũt: & medium quoq; aerem, qui in illa latione excipitur: ſi ſonus fieri debet: percuti neceſſe eſt: & permanere, neq; diffuſum eſſe: propter velocitatem, & vehementiam percuſsionis: cum percutientis motus aeris diuiſionem anteuertat. Quemadmodum in celeri illa volutatione vaſorum plenorum fit: cum aqua, quæ in ipſis reperitur, nõ effundatur: atq; os perſępe deorſum vergat: quia tunc velocitas in volutatione illa aquæ effuſionem anteuertit. Et quemadmodum ipſe quoq; Ariſtoteles aſſerit, de cumulo, qui verberetur. Exempli gratia tritici ibi collocati, aut alicuius huiuſmodi rei. Aut ſi feratur aceruus harenæ, aut tritici. Si præter vehemẽtiam, & velocitatem quoq; verberatio retineat. & propter hãc cauſam occupet diſperſionem harenarum hactenus prope ſe exiſtentium. Percuſsio nanque ipſas diſsipat. Quæ vero vehemens, atq; velox fuerit, propter velocitatem quidem diſperſionem anteuertit. Ac non ſecus incidit, atq; ſi vnus ſit cumulus, aut aceruus. Propter vehementiam autem ſonum reddit. Hac itaq; ratione ſententia hæc, quæ propoſita eſt, intelligi poteſt. Quo ſimul ſolida ſeſe mutuo, atq; medium percutiant aerem. At & alio quoq; modo dicere valemus: quo tum quidem ſeſe mutuo ſolida percutiant: tũ vero ſolida ipſa percutiant aerem. Quemadmodum percuſsio illa aeris a flagello indicat: cum maneat, atq; non diffundatur aer. Aliaq;, quæ haud ab ijs diſsimilia ſunt, quæ dicta fuere, aperire queunt.

E C H O autem fit, cum ab aere, qui unus eſt, propter uas terminans, atq; prohibens ſcindi rurſum aer reiectus ſit tanquam pila. 80. particula

Expõ. Videtur quidem Ariſtoteles de Echo dicere: aerẽ a principio percuſſum: qui feratur ad aliquod vſq; ſolidum, leue, atq; cauum: ac cum quaſi vas fiat propter cauitatẽ manentẽ vnum, atq; infractum, & collectim incidentem in lene, atq; cauũ ſolidum, retrorſum tanquam pilam repercuſſum inde ferri: atque id illud eſſe, quod

vocant

vocant Echo. Verum, vt opinor, recte Alexander cenſet Ariſtotelē exiſtimare fieri Echo, cum neq; primus ipſe percuſſus aer ad vas vſq; feratur: neq; rurſus a vaſe is ipſe repercuſſus ad eum uſq;, qui percuſsit, reiectatur. Id quidem igitur recte cenſet. Neq; enim æquū eſt, adeo uelocem fieri propter percuſſum aeris lationem: atq; opus eſt, quemadmodum de ijs, quæ proijciūtur dictum fuit, quod mouet ſemper ei adeſſe, quod mouetur. Cæterum vtrum illud recte ſentiat, inueſti-
» gandum eſt. Scribit nanq; ſic. Sed primus quidem aer
» percuſſus, propter velocitatem percuſsionis cōtinuus,
» atq; indiuiſibilis permanens, eum, qui poſt ſe, figurat
» ſimili percuſsione, quemadmodum ipſe a percuſsione
» figuratus fuit. Is autē rurſus eum, qui poſt ſe. Et ita non
» ſine continuitate ad uas vſq; progreſſus fit. Quouſque
» enim ualidior data pcuſsio diſsipatione aeris fit: eouſq;
» permanet: dum alius ab alio figuratur. Quod demon-
» ſtratum fuit fieri, & in ijs, quæ proijciūtur. Poſtremus
» ſane, qui prope vas percuſſus, atq; figuratus fuit, cum
» prohibeatur a vaſe alterius diſsipare percuſsionem, re
» tro, a ſolidi repercuſsione reiectus: quemadmodum pi
» la a ſolido aliquo: eum qui poſt ſe percuſsit, atq; figu-
» rauit, atq; ita rurſus ſucceſsio in ijſdem pcuſsionis, atq;
ſoni fit. Aduerſus quæ omnia, quæ quidem Alexandri ſunt, inſtare aliquis poſſet: quippe cum in figura ſonum collocent: & percuſsionis ſucceſsionem non determinent. Verum primus ille aer percuſſus eum, qui ſe ſequitur percutiat: quemadmodū etiam figurare aperte dicitur. & quę nā eſſe poſſet, aeris, ab aere continuo, atq; vno permanente percuſsio, & præſertim pcuſsio quæ ſoni emittēdi vim habeat? Nunquid ea fieret, dū ſolidū ipſum percutiens primū aerem, atq; eum qui illum ſequitur, & rurſum eum, qui poſt illum exiſtit, percutit? At omnino ſi diuiſionē hic aliquā mente concipiamus, neq; manet adhuc infractus ſonans ille aer: & vnicuiq; adeſſe oportebat ipſum percutiens. Mihi itaq; perſuadeo, quod non quemadmodum illuminantis præſentia in pellucido, & ipſius quoque coloris præſentia in eo, quod actu pellucidum confeſtim agebat, quod viſibile futurum erat: ita & ipſius ſolidi ſola præſentia in eo, quod ſolum perferre valeat, ſonum agat. Sed percutiens agit. Id autem eſt, affectionem immittens. Percuſsio nanq; affectio eſt. Sonus autem non affectio, ſed actio percutientium eſt: quæ abſq; vlla diſſolutione ei quod ſonum perducere valeat, propter illā affectionem, quæ ex percuſsione fit, adeſt. Vnde affectio illa præcedit. Atq; totus quidem aer affectus eſt: quatenus & actio illa ſe diffundit. Qui etiam vnus, cōtinuus, atq; infractus permanet. Verum haud ex ſeipſo in primis toto. Sed ex ea ſui ipſius particula, quæ apud ſolidū reperitur. Vna vero cum reliquis ipſe quoq; fere afficitur. Ac magis quidem, atq; prius cum proximis illis, eius quod antea affectū ſit, particulis: poſtea vero, atq; minus cum ijs, quæ longius abſunt. Quam etiā ob cauſam & magis, & celerius audiunt, qui propinquiores ſunt, q̄ qui longius receſſerunt. Ex menſuris nanq; affectionis, tum vehementia, tum celeritas, tum contraria determinantur. Haud igitur percutiuntur, aut figurantur ſecundæ particulę a prioribus. ſed vna afficiuntur, atq; vna formantur ab eo, qui ex principio percuſſit, atq; egit. Cum partibiliter affectio diſsipetur, propter partibilitatem eorum, quæ afficiuntur, quę corpora ſunt: & priora haud quæ ſequuntur, pcutiant: ſed percuſsionem perferant, atq; deducant. Atq; aeri toti, qui percuſsionem patitur, abſq; vlla diſſolutione actio illa ſoni faciendi vim habens, adeſt. Neq; enim alia ratione tota vbique eadem eſſet. Quatenus pertrāſit aer. Pertranſit autem quatenus per aerem affectio illa a percuſsione facta traducitur. Qui quidem aer infractus, atq; continuus, & vnus permaneat. Quando igitur vnus is aer ſolido alicui appellat: ita, vt haud amplius recta eodem modo cum prioribus particulis cōtinuitatem ſeruet, propter obiectionem illam, quæ a ſolido fit: ſed aut iuxta ſeipſum affectum & actionem ſeruet: aut iuxta eum, qui ſibi adiunctus eſt in ſolidi partes, actio illa eius, quod a principio ſonum emiſit, feratur: ea tunc de qua nunc loquimur, perficitur Echo. Non quia ſolidum percutiatur, atq; emittat ſonum: ſed quia quod a principio ſonum emiſit, adiutore in repercuſsione vtatur, quod ſolidum, atque leue, & cauum ſit. Vnde propter leuitatem quidem infractum ſeruat aerem: q quidem plurimus ſimul adductus eſt: quiq; Echo illa abſoluitur, & non diffunditur: & propter hanc quoq; cauſam manifeſtius perficitur. Propter repercuſsionem autem vetat vlteriorē actionis progreſſum: atq; ſimul quoq; cauſa eſt, vt in eadem reflectatur. Hac itaq; ratione & Ariſtotelicum illud intelligendum eſt, quod, rurſum aer reiectus ſit, tanquā pila. Non tanquam is aer ſit, qui ſecundum lationem moueatur: ſed tanquam is exiſtat, qui actu vim emittendi ſoni habeat, non ſine ipſo tamen ſono.

VIDETVR *autem ſemper fieri Echo, ſed non manifeſta. Quoniam contingit in ſono, quemadmodum & in lumine. Nanq; lumen ſemper refringitur. Neq; enim fieret omnino lux, ſed tenebræ, extra id, quod ſoli expoſitum. Sed non ita refringitur, quemadmodum ab aqua, aut ære, at & aliquo alio leuium. Ita, ut umbram faciat, qua lumen determinamus.*

IPSVM *uero inane recte dicitur proprium audiendi. Videtur nanq; eſſe inane aer. Is autem eſt, qui facit audire, cū motus fuerit continuus, & unus. Sed quia fragilis eſt, nō reſonat: niſi lene ſit, quod percuſſum fuit. Tunc enim unus fit ſimul propter planitiē. Vna nanq; ipſius lenis planities.* 81. particula.

Cum omnino ſcilicet aliquid ſonet. Quemadmodū & in lumine euenit. Nanq; lumen ſemper refringitur. Expō. Refractionemq; appellat, nō ſolum actionem illam luminis, quæ a ſolidis iuxta æquales angulos in oppoſita fit: ſed & eam, quæ ab humidis: quæ a iunioribus græcis, ἀνάκλασις dicta fuit. Ex ambobus nanq; omnino lumen refringitur. At non in ijs tantum locis, quę ſoli expoſita ſint. Licet haud huiuſmodi poſtea ſit, vt omnino vmbrā efficere poſsit: quēadmodū quod ab aqua, aut ab ære refringitur. Imitatur autē luminis refractionē ſonus qui in obliquas parteis defertur. Quod nanq; ſonus, quemadmodū & lumē recta potius progrediatur, illud indicat: quod ab ijs melius, atq; facilius auditur, qui recta aurem adijciunt. Repercuſsionem autem poſtea Echo eſt, quę imitatur. Vmbram autem Echo illa quę facile audiatur. Vmbræ vero carentiam illa aſſequitur Echo, quæ propter imbecillitatem exaudiri nō valet. Ipſum vero inane recte dicitur proprium ipſius audire. Ex eorum nempe ſententia, qui aerem inanem dixere. Atq; vt ipſe quoq; Ariſtoteles infert, ita dicitur propriū, vt haud efficiēdi vim habere putetur. Id nan-

que nequaquam conceſſum fuit. Sed celi id, quod producendi vim habeat, atq; hac ratione audire efficiat. Illud præterea nobis in memoriam philoſophus reuocat, quod leue eſſe oportet, quod percuſſum eſt, quo ſonus inde reddatur. Nãq; ſi plana ſit ſuperficies eius, qđ percutitur: vnus & aer q intercipitur, remanet: quia nõ frãgitur acumine, atq; depreſſione eius, quod pcutitur.

82. particula. S O N I *igitur faciendi uim habet, quod mouere poteſt unum aerẽ cõtinue ad auditũ uſq;. Auditus autẽ inſitus aeri.*

Expõ. Soni quidem faciendi uim habere dixit, quod aerẽ mouere poteſt. Ita vt non ſolũ poteſtate: ſed actu quoque moueat. Vnũ autẽ aerem dixit ita, vt infractũ permanere debeat, quod mouetur, ſiue id aer, ſiue aqua ſit. Pręſertimq; quod ſoni perferendi facultatem obtinet, nunc intellectum fuit. Ac qua ratione vnum philoſophus intelligat, ex continuitate indicat. Neq; enim ita vnum aer eſt, vt quod indiuiſibile eſt. Neq; vt quod ratione vnũ. Sed vt continuum. Illa vero verba, ad auditũ vſq;. Non quod omnino audiatur: ſed quod audiri poſſit, ſignificant: licet audiẽs ipſe non adſit. Auditui vero inſitus eſt aer, nõ qui extra reperitur. Neq; enim ille innatus eſſe poteſt. Sed qui cum ipſo a natura colligatus, tanquam inſtrumentum eſt. Huiuſmodi autem eſt, qui & viuens eſt: & ex ea perficitur vita, quę audiẽdi vim habet. Quemadmodum & humidum quod in oculis, ex ea, quæ intuendi facultatem obtinet.

Q V O N I A M *autem id in aere eſt, cũ mouetur quod extra, quod intus quoq; mouetur.*

Quoniã ſcilicet auditus in aere eſt. Hac nanq; ratione inſitus erat ille aer, qui intus exiſtit: & in hoc vita ipſa audiendi facultatem obtinens, collocata eſt. Quæ tum quidem tanquam viuacis inſtrumenti innati effingendi poteſtatem habet: tum autem tanquã ea: quæ huiuſmodi inſtrumẽto vtatur, exiſtit. Quoniã igitur id in aere eſt hoc eſt, in eo, quod ſonum perferre valet, quod extra mouetur: & quod actu iam ſonũ perfert: vna & ipſe quoq; mouetur, ſonum ſuſcipiens. Cum a primo quidem percutiente, vel ipſum quoq; ſenſorium afficiatur. Verum perducatur poſtea ipſa actio a percutiente per id, quod ſonum perferre valet, ad inſitum id.

Q V A R E *haud ubiq; animal audit. neq; ubiq; pertrãſit aer. Neq; enim ubiq; habet aerem pars illa que moueri debet, & animatum. Quemadmodum pupilla humidum.*

Neq; enim vbique ſane aerem animal habet. Huiuſmodi inquam aerem, qui inſitus ſit vitæ illi, quæ audiendi facultatẽ obtineat: & qui hac abſoluatur natura.

83. particula. I P S V M *quidẽ ſane ſono carens, aer: quoniã facile frangitur. Vbi uero prohibitus fuerit frangi, huius motus ſonus.*

Expõ. Generatim apud Ariſtotelem illud ſono carens indicat, quod ſonum non agit: & quod ſoni recipiẽdi facultatem non habet. Simpliciter quidem igitur aer, quatenus aer ſono caret, quia facile diſſipari poteſt. Id nanq; aeris quoq; conſtituendi vim obtinet, quod facile diſſipetur, atq; ſcindatur. Vbi autẽ prohibitus fuerit ſcindi, & motus erit, aut ab eo, quod primo ipſum percutit: aut ab eo, quod primo quidem aliud, ſecundo vero loco ipſum aerem affligit: tunc profecto ſonat. Cum ſcilicet percuſſio prohibuerit, ipſum ſcindi. Ita, vt haud quatenus aer: ſed quatenus is qui diſſipari poteſt, vetetur: atq; ita ſonet.

Q V I *uero in auribus fabricatus fuit, immobilis eſt: quo exacte ſentiat omnes differentias motus.*

Auditui inſitus aer circũdatus fuit ſolidis: ne a percutiente proxime moueretur. Quo exactus fiat ſenſus ad omneis motuum differentias percipiendas. Opus quidem enim eſt ſenſorium etiam aliquid pati. Sed affectio, paſſio ve illa moderata eſſe debet. Quo actio illa, quę iudicandi poteſtatem nacta eſt, valida ſit: neq; affectione obtuſa, hebeſq; reddatur. Eſſe autẽ poterit moderata affectio: ſi proxime percutiatur. At quo exacte ſentiat: non vehementer pati debet: ſed pure agere. Vehemẽtior nãq; affectio iudicio impedimentũ affert.

P R O P T E R *hec autem, & in aqua audimus. Quoniam non accedit ad ipſum inſitum aerem. At neq; ad aurem propter conuolutiones. Cum uero id acciderit, non audit. Neq; ſi pellicula laboret. Quemadmodum quæ ſuper pupillã pellis cum laboret.*

Propter hęc philoſophus inquit. Quoniam inquam, inſitus ille aer in auribus fabricatus fuit: atq; ſolidis corporibus circũdatus eſt: & proxime nõ mouetur a percutientibus. Quoniam enim obſitus eſt aqua ad inſitũ aerem non peruenit. Nanq; ſi ingrederetur, aut frigefaciens, aut humectãs, aut illum craſſiorem reddẽs, eius quoq; audire valentem actionem hebetaret. Cumq; in aurem aqua ingreſſa fuerit auditui impedimento eſt. At non facile propter illas conuolutiones ingreditur. Quemadmodum autem pellucidi quid ea tunica obtinet, quæ cornea dicitur: quæ inſitum viſionis inſtrumẽtum, quod ipſum eſt humidum complectitur: quæque media eſt inter illud pellucidum quod intus, & quod extra reperitur: & cũ laboret viſui impedimentum affert: ita & pellicula, quæ inſitum aerem complexa eſt: quęq; ſoni pducẽdi vim habet: quęq; media exiſtit inter id, qđ intus atq; extra huiuſmodi eſt: vbi laborauerit, ſeſeq; pręter naturã habuerit, auditũ oĩno impedit.

A T E T *indicium audiendi, aut non, perſonare ſemper aurem, tanquã cornu. Semper enim proprio quodã motu mouetur aer, qui in auribus. Sed ſonus alienus, ac non proprius.* 84. particula.

Extrinſecus quidem proxime ab aliquo inſitum percuti ſpiritum, aut craſſum reddi, aut omnino perturbari natura nolens, ſepimentis illis, atq; aurium conuolutionibus hec obſtruxit. Expõ. Vnde & immobilem illum eſſe antea dictum fuit: quippe cum ab iis, quæ ſonorum emittendorum vim habent, haud proxime moueatur. At quia viuit, ſemper ex ſe mouetur. Manum itaq; auri admouẽtes, & parum per intro impellentes, ſonum, qui ſit, audimus: cum anguſtus reddatur ſpiritus, qui intus per aurem exiſtit: ac dum mouetur in aures propter anguſtias offendat: eaq; ratione ſonũ faciat. Quẽadmodum & ſpiritus ille, qui in ea immittitur cornua, quibus tibicines vtuntur. Audiendi itaq; indicium eſt ipſum perſonare. Quoniam viuaci motu ſpiritus mouetur. Neq; enim in aurium impulſu ſonat. Ipſum vero non ſonare, non audiendi quoq; initium. Quia cum laboret, aut nihil omnino, aut imbecilliter ſpiritus moueatur. Quoniam autem in aere ſonus ſit, aut dum ſolidum mouetur, atq; aerem percutit; aut dum aer moue

tur,

tur, atq; ſolido incurrit: cumq; hoc modo in auribus ſonum fieri prodiderit, illud tanquã cornu philoſophus addidit. Nanq; canens cornu ſonat, dum ſpiritus mouetur, atq; in ſolidũ offendit. Semper quidem igitur proprio quodã motu aer ille in auribus exiſtens, mouetur. At nõ ſemper ſonat. Sonus nãq; alienus eſt, & nõ proprius. Id autem eſt; quod haud ex proprio ipſius motu, dum ex ſe aer mouetur, ſonitus fit. Sed cum vel ipſe in aliud quid, vel aliud quid in ipſum aerem incidat. Hacq; ratione ſonitus dicitur alienus.

ET propter, id inquiunt audire inani, & ſonanti. Quoniam audimus eo quod habeat determinatum aerem.

Quicunq; non recte aerem inanem dicunt: & nos quoq; inani audire inquiunt. Quandoquidem inſito illo aere audimus, tãquam proximo inſtrumento: donec validus ſit. Quod Ariſtoteles ſignificare volens, ſonanti, addidit. In illa ſcilicet impulſione manus, quæ ea ratione fiat, qua dictum fuit. Et quoniã audimus eo, quod determinatum habeat aerem. Determinatus quidem igitur eſt, non qui circunſcriptus ſit. Id nanq; vel extrinſecus, atq; aliunde ei accidere poſſet. Sed qui viuaci effingatur, atq; formetur ſono. Audimus autem nos, qui compoſiti ſumus: aut & qui ex tota animo conſtamus: audimus inquam eo, quod habeat determinatum aerem. Hoc eſt, vita illa, quæ audiendi vim obtineat; quęq; aere ipſo tanquam inſtrumento utitur.

85. particula — *VTRVM autẽ ſonat, quod uerberatur, aut quod uerberat, aut & ambo, modo uero diuerſo? Eſt enim ſonus motus eius, quod poßit moueri modo eo, quo quæ ſaltant a leuibus cum aliquis detruſerit. Haud ſane omne, quemadmodum dictum fuit, quod ſonat, qđ uerberatur, & quod uerberat. Vt ſi percuſſerit acus acum. Sed oportet quod uerberatur æquale eſſe. Ita ut aer collectus ſaliat, atq; concutiatur.*

Expõ. Hæc quidem erant propria ſoni, quæ verberant. & quæ verberantur. Illa vero eius recipiendi vim habebant, vt quæ ipſum perducunt. Dictũ autem fuit, quẽadmodum perſępe vnum, atq; idem ambas ſuſcipit rationes. Aer nanq; ille ſimul eſt, qui verberat, & qui verberatur, & qui ſonum quoq; recipit. Eodemq; modo & aqua. At vtrum magis proprium ſit, quod verberat, aut quod verberatur, inueſtigat. Atq; illud infert, quod ambo propria ſane ſunt: licet diuerſo quodã modo. Nanq; alterum tanquam id, quod facit: alterum vero tanquam id, quod patitur. Verberat enim quod mouetur, atq; occurrit. Illudq; quatenus occurrit, verberatur. Quod autem ambo ſint propria, illud demonſtrare poteſt: quoniam quod ſoni perferendi vim habens intercipitur: non ſecus exultat, ac quæ a leuibus ſaltant, cum aliquis ea truſerit. Quia cum non ſcindantur, neceſſe eſt ita exilire, vt vnum maneat, atq; continuum. Quod ipſum ſit percuſſum, aut quod primo, atque pręcipuo vna cũ alijs percuſsis affectum fuit. Itaq; percuſſum fuerit, vt percuſsionem anticiparit: atque percutientis actionem illam ſonandi vim habentẽ: quę ante diſsipationẽ ei tributa fuerit, anteuerterit. Motuſq; is, qui nequaquam latio eſt: quemadmodum eorum quæ ſaltant: ſed velox percuſsionis, atq; actionis ſucceſsio: ſimilis redditus ſuit exilitioni illi, quæ a planis, ac leuibus ſit, cum quis trudat. Quoniam non ſine percuſsione is quoq; ſit: quæ ſolidorum, atq; planorum, & collecta eſſe debet: & ei ab his ad alia tranſeundum eſt. Quando igitur, & quod verberat, & quod verberatur latitudinem quandã habere oportet: et æquale, hoc eſt, leue, atq; planum eſſe debet. Ita, vt aer multus exceptus, collectus exiliat, atq; concutiatur: iure non ſolum quod verberat latitudinem quãdam habere debet: ſed & quod verberatur: quod ſoni quoq; proprium eſt. Rurſumq; illud exilire, percuſsionis, & ſoni celerem ſucceſsionem indicat.

DIFFERENTIAE autem ſonãtium, in ſono qui ſecundũ actum, declarantur. Quemadmodũ enim ſine lumine non cernũtur colores: ita neq; ſine ſono quod acutũ, et graue. 86. particula.

Expõ. Exactione, inquit Plato, vires, atq; ſubſtantias rerũ cognoſcimus. Quemadmodum itaq;, quod ſoni emittendi vim habeat ex ſono colligimus: ita & quod huiuſmodi ſonũ emittere queat, ex huiuſmodi pcipimus ſono. Quemadmodum enim ſine lumine non cernuntur colores: ita neq; ſine ſono, quod acutum, & graue. Vbi haud per acutũ, & graue ſonos ipſos noſter Ariſtoteles intelligit: ſed quæ ſonũ emittere acute, aut grauiter queũt. Quo & hæc cum ijs, quę præceſſerunt, cõueniant. Sonantia autem dicta fuerunt: quoniã quemadmodum lumen a coloribus diuerſum quid eſt: ita & ſonus ab acuto, & graui. At hic illud diſcriminis adeſt; quod lumẽ quidem coloribus cauſa eſt, vt cernantur, tãquã id, quod efficiẽdi vim habeat. Sonus autẽ in cauſa, vt acutũ, & graue cognoſcantur eſt, tanquam perfectio, quę ipſorũ ſignificandorum facultatem obtineat.

HAEC autem dicuntur per translationem ab ijs quæ tanguntur.

Vocabula, quibus de ijs quæ audiuntur loquendo vtimur, haud ita ſeſe habere philoſophus iquit, vt quæ de ijs quæ tanguntur, in vſu ſunt. In ijs nanq; quæ tanguntur acuto non graue, ſed obtuſum oppoſitum facimus. Cæterum res eodem modo ſeſe habere, ex quadam proportione, vt aperte dicturus eſt, ſentit.

ACVTVM quidem enim mouet ſenſum in paruo tempore multum. Graue uero in multo parum.

Acutum quidem nũc illud inquit, quod audiri poſſit. Senſumq; intelligit, qui ſentiendi vim habeat. Verba vero illa, in paruo multum, eam habent vim, vt indicent, quod celeriter, & per longum interuallum, atq; lõgo permaneat tẽpore huiuſmodi, vt exaudiri queat: Quemadmodum et graue in multo parũ, dicitur. Quoniam & ſero auditur: & minus pertranſit interuallum: & breuiori tempore permanet. Neq; hæc ita Ariſtoteles literis commendat, vt ſua ex ſententia loqui videatur. Sed aliorum potius ita ſentientium verba ſequitur. Atq; in Timæum ſpectare videtur: qui acuti, grauiſq; ſoni cõcentum fieri voluit: cum acutum præripiat, atq; celerius auditum moueat: atq; a principio quidem vehementius, poſtea autem debilius. Quãdo qui cum eo concors eſt grauis ſimilis deſinenti, ac iam ceſſanti acuto incidens, lenis, ac minime aſper propter ſimilitudinem redditur. Quippe cum acutum primo auditũ mouerit, atq; aliquandiu permanſerit: graue vero id poſtea agat. Ariſtoteles vero haud ex veloci, ac tardo, acutum atq; graue dijudicandum cenſet: ſed proportionem ſeruare vult cum acuto, atq; obtuſo illo, quod

in magnitudinibus reperitur: quorum alterum pũgit, alterũ impellit. Ita, vt acutũ illud, quod in ſonis exiſtit, ingrediatur, ac fere iuxta profunditatẽ percutiat. Graue fere ſuperius, ac cũ aliqua colliſione appareat. Quẽadmodũ quę alijs impoſita ſunt, atq; impellunt. Vnde cũ & aliorũ quoq; philoſophus opinionẽ recitarit, ait.

E T nequaquam ſane uelox ipſum acutum: quodq; graue tardum. Sed fit huius quidem propter uelocitatem motus huiuſmodi. Illius uero propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere, cũ acuto circa tactum, atq; obtuſo. Ipſum quidem enim acutum: quaſi pungit. Ipſum autem obtuſum fere impellit: quia mouent, alterum quidem in paruo: alterum uero in multo. Quare contingit id quidem uelox, illud autem tardum eſſe.

87. particula. *D E ſono quidem igitur, hac ratione determinatum ſit.*

Expõ. Licet enim celeritas acumen conſequatur, quemadmodum ex ſonis, qui procul fiunt, eluceſcit. Nã q; in ijs, qui prope exiſtunt, aut non fit: aut ſenſu illa acuti prænotio comprehendi non poteſt. Attamẽ ea diuerſa eſt proprietas: & quæ propriam quandam naturam indicat. Quamuis ergo, celeritas, vt diximus, acumen cõſequatur, grauitatem autem tarditas: nequaquam tamen idem dici queunt. Sed huius quidẽ philoſophus inquit, propter celeritatẽ huiuſmodi fit motus: hoc eſt, ipſius acuti: qui in paruo tempore multũ. & propter celeritatem dixit, hoc eſt, iuxta celeritatem: non autem ſecundum acumen. Illud nanq; in paruo tẽpore ſenſum mouere, eam habet vim, vt celeritatem, non autem acumẽ præſtet. Quemadmodum & motus ille, qui in multo tempore paruum, tarditatem, non autem grauitatem indicat. Vnde licet grauis, atque acuti huiuſmodi dicamus eſſe motus: haud ita tamen dicemus, vt grauis, atq; acuti reuera eſſe intelligamus: ſed velocis potius atq; tardi. Quemadmodum enim acutum, atq; obtuſum, quod in magnitudinibus reperitur: quæ ex figuris huiuſmodi ſunt: ita, vt alterum quidem pungat, alterum autem impellat: quia id quidem in paruo tempore mouet: illud autem in multo: ideo alterum contingit eſſe velox, alterum autem eſſe tardum. Secundum accidẽs nanq; quodam pacto, & nõ ſecundum ſe, velox ipſum acutum, aut tardũ quod obtuſum. Ita & quod in ſonis acutum, & graue, non quatenus talia: ſed quia quadam ratione cõſequitur, acutum, atq; tardum obtinent. Atq; hæc quidem eorum quæ propoſita ſunt, exiſtit ſententia. Quantum autem ad ipſa ſpectat Ariſtotelis verba, ſi haud ita ſcriptio ſeſe habeat, vt dicat. Nõ ſane velox acutum. Sed ita. Sane velox acutum. Ita interpretanda erit, vt eum inſtare dicamus aduerſus id quod perſpicue falſum. Quod illud eſt, quod velox, atq; acutũ idẽ eſſe aſſerit: & quod graue, atq; tardum. Quorum etiã cauſa ſua ex ſententia philoſophus diiudicat qua ratione fiat, acuti quidẽ motus in paruo: grauis vero in multo. Quoniam non ſine celeritate, atq; tarditate hi motus fiunt. Rurſumq; in illis verbis. Ipſum quidem enim acutum quaſi pungit: obtuſum vero fere impellit: quia mouent, alterum quidem in paruo, alterũ vero in multo. deeſt, alterum quidem eſt velox, alterum vero tardum. Eo nanq; pacto recte infertur illud. Quare contingit, ac fere ſecundũ accidens dictum fuit, quod quidem acutum, vt ſit velox, quod autẽ obtuſum, tardũ.

V O X autem ſonus quidam eſt animati. Ex inanimis enim nullum uocem emittit. Sed per ſimilitudinem dicitur uocem emittere. ut tibia, & lyra. & quecunq; alia ex ijs, quæ carent anima: extenſionem habent, & cantum, & locutionẽ. Videtur enim quod et uox hec habeat. Multa autem animalium non habent uocem, ut quæ ſine ſanguine ſunt. & ex ijs, quæ cum ſanguine piſces, atq; id iure, atq; æque.

Vox ſpecies quędam ſoni eſt: quæ in alijs reperitur aĩalibus, atq; in eo, q̃d ratione vtitur, atq; hoc pacto vna eſt, & tanquam ea quæ ſignificandi vim habeat: quæ cum multis commertium habere poſſit. Vnde & propriam quoq; rationem aſſecuta eſt. Illud autẽ perſpicuum eſt, quod in ijs ſolis vox reperitur, quæ cum anima ſint: & quod tibia, atq; lyra per ſimilitudinẽ vocem emittere dicuntur: quia extenſionem habet. Quæ quidem extenſio eam indicat vocem, quæ, haud ſine interuallo a muſicis eſſe dicitur. Qualis quę canit, quoq; extat: quam muſica imitantur inſtrumenta. Extẽſionem quidem igitur in voce, cantus imitatur. Sonorum autem interuallum locutio illa, quæ ſyllabis diſtincta eſt. Illud vero perſpicuum eſt, multa animalium vocẽ non emittere: quæ illa ſunt, quæ non reſpirant.

S I Q V I D E M aeris motus eſt ſonus. Sed qui dicuntur uocem edere, ut qui in Acheloo piſces ſonant branchijs, aut aliquo alio huiuſmodi.

V O X autem eſt animalis ſonus: & non quacunq; particula. Sed quoniam omne ſonat uerberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem eſt aer. Iure uocem emitterent ea ſola, quæcunq; recipiunt aerem. 88. particula.

Cum aeris dixit, eius intellexit, qui expirando emittitur. Neq; ſonum omnem accepit: quandoquidem & in aqua quoq; fit: ſed eum qui vocem emittere valeat. Ac cum infert. Sed quoniam omne ſonat verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem eſt aer. Illud in aliquo illud profecto in primis ſignificat, quod ſoni emittendi vim habeat: & quo in voce opus eſt. Quoniam vel aqua ſoni perferendi vim habet, licet minus quam aer. Propter quã ergo cauſam? nõne & in aqua vox auditur? Nunquid quoniã ex imaginatione vox fit, quæ ſignificandi uim obtineat? Illud autẽ ſignificare, ad eam ſpectat vitam, quæ perfectior ſit: quæq; cũ alijs commertium habere poſſit: & quæ imaginationẽ directam obtineat. Ita, vt inſtrumentis vtatur calidioribus, atq; purioribus in requiſitis elemẽtis. Quapropter & cor habent, quæ vocem emittunt: & in aere viuunt. At & vox, quippe quæ pręſtantiſſima in ſonis ſit: quia a perfectiori vita procedit: & in eo in primis fit, quod ad eam perferendam aptum ſit. Expõ.

I A M enim reſpirato utitur natura ad duo opera. quẽadmodum lingua, ad guſtum, & locutionem. Ex quibus guſtus quidẽ neceſſarius. Vnde & pluribus ineſt. Interpretatio uero cauſa ipſius bene. Ita et ſpiritu ad eam caliditatem, quæ intus. ut neceſſarium. Cauſa uero in alijs dicetur.

Neceſſario quidem propter refrigerationem calidi, quod circa cor, atq; propter excitationem eo natura vtitur, quo ventilet. Nam ſi immobile permaneat, extinguitur. Ac niſi refrigeretur interficit animal caloris abundantia. Præterea & eo etiam vtitur, quo fuliginoſas

4. ginoſas illas feces ibi conſtitutas educat. Hæc quidem igitur omnia licet plura ſint opera, communem haben tia neceſſitatem, tanquam vnum propter id dicuntur, & ab Ariſtotele tradita ſunt, tum in tractatione de animalium particulis, tum in eo libello, quem de reſpiratione conſcripſit, atque inſcripſit.

E T A D *uocem, quo inſit ipſum bene.*

89. particula. **I N S T R V M E N T V M** *autē reſpirationi guttur.*

Expō. Platonice & ipſe quoq; Ariſtoteles noſter, quæ ad ipſum eſſe ſpectāt, diiudicat. In quibus et neceſſitas eorum quæ ad ipſum bene attinent, conſideratur. Cuiuſmodi vox ſimpliciter eſt: quæ quo ſignificādi vim habeat, atq; nos inter nos verſari poſſimus, facta fuit. Ipſaq; adhuc magis interpretatio: quæ & ſermonē quoq; perficit. Quod nāq; guſtus ſit neceſſarius perſpicuū eſt: cum nutritionē adiuuet. Ex qua ipſum poſtea eſſe animalibus adeſt. Inſtrumentum autem reſpirationi guttur: aut arteria, quæ aſpera dicitur: per quam egreditur, atq; ingreditur aer, quem reſpiramus. Qui tamē haud ipſam omnino relinquit. Quoniam non eodem modo hæc, quo aliæ arteriæ cōprimitur, atq; concidit. Cū id prohibeat eius durities, atq; craſſities. Ita, vt ſemper in ſe aerem retineat. Quo ab illo aere, qui expirando emittitur: quiq; detentus aliquandiu fuit: quiq; collectim eiicitur, non ſolum in voce percutiatur arteria: ſed & qui in ipſa continetur aer.

C V I V S *autem cauſa, & particula eſt hæc pulmo.*

Quod quidē primo, atq; magis proprie cuius cauſa cor. Proximus tamen arteriæ finis, pulmo eſt. Quoniam is proxime reſpiratione eget. Primo nāq; cor. Id enim calidiſſimum eſt. Atq; inde pulmo, propter propinquitatem, quam cum illo habet.

H A C *enim particula plurimū habent calorem pedibus gradientia, quam alia. Indiget autem reſpiratione, & qui circa cor locus primus. Quapropter neceſſarium, cum quod intus reſpirat, ingredi aerem.*

90. particula. **Q V A R E** *percuſſio reſpirati aeris ab anima, quæ in his particulis ad uocalem arteriam, uox eſt. Haud enim omnis animalis ſonus uox, quemadmodum dicebamus.*

Expō. Per ea, quæ pedibus gradiuntur, illa philoſophus intelligit, quæ haud aquatilia ſint. Ex quibus quæ reſpirāt, aliis pedibus vtentibus calidiora exiſtunt. Hac particula, pulmone ſcilicet: atq; adhuc magis corde. Quippe quæ magis excitata ſint propter vitæ perfectionē. Quare percuſſio reſpirati aeris ab anima fit, quæ in his particulis reperitur. Quoniam enim omnia ab aliquo mouētur: ab animaq; viuaces fiunt motus: quo ipſum mouens philoſophus indicaret, perfecte ab anima dixit. Neq; quemadmodum Alexander, qui ſecundum animam interpretandum cenſuit. Illud nanq;, a quo, eā habet vim, vt quod mouere poſſit, indicet. Quemadmodum illud, iuxta quod, quod a forma ſiet, atq; formale dicatur, manifeſtat. Ipſius quidem animæ aliud quidem eſt iuxta quod: tanquam id, quod viuacis inſtrumenti determinandi vim habeat. Quod etiam ſolū Alexander reſpicit. Aliud vero, vt id a quo. Quod inſtrumēto vtitur. Quod uiuens quoq; corpus mouet. Anima itaque, quæ in illis exiſtit inſtrumenti particulis, quæ reſpirandi vim habent, hoc eſt, quæ ipſis vtitur: cū per has ſe parumper cohibuerit, atq; collectim inſpiratum aerem mouerit: atq; per hunc aerem in arteria permanētem percuſſerit: & ipſam quoque arteriā: ex appetitione quadā quæ ſignificandi vim habet, vocem format. Quæ id ipſum, hoc eſt, hmōi pcuſſio eſt.

L I C E T *enim lingua ſonare, quemadmodum tuſſiētes. Sed oportet animatum eſſe ipſum uerberans, & cū imaginatiōe aliqua. Significādi nāq; uim habēs quidā ſonus eſt uox. Et nō reſpirati aeris, quēadmodū tuſſis. Sed hoc uerberat.*

Quod quidem ſonus, qui in lingua reperitur, nō ſit vox: quemadmodum neq; qui in manibus, perſpicuū eſt. Tuſſis nanq; videri poſſet vox, quoniam in arteria a reſpirato ſpiritu fit. Nequaquam tamen eſt. Quoniā tuſſis violentus eſt occurſus reſpirati aeris ad ipſam arteriam, nō autem ſecundum appetitionem. Vox vero ex appetitione fit. & ita, vt haud ſine medio aer ille reſpiratus arteriā percutiat. Quod cōtingit in tuſſi. Quoniā vel pituitā in ipſam deueniētem, aut aliud quoddā ſolidum, aut humidū natura eiicere nititur. Sed per aerem in illa arteria exiſtentē id agit. Ita, vt aer qui reſpiratur detēius, qui poſtea collectim aerem intus exiſtētem verberet, per eumq; arteriam percutiat. Atq; id philoſophus indicat dicens, quod ſonus vox eſt, non reſpirati aeris, quemadmodum tuſſis. Qui quidem aer abſq; vllo medio arteriā percutiat. Sed hoc profecto; qui reſpiratur, animarum verberat. Id nanq; illud animarum dictum fuit.

E V M *qui in arteria ad ipſam.*

Ita, vt cōtineatur, qui a collecto motu eius, q reſpiratur, mouetur: atq; arteriæ vehementius occurrat.

I N D I T I V M *autem quod non poſſunt uocem emittere quæ reſpirant: neque quæ expirant: ſed quæ continent. Mouet nanq; id, qui continet.*

M A N I F E S T V M *nāq; & propter quam cauſam* 91. parti
piſces ſine uoce. Neq; enim habent guttur. Hanc autē parti- cula.
culam non habent, quia non recipiunt aerem, neq; reſpirant. Sed qui dicunt, quod uocem emittunt piſces, aberrant. Propter quam igitur cauſam, alia eſt ratio.

Mouet quidem enim qui reſpirat, cum animatus ſit, Expō.
atq; moueatur ab anima, vtaturq; aere illo, qui reſpiratur, non ad inſpirandum, aut expirandum: ſed cohibendo. Quo hoc collectim aerem illum in arteria exiſtentem verberet: atq; eum arteriæ illidat. Vnde nequaquam fieri poteſt, vt ſimul aliquis reſpiret, atq; vocem emittat. Siquidem vox in retentione reſpirati aeris collocata eſt: atq; illo eius motu, qui in ipſa arteria fit. Reſpiratio vero in decurſu aut extra, aut intra ad pulmonē poſita eſt. De piſcibus vero tanquam non reſpirantibus, in tractationem de particulis animaliū, cū ibi de iis philoſophus locuturus ſit, reiicit. Aqua nanq; pro aere, & branchiis loco pulmonis, ad id calidi refrigerandum, quod circa cor, exiſtit, vtuntur.

D E O D O R E *autē, & odorabili, minus facile deter* 92. parti
minari poteſt, quā de eis, quæ dicta ſunt. Neq; enim dilucidū cula.
quale quid eſt odor: ita, ut ſonus, aut lumen, aut color. Cauſa uero, quoniam ſenſum hunc non habemus certum.

Quod neq; abſolutus, neq; certus, atq; perfecte elaboratus ille nobis ſenſus, qui odorãdi vim habeat, adſit, indicio eſt, cum haud manifeſte ſubiectum cognoſcat, quidnam ſit: eo ſane excepto, quod quatenus odorabile illud percipit. Neq; enim tãquam viſibile ſolũ, ſed & tanquam lumen, aut & tanquam colorem, & huius quoq; ſpecies viſus cognoſcit. Audituſq;, & tãquã ſonum, & eius quoq; diuerſitates. At haud ea ratione ſenſus qui odorandi vim habet, quid ſubiectum ſit cognoſcit: licet neq; omnino etiã illud ignoret. Siquidẽ alius quidem dulcis eſt. Alius vero acerbus, aut auſterus, aut acutus. Sed haud manifeſte dignoſcit. Ita, vt id ex noſtro quoq; pręcipue ſenſu cognoſcamus. Patetq; praeterea id, quia neq; nomen communi alicui odorabili poſitum fuit: quod ſubiectam eius naturã indicet. Atq; adeo particularia eius omnia nomina ex guſtabilibus ſumpta fuere. Inde nãq; & dulce, & acerbum, & amara venere. Verum haud ita in ijs ſeſe res habet, vt in tangibilibus: vbi licet commune quod eſſe poteſt ſine nomine ſit, propter eorum ſecundum genus diuerſitatem: haud tamen ex alio vllo ſenſu magis particularia nomina accepta fuere. At & id quoq; huius rei indicium eſſe poteſt: quod nullus odorabilia percipit, ſine moleſtia, aut ſuauitate. Quod haud ita intelligendũ eſt, vt horum tantum odoratum eſſe dicamus, vt excogitauit Plutarchus. Nanq; quod acerbum, aut dulce potius ſit, comprehẽdimus. Neque quod cõſimili modo cum guſtu ſeſe habeat, quemadmodũ voluit Themiſtius. Guſtus nanq; forſan humores quoſdam abſq; omni uoluptate, atq; dolore percipit. In quibuſq; quod ſuaue, aut moleſtum conſequitur: quod iudicandi vim habet potius in ijs qui ſecundum naturã guſtant, valet: quã quod cum voluptate, & dolore non ſine affectione placet, aut refellitur. Odoratus vero multo magis prope id collocatur quam prope illud quod eam habet vim, vt quae cũ voluptate, aut dolore exiſtunt, dijudicet. Nunquid igitur homo in cauſa eſt cũ difficultate odorans: quippe qui ſenſus huius haud perfecte particeps ſit? Vnde et a multis in hoc animalibus ſuperatur. Aut, vt Platoni videtur, ipſius olfactus natura huiuſmodi eſt. Quoniam & odorabile ipſum ſemigenitum eſt. Neque in elementis reperitur: ſed in ijs, quae in medio collocata ſunt. Vbi haud illud colligendũ eſt, quod formae odorabilium imperfectae ſint. Omnis nãq; forma perfecta eſt. atq; adeo ipſa dicẽda perfectio. Sed ita potius intelligere debemus, vt quae has formas receperint, compoſita ſint, non autem ſimplicia, & non ſine mutatione ſubſiſtãt. Ariſtoteles nãque in mixtione ſapidi ſicci cum communi aquę, atque aeris humido, odorabile ſtatuit. Nunquid autem, & quę dictae fuere ſentẽtiae ambae verae ſunt? Nãque & ipſum odorabile haud ſimplex eſt. Et ob hanc quoque cauſam odoratus nequaquã ita, vt alij ſenſus exiſtit abſolutus. Homoque deterius hunc ſenſum participat: quam alia permulta faciant animalia. At quoniam ex altera tantũ parte cauſam philoſophus attulit, ꝓpter quã minus facile odor, atque odorabile determinari poſſint: quia inquam ſenſum hunc nõ habeamus adeo certum: ſuſpicionẽ nõnullis mouet, quod id tantum ipſe cauſam ſuſtinere credat. In eo vero, quod quale quid eſt odor, dixit. Minime odorem vna cũ odorabili interpretari debemus. Sed vna cum odore, & odorabile quoque ſumptum fuiſſe exiſtimandum. Quandoquidem odor ſecundum actũ, ipſum odorabile quoq; eſt. Quo & illud, vt ſonus, aut lumen, aut color conuenienter inferatur: quodq; audibile, atq; viſibile cum odorabili.

S E D *priorem multis animalibus. Difficulter nanq; homo odoratur.*

Difficulter quidem homo odoratur: quoniam hoc in ſenſu vna cum affectionibus mixtum eſt iudicium. Vel aliorum itaq; ſenſuum reſpectu difficilius, atq; imbecillius ſuum munus exercet. Alijs autem animalibus peius. Haud quia de odorabilibus formis illa praeſtãtius obtineant iudicium. Id nanq; illis vel in quocunq; ſenſu euenire non poteſt. Atq; adeo in quocunq; ſenſu in illis confuſio iudicij cum ipſis affectionibus multo maior eſt, quã quo ad ipſum pertinet odorem in nobis reperiatur. Cęterum illa nos ſuperant, quia longius percipiunt quod odorabile ſit. quemadmodum vultures, & inſecta. & quia ex parua qualibet occaſione in odorem commouentur. Quemadmodũ ea odora canum vis facit. Quae vel veſtigium odore concitata, feras indagando conſequitur.

E T N V L L V M *ſentit odorabiliũ ſine moleſto, aut ſuaui. quippe cum haud ſit perfectum ſenſorium.*

Non quia haec ſola ſint, ſuaue inquam, atq; moleſtũ. Sed quia alia hęc ſemper conſequũtur. Neq; quia vna cum alijs odorabilium differentijs, & quod in ipſis ſuaue, atque moleſtum dijudicat. Neq; enim hanc ob cauſam ſenſorium ipſum tanquã minime perfectũ refelliſſet. Contra nanq; id potius perfectę cognitionis ſignũ eſſet. Sed illud philoſophus dicit quod vehementiorẽ indiget affectione, & quae maiorẽ vim in percutiendo habeat: quia inſtrumentum quod in nobis odorando vim habet, haud admodum ad iudicãdum abſolutum atq; certum eſt. Quo ad cognitionem excitetur. Itaq; vt propter vehementiã ſuauis, aut moleſta reddatur affectio. Et propter hanc cauſam non ſine moleſto, aut ſuaui ab Ariſtotele dictum fuit. Hoc eſt, non ſine eo, quod eſt, moleſtia, aut voluptate affici: cum vehementiorẽ ſenſorium indigeat affectione tanquam id quod haud perfectum ſit. Id autem ei euenit, quia paratum non eſt ad facilẽ in iudicãdo actionẽ. Vnde neq; purũ, afferre iudiciũ valet: cum ab affectione impediatur. Oportet quidem enim omnino aliquid ſenſoriũ a ſenſibili pati. Sed affectio quę vehementior ſit actioni iudicãdi vim habenti impedimento eſt. Secundum naturam itaq; in nobis eſt ſenſorium id, quod odorãdi vim habet, quod vehementiori indiget affectione. Quẽadmodũ omnino indicat illud ſuauitate, aut dolore affici. Vnde & ſure imbecillius, atq; obſcurius aliorum noſtrorũ ſenſuum reſpectu dicitur obtinere iudicium.

A E Q V V M *autem hoc pacto, & quae duros habent oculos, colores ſentire.* 83. *particula.*

Duros habente oculos non perfecti ſenſorij exẽplo vtitur. Nanq; in ijs, quae duros habent oculos, vt in cãcro, ſenſorium quod intuendi vim habet, maiore, atq; vehementiore indiget affectione. Expõ.

E T H A V D *permanifeſtas ipſius eſſe differentias colorum. praeterquam trepido atq; intrepido. Ita uero & odores hominum genus.*

Haud

Haud quia animalia iſta quod trepidum, atq; intrepidum, nequaquam autem colorem, aut differentias in colore exiſtentes ſentiant. Neq; enim licet nullam ob cauſam timore affici, quemadmodum neq; etiam lætari. Sin autẽ aliquando quidem timent: aliquando autẽ cõtrario afficiuntur modo: profecto patet, quod & diuerſa quoq; viſilia ſentiunt. Colores autem intuentur. Verum quod neq; alia eos percipiant ratione, niſi quia percutiantur, aut lædãtur, perſpicuum iam eſt. Ex quibus alterũ quidem trepidum, alterũ autem intrepidum philoſophus appellat. Quia vis illa eorum animalium, quę intuendi facultatem obtinet, non mouetur, niſi vehementer afficiatur. Atq; id illud indicat, quod dictum fuit, præterquam trepido, & intrepido. Pro eo, quod eſt, niſi timeãt, & non timeant. Ita, vt illud intrepidum haud negando pronuntiatum fuerit: ſed affectionem trepido contrarium indicare queat.

VIDETVR *quidem enim proportionem habere cũ guſtu. Et eodem modo ſpecies ſaporum cum ijs, quæ odoris.*

94. particula. SED *certiorem habemus guſtum: quia ipſe eſt tactus quidam. Hunc autẽ habet ſenſum homo certiſsimum. In alijs quidem enim ſuperatur multum ab animalibus. At quo ad tactum pertinet, multo alijs præſtantius indicat.*

Expõ. Quemadmodum enim ſeſe olfactus ad odorabilia habet, ita & guſtus ad guſtabilia. Ordineq; mutato, vt olfactus ad guſtum, ita odorabilia, ad guſtabilia. Hæc autem affinitatem, atq; conuenientiã inter ſeſe ſeruant. Siquidem guſtabile ſapor eſt: qui eſt ſicci in aqua purgatio. Odorabile vero, ablutio illa ſapidi ſicci in cõmuni aquę, atq; aeris humido. Affinitas itaq;, atq; cõueniẽtia olfactui cum guſtu eſt: quippe qui quod cognatũ, atq; proximum ſit, percipiendi vim habeat. Sed certa cognitione guſtus olfactui præſtat: quia & is quoq; tactus quidam eſt. Tactum vero homo perfectiſſimum habet: tum propter cutis tenuitatem, tum propter pręclaram totius corporis temperationem.

VNDE *& prudentiſsimum eſt animalium. Inditium autem id, & in genere animalium ex ſenſorio hoc, eſſe ingenioſos: & tardos. ex alio autẽ nullo. Qui quidẽ enim duricarnes, tardi ingenio. Qui uero mollicarnes ingenioſi.*

Ita, vt totum humanum inſtrumentum propter tẽperationem ſufficiens ſit ad receptionem vitæ illius, q̃ cũ prudẽtia agat. Prudentiſsimũ aũt dictũ fuit aut quia & alia quoq; animalia, quæcũq; directã, atq; paratã habent imaginationem cõmuniori quadã ratione, prudẽtiam participare dicantur, quemadmodũ & equi quoq; virtutem dicimus. Aut quia etiam humanum ſolum animal, & prudentiam, & omnem etiam præſtantiam, inter ea, quæ ortui obnoxia ſunt, aſſequatur.

95. particula. EST *autem quemadmodum ſapor is quidem dulcis, ille autem amarus: ita & odores. Sed alia quidem habẽt ex proportione odorem, & ſaporem. alia uero cõtra. Dico autem exempli gratia, dulcẽ odorem, & dulcem ſaporẽ. Eodẽ præterea modo & acerbus, & auſterus, & acutus, & pinguis eſt odor. Sed quemadmodum diximus, quia nõ admodũ perſpicui ſunt odores, quemadmodum ſapores ab his ſumpta fuere nomina, ex ſimilitudine rerũ. Dulcis quidẽ enim a croco, & melle. Acutus a porro, & ijs, quæ huiuſmodi. Eodemq; modo & in alijs.*

96. particula. PRAETEREA *uero quemadmodum auditus, & unuſquiſq; ſenſuum. Is quidem audibilis, & inaudibilis. Ille q; uiſibilis, & inuiſibilis. & odoratus odorabilis, atq; inodorabilis. Inodorabile autem, aliud quidem iuxta id, quod omnino impoſsibile habere odorem. Aliud uero, quod paruum habet, & imbecillem. Eodemq; modo, & quod inguſtabile dicitur.*

97. particula. EST *autem & odoratus per medium. exempli gratia, aerem, aut aquam. Nanq; aquatilia uidentur odorem ſentire. Conſimilique modo & ſanguinem habentia, & quæ ſine ſanguine ſunt. Quẽadmodũ & quæ in aere. Nanq; ex his quædã procul currunt ad nutritionẽ cũ odorãdi uim habeant.*

98. particula. VNDE *& dubium uidetur, utrum omnia quidem eodem modo odorentur. Homo uero reſpirans quidem, nõ reſpirans autem, ſed expirans, aut continens ſpiritum, non odoratur. neq; procul, neq; prope. Neq; ſi in naſo intus poſitũ fuerit. Et id quidem cum ſupra ipſum ponatur ſenſorium, inſenſibile eſſe, commune omnium. Sed quòd ſine ipſo reſpirare nõ ſentiat, proprium in hominibus. Patet autem experientibus.*

99. particula. QVARE *quæ ſine ſanguine ſunt; quandoquidem non reſpirant, alterum aliquem ſenſum habere debent, præter eos, qui dicti ſunt. Sed impoſsibile ſiquidem odorẽ ſentiunt. Ipſius nanq; odorabilis ſenſus, et male, et bene olentis odoratus eſt. Præterea uero et corrũpi uidẽtur a uehemẽtibus odoribus, a quibus etiam homo. ut bituminis, & ſulfuris, & eorũ, quæ hmõi. Odorari quidẽ igitur neceſſariũ: ſed non reſpirãtia.*

100. particula. VIDETVR *autem hominibus diuerſum eſſe ſenſorium id, ab ijs, quæ aliorum animalium. Quemadmodũ oculi ab ijs, qui duros habent oculos. Hi quidem enim habent ſepimentum, & tanquam uelamen, palpebras. Quas non mouẽs, neq; extrahens non cernit. Quæ uero duros habent oculos, nihil poſsident huiuſmodi. Sed confeſtim cernunt, quæ fiunt in pellucido. Hoc itaq; pacto & odorandi uim habens ſenſorium alijs quidem intectum eſt, quemadmodum oculus. Aerẽ uero recipientibus habet tegumentum, quod reſpirãtibus detegitur, dum dilatantur uenæ, atq; pori. Et propter id reſpirantia non odorantur in humido. Neceſſe nanq; eſt odorari reſpirantia. Id autem facere in humido impoſsibile.*

Expõ. A ſaporibus quidem & ad odores traducta fuerunt vocabula, dulce, acerbũ, & ſimilia Neq; temere. Propter quã ergo cauſam neq; a tãgibilibus, neq; ab audibilibus? Quandoquidem, vt iam dictum fuit, et quo ad ipſas res pertinet, affinitas eſt odorabilibus cum guſtabilibus: ob illam ſapidi ablutionem in communi aeris, atque aquæ humido. Propter quid igitur non ſemper dulcem ſaporem dulcis conſequitur odor? Quoniã interdum diuertit ſapidum illud, quod abluitur. Diuerticulum autem id in aliquid quod eiuſdem ſit generis defert: aut in propriã rei priuationem. Dulcis quidem ſapor croci, & mellis ad dulcem odorẽ ex guſtu defert: qui in melle quidem cõuenit, in croco aũt nequaquam. Sed diuerſus iam eſt guſtus qui haud huiuſmodi exiſtit, ab odore dulci exiſtente. Quorum autem traducta, ac ex ſimilitudine allata. non autẽ primo in odorabilibus poſita fuerint nomina, eã habet vim, vt impropria eſſe manifeſtet. Quis nanq; proprie dul-

cem, aut acutum diceret odorẽ, niſi ad ea, quæ ſeſe guſtui offerunt, referret? Quod vero & odoratus, quod inodorabile omnino percipiat, ex eo, quod non ſentiat: neq; illud tãtum quod vehementer ſit inodorabile: ſed & quod imbecilliter oleat, perſpicuum. At & quod per aliquod mediũ, quod extra ſit, & quod odorabilis actionem ad ſenſum perducat, p̄manifeſtũ eſt. Quodq; id aeris, atq; aquæ cõmune ſit: quod ſane δίοσμον, hoc eſt, vim perferendi odoris habens, dicimus. Nanq; piſces odorantur in aqua, ad eſcam accurrentes, quemadmodum & quæ in aere. Non ſolum enim in aqua, quę ſanguine careant, reperiuntur: vt quæ teſtaceam cutim ſibi habent: ſed & in aere, vt quæ inſecta dicuntur. Quæ vel nõ reſpirantia odorãtur. Cum tamen aptus ſit homo odorari, & quæcunq; odorandi vim habent, dum ſpiritum nõ attrahunt. Nam cum expirat, aut ſpiritum cohibet, non odoratur. Quo itaq; pacto illa licet neq; apta ſint, reſpirant? Forſan nanque alicui videri poſſet, quod quia non reſpirent, neque etiam odorentur: ſed aliquo alio ſenſu, quæ odorabilia ſunt, comprehendant. Quod nãq; percipiant, perſpicuũ eſt, ex eo, quod ad mel accedunt apes, vel longo interpoſito ſpatio, cũ ſiccum ſit. Inſectaq; præterea iſta intereunt, atq; corrũpuntur propter fœtidos, atq; graueis odores. Sin autẽ odorantur, patet, quod ex ea, id poſſident vi, quæ odorandi facultatẽ habet. Id nanq; odoratus eſt: ſenſus qui percipiẽdorum odorem vim habeat. Et illa itaq; aere vtuntur, qui odoris perferendi poteſtatem obtinet: quiq; actionem odorabilis perducit: vtuntur inquam aere, non tanquam eo, qui reſpirando trahatur: ſed tanquam eo, qui odoris perferendi vim habeat: quiq; hac ratione ad ſenſoriũ vſq; illud, quod odorandi vim aſſecutum ſit, accedat. Hoc enim pacto, & nos quoq; ipſo vtentes odoramur: vtentes inquam ipſo, tanquã odorẽ perferente, qui ad ſenſorium vſq; perueniat. Sed nos quo quidem accedat: adaperire tandem volumus: quę hactenus acceſſui illi impedimento erant. Et adaperiẽdo aere, tanquã eo, qui reſpirando ducatur, vtimur. Illa vero inſecta nihil huiuſmodi adaptione indigẽt: quippe quæ quod impedimento ſit, non habeant. Hac autẽ ratione & oculi eorum, quæ duros ipſos habent, cum palpebris haud comprimantur, confeſtim intuentur, licet nihil moueant. Illudq; pręterea dilucidum eſt: q̃d quæ reſpirant, in aqua odorari non queunt: quoniam neq; iis ibi reſpirare, conceſſum eſt.

E S T *autem odor ſicci: quemadmodum ſapor humidi. Odorandi uero uim habens ſenſorium, poteſtate huiuſmodi.*

Cum nanq; abluitur ſapidum ſiccũ, in eo, quod odoris perferendi vim habeat, odorabile fit. vt & in libro de ſenſu, atq; ſenſibilibus philoſophus dicturus eſt. Guſtabile vero, licet ſiccum ſit, attamen non fit ſenſibile guſtui ex ſapore: niſi, vt paulo poſt explicabitur, humidũ redditum fuerit. Poteſtate autem eſt, quod odorandi vim habet, quale ipſum odorabile dum agit, propeq; ſu iipſius formã collocatũ eſt. Quemadmodũ quilibet quoq; ſenſus prope proprij ſenſibilis formam permanet. Antea vero, quam agat, poteſtate eſt.

101. particula. **G V S T A B I L E** *uero eſt tãgibile quid. Et id in cauſa cur nõ ſit ſenſibile per mediũ, quod alienum ſit corpus. Neq; enim tactus. Et corpus præterea in quo ſapor, guſtabile in humido, tanquam materia. Id autem tangibile quid.*

Non ſecundum ſe: ſed ſecundum ſubiectũ. Secundũ ſe quidem euim guſtabile, humor. In ſubiecto autem ſaporoſam qualitatem reperiri oportet, ſi actu guſtabilis eſſe debet. Vnde quod guſtabile, tangibile quoq; ſubiecto eſt: humiditas nanq; tãgibilis eſt. Nullũ aũt tãgibile tactũ p̱ aliqđ mediũ mouet, quod extra ſit. Licet nãq; p̱ aliquod mediũ, attamẽ illud propriũ eſt. Quare neq; guſtabile p̱ medium extrinſecus exiſtens, guſtũ mouebit. Simul nanq; cum humido mouet. Humidum vero tangibile eſt. Illa vero verba, Neq; enim tactus. Illis reddita fuere, quæ antea poſita fuerant, quæ p̱ medium, quod alienũ ſit corpus dicebant. Et corpus pręterea in quo ſapor, guſtabile in humido, tanquam materia. Vbi verba ita dirigere oportet. Et corpus, quod ſaporoſę qualitati, quæ guſtabilis ſit, & in humido omnino reperiatur, ſubiectum, tanquã materia ſubſtratũ ſit. Nequaquam enim quemadmodũ quod pellucidũ non colores, ſed actum ab iis proficiſcẽtem recipit: ita & humidũ ſaporis ſuſcipit actum: ſed & ipſum quoq; ſaporem. Vt & materia recipit formas, quæ ex ſola illa poſitione cum rebus, quarum recipiendarum vim habere dicitur, proportionem obtinet. Quoniam hic quidem tanquã accidens ſapor in humido eſſe dicitur: quippe qui in ipſo conſideat. Ibi vero tanquam formæ in materia: quippe quæ complectantur, atq; fulciant illam in ſeipſis. Expõ.

Q V A P R O P T E R *& ſi in aqua ſimus, ſentiremus iniectum dulce. Non eſſet autem ſenſus nobis per mediũ: ſed quia mixtum eſt cum humido: quemadmodũ in potabili.*

Quippe cum haud actũ dulcis aqua perducat: quẽadmodum aer coloris perfert actum: ſed quia ipſa quoq; aqua dulcedinem patiatur: & tanquam dulcis in ſenſorium agat. Ideo haud erat, tanquam per medium.

C O L O R *uero, haud ita cernitur, quia miſceatur. neq; fluxionibus.*

Mixtio alicuius cum aliquo participationẽ huiuſmodi indicat, quæ patiendi vim habeat. Color aũt in aere abſq; vlla diſſolutione, atque actu adeſt. Neque enim coloratur aer, atq; ita in ſenſorium agit. Neq; corporatis ſuiipſius fluxionibus, quæ in ſenſorium ferantur, coloratum cernitur.

Q V A T E N V S *quidẽ igitur medio nihil eſt. Quẽadmodum autem color, quod uiſibile, ita quod guſtabile ſapor. Nihil autem facit ſenſum ſaporis abſq; humiditate. Sed habet actu, aut poteſtate humiditatem, ut ſalſum. Facile nãq; ipſum liquefit, atq; linguam liqueſcere facit.* 102. particula.

Quemadmodum in coloribus, & viſu, eſt aliquid & medium alienũ, quod ipſum exiſtit pellucidũ: haud ita in guſtu eſt aliquid medium extra. Vt quidem color ſeſe habet ad viſum, ita & ſapor ad guſtum. Fit autem guſtabilis ſapor: aut quia iam actu in humido exiſtat quemadmodum quod dulce ipſius mellis. Aut quia humefieri poſſit, vbi humefactus fuerit. Dũ aut ipſe effunditur a caliditate, quę in ore reperitur, vt ſucci, ac liquores. Aut illa miſcetur humiditate, quæ in ore eſt, vt piper. Sal vero ipſum dum liquefit ab humido, quod in ore ſeruatur, diffunditur: atq; linguã inde ipſum quoq; madefaciens maiori humiditatę miſcetur cum ea. Expõ.

103.particula. QVEMADMODVM *autem uiſus eſt eius, quod uiſibile, & eius quod inuiſibile. Tenebræ nanq; inuiſibiles. Iudicat autem & has uiſus. Præterea & eius quod admodum lucidũ. Nanq; id quoq; inuiſibile. Alio uero modo q̃ tenebræ. Eodẽ præterea modo & auditus ſoni, atq; ſilentij. Ex quibus alterũ quidẽ audibile. Alterũ uero haud audibile. & magni ſoni, quẽadmodũ uiſus lucidi. Quemadmodũ enim paruus ſonus inaudibilis modo quodã, & magnus, & uiolentus. Inuiſibile autẽ, aliud quidẽ omnino dicitur, ut et in alijs, quod impoßibile. Aliud uero ſi aptum, non habeat, aut difficulter. Quẽadmodũ quod ſine pedibus, & quod ſine acino. Ita ſane et guſtus guſtabilis, atq; inguſtabilis. Id autẽ quod paruũ, et debilẽ habet ſaporem: aut qđ guſtus corrumpẽdi uim habeat.*

Expõ. Perſæpe perſpicue dictum fuit, quod vnuſquiſq; ſenſus præcipue, atq; prima illa ſua notione propriũ ſenſibile cognoſcit. Quia uero nõ ſentit, niſi periculũ faciat, cum non appellit, neq; ex ſua notione quicquã aſſequitur, proprij quoq; ſenſibilis priuationem percipit. Verum hãc quidẽ percipit ex defectu ipſius ſenſibilis. Cũ nõ adſit ſubiecto illi, qui formæ cognoſcendi vim habẽti ſubijcitur. Cognoſcit præterea ſenſus, ſenſibile illud, quod immoderate excellit. Quod iure alio modo dicitur inſenſibile, atq; ipſa dicatur priuatio. Oppoſito nãque dicitur modo. Propter formę ſcilicet præſentiam, quæ ſuperat, quod ſentiendi vim habet. Neq; enim potis eſt ei, quippe cũ nimiũ excellat, quadrare. Ex rurſum ex eo, quod non quadret, quod eius inſenſibile eſt, cognoſcit. Hacq; ratione viſus quod valde lucidum nouit. & auditus fulmen, quod ſupra omnẽ modũ ſe extollit. Guſtuſq;, quod guſtus corrũpẽdi vim habet: quodque eius actionẽ ſua adiunctione debilẽ reddit. Cũ quidem igitur inſenſibile dicamus: illud inſenſibile intelligimus, quod in ſubiecto ſecundum priuationem poſitum eſt: quodq; ei ſenſibili ſubſtratum, quod ex prima illa percipitur notione. Cum in quã formã non habeat, & vt habeat aptũ ſit. Aut ſi quidẽ habeat, obſcure, atq; imbecilliter, quemadmodũ illud ſine pedibus, atq; ſine acino interdũ dicimus, vel de ijs, quę perfecte hęc poſſideant. Huiuſmodi igitur inſenſibile cognoſcit proprius vniuſcuiuſq; ſenſus. Quando vero inſenſibile loco negationis intelligimus, vt & vocem dicimus inuiſibilem, haud tũc omnino huiuſmodi ſenſibile proprio cognoſcitur ſenſu. Quãdoquidẽ negatio & in ea quoque fertur, quæ formæ ſubiecta non ſunt. Vnde & ipſe etiam Ariſtoteles in vno inuiſibili, quot dicatur modis permanſit. Quo cuiuſmodi inuiſibile viſus cognoſcat, ſciamus: cuiuſmodiq; nequaquã. Quod nanq; cerni nõ poteſt, quẽadmodũ ſeſe habet, uox, viſus nulla ratione pcipit. Quod vero aptũ eſt, licet nõ habeat, aut obſcure habeat, attamẽ cognoſcit. Obſcure autẽ ſeſe habet, qđ aut imbecilliter: aut qđ eã habet uim, vt ppter exceſſum lędat. Sic autẽ guſtus, & qđ guſtabile, & quod inguſtabile pcipit: haud attamẽ quod impoſſibile. Vnde id quidẽ philoſophus dimittit. Diuiditur autẽ inguſtabile illud, quod ſub ſenſum cadit: qa aut paruũ, aut imbecillẽ habeat ſaporem, aut illam obtineat vim, vt guſtũ corrũpat. Illud autẽ paruum, pro eo, quod eſt neq; omnino ex Atticorum conſuetudine dictũ fuit. Cum quod aptũ eſt, vt habeat, nõ habeat. Aut quia id notũ ex ijs, quæ perſæpe dicta fuere iam ſit, nunc de induſtria Ariſtoteles prætermittens: illud paruum intelligit, quod obſcurũ, atq; debilem. Haud tamen ita loquens, vt idẽ ſignificet. Sed illud, vt mihi perſuadeo, innuens, quod guſtum moleſtia afficiat. Quod ipſum quoq; quadam ratione inguſtabile eſt. Quia quo ad ipſum ſpectat, nõ ſine mœrore guſtus exiſtat. Præter id autem, & quod corrumpendi facultatem habet, exiſtit.

VIDETVR *autem eſſe principium quod potabile, & impotabile. Guſtus nanq; quidam utrunq;. Sed alterum quidem improbum, et quod corrumpendi guſtus uim habeat: alterum uero ſecundum naturam.*

Eſt quidem forma guſtabilis ſapor. Sed quoniam is aut actu, aut poteſtate eſt humidus, ſi ſenſibilis eſſe debeat. Ante id autem quod poteſtate, quod actu exiſtit. Vnde quod actu humidũ potabile, idq; iure principiũ. Appellat autẽ nunc potabile, ſapidũ illud aqueũ humidũ, & blandũ illũ saporẽ, qui & in principio apparet. Quo impotabile ſit, vt ex ijs manifeſtũ eſt, quę ab ipſo allata fuere, aqueũ quidẽ humidũ: ſed quod ſine ſapore ſit, aut debilem, aut inſuauem ſaporem habeat, aut qui guſtus corrumpendi vim ſecum retineat. Neq; enim principium eſſe poſſet, niſi humidum ſit. Manifeſte autem illud improbum dictum fuit. In quo & quod nequaquam ſapidum, & quod difficulter, & quod inſuauiter comprehendendum fuit. Additum & illud nanq; fuit, quod corrumpendi vim habeat.

EST *autem cõmune tactus, & guſtus ipſum potabile.*

Nunc nõ ſolũ quod ab impotabili ſuperius diſtinctũ fuit intelligit: ſed qđ ambobus cõmune potius eſt. Nãque quod hic impotabile cõmune cũ tactu eſt, tanquã humidũ. & cũ guſtu, quippe quod ex priuatione inguſtabile ſit, aut ppter imbecillitatẽ, aut ppter exceſſum.

QVONIAM *autem humidum ipſum guſtabile, neceſſe ſenſorium eius, neq; humidum eſſe actu, neq; impoßbile humefieri. Patitur nanq; aliquid guſtus a guſtabili, quatenus guſtabile. Neceſſariũ itaq; humefactũ eſſe, quod poteſt humefieri dũ ſeruatur. Haud humidũ autẽ, quod guſtandi uim habet, ſenſoriũ. Indiciumq;, quod neq; perſicca exiſtens lingua ſentit, neq; ualde humida. Ipſe nanq; tactus eſt primi humidi. Quemadmodũ cum prægustans aliquis ualidum ſaporem, guſtet alterum. Et ut ægrotantibus amara omnia uidentur: quia lingua plena huiuſmodi humiditate ſentit.* 104.particula.

Expõ. Quod quidẽ ſine ſapore illud ſenſoriũ, quod guſtandi vim habeat, eſſe oporteat, manifeſtũ iã exiſtit. Quãdoquidẽ proprium guſtus ſenſibile ſapor eſt. Ne igitur ſapor ille, qui inſitus, atq; innatus ſit, aliquid afferat impedimenti, quin alios ſenſus iudicare queat, ſine ſapore ſenſorium ipſum eſſe oportet. Ita vero a ſaporibus affici poſſe debet, vt haud ſua ex ſubſtantia mutetur: ſed dum ſeruatur, atq; permanet, qualitatis illius particeps fiat. Ariſtoteles autem ne humidum quidem eſſe vult. Quoniam licet, haud humidi, quatenus humidi percipiendi vim guſtus obtineat: nequaquam tamen id abſq; humiditate agit. At ægrotatio quoque eſſe ducitur linguæ ſiccitas: Ideo & ſecundum naturã quandam quoq; humiditatem habere debet, quamuis ſine ſapore: at tantam, vt haud quia aqua abundet accedendo ſapidum illud humidum a ſuo munere remoueat. Nanq; & ſiccitas cum accedente illa humiditate pugnans nõ permittit ſenſorium affici, atq; pati. Illudq; ſenſorium affici, saporẽ iudicare, qui in tangibili exiſtit, eſt. Vnde neq; quæ perſiccea exiſtit lingua, neq; quę valde humida facile ſentit. In primiſq; ſi ſapida humi-

ditas illa, quæ in ipſa reperitur, ſit. Vt in ijs accidit, qui regio morbo laborant: aut in ijs, qui aliud aliquod ſapidum antea guſtauerunt. Ipſe nanq; tactus eſt primi humidi. Quãdoquidem haud per aliquod medium, ſed ipſam iam lingua tangens a guſtabili patitur. Si itaq; quod circa ipſam reperitur humidum plus ſit, huius iã quam proximi tactus eſt. Ita, vt primũ illud, quo Ariſtoteles vſus eſt, eam habeat vim, vt quod proximum ſignificet: aut humidum illud ſapidũ, quod præexiſtit. Queãdmodũ in ijs apparet, q ſapidũ qppiã p guſtarint.

105.particula. SPECIES *autem ſaporum, quemadmodum & in coloribus, ſimplices quidem contrariæ. Dulce, & amarum. Iunctæ uero cum hac quidem pingue: cum illa autem ſalſum. At inter has acerbũ, & auſterũ, & acre, & acutum. Fere enim hæ uidentur eſſe differentiæ ſaporum. Quare quod guſtandi uim habet, eſt, quod poteſtate huiuſmodi. Guſtabile uero quod eam habet uim, ut actu id efficiat.*

Expõ. Quemadmodum in coloribus extrema ſunt album, & nigrum, alia vero inter hæc media. Ita in ſaporibus extremi dulcis, & amarus. Reliqui autem in medio cõſtituti. Et extremi quidem ſimplices, quippe qui haud inter ſeſe mixti ſunt. Medij vero ex extremis mixti. Haud tamen tanquam ex illis commixti. Nanq; & ipſi ſimpliciter ſubſiſtunt. Sed propter ſocietatem quã cũ vtroq; ex extremis habẽt, mixti interdum, vel mutuo dicuntur. Alij quidem igitur ſecundum formam inter ſeſe diuerſi. Acris vero auſteri intenſio eſſe videtur. Saporum itaq; formæ nequaquã comprehendi poſſunt. Sed omnes in has tanquam manifeſtiores reducere nituntur. Quapropter recte dictum fuit, Fere tot videri eſſe differentias. At cum dixerit philoſophus quid guſtabile ſit: quod guſtandi vim habeat, de quo etiam propoſuit ſe loqui velle: quod poteſtate huiuſmodi eſſe inquit. Quandoquidem cognitio quę actu eſt, eo definitur, quod cognoſcitur: & prope eius formam permanet. Afficiturq; profecto inſtrumẽtũ: atq; affici cogit ipſum guſtabile: quia id in inſtrumẽtũ aliquid agat.

106.particula. DE TANGIBILI *autem, & tactu eadem ratio.*

Expõ. Quoniam quemadmodum in alijs ex eo, quod cognoſci poſſet, illius generis cognitionem contemplabatur: ita & nunc ex tangibili, quid ipſe ſit tactus, determinat. Duas attamen de eo dubitationes proponens. Quarum altera eſt, vtrum vnus ſit ſenſus, qui tangendi vim habeat, an plures. Quoniam & tangibilia quoq; plura ſunt: & diuerſorum generum eſſe videntur: atq; plurimas habent contrarietates. Altera vero dubitatio eſt: vtrum huius ſenſus ſenſorium, & quod ſenſui vim tangendi habenti ſubijcitur inſtrumẽtum primo, in ijs animalibus, quæ ſanguinem habent, caro ſit: & in ijs, quæ ſine ſanguine ſunt: quod carni ex proportione reſpondet. Vel hæc quidem media ſunt: quemadmodum in primis illis tribus ſenſibus aer. Sẽſorium vero alterũ quid. Atq; ita ipſe quoq; Ariſtoteles diudicare videtur, primum inquam tactus ſenſorium, neq; carnẽ, neq; quod carni ex proportione reſpondet, eſſe. Verum vt & ipſe in libro de ſenſu inquit, prope cor, & tactus, & guſtus collocati ſunt. Licet tum caro, tum nerui ſentiẽdi vim habeant, ſed haud primo. Id quod philoſophus inueſtigans, carnem ita deſcribit, vt nequaquã eam ſentiendi vim habere ſignificet: ſed medijs potius, hoc eſt, aeri, & aquæ ex proportione indicet, reſpondere. Declarat igitur ſermonem concludens, & tangibiles quidem eſſe dicens corporis differentias, quatenus corpus exiſtit. Quod vero illarum ſentiendarum vim obtinet, illud eſt, quod tangere poteſt. & in quo ſenſus, qui tactus dicitur, primo ineſt. Quæ huiuſmodi particula poteſtate eſt. Quod illi primo adiecit. Quo pateat de quo quærat tangendi vim habente ſenſorio: vbiq; ipſum ſtatuendum ſit. & in quod ſpectans haud ſane cõcedebat philoſophus carnem eſſe ſenſoriũ. Ita vt primo cor tactus, atq; guſtus ſit ſenſoriũ. Caro vero cordis reſpectu eorum quæ media dicuntur, rationem ſubeat. At et ipſa quoq; ſentiendi vim habeat, licet ſecundo loco, id ei tribuatur. Id quod & ipſe quoq; Ariſtoteles aperte indicat: qui inſitum, atq; innatum, nõ autem alienũ medium eſſe vult. Innata nanq; medietas, & haud aliunde accerſita, cum ea vita cognationem habet, quæ principatum obtinet. At quam ob cauſam dicere aliquis poſſet, nonne & oſſa ſentiendi vim habẽt, cum innata ſint? Quandoquidem reſpondebo neq; mediorum rationẽ ſenſus ipſius reſpectu ſeruant: quippe quę ex vegetãte vita innata ſint. Hac itaq; ratione ſecũda quæſtio determinatur. Quod vero antea in medium adductum fuit, nunquid plures eorum tangibilium, quæ innumerãtur, ſenſus ſint: quia & plures quoq; eorum ſint contrarietates? Neq; enim licet vel vnum omnium commune ſit ſenſorium: ſiue primum, ſiue innatum illud mediũ accipiatur: ſatis ſuperq; eſſe videtur ad fidẽ faciendã, quod vnus ſit. At quando & linguæ, quæ communis tactui, atq; guſtui exiſtit: licet ſenſus ipſi vnus non ſint: attamẽ vnum eſſe ſtatuit, qui tangendi vim habeat. Vbi & recte quoq; demonſtrat aliorum vnumquenq; ad plures contrarietates referri. Atq; rurſum pulchre inueſtigat: quoniam licet plures dentur: attamen vnam quandam naturam in vnoquoq; ſenſu eſſe oportet: ad quã plures illæ reducãtur: queãdmodũ in viſu, lumen. Nanq; & color, tanquã lumen quoddã viſibilis eſt. In auditu autẽ ſonus. In odoratu odor. Qui ſapidũ illud eſt, quod abluitur in cõi aquæ, atque aeris humido. In guſtuq; ſapor. Pulchre itaq; philoſophus inueſtigat, quid cõmune illud ſit, quod in tactu reperitur: qđ licet nomine careat: attamen illud eſſe vult, quod corporum, quatenus corpora ſunt, determinandorum facultatẽ retinet. Quorũ quidem corporũ principia ſint quatuor elementa: hoc eſt, ea, quæ illorum principia, quæ ortui, atq; interitui obnoxia. Eſt nanq; aliquid cõe, quod tanq̃ forma determinans illa quæ ſiunt, exiſtit: quod proprias habet ſibi cõſequentes qualitates. Quæ quatenus ad ſitũ pertinet, grauitas, & leuitas ſunt: et inter has qui medij collocati ſunt impetus. Quatenus vero ad mutuas eorum affectiones, caliditas, & frigiditas, & ſiccitas, & humiditas, & quæ ex mutuo harũ cõplexu deductæ, lenitas, aſperitas, durities, mollities, quæq; huiuſmodi aliæ. Ita, vt iam nobis ab ipſo philoſopho traditũ fuerit genus unũ tãgibiliũ cõmune: q̃ ipſa eſt res. Licet haud ei nomẽ impoſitũ fuerit. Cęterũ ad ipſa iã philoſophi verba accedẽdũ eſt. Eandẽ nãq; eſſe inq̃t de tãgibili, & tactu rationẽ.

SI ENIM *tactus haud unus eſt ſenſus, ſed plures, neceſſariũ & tangibilia plura ſenſibilia eſſe. Habet autem dubitationem, utrum plures ſint, an unus.*

ET *quodnam ſenſorium, quod tangibilis tangendi uim habeat? Verum caro: & in alijs quod cum hac proportionẽ habet, an non? Sed id quidem eſt medium.* 107.particula.

Expõ. Verum quidem eſt, & quod conuertitur. Quia ſi tãgibile plura ſint ſenſilia, & tactus quoq; plures exiſtũt ſenſus. At quãdo nunc ei præcipuus ſermo de tactu eſt, ab hoc initium facit. Quo cũ demonſtrarit, quod haud plura ſenſilia ipſa ſint tangibilia, conceſſam quoq; conuerſionem habeat, quæ haud ſine oppoſitione ſit: & ea eſt, quod tactus vnus ſit ſenſus. Verum dubitationem eam Ariſtoteles repetens, vtrum ſcilicet vnus, an plures & alteram quoque adiungit, quodnam eius quod tangendi vim habeat ſenſorium ſit. Verum caro, & quod in alĳs ei ex proportione reſpõdet, an non. Per alia, ea cum intelligat animalia, quæ ſine ſanguine ſunt. Ac confeſtim quod ei videtur, demonſtrat. Quoniam id quidẽ mediũ eſt, & qua ratiõe mediũ ſit innuit dicẽs.

PRIMVM uero ſenſorium, aliud aliquid eſt intus. Omnis nanq; ſenſus, unius contrarietatis eſſe uidetur. ut uiſus albi, & nigri. & auditus acuti, & grauis. & guſtus amari, ac dulcis. In tangibili uero multæ ſunt contrarietates. calidum, frigidum, ſiccum, humidum, durum, molle, & ex alĳs quæcunq; huiuſmodi.

Ita, ut caro ſenſorium quidem ſit: ſed ſecũdum. Neq; enim aliud eſſe primum ſenſorium poſſet. Sed ſimpliciter eſſet ſenſorium. Quemadmodum oculi humidũ: & qui in auribus exiſtit aer. Neq; enim ibi adeſt mediũ ſenſorium, qui aer extrinſecus exiſtens, aut ipſa ſit aqua. Poſtea vero primam philoſophus dubitationẽ tractat. Quia videatur quilibet aliorum ſenſuum in vna verſari contrarietate. Is autem in pluribus.

108. particula. *HABET autem quandam ſolutionem ad hanc dubitationem. Quoniam & in alĳs ſenſibus ſunt cõtrarietates plures, ut in uoce, nõ ſolum acumen, & grauitas: ſed & magnitudo, et paruitas, & lenitas, et aſperitas uocis, & huiuſmodi alia. Sũt pręterea et in colore differẽtiæ huiuſmodi diuerſæ.*

Expõ. Perbelle tum quãdam eſſe ſolutionem dixit: tum ad eam ſolam dubitationem, quæ ad plures contrarietates pertinet. Adducturus nanq; & alteram eſt de eo, vtrum vnus, an plures ſint ſenſus. Quoniam haud vnũ videtur eſſe cõmune tangibilium genus. Cui cum præſens non occurrat ſolutio: ſed ei tantum, quæ ex pluribus contrarietatibus naſcitur, cum obuiam fiat, iure haud ſimpliciter: ſed quædam dicta fuit ſolutio. Quænam hæc igitur ſolutio eſt? Quod vel in alĳs ſenſibus plures ſint cõtrarietates. Patet enim quemadmodum auditus ſonum iuxta omnem proprietatem ei conuenientem cognoſcere debet: & oppoſitas quoq; ei cõuenientes proprietates. vt magnitudinem, & paruitatem, lenitatem, & aſperitatem. Vbi nequaquam eas, quę ad magnitudines ſpectant, intelligit. Ita, vt communia ſenſibilia, cum opportunum non ſit, adducat, vt Alexãder opinatus eſt. Sed proprietates illas accipit, quæ ſonorũ ꝓpriæ. Quarũ cognoſcendarũ ſolus auditus facultatẽ habet. Vnde & particula illa, vocis, adiecta fuit. Quẽadmodum recte, & Plutarchus nouit. Sunt pręterea & in coloribus differẽtiæ huiuſmodi diuerſæ. ut magnitudo quidem in fulgẽte colore: & qui omnino celerius cernitur: et vehementius auditum percutit. Cuiuſmodi auri, atq; argẽti apparet color. Paruitas vero in eo cõſideratur, quod quo cernatur pluri indiget lumine: atq; imbecillius aſpectum mouet. Cuiuſmodi plumbi color eſt. Et lenitas in ĳs poſita, qui viſui blãdi, atq; lenes ſunt: qualis florum color eſt. Quemadmodũ aſperitas in ĳs, qui cum moleſtia, & ſollicitudine exiſtunt. Licet autem ĳs omnibus quę cernuntur lumen commune ſit: attamen plures inuenias differentias, propter lucida illa quæ illuminant, & quæ non illuminãt: ſed in tenebris tantũ aſpiciuntur. Inter ea, præterea quæ ſe mutuo illuminant: & inter ea, quæ in tenebris videntur: & inter ipſa pellucida maximum eſt diſcrimen, dum manifeſtius, aut imbecillius illuminantur. Aut propter illuminantium, atq; pellucidorum diuerſitatem: aut & propter vtrunq;. Haud itaq; admiratione dignũ extitit, ſi et circa vnam tangibilis naturam multæ dentur differentiæ. Dubitatio igitur quæ ex multitudine oppoſitionum ſumebatur, ſoluta fuit. Inueſtigatq; noſter Ariſtoteles, quod reliquum eſt.

SED quodnam ipſum unum ſubiectum. quemadmodum auditui ſonus, ſic tactui non eſt manifeſtum.

VTRVM præterea eſt ſenſorium intus, an non? Sed confeſtim caro. 109. particula.

Dubitatio nanq; haud ex ipſa effertur rerum natura, ſed ex noſtra imperitia. Vnde haud vnum nõ eſſe dixit: ſed nõ eſſe manifeſtum. Forſan quidem & quia poſitum nõ fuit commune nomen. Noſtraq; intelligentia ad rerum naturam non accedit. Interdum vero & cõtra quoq; euenit: quod res magna cum difficultate cõſiderari poteſt. Quod cõmune illi eſt, quod genita corpora, quatenus talia, determinare velit. Idq; nomine præſertim deficiente accidit. At cum dubitarit philoſophus quodnam commune illud ſit: anteaquam ſuam explicet ſententiam, inquirit, quodnam tãquam tactus ſenſorium ſit. Id autem facit: quo adhuc ex his dubitationem de tactu augeat: quod haud vnus ſit. Quia inſtat aduerſus demonſtrationem, quæ illius eſſe videtur: quod vnus ſit: ex eo, quod vnum eius ſit ſenſoriũ, quod tangendi vim obtineat. Si nanq; caro primum non ſit ſenſorium, maxime immanifeſtum eſt, niſi plura prima eſſe dicamus. Sin autem & vnum quoque teneamus, nondum manifeſtum: quod & tactus omnium vnus ſit ſenſus. Quẽadmodum enim cum lingua, commune ſubĳciatur inſtrumentum, tactui, atque guſtui: haud tamen hi vnus exiſtunt: ita neq; ſenſus tangibilium eorum, quæ enumerata fuerunt, omnes vnus exiſtent. Licet commune omnium ſit ſenſorium. Id autem Ariſtoteles facit, quo ex ſenſorio, vbi tactum magis corporibus deuinctum, atq; affectionibus obnoxium, quã alios oſtenderit ſenſus: & ſenſibile inueniat, quod eiuſdem ſit ordinis cum eo. Quod eam habeat vim, vt paſſibilia corpora effingere queat. Quo igitur pacto tactum corporis formam referre, atque patiendi vim habere, ex primo eius ſenſorio demonſtratur? cum neque id confeſtim, quemadmodum neque vllum ex alĳs ſine medio ſeſe in ſenſibile conĳciat. Ne vehementes affectiones eam impediãt actionem, quæ iudicandi vim habeat. Quia haud adhuc profecto poſſit per media aliena ſenſibile ꝑcipere: ſed innato egeat medio: quod viuaciter a ſenſibili afficiatur. Et quod iam licet imbecilliter, atque ſecundo loco, at prope eam ſe ſiſtat actionem, quæ iudicandi vim habeat. Atque tunc quod primo, atque purius prope ipſam permanet: illud eſt quod tanquam primum tactus ſenſorium mouet. Nanque & guſtus quoq; tactus quidam eſt: neque belle in propriam commouetur actionem,

cum haud ſicca extrema ſint; neceſſarium aquam habere medium, qua plena ſint extrema. Sin autem hoc uerum impoßibile tangere aliud aliud in aqua: Eodemq; modo & in aere. Conſimiliter namq; ſeſe habet aer cum ijs, quæ in ipſa aqua. Latet autem magis nos: quemadmodum et quæ in aqua animalia: ſi humidum humidum tangit.

114. particula. VTRVM *igitur omnium eodem modo eſt ſenſus: an aliorum alio modo, quemadmodum nunc uidetur. Guſtus namque & tactus, quia tangunt. Alij uero procul. Id autem non eſt. Sed & durum, & molle per alia ſentimus. Quemadmodum & quod ſonum emittit, & quod uiſibile, atq; odorabile. Sed alia quidem procul, alia uero prope. Ideo latet. Quoniam ſentimus omnia per medium. Sed in his latet. Atqui quemadmodum diximus & antea, licet per pelliculam ſentiamus tangibilia cuncta: ita, ut lateat, quando agat: eodem modo nos haberemus, quemadmodum et nūc in aqua, & aere. Videmur namq; ea tangere, & nihil eſſe in medio.*

Expō. Quandoquidem tres ſunt corporis dimēſiones: cūque illud iam philoſophus ſumpſerit: quod in tactu haud extra, ſed adnatum eſt ipſum medium: cumq; illud præterea dixerit, quod vel pellicula circumiecta tactus fit: vbi & per extraneum medium fieri videtur: nunc ex his diuerſitatem huius cum alijs tribus ſenſibus demonſtrare uult. Nam non ſolum in pelliculę circumpoſitione: ſed tametſi aliquod medium ſemper ſituatur inter id, quod tangendi vim habet, atq; id, quod tangi debet: vt ſi in aqua ambo madeſcant: & in medio aqua exiſtat: quę corpus eſt: atq; ob hāc quoq; cauſam profunditatem habet: attamen contactum eorum quæ tanguntur reddit abſq; medio. Quod forte fortuna in ijs quoq; euenit, quæ in aere reperiuntur. Nam mediū aliquod aerium corpus incidit. Siquid tamen aer obtineat, quod ſe adiungere queat, quemadmodū obtinet aqua. Haud ſemper itaq; aliquid medij eſt. Neq; enim & ipſius quoq; aquæ, aut aeris. Ac in quibus eſt, medium, quod ſenſum vim tangendi habentem non prohibeat: haud huiuſmodi erit, vt actionem perducere queat quemadmodum in tribus illis exiſtit: ſed vna cū carne afficitur. Vt & manifeſte ante oculos ponit ex illo clipei exemplo. atq; hæc quidem manifeſta ſunt. In ipſa vero dictione. Sed neceſſarium aquam eſſe, aut habere: ad illud liquidum quidem, illud, aquam eſſe: ad illud autem humidū illud habere redditū, ac relatū fuit. In eo vero. Impoſſibile aliud aliud tangere in aqua, illud ſine medio ſubintelligendum eſt. At cum poſtea collegerit, nunquid eodem modo ſeſe habent cum tribus illis ſenſibus, & alij quoq;: quia in his medium aliquod reperiatur: deinde diſtinguit.

115. particula. SED *differt tangibile a uiſibilibus: & ab ijs, quæ ſonum emittūt: quia illa quidem ſentimus: quoniam medium afficiat quadā ratione nos. Tangibilia uero, non quia a medio: ſed una cū medio: quemadmodū qui per clipeū percuſſus. Neq; enim clipeus pcuſſus, percußit, Sed ambo euenit, ut percuterentur.*

Expō. Quandoquidem in tactu, atq; guſtu nihil eorū, quæ extra, rationem eius per quod habet. Opus autem eſt & ipſum per quod in his reperiri. Ne abſq; medio primum ſenſorium: vt & iam dictum fuit: a proprio ſenſibili affectum, ad iudicandi actionem illam, obtuſum, atq; hebes reddatur. Vel in his itaq; ipſum per quod: licet non extraneum, attamē adnatum requiritur: quod animatum, vt dictum fuit, eſſe debet: & ex ea animatū vita, quæ ſentiendi vim habeat. Hac enim ratione qū primo ſenſorio cohęrere, atq; ei adnatum dici poſſet. Affici namq; quadam ratione oportet vel primum ipſum ſenſorium a ſenſibili. Quemadmodum illi indicāt exceſſus, qui ſenſibilem affectionem reddunt. Sed ita tantum, vt ad actionem excitetur: nam excedens affectio impedimento eſt. Excedit autem vbi abſq; medio fuerit, eius quod ſenſibile eſt in primum ſenſorium effectio. Quodnam igitur eſt in guſtu, & tactu id per quod? Lingua quidem inquit in guſtu. Tota vero caro in tactu. Atq; hæc deinceps dijudicat, ac determinat, cum ita ſcripſerit.

OMNINO *autem uidetur & caro, et lingua, quemadmodum aer, & aqua, & ad uiſum, & auditum, & odoratum ſeſe habent: ita ſeſe habere ad ſenſorium, ita eorum unūquodq;. Ipſum autē ſenſoriē ſi tangatur: neq; ibi, neq; hic fieri ſenſus poſſet. Exempli gratia ſiquis corpus albū ſupra oculi poneret extremum. Qua etiam patet, quod intus ipſum tangibilis ſenſorium. Sic namq; eueniret, quemadmodum in alijs. Quæ ſi ponātur ſupra ſenſoriū nō ſentit. Sin autē ſupra carnē ſentit. Quare mediū eius quod tangendi uim habeat caro,* 116. particula.

Vnumquodq; quidem eorum philoſophus dixit, tametſi de duobus tantum antea mentionem fecerit, de aere, atq; aqua. Aut quoniam tribus ſenſibus ipſa miniſtrare dixit. Aut quoniam per particulam illam, eorum non aerem, & aquam interpretari debemus: ſed ſimpliciter pellucida, & ſonos, atq; odores perferētia. Tria vero iſta non ſolum in aere, atq; aqua reperiūtur, ſed & in alijs. Eodem autem modo ſeſe habent cum his, caro, & lingua. Quatenus & hęc quoq; media exiſtunt: & rationem eius per quod ſubeunt. Quoniam ſcilicet, quatenus hæc quidem cohærent: illa vero extranea ſunt, minime ſimilis eſt proportio. Quapropter nequaq; carnem ita omnino ſenſu carere dicere debemus, quemadmodum aqua. Neq; enim hac ratione ſimilitudo adeſt. Sed quatenus & caro ipſa eius reſpectu, quod primo ſentiendi vim habet, ipſius per quod rationem ſubit. Qua etiam ratione, vt ab Ariſtotele dictum eſt patet, quod intus ea exiſtit vis, quæ ipſius tangibilis ſentiendi poteſtatem habet. In corde namq;, vt & alibi dictum fuit, collocata eſt. Expō.

TANGIBILIA *quidem igitur ſunt, differentiæ corporis, quatenus corpus. Dico autem differentias, quæ elementa determinant. calidum, frigidum, ſiccum, humidum. De quibus diximus antea in ijs, quæ de elementis.* 117. particula.

De quibus dixit, quod poſitæ ſupra carnem ſenſibiles ſunt. Ex his autem, vt & iam diximus, vnum genus naturæ tangibilium determinat. Quod corporum effingendorum, quatenus corpora vim habet. Haud tamen ſimpliciter. Sed qualia ſunt elementa, quæ ex differentijs ea determinantibus indicauit. Quatenus itaq; corpora paſſionibus obnoxia. Quæ huiuſmodi ſunt, vt gigni, atq; interire queant. Horum namq; principia quatuor illa ſunt elementa. Atq; horum differentiæ, primo paſſibiles illæ qualitates. De quibus in libris de elementis ſe locutum eſſe aſſerit. Nam ita eos, qui de ortu, atq; interitu inſcripti ſunt, appellat. Expō.

SENSORIVM *uero quod eorum tangendorum uim habet: & in quo qui dicitur tactus ineſt primo: quæ poteſtate huiuſmodi eſt particula.*

118.particula. IPSVM *nanq; ſentire pati quoddam eſt. Quare quod facit ipſum actu, huiuſmodi illud facit, cum poteſtate eſſet. Quapropter quod eodem modo calidum, aut frigidum, aut durũ, & molle non ſentimus, ſed excellentias. Quippe cum ſenſus quaſi medietas quædam ſit, contrarietatis, quæ in iis, quæ ſentiendi uim habẽt. Et propter id iudicat ſenſibilia. Quod nãq; medium iudicandi uim habet.*

Expõ. Poſteaquam tangibilium genus philoſophus definijt: ex hoc & quod tangendi vim habet, determinat. Quod nanq; poteſtate tale, quale ipſum tãgibile. Quoniam prope formam eius quod cognoſci debet: ſemper quod actu cognoſcẽdi vim habet, pmanet. Quod vero ſentiendi vim habet a ſenſibili mouetur: ex ſeipſoq; nequaquam ſufficiens eſt. Vnde & pati quadam ratione ipſum ſentire exiſtit. Licet haud tanquam id, quod corrũpitur: ſed potius tanquã id, quod perficitur. Quare neq; ſimpliciter pati eſſe dicimus: ſed quadam ratione. Omninoq; ita pati, vt quod aliunde perficitur. Poteſtateq; eſt, quod tangendi vim habet: non autem actu. Id nanq; illud eſt, quod tãgit. Fit autem quod ſentiẽdi vim habet ab ipſo ſenſibili actu tale, quale illud propter illam formæ excellentiam, quæ ab eo, in ſenſorio gignitur. Quoniam actio, quę iudicandi vim habet: atq; perfectus ille prope formam ſtatus, intrinſecus ortum habet: atq; ex rationibus ſenſibiliũ, quæ eorum ſubſtantiam ſequuntur, fiunt. Neq; enim tanquam impreſſio, aut adumbratio quædam, extra infertur cognitio, & ipſius cognitionis terminus. Sed ſenſorium a ſenſibili affici neceſſe eſt. Afficitur nanq; quod poteſtate huiuſmodi eſt, nondũ autem actu. Quo itaq; pacto pote eſt ſenſorium cum paſſibile ſit, nõ & ipſum paſſibiles qualitates actu participare? Quod ſi particeps iã ſit, quonam pacto iam ſecundum eas patietur? At non quod eodem modo calidum, inquit, & alia ſentiet: ſed exceſſus. Atq; hac ratione a diſſimili patitur. quippe cum ſenſus quaſi medietas quędã ſit. Siue ſenſum ſenſorij loco poſuerit: ſiue & ipſa ſubſtãtia, quę ſentiẽdi vim habet, non ſimpliciter, ſed quædam ſit medietas. Quia media illa vtatur ſubiecta ſenſorij temperatione.

EST *enim ad utrunq; eorum alterum extremorum.*

119.particula. ET *oportet, quemadmodum quod debet ſentire album, & nigrum. neutrũ eorum actu eſſe. poteſtate autem ambo. Ita ſane & in alijs, & tactu, neq; calidum, neq; frigidum.*

120.particula. PRAETEREA *uero, ut uiſibilis, & inuiſibilis erat quodã pacto uiſus. Eodẽ modo et reliqui oppoſitorũ.*

Expõ. Medium quod calidum excellit: quemadmodum quod frigidum ſit. Cum itaq; rurſum cenſet, quod tangendi vim habet, neq; calidũ eſſe, neq; frigidũ: haud ita intelligit, vt omnino eorum expers dicat. Sed tanquã id, quod ex ambobus medio quodam modo mixtũ ſit.

SIC *& tactu tactilis, & intactilis. Intactile autem eſt, quod habet omnino paruam differentiam tangibilium. Quẽadmodum euenit aeri: & tangibilium exceſſus: quemadmodum quæ corrumpendi uim habent.*

Nanq; in refrigeratione, quod haud calidus aer ſit, tactu ſentimus: & eum qui paruam habeat caliditatem, & eum qui excellentem.

DE *unoquoq; quidem igitur ſenſuũ, dictũ eſt, adũbrate.* 121.particula.

Expõ. Diligentius nanq; ab eo, in libro qui de ſenſibilibus inſcribitur: qui proprius de iis eſt, hæc traduntur.

VNIVERSALITER *autem de omni ſenſu oportet ſumere.*

Vbi ſingillatim de vnoquoq; ſenſu conſiderauit: cõmunẽ ſermonem de omni aggreditur. Atq; hic quid illud ſit, quod eam habeat vim, vt ſenſum tanquam ſenſum determinare poſſit, tradit: & quanã ratione ſimpliciter cuiuſq; ſenſus ſenſorium formetur, atq; effingatur

QVONIAM *ſenſus quidem eſt, quod uim habet recipiendarum ſenſibilium formarum, ſine materia. Vt cera, annuli ſine ferro, & auro recipit ſignum. Sed non quatenus æs, aut aurum.*

Quod ſubſtantia quædam ſenſus ſit, recipiendi vim habens, perſpicuum eſt. Quoniam autem vel multæ aliæ quoq; huiuſmodi ſunt: nũc quod propriũ eius, quę ſentiendi vim habeat, traditur. Quod extra ab aliquo affici, exiſtit. Ita vt a ſeipſa omnino haud excitetur ad contemplationem eam, quæ actu ſit. Vt intellectus, & ſciẽtia, & opinio, & ipſa iam imaginatio. Verum quãdoquidem cognitio omnis, quæ ſecundum actum exiſtit, forma eius quod cognoſci debet, determinatur: atque ita, vt haud patiatur, ſed agat: agitq; non efficiendo: ſed iudicando, atq; complectẽdo. Alię nanq; actiones, quæ cognoſcendi vim habent: ex propria perficiuntur ſubſtantia: dum formam eius quod cognoſci debet, ex ſeipſis emittunt. Hæc autem actio, quæ ſentiendi facultatem nacta eſt: ſenſibili etiam extrinſecus collocato indiget: quo formã eius quod cognoſci debet, actu eliciat. Vnde & paſſibilis dicitur, & eam habere vim oſtenditur, vt formas recipiat: quippe cum illis aliunde accedẽtibus, atq; ab alijs perficiatur. Quod ex eo apparet, quod cum extrema ſit, inſtrumento vtitur: atq; ita, vt neq; ipſa valeat, quo ad vſum ſatis ſuperq; ſibi eſſe poſſit: neq; inſtrumentum habeat, quod inſtrumento vtenti vitę ſufficiat: atq; adeo ipſum antea aliquid a ſenſibili pati debeat. Quo vna cũ illa paſſione quæ aliunde, & extrinſecus fit, viuax quoq; excitetur actio. Quoniam inſtrumentum, quod corpus eſt ſenſibiliter viuens, actionem illam habet, quæ pati queat. Illa vero quę vtitur abſq; vlla affectiõe agit: cũ ſenſibilium rationes intrinſecus emittat: & ita, vt cũ actione illa inſtrumenti, quæ paſſibilis eſt, conueniant. Iuxta quas, vt dictũ fuit, cõprehẽdit, atq; iudicãdo agit. Eã itaq; vim habere dicitur, vt formas recipiat: & affici quoq; ab eo, quod colorẽ, aut ſaporem, aut ſonum habeat, eam datum fuit: quia eius inſtrumentum ab iis affici debeat, non ſine ſignificatione quadam formarũ, quæ in iis receptæ fuere. Quemadmodum enim actio, quæ in agente eſt, formæ quæ perficitur conueniens eſt: ita & affectio, quæ ſecundum formas ſit, conuenẽtiam cum iis, quę agunt indicat: atq; ſignificatio illa formæ ab ipſo ſenſibili ſenſorio adeſt. Quęq; in ipſo agit vita, quęq; paſſibili illa actiõe iuxta rationes in ſenſorio exiſtentes vtitur, puram iudicandi vim habentẽ promit actionem: cum hęc neq; patiatur, neq; aliunde for-

mas

mas recipiat. Intus nanq; ipſa gignitur cognitio. Quare & prope id quod cognoſci debet ſtatus, atq; permāſio ſit. At pati, atq; ipſas ſubire formas, & in eas conuerti ſenſus dicitur: quia ſenſorium extrinſecus illas recipit ſignificationes, quę cum forma ſunt. Licet non ſine actione id faciat. Nam formas ſine materia recipit. Neque enim forma, ſed id omne quod forma affectum ſenſibile eſt. Quemadmodum autem eſt iuxta formā, ita & ipſum intelligit ſenſus ſecundum formā: & iuxta eam cognoſcitur. Ipſum itaq; etiam ſenſorium formæ ſignificationem recipit: & ſenſus prope formam permanens quod ſenſibile eſt, cognoſcit. Ita igitur cera auri annuli ſignum recipit: nō quia aurum recipiat: neq; quia ab auro patiatur: ſed ſolam recipiens imaginem: quippe cum ab eo, quod imagine affectū eſt patiatur.

EODEM *autem modo & ſenſus uniuſcuiuſq; ab habente colorem, aut ſaporem, aut ſonum patitur. At haud quatenus unumquodq; eorum dicitur: ſed quatenus huiuſmodi, et ſecundum rationem.*

Patitur quidem ſenſus, quia ſenſorium in prim s patiatur: dum in propriam excitatur actionem: & patitur ab vtroq;. At haud quatenus eorum vnumquodq; dicitur. Nanq; vtrunq; ſecundum formam agit, & ſenſus eum recipit actum, qui forma prouenit. Haud tanquam is, qui circunſcribatur: vt ſi albeſiat, aut ſonum reddat: aut dulcis, aut calidus efficiatur. Neq; enim hac ratione afficitur. Sed tanquam is, qui ex albo, aut ſono, aut, quolibet reliquorum cognoſcendo agit. Patiq; dicitur, quia cum ſenſorium actum illum extrinſecus receperit, tūc & ipſe quoq; ſenſus excitatur. Tametſi enim corpus calefiat: attamen haud in ipſo calefieri formę receptio collocata eſt. Sed quia iuxta calidi formam cognoſcendo agit. Quoniam inſtrumentum, tanquam id, quod calidum redditum ſit, ſenſibile, non autē, quod ſentiendi vim habeat, ſit. Quare licet perficiatur ab albo, quod cernendi facultatem habet, attamen non in affectione, paſſioneve vlla, ſed in illa albedinis ſecundum formam actione, iudicium collocatum eſt.

122. particula. SENSORIVM *autē primū in quo huiuſmodi uis.*

Expō. Senſorium quidem in vnoquoq; ſenſu diuerſum exiſtit. Id vero in quo, quod commune cum quolibet ſenſu, de quo nunc ſermo habetur primo: viuax iure ſpiritus eſt. In quo huiuſmodi eſt vis. Hoc eſt communis ille ſenſus, qui omnium comprehendendorū facultatē habet. Qui haud quidā, ſed ſimpliciter ſenſus eſt: quippe qui cū omnibus agat: atq; totus in ſeipſum contrahat.

EST *quidem igitur idem. Ipſum uero eſſe diuerſum. Magnitudo nanq; quædam eſſet, quod ſentit. Haud tamen quia ſentiendi uim habeat. Neq; ſenſus magnitudo eſt, ſed ratio quædam, & uis illius.*

Erat quidem anima illa, quæ viuacis inſtrumenti, quatenus tale effingendi vim habebat: quæ formæ rationem illius reſpectu obtinebat: neq; id mirum, cum ex ea abſoluatur. Eratq; præterea anima, quę ipſo tanquam inſtrumento vtebatur. Actus nanq; eius & hæc quoq; exiſtebat, atq; quę ex inclinatione ad illud vergente, quia eo vtebatur determinata, atq; definita erat. Quippe cum vnum & quod vtitur, & inſtrumentum quoq; ipſum ſit: quia vnius quoq; vtriuſq; eſt actus. Ita, vt vnum, atq; idem ex ambobus fiat. Ipſo vero eſſe maxime differunt, atq; inter ſeſe diſiūcti ſunt: in primis illud quod vtitur, & ſenſorium: quod illud eſt, quod ſentit. Atque id prætereà quod ſentiendi vim habet duplicem obtinet cauſam. Alteram quidem a materia ſtantem: quam tanquam magnitudo, atq; corpus requirit. Alteram vero formam ſequentem: quæ ipſum tanquam huiuſmodi inſtrumentum, quod viuax ſit, ea afficit vita, quæ ſentiendi facultatem obtineat. Neq; enim hæc magnitudo eſt: multoq; minus anima illa, quæ vtitur, magnitudo dicenda eſt. Sed ratio quædam, atq; vis illius exiſtit. Alteraq; eiuſmodi eſt, vt ipſum poſſit inſtrumentum effingere. Altera vero dum illo vtitur proprie perficitur. Quæ ratio proprie, non autem forma dicta fuit. Forma nanq; impartibilis eſt. Illa vero conuoluta eſt ſubſtantia. Huiuſmodiq; vita illa, quæ anima iā dicitur. Cæterum quoniam multæ tum viuaces, tū naturales ſunt rationes, iure ratio quædam vita illa, quæ ſentiendi vim habet, dicta fuit. Quæ etiam merito ſenſorij vis quædam eſt. Altera quidem iuxta quam viuaciter mouetur: altera vero tanquam illa, quæ mouendi vim habeat. Motus nanq; eius actus eſt, quod poteſtate ſit. Vel vis itaq;, atq; poteſtas ea quoq; eſt, quæ in eo quod mouetur, & in mouente reperitur. Verum de vi, ac poteſtate in quarto, eorum quæ naturalia ſequuntur, determinatum fuit.

MANIFESTVM *præterea ex his, & propter quid interdum ſenſibilium exceſſus corrumpunt ſenſoria. Si nanq; uehementior ſit, ſenſorij motus, ſoluitur ratio. Id autem erat ſenſus.* 123. particula.

Ipſa quidem vita, quæ ſentiendi vim habet, cum eā Expō. habeat vim, vt oppoſitas formas cognoſcat: & cum ad vtranq; partem eodem modo ſeſe habeat: haud attamen ita, vt ab vtraq; definiatur: ſed quia ambæ illæ agendi facultatem obtineant: ideo & in inſtrumento naſcitur conuenienti: quod eadem etiam ratione, ea præditus eſt poteſtate, vt ab vtriuſq; formæ ſignificatione recipere queat. Vnde & in medietate quadam vita illa ſentiendi vim habens, collocata eſt. Quæ tamen haud eminet: ſed recipiendi facultatem obtinet. Quæq; haud puræ eſt actionis: ſed eius, quæ cum affectione commixta ſit. Si itaq; affectio, eam corrumpat medietatem, quæ conſtituendi vim habet: idque propter exceſſum vtriuslibet extremorum eieueniat: corrumpitur & ſenſorium, quatenus ſenſorium. Et ſoluitur ratio, vt Ariſtoteles inquit. Quę quidem ratio ipſe ſenſus eſt. Nam vbi corruptum fuerit, quod non ſine quadam conuenientia, atq; proportione ſua recipiendi vim habet: & eam quoque vitam interire neceſſe eſt: quæ eam obtinet vim, vt inſtrumenti, quatenus inſtrumentum exiſtit, curam ſubeat. Quæ quia illud definiat perficitur: quæq; vtitur. Si id quoq; additum ſit, vt ex eo tantum perficiatur: quod vtatur. Quoniam ſi haud ita res ſeſe habuerit: ſed aut ſeparabiles obtineat actiones: quēadmodū nauta a naui, quatenus homo: aut primo in perpetuo ſubſiſtat, atq; nitatur corpore: cū amplius hoc vſa nō fuerit, ſoluetur. Verū haud ſimpliciter.

QVEMADMODVM *& ſymphonia, & tonus, cum pulſantur uehementer cordæ.*

Interdum quidem & hę inciduntur: cum vel ſimpli

citer euertitur ſymphonia. Interdum autem impeditur ſolum concinentis actio, propter percuſſionis vehementiam. Proprie vero, atque cõuenienter ſeſe id exempli habet, reſpectu illius conuenientiæ inſtrumẽti, quæ corporata eſt. At haud illius vitæ reſpectu, quæ ſentiendi vim habet. Quæ nequaquam eſt ſymphonia: ſed ſymphonia ſe exornat, atq; effloreſcit.

124. particula. *ET PROPTER quid plantæ non ſentiunt, cum habeãt aliquam particulam animatam, & patiantur aliquid a tangibilibus. Nanq; frigeſiunt, & caleſiunt. Cauſa enim, quia non habent medietatem, neq; huiuſmodi principium, quo recipiant formas ſenſibilium.*

Expõ. Manifeſte tum quęſtio propoſita fuit: tũ cauſę quoque inuentio explicata. Quæ ex corporata proprietate, tanquam ab ea, quæ cum materia ſit: & ab ipſa vita, tanquã ab ea, quæ a forma ſtet, ſumpta fuit. Illud quidem enim non habere medietatem: propter corporatã illam conuenientiã, quæ inter extrema exiſtit, intelligẽdum eſt. Principium autem illud, quod recipiendarũ formarum vim habeat, propter vitam illam, quæ ſentiendi facultatẽ obtineat. In qua & qua ratione facultas illa recipiendi, accipiatur, iam dictum fuit.

SED patiuntur cum materia.

Id autem eſt, dum determinantur qualitatibus: atq; ex eis formam, figuramve adipiſcuntur. Nequaquam vero in eam excitantur actionem, quæ ſecundum eas, cognoſcendi vim habeat. Ac quemadmodum actio, vt ſecundum formã, aut vna cum forma exiſtit, ita & affectio, paſſiove cum materia. Licet enim compoſitũ ipſum in primis caliditate, dũ caleſit, determinetur: attamen & compoſiti quoq; materia id patitur. Ac quemadmodũ ipſa præcipue materia a ſubſtantialibus perficitur formis: ita & cõpoſita perficiuntur qualitatibus.

DVBITARET autem aliquis, utrum pati poßit aliquid ab odore, quod impoßibile ut odoret. Aut a colore, quod non poteſt intueri. Eodemq; modo & in alijs. Sin aũt, quod odorabile odor: ſiquid facit odoratum, odor facit. Quare ex ijs, quæ nõ poſſunt odorari, neq; poteſt quicquam pati ab odore. Eadem autem ratio & in alijs. Neq; ex poßibilibus. Sed quatenus habet uim ſentiendi unumquodq;.

Quia noſter philoſophus dixit, quædã, quæ ſentiendi vim nõ habeant pati: & ex his alia quidem cum materia: quemadmodum quę caleſiunt, ac frigeſiunt. Alia vero ſine materia: quemadmodum cera, quæ ſignũ illud recipit, quod in annulo eſt, ſine auro, aut ferro, quiaq; pati & ſenſum quoq; dixit: ex dubitationibus, atq; ſolutionibus, quæ nunc propoſitæ ſunt, affectionũ differentiã diiudicat, atq; illarum quoque effectionum quæ affectiones immittunt. Aliæ quidem enim alterãtes, atq; commutantes id, quod recipit agunt. Patetq;, quemadmodum quæ alterantur, dum recipiunt, patiuntur. Quemadmodum quæ tinguntur, dum colorantur, patiuntur. & quæ bonum aliquem odorem ex ijs, quæ prope collocata ſunt, aſſequũtur. & quædam, quæ dulcia, aut calida redduntur. quæ meliorem habeant ſonũ: vt chorda, quæ intenditur, aut remittitur. Aliæ vero iuxta ſolã formã agunt: & cum alicuius formæ abſq; vlla affectione ſint, in id, quod recipere poſſit, abeunt. Quemadmodum cerã iam dixi, ſignum aſſequi. Atq; adhuc purius aer ita aſſequitur lumen: & omnino quæ inter ſenſoria, atq; ſenſibilia media ſunt, hac ratione ſenſibilis actum perferunt. Hoc nanq; pacto, coloris actũ pellucida perducunt: eius quod ſoni emittendi vim habeat, quæ ſonum, cuiuſq; quod odorabile, quæ odorem perferre queũt. Quod ſi & lingua, & caro media ſunt, habebimus tum in ſaporibus, tum in tangibilibus, quæ actionem, tanquam perferendi vim habentia, recipiẽt. Verum hic ita, vt ſentiendi quoq; hæc facultatẽ obtineant, licet ſecundo loco. At effectiones quędã ſenſibilium ſunt, quatenus ſenſibilium. Cum quod recipiendi vim habeat, ſenſibile fuerit. Siquidem mutuo hæc inter ſeſe referũtur, atq; agunt. Nam quod ſentiẽdi vim obtinet, ſenſibilis ſentiendi vim obtinet. Senſibileq; ei, quod ſentiendi vim habeat, eſt ſenſibile. Agit itaq; tanquam ſenſibile in id, quod ſentit. Tanquam vero color, & tãquam ſonus, is quidem in id quod pellucidum: ille vero in id, quod ſui perferendi facultatẽ obtineat. Agitq; hac ratione, licet neq; quod intuetur, neq; quod audit, adſit. Nam non quia aliquid reuera agat, agere dicitur: ſed quia recipiatur mutuus eorum actus: cum actu reddium ſit pellucidum, aut huiuſmodi, vt ſonũ perferat. Eius autẽ, quod ſentiendi vim habet actus, in ipſo agere collocatus eſt. Eius nanq; actio iudicãdi vim habet. Triplex itaq; effectio, atque affectio eſt. Vna quidẽ cũ cõuerſione, alteratione q; eius, quod recipit. Altera vero cum collatione, atq; tranſitu actus a forma ſtantis, qui efficiẽtis eſt: atq; acceptione, atque acquiſitione recipientis. Quæ affectio etiam propter perfectionem illam extrinſecus acceptam dicitur. Tertia vero eſt: quæ prçter acquiſitionem illam, quę extrinſecus, atq; aliũde facta fuit, & ex propria pficitur actione. Quæ affectio quoq; dicitur, propter acquiſitionem illam, quã aliunde facit. Atq; in hac tãtum ſenſus collocatus eſt. Vnde haud omnibus affectio huiuſmodi eſt, vt ſentiẽdi vim habeat. Cum hæc itaque philoſophus diiudicarit, dubitat, nunquid quod odorabile, aut odor, aliquid in id, quod ſentiendi vim non habeat, agat. Ac tãdem, quod nihil agat, colligit. Siquidem odorabile inquit odor eſt: odor vero in odoratum agit: Senſus autem quidã ipſe odoratus. Atq; ita concludit, quod quæ non odorantur, non patiuntur ab odore. Eandemque rationem & in alijs eſſe inquit. Ita, vt nihil aliud a colore patiatur, niſi quod cernendi poteſtatem adeptum ſit. Ideo infert: quẽadmodum neq; ex ijs eſt, quę fieri poſſint: ſed quatenus vim vnumquodq; ſentiendi habeat. Quãuis enim ſentire poſſit, quod audiendi facultatem habet: attamen nihil a colore patietur. Quatenus vero eam habet vim, vt ſentiat a ſono: & quod guſtare valeę a ſapore. Dilucidum aũt eſt, quẽadmodum vera ſunt, quæ hic dicuntur. Niſi haud tanquam color ſimpliciter: aut tanquam odor: ſed tanquam ſenſibile intelligatur, atq; accipiatur. Neq; enim quæ ſentiendi vim non habeãt, tanquam a ſenſibilibus patiuntur.

SIMVL autem patet, & itc. Neq; enim lumen, & tenebræ, neq; ſonus, neq; odor, quicquam faciunt corpora: ſed in quibus ſunt. ut aer cum tonitru ſcindit lignum. 125. particula.

Hæc quoq; ratio eodem ſpectat, quo & quæ antea dicta ſunt. Quod in corpora quatenus corpora ſenſibilium formæ non agunt ex ſe: ſed ſecundum ea, quæ ipſis ſubiecta ſunt. Quemadmodum tonitrus frãgit interdum Expõ.

terdum lignum:non tanquam ſonans: ſed quia ſpiritus in quo ſonus eſt,dum vehementius mouetur, incidit in lignum. Quoniam non ſolum,quatenus ſenſibilia,nihil ipſa ſenſibilia agũt:at neq; ex ſe,ita, vt aliquid ex actione illa,quæ ab ipſis prouenit concedãt. Sed iuxta aliud aliquid agunt. Quemadmodũ ſi quod coloratum alicui adiectum,deorſum compellatur. Non ſecundũ colorem eo compellitur: ſed propter grauitatem. Ac ſi caleſcat,id ei ex caliditate accidit. Neq; itaq; quatenus ſenſibile, neq; quatenus color id vnquam ageret.

A T *tangibilia, & ſapores faciunt. Si enim non, a quo paterentur inanimata,& alterarentur.*

127. particula. N V N Q V I D *igitur & alia facient? An nõ omne corpus patiendi uim habet ab odore,& ſono? & quæ patiuntur indeterminata, & non permanent, ut aer. olet enim quippe, qui paſſus ſit aliquid.*

Expõ. Videtur quidem vna cum aduerſario illud Ariſtoteles tueri,quod agant ſenſibilia,vel in ea, quæ ſentiendi vim non habeãt. ex duabuſq; rationibus, quod verum eſt,declarat. Quoniam & tanquam ſenſibiles aliquando ſenſibilium formę agunt: & id in id quod ſentiendi vim habeat,dirigitur. Et tanquam non ſenſibiles etiam agunt. Atq; id eis duobus accidit modis. Nanq; aut iuxta has ipſas formas:aut iuxta ea,q̃ eis ipſis ſubiecta ſunt,aut inſunt. Quod nãq; agant ex tangibilibus in primis perſpicuum eſt:& ex ſaporibus. Caleſiũt enim, vel quæ ſine anima ſunt. Dulciaq;,atq; ſalſa fiunt,dum alterantur: vt & ipſe dicit: dum eo patiuntur modo, quo a nobis ea pati dictum fuit.

Q V I D *itaq; eſt ipſum odorari, præter ipſum pati quidquam?*

Præter illud tamen ita pati,vt aer, qui olentis perducit actum. Vtriuſq; nanq;, hoc eſt medij, atq; eius quod ſentiẽdi vim habeat, formalem recipit actionẽ.

N V N Q V I D *ipſum quidem odorari, ſentire?*

Hoc eſt: non iuxta eam ſolam, quæ extra, conſiſtit actionem:ſed & iuxta propriam. Siquidem ipſum ſentire cum cognitione agere, eſt.

A E R *uero patiens, celeriter ſenſibilis fit.*

Pellucidum quidem collectum recipit ab illuminãte actum. Quod vero ſoni,atq; odoris perferẽdi facultatem obtinet non collectum. Quoniam ita actum hũc recipit,vt antea quidpiã patiatur. Paſſio uero in tẽpore fit,licet cum celeritate. Aer itaq; patiens,aut ita,vt antea actu paſſus ſit: quemadmodum qui odorem perducit:aut ita, vt aliunde odorabilis actum recipiat: ſenſibilis fit. Interdum quidem cum & ipſe odorabilis effectus,atq; reddens ſit. Omnino vero odorabilis actum, ad odoratum perducens. Vtriq; autẽ horum modorũ, nõ is qui ſentiendi vim habeat: ſed qui ſentiri queat, atq; ſenſibilis ſit, effectus eſt. Quoniã intus nõ hinc propria actione iuxta ſenſibilis formã vis illa cõſiſtit.

SECVNDI LIBRI FINIS.

IOANNES FASEOLVS LECTORIBVS S. P. D.

VOBIS haud ſane mirum uideri debet ſi,cum ad ſecundi libri exitũ uẽtũ ſit:uel ulterius particularum numerum progredi uideritis. Nam dum ueſtris commodis ſeruire ſtudeo,iſtis ab ipſa re,atq; antiqua ſcribendi cõſuetudine alienos numeros adijcio. Quos nequaquam admouiſſem:niſi eos a noſtris doctoribus perſæpe citari:atq; ita uos facile ſententias inuenire, animaduertiſſem. Verum Arabes: quos his primo uſos audio: cum longius ſecundum harum tractationum librum produci arbitrati eſſent: ſuarum illarum particularum ſeriem in tertium quoq; traduxerunt. Quod mihi quoq; faciundum ueſtra,atq; adeo noſtrorum doctorum,cauſa fuit. Licet omnino rem aliter ſeſe habere nouerim. Nam ex omnium græcorum ſententia,quibus multo magis hac in re,quam Arabibus credendum eſt,is ſecundi libri finis eſt. Vnde & aliud poſtea particularum initium: ſi huiuſmodi debeat eſſe diuiſio: ponendum fuit. Quare neq; ulla hanc ob cauſam, uos admiratione affici:neq; me accuſare debetis. Ceterũ quando rẽ omnẽ iam uobis notã dico: ad ea,quæ ſequuntur: quæ perpulchra ſunt: me paro. Valete.

NOBILISS. ATQVE ORNATISS. VIRO IOANNI BAPTISTAE CAMPEGIO EPISCOPO MAIORICENSI IOANNES FASEOLVS S. P. D.

QVOD neq; in hoc omni uolumine, neq; in ullo præcedentium librorum mihi contigerat: id niſi tui aliquam notitiam habuiſſem, hoc in loco profecto contigiſſet. Meum nanq; propoſitum fuit: & eius auſpicijs opus totum foras dare: cui in primis res omnis deberi uideretur: & unumquenq; librum ei ſeparatim dicare cui præcipue conuenire poſſet. At ſi & quæ hic tractentur, conſideremus: & nobiliſsimi, atq; illuſtriſsimi uiri Chriſtophori de Madrucio Tridenti epiſcopi, raras, atq; præclaras animi dotes ſpectemus: uix in toto terrarum orbe, quenquam: qui hac in re cum eo ſit comparandus: abſq; ulla dubitatione reperiemus. Primus uero, atq; ſecundus harum tractationum liber quibus melius quadrare poterant? cum alter bonarum literarum ſtudioſis: alter ſtudioſioribus præſtantiſsimi tui, ac mei doctoris auditoribus datus fuerit? Quæ haud nempe ob id præter omnium fere conſuetudinem nunc a me facta fuere: quo ac ratione permultorum beneuolentiam mihi conciliare uellem. Sed, ut ſæpenumero ijs, qui mecum familiarius uerſantur, oſtendi: ea huiuſce rei extitit cauſa: quod philoſophiæ ſtudia, quæ aliquando ita uiguerunt: ut eorum præſtantiam, atq; excellentiam ne cogitatione quidem conſequi queamus: multos ab hinc annos tantum iacturæ feciſſe uidētur: ut uix in priſcum nitorem, atq; antiquam dignitatem ea unquam reſtitutum iri ſperandum ſit. Cuius ſane calamitatis initium eo tempore factum fuit, quo diuina illa Ariſtotelis, Theophraſti, Eudemi, aliorumq; ſimilium ingenia periere. Verum poſthac cum Alexander, Ammonius, Themiſtius, Simplicius, alijq; doctiſsimi uiri florerent: eadem illa quaſi conualeſcere, atq; in aliquem gradum adduci ceperunt. Quod uel ijs quoq; tēporibus eueniſſe ſuſpicari poſſumus: quibus Carneades illi, Critolai, Clitomachi, Mneſarchi, huiuſmodiq; non pauci extitere. Qui cum a Varronis, Ciceroniſq; ætate haud admodū ſeiuncti fuerint: & tunc quoq; multum philoſophiæ tributum credere poſſumus. Cæterum quando poſt tempora illa multum, diuq; tum in Italia, tum in Græcia pugnatum eſt: ideo tunc omnia fere bonarum artium ſtudia: quibus bello ualente nihil magis aduerſum eſt: funditus prope perijſſe aſſerere poſſumus. Quæ licet antehac ſe extollere, ac quaſi reuiuiſcere perſæpe conata ſint: attamen id nunquam eis ante noſtram hanc ætatem datum fuit. Atq; adeo cum omnino depreſſa, ac deſerta iacerent: ab eis, qui tunc ipſis auxilium ferre noluerunt: in multo deteriorem conditionem, quam illa, in qua reperiebantur, eſſet, adducta fuere. Nam tum ex noſtris quidā bonarum literarum penitus ignari: tum barbari illi in medium progredi, auſi ſunt: qui hæc adeo corruperunt: ut nihil iam illius ſuæ dignitatis, atq; ſplendoris obtinerent. Quæ quidem omnia, quoniam animo, atq; cogitatione perſpiciebam: id mihi faciundum uiſum fuit: quod alij nonnulli: quorum id forſan munus erat: hactenus facere noluerūt. Qui cum præclara quædam in philoſophia literarum monumentis tradidiſſent: uel pudore, uel timore, de ijs, qui hanc omnē, aliaſq; permultas facultates barbarie, atq; imperitia ſua deturparunt: uerbum nullum fecerunt. At mihi hæc nequaquam diſſimulanda uiſa ſunt. Plus nanq; apud me ualet beneuolentia illa, qua bonarum literarum ſtudioſos proſequor: quam uel Auerrois, uel Alberti, uel Egidij, uel Burlei uel Sueſſani, uel aliorum non paucorum: de quibus me nonnunquam mentionem facere pudet: autoritas. Aduerſus quos quoniam quædam omnino dicenda erant, neq; ea unum iu locum facile congeri poſſe uidebātur: ideo illud factum eſt, ut cuiq; libro ſua fuerit epiſtola attributa. Verum cum & in ea, quam ad bonarum literarum ſtudioſos conſcripſimus: eorum patefactus fuerit error, qui Latinorum ſcholam ſequuntur: et in altera Auerroem, atq; Arabes penitus relinquendos oſtenderimus: nunc iam illud reliquum eſt: ut tui exemplo ad bonas literas, ad optimos, atq; probatiſsimos quoſq; autores, mortales quidem omnes: ſed eos in primis, qui alijs uel naturæ, uel fortunæ muneribus, præſtant: accendamus. Quo hæc quæ præclara nempe ſunt: et animi ornamentis, quæ præclariora exiſtunt: magis nitere faciant. Vbi & illud perbelle cecidit: quod liber ille in quo de noſtræ animæ uiribus: & de diuino illo atq; immortali agitur intellectu, tibi dicandus fuit. Quod non forte fortuna, ut plerunq; in noſtris iſtis rebus euenire ſolet: ſed Dei Opt. Max. nutu, atq; uoluntate factum eſſe mihi perſuadeo. Nanq; ut unus ille exiſtit tot ornatus dotibus: quod uix cogitatione comprehendere, nobis datum eſt: ita tu is, unus es: quem in ampliſsimo ſummæ dignitatis gradu collocatum, preſtantiſsimus his philoſophiæ ſtudijs, diuinarumq;, atq; humanarum rerum cognitioni, ui xq; præterea tui ſimilem alterum, eo omni tempore quo in ijs occupatus fui, operam nauaſſe noui. Tu is es, qui cum græcarum literarum uim perſpiceres: in earum notitia nemini ſecundus eſſe uoluiſti. Tu quo ad philoſophiæ faſtigia melius, atq; perfectius peruenire poſſes: non ſolum præclariſsimum his temporibus peripateticorum principem M. Antonium Paſſerum diu audiuiſti: ſed et acutiſsimum Abbratum tibi aſciuiſti. Tu exercitatiſſimo Bargæ operam dediſti. Tu deniq; tua diligentia, aſsiduitate, & rara erga hæc ſtudia uoluntate, omneis in tui admirationem concitaſti. Expergiſcimini itaq; expergiſcimini, qui uel ad ſacrarum, uel ad profanarum rerum gubernacula ſedetis. Vobis hunc ante oculos proponite. Quæ horum ſtudiorum dignitas, atq; amplitudo ſit, conſiderate. Quid uel unius clariſsimi uiri exemplum præſtet, cogitate. Beatas ſane eas fore reſp. quorum principes philoſophiæ ita inſeruierint: ut uere philoſophi appellari poſsint: a Platone diuine traditum eſt. Quid igitur hæc iam negligitis? Nonne & uos beatitudinem omnem, & ut per uos alij eam adipiſcantur, optatis? Hunc itaq; præ oculis ſemper habetote. Quantopere qui hunc uel ſemel uiderint, ad bonas omneis arteis hoc exemplo incenſi, atq; inflammati ſint, cognoſcite. Tuq; ornatiſsime, atq; ampliſsime uir, quā debes mente, atq; animo lætitiam, & uoluptatem concipe. Nam licet ea maxima, atq; rariſsima ſint: quod nobiliſsima in urbe, clariſsima ex familia, atq; ampliſsimo patre natus in tanta rerum omnium dignitate ſis: attamen te eo animo, ijs moribus, atq; ea doctrina ornatum eſſe, ea omnia ſuperare uidetur. Verum, quando tuæ me iam longius uirtutes protrahunt: mihi ipſe moderabor: atq; ita finem faciam: ut quos ad omnem laudem incitaſti, te tua præſtanti benignitate amplecti: meq; in horum numero ſi unquam tibi dignus uiſus fuero, reponi; etiam, atq; etiam rogem. Vale.

SIMPLICII COMMENTARIVM

IN TERTIVM DE ANIMA ARISTOTELIS, IN DVAS PARTEIS DIVISVM.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

PARS PRIMA.

QVOD *autem non eſt ſenſus alius præter illos quinq;.*

PRæcipua quidem Ariſtotelis in tertio hoc libro mens eſt, de ea loqui anima: quæ deligendi vim habeat. Id autem eſt, de ea, quæ rationis particeps, atque intelligens in mortalibus reperitur. Quoniam & in tractatione hac tota, de anima iſta, quę in mortalibus extat, cõtemplari propoſuit: quippe cum ex ea & ad præſtantiores illas forſan nõ ſine aliqua proportione attrahẽdi ſimus. Neq; minima ex parte id ab ea præſtetur, quę in his rationis particeps exiſtit. Cum itaq; in ſecũdo libro permulta de anima illa tradiderit: quæ cum alijs quoq; animalibus nobis communis eſt: nunc in tertio præcipuũ ſibi propoſitum proponit de ea agere, quę rationis particeps ſit. Orditur autem a ſenſu: tum quo continuum ſermonem ſuum, cum ijs, quæ antea dicta fuerunt, efficiat: tum quo comparando facilius diuerſitatem animę rationem habentis illius reſpectu contemplemur. Prętereaq;, quo & quodnam rationis veſtigium ad ſenſum accedat, conſideremus. Quoniam ipſum impartibile: ipſum quadam ratione inſeparabile: & id, vt ſuipſius percipiendi vim habeat, ſenſui cum anima commune uidetur, et ille etiam intellectus qui in rerũ actione verſatur, ſenſu vti videtur. Inueſtigat autem philoſophus vel in ipſo principio, nunquid alius præter quinque in ſecundo libro enumeratos, ſenſus ſit. Vt ne cum & ex inductione, rationis eorum reſpectu diſcrimen conſiderauerimus, dubij ſimus: tanquam & alius quiſpiam nobis ignotus iam relictus fuerit. Ac quoniam ſcientię munus eſt: quatenus fieri poteſt: formas omnes eorum quę cognoſci debent comprehendere. Vtile q; illud prætereà eſt, comprobari ſenſum omnem ſuipſius percipiendi vim habere. Quoniam viſus colorem hunc intuens, id quoq; ſentiat, quod eum cognoſcat. Neq; enim ratio ea eſt, quæ primo cognoſcendi vim habeat. Quandoquidem particulare, atq; atomũ illud eſt, quod cognoſci a ſenſu poteſt. Neq; alius vllus ſenſus hanc habet vim. quoniam nulli ex alijs quatuor id datum fuit. Non eſt autem alius præter quinq;. Ita vt & propter id neceſſarium ſit, nequaquam alium præter quinq; relictum eſſe ſenſum. Ne eo ſcilicet propriũ vniuſcuiuſq; conſenſu percipiamus. Videturq; aut ſolum, aut in primis ſenſui illi, qui animalis rationis particeps exiſtit, id philoſophus tribuere, ut ſuipſius quadã ratione cognoſcendi vim habeat. Ideoq; & in tertio libro id in medium affertur. Intellectus nãq; in primis, ac ſecondo loco rationis proprium, vt ſuipſius cognoſcendi vim habeat: atq; eius vitæ, quę a corporibus ſeparabilis eſt. Corpus enim propter partitionem, cum aliæ alibi eius particulæ collocatæ ſint, nequaquam eã habet vim, vt in ſeipſum conuerti queat. Quare ſenſu rationis ſpeciem, atq; formam referente id agit: qui licet haud omnino: at quadam ratione ab omni corpore diſſolutus eſt. Vnde itaq; probatur, quod alius præter quinq; ſenſus nõ ſit? Neq; enim ex inductiõe fides fieri poteſt. Plura nanq; nobis immanifeſta, q̃ manifeſta animalia ſunt. Tum quidẽ mortalia. Tum vero quæcunq; cœleſtia reperiũtur. Neq; vero ex elemẽtis id pręſtari poteſt: ita, vt proprie ſenſus vnicuiq; vnus cõcedatur: & vapor ille præterea ſit: cui odoratus aſcribi ſolet. & ignis quidem conueniat viſus, aeri autem auditus: reliquiſq; reliqui, aquæ guſtus, ac terrę tactus. Neq; enim a ſolo viſu, ſed & a tactu quoq; ignis tanquam calidus cognoſcitur. Haud notum itaq; eſt, nunquid & alia quoq; quæpiam in eo reperiatur qualitas, quam nos ignoremus: quia is nobis deſit ſenſus qui eius percipiẽdæ, atq; comprehendendæ vim habeat. Vnde igitur quod quinque ſoli ſint ſenſus Ariſtoteles comprobat? Ex viuaci illa perfectione, quę in nobis eſt: & ex ſenſorijs, quæ non deſunt. Deeſſe nanq; ſenſus aliquis poſſet: aut quia debilis, ac quaſi arida vita illa facta ſit: quę nequaquam omnibus agere queat; aut quia inſtrumenta deficiant: quæ ipſa ſunt ſenſoria. Si itaq; vita adſit perfecta: neq; vllum ex ſenſorijs deſit: par, atq; cõueniens, atq; adeo neceſſarium eſt, vt his omnes adſint ſenſus. Quo autem pacto nobis perfecta definietur vita: atq; ea quę in mortalibus reperitur: de qua ſermo eſt? Quãdoquidẽ motus intus initiũ facit. Primuſq; natura motus ſecundũ locum eſt: in ijsq;, quæ ita mouentur perfectio mouentis vitæ inueſtiganda eſt. Verum haud in ijs, quæ ex aliqua tantum parte id agunt, vt oſtrea: ſed in ijs, quæ ſeipſa tota mouentur. Neq; in ijs, quæ indeterminate mouentur, vt vermes, & pulices: ſed in ijs, quæ determinate. Neq; in ijs, quæ anguſtum habeant, quod determinatum, vt formicę, & apes: ſed in ijs, quę vim ad intelligendum, atq; excogitandum aptam, atq; accommodatam præ ſe ferant: & in ijs præſertim, quæ rationi obtẽperare queant: quæq; a ratione dirigi, atq; ita aſſueſcere, vt quę ab ea conſtituuntur perſpicere valeant. Haud parum autem & vita quoq; illa, quæ ſentiendi vim habet, obtinet perfectionis. Quæ hanc quoque habet aptitudinem: vt cum ea quæ omnino ſeipſa præſtantior, atq; excellentior, coniungi queat. Id nãq; excellentiæ etiam inditiũ eſt. Si itaq; hæc quidem perfectiſſima eſt: ex ſoliſq; quinq; illorum ſenſuum formis hæc definitur: neceſſarium quoq; alium nullam reperiri ſenſus formam. At nequaquam me illud nunc dicere ſuſpiceris: quod in ijs, quę rationem participant, vita illa tantum, quæ ſentiendi vim habeat, perfecta ſit. In profunditate nanq; perfectio collocata eſt. Nanq; hæc quidem perfectiſſima eſt: & quæ in alijs rationi audit: & quæ determinatum illud præ ſe fert: quod ad excogitandum atq; intelligendum promptum, ac paratum,

nō autē in anguſtū redactum ſit. Imperfectū nanq; iam eſt, quod in anguſtum redactū: & quod indefinitum: & quod ſecundū locum moueri non poteſt. Quod tamen huiuſmodi eſt, vt haud tanquam id, qđ prięter naturā, ſed tanq; id, qđ ſecundum naturam, quę extremo in loco poſita vitæ ſunt, atq; non ſine quadā tum obſcuritate, tum imbecillitate viuunt, definire valeat. Vnde & ſecundū naturam id imperfectum eſt: & eam obtinet poteſtatem vt formas totas definiat Quod quidem igitur, quatenus ad vitæ perfectionem ſpectat, in perfectis nullus deſiderari poſſit ſenſus, ſatis ſuperq; expoſitum fuit. Reliquum autem eſt, vt conſideremus, nunquid inſtrumētum quodpiam, quod deſit, defectum hunc prębeat. Verum quoniam inſtrumentum quod ſentiendi vim habeat, aut ex omnibus elementis mixtum eſſe neceſſe eſt, aut ſimplex: inueſtigandum iam eſt, ex quibuſnam ſimplicibus ſenſoria conſtare poteſſit. Quibuſq; ſenſibus ſimplicia, & quibus quod mixtum ſit, dandum eſt: & vtrum omnia ſenſoria, quæcunq; reperiri poſſunt, in perfectis animalibus inſint. Quo neq; inſtrumentorum defectu ſenſum quempiam deficere, noſcamus. Quandoquidem igitur per quædam media prima ipſa ſenſoria: non autem ſine medijs, a ſenſilibus mouentur: perbelle ex ijs, quę in medio collocata ſunt, ſenſoriorū naturam certis quibuſdam motis philoſophus noſter aſſequitur. Nam cum eam vtrunq; habeat vim, vt ſenſibilium actum recipere queat: mediaq; ipſa quaſi innate, ac non ſine continuitate actum ad ſenſoria perferant: ſuam cum illis innatam naturam, atq; permanentiam indicāt. Exempli gratia pellucidum eſſe oportet, quod eam habet vim, vt viſibile ipſum recipiat. Vtriq; igitur id inerit, medio, atq; ſenſorio. Neq; ſine quadam conuenientia tranſitus ille ex altero fitita, vt vlla abſq; vi, & ſua ex natura fieri videatur. Ideoq; fere cum cōtinuitate, atq; naturæ coniunctione fieri dicitur. Quare medium cum ſenſorio ſimilitudinem obtinet. Quæ igitur media ſunt? Alia quidem in nobis poſita: vt in tactu, & guſtu. Alia vero extrinſecus: vt in alijs ſenſibus. Ex ijs vero quæ in nobis, alia quidem circa ſuperficiē: quæ in media omnino mixta ſunt. Quoniā mortaliū animaliū natura ſolido, atq; reſiſtenti indiget propugnaculo: quod haud facile patiatur: licet neq; immobile eſſe debeat. Quapropter haud ſimplex; ſed mixtū id exiſtit. Ex illis autem medijs, quæ extrinſecus locata, duo ſunt ſimplicia, quę eam habent vim, vt ſenſibilium actionem perducant, aqua, & aer. Aut ſi mixta fuerint, horum omnino alterum in mixtione excellit. Neque enim ex terra conſtare valet: quia ea immobilis eſt: & cum difficultate quicquā patitur, aut eos recipit actus, qui ab alijs veniunt. Neq; ex igne, propter eius agentem vim: quæ eam habet vim, vt alia moueat: atq; alijs potius quæ ſua ſunt largiatur: ꝗ aut vt ab alijs moueatur: quęq; in illis ſunt recipere queat. Quo igitur pacto mixtū illud mediū exiſtit, quod in nobis reperitur: & cū quod terrenū ꝓxime excellat: tāgibiliū, atq; guſtabiliū ſenſibiles recipit actiones? Nunquid quoniā viuax eſt: & leue, atq; aptum ab ea redditur vita, quæ in nobis eſt. At quo præterea pacto fax illa, quæ in aere apparet pellucida eſt, atq; ſonum perfert? Nunquid quoniam ignis ille elementaris eſt? Videtur autem nunc ignis qui comburendi vim habet, atq; admodum feruet, dimitti. Tanquam id, quod ex ſe ſenſorium non ſit. Quo fax, quæ in aere exiſtit, haud comprehenſa ſit. An id quidem commune cum omnibus. Nihil nanq; abſq; caliditate ſentiendi vim habet. Quod vero comburendi facultatem obtinet, nihil ſentit. Quoniam itaq; duo ex ſimplicibus media ſunt, aqua, & aer. Sit nanque & quod elementare in aere, aut commune quid. ex proximis, & ſenſoria. Habemus autem vtrunq;, quæcunq; perfecta exiſtimus animalia. In perfectis itaq; animalibus non ſolum perfecta ineſt vita: ſed & inſtrumentorum nullum deeſt. Neq; ſenſus itaq; vllus deeſſe poterit. Quod ſi ita ſeſe habeat: quinq; tantum erunt ſenſus. At pręſtantiſſimus ille Iamblichus multa nobis immanifeſta animalia eſſe opinatur, tū diuina, tū nobiliora. Qui recte illud quoq; dicit: quod nequaquam opus eſt ex inductione ſenſuum numerum comprobari. Nam neq; Ariſtoteles inductione nititur. Sed in vitæ perfectione ſuæ rationis vim omnem collocat: & in eo, ꝙ nullo nobis opus ſit ſenſorio. Qui cœleſtium quoq; ſenſum preſtantiorem fatetur: & abſq; vlla affectione concedit: ita vt intus totus excitetur: nihilq; ijs, quæ extra mouent, indigeat: ſed ipſe ex ſeipſo, & quo permaneat, atq; ſit: & quo ſenſilia cognoſcat, ſatis ſuperq; ſibi ſufficiat. Nunquid igitur plures quam quinque propter hunc cœleſtium ponendi ſunt ſenſus? Profecto potius is cum illis connumerandus non eſt: tanquam cauſa eſt ijs, qui inde deducti, ac deriuati ſunt. Ac tanquam is qui eam habeat vim, vt hos omnes comprehendat. Quandoquidem neq; communem ſenſum, qui in nobis eſt: tanquam ſextum quinq; illis adnumeramus: licet inſeparabiliter ijs adiunctus ſit. Neq; vllam id aliam ob cauſam facimus, niſi quia eam habet vim, vt communiter comprehendat. Multo itaq; magis quod ab omnibus ſeiunctum eſt: quodq; ſeparabiliter, ac tanquam cauſa complectendi vim habet, adnumerandum nō eſt. Pręterea neq; ſimpliciter diuerſus ab his quinq; cœleſtium ſenſus eſt. Diuerſitas nanque in rationibus collocata eſt. ex rationumq; diſcrimine & in ſenſibilibus quoq; extat. Cœleſtis vero ſenſus haud ea ratione diuerſus: ſed modo. Neq; enim plura ibi reperiuntur ſenſilia, ꝗ quæ a nobis comprehendi poſſunt. Tota itaq; eius, quod propoſitum fuit, demonſtratio, huiuſmodi quædam mihi eſſe videtur: quę vitę perfectioni inhæret, atq; nititur. In ijs attamē animalibus, quę neq; offenſionem paſſa, atq; oblæſa ſint, neq; ſeſe præter naturam habeant. Atq; ea etiam id ratione confirmatur: ꝙ nullum ex inſtrumentis deſit. Quod haud ex inductione: ſed ex natura eorum inſtrumentorum, quæ ſentiendi vim habeant, a philopho comprobatum fuit. Nam duo quidem ſimplicia ſunt: quæ in ijs ſenſibus in vſu ſunt: qui quæ procul nouerunt. Mixtum autem illud tactui datur. Quandoquidem vel totum mortalis animalis corpus mixtum aſſerere licet. Reliquum vero iam illud eſt, vt neceſſario, gradatim, ac pedetentim dictionem hæc declarantem, interpretemur.

QVOD *autē nō eſt ſenſus alius præter quinq;: dico autē* 128. particula.
hos, uiſum, auditū, odoratū, guſtū, tactū, ex his crederet aliqs.

Hęc quidē, vt geometrice loquar, quæſtionis pro- Expō.
poſitio eſt. Suæ vero orationis confirmationem hinc philoſophus orditur.

SI ENIM *eius omnis, cuius ſenſus tactus, & nunc habemus ſenſum. Omnes nanq; ipſius tangibilis, quatenus tangibile affectiones, tactu nobis ſenſibiles ſunt.*

Quandoquidem

Quandoquidem quatuor ſolæ ſunt primæ paſſibiles qualitates, caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, ex quibus aliæ fiunt: vt in libris de ortu, atque interitu dictum fuit: quarum omnium comprehendendarum tactus vim habet: quandoquidem & primas illas omneis percipere valet. Tangibilia autem cuncta, quatenus tangibilia paſſibilibus figurãtur qualitatibus: vt & in octauo naturalis auditionis libro id expoſitum fuit. Vnde dilucidum iam eſſe poterit, quemadmodum vere illud ſumptum fuit, omnes tangibilis affectiones, quatenus tangibile exiſtit, tactu cognoſci. Quod ſi tactus, qui extremus, atque infimus ex ſenſibus eſt, tangibilium nullum dimittit ignotum: omnino forſan & vnuſquiſque reliquorum propriorum ſenſibilium nullum non percipiet. Id nanque ei conſequens eſt, quod ab Ariſtotele cum poſitione pronunciatum fuit. Idque illud fuit: Si enim eius omnis, cuius eſt ſenſus tactus. Id nanque haud allatum fuit. Sed & alia quoque quædam quæ antecedunt, adducta fuere. Quia inquit, ſi deficit aliquis ſenſus, neceſſarium eſſe & ſenſorium quoque deeſſe. Præterea & tertium illud, quod in medio confirmat. Et ſi nullum deeſt in nobis ſenſorium. At communiter pluribus his omnibus quæ ſumpta fuere philoſophus reſpondendo inquit. Omnes itaque ſenſus habentur ab ijs, quæ imperfecta non ſint. Si nanque non deeſt nobis ſenſorium: quod tertio loco ex illis quæ ſumpta fuere, collocatum fuit: quia aut abſque medio ſenſibilia ipſa: aut per aerem, & aquam mediam ea percipimus: habemuſque & quod tangendi vim habet: & mediorum illorum vtrunque, neque ſenſus iam deeſſe poterit. Quandoquidem poſitum fuit, quod ſi aliquis ſenſus deſit: & ſenſorium quoque nobis deeſt. Hacque ratione ad ſecundum illorum, quæ ex poſitione præceſſerunt: quod illud fuit neceſſe ſiquidem deſit aliquis ſenſus & ſenſorium quoque nobis aliquod deeſſe, allatum illud fuit, omnes itaque ſenſus habentur ab ijs, quæ haud imperfecta ſint. Adprimumq́; quod illud eſt. Si enim eius omnis, cuius eſt ſenſus tactus, & nunc ſenſum habemus, id ipſum quoq; adductum fuit: omnes nempe ſenſus habentur ab ijs quę haud imperfecta ſint. Quandoquidem ita comprehenduntur omnes, vt nullum omittant ſuorum, atque conuenientium ſenſibilium. Ex eo vero, quod tactu & nunc nos ſenſum habeamus eius omnis, cuius eſt ſenſus tactus: illa particula, & nunc, quæ addita fuit, illud indicat: q & antea in demonſtrationem trahebatur: quod ſcilicet ſoli quinque ſint ſenſus. Tactum nanque ita perfectum poſſidemus, vt nullum ex tangibilibus dimittat ignotum. Quod ex eo philoſophus confirmat, quod omnes affectiones tangibilis, quatenus tangibile: tactu nobis ſeſe ſenſibiles præbent. Siquidem, vt dictum quoque fuit, eam obtinemus vim, atque facultatem, vt primas illas ſimplices qualitates, atque illas omnes quæ ex earum mixtione effectas paſſibiles dicimus, tactu cognoſcere queamus. Si itaque tactus tangibilia omnia cognoſcit, neceſſarium & aliorum ſenſuum vnumquenq́; eam habere vim, vt propria omnia ſenſibilia comprehendere valeat. Recte itaque omnes contineri dicuntur ſenſus in ijs, qui quinque illos habent. Quippe cum neque plures ſint, & vnus quiſque nihil ſuorum ſenſilium, atque ſibi conuenientium ignotum dimittat.

NECESSEQVE, *ſiquidem deficit aliquis ſenſus, & ſenſorium aliquod nobis deeſſe.*

Id quidem ſecundum eſt, vt iam dictum fuit, ex ijs quæ præceſſerunt, complexum. Qua vero ratione neceſſe eſſe dicatur, par, atque conueniens eſt, vt inſtemus. Propter quam enim cauſam, licet qui cernendi vim habet ſolus ſenſus deficiat: poteſt fit vel aerium quoddam eſſe viſus inſtrumentum: non adeſt id ei, qui auditum habeat? Ita, vt ſenſorium quidem ipſi adſit: viſio vero abſit: quæ haud eo æque vtatur: atq; illo quod cernendi vim habeat. Nunquid igitur duplex eſt ſenſorij defectus: alter quidem cum nequaquam ſubiectum adſit corpus: quod deficienti ſenſui vtile ſit? Quemadmodum ſi nullibi ſit ex ſe in quibuſdam animalibus aer, aut aqua immixta. Alter vero defectus eſt, cum ſubiectum quidem adſit: ſed haud exempli gratia, tanquam viſibile. Neque enim fruſtra, & tanquam cernendi vim habens ſubſiſteret, in eo quod cernere, intuerive aptum non ſit. Nunquid autem & in perfectis animalibus verior iſta exiſtit ratio? Vnde & nobis, non autem ſimpliciter Ariſtoteles dixit: ſi deſit ſenſus, & ſenſorium quoq; deeſſe. Nobis inquam, qui quinq; ſenſus habemus. Nanq; ſi alius vllus ſit ſenſus: corpus etiã aliud aliquod haberet ſenſoriũ. Vel his iuxta aliud aliquod vteretur. Aliud vero inſtrumentariũ reperiri ſenſoriũ impoſſibile eſt. Quandoquidem neq; aliud vllum reperitur corpus, quod interitui obnoxium præter quatuor illa ſit: neque cœleſte corpus tanquam inſtrumẽtum diuinę illi ſuæ ſubſtratum animæ eſt. Neque enim illud ipſa reſpicit, tanquam quæ vtatur: ſed tanquam id, quod eius totum ſit. Verum neque iccirco hæc ita ſeſe habere exiſtimes: vt ex aliquo alio ſentiendi vim habeant. Vel in perfecta nanq; vita, aliqua poſſet eſſe vis, quæ ea vteretur. Quapropter neceſſarium eſt: quibus hæc non adeſt, non tamen ob aliquam lęſionem, aut imperfectionem, neq; ipſum ineſſe inſtrumentum. In perfecta nanque vita omnes adſunt vires, atq; facultates. Naturaq; conuenienter omnia concedit inſtrumenta, niſi pręter naturam animantia ipſa priuata fuerint. Cum contra præſente vi, atq; facultate ipſum deſit inſtrumentum. Quamobrem neq; vſquam iudicatum fuit, deficiente ſenſorio, ipſam deficere ſubſtantiam, quæ ſentiendi vim habeat. Sed econtrario ſi ſenſorium nõ deſit, neq; ipſum ſenſum deeſſe aſſerimus. atq; in nobis id in primis apparet: qui quinq; ipſos habemus ſenſus, perfectiq; ſumus: vtpote qui motu etiam ſecundum locum certo, atq; determinato, moueamur.

ET *quæcunq; quidem ipſi tangentes ſentimus, tactu ſen-* 129. par-
ſibilia ſunt, quę habemus. Quæcunq; vero per media, et haud ticula.
ea tãgẽtes ſimplicibus interuallis. Dico autẽ, ut aere, et aqua.

Tertium id ex ijs, quæ ſumpta fuerunt, eſt. Ex quo Expõ.
& ſe confirmaturum, philoſophus ſperat, neque ſenſorium, neque ſenſum nobis deeſſe. Quandoquidem enim neceſſe eſt, aut dum nos ſenſibilia tangimus ſenſu fieri, aut per media. Diuiſioque hæc huiuſmodi eſt, vt nihil reperiatur medium: aliterque fieri non poſ-

ſit. Quoniam enim ſenſus vita eſt, quæ cognoſcendi facultatem obtinet. Corporaque ea, quę extrinſecus collocata ſunt, cognoſcere valet: & per ſenſorium quod corpus exiſtit id aſſequitur: quod quidem ſenſorium ea figuranir vita, quæ cognoſcendi vim habet: ideo neceſſarium ſenſorium ipſum, aut ſenſibilia ipſa tangere: aut per alia quædam corpora media ſenſibilia ipſa percipere, atque comprehendere. Neque enim id in vacuo aſſequi poſſet. Quo perferatur ſenſibilis actus ad ſenſorium. Sententia nanque Ariſtotelis eſt: quod & tactus per medium fiat. Verum haud ita, vt extra ipſum ſit medium: ſed in nobis reperiatur. Ita, vt & ipſum eam vitam, quæ ſentiendi vim habeat, viuat. Licet alterum ipſum præcipue ſit ſenſorium. Si illud itaque reſpiciamus, quod primo tangendo ſentit: neque tactus ipſe abſque medio exiſtit. Quatenus autem ad id ſpectat: quod ſimpliciter, ac quacunque ratione ſentiendi vim habet, ſine medio exiſtit. Ac forſan ille qui appellatur cõſenſus in nobis fit. Quando quę in nobis ſunt ex tactu ſentimus: cum aliqua frigefacta, aut calefacta fuerit particula: præcipuumque illud ſenſorium vim ſuam ad patientem, atque affectam particulam adpellit. Vitam igitur, quę tangendi vim habeat, animalia omnia adepta ſunt. Vitam vero illam, quæ per media ſua ſentit ſenſilia, licet ea non tangat: haud omnia. Quæq; id etiam obtinent: haud tamen iccirco ſenſilium omnem comprehendunt proprietatem. Neque enim quæ odorandi vim habent, & audire quoque valent. Neque quæ ſoni cognoſcendi facultatem obtinent, erga colorem etiam ita ſeſe habent. Quo itaque pacto determinatum fuit, & ſimplicibus interuallis, atque his aere, & aqua, quæ medijs vtuntur, cognoſci? & quod cum animalia vtrumuis eorum habuerint: vnumquodque eorum comprehendere poterunt: quæ per ea ambo media ſenſilia fuerint? Ita nanque philoſophus inquit. Quæcunque vero per media, & haud ea tangentes, ſimplicibus interuallis. Dico autem, vt aere, & aqua. Quod quidem igitur per duo hæc ſola media, aerem atque aquam, ipſe parumper progrediens demonſtrabit. Illa vero particula, vt, adiecta fuit, cum dixit. Dico autem, vt aere, & aqua. Quo, vt opinor, illud demonſtretur: quod haud duo hæc ſola ſimplicia in medio collocata ſunt: quæ ſenſibilium actum ad ſenſorium perferant: ſed & quę cuiuſmodi iſta ſunt. Quemadmodum & fax illa, quæ vt aer eſt. & quæ compoſitæ quidem formæ ſunt: ſed exuperat aer, aut aqua: cuiuſmodi oleum, & vinum, & nebulæ exiſtunt.

HABET *autem ſeſe ita: ut ſiquidem per unum plura ſenſilia, diuerſa quæ inter ſeſe ſint genere, neceſſe eum qui habeat huiuſmodi ſenſorium, amborum ſentiẽdorum uim habere. Vt ſi ex aere eſt ſenſorium: & eſt aer, & ſoni, & coloris. Sin autem plura eiuſdem, ut coloris & aer & aqua. Ambo nanque pellucida. & qui alterum eorum habet ſolum, ſentiet quod per ambo.*

Si per vnum ex duobus illis medijs, qualecunque illud ſit, plura ſenſilia in ſenſorium agere poſſunt: quæ diuerſa, inquit, inter ſe genere ſint: ita, vt ſub diuerſos ſenſus incidant. Neque enim omnino genere diuerſa ſunt, calidum, & ſiccum, cum ambo tangibilia ſint. Sed color & ſonus. Quoniam alter viſibilis: alter vero audibilis. Amboque tamen vel per aerem, quemadmodum & per aquam ſenſilia ſunt. Redolenſque præterea ſenſilium genus per vtrunque ex medijs his agit. Neceſſarium itaque eſſe philoſophus inquit, eum qui habeat huiuſmodi ſenſorium, aqueum inquam, aut aerium, aut quod ex altero horum elementorum exceſſu formam adeptum ſit: vtriuſque ſentiendi vim obtinere. Atque ita ſane loquitur, vt de duobus genere diuerſis verba facere perſpiciatur. Nam hanc ob cauſam, amborum, dixit. Iccircoque, & duo quædam attulit, inquiens. Et eſt aer ſoni, & coloris. Verum propter quam cauſam, quod iam dicebamus, talpa non intuetur, cum aerem habeat, quo audit? Curque & purpura non audit, cum id habeat, quo odoratur, ſiue aer, ſiue aqua exiſtat? Quoniam, reſpondebo, neque certum omnino eſt, neque ſimpliciter verum affert, quod dictum fuit. Sed in perfectis tantum animalibus valet. Vnde, vt dictum fuit, de nobis etiam ſermonem philoſophus habebat. De nobis inquam, quoniam, & quæcunque ipſi tangentes ſentimus, dixit. Nam cum nobis perfecta ea adſit vita, quæ ſentiendi vim habet: neque inſtrumenta quæ ad tactum ſpectant profecto deſint. Neque enim animal abſque hoc eſſe poſſet. Cumque neque illa deſint inſtrumenta, quæ in perfectis animalibus ad eam pertinent vitam, quæ eorum percipiendorum vim habet, quæ per media comprehenduntur: licet alterum tantum mediorum adſit: attamen illi omnes, qui per media ſuam exercent actionem illo vterentur: ut exempli gratia, aqua, & aere, qui extra exiſtit. At cum haud adhuc oſtenderit, quod non ſola ſimplicia ſunt inſtrumenta, quæ in nobis reperiuntur: quæ ſenſibus illis, qui per media comprehendendi vim habent, auxilium ferunt: ſed ex inductione tantum illud ſumpſerit, quod duo ſint media, aqua, & aer: nunc ſenſorium quidem aliquando vnum tantum ponit. Quod illud eſt, per quod plura illa, atq; diuerſi generis ſenſilia cognoſcuntur. Idque facit Ariſtoteles dum ſcribit. Vt ſiquidem per vnum plura ſenſilia, & quæ ſequuntur. Ita, vt plura ſint huiuſmodi media: & per vtrunque eadem cognoſcantur: vt color & per aquam, & per aerem. Quod & tanquam verius dijudicat, præſertim cum & cauſam quoque admoueat. Nam ambo pellucida eſſe inquit. Neque enim quatenus, aer, aut quatenus aqua coloris perferendi vim habent: ſed ex illa pelluciditate. Statuit autem in prima illa poſitione noſter philoſophus, eum qui vnum illud habeat, quod plura, atque genere diuerſa perferre queat: eam habere vim, vt ambo quæ genere diuerſa ſint, ſentire valeat. Ita, vt de duobus quemadmodum dictum fuit, verba faciat. At in altera poſtea poſitione ſtatuit, eum, qui vtrumuis ex medijs habeat, illud ſentire per vtrunque ſenſibile ſit. Verba nanque illa in extrema particulæ poſita, dum per ambo dixit, ita interpretanda ſunt: vt is, qui alterum eorum ſolum habeat, illud ſenſu percipiat: quod per ambo etiam percipitur. Itaque, vt illud per vtrunque ſeparatim accipiamus: non autem tanquam ſimul. neque ita, vt ex eo, quod ex ambobus conſtat. Perfectæ nanque illi vitæ, & quæ intuendo agere poteſt, ſatis ſuperq; eſt, ſi vel vtrumuis tantũ pellucidorum adſit,

130. particula. SIMPLICIVM *autem ex duobus his ſenſoria ſolum ſunt, ex aere, & aqua. Pupilla quidem enim aquæ. Auditus uero aeris.*

Expõ. Quia illud ſuperius Ariſtoteles ſumpſit, duo tãtum eſſe media, aerem, atq; aquam: vult & ſenſoria ex his duobus ſolis ſimplicibus conſtare. Quandoquidem tactus ſenſorium compoſitum eſt. Ex quatuor nanq; factum eſt elementis: atque exuperat quod terrenum eſt. vna vero cum tactu comprehenditur & guſtus. Ex ijs vero ſenſibus, qui per media quędam comprehendendi vim habet: pupilla quidem aquæ, auditus autem aeris. Odoratus vero alterius horum. Ac quia ex inductione philoſophus comprobauit duo ſola in nobis eſſe ſimplicia ſenſoria: atque quia illud antea aſſumpſit, quemadmodum media duo ſunt: eadem quoque vel ratione demonſtrauit: quod inquam duo ſola ſint ſimplicia ſenſoria. Quot enim, ac qualia quæ extrinſecus ſenſibilium perducendorum vim habent: tot, atque talia, quæ in nobis illorum actum recipere valent.

ODORATVS *uero alterius horum.*

Aut quia in nobis quidem aer, in piſcibus vero aqua ſit: aut quia medium vtriuſque in omnibus ſit.

IGNIS *uero aut nullius, aut communis omnium. Nihil nanq; ſine caliditate ſentiendi uim habet.*

Nullius quidem ille eſt ignis, qui comburendi vim habet. Communis autem omnium ignis ille, qui elementorum naturam refert. Sin autem hæc ita ſeſe habent: & ſimplicia iuxta id, quod excellit, dici poſſent ſimplicia. Nanque totum animal in vnoquoque mortalium ex quatuor conſtat elementis: & omnis præterea eius particula. Quare & ſenſoria quoque conſtabunt.

TERRA *uero aut nullius, aut in tactu in primis mixta eſt ſingillatim.*

Nullius quidem illa ſimplex eſt. At in compoſitis reperitur, quæ admodum excellit. Quemadmodum in oſſibus, & crinibus. In tactu vero in primis ſingillatim mixta eſt: quoniam & in alijs quoque: ſed haud perſpicue. Apparet autem tanquã exuperans in tactu. Atque ita, vt alia quoque manifeſtentur. Nam id ſenſorium eorum proprium eſt, quę ſentiendi vim habẽt.

QVAPROPTER *relinqueretur nullum eſſe ſenſorium, præter aquam, & aerem.*

Hæc quidem dictio videtur quaſi ad aliam referri, propter coniunctionem illam εἰ, qua græci vtuntur: & vſus hoc loco Ariſtoteles eſt. Nequaquam tamen ad ea omnia refertur, quæ antea dicta ſunt. Neque enim ad ea pertinet, quæ de tactu, allata. Sed ad eam refertur dictionem, quæ ſuperius ſcripta reperitur. atque inde incipit. Quæcunque vero per media, & haud ea tangentes. Manifeſtiorque dictio redderetur, ſi quemadmodum Plutarchus cenſet: hypotheticam illam coniunctionem ex communi quadam ratione, in omnibus ijs, quæ præcedunt in ipſis verbis iam dictis, admoueamus. Quo ita dictio ſeſe habeat. Si autem quæcunque per media, & haud ea tan ,,
gentes, duo ſola ſimplicia interualla, aer, & aqua: tot ,,
autem & talia & quæ in nobis eſſe oportet ſimplicia ,,
ſenſoria: relinqueretur nullum eſſe ſenſorium præter ,,
aquam, & aerem. ſimplex inquam.

131. particula. HAEC *autem & nunc habent quædam animalia.*

Expõ. Hæc intelligit duo illa ſimplicia: quæ vere aut ita excellunt: vt iam mixtio non appareat. Quædam autem animalia dixit, propterea, quæ a græcis dicuntur Ζωόφυτα, hoc eſt, animalia plantas referentia: in quibus nullus eſt eorum ſenſuum: qui per media percipere poſſunt. Vnde neque aer neque aqua ſimplicia ſunt ſenſoria. Quoniam in omnibus ambo non ſine mixtione ſunt.

OMNES *itaque ſenſus habentur ab ijs, quæ non imperfecta, neque mutila.*

Id illud eſt, quod ad ea omnia aſſumpta, quæ præcepta fuere, refertur. Si enim omnis cuius eſt ſenſus tactus, & nũc ſenſum habemus: & ſi deſit aliquis ſenſus, & ſenſorium quoque aliquod nobis deſit: & ſi quæcunque ipſa tangentes ſentimus, tactui ſenſilia ſunt, quem habemus: quæcunq; vero per media, & haud ea tangimus ſimplicibus interuallis: dico autem, vt aere, & aqua: & ſi ſimplicium, ex duobus his ſenſoria ſolum ſunt, quæ & nunc habent quædam animalia: omnes nempe ſenſus habentur ab ijs, quæ haud imperfecta, neque mutila. Vbi illud obſeruandum, quod coniunctio illa nempe, aut ita nunc hic collocata fuit, vt quaſi explendi, atque ornandi vim habeat: aut ita, vt quaſi ratione colligat: quippe cum & redditionibus, & concluſionibus quoque apta, atq; accommodata ſit. At cũ verba illa Ariſtoteles admouerit, ab ijs quæ non imperfecta: manifeſtauit, quemadmodum hunc omnem ſermonem de perfectis animalibus habuit. Perfecta autem ſunt, quæ eam obtinent poteſtatem, vt diſpoſite, ac non ſine ordine quodam progrediantur. Imperfecta vero, quę eam non habent, vim, vt progrediãtur. Quæ imperfecta dicuntur, haud quia ea vita priuata ſint, quæ eorum formæ conueniat. Omnia nanque quæ eiuſdem ſpeciei eiuſmodi ſunt. Sed quia eis illa deſit vita, quæ animalium generi quatenus animalia ſunt, ineſt. Quatenus animali enim ſimpliciter, quod ſentiendi vim habet, ineſt. Quibuſcunque itaque non omnis illa ſentiendi vis adſit: ea haud quatenus huiuſmodi animalia: ſed quatenus animalia ſimpliciter ſunt imperfecta. Mutila vero dicuntur, quæcunque atoma & ab eo deſeruntur ſenſu: qui eis, quæ eiuſdem ſunt ſpeciei, conuenit. Aut quia in ipſo ortu, oblæſa fuerint: aut quia aliquo poſtea inſtrumento priuata ſint.

APPARET *enim & talpa, ſub pelle habens oculos.*

Licet enim hæc progrediendi vim habeat: attamen non intuetur. Verum id eam ob cauſam factum fuit, quia maiorem ipſius eſſe in ea, natura ſibi curam habendam putauit: quam ipſius bene eſſe. Nam talpa facie terram effodit: atq; inde nutritur. Nunquid autem haud exacta huiuſmodi cauſa eſt? quæ prouidentiam conſequentem faciat: quæ tamen pręcedere debet, tum ipſum eſſe: tum bonum illud, quod ad quæcunq; ſpectet. Verum propter animalium omnium permanentiam,

non ſolum ea eſſe dicemus, quae perfecta: ſed & extrema, & media: cum nullibi vacuum implicetur: neq; medium inter ipſum progreſſum exiſtat. Intelligendum itaq;, vt opinor, illud in talpa eſt: quod haud certa, atq; exacta priuatio eius facultatis, atq; actionis, quae cernēdi vim habet, in ea reperitur: ſed perſpicuae, atq; manifeſtae tantum poteſtatis priuatio eſt. Nanq; ipſius compos, atq; particeps eſt: ſed ita, vt tanquam per tunicas intueatur. Cuiuſmodi quoque nobis etiam conſenſus quidam luminis per palbebras fit. Neq; enim fruſtra ſub cute animali illi oculi adeſſent: niſi & ſub cuti agere etiam aliquid poſſent. ſed exiliter, atq; in tenebris ob imbecillitatem id eis datum eſt. Quemadmodum & quae noctu vagantur, id aſſecuta ſunt.

132.particula. QVARE *niſi aliquod aliud eſt corpus, & paßio: quae nullius ſit eorum, quae hic corporum: nullus deeſſet ſenſus.*

Expō. Eam ſane, quę hactenus dicta fuere, habuerunt vim: vt id ipſum demonſtrarent: ſolos inquam quinq; eſſe ſenſus: iiſq; qui hos habent, nullum deeſſe. Vnde & ita haec adducta fuere: vt quaſi concludant, atq; colligant: quae antea erant dicta. Nam ad finem vnum ſpectant. Particulaq; illa, Quare huiuſmodi eſt: vt concludendi facultatem obtineat. Demonſtrat autem & alio modo, quod a principio propoſitum fuit. Quae nanque hactenus dicta fuere, eam confirmabant quaeſtionem: quę ex perfecta vita ſentiendi vim habente, & ex illa indeficienti inſtrumentorum redditione exponebatur. Hęc vero dictio ex ipſis ſenſibilibus idem mihi nobis in memoriam reuocare videtur. Si nanq; quinque ſola ſunt ſimplicia corpora: vt in tractatione de coelo expoſitū fuit. Omneſque ſenſus circa horum ſubſtantiam verſantur: ita tamen ut quo ad qualitatem, aut quātitatem, aut aliquam nouem illorum generum (quae accidentia ſunt) proprietatem ſpectat, accedant. Subſtantia nanque huiuſmodi eſt, vt ratione, atque intellectu, non autem ſenſu comprehendi poſſit. Patet quemadmodum nullus deficeret ſenſus. Quinque nanq; hi ſenſus eam habent poteſtatem, vt quinque illa corpora, quo ad proprietates ipſis conuenientes ſpectat, cognoſcant. Si itaque neq; corpus eſt aliud vllum, praeter illa quinque, vt iam demonſtratum fuit: neque paſſio, quae vllius ſit eorum corporum, quae hic reperiuntur. Vbi illud adnotandum eſt, quod paſſiones philoſophus intelligit, formas illas, quae poſt ſubſtantiam accedunt: & circa eam collocatae ſunt: vt figuras, & magnitudines, & motus, & colores, & ſonos, & odores: quae formae ſunt aliis ſubſtantialibus appenſae, & propter hanc quoque cauſam in illis ſubſiſtētes: vnde & paſſiones quoq;, affectionesve vocatae ſunt. Hocque loco corpora vocat, non ſolum quae ſub lunae reperiuntur globo: ſed & quaecunque in toto mundo extant. Si itaq; impoſſibile eſt, aut corpus eſſe aliud, aut paſſio alius corporis: quia ex his omnino ſenſilia conſtent: quemadmodum ille iam confirmare poſſet, qui exactam, atq; certam ſubſtantię eorum adeptus erit ſcientiam: ex qua & conſequētia omnia qualia, ac quanta ſint cognoſceret: nullus iam deeſſet ſenſus.

133.particula. AT VERO *neq; communium pote eſt eſſe ſenſorium ullum proprium: quae unoquoq; ſenſu ſentimus ſecundum accidens. ut motum, ſtatum, figuram, magnitudinem, numerum unū. Haec nanq; omnia motu ſentimus, ut magnitudinē motu.*

A nobis iam determinatum eſt, quorumnam ſenſus per ſe ſit: a quibus ſenſorium afficitur. Quorumq; per accidens. Ita, vt ſenſibili inſint: nequaquam tamen ſub eundem ſenſum cadant. Quemadmodum viſus per ſe quidem illud bilis flauum ſentit: per accidens autem illud amarum. Nam afficitur a flauo, ab amaro uero minime. Nam id quoq; percipi dicimus: quia in bile vna cum flauo inſit. Atq; id tunc accidit cum amari ipſius proprius adſit, non ſine eo, qui antea effectus attamen eſt, ſenſus. Ita vt flauum ſpectando, & de amaro quoq; aliquid anima cogitet. Determinatū autē fuit, quēadmodum quod per ſe duplex eſt: aut praecipue, & per ſeipſum ſub ſenſum cadens: aut ſecundo loco, & fere cauſam conſequens. quod agit quidem & ipſum in ſenſorium: ſed vna cum alio, quod omnino praecedat. Quoniam rei magnitudinem, atq; figuram viſus cernit: ſed propter colorem quadam ratione afficitur tum a magnitudine, tū a figura: licet ita, vt & quae colorata ſunt vna cum colore agant. Quae quidem igitur praecipue ſecundum ſe ſenſilia, ea ſunt, quae vniuſcuiuſque ſenſus propria. Quae vero ſecundum ſe quidem, ſed quę cum propriis pręcipuis ſecundo loco cognoſcūtur, ea ſunt, quae communia dicuntur. Quae haud vno ſolo ſenſu, quemadmodum propira: ſed pluribus, aut omnibus cognoſcuntur. Cum itaque philoſophus demonſtrarit, minime vllum nobis deeſſe ſenſum: quia neque alius praeter quinque ſit: fere inſtantiam ſoluit: quae ſtatuit vel communibus proprium aliquem aſſignandum eſſe ſenſum. Tanquam ſecundum accidens vnuſquiſque ex quinque ea cognoſcat. Nam cum amarum viſus in bile ſecundū accidens ſentiat: alius eſt, qui ſecundū ſe id cognoſcat: iſq; guſtus eſt. Vnde neceſſarium eſt, & cōmunibus proprium adeſſe ſenſum: ſi alii ſecundum accidens ea percipiunt. Id autem quod ſecundum accidens ab vnoquoque eorum quinque communiter cognoſci diceret, qui ſenſum illum munire vellent. Quapropter et ita, quoq; Ariſtoteles locutus eſt. Quę vnoquoq; ſenſu ſentimus ſecundum accidens. Ita, vt id ab eis dici intelligamus: haud tamē verum exiſtere, quod ſecundum accidens id fiat. Quemadmodum cōfeſtim demonſtrat: cum tamen antea demonſtrarit, quae communia ea ſint. Ea nanque omnia motu ſentimus. Quia aut ſenſorium aliquid a ſenſibili patiatur: tanquam diſiunctum, aut collectum: aut et abſq; affectione ſecundū actum extrinſecus, dum actum ſenſibilis recipit. quemadmodum aer lumen. Anima vero quę ſentiendi vim habet ex ſenſorii affectione, vt dictum fuit, ſentit. Atq; is ille eſt actus, qui extrinſecus accedit: hicque ille animae appulſus, qui cognoſcendi vim habet. Quia extrinſecus excitatur: atq; in ea, quae extra collocata ſunt, dirigitur. A communibus quidem igitur mouetur, & patitur quilibet ſenſus. Ab iis vero, quae ſecundum accidens nulla ratione. quare quae communiter ſenſilia non ſunt ſecundum accidens ſenſilia. Neque propter hanc cauſam alium aequum eſt, requirere in ipſis ſenſum. Atq; adeo ex neceſſitate haud alius aliquis eſſet iis determinatus proprius ſenſus: quippe cum plures ipſa per ſe cognoſcant: propter affinitatem illam quam inter ſe mutuo ſeruant. Opponitur nanq; quod proprium communi. Communiſque illa vis, quae in

pluribus reperitur, nequaquam ex altera parte iis opponi poſſet, ita, vt & propria quoq; ſit. exempli gratia magnitudo motui. Quod nanq; & tanquam magnitudo in ſenſorium agat, ſenſibile ipſum: detrimentum illud indicat, quod a niue tanquam, viſui fit: vbi per immenſum agrorum ſpatium diffuſa fuerit. Pręterea q; et ſonus ille, qui ex magno lapide magis percutiat, id quoq; apertius declarat.

QVARE *& figuram. Magnitudo nanq; quædam et figura. Ipſum uero quieſcens, quia non moueatur. Numeruſq; ngatione continui, & proprijs.*

Subiecti nanq; ratione, tanquam materia magnitudine vtitur. Quemadmodum & menſæ pedem ligneũ dicimus. Quoniam ſub quali omnis eſt figura. Quo itaq; pacto, motu? Non quia ſenſilia omnino moueantur: ſed quia quod mouetur ab eis mouetur. Cum igitur magnitudinem, & figuram motu cognoſci dixerit: ipſum quieſcens, quia non moueatur, inquit. Quo explanet, qua ratione illud, motu, dictum fuit. Quoniam inquam haud quia ipſa moueantur. Ipſum nanq; quieſcens, licet non moueatur: attamen cognoſcitur. Quia tametſi ipſum nõ moueatur: attamẽ ſenſum mouet. Neque enim, vt arbitror, inquit, ex priuatione motus ipſum quieſcens cognoſci: quia non moueat: quemadmodum tenebrę viſum non mouent. Antea nanq; dictum fuit, quemadmodum omnia motu ſentimus, & ipſum etiam ſtatum. & qua ratione nunc dicatur. Haud quia ſcilicet ſtatus ipſe moueatur: ſed quadam potius ratione afficiatur ſenſorium: & ad actionem vita illa, quæ ſentiendi vim habeat, prouocetur. At neq; numerus in negatione continui, tanquam in priuatione collocatus fuit. Nanq; numerus per ſe ſenſibilis: quemadmodum ipſum vnum. atq; eam habet vim, vt ſenſum mouere poſſit. Haud vero ita cognoſcitur, ut tenebrę: quia viſus ad eas cernendas non accedat. Aut quemadmodum quod ſine ſono auditu cognoſcitur. Verum quandoquidem opponitur quod vnum multitudini: atq; ita, vt multitudo colligat ſimul illud vnum, quod continuum, iuxta vnumquodq; eorum ex quibus cõſtat multitudo. Quoniam in ſenſibilibus ipſum vnum, tanquam continuum, eſt vnum. Haud tamen in omniũ collectione, quia continuum, vnum apparet. Nanq; numerus cum vnus exiſtat: nõ ſine diuiſa illa collectione, & vnus eſt, & cognoſcitur. Nequaquam autem, tanquam continuus. Atq; id indicat illa continui negatio: quod haud tanquam ſolum vnum. Id nanq; omnino continuum in ſenſibilibus. Sed tanquam id, quod in collectione multorum, quæ huiuſmodi collocatum ſit. Ita, vt collectio continuitatem reſpuat. Illud vero & proprijs, haud ad numerum mihi referendum videtur: ſed ad id. quod ſuperius dictum fuit. Ita, vt iungas cum eo: omnia enim hæc communiter ſentimus, id & proprijs. Quoniam hæc quidem mouent, quæ communia ſenſilia. Nam hęc propria illa, vt iam dictum fuit, tanquam præcedentia, atq; agmen ducentia, conſequuntur.

VNVSQVISQVE *enim unum ſentit ſenſus.*

Præcipue quidem proprium, quod vnũ ſpecie exiſtat. exempli gratia in viſu. Vnum nanq; color, aut lumen. & ſonus in auditu. & in tactu præterea vnũ: quod ex paſſibili qualitate, aut alia quacunq; ratione determinatur. Licet commune non habeamus nomen.

QVARE *patet, quod impoßibile cuiuſcunq; propriũ* 134. par
eſſe ſenſum horum, ut motus. Sic nanq; erit. ticula.

Nanq; ſi aliquis eſſet ſenſus communium ſenſilium Expõ.
proprius, diſtingueretur, atq; diuideretur reſpectu aliorum: & nullus ante illum ſecundum ſe ageret. Nunc autem agunt, & mouentur ab ipſis. Quare ſi vllus eſſet eorum proprius: ſic alij ſeſe haberent ad illa.

QVEMADMODVM *nunc uiſu dulce ſentimus. Id autem quoniam amborum habemus ſenſum.*

Secundum accidẽs ſcilicet. Quoniam amborum habemus ſenſum. Diuerſe profecto. Nam colorem viſus, dulce autem guſtus reſpicit.

QVO *cum coincidant, cognoſcimus.*

Quo dixit, ſcilicet ſenſu: pro eo, quod eſt, ſecundum quod. Ex eo quod duos diuerſos habeant, cum concurrant. Id nanq; illud coincidant, ſignificat. Quo ſimul idẽ & tanquam flauum, & tanquam dulce nos ſentire, cognoſcamus. Quoniam flauum id, dulce quoq; exiſtit.

SIN *autem non, nullo pacto. Sed uel ſecundum accidens ſentiamus. Exempli gratia. Cleonis filium, non quia Cleonis filius. Sed quia albus. Id autem euenit filio Cleonis eſſe.*

Niſi ex concurſu diuerſorum ſenſuum, non fit amborum ſimul cognitio. Quemadmodum cum nos flauum aſpexerimus, & tanquam dulce illud idem iudicemus: Quia iam ex concurſu in eodem ſenſerimus. Hac enim ratione & quod Cleonis filius, ille qui accedit, ſit, ſcimus: quia eum admodum album eſſe viderimus. Haud attamen nunc quod Cleonis filius ſit, audimus: ſed antea in ſenſu perceepimus.

COMMVNIVM *uero habemus ſenſum iam communem, non ſecundum accidens. Nequaquam itaq; ſint propria. Nulla nanq; ratione ſentiremus. Sed ita, quemadmodũ dictum fuit, Cleonis filium nos intueri. Quæ uero inter ſe propria ſecundum accidens ſentiunt ſenſus.*

Quoniam cum intueris quod flauum eſt: & magnitudinem quoq; eius conſideras, aut motum. Agitque iam viſus iudicando, vel in magnitudinem quoq;: dum, & eius quoq; colorem cernit. Atq; id, illa particula iã, indicat. Communem autem, inquit philoſophus, communium ſenſum. Non quia in illa multorum collectione contrahendo agat: ſed quia vnicuiq; illorum multorum adſit: propter mutuam eorum affinitatem. Neque enim ita diuiſi ſunt ſenſus, vt nihil inter ſeſe commune habeant. Vnde & quod vnicuiq; proprium, & quænam ea ſint, cognoſcunt. Alio itaque modo communis dicitur ſenſus: qui in illo multorum concurſu iudicat idem & dulce, eſſe, & flauum: cum ſimul quidem circa mel, & viſus tanquam circa flauum agat: & guſtus tanquam circa dulce: neuter autem circa vtrunque: ſed alter in vnum duo contrahat. Quem communem appellamus ſenſum: quia in illo propriorum concurſu plura ſimul iudicet. Alio autem modo communis dicitur ſenſus, qui eam habet facultatem, vt communia comprehendere valeat. Quippe cum vnuſquiſque præter proprium, & commune quoq; habeat. Quemadmodum duos habere pedes communiter hominibus ineſſe dicimus, quoniam vnicuiq; ineſt. Illo autem

modo communiter digitorum quinquenarium aſſerimus numerum: quippe cum ſimul nõ ſine quadam collectione exiſtant. Concludit itaq; noſter Ariſtoteles, quod non eſt proprius vllus communium ſenſus. Nullo nanq; pacto ea ſentiremus. Sed nunquid ita, quemadmodum dictum fuit. Quia Cleonis filium hic album viderimus. At neq; ad id referre poſſumus: quod antea ſenſerimus. Nam quia eorum proprium non habemus ſenſum: nunq; ea ex ſe cognoſceremus. Quo itaq; pacto ſecundum accidens ſentiunt ſenſus?

NON *quatenus ipſi: ſed quatenus unus. Cum ſimul ſenſus in eodem fiat. ut, quod bilis amara, & flaua.*

Tametſi corporum formam referant: quoniam inſeparabiles a corporibus vitæ hæ ſunt: attamen apparet & in eis, quod commune cum illa ſubſtãtia eſt: quæ ſine corpore exiſtit. Quia incidit in diſiunctionem cõiunctio. Nanq; hæ perſpicue inter ſe diuiſæ ſunt. Vt indicat actus ille proprius vniuſcuiuſq;: q circa aliquod determinatum agit. Et abſq; vlla partitione iungũtur. Quemadmodum cõtra ſenſus, qui ea ſimul cognoſcit: quæ cum diuerſa ſint, a diuerſis quoq; ſenſibus comprehendi debent: manifeſtat. Neq; enim viſus eam habet vim, vt quod dulce eſt percipiat: neq; guſtus quod flauum. Sed tamen vnus quidam, atq; idem eſt: qui ambo ſimul cognoſcit. Neq; eum etiam fugit eorum diuerſitas: atq; amborum in eodẽ conuenientia. Iſq; cõmunis appellatur ſenſus: quippe cũ in impartibili quadam, atq; mutua omnium coniunctione collocatus ſit. Neq; enim alia ratione, q̃ cum vnoquoq;, quod vnicuiq; proprium ſit, cognoſcit. Quatenus quidem igitur diuiſi ſunt, quod vnicuiq; proprium cognoſcit. Ex impartibili vero illa eorum coniunctione: quando nõ ſolum multi, ſed vnus quoq; omnes ſunt: & quę mutua ſunt, cognoſcunt. Secundum accidens quidem cognoſcit, quatenus diuiſus eſt. Per ſe vero quatenus vnus. Hoc enim pacto, vt opinor, Ariſtotelis verba exponere debemus. Quæ inter ſe propria ſecundum accidens ſentiunt ſenſus. vt viſus quod dulce. & guſtus quod album. Quia nanq; dixit, quæ inter ſe, & quæ aliorum ſint, manifeſtauit. Non quatenus ipſi, inquit. Hoc eſt, haud cum vnuſquiſq; ipſe per ſeipſum agat. Quando & tanquam diuiſi agunt. Tunc enim neque ſecundum accidens. Sed quatenus vnus, atq; coniunctim. Nam plures illi circa id, quod proprium vnicuiq;, & in vnũ impartibile contrahuntur. Tunc enim ſecundum accidens, quę inter ſe propria cognoſcunt, dum iunguntur, atq; in vnum contrahuntur. Nam vnus ille per ſe omnia cognoſcit: illi vero tanquam diuiſi ſecundum accidens. In vnum autem rediguntur, cum ſimul fiat ſenſus de eodem. Exempli gratia de bile quod amara, atq; flaua. Opus nanq; eſt, & viſum flauum illud bilis, & guſtum amarum, ſimul ſentire. Quo cum communis ambo per ſe cognoſcat: vterq; eorum per accidens, quæ alterius ſunt, percipiat. Quod nanq; communis ambo per ſe tunc cognoſcat, indicat, dum infert.

NEQVE *enim ſane alterius ipſum dicere, quod ambo unũ. Qua propter et decipitur: et ſi ſit flauũ, bilẽ arbitratur eſſe.*

Ambo, hoc eſt, flauum, & amarum. Quoniam igitur, quod ambo paſſum ſit, haud ad alium ſenſum nouiſſe ſpectat: q̃ ad eum, qui vtrunq; per ſe cognoſcit: ideo etiã decipitur. Et ſi ſit flauũ bilem arbitratur eſſe. Tunc inquam, cum haud ambo ſimul agant: ſed ſolus viſus, propter priorem illum amborum concurſum, qui iam factus eſt. Atq; in illa prioris actione. Qui ſimul quoq; refert quod reliquum eſt ad communem. Verum ita, vt interdum id vere, aliquando autem falſo ab eo fiat.

INVESTIGARET *autẽ aliquis cuiuſnam cauſa plureis habemus ſenſus, & non unum ſolum.* 135. particula.

Communiũ ſubintelligere debemus. Perbelle nãq; Plutarchus philoſophus nouit, quod haud nunc ſimpliciter Ariſtoteles inueſtigat, propter quã cauſam haud vnum tantum habemus ſenſum, ſed plures. Huius nãq; rei alię ſunt cauſę, vt diuerſa ſenſibilium multitudo: partibiliſq; illa geniti corporis ad diuerſos ſenſus aptitudo. Sed propter quam cauſam cõmunia pluribus percipimus ſenſibus: non autem vno ſolo. At & cauſæ redditio inueſtigationẽ ipſam notã, atq; manifeſtã reddit. Expõ.

NVNQVID *quo non lateant conſequentia, & communia, ut motus, & magnitudo, & numerus?*

Quod nanq; omnibus ſenſibilibus, quatenus ſenſibilibus, inſit motus, & aliorum vnumquodq; inde cognoſcimus, quod ſenſus omnes hæc percipiant. Inde nanque ſimul q diuerſum communium vnumquodq; ab eo quod vniuſcuiuſq; proprium: & quod ita diuerſum vt communiter omnia conſequatur, nouimus.

SI NANQVE *eſſet uiſus ſolus & ipſe albi, lateret magis. & uiderentur idem eſſe omnia. quia conſequuntur inter ſe ſimul color, & magnitudo. Nunc autem quoniam in altero ſenſibili cõmunia inſunt, manifeſtum facit, quod aliud quid unumquodq; eorum.*

Loco coloris, nũc album protulit. quemadmodum ſubinferens manifeſtat. quia conſequuntur inter ſe ſimul color, & magnitudo. Et ꝓpter hanc cauſam minus nouiſſet magnitudinem: quippe quæ haud vna & cũ alijs ſenſibilibus exiſtat. cum ſolo nanq; colore videretur. Neq; enim tunc ita cum albo, vt & in nigro appareat. Sed cum colore. Cum quo idem videri poſſet: non ſolum ratione, ſed etiam ſubiecto, quia alia quoq; conſequitur tum color, tum magnitudo. At quam ob cauſam, & nunc, lateret magis, Ariſtoteles dixit, & antea quoq;. aut qua ratione lateret: cum & nunc etiam quadam ratione lateat? Nunquid quoniam & nunc exactam diuerſitatem communium ſenſilium reſpectu propriorum ex ratiocinatione, non autem ſenſu capimus, atque eligimus? Neq; enim dijudicat ſenſus: niſi tãquam genus diuerſum ſit, quod commune ab ijs: quæ propria dicuntur. Quemadmodum color ſeſe habet reſpectu ipſius albi, atq; nigri. Quod ratio arguit propter generum diuerſitatem.

QVONIAM *autem ſentimus, quia cernimus, & audimus: neceſſe aut uiſu ſentire, quia cernit, aut alio. Sed & idẽ erit ipſius uiſus, & ſubiecti coloris. Quare aut duo eiuſdem erunt: aut ipſe ipſius. Præterea uero aut & alius eſſet uiſus ſenſus: aut in infinitum progrederetur: aut ipſe quidã erit ipſius. Quare de primo id faciendum.* 136. particula.

Totum, vt iam dictum fuit, philoſophi propoſitũ, in tertio hoc libro in humanã dirigitur animam. Quapropter & a principio tanquam de hominibus inueſtigans, Expõ.

ſtigans, ad noſq; referens, ſermonem habet. Nam & nunc habemus ſenſum, dixit. & tactu nobis ſenſilia ſunt. Et ſi deſit aliquis ſenſus: & ſenſoriũ quoq; aliquod nobis deeſſe. & quæcunq; quidẽ ipſa tangentes ſentimus, tactu ſenſilia ſunt: quem habemus. Atq; quoniam perfectam noſtram ſentiendi vim habẽtem vitam demõſtraret, cum quoq; ſermonem in medium adduxiſſe videtur: quod haud plures in perfectis animalibus, q̃ quinq; ſint ſenſus. & quod neq; communium proprius aliquis ſenſus ſit. Quo quantum ad ſenſus ſpectat, nihil in homine deſiderari poſſe declaret. Verum id cum alijs quoq; permultis animalibus commune eſt. Sentire vero quod ſentimus: id ſolius hominis proprium mihi eſſe videtur. Huiuſmodi nanq; vis, quæ eſt in ſeipſam conuerti, eius eſt animæ proprium: quæ rationis particeps exiſtit. Atq; inde demonſtratur: quod ad ſenſum vſq; noſtrum, quod rationis particeps peruenit. Siquidem vel hominis quoq; ſenſus eã habet vim: vt ſeipſum percipere queat. Quod nanq; ſentit: quodã pacto ſeipſum cognoſcit: cũ ꝙ ſentiat, ſeipſum cognoſcat. Hancq; ob cauſam in ſeipſum cõuertitur: ipſumq; ſuŋpſius eſt. Ac iam multo magis, quod ſeparabile eſt a corporibus id indicat. Nam corpus omne cum alias alibi ſuŋpſius particulas collocatas poſſideat: nulla ratione in ſeipſum coire poſſet. Quod enim huiuſmodi eſt, in impartibile colligitur. Omne autẽ corpus partibile eſt. Noſter itaq; ſenſus rationis particeps eſt. Nãq; vel ipſum quoq; corpus pręclara cum ratione figuratum eſt. Atq; eſt: quod tamen Iamblichus inquit: ambiguus noſter ſenſus cum eo, qui ratione caret. Licet totus ad corpus vergat: nã & in ſeipſum colligitur. Nequaquam tamen ea ratione, quemadmodũ intellectus: neq; quemadmodum ratio. Neq; enim eam ſenſus habet vim: vt ſubſtantiã, & vim cognoſcere queat. Neq; a ſeipſo omnino excitatur. Sed ſuam tantum actionem cognoſcere valet: & quando agit. Agit autem cũ a ſenſibili quadam ratione mouetur. At cum Ariſtoteles tanquam omnium confeſſione ſumpſerit ex noſtro illo cõſenſu: quod nos ſentiamus, quod cernimus: & eodem modo quod audimus, in alijſq; eodem modo: cõfeſtim demonſtrat: quod haud aliquo vllo ſenſu id facimus: ſed eo ipſo ſenſu, quo ſentimus. exempli gratia viſu, quod videmus. Idem nanq; ſenſus in huiuſmodi ſenſu eſt: qui tum viſus, tum ſubiecti coloris exiſtit. Id autem eſt: huius coloris: qui quidem color viſui nunc ſubiectus eſt. Vndẽ quod neq; ratio ſit: quæ id per ſe cognoſcat, demonſtratur: neq; alius vllus ſenſus. Neq; enim ratio eam habet vim: vt atoma ex ſe cognoſcere valeat. Neq; alius ſenſus, qui colorem, aut lumen percipiat, reperitur. Quoniam id viſus proprium eſt ſenſibile. Quod vero eum cognoſcit ſenſum: qui eã habet vim: vt colorẽ hũc intuatur: tanquam inuenientem: & colorem quoq; qui cernitur, cognoſcere neceſſarium eſt. Vna quidem igitur haec eſt demonſtratio: quæ ex ꝓpria natura vniuſcuiuſq; ſenſus ſumpta fuit. Quæ in ꝓprium ſenſibile directa fuit: atq; in eo perfecta eſt. Altera autem ex deductione ad impoſſibile ſit. Nanq; ſi alius ſenſus ſit: qui viſum cognoſcat, quod cernat: cõſequens iure eſt: & illum cognoſci agentem: quod agit. Quod ſi vnicuiq; horum quinq; ſenſuum datũ eſt: multo magis id ille conſecutus erit: qui eam habet vim, vt non ſolum ſenſilia: ſed ipſos quoq; ſenſus cõprehẽdere valeat. Cognoſcet itaq;, aut ab alio, & is, et ille ab alio: ita, vt ex infinitate contingat euerti huiuſmodi conſenſum: cum nihil ſit primum. Aut aliquis erit ſenſus: qui eã habeat vim, vt ſeipſum cognoſcere valeat. Sin autem id ita ſeſe habet: & viſui, & vnicuiq; ipſorum quinq; id dãdum eſt. Siquidem omnino aliquis ſenſus eſt: qui ita aptus, atq; paratus eſt, vt ſuŋpſius percipiendi vim habeat. Si nanq; & tanquam rationis particeps: at & primi quoq; rationis participes erũt. Cum & fictus inſuper ille ſit ſermo: qui alios ſenſus præter quinq; illos ponit. Tum ob ea, quæ antea dicta ſunt. Ex quibus quæ perfectio in quinq; illis collocata ſit, oſtendebatur. Tum quia omnis ſenſus in primis alicuius ſenſibilis: non autẽ ipſius ſenſus eſt. Nanq; cum ipſius ſenſus ſit: et ſenſibilis quoq; ipſius, cuius eſt ſenſus exiſtit. Propriumq; aliqđ habet ſenſibile, quemadmodum & vnuſquiſq; ipſorũ quinq;. Quid igitur? nunquid ſenſui illi, qui communis dicitur, munus id præſtans dandum eſt? Vel nec quicq̃ ſolus ipſe cõmunis cognoſcit: ſed vna cum vnoquoq; illorum quinq; agens. Et viſum itaq; cognoſcit: & colorem circa quẽ viſus agit, vna cum ipſo viſu cognoſcit. Haud ad ſolum igitur communem ſpectat ſenſum: ſed & ad vnumquenq; eam habere vim, vt ſeipſum cognoſcere valeat. Licet id puriori quadã ratione ipſius communis ſit. Quandoquidem & magis indicat quod ſeparabile eſt.

HABET *autem dubitationem. Si nanq; ipſum uiſu ſentire, eſt cernere. Cernitur autem color: aut quod habet. Si intuebitur aliquis ipſum cernens: & colorem habebit ipſum cernens primo.* 137.particula.

Quãdoquidem ſenſum ipſum eam habere vim demonſtrauit, vt ſeipſum comprehendere valeat, in illo cernendi conſenſu, dum cernit: dubitat aduerſus hanc poſitionem. Quoniam nanq; quod cernitur, color eſt: aut quod colorem habet: quo itaq; pacto nõne & viſus, aut color erit: aut colorem habebit? ſiquidem & ipſe quoq; cernitur. Cernitur enim ſi a ſeipſo cognoſci poteſt. Illa vero particula primo adiecta fuit: cũ dixit, & colorẽ habebit ipſum cernens primo: quo inquiũt, coloratum corpus indicaret: ad differentiam illius formæ quæ ſine materia in illo ſenſu innaſcitur. Forma nanque illa coloris, quæ in ſenſu recipitur: non primo, ſed ex ipſo ſenſibili ſit. Primo itaq; illa eſt, q̃ in ſenſibili reperitur. Verum, vt opinor, rectius eſt, vt illud primo pro eo, quod eſt, ſecundum ſe interpretari. Quoniam tametſi ipſum guſtabile colore affectũ ſit: at haud quatenus guſtabile colore affectum eſt. Quod vero viſibile illud eſt, quod ſecundum ſe colorem habet. Nanq; vel ipſum lumen tanquam color, acceptum fuit. Quoniam ipſe dubitationem ſoluens, & viſum quadam ratione colore affectum eſſe dicet. Ideo haud æquum in dubitatione ſumptũ fuiſſe: quod in ſolutione accedit. Expõ.

MANIFESTVM *itaq; quod haud unũ ipſum uiſu ſentire. Nanq; cum nõ cernimus uiſu: iudicamus & tenebras, & lumen. Sed haud eodem modo. Praeterea uero & ipſum cernens: eſt quaſi colore affectum. Senſorium nanq;, recipere ualet ſenſibile ſine materia unumquodq;. Ideo & abeuntibus ſenſibilibus, inſunt ſenſus, & imaginationes in ſenſorijs.* 138.particula.

Duabus rationibus diſſoluit, quod dubitatũ fuit aduerſus id, quod eſt, viſum ſeipſum ſentire. Primo quidem quoniam non quia eam vim viſus habet, vt colo Expõ.

modo communiter digitorum quinquenarium aſſerimus numerum: quippe cum ſimul nõ ſine quadam collectione exiſtant. Concludit itaq; noſter Ariſtoteles, quod non eſt proprius vllus communium ſenſus. Nullo nanq; pacto ea ſentiremus. Sed nunquid ita, quemadmodum dictum fuit. Quia Cleonis filium hic album viderimus. At neq; ad id referre poſſumus: quod antea ſenſerimus. Nam quia eorum proprium non habemus ſenſum: nunq; ea ex ſe cognoſceremus. Quo itaq; pacto ſecundum accidens ſentiunt ſenſus?

NON *quatenus ipſi: ſed quatenus unus. Cum ſimul ſenſus in eodem fiat. ut, quod bilis amara, & flaua.*

Tametſi corporum formam referant: quoniam inſeparabiles a corporibus vitæ hæ ſunt: attamen apparet & in eis, quod commune cum illa ſubſtãtia eſt: quæ ſine corpore exiſtit. Quia incidit in diſiunctionem cõiunctio. Nanq; hæ perſpicue inter ſe diuiſæ ſunt. Vt indicat actus ille proprius vniuſcuiuſq;: q circa aliquod determinatum agit. Et abſq; vlla partitione iungũtur. Quemadmodum cõtra ſenſus, qui ea ſimul cognoſcit: quæ cum diuerſa ſint, a diuerſis quoq; ſenſibus comprehendi debent: manifeſtat. Neq; enim viſus eam habet vim, vt quod dulce eſt percipiat: neq; guſtus quod flauum. Sed tamen vnus quidam, atq; idem eſt: qui ambo ſimul cognoſcit. Neq; eum etiam fugit eorum diuerſitas: atq; amborum in eodẽ conuenientia. Iſq; cõmunis appellatur ſenſus: quippe cũ in impartibili quadam, atq; mutua omnium coniunctione collocatus ſit. Neq; enim alia ratione, q̃ cum vnoquoq;, quod vnicuiq; proprium ſit, cognoſcit. Quatenus quidem igitur diuiſi ſunt, quod vnicuiq; proprium cognoſcit. Ex impartibili vero illa eorum coniunctione: quando nõ ſolum multi, ſed vnus quoq; omnes ſunt: & quę mutua ſunt, cognoſcunt. Secundum accidens quidem cognoſcit, quatenus diuiſus eſt. Per ſe vero quatenus vnus. Hoc enim pacto, vt opinor, Ariſtotelis verba exponere debemus. Quæ inter ſe propria ſecundum accidens ſentiunt ſenſus. vt viſus quod dulce. & guſtus quod album. Quia nanq; dixit, quæ inter ſe, & quæ aliorum ſint, manifeſtauit. Non quatenus ipſi, inquit. Hoc eſt, haud cum vnuſquiſq; ipſe per ſeipſum agat. Quando & tanquam diuiſi agunt. Tunc enim neque ſecundum accidens. Sed quatenus vnus, atq; coniunctim. Nam plures illi circa id, quod proprium vnicuiq;, & in vnũ impartibile contrahuntur. Tunc enim ſecundum accidens, quę inter ſe propria cognoſcunt, dum iunguntur, atq; in vnum contrahuntur. Nam vnus ille per ſe omnia cognoſcit: illi vero tanquam diuiſi ſecundum accidens. In vnum autem rediguntur, cum ſimul fiat ſenſus de eodem. Exempli gratia de bile quod amara, atq; flaua. Opus nanq; eſt, & viſum flauum illud bilis, & guſtum amarum, ſimul ſentire. Quo cum communis ambo per ſe cognoſcat: vterq; eorum per accidens, quæ alterius ſunt, percipiat. Quod nanq; communis ambo per ſe tunc cognoſcat, indicat, dum infert.

NEQVE *enim ſane alterius ipſum dicere, quod ambo unũ. Qua propter et decipitur: et ſi ſit flauũ, bilẽ arbitratur eſſe.*

Ambo, hoc eſt, flauum, & amarum. Quoniam igitur, quod ambo paſſum ſit, haud ad alium ſenſum nouiſſe ſpectat: q̃ ad eum, qui vtrunq; per ſe cognoſcit: ideo etiã decipitur. Et ſi ſit flauũ bilem arbitratur eſſe. Tunc inquam, cum haud ambo ſimul agant: ſed ſolus viſus, propter priorem illum amborum concurſum, qui iam factus eſt. Atq; in illa prioris actione. Qui ſimul quoq; refert quod reliquum eſt ad communem. Verum ita, vt interdum id vere, aliquando autem falſo ab eo fiat.

INVESTIGARET *autẽ aliquis cuiuſnam cauſa pluris habemus ſenſus, & non unum ſolum.* 135. particula.

Communiũ ſubintelligere debemus. Perbelle nãq; Plutarchus philoſophus nouit, quod haud nunc ſimpliciter Ariſtoteles inueſtigat, propter quã cauſam haud vnum tantum habemus ſenſum, ſed plures. Huius nãq; rei alię ſunt cauſę, vt diuerſa ſenſibilium multitudo: partibiliſq; illa geniti corporis ad diuerſos ſenſus aptitudo. Sed propter quam cauſam cõmunia pluribus percipimus ſenſibus: non autem vno ſolo. At & cauſæ redditio inueſtigationẽ ipſam notã, atq; manifeſtã reddit. Expõ.

NVNQVID *quo non lateant conſequentia, & communia, ut motus, & magnitudo, & numerus?*

Quod nanq; omnibus ſenſibilibus, quatenus ſenſibilibus, inſit motus, & aliorum vnumquodq; inde cognoſcimus, quod ſenſus omnes hæc percipiant. Inde nanque ſimul q diuerſum communium vnumquodq; ab eo quod vniuſcuiuſq; proprium: & quod ita diuerſum vt communiter omnia conſequatur, nouimus.

SI NANQVE *eſſet uiſus ſolus & ipſe albi, lateret magis. & uiderentur idem eſſe omnia. quia conſequuntur inter ſe ſimul color, & magnitudo. Nunc autem quoniam in altero ſenſibili cõmunia inſunt, manifeſtum facit, quod aliud quid unumquodq; eorum.*

Loco coloris, nũc album protulit. quemadmodum ſubinferens manifeſtat. quia conſequuntur inter ſe ſimul color, & magnitudo. Et ꝓpter hanc cauſam minus nouiſſet magnitudinem: quippe quæ haud vna & cũ alijs ſenſibilibus exiſtat. cum ſolo nanq; colore videretur. Neq; enim tunc ita cum albo, vt & in nigro appareat. Sed cum colore. Cum quo idem videri poſſet: non ſolum ratione, ſed etiam ſubiecto, quia alia quoq; conſequitur tum color, tum magnitudo. At quam ob cauſam, & nunc, lateret magis, Ariſtoteles dixit, & antea quoq;. aut qua ratione lateret: cum & nunc etiam quadam ratione lateat? Nunquid quoniam & nunc exactam diuerſitatem communium ſenſilium reſpectu propriorum ex ratiocinatione, non autem ſenſu capimus, atque eligimus? Neq; enim diiudicat ſenſus: niſi tãquam genus diuerſum ſit, quod commune ab iis: quæ propria dicuntur. Quemadmodum color ſeſe habet reſpectu ipſius albi, atq; nigri. Quod ratio arguit propter generum diuerſitatem.

QVONIAM *autem ſentimus, quia cernimus, & audimus: neceſſe aut uiſu ſentire, quia cernit, aut alio. Sed & idẽ erit ipſius uiſus, & ſubiecti coloris. Quare aut duo eiuſdem erunt: aut ipſe ipſius. Præterea uero aut & alius eſſet uiſus ſenſus: aut in infinitum progrederetur: aut ipſe quidã erit ipſius. Quare de primo id faciendum.* 136. particula.

Totum, vt iam dictum fuit, philoſophi propoſitũ, in tertio hoc libro in humanã dirigitur animam. Quapropter & a principio tanquam de hominibus inue- Expõ.

stigans,

ſtigans, ad noſq; referens, ſermonem habet. Nam & nunc habemus ſenſum, dixit. & tactu nobis ſenſilia ſunt. Et ſi deſit aliquis ſenſus: & ſenſoriū quoq; aliquod nobis deeſſe. & quæcunq; quidē ipſa tangentes ſentimus, tactu ſenſilia ſunt: quem habemus. Atq; quoniam perfectam noſtram ſentiendi vim habētem vitam demōſtraret, eum quoq; ſermonem in medium adduxiſſe videtur: quod haud plures in perfectis animalibus, q̄ quinq; ſint ſenſus. & quod neq; communium proprius aliquis ſenſus ſit. Quo quantum ad ſenſus ſpectat, nihil in homine deſiderari poſſe declaret. Verum id cum alijs quoq; permultis animalibus commune eſt. Sentire vero quod ſentimus: id ſolius hominis proprium mihi eſſe videtur. Huiuſmodi nanq; vis, quæ eſt in ſeipſam conuerti, eius eſt animæ proprium: quæ rationis particeps exiſtit. Atq; inde demonſtratur: quod ad ſenſum vſq; noſtrum, quod rationis particeps peruenit. Siquidem vel hominis quoq; ſenſus eā habet vim: vt ſeipſum percipere queat. Quod nanq; ſentit: quodā pacto ſeipſum cognoſcit: cū q; ſentiat, ſeipſum cognoſcat. Hancq; ob cauſam in ſeipſum cōuertitur: ipſumq; ſurſpſius eſt. Ac iam multo magis, quod ſeparabile eſt a corporibus id indicat. Nam corpus omne cum alias alibi ſurſpſius particulas collocatas poſſideat: nulla ratione in ſeipſum coire poſſet. Quod enim huiuſmodi eſt, in impartibile colligitur. Omne autē corpus partibile eſt. Noſter itaq; ſenſus rationis particeps eſt. Nāq; vel ipſum quoq; corpus pręclara cum ratione figuratum eſt. Atq; eſt: quod tamen Iamblichus inquit: ambiguus noſter ſenſus cum eo, qui ratione caret. Licet totus ad corpus vergat: nā & in ſeipſum colligitur. Nequaquam tamen ea ratione, quemadmodū intellectus: neq; quemadmodum ratio. Neq; enim eam ſenſus habet vim: vt ſubſtantiā, & vim cognoſcere queat. Neq; a ſeipſo omnino excitatur. Sed ſuam tantum actionem cognoſcere valet: & quando agit. Agit autem cū a ſenſibili quadam ratione mouetur. At cum Ariſtoteles tanquam omnium confeſſione ſumpſerit ex noſtro illo cōſenſu: quod nos ſentiamus, quod cernimus: & eodem modo quod audimus, in alijſq; eodem modo: cōfeſtim demonſtrat: quod haud aliquo vllo ſenſu id facimus: ſed eo ipſo ſenſu, quo ſentimus. exempli gratia viſu, quod videmus. Idem nanq; ſenſus in huiuſmodi ſenſu eſt: qui tum viſus, tum ſubiecti coloris exiſtit. Id autem eſt: huius coloris: qui quidem color viſui nunc ſubiectus eſt. Vnde quod neq; ratio ſit: quæ id per ſe cognoſcat, demonſtratur: neq; alius vllus ſenſus. Neq; enim ratio eam habet vim: vt atoma ex ſe cognoſcere valeat. Neq; alius ſenſus, qui colorem, aut lumen percipiat, reperitur. Quoniam id viſus proprium eſt ſenſibile. Quod vero eum cognoſcit ſenſum: qui eā habet vim: vt colorē hūc intuatur: tanquam intuentem: & colorem quoq; qui cernitur, cognoſcere neceſſarium eſt. Vna quidem igitur hæc eſt demonſtratio: quæ ex ꝓpria natura vniuſcuiuſq; ſenſus ſumpta fuit. Quæ in ꝓprium ſenſibile directa fuit: atq; in eo perfecta eſt. Altera autem ex deductione ad impoſſibile fit. Nanq; ſi alius ſenſus ſit: qui viſum cognoſcat, quod cernat: cōſequens iure eſt: & illum cognoſci agentem: quod agit. Quod ſi vnicuiq; horum quinq; ſenſuum datū eſt: multo magis id ille conſecutus erit: qui eam habet vim, vt non ſolum ſenſilia: ſed ipſos quoq; ſenſus cōprehēdere valeat. Cognoſcet itaq; aut ab alio, & is, et ille ab alio. Ita, vt ex infinitate contingat euerti huiuſmodi conſenſum: cum nihil ſit primum. Aut aliquis erit ſenſus: qui eā habeat vim, vt ſeipſum cognoſcere valeat. Sin autem id ita ſeſe habet: & viſui, & vnicuiq; ipſorum quinq; id dādum eſt. Siquidem omnino aliquis ſenſus eſt: qui ita aptus, atq; paratus eſt, vt ſurſpſius percipiendi vim habeat. Si nanq; & tanquam rationis particeps: at & primi quoq; rationis participes erūt. Cum & fictus inſuper ille ſit ſermo: qui alios ſenſus præter quinq; illos ponit. Tum ob ea, quæ antea dicta ſunt. Ex quibus quæ perfectio in quinq; illis collocata ſit, oſtendebatur. Tum quia omnis ſenſus in primis alicuius ſenſibilis: non autē ipſius ſenſus eſt. Nanq; cum ipſius ſenſus ſit: et ſenſibilis quoq; ipſius, cuius eſt ſenſus exiſtit. Propriumq; aliqđ habet ſenſibile, quemadmodum & vnuſquiſq; ipſorū quinq;. Quid igitur? nunquid ſenſui illi, qui communis dicitur, munus id præſtans dandum eſt? Vel nec quicq̄ ſolus ipſe cōmunis cognoſcit: ſed vna cum vnoquoq; illorum quinq; agens. Et viſum itaq; cognoſcit: & colorem circa quē viſus agit, vna cum ipſo viſu cognoſcit. Haud ad ſolum igitur communem ſpectat ſenſum: ſed & ad vnumquenq; eam habere vim, vt ſeipſum cognoſcere valeat. Licet id puriori quadā ratione ipſius communis ſit. Quandoquidem & magis indicat quod ſeparabile eſt.

HABET *autem dubitationem. Si nanq; ipſum uiſu ſentire, eſt cernere. Cernitur autem color: aut quod habet. Si intuebitur aliquis ipſum cernens: & colorem habebit ipſum cernens primo.* 137. particula.

Expō. Quādoquidem ſenſum ipſum eam habere vim demonſtrauit, vt ſeipſum comprehendere valeat, in illo, cernendi conſenſu, dum cernit: dubitat aduerſus hanc poſitionem. Quoniam nanq; quod cernitur, color eſt; aut quod colorem habet: quo itaq; pacto nōne & viſus, aut color erit: aut colorem habebit? ſiquidem & ipſe quoq; cernitur. Cernitur enim ſi a ſeipſo cognoſci poteſt. Illa vero particula primo adiecta fuit: cū dixit, & colorē habebit ipſum cernens primo: quo inquiūt, coloratum corpus indicaret: ad differentiam illius formæ quæ ſine materia in illo ſenſu innaſcitur. Forma nanque illa coloris, quæ in ſenſu recipitur: non primo, ſed ex ipſo ſenſibili fit. Primo itaq; illa eſt, q̄ in ſenſibili reperitur. Verum, vt opinor, rectius eſt, vt illud primo pro eo, quod eſt, ſecundum ſe interpretari. Quoniam tametſi ipſum guſtabile colore affectū ſit: at haud quatenus guſtabile colore affectum eſt. Quod vero viſibile illud eſt, quod ſecundum ſe colorem habet. Nanq; vel ipſum lumen tanquam color, acceptum fuit. Quoniam ipſe dubitationem ſoluens, & viſum quadam ratione colore affectum eſſe dicet. Ideo haud æquum in dubitatione ſumptū fuiſſe: quod in ſolutione accedit.

MANIFESTVM *itaq; quod haud unū ipſum uiſu ſentire. Nanq; cum nō cernimus uiſu: iudicamus & tenebras, & lumen. Sed haud eodem modo. Præterea uero & ipſum cernens: eſt quaſi colore affectum. Senſorium nanq; recipere ualet ſenſibile ſine materia unumquodq;. Ideo & abeuntibus ſenſibilibus, inſunt ſenſus, & imaginationes in ſenſorijs.* 138. particula.

Expō. Duabus rationibus diſſoluit, quod dubitatū fuit aduerſus id, quod eſt, viſum ſeipſum ſentire. Primo quidem quoniam non quia eam vim viſus habet, vt colo

prium ei eſt: id autem eſt, vt cognitio ſit: ſed permanens, præſertimque cum perfecta fuerit cognitio: adeo tota ex ſe tota quod cognoſci debet, fit. At eius quod cognoſcendi vim habet, diuerſa ab eo, quod cognoſci debet, proprietas exiſtit. Nam quod cognoſcendi vim obtinet, apperit: atque ad id accedit: & cum facta fuerit facultas, ipſum apprehendit: & per id totum ſeipſum inſinuat: atque cum eo ita iungitur: ut vnum, atque idẽ fieri videatur. Ita, vt ambo vnum, exiſtant. Nam propter proprietatis diuerſitatem ambo atque duo ſunt: aliaque ea quæ cognoſcendi vim habet proprietas eſt: alia autem quæ eius, quod cognoſci debet. Propter coniunctionem vero in vnum rediguntur.

DICO *autẽ ut ſonus, qui ſecundũ actũ: & auditus qui ſecundum actum. Licet enim auditum habentem, non audire.*

Agentem ſonum non autem tanquam ſonum ſimpliciter dicens: ſed totum id, tanquam ſenſibilem ſonũ. Is nanque ſonus in idem venit, cum auditu ſecundum actum. Quoniam contingit ſonum eſſe, & non audiri. Licet enim auditum habentem, non audire, inquit.

ET *quod habet ſonum, non ſemper ſonat.*

Habere ſonum dicit, quod iam ſonat: vt æs quod percutitur. Sonare vero inquit, cum tanquam audibilis agit: ideo etiam infert.

CVM *uero agat, quod poteſt audire: & ſonet quod poteſt ſonare: tunc qui ſecundum actum auditus ſimul fit: & qui ſecundum actum ſonus.*

Cum vim quidem ipſius ſonare aſſignarit & æri quod nondum percutitur: & ei quod quidem percutitur: ſed aut auditur: ipſum ſonare, et verbũ illud quod agendi vim habet ad ipſum exaudiri affert. Ex quibus ſenſum qui poteſtate ſit: & quod poteſtate ſenſile, ſeparata exiſtere, neque ſimul eſſe demonſtrauit. Quæ uero agunt, ita ſeſe habere, vt ſimul ſenſus, cum ſenſili inueniatur.

QVARE *& diceret aliquis, id quidem eſſe auditionem: illud uero ſonationem.*

Auditionem quidem appellat actionem illam audiẽdi vim habentem: ſonationem autem illam quæ audiri valet: quatenus huiuſmodi eſt. At quo manifeſtius quæ ſequuntur aſſequi queamus: illud nobis in mentẽ reuocandum eſt: quod ſi illud quod ſecundum actum eſt, eo perfectius exiſtit, quod poteſtate: perſpicuum iam eſt: quod ſenſus agens, eo erit perfectior, qui nihil agit. & adhuc manifeſtius, quod actu ſenſile, eo quod poteſtate. Quod nanque actu viuax, & ex vita cognoſcendi vim habent ſubſiſtens, in idem venit cum ſenſu: qui vita vim cognoſcendi habens exiſtit. Neque ſane quod vita caret, eius quod viuax eſt: aut quod imperfectum eius quod perfectum cauſa eſſe poteſt. Neque igitur quod poteſtate ſenſile, eius quod actu ſenſile, cauſa eſſe poterit. Verum patet, quemadmodũ quod ſenſile perficitur: atque in actum cõſtituitur a vita illa quæ ſentiendi vim habeat: quæ & ipſa ad ſenſibilis formam appellit. Verum ita, vt ex ſeipſa ad appulſum illum excitetur. vbi ab eo motu, qui a ſenſibili i ſenſorio fit, principium ductum fuerit. Quoniam neque omnino a corporibus ſeparabilis vita iſta, quæ ſentiendi vim habet, eſt. Neque ad ipſum ſenſile abſque vllo medio: ſed ad viuacem illam affectionem, quæ in ſenſorio fit: aut ad paſſibilem illam actionem, ſuam appellit rationem. Quæ commoderate cum ea concinnatur: atq; cõmoderate ex ſeipſa ad illum rationum appulſum excitatur. Procul nanq; abeſt, quod extra collocatũ eſt.

SIN *autem eſt motus, & effectio, & paßio in eo quod mouetur: neceſſe & ſonum, & auditum ſecundum actum, in eo, qui ſecundum poteſtatem eſſe. Eius nanq; quod efficere, atq; mouere poßit, actio, in patienti innaſcitur. Vnde non neceſſe ipſum mouens moueri. Eius quidem igitur quod ſonandi uim habeat actus, eſt ſonus, aut ſonatio. Eius uero quod audiẽdi auditus, aut auditio.* 139. particula.

Efficiendi quidem vim habere inquit, quod poteſtate ſenſile. Quod autem mouetur, & patitur, & fit, illud eſt, quod ſentiendi vim habet. In quo vero quod ſecundum actum ſenſile exiſtit, & ipſe quoque ſenſus ſecundum actum reperitur. Neque enim in ipſo efficiente: aut mouente, effectio, aut motus eſt: ſed in eo, quod patitur, & mouetur. Vt & in tertio naturalis auditionis traditum fuit. Vnde ipſum mouens haud omnino mouetur: quippe cum haud in ſe ex ſe contineat motum. Hoc itaque pacto & ſonus profecto quatenus ſenſibilis: & auditus ſecundum actum, in eo erunt ſenſu, qui poteſtate exiſtit. In eo, inquam, qui hactenus poteſtate ſit. Vbi vero ſenſus iam receperit, actu fit. Quis igitur motus eſt? & quæ effectio? quorum efficiendorum ſenſile vim habeat? Neque enim ſane cognitio illa, quæ ſecundum actum: neq; ſenſus qui ſecundum actũ. Nãque hic effectio eadem cum ipſa paſſione eſt: illeque neque affectio, neque motus eſt. Sed formæ & actiones, & perfectiones exiſtunt. Neque quod vitæ expers eam habet vim, vt quæ viuacia ſint, conſtituere valeat. Verum quando ſenſorium corporatam aliquam affectionem pati opus eſt: & ab ipſo ſenſibili moueri: propter quod & anima quæ ſentiendi vim habet excitatur ad appulſum illarum rationum, quæ cum innata affectione conuenient: iuxta quas, & qui ſecundum actum ſenſus: & quod ſecundum actum ſenſile conſiſtit: ideo efficiendi quidem vim habet quod poteſtate ſenſile, corporatã illam affectionem, quæ in inſtrumento eſt. Patiendi vero poteſtatem habet ſenſus ille, qui ſecundum poteſtatem eſt, propter inſtrumentum: atque motum illum huius corporatum, qui extrinſecus fit. Quandoquidem actio illa, quæ judicãdi facultatem obtinet in motu, atque affectione collocata eſt: & eius quod cognoſci debet, perfectio eſt: & forma illa huius ſine materia in vita poſita eſt: animaque intus, & ex ſeipſa agit: ſed ita, vt quo agat illa inſtrumenti affectione, quæ ab ipſo ſenſibili fit, indigeat. Quandoquidem corporatus ille motus eſt, qui aliunde ipſi ſenſorio adeſt. Ipſum autem ſenſorium, tanquã illud, quod ſentiendo viuat, non patitur, quemadmodũ quę anima carent. Sed agendo patitur. Atque ea ratione ꝓuocat purã illius animæ, quæ ſentiẽdi vim habeat, actionẽ. Quę ꝓxime, atq; innatę viuaci motui cõuenit.

DVPLEX *nanq; auditus, & duplex ſonus.*

EADEM *autem ratio & in alijs ſenſibus, atq; ſenſibilibus. Quemadmodum enim effectio, & paßio in patiente, & non in faciente: ita & ipſius ſenſibilis actus in eo quod* 140. particula.

ſentiendi uim habeat.

Expō. Quoniam in vtranque partem vergunt, in id quod poteſtate, & in id, quod actu. Sed auditus tum qui poteſtate, tum qui actu in eo reperitur, quod ſentiendi vim habeat. Sonus vero qui quidem ſecundum actum & ipſe in eo, quod ſentiendi vim habeat. Nam quatenus ſenſibilis ſecundum actum in hoc exiſtit. Qui vero ſecundum poteſtatem extrinſecus poſitus.

SED *in nonnullis quidem & nomen impoſitum fuit, ut ſonatio, & auditio. In nõnullis uero abſq; nomine alterũ. Intuitio nanq; dicitur ipſius uiſus actio. Quæ uero coloris, ſine nomine eſt & guſtatio, quæ eius quod guſtandi uim habet: quæ uero ſaporis abſq; nomine.*

141. particula. QVONIAM *autem una quidem eſt actio, quæ ipſius ſenſilis, & eius quod ſentiendi uim habeat. Ipſum uero eſſe diuerſum. Neceſſe ſimul corrumpi, & ſeruari eum, qui ita dicitur auditus, & ſonus: & ſapor ſanè, & guſtus. & alia eodẽ modo. Quæ uero ſecundũ poteſtatẽ dicũtur, haud neceſſe eſt.*

142. particula. SED *priores illi phyſiologi, id haud recte dicebant. Nihil arbitrantes neq; album, neq; nigrum eſſe, ſine uiſu: neque ſaporem ſine guſtu. Partim quidem enim dicebant recte: partim uero non recte. Dupliciter nanq; cum dicatur ſenſus, & ipſum ſenſibile. horum quidem ſecundum poteſtatem, illorum uero ſecundum actum: in his quidem contingit, quod dictum fuit: In alijs uero non contingit. Sed illi ſimpliciter loquebantur de ijs, quæ dicuntur haud ſimpliciter.*

Expō. Auditio quidem ille eſt auditus, qui ſecundum actũ. Sonatio autem ſonus ille, qui ſenſibilis ſecundum actũ. In eo vero, quod ſecundum actum viſibile, atque guſtabile deeſt nomen. Alterum vero & in his nomen adeptum eſt: & illa eſt cognitio, quæ ſecundum actũ, inſpectio ſcilicet, atque guſtatio. Recteque, atque perſpicue illud collectum fuit, quod ſimul ſubſiſtunt, atq; permanent, dum ſunt, & intereunt, quæ ſecundum actũ ſenſilia, quęque ſentiendi vim habent. Quandoquidem licet proprietate diuerſa ſint ipſum ſenſile, & quod ſentiendi vim habet: attamen vtriuſque actiones ſubiecto vna tantum ſunt. Ab ijs vero qui Democritum ſequebãtur, & quod poteſtate ſenſile, ut ipſe color, & ſonus, in eo quod vim ſentiendi haberet ſubſiſtere iudicabatur: & haud abſque eo ſenſu eſſe, qui ageret. Neque id ſaltẽ recte. Nã in ijs ſolis verũ exiſtit: quæ ſecũdũ actũ.

143. particula. SIN *autem concentus uox quædam eſt. Vox uero & auditus eſt quaſi unum: & eſt quaſi non unum hoc idem. Ratio autem ipſe concentus. Neceſſe & auditum rationem quãdam eſſe. Et propter hanc cauſam, & corrumpere unumquodq; excellens, & acutum, & graue auditum. Eodemq; modo & in ſaporibus guſtum: & in coloribus uiſum: quod admodum lucidum, aut tenebricoſum. et in odoratu uehemẽs odor, & dulcis, & amarus. Ita, ut ratio quædam ſit ſenſus.*

Expō. Perbelle Plutarchus nouiſſe videtur, quod litera illa, n, quæ in ſecunda huius particulæ ſyllaba fuit collocata, non eſt articulus, ſed coniunctionis pars. Ita, vt haud ires, ſed quæ ſint orationis partes: & tunc, Si ſane, non, Sin autem, vertendem eſt. Et, vox quædam ſubiectũ erit, & cõcẽtus de eo dr̃. Oratioq; ab eo q̃d dr̃ initium ſumit. Syllogiſmuſq; qui ꝑpoſitũ eſt, ex tribus cõſtat propoſitionibus, hac ratione. Qui ſecundũ actũ auditus, ſecundum actum eſt vox. Quæ ſecundum actũ vox, concentus eſt. Omnis concentus ratio eſt. Qui ergo ſecundum actum auditus ratio eſt. Prima vero ex his tribus propoſitionibus collocata fuit media: quæ ab eo, quod dicitur: quod iſti prædicatum appellant, principium capit. Quod quidem igitur, qui ſecundum actum auditus, vox ſecundũ actum ſit, tanquam vnũ, atque idem: quoniam ſubiecto conueniunt: licet & alia ratione non ſint eadem: quia ex proprietate diuerſæ ſunt: ex ijs quæ paulo ante dicta fuerunt, nobis notum eſſe poteſt. Vera itaque illa erit propoſitio, quæ cenſet, quadam ratione idem eſſe vocem, & auditum, qui ſecundum actum. Quod vero & concentum perpulchre de aliqua voce dicat: hoc eſt, de ea, quę ſecundum actũ ſit, cognoſcere facile poſſumus ex acuto, & graui intẽſis: quia vocem, quæ ſecundum actum perdant. Neque enim audiri poteſt, quæ admodum grauis, aut quæ admodum acuta. Cum quæ admodum acuta etiam auditum corrumpat: quemadmodum & nimius ſplendor viſum quoque perdit. In reliquiſque præterea ſenſibus hoc idem euenit. Nam tota animalis corrumpitur conſtitutio: & perſpicue quidem a tangibilibus intenſis; & ab ijs ſaporibus, qui percutiẽdi vim habeant. Pręterea que, & a quibuſdam odoribus: quales illi ſunt: qui in charoneis exiſtunt. In vnoquoque itaque ſenſu, quod ſecundum actum ſenſile in quodam extremorũ concẽtu poſitum eſſe debet. Ita, vt neq; deficiat, neq; excellat: ſed medio quodã modo ſeſe habeat. Id nanq; concẽtus eſt: qui extremorum quædam fere miſtio exiſtit. Acuti quidem, & grauis in auditu. Claritatis autem, & obſcuritatis in viſu: & in vnoquoque ſenſu eius, quod iuxta vnumquenque percutiendi vim habeat, & propriæ etiam priuationis. Iure itaque de omni voce, quæ ſecundum actum exiſtat: quemadmodũ & de eo omni ſenſibili, quod ſecundum actum concentum hunc philoſophus dicit. Quæ vero maxima ex tribus illis propoſitionibus eſt, rationem eſſe ipſum concentum ſtatuit: quippe cum iuxta rationem quandam perficiatur, ex quibuſdam quidem differentibus. ſed ad vnius cuiuſdam abſolutionem coeuntibus. Pręcedere nanq; oportet cauſam aliquam, quæ determinandi vim habeat: ſi vnũ aliquod ex pluribus perfici debeat: ſiue naturale, ſiue arte elaboratum illud ſit. In termino nanque, atque definitione illud omnino collocatum, quod vnum: & in perfectionem, quod proprie vnum. Sed quod quidem corporatum vnum, tanquam perfectum, & determinatum: vt fidium concentus, & lapidum, atque laterum, & lignorum ad domus ædificationem concinna compoſitio: quæ tamen ex ea determinata eſt ratione: quæ artis compos eſt. Quemadmodumque carnis generatio, quæ ex quatuor elementis iuxta naturalem rationem facta fuit. Concentus autem ille, qui ſecundum actum ſenſibilis: quique ſenſibilis ipſius forma ſine materia eſt: & qui in id quod impartibile cõtrahitur: haud & ſecundum rationem etiam ſubſiſtit. Sed et terminus, & ratio, & perfectio eſt. Vel auditus itaque, qui ſecundum actum, omniſque ſenſus: qui idem ſubiecto cum ipſo ſenſibili ſit: ratio erit, & terminus iudicandi poteſtatem habens. Neque enim in idem veniret quod terminatum cum termino: neq; adhuc magis quod indeterminatum. Sed ratio cum ratione; & terminus cum termino.

termino. Omnis itaq; ſenſus ratio eſt. Agendique vim habet, qui ſecundum actum. Quę vero huius appellendi vim habet, ſubſtantialis ratio eſt. Quoniam forma quæ ſine materia: & quæ in id quod impartibile contrahitur: quęq; magis proprie nominanda ſit ratio potius, quam forma, dicenda eſt. Quandoquidem anima quædam, & ſubſtantia quæ ſentiendi vim habet, eſt. Poſt formas vero anima exiſtit, quæ cõuoluta eſt ſubſtantia: quæ licet ante partibilia ſit: haud tamen omnino eſt impartibilis. Secundoq; loco cauſa eſt: & quædam ratio. Non autem ſimpliciter. Simpliciter nanque potius, quæ intelligendi vim habet. Quæ vero ſentire valet, quædam eſt: propter remiſſionem illam, atque actionem, quæ vna exiſtit cum corpore. Patet præterea, quemadmodum & vna, & multiplex, vnuſquiſq; ſenſus, ratio eſt. Quæ totuplex exiſtit: quot formas ipſius ſenſus ſenſile complecti valet. Et propter hanc cauſam & corrumpit vnumquodq; excellens, vbi in ſenſorium egerit: & minime aptum reddit ad rationis receptionem. Nanq; in huiuſmodi elementorum admiſtione commoderate vnaquæq; innaſcitur vita: quæ inquã ipſum effingit inſtrumentum tanquam viuax: & quæ tanquam inſtrumento vtitur. Ipſius vero ſenſibilis exceſſus corrumpit commoderatam inſtrumenti admiſtionẽ. & propter id prohibet & ſenſus per illud actionem. Quippe cum ratio quædam ſenſus ſit: non autem reſpectus: & quaſi harmonia commixtorum elementorum. Demõſtratum nanq; fuit, quod impoſſibile eſt animam eſſe harmoniam. Sed eam poſſidet vim, vt ſenſilium ſubſtantiam ſecundum rationem perfectam iudicare valeat: atque conuenienter ſuis præparato inſtrumento viribus vtatur.

QVAPROPTER *& ſuauia quidẽ, cum ducantur ita, ut pura, & immixta ſint ad rationem: ut quod acutum, aut dulce. aut ſalſum. Suauia nanq; tunc. Omnino autem potius, quod mixtum concentus, q̃ quod acutum, & graue. Tactus uero, quod uim calefaciendi, aut frigefaciendi habet.*

Cum priora quæ immixta ſint, ducantur iuxta quendam mutuum concentum, ad vnius rationis conueniẽtiam. At cum vniuerſaliter dixerit, ſenſilem cõcentum in commiſtione collocatum eſſe: neq; in auditu quod acutũ, aut graue ſine mixtione eſſe: neq; in tactu, quod calidum, aut frigidum: extremaq; illa intelligo: ſed in horum miſcella. Vbi & pro calido, & frigido: quod calefaciẽdi, atq; frigefaciendi vim habet, protulit: quo materias illas extremas ſignificaret: quæ calido, aut frigido inſignitæ, atq; impreſſæ ſunt. Hæc inquam cum protulerit, inſert.

SENSVS *autem ratio.*

Id autem eſt ſubſtantia, atq; actio impartibilis, quæ iudicandi vim habet: quæq; vbi cũ inſtrumẽto fuerit, huiuſmodi, actionem elicere, atq; promere valeat.

EXCEDENTIA *autem, aut mœrore afficiunt, aut corrumpunt.*

Nam mœrore afficiunt in trãſitione illa, quę breuiter fit: corrũpunt autẽ cũ diuturna, atq; intenſa fuerit.

144. particula. VNVSQVISQVE *quidem igitur ſenſus, ſubiecti ſenſibilis eſt: exiſtens in ſenſorio, quatenus ſenſorium.*

Vult quidem Ariſtoteles ad ſenſum illum, qui communis dicitur, peruenire. Qui quidem vnus omnium ſenſilium eſt: & hac ratione quod præcipuum obtinet. *Expõ.* Quod manifeſtius videbimus ex comparatione illorũ quinq;: vbi quilibet ſpeciatim conſideratus fuerit: cum circa vnum aliquod ſubiectum genus agat: non autem circa omnia. Ideoq; & id ipſum antea nobis in memoriam reuocauit: quo diſcrimen cõmunis ſenſus illorum quinq; reſpectu facilius cognoſci queat. Cũ haud ita id diſcriminis, atq; hęc diuerſitas ſeſe habeat: vt vnius alicuius ſubiecti, pręter illos quinq; cognoſcendi vim habeat: ſed quaſi in quadam participatione illorum quinque collocatus ſit: atq; in communi quodam termino, qui omnium iudicandorum vim obtineat. Vnde neq; duo ſunt coloris ſenſus, ſed vnus tãtum, ipſe viſus. Communis nanq; ille prope viſum ſtat. quemadmodum & prope guſtum. Horumq; amborum, ſimul, atq; adeo omnium ex abſolutione illa omnium, quę in vnum cõtrahit, exiſtit. Illa uero philoſophi verba, exiſtens in ſenſorio quatenus ſenſorium: vnicuiq; illorum quinq; quod inſeparabile ſit, concedunt. Sed haud a corporibus ſimpliciter: verum tanquam a ſenſorijs iam & viuẽtibus: & quæ huiuſmodi vitam viuant, vt ſenſui inſtrumenti modo, deſeruiant. Iccircoque & in ſenſorio ita, vnuſquiſq; ſenſus ineſt, vt vtens. Is nanque is eſt, qui proprie ſenſus eſt. Quandoquidem vita illa, quæ ſenſorium effingit, cum in corpore ſit: id ipſum, hoc eſt ſenſorium elaborat: & vna cum corpore patitur: atq; a pura illa actione decidit. Quæ vero vtitur cum ſenſorio tanquam inſtrumento vtatur: ei ineſſe dicitur.

ET *iudicat ſubiecti ſenſibilis differentias. ut album quidem & nigrum uiſus. Dulce, & amarum guſtus. Eodemq; modo ſeſe habet id & in alijs.*

Actio autem pura iudicium eſt, & ipſius animæ, nõ corporis. Ideoq; in formam ſine materia exiſtentem ipſum ſenſibile definit. Magiſq; præterea quod eius animæ, quæ ſentiendi vim habeat, ſeiunctum: & quod ſecundum eam ipſam ſine corpore agendi vim habet, conſtituit Ariſtoteles, cum addidit, iudicare ſubiecti ſenſibilis differentias. Ita, ut viſus non ſolum albi, atq; nigri iudicandi facultatem habeat: ſed & mutuas quoque eorum differentias diſcernere queat. Quæ quidem impartibilis eſt actio, ut philoſophus dicturus eſt: & in indiuiſibili tempore ſit: abſq; vllaq; affectione exiſtit. Vt ſimul nanq; contraria patiantur impoſſibile eſt. Quin uero agant nihil prohibet. Inſeparabilis quidem igitur erit a ſenſorio: tanquam ea, quæ inſtrumẽto utatur iam uiuenti: quo ad ipſum agere excitetur. Vbi uero excitata fuerit ex ſe tanquam ſine corpore exiſtens agit. Siquidem iudicium illud quod ſimul oppoſitorum eſt, impartibilis cuiuſdam eſt: atq; ipſis tanquam indiuiſibilibus conuenit. Quę nanq; ſecundum actum ſenſilia, formæ ſine materia ſunt. Atque actu illud iudicium agens indiuiſibiliter agit. In ipſo nanq; nunc id agit. Partibile autem eſt, quod corporatum eſt. Ideoque motus corporis actus eſt. Quod ſi non ſolũ uiſus, ſed & alij quoque ſenſus huiuſmodi, multo magis ipſe communis id obtinebit: quippe qui omnium contrarietates ſeiũctim atq; eximendo cognoſcat. Vnde & ex ſe actionem illam iudicandi uim habentem poſſidebit. Quæ quaſi centrum omnium eſt: & finis ille, qui omnes ſenſus in unam contrahere formam ualet.

147. particula. A T Q V I *impoßibile ſimul cõtrarijs motibus moueri idẽ, quatenus indiuiſibile, & in indiuiſibili tempore. Si nanq; dulce, ita mouet ſenſum, aut intellectionem. Amarum uero contrario modo. & album alio modo.*

Expõ. Cum iam demonſtrarit, quẽadmodum vnum quod plura illa iudicat, eſt neq; id iuxta aliam, atq; aliam particulam agit: ſed ceu indiuiſibile, atq; ſimul, cum mutuã eorum diuerſitatem dijudicet: vnde ex his haud ab ijs, quæ demonſtrata fuere, noſter Ariſtoteles diſcrepans, quod neque paſſio, neque motus iudicium illud vim iudicandi habens ſit, demonſtrat: ſed actio, atq; perfectio, quæ intus excitetur. Pati nanq; contrarias affectiones: aut in oppoſita mutari impoſſibile eſt. Quũ pugnãdi, et impediẽdi, atq; euertẽdi, quæ in affectionibus, paſſionibusve, atq; mutatiõibus reperitur cõtrarietas, vim obtinet. Agere vero ſimul a ſeipſo, iuxta diuerſaſq; rõnes in ſeipſo, cõtraria, haud impoſſibile eſt. Cũ hmõi cõtrarietas uim pugnãdi nõ habeat. Qñ in diuerſis cõtrarias illas actiones recipiẽtibus verſetur. Quẽadmodũ ignis ſimul durũ quidẽ reddit lutũ: mollẽ autẽ cerã. Ideõq; ſenſus ſimul & albũ chartæ, atq; nigrũ literarum iudicat. Ideoq; iudiciũ id ſentiẽdi vim habẽs eſt: nõ aũt ipſe ſenſus: aut affectio: aut receptio. Neq; n ſimul cõtrariorũ eſſet. Quãdoquidẽ cõuerti, mutariue, atq; oppoſito modo affici impoſſibile eſt. A dulci aũt, atq; amaro oppoſito modo lingua mouetur. Et iccirco nequaq̃ ſimul iuxta eãdem particulã a contrarijs moueretur. Verũ cũ iuxta diuerſas particulas id hęc patiatur: ſenſus qui guſtandi facultatem poſſidet: qui propter indiuiſibilem ſuipſius ſubſtãtiam diuerſis linguę particulis ſimul totus adeſt: iudicium de vtroq; ex ſe facit.

N V N Q V I D *igitur ſimul quidem & numero indiuiſibile, et tempore inſeparabile ipſum iudicans. Suo autem eſſe ſeparatum. Eſt quidem ſane quo pacto tanquam diuiſibile, diuiſa ſentit. Eſt uero, ut quatenus indiuiſibile. Suo nanq; eſſe diuiſibile. Loco uero, & tempore, & numero indiuiſibile.*

Cũ ſtatuerit philoſophus, qđ idẽ manẽs indiuiſibile, nunq̃ cõtrarijs motibus moueri põt: aut oppoſitis affectionibus affici: pnunciatũq; cõfirmãs, attñ dubitat: nunquid haud oino indiuiſibile qđ ſuſtinet cõtraria. Numero quidẽ. n. & ſimul ſit indiuiſibile: quippe cum in eodẽ tpe iuxta ſeipſum totum contraria recipiat. Eſſe vero, hoc eſt ratiõe diuiſum, atq; ſeparatũ eſt. Quãdoquidẽ in eo diuerſæ ſint facultates, quæ cõtrariorũ recipiẽdorũ vim habẽt. Quare quatenus diuiſibile cõtraria patitur. Licet itaq; affectio, & motus iudiciũ illud ſit: minime tñ iudicãs ipſum impedietur, quin cõtraria iudicet. Quãdoquidẽ ratione diuiſibile eſt: quia iuxta diuerſas iudicet rationes. Loco quidẽ igitur, & numero indiſibile eſt, tanq̃ vnũ atq; idẽ ſubiectũ: qđ iuxta ſeipſum totũ ambo, & plura patiatur. Nã numerus vnũ quidẽ indicat. Locus uero qđ neq; ppe diuerſas parteis pmaneat. Suo vero eſſe diuiſibile eſt: id aũt eſt ratione. Quia ex formis, atq; rõnibus, quorũcũq; ſubſtãtia determinat.

148. particula. A N H A V D *pote eſt. Poteſtate quidem enim idem diuiſibile, & indiuiſibile, & contraria. Ipſo uero eſſe non. Sed ipſo agere diuiſibile. Et haud pote eſt ſimul albũ et nigrũ eſſe.*

Expõ. Impoſsibile Ariſtoteles eſſe inquit, quod numero vnum, & idem: licet ipſo eſſe ſit diuiſibile: contraria ſimul actu pati. Poteſtate nãq; ſolum in oppoſita ipſum aptum, atq; natũ eſſe poſſe vult. Actu vero ſimul ſuſcipere nequaquam. Quod ipſo eſſe dixit. Ideoq; exponens quo pacto nunc eo vtatur, quod eſt, eſſe actu, addidit: haud ipſo agere, inquiens. Quo affectionem, & motum indicaret. Idq; manifeſtius vel exẽplo ſignificat. Album nanq;, & nigrum paſsibiles ſunt qualitates. Magiſq; adhuc perſpicue concludens, ipſo pati vſus eſt.

I T A, *ut neq; formas patiatur eorum: ſi huiuſmodi ſenſus, et intellectio.*

Neq; enim ſenſilia ipſa, ſed ſenſilium formas ſenſus atq; intellectio ſuſcipit. Si huiuſmodi inqt, vt patiatur, & aliunde recipiat: & quia agat: vt ipſe dixit. Actu nãq; ſimul oppoſita patitur. Ita, vt aut ſimul ad vtrunq; mutari: aut ſimul iuxta eadem affici pote ſit.

S E D *quemadmodum quod uocant nonnulli punctum, quatenus unum, & quatenus duo, ea ratione & diuiſibile.* 149. particula.

Ex exemplo hoc, quod a puncto ſumitur, ſatis, ſupq; a philoſopho noſtro oſtenditur, quod ipſius iudicij ſentiendi vim habentis abſq; vlla affectione eſt, & agendi vim habet. Prætereaq; quod impartibile: & quod in ipſo nunc impartibili collocatum. Eorum nãq; quæ indiuiſibilia ſunt, & actiones quoque indiuiſibiles exiſtunt. Omnis autem motus, & omnis affectio in diuiſione poſita eſt. In cõuerſione nanq;. Ideoq; vtriuſq; & affectiones, & reliquæ mutationes ſunt. Sola autem latio quæ in circulum fertur, licet haud eius ſit, quod in materia ſit: attamen & ea quoq; eius eſt, quod forma affectum. Ideoq; eius, quod diuiſibile. Nanq; corporis eſt. Omne autem quod ex ſe diuiſibile, diuiſibilẽ quoq; habet actionem. Quo quemadmodum eſt: ita etiam agat. Punctum vero indiuiſibile eſt: quod etiam ſitum nactum eſt: nam lineæ extremum, atq; finis eſt. Atq; vna cum terminata comprehenditur linea: vt cum ea, quæ cubiti, aut alia, quæcunq; ſit. Ex ſeq; proprium aliquod affert: quia finis, atq; principium eſt. Interdum quidem enim alius finis eſt: alius vero principium. At perſæpe etiam duorum aut plurium principium, atq; finis eſt: quemadmodum circuli centrum. Nam lineæ omnes inde ducuntur, atque ad circumferentiam tẽdũt. Puncto itaque anima quæ ſentiendi vim habet, ſimilis reddita eſt. Quippe quæ ſine corpore, atque indiuiſibilis ſit ſubſtãtia: ſed quę ſenſorio vtatur, quod diuiſibile exiſtat: quæq; vna cum eo, dum id patitur, atq; mouetur, diuerſis corporis particulis agit: ita diuerſę quoq; affectiones incidunt. Ipſaque ex ſe in actione quadã collocata eſt, quæ iudicandi vim habet, quæ tamen haud omnino a corporibus ſeparabilis exiſtit. Quãdoquidẽ & in hanc per inſtrumenti affectionem deſinit. Quæ tamen neque paſsio eſt, neq; motus, neq; eorum, quę extrinſecus receptio: ſed actio indiuiſibilis, intus proueniens: quæ non efficiendorum, ſed cognoſcendorũ ſenſibilium facultatem habet. Hancq; ex eorũ rationibus in ſeipſa antea acceptis obtinet. Licet aliquando quidẽ ex vna aliqua: aliquando vero ex pluribus id nacta ſit. Præſertimq; quando mutuã ipſorũ ſenſiliũ diuerſitatẽ cognoſcit. Liquet enim, quẽadmodũ horũ rationes in ea ſunt. Siquidẽ ex ſeipſa agit: abſq; ſenſiliũq; materia, ppe eorũ formas ſubſiſtit. Quoniã igitur pati quidẽ, et moueri appoſito modo, atq; contraria ſimul recipere actu pdifficile eſt: agere vero poſsibile exiſtit: qui ſubiectam rem interdum in vnum redigit, & duo quoq;

concedit:et partibilem,atq; impartibilem dicit:quo ad id,quod contraria ſimul partiantur, atq; fiant,nihil affert. Verum ad ipſum agere pertinet. Nanq; punctum, cum lineę principium,atq; finis ſit:vnum,atq; indiuiſibile eſt : tanq; idem ambo præſtans. Duoque rurſum, atq; diuiſibile dici valet, ex diuerſis principij, atq; finis rationibus. Eadẽq; ratione & anima,quæ ſentiẽdi vim habet: quæ duo ſenſilia ſimul cognoſcit, una atq; indiuiſibilis eſt. Quandoquidem & vnum quod commune vtriuſque, atq; ſimul. Quatenus vero diuiſibile eſt, bis eodem ſimul vtitur ſigno. Quatenus iuxta diuerſas rationes agit in ipſo nunc, & ſimul. Quoniam haud impoſſibile vel oppſita ſimul agere.

QVATENVS *quidem igitur indiuiſibile, unum ipſum iudicans eſt, & ſimul. Quatenus autem diuiſibile eſt, haud unum. Bis nanq; eodem utitur ſigno ſimul. Quatenus quidem igitur duobus utitur, extrema duo indicat. & ſeparata ſunt, tanquam ea quæ ſeparatorum.*

Vtitur quidem ipſum iudicans. Finis vero ipſa eſt anima, quæ ſentiendi vim habet. Cum tamen iudicans ipſa quoq; anima ſit:ſed quæ iam agat. Finis autem, & terminus, & indiuiſibilis natura ſua ex ſubſtantia eſt. Eadẽ autẽ ipſa, & duobus vtitur:quippe cũ prope duas ſenſilium formas permaneat. Cum duo ſimul iudicet: quę ratione, atq; ꝓprietate inter ſeſe diſtincta ſint. Quę cũ ſint ſeparata, ea ratione diuerſarũ rerũ fiant iudicia.

QVATENVS *uero unum uno & ſimul. De principio quidem igitur, quo dicimus animal eam habere uim, ut ſentiat, determinatum ſit hoc modo.*

Quatenus vnum ſubiecto ipſum iudicans eſt, & una quoq; ſubſtantia, anima quæ ſentiendi vim habet, iudicans eſt. Vnoq; vtitur fine, ipſa anima, quæ ſentiendi vim habeat. Atque ſimul tanq; in ipſo nunc indiuiſibili agit. Conueniunt quidẽ igitur vnicuiq; illorum quinq; ſenſuum, quæ dicta ſunt. Nanq; vnuſquiſq; eam habet facultatem, vt plura, atq; contraria comprehẽdat. Multo autem magis ipſi cõmuni ſenſui hęc eadem quadrãt. Quippe qui eam habeat vim, vt multo plura, atq; omnibus ſubiecta cognoſcere valeat, atq; principatũ magis obtinet: magiſq; ſenſorijs ipſis anteſtat. Neq; enim in multorũ collectione hic quod commune collocatũ eſt:ſed in quadam potius contractione, quæ præexiſtit. Anima vero quæ ſentiendi vim habet, principium eſt, tanq; forma. Multoq; magis tanq̃ id, quod vtitur.

150.particula. QVONIAM *autem duabus differentijs definiunt in primis animam: motuq; eo qui ſecundum locum: & ipſo intelligere, atq; ſentire.*

Expõ. Cum ad alteram poſt ſenſum, animæ vim iudicandi habentem poteſtatem Ariſtoteles pertranſeat: atq; recto ordine ad imaginationem, quę ſenſui proxima eſt, tendat: primo quidem determinat, quemadmodum & hæc animæ facultas ex ijs eſt, quæ cognoſcendi, non autem ex ijs, quæ appetendi vim habent. Quæ quidem in vi illa mouendi ſecundũ locum elucescit. Deinde vero quod haud eadem cum ſenſu ſit demonſtrat. Siquidem ſenſus ſemper, quo conuenienter agat, ſenſilibus indiget præſentibus, & ſenſorio mouentibus. Imaginatio vero, licet illa nõ adſit, interdum ex ſe excitata adpellit ad ea, quæ cognoſci debent. Hacq; ratione quodam pacto cum viris illis, quæ rationẽ participant, affinitatẽ habet. Nam excitatio ad actionem, vitę cognoſcendi vim habentis: quę ex ea ipſa fiat: quędam intelligentis eſt proprietas. Ideoq; & imaginationem intellectum philoſophus appellat: cum tamen nequaquam in hoc ſenſus cum intellectu conueniat: ſed in vi tantum illa iudicante. Hancq; ob cauſam, cum & ei quod ſecundum locum mouendi, quemadmodum & appetendi vim habet, quod iudicare valeat, oppoſuerit: in hoc ipſum ſentire, atq; ipſum intelligere comprehendit: ſed ita, vt pro quacunq; cognitione, quæ ex ſeipſa excitetur, ipſum intelligere ſumpſerit. Quod autem ad ipſam loquendi rationem pertinet: ad illam coniunctionem, quoniam, longiuſcule illud reddidit: quod haud idem ipſum ſentire, atq; ipſum ſapere manifeſtum eſſe ſcribens. Propter longioremq; illam redditionem, particulam, itaq;, ibi admouit.

VIDETVR *autem ipſum intelligere, & ipſum ſapere, tanquam ſentire quoddam eſſe. In ambobus nanq; his, anima iudicat, & cognoſcit ea, quæ ſunt. Et Antiqui ipſum ſapere, & ipſum ſentire idem eſſe inquiunt: quemadmodum & Empedocles dixit. Ad id quod adeſt enim conſilium augetur hominibus, & in alijs. Vnde ipſis ſemper & ipſum ſapere alia adeſt. Idem autem uult cum his, & illud Homeri. Huiuſmodi nanq; mens eſt mortalium hominum, Qualem in diem inducit pater hominumq;, Deumq;.*

OMNES *nanq; hi, ipſum intelligere corporatũ, quemadmodum & ipſum ſentire arbitrantur.* 151.particula.

Ipſum quidem intelligere, vt iam dictum fuit, pro ea omni vita ab Ariſtotele ſumptum fuit: quæ cum cognoſcendi vim obtineat, ex ſeipſa actionẽ promit. Sapientia vero pro ea cognitione accepta fuit, quę rationis particeps ſit. Quæ etiam diuerſitatem actionum illarum, quæ cognoſcendi vim habent, indicat. Licet nõnulli non ſolum intellectionem, ſed & ſapientiam in idẽ cum ſenſu adducat: Qui in id tantum, quod iudicandi, atq; cognoſcendi vim habet, vt & ipſe quoq; Ariſtoteles infert, oculorum aciem dirigunt. Quandoquidem id viris illis, quæ cognoſcendi vim obtinent, commune eſt. Quod quidem igitur nonnulli aut naturales, aut ſophiſtici homines ita arbitrati ſint, haud eiuſmodi eſt: quin nobis quoq; perſuadere poſſimus. Nanq; & Theætetus apud Platonem in idem ſcientiam cum ſenſu ducit. Nequaquam tamen Empedoclem, aut Homerum in hac opinione ſtatuere debemus. Tametſi Ariſtoteles ei quod abſurde, atq; imperite dictum fuit, fauens, quæ alia quoq; ratione interpretari queunt, confutet. Interpretari nãq; aliquid poſſet, quod illud quod adeſt, ſenſibile ſit. Neq; tamen ita ab Empedocle dictũ fuit: aut ita ſeſe rerum veritas habet. Conſilium nanq; non ſenſilibus, ſed intelligibilibus ſibi ſemper præſentibus, ſe in ſuipſius perfectionem tradit. Et ipſum ſapere in ſomnis alia adeſt. Neq; id propter reliquias illas, quę ex ſenſibus remanent, dicendum eſt. Neq; enim ipſum ſapere huiuſmodi eſt. Sed quando ex alijs quibuſdam, ratio illa diſſoluta a corporis conſtitutione eſt: pręſtãtior q; quædam boni, & veri in ſomnis, q̃ dum vigilamus, fit cognitio. Homerus vero eãdem quidem mentem eſſe dicit: ſed a ſenſibilibus mutari. Neq; ſimpliciter mẽtem intelligit: ſed eorũ hominũ, qui terrene, atq;, ut ipſe dixit, quaſi abſq; vlla accurata cogitatiõe uiuũt.

Et

ET ſentire, & ſapere ſimile ſimili, quemadmodum in ſermonibus prope principium determinauimus.

In quibus & a nobis determinatum fuit: qua ratione antiquiorum ſermo verus ſit, qui ſimili ſimile cognoſci, ſtatuit: & qua ratione eum recte interpretari poſſe Ariſtoteles putet.

ATQVI oportebat ſimul & de ipſo, deceptum eſſe, ipſos loqui conuenientius. Nanq; animalibus & plus temporis in his permanet anima. Ideo neceſſe, aut quemadmodum nonnulli dicunt, omnia quæ apparent eſſe uera, aut ipſius diſsimilis tactionem, deceptionem eſſe. Id nanq; contrarium ei, quod eſt, ſimili ſimile cognoſcere.

Haud ſane mihi videtur, tanquam confutationem, illam ex deceptione rationem afferre, aduerſus eos, qui ſimile ſimili cognoſci inquiunt. Sed aduerſus eos, cum de deceptione non determinarint, inſtare: ipſeq; Ariſtoteles quod poſitionem illam conſequatur, videtur inferre. Aut enim de deceptione nõ determinarunt: quippe cum ea neq; ſit, ex eorũ ſententia, qui quod apparet, verũ exiſtimant. Aut cõcedentes & falſam quoq; opinionem fieri poſſe: in tactione eius quod diſſimile ſit ipſam collocant. Quia cõtraria contrarijs impertiant.

VIDETVR autem & deceptio, & ſcientia contrariorum eadem eſſe.

Id interpretes, tanquam abſurdum poſitioni illi adiectum eſſe inquiunt. Non ſolum enim ſimile ſimili cognoſci inquiunt, in contemplatione illa, quę ſcientiæ pariendæ vim habeat: ſed & contrarium. Eodemq; prętera modo & vtrunq; in deceptione ignorari. Quandoquidem vnum eſt, quod vtrũq; cognoſcit, aut ignorat. Sed vnum quidem ſubiecto: quod vero ad eſſe ſpectat, vt ipſe quoq; Ariſtoteles dicere conſueuit: diuerſum: quia ex diuerſis rationibus oppoſitorum vtrunq; attingit. In ea itaq; contemplatione, quæ ſcientiam gignere valeat, ſimili ſimile tangere in ambobus vult. In deceptione vero diſſimiliter, quo ad verũq; ſpectat, ſeſe rem habere. Vno quidem igitur ſcire oportet. Quoniam nunc haud eam intelligit deceptionem, quæ aduerſus ſenſum opponitur: ſed eam, quæ aduerſus ſapientiã. Semper nanq; verus, ut inquit, eſt, qui propriorũ ſenſilium ſenſus. In ipſo vero decipi plus temporis, inquit, anima permanet. Altero vero tenendum, q conuenientia non in anima: ſed in ipſo animali collocata fuit. Quoniam in vita illa, quæ cum corpore eſt, plus temporis in imperitia anima conſumit. Quandoquidẽ vitæ illi, quæ rationis particeps exiſtit: in qua & ipſum ſapere reperitur: verũ dicere maxime cõueniens, atque proprium eſt: ideoq; & ei quoq; animali quod rationẽ participat Quo igitur pacto quod contrariũ ei eſt, maxime conueniens eſſe aſſerit? Quoniam, vt ipſe quoq; concedit, plus temporis in hoc permanet anima. Id autem ei euenit: quia cum ortui, atq; interitui obnoxium animal ſit, multum temporis ita permanet, vt veritas, atq; rectas animæ actiones recipere non queat. Diuq; poſtea a perturbationibus illis, quæ in eius mentem incidunt, impeditur. Prætereaque & illis diſtrahitur ſollicitudinibus, quæ hominum vitæ quotidie accidere ſolent: vnde & eo prohibetur ocio: quod ad veritatem inueſtigandam anima quærit. Quodque inſuper maximum, atque grauiſſimum eſt: impetus ille animę qui in corpus magna cum vehementia vergit: atq; implicatio illa cum ortu, eam ab ea cõuerſione remouet: quam in ſe ipſam facit. In qua ipſum ſapere, veritaſque ſecundum rationem conſiſtit.

QVOD quidem igitur haud idem eſt ipſum ſentire, & ipſum ſapere, manifeſtum. Illius quidem enim omnibus copia conceſſa eſt. Huius autem paucis animalium. 152. particula.

Prudentia ſiue communis, & de ea omni contemplatione, quæ ſecundum rationem ſit, intelligatur: ſiue magis proprie de ea, quæ ad illa, quæ in actione collocata ſunt, ſpectat: omnino de recta, atq; vera contemplatione, & de ea, quæ non ſine cauſa fiat, intelligitur, atq; dicitur. Ideoq; paucis animalium eius copia facta eſt. Neq; enim vel hominibus omnibus: ſed ex his perpaucis. Ipſum vero ſentire non ſolum hominibus, ſed & animalibus quoque datum eſt. At quoniam hac ratione rectam contemplationem ſecundum rationemq; a ſenſu diſtinxit: ſeparat & aliã quancunq; contemplationẽ, quę tamẽ ſecundũ rationem fiat, a ſenſu, ſubiungens. Expõ.

AT NEQVE ipſum intelligere in quo eſt ipſum recte, & ipſum non recte. Ipſum quidem enim recte, prudentia, & ſcientia, & opinio uera. Ipſum uero nõ recte, contraria horũ. Neq; id ſane eſt idẽ cũ ipſo ſentire. Ipſe quidẽ enim ſenſus propriorũ ſemper uerus: et omnibus ineſt animalibus.

Intelligere quidem nunc ipſum ſimpliciter ſecundũ rationem agere appellat. Quod eam habet vim, vt & quod recte, & quod non recte cõplecti valeat Vt ipſe quoq; Ariſtoteles manifeſte exponit. Ab huiuſmodi itaq; intelligere ſenſum philoſophus diſiungit. Haud tamen quia veritatis ſenſus expers habeatur. Nanq; aut ſemper, aut vt plurimum propriorũ ſenſilium ſenſus verus exiſtit. Verum quoniam ſenſus primo in actione illa, quæ in corpore verſatur, circunſcriptus eſt. Cum ipſum ſane intelligere multum profunditatis poſſideat: atq; ſeparabile exiſtat. In ijſq; cognitionibus collocatum ſit: quæ ſemper verum dicant: vt ſcientia, & prudentia. & in ijs quæ aliquando id agant: cuiuſmodi vera opinio exiſtit. Deinde vero propter ſenſilium anguſtias illud ſenſus obtinet, vt de proprijs ſenſilibus ſemper verum dicat: quia pauca percipit. Neq; ei accidit, quemadmodum opinioni: quæ aliquando mentitur: quia cum quadam ratione, aliquaq; ex parte, in cõtemplatione aliorum quoq; multorum rem attingat: interdum & ea, quæ minus quadrẽt, de re dicat. Prætereaq; quia ſenſus extrema eſt illa vita, quæ cognoſcendi vim habeat: quemadmodũ illud quoq; indicio eſſe poteſt, quod ijs adſit animalibus, quæ omni prorſus dignitate, atq; exiſtimatione careant. Ipſum autem intelligere ijs tantum ineſt, quæ rationem participant.

COGITARE autem contingit, & falſo: & nulli ineſt, cui non & ratio.

Illam rationis actionem, quæ percurrendi vim habeat, cogitationem philoſophus appellat. Quæ quidẽ omnino verum dicit, cum cauſis coniuncta percurrat. Vbi vero ſine cauſis id agit, interdum mentitur. Cogitatio quidem igitur eſt rationis illa actio, quę percurrendi vim habeat. Verũ quoniã haud prope terminos percurſus iſte fit: neq; cum continuitate, quemadmodũ naturalis tranſitus: cõprobatio illa animę in vnoquoq; termino, atq; quaſi in vno termino permanſio, exiſti-

matio eſt. Quæ cum hoc tanq; vero, conuenit. Ita, vt haud idem cogitatio, atq; exiſtimatio ſit: licet ſimul elu ceſcant. Semper nanq; in percurſu ea poſita eſt actio, quæ rationis particeps eſt: & in comprobatione eius, quod verum appareat. At neq; cogitatio, neq; exiſtimatio ſenſus eſt. Quorum alterum adipiſci non potuit: quia rationis particeps non fuit. Nam & alijs quoque animalibus ratione carentibus ipſe adeſt. Alterum vero, quia non percurrit. Neque enim ſenſus ex alijs alia colligit. Neque ita verum dicit, vt ſeipſum verum dicere comprehendat. Propria nanque ſenſilia uere cognoſcit. vt quod album ſit, viſio. Quod vero cognoſcat ſenſus ipſe percipere non valet. Neq; enim idem eſt rei ipſius cognitio: atq; ea perceptio, quæ huius rei cognitionem veram eſſe nouit. Cuiuſmodi exiſtimatio ipſa apparet: quæ poſt rei intelligẽtiam, vtrũ intelligentia illa vera ſit, iudicat: tuncq; componit, atq; complectitur, quod cognitum ſuit. Senſus autem ſolũ, quod ei occurrit, cognoſcit: licet vel falſo occurrat: quemadmodũ in imaginibus, ſimulachris euenit. Nam diiudicare non valet. Licet itaq; in proprijs verus ſemper ſenſus ſit: attamen haud ſe veracem eſſe ſentiet. Cogitatio vero ſiue vere, ſiue falſo in ea, quę cognoſci debent, incidat, nequaquam illi appulſui acquieſcit. Neque componit, niſi & quod vera ſit intelligentia, adiudicet. Quod tum recte, tum non recte facit. Nam aliquando in adiudicatione hac aberrat. Tametſi itaque cogitatio aliquando mentiatur: haud tamẽ eam ob cauſam ſenſu deterior eſt: qui in proprijs ſenſibilibus verax exiſtit. Quod nanq; illa aliquando mentiatur, eam ob cauſam euenit: quia multa ſimul intueatur. Illudque præterea verum, aut falſum dicere, non ex primo appulſu, reique illa intelligentia, ipſi datum eſt: ſed ex illius intelligentiæ adiudicatione.

153. particula. IMAGINATIO *nanq; diuerſum & a ſenſu, & a cogitatione. Ipſa nanque non fit ſine ſenſu: & ſine hac non eſt exiſtimatio.*

Expō. Coniunctio illa, nanq;, quæ eam habet vim, vt cauſam reddat, nunc poſita fuit: quia dictum fuit, in ijs tantum quæ rationem participant, cogitationem ineſſe. Tanquam ſi intuliſſet: quod haud eadem imaginatio cũ cogitatione: quemadmodum neq; eadem cum ſenſu. Addit enim & id. Quandoquidem & de imaginatione ei ſermo propoſitus eſt: de qua ſermonem habens illud dicit: quod & a ſenſu, & a cogitatione diuerſa eſt. In ijsq;, quæ poſtea philoſophus infert: ſimul quidem cauſam affert, ob quam nõnullis imaginatio nihil a ſenſu differre videatur: alijsq; cum cogitatione, atq; exiſtimatione conuenire. Quæ ea nempe eſt: quia ſimul inſit, aliquando quidem cogitatio, aliquando autem exiſtimatio. Nam ita actionem eam, quæ rationis particeps ſit appellat. Simulq; ex his philoſophus noſter diſtinguendam imaginationem ab vtroque cenſet: hoc eſt, a ſenſu, atq; cogitatione. Quandoquidem enim haud ſine ſenſu, ſed eo omnino præexiſtente, fiunt imaginationes. Quoniam in diſtantia quadam, atq; partitione, & diuiſione, ac figuris modi iſti, qui imaginandi vim habent, collo. ati ſunt: quæque huiuſmodi ſenſilia ſunt. Quę vero ſenſilia ex ſenſu nobis nota fiunt. Cumq; quidam ad intellectum nõ perueniant: ſed eis ſatis ſuperq; ſit, ex cauſa & extrema eorum, quæ inde efficiuntur cognoſcere: ideo iure nonnulli decipiuntur: qui non diſtinguunt, quod accedit, atque aduenit ab eo, quo haud ſine. Qui vero diſtinguunt hanc imaginationem a ſenſu, cognoſcunt. Eodemq; præterea modo & ab exiſtimatione. In illis nanq; animis, quę totę extrinſecus vergunt: quæq; ab actione illa ſecundum ſe omnino recedunt: quæq; in ſola ſenſilia directæ ſunt: cum & generatio ad auerſionem illius vitæ quæ ſecundum rationem fieri debet, ſimul agat: opus eſt cogitationi primo quidem ſenſu: poſtea vero experiẽtia, atq; memoria. Quo quod vniuerſale adhuc eorum quæ ex ea forma determinantur, cognoſcere queant: atq; inde & ad eam recurrere formam, quæ illorum determinandorum vim habeat. Quorum cognitio eiuſmodi eſt, vt cogitare, atq; intelligere valeat. Ita, vt & hic ijs, qui non diſtinguunt, quod memoria tenere valet ab eo, quod quæ vniuerſalia ſunt, colligit, amborum confuſio accidat. At ijs qui hac in re gradum ſiſtunt, illud certum occurrat diuerſitatis inditiũ: quod alterũ quidem tanquã finis eluceſcit. Alterum uero tanquam id, quo haud ſine.

QVOD *autem non eſt eadẽ imaginatio, et exiſtimatio, manifeſtũ. Hæc quidem enim affectio in nobis eſt, cũ uelimus.*

Exiſtimationem quidẽ, vt iam dictũ fuit, eam cognitionẽ Ariſtoteles appellat, quę rationis particeps ſit: intellectionẽ vero nunc imaginationẽ dicit. Quã etiã affectionẽ vocat: & in ea facultate, q̃ recordari queat, collocatã eſſe vult. Quo igitur pacto licet haud ſine hac exiſtimatio fiat: attamẽ eã ab exiſtimatiõe diſtinguit? Quoniam huiuſmodi affectio in nobis, eſt, cum voluerimus. Quod haud eam ob cauſam dictũ fuit, quia omnis imaginatio in poteſtate noſtra collocata ſit. Nã quędã vel nobis inuitis fiunt. Sed quia quædã in nobis ita fiant, ut vel arbitratu noſtro expromantur. Licet nequaquam ad eas reprimendas eandem vim habeamus. Affectio itaq; ea imaginandi vim habens eſt: quia partibile aliquid obtinet: rerumq; vmbras, atq; imagines conſequitur: atque a corporibus inſeparabile quid habet. In nobis autem, noſtraque poteſtate poſita eſt: quoniam haud ita ſemper imagines effingimus: vt omnino cum rebus conueniant: neq; ita imaginationes promimus: vt nulla ex parte rerum veritatem negligamus. Quẽadmodum enim ſenſus eam habebat vim, vt tanquam verum perciperet, ſed quod ſenſibile tantum comprehẽdere poterat: eodem modo & imaginatio haud eiuſmodi eſt: vt verum ſemper aſſequatur: ſed circa imagines tantum, atq; adumbrationes eius omnis actio collocata eſt. Quę pręter ſenſum id tãtũ aſſumit: quod haud ſemper eorum ſenſiliũ præſentia indigeat: quibus illę imagines ſimiles ſint. Sed ex ſeipſa eas promat. Neque ijs omnino acquieſcit, quæ a principio viſa fuerunt: ſed tum addit, tum adimit, tum mutat, tum arbitratu ſuo quacunque ratione variat.

ANTE *oculos enim licet conſtituere, quemadmodum qui, in ijs, quæ memoria conſtituuntur, collocant: & qui ſimulachra effingunt.*

Illud ante oculos cõſtituere, eſt rerũ imagines promere, atque ſecundum eas agere. Quemadmodum inquit, qui in ijs, quæ memoria ſeruantur, collocant: hoc eſt, qui reminiſci volunt. Ita, vt pro reminiſcentia, memoria poſita fuerit. Nam ſic Alexander exponit. Aut potius, quemadmodum cum recordari velimus, per ipſe ſecundum imaginem agimus. Illud vero & ſimulachra effingere, illud indicat: quod haud omnino rebus

ſimilis

ſimilis illa imaginum depromptio, appulſusve ſit.

OPINARI *autem haud in nobis. Neceſſe enim aut mentiri, aut uerum dicere.*

Exiſtimatio latius opinione patet. Opinio uero pro quacunque exiſtimatione ſumpta fuit. Cuiuſque commune eſt, uerum, aut falſum dicere. Quandoquidem in cõprobatione omnis exiſtimatio collocata eſt. Comprobatio vero non ſolum in intelligentia eorum, quæ incidunt, uerſatur: ſed & in diſtinctione veri atque falſi. Nã que in ipſa rerum conuenientia, & non conuenientia verum, falſumque conſiſtit. Res uero in noſtra poteſtate minime ſunt.

154. particula. PRAETEREA *uero, cum quidem opinemur, horrendum quidpiam, aut formidandum, confeſtim una patimur. Eodemq; praeterea modo & ſi fidentiæ plenum ſit.*

Expõ. Comprobationem illam animę, quę in exiſtimatione poſita fuit, ex affectionibus illis confirmat: quæ eam conſequuntur. Timet enim, & confidit, quia arbitratur. Nam in fide arbitratur.

IVXTA *imaginationem autem eodem modo nos habemus, quemadmodum qui intuentur in pictura, quæ horrenda, & fidentiæ plena.*

Cum ſimilitudinibus nanque maximam conuenientiã habet imaginatio. & quemadmodum quæ in pictura aliorum ſunt imagines: ita ſe ſe habent, & quæ in imaginatione collocata ſunt. Ideoque haud ita anima ijs complicatur, vt tanquam vera ducat: quo aut fidentia impleatur, aut timore afficiatur. Lætatur nanque, aut dolet, haud tanquam ea, quæ in ipſis rebus ſit: ſed tanquam earum memoriam retineat.

SVNT *autem & ipſius exiſtimationis differentiæ, ſciẽtia, & opinio, & prudentia, & quæ contraria his.*

Quandoquidẽ ab exiſtimatione imaginationẽ diſtinguere philoſophus ſibi propoſuerat: opinionẽque pro ea omni exiſtimatione accepit, quæ in medio collocata eſt. Communiter nanque cuicunque ineſt, nõ autem opinioni ſoli, tum fides: tum quod haud in nobis, ſed in ipſis rebus de his veritas poſita ſit: tum affectiones illæ, quæ ob eas res, tanquam ueræ habeantur, excitantur, fidentiæ ſcilicet, atque timores. Ideoque exiſtimationis ſpecies diuidit. Quo cõmunis eſſe, quæ de ea omnia dicta fuere, ex formis progredientes cognoſcamus. Prudentia quidem igitur cognitio quædam eſt, quæ cum cauſa agendi uim habet. Scientia uero, quæ contemplandi. In utranque uero partem vergit vera opinio, cum vtraque ex parte cauſæ expers fuerit. Opus nanque eſt hoc loco eam interpretari opinionẽ, quæ uera ſit. Quandoquidem in eadem acie cum ſcientia, atque prudentia ſtatuitur. Præterea quoniam contraria in parte, ut imperitiam, atque imprudentiam habemus: ita falſam quoque opinionem collocemus.

DE *quarum differentia alius eſt ſermo.*

In ethicis nanque, quas nunc exiſtimationis differentias dixit, appertius diiudicat.

155. particula. DE *ipſo autẽ intelligere, quoniã diuerſum eſt ab ipſo ſentire. Huius autẽ id quidẽ imaginatio uidetur eſſe. Id uero exiſtimatio, de imaginatione determinantes, ſic de altero dicẽdum.*

In ipſa anima, & intelligere, & ſentire interpretandum eſt. Neque enim intelligere illud præſtantius, quã ſecundum animam, aut imaginatio, aut exiſtimatio eſt. Sed interpretari oportet quod dictum fuit, non ſecus ac ſi ita dicatur. De ipſo autem intelligere animæ. Expõ.

SI SANE *eſt imaginatio, iuxta quã dicimus ſpectrũ aliquod nobis adeſſe, & nõ. Siquid per tranſlationẽ dicimus.*

Quemadmodum ipſi ſenſui, quod ſenſibile: & ſcientiæ, quod ſciri queat: ita & imaginationi ſpectrum conueniens eſt, quod ab ea cognoſci debeat. Quemadmodumque quilibet ſenſuum ex proprijs, cõuenientibusque ſenſibilibus determinatus fuit: ita & nunc imaginationẽ quoque Ariſtoteles deſcribit: ex qua ſpectra nobis adſunt. Eamque diſtinguit ab ea quę per tranſlationem ex hac ſumptam, dicitur. Quãdo in eo, quod apparet imaginatione vtimur, & in ſenſu atque in opinione.

VNA *quædam eſt horum poteſtas, aut habitus: ſecundum quem iudicamus, & uerum dicimus, aut mentimur. Hæc autem ſunt, ſenſus, opinio, intellectus, ſcientia.*

Cum diuerſæ ſint animæ poteſtates, vt quæ nutriendi, ſecundum locum mouendi, cognoſcendi, appetendi facultatem obtinet: imaginatio quædam eſt vis, quæ cognoſcendi poteſtatem habet: quæque iudicare valet: hoc eſt, eam obtinet vim vt ſpectrum comprehendere, atque cognoſcere queat. Verum nanque, aut falſum dicit. Nam ſpectrũ rei, cuius eſt ſpectrũ, ſimile effingẽs uerum dicit. Quod ſi diſſimile extiterit, mentitur. Siue id cõtra uoluntatẽ ſuam ei accidat, ut propter obliuionẽ. Siue ſua ex appetitione, aliquid addat, aut adimat, aut quacunque ratione variet. Ex quibus illud confirmatur: quod imaginatio vis quędã eſt, quę iudicandi facultatẽ aſſecuta eſt. Cuiuſcũque nãque facultatis cognoſcendi vim habentis ipſum uerũ dicere proprium eſt. Licet ad huiuſmodi aliquam & ipſum quoque mentiri, pertineat.

POTESTAS *habitus, iuxta quem iudicamus, et uerum dicimus, aut mentimur. Hæc autem ſunt, ſenſus, opinio, intellectus, ſcientia.*

Poteſtatem quidem nunc philoſophus dicit, eam omnem formam, quæ ſubſtantialis eſt: ex qua omnem hominem rationis compotem eſſe inquiunt. Habitum vero vocat, eminentem illã diſpoſitionem. At imaginatio ſubſtantialis quædã eſt poteſtas, atque eminẽs quędã diſpoſitio. Iuxta quã, determinata aut indeterminata ſpectra effingimus: & aut uere, aut falſo: & aut non ſine ratione, atque via, aut abſque vllo ordine. Propter quę poteſtates illas enumerat, quę cognoſcẽdi vim habeãt: ſenſum, opinionẽ, ſcientiã, intellectũ: a quibus imaginationẽ differre ſe demõſtraturũ proponit. Senſumque appellat cognitionẽ illã, quę excitatur ex inſtrumento, quod prius recipit a ſenſibili actionẽ: quę quoque ipſorũ quidẽ ſenſibiliũ exiſtit: ſed omnino cõuenit cũ ſenſibiliũ formis, quę in ipſis ſenſorijs adſunt. Opinionẽ autem exiſtimationẽ eam dicit, quę in ijs poſita, quę aliter quoque ſeſe habere poſſunt: & fidẽ quoque eã intelligit, quę in ijs, quę neceſſaria ſunt, abſque vlla cauſę inquiſitione verſatur. Scientia uero ea eſt cõuolutio quæ rationis particeps nõ ſine cauſa eſt: atque eorum exiſtit, quę ſemper eodem ſeſe habeant modo. Intellectus denique contemplatio illa termi norũ, collecta, atque impartibilis ab Ariſtotele accipitur.

156.particula. QVOD *quidem igitur non eſt ſenſus imaginatio patet ex his. Senſus quidem enim, aut poteſtas, aut actus, ut uiſus, & uiſio.*

Expō. Primo huiuſmodi quadam ratione imaginationem a ſenſu diſiungit. Senſus inquiens, aut actus eſt, qui ſentiendi vim habet, vt viſio: aut poteſtas, quando nō agit quemadmodum viſus.

APPARET *autem aliquid, licet neutrum horum inſit, ut quin inſomnis.*

Haud ita, vt in animali, neque qui actu, neq; qui poteſtate inſit ſenſus: quod fieri non poteſt: ſed cum imaginationibus neuter adſit, apparet aliquid: hoc eſt, ſpectrum fit: quemadmodum viſa illa ſomniorum plena, quæ inter dormiendum occurrunt. Neque ſenſus ille, qui tanquam actu eſt, idem cum his exiſtit. Nam ſenſus dormiendo non agit. Neq; poteſtas adeſt, quę nō agat. Quandoquidem actu ſpectra adſunt. Ita, vt imaginatio quidem agat: ſenſus autem minime. Ideoq; haud idem cum imaginatione ſenſus.

DEINDE *ſenſus quidē ſemper adeſt: imaginatio autē nō.*

Confeſtim enim vbi in lucem hanc edita animalia fuerint, actio illa quæ ſentiendi vim habeat, adeſſe poteſt: nequaquam vero quæ imaginatione concipere valeat. Adfuiſſe nanq; ſenſum opus fuit: atq; adeo perſæpe forſan. Poſterior itaq; imaginatio eſt, neque ſemper eam ob cauſam adeſt. Siquidem poſt ſenſum: atq; ab ipſo potius mouetur ſenſu. Hæc itaq; ſecunda fuit ratio, quæ vires has ſeparauit. Tertia vero iſta.

SIN *autē actu idem, omnibus contingeret feris imaginationem ineſſe. Videtur autem non. ut formicæ, aut api, aut uermi. Deinde hi quidem ueri ſemper. Imaginationes autem ſunt plures, falſæ. Poſtea neq; dicimus, cum agamus exacte circa ſenſibile, quod uidetur nobis id homo: ſed potius cum haud exacte ſentiamus, tunc aut uerus, aut falſus. Et quod ſane dicebamus antea, apparent & dormientibus uiſa.*

Tertia hęc eſt ratio, quę a ſenſibus, atq; imaginationibus ſecundum actum, poteſtates, atq; ſubſtantias eorū diſtinguit: tribuſq; ordinatim ab ipſis actionibus ſumptis vtitur argumentis. Quorum vnum illud eſt, quod haud in omnibus animalibus, & vniuſcuiuſq; ſenſibilis imago innaſcatur. Nam in cane omnium confeſſione exiſtit: & in equo, qui eum etiam cognoſcit, qui ſui curam habeat: & in alijs quoq; permultis. Formicæ vero, & api, atq; adhuc manifeſtius vermi, non vniuſcuiuſq; determinati imaginatio adeſt: ſed communiori quadam ratione nutritionis. Aut ſi & eius nutritionis imaginatio adſit, quę in iſto reperiatur nemore. Quēadmodum in apibus apparet: at nequaquam tamen & ea quæ huius floris, qui in hoc exiſtit indiuiduo. Ita nāque interpretari illud debemus, quod haud in omnibus imaginatio inſit. Nequaquam vero ita, quaſi nulla iam ratione inſit. In omnibus enim reperitur: licet haud determinata ſit. Sēſus vero ipſius, atomi, indiuiduive ſemper ſecundum actum eſt. Quare actio illa, quæ imaginandi, concipiendive vim habet, nequaquam eadem cum illa erit, quæ ſentire valeat. Secundum autem huius rationis argumentum ex veritate, & falſitate ſumptū eſt. Siquidem actiones illæ quæ ſentiendi vim obtinent, vt plurimum veræ ſunt, niſi diſtantia, aliquodve extrinſecus, impedimētum afferat. Actiones vero quæ ex imaginatione proficiſcuntur maxima ex parte falſę. Contingit autem illis, ut uerum dicant, propter anguſtias in quas redactæ ſunt. His autem ut falſum proponāt: quia ex appetione quadam indeterminata excitantur. Tertium autem argumentum ex perſpicuo, atque obſcuro ſenſilium cognitionis modo ſumitur. Exactiora nanq; ſunt ſpectra, q̃ ſenſilia: vt recta, planum, figura: ſed actio ipſius ſenſus, qui circa ſenſilia uerſatur, perſpicua. Actio uero imaginationis procul abeſt, atque obſcura eſt. Ideoq; & de ipſo ſentire per tranſlationem dicimus ipſum apparere, & ipſum imaginatione concipere de eo dicitur, quod haud perſpicuum. Quādo cōtingit haud omnino uerum dicere: interdum uero ut & ſenſus quoq; mentiatur. Viſa uero & dormientibus apparere dixit, ut in ſomnis. Viſa nanq; & ſpectra eorum quæ uiſibilia ſunt, intellexit.

AT QVI *neq; ex ijs, quæ ſemper uerum dicunt, ulla erit, ut ſciētia, aut intellectus. Eſt enim imaginatio etiā falſa.* 157.particula.

Neq; enim ſcientia, neq; prudentia, multoque minus intellectus ipſa imaginatio erit. Illud nanq; uerum ſemper dicere, intellectui, atq; ijs adeſt cognitionibus, quæ cum ratione ſunt: quæcunq; cum cauſis iunctæ ſunt. Nā omnis cauſa eſt ſubſtantia. Ac ſi cauſa propriæ, & prima quoq; ſubſtantia eſt. Imaginatio uero procul tum a cauſa, tum ab omni ſubſtantia abeſt. Expō.

RELINQVITVR *itaq; uidere, utrum opinio. Fit nanq; opinio, & uera, & falſa. Sed opinionem quidem conſequitur fides. Neq; enim licet opinari, quibus uidetur fidem non adhibere. Beſtiarum autem nulli adeſt fides. Imaginatio uero permultis.*

Differentia illa, quæ nunc ponitur inter opinionem, atq; imaginationem, eadem mihi videtur cum ea, quæ antea quoq; dicta fuit. Ibi nanq; ipſum opinari haud in poteſtate noſtra poſitum eſſe dicebatur, quia ex neceſſitate mentitur, aut verum dicit. In his vero quod opinionem fides omnino ſequatur, aſſeritur. Fides autem eſt comprobatio quædam ei, quod cognitum fuit, tanquā verum. Ideoq; ijs, quæ ſine ratione ſunt, non adeſt. Fides nanq; iudicium illud eſt, rationis particeps, quod rei, tanquam veræ intelligentiam conſequitur. Nouit nanq; et intellectus, rem veram eſſe: ſed impartibiliter, atq; vnius formæ apprehenſione vtrunq;. Illa vero cognitio rationis compos, quæ vtrum intelligentia vera ſit, iudicat: ita comprobat, vt omnino ratione nitatur, aut neceſſaria, aut probabili, aut perſona ipſa loquente, tanquam ea, cui fides adhibenda ſit. Atq; id ſecundum quandā rationem iudicat. Vt & de ipſis ſenſibilibus duplex adeſt cognitio, quarum altera ſentiendi vim habet: altera vero rationis compos. In ijſq;, qui procul cōſpiciuntur duplicitas iſta eluceſcit. Neq; enim hominem eſſe comprehendo, niſi, quod moueatur, duos habeat pedes, atq; rectum incidat, ratione colligam. In ijs vero quæ prope ſunt, latet: quia confeſtim cognitionē eius, quod cernitur, cognitio eius q̃ & vere cognoſcamus, conſequitur. Neq; enim idem eſt, ea de quacunq; re ſit intelligentia: atq; intelligētia de ea, q̃ vera ſit: quā cōprobatio conſequitur: quę veritatis domicilium eſt. Veritatis nanq; ſtudioſa anima eſt: quæ nunquam a falſo affici tolerat. Sed prope id, quod verū apparet omnino, & confeſtim, permanet. Diiudicatum itaq; fuit in

omni

omni exiſtimatiõe, quod ipſius cognitionis duplex ſit. Verum cognitionem rerum notitiam gignere valentem: quæ certa, atq; exacta ſit: conſeſſim & quod uera ſit cognitio conſequitur. Quemadmodum & viſionē illam, quæ prope ſit. In cognitione autē illa, quæ vim opinandi habet, ex eo quod videtur, & in ſuperficie poſitum eſt, ac fere longius abeſt: quia neq; ad profunditatem accedit, neque cum primis cauſis iuncta eſt, diſcrimen apparet. Recteq; Ariſtoteles dixit, quod fides opinionem ſequitur. Quãdoquidem cum fides opinionis conſtituendæ vim habeat, latius ea patet. Quemadmodum & animal amplius, atq; maius homine eſt. Nanq; fides ſcientiæ, & intellectui ineſt, prudentiæq;, & ipſi præterea opinioni. In his nanq; duobus opinio ſuum habet eſſe: tum inquam in illa rerum intelligentia, quæ haud admodum penetret: tum in ea comprobatione, quæ tanquam vera ſit. Fides vero quæ quãcunq; cognitionem rationis compotem, atq; intelligentem conſequitur, beſtiarum nulli ineſt. Quãdoquidem cognitio illa, quæ ſine ratione eſt, haud eã habet vim, vt rem tanquam veram cõprehendat: ſed rem ſolam, cum eius etiã cognoſcendæ vim habeat, percipere valet: atq; ita, vt vera quidem ſit: id autem ipſum, hoc eſt, vtrũ vera ſit, nequaquã iudicat. Id nanque eius cognitionis munus eſt, quæ eam habet vim, vt in ſeipſam conuertatur. Eius inquam, quæ id ipſum omnino cognoſcat: quod vere, aut falſo percipiat. Ea nanq; ſeipſam cognoſcet. Omnis autem vita, quæ rationis expers eſt, in id tantum tendit, quod extra collocatum fuit. Quoniam quæ extrinſecus etiam ſunt, ſolũ appetit: atq; ea ſola cognoſcit. Neque appetitio eorum, quæ extrinſecus ſunt, tanquam bonorum fit: ſed tanquam ſuauium ſolum. Neq; cognitio eorum eſt, tanquam verorum, ſed tanquam ſenſilium ſolum. In conſenſu nanq; illo rei, aut tanq̃ bonę, aut tanq̃ verę, referre oportet, quod ſeipſum, aut utile, aut verax oſtendit. Neq; enim in iudicio eius, quod cum cognoſci debeat, extrinſecus poſitum eſt: ipſum cognoſcere omnino collocatum fuit: neq; in alicuius oſſis conſenſu, quod delectet. Cõtra nanq; potius euenit: vt animam noſtram vehemens illa voluptas circa ea, quæ extra ſunt, ita afficiat: vt & intenſus quoq; eorum ſenſus, qui eam a ſeipſa recedere cogit.

PRAETEREA *omnem quidem opinionem ſequitur fides: fidem uero ipſum perſuaſum eſſe. perſuaſionē autem ſermo. Belluarum uero nonnullis, imaginatio quidem ineſt: ſermo autem non.*

Ex eadem quidem ſententia hæc quoq; elicitur ratio: quæ tamen haud abſq; vllo diſcrimine cum illa, quæ antea poſita fuit, eadem eſt. Illa quidem enim a fine: hæc autem ex ea via, quæ ad finem tendit, ſumpta fuit. Quoniam fides finis eſt. Ipſum vero perſuaderi via exiſtit ad hanc. Ac robur quidem, uiſq; ei admouetur, ex definitione fidei: quæ comprobatio quędã eſt, tanquam propter id, quod verum ſit. Definitioni autē ipſius fidei vis adijcitur, ex notitia, quæ de perſuaſione habetur: quam etiam fidem præcedere oportet: quippe cum fides perſuaſioni, tanquam finis accedat. Eſt enim perſuaſio comprobatio illa, quæ ex ratione, ſit: quemadmodum fides comprobatio illa eſt, quæ iam adeſt. Nanq; in perſuaſione exquiſitio, quædam ſit, ipſius intelligentiæ rerum: & receptio quædam earum, tanquam verarum. Quandam vero vel beſtijs imaginationem adeſſe inquit: nam & eam, quæ determinata eſt, & quæ de quopiam ſimpliciter habętur, imaginationem vocat.

MANIFESTVM *itaq;, quod neq; opinio cum ſenſu, neq; per ſenſum: neq; complexus opinionis, & ſenſus, imaginatio eſſet, propter hæc.* 158. particula.

Quia Plato tum in Sophiſta, tum in Philebo, imaginationem in admiſtione opinionis, atq; ſenſus collocauit, ex his aduerſus eam poſitionem inſtare Ariſtoteles videtur. Re vera autem, quanã ratione oporteat, admiſtionem illam interpretari, ex euerſione ſententiarum prope poſitarum, demonſtratur. Neq; enim ita accipere debemus, vt ſenſus quidem præcedat: opinio aũt ſequatur: atq; in hmõi actione imaginatio ſuũ habeat eſſe. Quam quidem intellectionem philoſophus indicauit, cum dixit, neq; per ſenſum. Neq; ita, vt hæc ambo, ſimul exiſtant. Neq; ita, vt in vnum quidem cõueniat, ſed vtrunq;, tam inquam ſenſus, quam opinio, ſimplicē propriam afferat actionē: quæ alterius reſpectu immixta ſit. Quod cognoſcendum eſt, ipſum Ariſtotelem dicere, cum inquit. Neq; opinio cum ſenſu. Aut ita, vt & in vnum concurrant, atq; mutuo complicentur: verum aut diſiunctim: ſed vna quædam cõmunis ex ambobus fiat actio: non cum comparatione in euerſione quadam vtriuſq;, quemadmodum in mulſo euenit. Neque enim in ijs, quæ ſine corpore ſunt, id conſtitui poteſt. Sed ita, vt ambo pura, atq; ſyncera ſeruētur. Quatenus vero & alterũ totũ ꝑ alterũ totũ ꝑtrãſeat. Haud itaq; quacũq; ratiõe, huiuſmodi ſenſus, atq; opinionis admiſtio, imaginatio eſt. Propter hæc philoſophus inquit, & ea quæ dicta fuerunt, intelligit: quæcunq; ſcilicet, cum ſenſus, atq; opinionis propria ſint, ab vtroq; horum imaginationem dimouere. Vt, ſi in viſis illis, quę in ſomnis apparent, neq; qui ſecũdũ poteſtatē, neq; qui ſecũdũ actũ adeſt ſenſui. Et ſi ſenſus pſentibus qdē ipſis ſenſilibus ſit, imaginatio vero licet ea procul abſint. Et ſi opinio quidē in poteſtate noſtra poſita nõ eſt: & poſt comprobationē illã, quæ tanq̃ ad veritatem ſpectat: & ex perſuaſione, atque ſermonibus ſit: imaginatio vero & in poteſtate noſtra poſita eſt: & ſine fide, atq; ſermonibus conſiſtit. Nequaquam itaq; in eorum amborum actione, ſiue ſimul in vnum conueniat: ſiue alterum quidem præcedat, alterum vero ſequatur: imaginatio collocari poterit. Propter hęc igitur: & propter rationem illam, quam nunc infert. At quamnam eorum admiſtionem Plato intelligit? Eam profecto, quæ in medijs ſimplicibus, atq; in ijs, quæ ſunt: quæ propter affinitatem illam, quam cum ambobus extremis habet, ex extremis compoſitio, atque admiſtio dicitur. Hoc enim pacto & Ariſtoteles ex albo, & nigro medios colores conſtare inquit. Et ipſe quoque Timæus ita, animam ex impartibili illa ſubſtantia, atq; ex ea, quæ circa corpora diuiſa, conflatam eſſe aſſerit. Propter ſolam ſcilicet affinitatem mediorum cum extremis: quæ non ſine ſimplicitate quadam conſiſtit. Imaginatio nanq; media inter ſenſum, & opinionem eſt.

ET PATET, *quod haud alia quædam eſt opinio. Sed eius eſt, cuius & ſenſus. Dico autem ex albi opinione,*

& ſenſu, complexus imaginatio eſt. Neq; enim ſane ex opinione quidē ipſius boni, ex ſenſu uero ipſius albi. Ipſum igitur uideri, eſt ipſum opinari: quod ſentit haud ſecundum accidens.

Perſpicuum eſt, quod determinatur: quod ſcilicet minime, ex ſenſu quidem de alio. ex opinione autem de alio, illa componatur imaginatio: quæ ex ambobus conſtat. Sed ex ijs, quæ de eodem habeantur. Neque ex ijs, quæ de eodem, ſecundum accidens: vt de Socrate. Haud ex ſenſu quidem q albus, ex opinione autem quia bonus. Secundum accidens nanq; ita de eo agent. Quandoquidem vtriq; tam albo inquam, q bono Socrates ſubijcitur. Sed ſi vna ex ambobus imaginatio fieri debeat: quod ambo tam ſenſus ſcilicet, quam opinio per ſe circa idem verſentur, oportet: quodq; et albus, & bonus Socrates exiſtat.

159. particula. APPARENT *autem & falſa, de quibus ſimul exiſtimationem ueram habet. Vt apparet quidem ſol, unius pedis: perſuaſum autem eſt, eſſe maiorem terra. Cōtingit itaq;, aut abieciſſe ſuiipſius ueram opinionem: quam habebat ſeruata re, neq; oblitum, neq; diſſuaſum. Si adhuc habet, neceſſe eā uerā eſſe, et falſam. Sed falſa fiebat, cū lateret mutās res.*

160. particula. HAVD *itaque unum quoddam horum eſt, neque ex his imaginatio.*

Expō. Perſpicuum, vt arbitror, & id quoq; eſt: quemadmodum non ſolum oportet ambo, ſenſum, inquā, atq; opinionem per ſe de eodem eſſe: ſed neq; inter ſe diſſidere. Seditio autē in cognitionibus, illa eſt, cum altera vero; altera falſo hæret. Cum itaq;, vt in Sole accidit, ſenſus quidem falſus ſit: opinio autem vera, continget imaginationem illam: quæ ex vtriuſq; complexu conſtat, eandem exiſtentem ſimul veram, atq; falſam eſſe. Niſi quiſpiam in deteriorem partem uergere, atq; vel opinionem falſam reddi aſſerat. Quod nanq; ſenſus qui de Sole habetur, nequaquam ad veritatem traducatur, perſpicuum eſt. At neq; opinio ad falſitatem deueniet: cum neq; nos opinionem mutemus: neq; Sol nunc alia ratione ſeſe habeat, atq; antea habuerit. Duobus nanq; modis, vt & in eo explicatur libro, qui prædicamentorum nomine circunfertur: contingit eum, qui vere antea, quapiam de re exiſtimarit, poſtea falſo opinari: aut quia ipſe diſſuaſus, oblitusve ſit: aut quia re ſeo inſciente mutata fuerit. Imaginatio itaque, & vna exiſtens, et de re vna, tum falſa propter ſenſus erit. Id nanq; indicat. Apparet & falſa. Tum vera, propter exiſtimationem. Et in eo, igitur, Apparet quidem Sol vnius pedis, illud apparere, pro eo, quod eſt, imaginatione concipi accipiemus. Ita, vt propter ſenſum, idem viſum & verum ſit. At propter fidem, quam de Sole habemus, ipſa terra longe maior ſit.

AT *quandoquidem licet, ubi motum fuerit hoc, moueri alterum ab hoc. Imaginatio autem motus quidam eſſe uidetur: & haud ſine ſenſu fieri, ſed ijs, qui ſentiunt, & quorum ſenſus ſunt. Licet autē fieri motū ab actione ipſius ſenſus.*

ET *hunc ſimilem neceſſe eſt eſſe ſenſui. Eſſe iam poterit ipſa motus, qui neq; ſine ſenſu contingat.*

Cum ex ijs, quæ antea dicta ſunt, philoſophus demōſtrarit, quod diſiuncta eſt imaginatio ab alijs poteſtatibus, quæ vim cognoſcendi habent: deinceps quænam ea ſit, tradit ex actionibuſq; eius ſubſtantiā aſſequitur. Mouetur quidem igitur proxime a ſenſibilibus ſenſorium, non ſolum quia patiatur, ſed & quia agat, quia viuax eſt. Nam excitatur in huiuſmodi affectione, quæ agendi vim habet, pura illa actio, atq; iudicium, quod ſentire valet: quod prope ipſius ſenſibilis formam permanet. Cum neq; extrinſecus, neq; cum affectione, ſed intus, ſubſtantia illa, quæ ſentiēdi vim habet, iuxta proprias, atq; conuenientes rationes illud promat: ſed ita, vt conueniat, cum actione illa, quæ patiendi vim habens in ſenſorio exiſtit. Ita, vt motus quidem ſit, affectio illa, quæ in ſenſorio a ſenſibili fit. Appulſus autem ille rationis, atq; purum illius animæ quæ ſentiēdi vim habeat iudicium, atq; terminus ille prope ſenſibilis formam, nō motus, ſed impartibilis eſt quędam actio. Propter quam vita illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, excitatur, cum ei proxime iuncta ſit: quæ q; inſtrumento quidem vtitur eodem: ſed haud ita, vt ſentiendi vim habeat, atq; extrinſecus vlla ratione afficiatur: ſed imaginatione concipere valeat, & ab huiuſmodi vita fingatur, atq; formetur. Neq; mirum cuiquam videri debet, ſi idem vehiculum diuerſis noſtris vitis ſubſtratum fuit. Quandoquidem & ei quoq; noſtræ vitæ ſubiectum eſt: quæ rationis exiſtit particeps. Vna itaq; cum noſtris illis actionibus, quæ rationem participant, afficitur non ſolum ſpiritus, ſed & ſolidum id quoque inſtrumentum. Præcipue igitur, ſpiritus, tanquam ſentiendi vim habens afficitur: & ſenſus ad eam accedit actionem, quæ ſecundum ſuam formam fit: & ſpiritus aptus redditur ad earum imaginum, quæ imaginatione concipiuntur, receptionē: ipſaq; imaginatio excitatur ad imagines illas depromendas, quæ ex proprijs rationibus eius afferendæ vim habent: licet ita, vt cum formis illis, quæ ſentiendi vim obtinent, conueniant. Neq; ſemel, aut bis interdum ſolum imaginibus illis; quæ ſentiendi vim habeant, indiguit: ſed & perſæpe ad ſimiles promendis. Vbi itaq; excitata fuerit vel a ſeipſa, promit ipſa imaginatio ſpectra: & format, atque effingit figuram ex ſeipſa. Aut æque, non abſimiliq; modo, atq; ſenſilium formæ ſunt: aut & exacta quapiā ratione aliquid admouens. Quemadmodum cum ei, quæ latitudine careat, rectam porrigat: et exactiſſimas præterea quaſq; figuras. Interdumq; etiam indefinite agit: multiſq; modis imagines variat. Et vt ſenſu indigeat, quo a principio exciteturi commune cum noſtris illis quoq; vitis, quę rationem participant, habet. Nāque hæ propter totam illam animæ ad ea, quæ extra ſunt, conuerſionem: a principio quaſi quadam percuſſione eorum quæ extrinſecus collocata ſunt, quæ in ſenſorio fiat, indiguerunt: quo ea, quæ a ſe proprie, atque conuenienter cognoſci debent, perciperent. Verum cum hæ ad illud pertranſeant, quod ſine corpore, atq; vmbra, imagineve, & omnino ſine diuiſione cognoſci debet: imaginatio in eo continetur quod corporis formam refert: & imagines effingit, atq; diuiſionem patitur. Nam quamuis eas omnes noſtras actiones, vt Iamblichus vult, deſignet, quæ rationem participant: attamen & ex ſenſibilibus illis formis adumbratur affingendo, atq; partiendo. Ideoq; ſenſui proxima habetur. Licet eam ob cauſam ipſi ſenſui præſtet: quia poteſt excitationem illam quæ a principio fit, & ex ſeipſa quoq; agit: neque ſemper ſenſilibus præſentibus

eget

eget. Prætereaq́, quia certam admoueat notitiam. Quod forſan haud omnis imaginatio habebit: ſed quę eorum exiſtit animalium, quæ rationem participant. Omnis autem imaginatio id poſſidet, vt ducendorum atq́ commouendorum animalium vim habeat. At in alijs ea exiſtit vita, quæ in ipſis cognoſcēdi vim habet. In ipſis vero hominibus, tūc valet, cum propter aliam quancunque cauſam occultetur ratio. Verum iam & Ariſtotelis verba proſequamur.

VERVM *quandoquidem licet, ubi motum fuerit id, moueri alterum ab hoc. Imaginatio autem motus quidam uidetur eſſe: & non ſine ſenſu fieri. ſed ſentientibus, & quorum ſenſus ſunt. Licet autē fieri motum ab actione ipſius ſenſus.*

161. particula. ET HVNC *ſimilē neceſſe eſt eſſe ſenſui. Eſſe iam ipſa poterit motus, qui neq; ſine ſenſu contingat.*

Expō. Quemadmodum lapis mouetur a vecti: qui quidem vectis motus a manu fuit. Verum oportet ex quadam cōmuni ratione coniunctionem illam adiungendi vim habentem, quandoquidem, ijs quæ ſequuntur, admouere: donec redditio fiat. Vt, & quandoquidem imaginatio motus quidam eſſe videtur: & non ſine ſenſu fieri, ſed ſentientibus, & quorum eſt ſenſus. Et quandoquidem licet fieri motum ab actione ſenſus. & quandoquidem hunc ſenſui ipſi ſimilem neceſſe eſt eſſe: & quod reliquum eſt, reddit ex eo, Ipſa iam eſſe poterit motus, & quæ ſequuntur. Verum quonam pacto, cum imaginatio actio quædam ſit, cognoſcendi vim habens, quæq́ intus excitatur, motus eſt? Nunquid videtur, philoſophus dixit. Videtur autem omnino: quandoquidem cum corpore id habet: quod patiatur quodā modo, atq́ moueatur. Quoniam vis illa ſentiendi extrinſecus commouetur: quæ vero concipere valet, ab ea effingitur vita, quæ id præſtare queat. Illud quidē igitur, quod eſt, haud ſine ſenſu fieri, ſed ſentientibus principium ineſſe, commune ipſi Imaginationi, vt iam dictum fuit, cum illis noſtris vitis eſt, quę rationem participant. Illud autem eius proprium, illud inquam, & quorum ſenſus eſt. Neq́ enim ad id, quod ſine corpore ſit, imaginatio ipſa pertranſit: ſed permanet, in imaginibus, & diſtantijs, atq́ figuris illis, quæ corporum formam referunt. Fieri quidem igitur ab actione, quæ ſentiendi vim habeat, motum, aut actionem aliam, non ſolum de imaginatione, ſed & de noſtris illis cognitionibus rationem participantibus, verum, atq́ perſpicuū eſt. Verum propter proximam, atq́ corporis formā referentem affectionem, ex neceſſitate ſimilis eſt imaginatio ſenſui. Iure itaq́ Ariſtoteles concludit: quod cum imaginatio motus ſit, propter corporatam illam effictionem, vt iam dictum fuit, haud ſine ſenſu innaſcitur. Particulares nanq́ ſunt, atq́ corporis formam referunt, tū imagines, tum formę illæ. Particularia vero, atque corporum formam referentia ex ſenſu primo ſeſe cognoſcenda offerunt. Quoniam neq́ ad vniuerſalia ſine ſenſu peruenire valemus.

NEQVE *non ſentientibus ineſſe.*

Neq́ enim plantis imaginatio ineſt, aut ijs, quæ neq́ omnino viuunt: neque ijs, quæ ſenſum ſuperant, quęcunq́ ſcilicet ex intellectu, aut ratione intelligēre perficiuntur. Quandoquidem non ſine interuallo, atq́ forma eæ ſunt actiones, quæ imaginatione concipiendi vim habent. Quæ vero illius puræ ſunt rationis: quæque multo magis ipſius exiſtunt intellectus, partitionē illam interualla, atq́ formas inferentem ſuperant. Nunquid igitur vel cœleſtibus quoq́ imaginationem cōcedere debemus? Profecto id facere debemus, ſi & ſenſum quoq́ illis concedimus. Verum id ea ratione agēdum, vt eis ſenſum tribuamus, qui totus intus, & a ſeipſo excitetur: atq́ conſtituendorum, cognoſcendorumq́ ſenſilium cunctorum vim habent: & qui antea determinatus ſit a ſenſilibus illis, quæ extrinſecus, in ipſis tamen diuinis reperiuntur vehiculis: ex rationibus illis exiſtimationis, quæ corporum formam referant. Verum quæ haud effingendi vim habeant, neq́ alias aliæ ſint. Sed proxime, atq́ coniunctim cōplecti queāt, quæ aliorum effingendorum vim habent, & ipſam infinitatem, eorum quæ eximendo alias alia fiunt.

ET MVLTA *ſecundum ipſam & facere, & pati, quod habet: & eſſe & ueram & falſam. Id autem contingit propter hæc. Senſus quidem propriorum, uerus eſt, aut quā minimum habet falſum. Secundum autem huius, cui euenere & hæc. Et hic iam contingit mentiri. Quod quidem enim album non mentitur. Si autem id ipſum album, aut aliud aliquid mentitur. Tertium autem communium, & ſequentium accidentia, quibus inſunt propria. Dico autem, ut motus, & magnitudo, quæ euenere ſenſibilibus. Circa quæ præſertim iam licet decipi iuxta ſenſum. Motus autē qui ab actione fit, diuerſus erit a ſenſu, qui ab his tribus ſenſibus.*

Pari quidem imaginatione vult, quia ab ipſis ſenſibus moueatur. Facere vero, quia vbi iam mota fuerit, & ſeipſa excitatur, & memoria animalia mouet. Illud nanq́ ſecundum ipſam, non ſolum quia ipſa determinandi vim habeat: ſed & tanq́ mouere quoq́ valeat, pro eo, quod eſt, ab ea interpretandum eſt. Siquidem & anima illa, quæ imaginatione aſſequi valet, viuenti corpore, tanquam inſtrumento vtitur: & eſſe tum veram, tum falſa poteſt. Nanq́ imaginatio illarum eſt facultatum, quæ vim cognoſcendi habentes in nobis reperiuntur. Cuicunq́ autem cognitioni ipſa veritas, tanquam certus finis propoſitus eſt. Cæterū quando haud ex ijs imaginatio eſt, quę ſemper verum dicant, quemadmodum intellectus, & ſcientia, vere aut vera, aut falſa eſt. Interdum quidem & quaſi volens mentitur. In noſtra nanq́ poteſtate, vt dictum fuit, poſitum eſt, & viſa illa, quæ non ſint, confingere. Verum id ei imaginationi forſan accidit, quæ rationis compos eſt, quę variat, propter tranſmutationem illā rationis, quę in multas partes ſpectat, ac ſæpe oppoſitas. Imaginatio vero illorum, quæ ratione carent, haud huiuſmodi eſt: quia in anguſtum redacta eſt. At verum, atq́ falſum illud, quod omnem conſequitur imaginationem, ex conuenientia, quam cum ſenſibus habet, deſcribit. Nam eam, quę cum proprijs moueatur ſenſilibus, vt plurimū vera eſſe inquit: pręſertim cum neq́ propter diſtantiam, aut aliud aliquid, quod occurrat, & ipſe quoque ſenſus aberret. Quoniam ſi verū ſenſus dicat, & imaginatio quoq́ illa, quę nuper cōmota fuit, verum dicit. Quemadmodum, quæ diuturno interpoſito temporis ſpatio, excitaturq́ quęque eorum ſenſilium, quæ haud propria ſint, perſæpe a veritate decidit. Ideo & antea quoq́ dictū fuit, veros ſemper eſſe propriorū ſenſus: imaginationes autem multas falſas. Non enī adhuc ſenſus adſint:

ſed vbi iam fuerint, ac poſt aliquod tempus. At circa ea, quæ ſecundum accidens ſenſilia, licet adſint fiunt imaginationes falſæ, vt quod Cleonis filius albus ſit. Neque id cuiquam mirum eſſe debet: nam & ſenſus, & ad ea ſpectant, falſi eſſe poſſunt. Eodemq; modo ſeſe habent, & ſenſus illi, atque imaginationes, qui circa communia ſenſilia verſantur: qui licet ea adſint, interdum falluntur. Quoniam licet haud ſecundum accidens hæc ſenſus percipiant: at non primo. Propria nanque primo comprehēdunt. Inſunt autem ipſa communia, quemadmodum & propria, quæ ambo accidentia ſunt, ijs, quæ ſecundum accidens ſenſilia: quæ eæ ſunt ſubſtantiæ, quæ ſubiectæ ſunt. Illa vero verba, Circa quæ præſertim iam licet decipi, de vtriuſq; ſenſilibus intelligere debemus: hoc eſt, de ijs, quę ſecundum accidens dicuntur: & de ijs, quæ communia ſunt.

ET PRIMVS *quidem præſente ſenſu uerus. Alij uero & præſente, & abſente eſſe poſſent falſi: & præſertim, cum procul ipſum ſenſile ſit. Si itaq; nihil aliud habet, quæ dicta ſunt: niſi imaginatio. Id autem eſt, quod dictum fuit. Imaginatio eſſet motus a ſenſu: qui ſecundum actum fit.*

162. particula. QVONIAM *autem uiſus in primis ſenſus eſt, & nomen a lumine accepit: quoniam ſine lumine non licet uidere. Et propter ipſum permanere, & eodem modo eſſe cum ſenſibus, & multa ſecundum eos, faciunt animalia. Alia quidem, quia non habent intellectum, feræ. Alia uero adumbratus ſit intellectus interdum, affectione, aut ægritudinibus, aut ſomno, ut homines.*

Expõ. Excitatur nanque confeſtim vbi ſenſus adfuerit imaginatio. Licet interdum lateat, quia ſenſus vim percutiendi habet. Qui ubi diſtractus fuerit, protractionem ſignificat: præſertimque ſi procul abfuerit, quod ſentiēdi vim habet. Quando etiam contingit, vt non ſolū imaginatio, ſed & ſenſus in proprijs ſenſilibus aberret. Propter quę illud Ariſtoteles colligendo infert, quod nulli alij præter quam imaginationi, quæ dicta fuerūt, motum conueniunt. Erant autem quæ dicta fuerunt, ab eo ſenſu qui ſecundum actum eſſet, innatum eſſe. Corporum autem ipſe eſt motus. Et quia effingitur, atque formatur ſpiritus, dum excitatur imaginatio, nam motus de ea dicitur: quia ipſa ſenſui ſimilis eſt: quia a corporibus inſeparabilis. Nam ſemper cum actione illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, effingitur ſpiritus. Neque ijs, quæ non ſentiunt ipſa imaginatio ineſt: neque ſine ſenſu fit. Quandoquidē appulſus omnis animæ, qui ad ea, quæ extra, ſit, ex ſenſilibus excitatur. Imaginatio vero et in ſenſibilibus imaginibus permanet: & multa, quod eam habet, iuxta eam facit, atq; patitur. Nanque & appetit, quod facere eſt: & erubeſcit, atque palleſcit. Quod ad ipſum pati adducitur. & verum, atque falſum dicit: quia ex illis exiſtit poteſtatibus, quę cognoſcendi vim habent. Quæ tamen neque ſemper verum dicunt. At & nomen quoque ipſum imaginationis, ſeu, vt Græci dicunt, φαντασίας Ariſtoteles adducit, propter affinitatem illam, quam cum ſenſibus habet, declarandam. Nam ex viſu, qui inter ipſos præſtantiſſimus eſt: cuius actio non ſine lumine fit: ex quo & φαντασίαν, denominatā vult: cum lumen quoque a Græcis φῶς, appelletur. At quia permanent, ſimileſq; ſenſus huic ſunt, multa ſecundum eos, animalia faciunt. Omnis nanq; actio in ſenſibilibus collocata eſt. Quoniam in actionibus ipſis vtitur ſenſilibus: atque in appetitionibus, quæ ad ipſas tendant, ſenſilium vtitur memoria Quæ quidem permanens eſt actio, ſenſibus ſimilis. At in alijs quidem animalibus, quod initiū facit, atq; ducē in actionibus agit, ipſa eſt imaginatio. Quandoquidem nihil præſtantius habēt. In ipſis vero hominibus, quod actiones orditur, intellectus ille eſt, qui agendi vim obtinet: cum ſecundum rationem agimus. Neq; ſine imaginatione quicquam agit. Nanq; ipſe imaginationibus vtitur: quia actiones in ſenſibilibus poſitæ ſunt: & impetus ad eas, haud ſine ſenſilium memoria fit. Quia vero interdum tenebris intellectus ille, qui agendi vim habet, obtegitur: & nos tunc iuxta imaginationes præcedentes mouemur. Quod perſpicue, ac maxime aperte in ſomnis euenit. Nam tunc imaginatio ſine vlla ratione id, & illud indeterminate tractat: & ipſum interdum animal mouet. At & in animi perturbationibus id quoq; accidit: quemadmodum in immoderatis illis cupiditatibus, & indignationibus, voluptatibus, atq; doloribus, et timoribus, cū aīa ratione nō vtatur. Et in ægritudinibus præterea quibuſdā: queādmodū in demētijs. Cauſam uero ob quā tenebrę intellectui effundātur, vel puerilis ętas ſuſtinere valet.

DE *imaginatione quidem igitur, quid eſt, & propter quid eſt, dictum ſit hactenus.*

Nanq; definiuit ipſam. Ipſius autem quid eſt, declarandi vim definitio habet. Verū quia poteſtas eſt, quæ cognoſcendi facultatē obtinet, quæ aliquando quidem verum dicit: aliquando autem mentitur, & eius quoque cauſas noſter philoſophus explicauit: quas ex eo, propter quid eſt, commemorat. Ex quibus altera quidem tanquam efficiens eſt: & ſenſus ſecundum actum exiſtit. Altera vero tanquam finis. Quo ſecundum eā animalia multa faciant, atq; patiantur.

DE *particula autem animæ qua cognoſcit anima, & ſapit, ſiue ſeparabilis ſit, ſiue & non ſeparabilis ſecundum magnitudinem, conſiderandum quam habet differentiam, & quonam pacto ſit ipſum intelligere.* 163. particula.

Quid quidem, & qualis ſeparabilis ille ab animis intellectus ſit: quodq; prima ſit ſubſtantia, & impartibilis, atq; præſtantiſſima vita, & ſupremus ille actus, idēque intelligibile ipſum, & intellectio, & intellectus, & perpetuitas, & perfectio, & permanſio, & terminus, & omnium cauſa, opportunius, atq; perfectius in ijs, quæ a nobis in duodecimo diuinæ philoſophiæ: atq; ita, vt Iamblichi contemplationes de eo, ex Ariſtotelis quoque mente conſequeremur, tradita fuerunt. Potius itaque nunc, qualis ille ſit intellectus, cuius anima noſtra particeps ſit, dicendum eſt. Eſt enim quidam vel proprius intellectus, cuius quælibet anima rationis cōpos, particeps exiſtit. Quo determinatur vnaquæq; anima, cum ſub id, quod definitur, ſubingrediatur: & in rationem loco ipſius formæ ſubeat. Omnis nanq; forma indiuiſibilis eſt. Quandoquidem tum terminus, tū perfectio exiſtit. Anima vero haud indiuiſibilis eſt, vt eius indicat actio, quæ conuoluitur: quæq; non ſine diuiſione, atq; collectione progreditur. Vbi itaq; in id, quod determinatur, atq; forma afficitur, ſubingreſſa fuerit, particeps redditur: atq; adeo quælibet anima

ſua

ſua ex ſubſtantia,tetigit terminum,& formam,& pro
prium. Siquidem & in ijs,quæ compoſita ſunt,indiui-
dua reperitur forma.Iuxta quam proprie apud Stoi-
cos dicitur qualis . Quæ & collectim accedit,& rur-
ſum recedit:eademq; & tota ipſius compoſiti vita per
manet:licet aliæ particulæ alias fiant , atq; intereant. Si
itaq; vel ex compoſitis vnumquodq; propria determi
natur forma:multo magis id quoq; anima obtinebit:
quæ tum proxime ipſis iungitur formis : tum diuerſa
profecto erit forma hęc,cuius anima exiſtit particeps,
a primis illis formis,quas nihil iam participare poteſt:
quippe quæ ſui alijs copiam faciat , neque omnino in
ſeipſa remaneat:neque terminus ſit ſeparabilis:ſed alte
rius,hoc eſt,ipſius animæ exiſtat . Id ipſumq; iam dici
queat,id autem eſt, terminus eius,quæ in id, quod de-
terminetur,ſubingrediatur . At & ab ipſa anima quo-
que hæc tanquam præſtantior ſubſtantia diuerſa erit.
Nā nō ſecus differt ,atq; terminus ab ea,quæ terminat,
& pfectio ab ea,quę pficitur.Cæterū quandoquidē aīa
ſubſtātia quędā eſt,quę nō ſine ratione cognoſcendi fa
cultatē habet:quia hāc determinet,impartibilis erit ſub
ſtātia,quę cognoſcendi facultatem habeat. Id autē intel
lectus eſt. Verum huiuſmodi intellectus, vt alijs ſui co-
piam faciat:atq; adeo id totum ſit,hoc eſt, animæ intel
lectus. Nunquid igitur de hoc nunc Ariſtoteles verba
facit? At neq; is animæ particula eſt. Sed formalis eius
cauſa exiſtit,& præſtantior quædam ſubſtantia. Præ-
tereaque tranſitus ille ab imaginatione ad eum ſine me
dio,abſurdus,non conueniensq; ei eſt. Nam ſubſtantiā
rationis compotem ſuperat:& ex ea vita, quæ nutrien
di vim obtinet per media ſemper aſcendit. Quando-
quidem & manifeſte philoſophus noſter determinat,
ſcribens. Dico autem intellectum quo cogitat,atq; exi
ſtimat anima. Ac animæ quidem definitionem capere
oportet:quo magis perite ipſam cognoſcamus. Quē-
admodum & in alijs fieri conſueuit,vt cum animal ra-
tionis particeps,mortale nouerimus,quo hominem co
gnoſcamus. Nam in ea vita, quæ ex ratione perficitur:
quæq; finitas ſecundum tempus habeat menſuras,hu-
manam intelligimus formam . Hac ſane ratione , vbi
animam in ſubſtantia , atque vita quadam conuoluta,
quæ agendi,atq; contemplandi vim habeat,conſidera
uerimus:& quod aliquando quidem ad ſenſilia,aliquā-
do autem ad intelligibilia conuertatur:& cauſam quo-
que eius,quæ formalis exiſtat,in indiuiſibili, & intelli-
gente tum cauſa,tum vita collocabimus . Quæ tamen
neq; agendi vim habeat,neq; abſque vlla conuolutio-
ne contemplandi:ſed quędā huius determinandæ vim
habens cauſa ſit:& actio quæ actionem , atque huiuſ-
modi conteplationem inducere queat . Intelligo autē
formalem animæ cauſam eam, ex qua cum ei inſepara
biliter adſit,determinatur:quæq; iam in id quod deter
minatum fuit,ſubingreſſa eſt. Quemadmodum & om
ne id, quod determinatur , ex aliquo determinatur ter
mino , qui ei præſens ſit : qui cōmuniter ijs omnibus,
quę eiuſdem ſunt ſpeciei, et cuiuſq; proprius ſit. Quod
de ijs dicitur in quibus multa,quæ eiuſdem ſint ſpeciei,
exiſtunt. Ea itaque nunc nobis proponitur meta,vt de
eo loquamur intellectu,cuius anima particeps eſt. Ne-
que & præterea de eo,quem non participat. Sed de ſub
ſtantia,quæ rationis particeps exiſtat. Quandoquidem
de anima,tota tractatio ſit. Particula aūt,ipſa humanæ
aīę ratio appellata fuit:quoniam tota vna eſt. Dictum
que præterea fuit,quod nunc vna redditur:cum impli
cetur ratio in impetu illo ad corpus.cum ſecundis,atq;
corporum formas referentibus,illis vitis. At cum dixe
rit Ariſtoteles,qua cognoſcit anima. Quandoquidem
cognitio tum ea dicitur,quæ ſentiendi vim habet:tum
quæ imaginatione concipiendi : quo eam quæ ratio-
nis compos eſt,indicaret,addidit illud , & ſapit. Quod
rationis proprium exiſtit : quæ profunditatem habet.
Atque eius quidem rationis,quæ haud ſecundis vtatur
vitis:ſed ex ſeipſa agat,non autem patiatur : agatq; ea,
quæ cognoſci debeant . Nam non aliunde , ſed ex ſeip
ſa promit . Altera vero ratio eſt , quæ in id, quod ex-
tra vergit:quæq; cum cognitionibus illis corporum
formā referētibus cōplicata eſt: eaq; aut impfecta exi-
ſtit:aut pfecta quidē:ſed quia a prima illa pficitur, atq;
formis explet. Ita,vt iā duplex prima ſit aīę ratio. Qua
rum altera ſeparabilis , atq; ex ſeipſa , ijs, quæ conue-
nienter, atque proprie ab ea,cognoſci debeant,refer-
ta. Ex qua conuerſio illa animæ in ſeipſam,atq; coniun
ctio cum præſtantioribus fit. Altera vero ex qua,cum
a permanſione illa recedat, qua in ſeipſa anima perma-
net:tota ad ſecunda iſta tendit. Aut quia omnino a cau-
ſis recedat:propter multum,tum a ſeipſā,tum a ſuperio
ribus illis,rationis receſſum:cum poteſtate ſolum,atq;
imperfecte formas habeat. Aut quia & perficiatur, &
in vita illa,quæ iam appulit , ſecundum rationem,quæ
haud in ſeipſa maneat: neque in ijs , quæ cognoſci de-
beant:quæ in ea,ſua ex ſubſtantia inſint:ſed omnino re
cedat: ſubingrediaturque in vitam eam , quæ cum ap-
pulſu fit:atque in vitam eam, quæ in ſubſtantialium ra
tionum ſubſiſtentia poſita eſt:recipiatq; quæ cognoſci
debent,in habitibus illis,qui circa ſubſtantiam exiſtūt:
progrediaturq; ab ijs,quæ ſubſtantialia ſunt: quemad
modum ſciens facit. Erit quidem igitur altera quidem
materialis,& poteſtate exiſtens, & paſſibilis ratio,quę
extra vergit : & ſecundis cognitionibus connexa eſt:
quæ imperfecta eſt:& tota extra tendit . Altera vero,
quæ in appulſu quidem collocata eſt: ſed plena,& quę
perfecti aliquid habet. Quæ licet circa ſubſtantiam
verſetur:attamē haud circa ſubſtantialem illam actio-
nem:quæ vel ipſa paſſibilis eſt:quia a ſubſtantialibus,
atq; ab ijs,quæ primo cognoſci debeant,ab ipſiſq; co-
gnitionibus iuxta ſecundas menſuras perficitur . Vel
poteſtate itaq; exiſtit : at haud omnino iuxta id,quod
imperfectum. Sed iuxta id, quod poteſtate ſecundo di
citur loco. Quod iam quidem ex habitu perfectū eſt;
licet non agat . Quemadmodum enim viuax inſtru-
mentū poteſtate vitam habere dicitur , tametſi viuat:
quia aliūde aduētitie uiuat:eodē modo & qđ ex appul
ſu intelligit:tanq̄ illud,qđ manētibus formis,atq; ex in-
tellectionibus in ijs inſitis,aduētitie pficiatur,poteſtate:
licet iā intelligat:attamē itelligere dicitur. Hęc aūt pri-
ma eſt ſubſtantialis ratio,quæ primum illud eſt , quod
in anima cognoſci debeat,& prima cognitio:& quate
nus ad animatam rationem ſpectat, fieri poteſt vt ſua
ex ſubſtantia actu ſit,propter coniunctionem cum in-
tellectu. Quemadmodum enim materialis illa ratio,&
imperfecta,ei quæ ſentiendi vim habet, ſimilis eſt,pro
pter impetum illum in id, quod cognoſci debet:omni
noq; ipſa,quatenus rationi poteſt,eius quod extra,fit:
ita & quæ omnino ab eo , quod extra recedit: quæq;
ſibi ipſi impartibiliter iuncta eſt , intellectui quatenus
poteſt,ſimilis redditur:qui primus ſua ex ſubſtantia,

actu eſt. Hac itaq; ratione mihi ſaltem duplex, & triplex animæ intellectus eſſe videtur. Nam ſecundus aliquando quidem imperfectus, aliquando autem perfectus exiſtit: atq; ita dupliciter diuiditur. Neq; enim ita ſit diuiſio in duo, aut tria: vt omnino rationes inter ſe pares ſint. Sed potius ita, vt circa vnam primam, duę aliæ verſentur: atq; ab ea progrediantur: & circa vnã ſubſtantiam primam, ſecunda, atq; tertia ſubſtantia pſiciatur. Illa nanq; ſubſtantia prima, quæ a ſeipſa progreditur: ſecundas, atq; tertias in ſeipſa vitas promit: quæ haud actiones ſine ſubſtãtia ſunt: ſed id ipſum ſane: hoc eſt, vitæ. Omnis autem vita ſubſtantia eſt: vel extrema illa ſit. Siquidem ex ea animal determinatur. Siquidem vita illa, quæ generandi vim habet, contrariorum recipiendorum facultatẽ obtinet. Verũ neq; ita prima illa in ea, quæ extra progreditur: quin & in ſeipſa quoq; maneat. In ipſo nanque manere tum ei, tum aliis, cum quacunq; ratione maneat, ſuum conceditur eſſe. Cæterum cũ ꝓgrediatur, haud pure permanet. Vnus itaq; intellectus eſt: qui id pure, atq; ſyncere permanet, quod antea erat. Quiq; rurſus remittit, quod permanens eſt, ex apulſu, atq; progreſſu a ſeipſo ad ea, q̃ extra. Quiq; ex hac quoq; cauſa imperfectus exiſtit: licet perfectus factus ſit. At rurſum quoq; a ſecundis illis appulſibus ſeiungitur: ac in ſeipſum reuertitur. Quando etiam illud eſt, quod vere eſt. Nam in illo appulſu, quodam pacto a ſeipſo recedit: neq; in ſeipſo omnino manet. Neq; id pure eſt, quod vere eſt. Nam & quo ad ſubſtantiam pertinet, quadam ratione confringitur. Tametſi haud iccirco omnino pereat. Neq; ita, vt non permanens, aliquo extra progrediatur. Cæterum non ſecus, atq; animatæ medietati conuenit: tanquam eius, quod diuiſibile, atq; indiuiſibile medius exiſtit. Eodemq; modo & eius quod in ſeipſo permanet, & eius, quod omnino aliquando a ſeipſo recedit: & eius, quod genitum, atq; ingenitum eſt: & eius quod immortale, atq; mortale omnino medius eſſe poteſt. Nam vitæ illæ quæ cum appulſu agunt, aliquando quidem nituntur: & rurſus contrahuntur in eam, quæ in ſeipſa maneat. Hæc autem aliquando quidem ſupremam illam permanſionem in ſeipſa exiſtentem perſringit: atq; illam quoq; ipſius permanentiæ ſummitatem: quę ex conuerſione in ſeipſum perficitur. Ita, vt neq; ſemper eodem modo permanendo ſeſe habeat: quemadmodum Platoni videtur: neq; ita intus progrediatur, vt omnino a ſeipſa recedat. Neq; enim adhuc progrederetur: neq; omnino permaneret. Quandoquidẽ in illa conuerſione in ſeipſam perficitur. Sermonem itaq; omnem in his Ariſtoteles de anima ea quæ rationis particeps ſit, habet. Verum haud de eo intellectu, cuius ipſa particeps primo eſt, loquitur. Nã, vt iam diximus, poſſumus ex hac ad eum peruenire. Cum haud ei illa accidant, quæ animæ euenire queunt. Verum ea definiendo agit: quæ anima illa, quę ab eo determinatur, eſt, atq; viuit. Ipſa igitur anima eſt, quæ mutatur, & manet: quæq; ad ſecunda illa progreditur: quæq; rurſum in ſupremam, atq; ſeparabilem ſubſtantiam recedit. Intellectus autem ille, cuius ipſa particeps eſt: cum ſemper eodem modo permaneat, quo vere eſt: determinat quaſcunque animæ conſtitutiones. Quemadmodum & naturalis illa forma: quæ eorum determinandorum vim habet, quæ gignuntur: impartibilis exiſtens, atq; id, quod eſt, vere manens: eam habet vim, vt diuiſibilia, & quæ quacunque ratione mutantur, determinare queat. Verum intellectus, inquit, ille præſtantior eſt animæ ſubſtantia. De intellectu autem Ariſtoteles verba facit: non de ea ſubſtantia, quæ rationis particeps ſit. Cæterum li. de anima hæc tractatio eſt, quonam pacto præſtantiſſima animæ vita, quæ ea eſt, quæ rationis particeps exiſtit, prætermittitur? Quoq; præterea pacto cum ab extrema illa exordium ſumpſerit, hoc eſt, ab ea, quæ nutriẽdi vim habet: & per proximas aſcenderit: hoc eſt, per eam, quæ ſentire valet, & per imaginationem, nonne & cognitiones illas adiunget, quæ rationis compotes ſunt? Præſertim cũ non ſine præclaro ordine, quem admodum apparet, aſcendat. Nam primo illam tradidit, quæ imperfecta, iuxta id, quod poteſtate primo. Deinde eam, quæ perfecta ſecundum habitum. Atq; ita ad eam peruenit actionem, quę in idem cum ſubſtãtia venit. At per te eam omnem pertranſit, quæ rationis particeps: deq; eo philoſophatur intellectu, qui ab anima ſeiunctus eſt. De quo ne vſpiam quidem ſe locuturum propoſuit. Qua nanq; ratione inficias iturus es, quin manifeſte, id quod nunc in contemplationem proponitur, animæ particula nominetur? Qua etiam ſaepere dictum fuit. Prudentia vero cognitio quædam rationis particeps eſt: non autem ad eum ſpectat intellectum, qui vltra animam abit. Rurſumq; etiam philoſophus inſert. Dico autem intellectum, quo cogitat, atque exiſtimat anima. Exiſtimatio vero, et cogitatio cognitiones rationis compotes exiſtunt. Nam intellectũ, vel rationem ipſam vocat. Intellectuſq; nomen vel ad imaginationem ipſam extendit. Nam opinionem ab imaginatione diſtinguens, ſcribit Quod autem non eadem exiſtimatio, perſpicuum. Hęc enim affectio in nobis eſt. Intelligereq; illud intelligit, quod imaginatione cõcipiendi vim habet: quodq; ante oculos collocatur, vbi voluerimus: quemadmodum qui in iis politi quæ ad memoriam reuocandam pertinent: & qui ſibi ſimulachra fingunt. Atq; id Ariſtoteles imaginationẽ nominat, dicens. Secundũ imaginationem eodẽ modo nos habemus, quemadmodum qui intuentur in picturis, quæ horrenda, aut fidentiæ plena. In hiſque ſolam imaginationem intellectionem dixit. Exiſtimationem autem cognitionem illam appellauit, quæ rationis particeps eſt. At communiter ipſum intelligere de his ambabus dicens, poſtea inſert. De ipſo vero intelligere, quoniam diuerſum ab ipſo ſentire: huius alterum quidem imaginatio videtur eſſe: alterum vero exiſtimatio. Et per particulam illud, huius, ipſum intelligere accipit, non autem ipſum ſentire. Quemadmodum & diuerſitas illa, quæ inter ſenſum, atque imaginationem affertur, indicat. Verum ſolam quoq; rationem intellectum philoſophus appellat: dum ipſam ab imaginatione diſtinguit. Nam multa inquit, ſecundum imaginationes facere animalia. Alia quidem quia non habẽt intellectum, vt feræ. Alia vero quia contegatur intellectus interdum, perturbationibus, aut ægritudinibus, aut ſomno. quemadmodum homines. At videtur omne id, quod a ſeipſo ad actionem excitatur, ita, vt cognoſcendi vim obtineat, intellectum appellare. Quandoquidem ad imaginationem vſq; ipſum producit. Et proprie animatam ipſam rationẽ, quippe quæ proxime ſecundum intellectum determinetur. Neq; eam minimi facit Ariſtoteles, cum haud circa ſenſilia ipſa conuertatur ratio, quatenus ſenſilia: ſed aut eas contem

pletur

pletur formas, quæ horum ſecundum ſubſtantiam cognoſcendorum vim habent: aut eas quæ in ipſa ſubſtantia rationis compotes exiſiunt: aut & per eas ad præſtantiora tollatur. Tunc enim actu intellectus fit: quippe qui intelligibilia cognoſcat: non autem ſenſilia, quatenus ſenſilia: quorum percipiendorum & ſenſus facultatem habet. Tunc nanq; poteſtate ſolum intellectus eſt. Plato quidem igitur vel in omnibus conſueuit formas, & quę formis affecta ſunt, ambigue appellare. Ariſtoteles vero cum quidem partibile quod forma affectum eſt, ſit, ambiguitatem cauet. Quod ob multam diſtātiam, quę inter partibilem, & impartibilem formam eſt, facit. Anima vero rationis particeps ita ſeſe habet: ut nō ſolū terminetur: ſed terminus quoq; ſit. Nā, vt quodā pacto media inter id, quod diuiſibile, & id qđ indiuiſibile exiſiit: ſic & termini, & eius qđ terminatur, rationē ſubit. Quorum alterum ei datur, tanquā illi, quę conuoluitur: alterum vero propter trāſitum illum ſemper prope terminos: & propter collectionem illā omnium eorum, quæ cōuoluta ſunt, in vnum. Quæ quidem iam determinanti ipſi intellectui, æqualis reddi videtur. Hancq; ob cauſam in dialogo eo, quē Ariſtoteles conſcripſit, & Eudemi nomine appellauit: animam formā quādam eſſe enunciat. Hiſq; in libris eos laudibus proſequitur: qui animam eam habere vim dixerunt, vt formas recipere poſſet. Licet haud tota huiuſmodi dicenda ſit: ſed ea quę intelligendi facultatem obtinet: tanquā ea, quę veras formas ſecundo loco cognoſcere valeat. Veræ nanq; formæ eiuſdem ſunt ordinis, cum pręſtantiori illo animæ intellectu. Verum cum hæc iam prædeterminata ſint, Ariſtoteliam dictionem in manus ſumentes conſideremus, vtrum quæ antea determinata a nobis ſunt, cum ea conueniant.

DE *particula autē animæ, qua cognoſcit anima, & ſapit: ſiue ſeparabilis ſit, ſiue & non ſeparabilis ſecundum magnitudinē, ſed ſecundum rationem, conſiderandum quam habet differentiam, & quonam modo ſit ipſum intelligere.*

Dum metam eorum quæ propoſita ſunt, philoſophus determinat, oſtendit hanc eo contineri ſermone, q̄ de ea anima, quę rationis particeps ſit, haberi debet. Ea nanq; animæ particula eſt, cum vna cum ea, quę ſentiendi, & appetendi, ac nutriendi vim habet, accipiatur. Neq; ad eam vſq; ſolum progredi oportet, quæ corporum mouendorum facultatem obtinet: ſed & ad eā, quæ cognoſcere, atq; agere valeat. Nam cum illud ſapere, ei, quod eſt cognoſcere admouerit: non ſolum quale illud cognoſcere dixerit, expoſuit: ſed & eius agēdi vim habentem præſtantiam indicauit. Non ſolum enim rationis compos, ſed & agendi quoq; vim habēs ea exiſtit vita quæ ſapit. Cæterū eam quoq; cognitionem accipere debemus, quæ ei cōueniat animę, quę rationis particeps ſit. Quæ aut proprias, atq; conuenientes pertractet rationes: aut ad præſtantiora tendat: aut & eorum quę ſubingrediuntur formas, & omnino ſubſtantias conſideret. Accidentia autem nequaquam. Hęc nāq; ad ſenſum attinēt. Illud autem ſiue ſeparabilis, ſiue non: haud corporis reſpectu interpretādum eſt. Siquidem & antea dixit. Quod verum intellectus aliquod cōtineat corpus, vel fingere difficile eſt. Ac liquidē vel nūc confeſtim infert. Neq; ipſum cum corpore mixtū eſſe: neq; ei, aliquod inſtrumentum adeſſe, quemadmodū ei, quod ſentiēdi habeat vim. Sed ad eas animæ particulas, quę dictę fuere, hoc eſt ad eā, quę nutriēdi, quęque imaginatione cōcipiendi vim habeat, id referendū eſt. Atq; adeo quandoquidē, vt dictū fuit, tripliciter intellectui ipſum cū ratione cognoſcere conceſſurus philoſophus eſt, proponit ipſum, quod ſapit ex ſe, inueſtigare. Vtrū ſeparabile ſecundum ſuipſius magnitudinē ſit, ſiue nō: ſed ſecundū rationem. Ita, vt inquit ēdum ſit, vtrum tres in nobis ſint intellectus: tāquam ſubſtantiæ, quę mutuo ſeiūctæ ſint: vel vnus quidem intellectus, & vna ſubſtantia, ſed quæ ratione differat. Quia aliquando quidē tota in ſeipſam cōuerſa ſit: aliquādo autem ad id, quod extra, vergat: et eadem tū imperfecta, tum pfecta ſit. Ita, vt tametſi diuerſæ ſint ſubſtantiæ: attamen ſubiecto ſeiunctæ nō ſint. Sed circa vnam primam, tres illę conſtitutæ ſint. Quæ diuerſæ effectæ ex vita illa vnius ſecūdum diuerſas rationes. Illud nanq; conſiderandū eſſe, quam habeat, differentiam: omnium confeſſione, haud ad vitas illas referendum eſt, quæ a nobis enumeratæ fuera. Iam enim nobis in memoriam reuocatum fuit: quemadmodum exiſtimatio ab illis differt. Sed potius ad eas ſpectat diuerſitates: quæ in ipſo ſapere reperiūtur. Quod & poſtea fiet. Quoniā autē haud perfectam intellectionem noſtra habet anima: inueſtigādum & quonam modo ipſum intelligere, fiat. Ideoque ex neceſſitate ab eo ſumptos antea fuit intellectus ille, qui poteſtate, & imperfectus exiſtit. Nanq; ab imperfecto omnis ortus exordiū capit: & per illud quod ſecundum habitum perfectum, in eam deſinit perfectionem, quæ prope actum permanet.

SI SANE *eſt ipſum intelligere, quemadmodam ipſum* 2. parti-
ſentire, aut pati quoddam eſſet ab intelligibili, aut aliquid cula.
huiuſmodi alterum.

Non de omni intelligere dicit huiuſmodi ipſum eſſe, Expō.
quale ipſum ſentire. Neq; enim illud, quod ſecundū habitū pfectum, cū poſſit ex ſeipſo agere, huiuſmodi eſt. Nam ipſe intellectus ſeipſum cognoſcere valet. Quandoquidem ſenſus haud eā habet vim, vt ſeipſum cognoſcere poſſit. Neq; ex ſe, abſq; ſenſiliū pręſentia excitat. Multoq; pręterea minus illud eſt: quod in eo, qđ eſt, oīa facere, in eo qđ oīa fiat, collocatū eſt. Quodq; arti ex pportione reſpondet. Quod & abſq; vlla affectione exiſtere, manifeſte dicitur: & ſeparabile: & ſua ex ſubſtantia, actus eſſe. Id autem intelligere, quod poteſtate eſt, & cum materia, & ab ipſo intelligibili afficitur. Haud igitur de omni intelligere, accipere debemus: quemadmodum nonnulli fecerunt: qui poſtea Ariſtotelem reprehendunt: quod ſuipſi contrarius eſſe videatur. Ac ne illud quoq; pati videantur. hæc de anima interpretemur: aut de eo itellectu, cuius anima particeps eſt. Intellectum autem illum, qui arti ex proportione reſpōdet, eū dictum fuiſſe fateamur, cuius nihil particeps eſt: quiq; ſeiunctus eſt. Omne nanq; illud cognoſcere, & ſapere, quod in tractatione hac, quo inueſtigetur, in medium adductum fuit, manifeſte animæ dicitur eſſe particula. & ille huc adducitur intellectus: quo cogitat, atque exiſtimat anima. At de eo, qui ſecundum habitum perfectus, illud iam dicendum eſt: quod aliquando quidem fit, quemadmodum ipſe ſciens: & aliquando poteſt per ſeipſum agere, atq; addiſcere, & inuenire. Quę quidem omnia, ei tantum animæ cōueniunt: quæ hominum eſt. Verum non ſolum patientem intellectum, ſed agentē quoq; philoſophus in anima collocat. Ne-

ceſſe enim eſſe inquit, in anima huiuſmodi reperiri differentias. Ideoq; tum habitui, tum lumini intellectum illum in anima efficientem ſimilem facit. Quo ille qui animã ſuperat, & ſupra eã exiſtit: potius prope ipſum illuminantem permaneat. Propoſitum itaq;, vt iam dictum fuit, Ariſtoteli eſt, in hac tota tractatione, de ea loqui hominum ſubſtantia rationis compote, quæ in his ipſis hominibus reperitur. Quam ſane ipſe intellectum vocat. At cũ tripliciter eius intelligere Ariſtoteles cõſideret: ab extremo principium facit: & ab eo, quod in primis audientibus notũ. Ac fere id ipſum, quo inquiratur, in medium adducit, qua inquam ratione ipſum intelligere fiat. Ex imperfecto nanq; omnis ortus, generatio ve fit. Extremus autem intellectus ille eſt, qui materialis dicitur: quiq; ita vocetur, ut Ariſtoteles ipſe dicturus eſt: quia omnia patiatur: atq; aliũde perficiatur. Neq; enim adhuc ipſa intelligibilia exiſtit: ſed quia ea recipiat, perficitur. Vt & ſenſum quoq;, quia ſenſilia recipiat, perfici dicimus. Ideoq; eum quoq; ſenſui ſimilem fecit. Hancq; profecto ob cauſam, & ex poſitione noſter philoſophus ea protulit verba: dum coniungente vſus eſt coniunctione. Si vt ſentire ipſum eſt intelligere hoc eſt. Si illud intelligere conſideretur: quod quẽadmodum ipſum ſentire exiſtit. Tanquam id, quod ab illa permanſione in ſeipſo, quodque ab illa conuerſione in ſeipſum longe abeſt. Sed extrinſecus vergit, tum procul a ſeipſo, tum ab eius formis, quæ eius ſunt. Licet neque omnino abalienatum ſit: ita, vt neque vlla ratione in ſeipſo maneat: neq; illæ maneant formæ, quæ in ipſo ſunt. Quod propter illum impetũ extra, tũ a ſeipſo, tũ a formis, quę in ipſo ſunt, quiſquã forſan ſuſpicari poſſet. Ita, vt aliud ſit, quod ꝓgreditur: quod ab alijs manẽtibus ꝑficitur, atq; expletur. Noſtra nanq; rationis particeps anima, cũ una, vt ita dicã, exiſtat: ſimul & vna remanet, & multiplex redditur, in impetu illo ad corpus. Nã neq; pure ꝑmanet: neq; omnino recedit. ſed tũ quadã ratione manet: tũ a ſeipſa recedit. Et quia ſuipſius reſpectu diuerſa redditur: quod idem cũ ſeipſa habet, obſcurũ, atq; hebes efficit, cõuerſionemq; illam, in ſeipſam remittit. Nã in lapſu illo, quo ad ſecũda nititur: haud ita labitur: quin in ſeipſam quodã pacto pręterea cõuerti queat. Omnis nanq; cõprobatio rationis particeps cũ conuerſione, vt iam dictum fuit, exiſtit. Is autẽ animę intellectus, qui lapſum ad ea, quę extra, ſequitur: haud ex ſeipſo intelligit: neq; a ſeipſo, neq; ꝑ ſeipſum. Sed quemadmodum ſenſus a ſenſibili: ita is ab intelligibili, atq; ab eo intellectu, qui eiuſdem ordinis cum illo eſt, excitatur, atq; expletur: tanquã alius ab alio. Quod propter diuerſitatem intellectus labentis eius qui permanet, reſpectu euenit. Hacq; ratione pati quoddã eſſe poterit, illud iuxta labẽtem intellectũ intelligere: quippe cũ ab alio perficiatur. Illa enim particula, quoddam, adiecta fuit, illi particulæ pati: ne huiuſmodi forſan aliquando pati interpretemur, quod corrumpendi vim habeat. Illud vero, aut huiuſmodi alterum: quo & ab ea affectione, quæ ſentiendi vim habet, differat. Magis enim proprie ibi id extat, propter inſtrumenti motionem, & propter diuerſitatem illam quæ penitus inter ſenſilia, atq; ipſum ſenſum exiſtit: & quia extrinſecus illa ſubſiſtũt. In ipſo vero intelligere, neque aliud omnino ipſum intelligibile eſt: neq; foris, ſed intus reperitur. Neq; corporea quæpiam motio fit. Quandoquidem neq; tanquam inſtrumẽto eget. Nam affectio, paſſio ve in eo tãtum poſita eſt, quod ab altero expleatur. Quatenus autem & a ſeipſo quodam pacto, quia vna eſt animæ ſubſtantia, huiuſmodi aliquid alterum: ita vt ſimul quidem ſimilitudinem cum affectione ſeruet: quia quaſi aliunde, aliquid afferatur. Simulq; diuerſum ab affectione ſit: propter perfectionem illam, quã a ſeipſo adipiſcitur. Vnde & inueſtigat anima: tanquã ea, quæ non habeat: & inuenit res, in ſeipſam intuens, tanquam ea, quæ habeat. Cæterum quia ab actionibus, quæ manifeſtiores ſunt, in ſubſtantias ipſas adducendi ſumus: iure ab ipſo intelligere in eam nos contemplationem Ariſtoteles perducit, quæ de eo habetur, quod ſic intelligat. At haud, quemadmodum in ipſo ſentire, ſenſilia vel ante actionem illam, quæ ſentiendi facultatem obtinet, ſumpſit: ita & ipſa intelligibilia, ante ipſum intelligere accipit. Quoniam ipſum intelligibile occultius eſt: ꝙ ipſum intelligere iuxta progredientem eum intellectum, de quo loquimur. Quippe quod magis ſubſtantiale, ac permanentius ſit. Tanquam id quod omnino primum, & ſupremum animæ.

IMPASSIBILE *profecto eſſe oportet. Vim autem formæ recipiendæ habere.* *3. particula.*

Expõ. Quandoquidem pati eſſe dixit, ipſum recipere, atq; aliunde habere, quę cognoſci debeant: ideo iure impaſſibile eſſe inquit, quod recipiendi quidem vim habeat: haud tamen adhuc conſecutum ſit. Intuetur nanq; philoſophus in vitam eam rationis compotem: quæ iam progreſſa ſit: quæque a ſeipſa receſſerit: quæque adhuc imperfecta exiſtat. Cuiuſmodi ea nempe eſt, quæ imperitorum exiſtit: & eorum, qui rerum ſubſtantias nequaquam cognoſcere valeant. Cognoſcit etenim vel tunc anima ipſa: ſed accidentia cognoſcit, & quæ ſubſtantiam conſequuntur. Verum haud atoma, quemadmodum ſenſus, atque imaginatio. Sed quæ communia ſint. Nam cum ratione circa ea agit: & quod mutuo inter ea conſequens, aut oppoſitum, & quod præcedat, ſequatur ve conſiderat. Quod & eæ omnes artes præſtant, quæ circa ea, quæ in materiæ concretione poſita ſint, verſantur. Prætereaq; & illæ quoq; ſcientiæ, quæ mathematicæ dicuntur. Neque enim hæ ſubſtantias, ſed figuras, & magnitudines, & affectiones, & motus, mutuoſq; illorum concentus contemplantur. Subſtantialeſq; eorum rationes prætermittunt. Nam hę abſq; vllo interuallo, ac coniunctæ ſunt. Vnde diſtantias, atq; diuiſiones, quę ab ijs exierunt, nec ſine diuerſitate progreſſæ ſunt, pertractant. Verum ſi hæc quoq; a formis ortum habẽt: quonam pacto? nonne intellectus etiam, qui extra progreſſus eſt, hæc ex participatione, atque affinitate quadam, quam cum formis retinent, cognoſcet? Ne vel fruſtra intelligibiles formę in anima inſint: quęq; nihil in intellectum agant. Nũquid agẽt illæ quidem vel tunc: ſed neq; tanquã intelligibilia, neq; tanquã formæ. Intelligibilia nanq; omneſq; formæ, ſubſtantiæ indiuiſibiles, atq; termini exiſtũt. Intellectus autem in illo eius impetu ad ea, quæ extra particeps intelligibilium redditur formarum, haud tanquam ſubſtantiarum, neq; tanquam eorum quæ ita cognoſci debeant, vt indiuiſibilia ſint: ſed tanquam eorum, quæ in diuiſionem, & affectionẽ deſinant: & in eam omnino naturam, quę ſubſtantias conſequatur. Iure itaque Ariſtoteles illud impaſſibile ipſius intelligere interpretans, tanquam id, quod nondum quidem habeat, ſed recipere

valeat

valeat:non ſimpliciter id quod cognoſci poſſet, adduxit, ſed formam ipſam. Quæ quidē forma impartibilis eſt, & ſubſtantialis, atque intelligibilis terminus. Intellectus nanq; ille eſt: quo terminos cognoſcimus.

E T *poteſtate tale, ſed haud id.*

Neq; enim, quandoquidem haud iam perfectus ille animæ intellectus eſt, qui alio vergit: & ita aptus, atq; natus eſt, vt ſemper ſit imperfectus. Nā & perfici quoque valet. Quod ei datum eſt, cū in impetu illo ad ea, quæ extra permanens, quemadmodum ſciens, ex habitu perficitur: qui quidem habitus, ſubſtantiæ appulſus etiam eſt. Ideoque ipſe in receſſu quodam a ſubſtantia, atq; extrinſecus collocantis eſt. Hac itaq; ratione poteſtate eſt, & tanq̃ is, qui aliunde recipiat: & tāquam adhuc imperfectus. & qui nondum receperit. Quoniam autem ſecundo loco eſt intellectus: qui iam digreſſus ab eo, qui prope primam ipſam ſubſtātiam permanet: neq; eundem cum illo intellectu ſeruat ordinem, ſed remiſſum: ideo & tale, ſed haud id dictum fuit. Recte igitur poteſtate tale, ſed haud id.

E T *eodem modo ſeſe habere, quemadmodum quod ſentiendi uim habet ad ſenſilia: ita intellectum ad intelligibilia.*

Id profecto intelligens, de quo ſermo eſt. Quod & propoſitum fuit ad inueſtigādum, & antea dictum fuit. Si ſane eſt ipſum intelligere quemadmodum ipſum ſentire. & a quo fit ipſum intelligere. Cuique recte adiunget id & eum qui iam ita factus ſit quælibet: quemadmodum ſciens, qui ſecundum actum, factus eſſe dicitur. Qui ſane cum adhuc effectus non fuerit: eodem modo ſeſe habet ad ipſa intelligibilia: quemadmodum quod ſentiendi vim habet ad ſenſibilia. Nam ſentiēdi vim habere inquit, quod ſentire quidem poteſt: haud tamen adhuc ſentit. Ita, vt & ex ijs, quæ aliūde adueniunt perficiatur: & ex eo quod, poſſit, ſimile reddatur: prætereaq; ex eo, quod haud eadem: ſed huiuſmodi qualia vnde exemplum ſumitur, quæ innaſcantur, ſint. Neq; enim ſenſilia ipſa in eo, quod ſentiendi vim habet, reperiuntur: ſed horum formæ, quæ accidentium formæ ſunt. Neq; ipſa intelligibilia, in huiuſmodi intellectu reperiuntur: ſed quæ talia. Præterquam quod quæ quidē ſentiendi vim habent, præſtantiora ipſis ſenſilibus ſunt, tanquam viuacia, & quæ in id, quod impartibile adducta. Quæ uero intelligere valent, ipſis intelligibilibus cedunt: quippe cum hęc intus remaneant, illa vero ad ea, quę extra progrediantur. Et quoniam ipſa quidē ſenſilia omnino diuerſa ab ijs, quæ ſentiendi vim habent: ipſa vero intelligibilia ſimul diuerſa, atq; eadē. Nō ſolū enim intellectus ille, qui lapſus eſt, diuerſus exiſtit: ſed idem quoq; cum eo, qui permanet. Et quoniā ipſa quidem ſenſilia per ſenſorium, quod ſentiendi vim habet, excitant: dum in ſenſorium agunt. Nam anima, quę ſentiendi vim habet, appulſu cōuenientium rationum, prope ſenſilium formam prę ſiſtit. Intelligibilia vero abſq; vllo medio ipſum perficiunt intellectum. Qui tamen ex ea actione quā in ſe reconditā habet, inde perficitur.

4. particula. N E C E S S E *itaq;, quoniam omnia intelligit, immixtum eſſe, quemadmodum inquit Anaxagoras, quo imperet. Id autem eſt, quo cognoſcat. Quod enim prope apparet prohibet, quod alienum, atq; obſtruit.*

Expō. Dilucidum eſt, quod & hęc de eo dicūtur intellectu, qui nunc propoſitus eſt: qui & progeſſus eſt, & imperfectus exiſtit. Atq; is nullum ex intelligibilibus eſt. Sed eorum omnium reſpectu immixtus eſt. Quod eam ob cauſam factum fuit: quo ea omnia participando intelligat: neq; ex ſe id agat. Sed ex ea perfectione, quā aliūde adipiſcitur. Quoniam intellectus ille, qui quemadmodum ſciens, quælibet ex ſe fit: haud immixtus etiā eſt: ſed quælibet exiſtit. Multoq; magis id ille conſecutus eſt, qui prope primam animæ ſubſtantiam permanet: quiq; ſua ex ſubſtātia, actus eſt. Verum is, qui iccirco omnia intelligit, quia aliunde ad eum traducuntur: immixtus eorum omnium reſpectu anteaquam intelligat, eſt. Nam tanquam materia ijs ſubijcitur, quę intelligit. Abſque vlla forma vero id omnino eſt: quod pure, atque ſyncere a materia ſtat, materialeve exiſtit. Ideoque nequaquam in corporibus concedimus vnum aliquod reperiri elemētorum: minimeq; aliquid quod forma affectum ſit, primam materiam eſſe. Nam inter formas mutua quædam inſita eſt contrarietas. Ex qua illud ſequitur: quod quicquid ex quauis earum cōſtitutum fuerit, impedietur, quin reliquas recipere valeat. Seſe nanque opponit, atque obſtat, aut obſtabit, quæ ineſt, illis omnibus. Quo itaque imperet, atque pure quęlibet cognoſcat, immixtus huiuſmodi intellectus, reliquorum omnium reſpectu ſit. Quemadmodum Anaxagoras quoq; intellectum ſimilium illarum particularum reſpectu immixtum ſeruat: quo illis omnibus præſtet. Iſq; ille eſt, qui cuncta ſeiunctim efficit, atq; intelligit. At noſter iſte animæ intellectus, qui materialis dicitur, remiſſe agit. Ita, vt abſq; vlla prohibitione omnium particeps efficiatur.

I T A, *ut neq; ipſius ſit natura ulla quæpiam: At nunquid hec, qđ poßibile? Qui itaq; uocatur animæ intellectus:* 5. particula.

Expō. Illud ita, vt neq; ipſius, haud ita, vt & materiæ intelligendum. Ipſa nanq; abſq; vlla forma exiſtit: & ex eo tantum conſtituitur, quod corporatarum formarum recipiendarum vim habeat. Intellectus autem is, & ipſe quoq; ex ea conſtituitur anima, quę rationis compos eſt. Senſiliaq;, ut iam dictum fuit, cognoſcit. Nequaquā itaq; verba illa, neq; ipſius, ita interpretari debemus: vt & ſenſus quoq; nullā habeat naturam. Nam tum intellectus ipſe, tū ſenſus proprias quaſdam habent naturas. Verum verba iſta ita ſtatuere, ac collocare oportet: vt tranſponamus illud, eius, quadam ratione ſic. Ita, vt neque ſit natura ipſius vlla. Ne aliud aliquid tanquam ei ſimile comparare cogamur. Nullam autē ipſius naturam eſſe, verum eſt: ſi naturam accipiamus intelligibilem, & intelligentem. Neq; enim intelligit, neque intelligitur actu. Poteſtate q; tantum in horum vtrunq; vergit, anteaquam intelligat donec imperfectus ſit. Licet enim ſenſilia cognoſcat: attamen nequaquam intelligibilia comprehendit: quæ ſubſtantiales terminos referunt. Ne intellectus quidem igitur eſt. Quandoquidem intellectus intelligibilium cognitio exiſtit. Intelligibilia vero ſunt, quorum cognoſcendorum vim ſenſus non habet. Nam in duas quoq; parteis res omneis diuidere conſueuimus: in intelligibilia, atq; ſenſibilia. Iure itaq; & vocari Ariſtoteles inquit, huiuſmodi animæ intellectum. Quippe qui haud adhuc ſit: quia actu non ſit. Sed tamen vocetur: quia poteſtate intellectus ſolum ſit: nihil ex intelligibilibus ipſis formis exiſtat. Quas philoſophus in eorum numero, quæ eſſe dicuntur, collocat: tanquam eas, quæ proprie

actu ſint, anteaquam ille intelligat. Quod nanq; iuxta aliquid intelligit, omnino ab ipſis intelligibilibus determinatur, & eſt, quale quod intelligitur.

DICO *autem intellectum, quo rogitat, & exiſtimat anima: nihil eſt actu eorum quæ ſunt, antraquam intelligat.*

In tranſitu nanq; illo rationis, qui percurrendi vim habet: quē quia cognoſcēdo peragit, cogitatio indicat: & in contemplatione illa, quę nō ſine aliquo receſſu fit: quam exiſtimatio ſignificat: quod imperfectum ita cōtingit, vt neq; intelligat: & quod ſecūdum habitū perfectū quādo poteſt tum alia ex ſeipſo, tum ſe cognoſcere.

6. particula. QVAPROPTER, *neq; mixtum eſſe, æquum eſt ipſum rorpori. Qualis nanq; quidam fieret: calidus, aut frigidus. Et inſtrumentum aliquod eſſet, quemadmodum ei, quod ſentiendi uim habet. Nunc autem nihil eſt.*

Expō. Quandoquidem poteſtate ſolum, intellectum eum de quo locuti hactenus ſumus, Ariſtoteles eſſe dixit: & nihil eorum quæ ſunt, ipſum actu eſſe: nullamq; eius eſſe naturam: ſed id potius tantum, quod poſſibilis exiſtat: nunc non illud nobis ſignificandum putauit: ne ipſum ſine ſubſtantia, aut ſine vita eſſe duceremus. Vita nanq; omnino, atq; ſubſtantia ea eſt, quæ cognoſcere, & ſapere poteſt: quæq; intelligibiles formas cognoſcendo recipere valet. Haud id igitur nos monere voluit. Sed potius ne ſubſtantia aliqua, & vita intellectus is eſſe putaretur, quæ corporis formam referret. Quoniam in corpore in primis, quod poteſtate, atq; imperfectum reperitur. At mutationes demonſtrant ipſum ab ea omni vita, quæ a corporibus inſeparabilis ſit, ſeiunctum. Inſeparabilis nanq; vita duplex eſt: altera quidē quæ viuax ipſum inſtrumentum effingit: ſecundum quam viuens eſt. Altera vero, quę viuēte ipſo corpore tanquam inſtrumēto vtitur. Quemadmodum nauta vtitur naui. Quæ quatenus vtitur inſeparabilis quoq; eſt. Quarum neutra cū intelligibilibus concinnari poteſt. Neq; inquam, vita eſt, quæ inſtrumenti eſt: quæq; cum corpore mixta: quęq; cōiuncta cum qualitatibus, quę in ipſo ſunt. Corpus nanq; naturalibus formis cedit: multo ergo magis intelligibilibus cedere debet. Paſſibileſq; qualitates, cum ab omni ſubſtantia exciderint: procul ab intelligibilibus quoq; receſſerunt. Quare vita illa quæ cum his iuncta eſt: quæq; cū corpore mixta, nunquam cum intelligibilibus cōueniret. Totum nanq; illud, quod corporis fit: quod admiſtio vere indicat: & ab ea ſuperatur forma, quę genitorum cōmuniter determinandorum vim habet. Nondum autem dico, ab ijs, quæ ſeiuncta ſunt. Deſeritur prȩterea & ab ea conuerſione, quæ in ſeipſum fit. Ita, vt neq; intelligere queat. Multoq; præterea magis id qualitatū illa expletio fert. Quæ ſe minime aptam ad intelligentem illam actionem: minimeq; accommodatam ad intelligibiles formas, præ ſe fert. Rationem nanq; eam, quæ formales ſubſtantias recipere comprehendereve debet, ab accidentibus nudatam, atq; remotā eſſe oportet. Ab illiſq; poſtremis in primis: quales paſſibiles qualitates ſunt. Corporiſq; reſpectu immixta eſſe debet. Quo & quæ indiuiſibilia ſunt, intelligat: atq; in ſeipſam conuerti queat. At vnde illud oſtenditur, quod nullum adſit intellectui ipſi inſtrumentum: ita vt omnino a corporibus ſeparabilis ſit? Nunquid id poſtea manifeſte Ariſtoteles demōſtraturus eſt: vbi paululum progreſſus fuerit? Quod tunc præſtabit, cum diſcrimen inter vacationem illam ab affectione: quæ tum intellectui, tum ei, quod ſentiendi vim habeat, data fuit, declarabit.

ET RECTE *ſane dicentes animam eſſe locum formarum. Præterquam quod non tota: ſed quæ intelligendi facultatem habet. Neq; actu, ſed poteſtate formæ.*

Laudat philoſophus eos, qui animam formarum locū eſſe enunciarūt. Simulq; illud indicat: quēadmodum haud de eo intellectu ab eo verba fiebant, cuius anima particeps exiſtit. Ille nanq; non anima, ſed præſtantior quædam ſubſtantia eſt. Simulque illud etiam indicat: quemadmodum formas non ipſa accidentia vocat. Nā eorum recipiendorum vim ea habet anima: quæ ſentire valet. Sed eas ſubſtantias ita appellat: quæ ex ſe ſunt: aut quę omnino, quæ ſuipſarum exiſtunt: aut ex ijs, quæ determinantur, conſtituuntur. Locus autem anima dicitur: tanquam ea, quæ illa, quæ adueniunt, & extrinſecus ſunt, quodam pacto recipere poteſt. Quo cum loco eo, qui corporatus eſt: ſeruetur proportio. Sin autem id ita ſeſe habet: neq; ea anima tota, quæ intelligendi facultatem obtinet, locus erit. Sed ea, quæ dicta fuit: quæ q; omnino extra labitur. Quoniam illa quæ permanet iam idem cum formis illis, quæ cum ea eundem ſeruant ordinem, eſt: non autem eas recipit. Et poteſtate, nō autem actu ea exiſtit: quę quodā pacto a ſeipſa receſſit: quęq; in ſeipſam tota conuerſa eſt. Nam quę ſuipſius ſubſtantiam permanet, haud poteſtate adhuc, ſed actu eſt. Immo uero ipſe potius actus exiſtit.

QVOD *autem non ſimilis paßibilitas eius, quod ſentiendi, & eius, quod intelligendi uim habet: manifeſtum in ſenſorijs, & in ſenſu. Senſus quidem enim non poteſt ſentire, ex eo, quod admodum ſenſibile: ut ſonum ex magnis ſonis. Neq; ex uehementibus roloribus, & odoribus, neq; intueri, neque odorari. Sed intellectus cum aliquid intellexerit admodum intelligibile; nō minus intelligit inferiora: ſed et magis. Quod quidem enim ſentiendi uim habet: haud ſine corpore. Intellectus uero ſeparabilis.* 7. particula.

Vult quidem philoſophus ex his demōſtrare, quod antea dictum fuit. Quod inquam nullum eſt inſtrumētum in intelligibilium formarum contemplatione. Demonſtrat autem id ex comparatione intellectus cum ipſo ſenſu. Quo vbi ex ſenſu cognouerimus, quid patiatur omne id, quod ꝑ inſtrumentū aliquid cognoſcit: vbique quod intelligendi vim habet liberum ab affectione nouerimus: & ab ea quoque contemplatione, quæ per inſtrumentum fit, id ſeiunctum ſtatuamus. Impaſſibilitatem autem Ariſtoteles vocat, receptionem illam, quæ nondū in eo facta ſit: quod alicuius recipiēdi poteſtatem habeat. Si itaque nequaquā ſimilis eſt impaſſibilitas illa, quæ in eo, quod ſentiendi, & in eo quod intelligendi vim habet, reperitur: neq; quod recipiendi vim habens in ambobus exiſtit, ſimile erit, neq; ipſa etiā receptio. Quę igitur hic diſſimilitudo adeſt? Quoniam receptio eius quod ſentiendi vim habet, non ſine conuerſione quadam, & mutatione, & corporata affectione fit. Affici nanque pati ve ipſum ſenſorium a ſenſilibus opus eſt: ſi ſenſus agere debeat. Receptio autē eius, quod intelligendi vim habet, abſq; vlla mutatiōe eſt. Acceptioq; nō ſine ꝓpria actione huic adeſt. Id

autem

autem inde patri. Quoniam ſenſus, qui vehemens aliquo I proprium ſenſile comprehenderit: vt viſus lucidum colorem, minime poteſt confeſtim tenuiora comprehendere. Intellectus autem potis eſt, ex contemplatione eorum, quę admodum intelligibilia ſint: tum hęc, quæ admodum cum forma iuncta ſunt: vt tranſcendentes termini, & præſtantiores perfectiones, & ſubſtantiæ puriores: tum minora quoq; intelligere. Atq; adeo magis quam antea maiora intelligere potis eſt. Intellectio enim confirmatur ex contemplatione illorum pręſtantiorum, in ſecundorū iſtorum cognitionem. Vnde præſtantiſſima, atq; optima, eorum quæ de principijs, atque cauſis ducta ſunt, ex ipſis principijs, atque cauſis cognitio habetur. Quæ igitur huius diuerſitatis cauſa? Quoniam quod ſentiendi vim habet, haud ſine corpore agit: & recipit formas, ita vt in illa receptione diſgregetur, aut congregetur, aut omnino aliquam inſtrumentum ipſum toleret affectionem: apertiſſimeq; percutiatur in vehementium illorum ſenſiliū affectionibus. Vbi itaq; admodum, exempli cauſa, diſgregatum ſenſorium fuerit: ab eo quod minus diſgreget pati non poteſt: neq; illlam mouet actionem, quæ ad vitam ſentiendi vim habentem, circa ipſum ſpectat. Intellectus vero, qui ſeparabilis ab omni corpore eſt, nihil conuerſione, aut affectione corporis formam referente indiget. Ideoq; neq; quo ad contemplationem eorum, quæ inferiora ſunt, impedimentum ei vllum affertur. Nam ex propria ſua actione, & quæ a præſtantioribus ortum habent, recipit. Neq; corpus patitur: ſed diuerſa agit. Licet pati dicatur.

8. particula. QVANDO *vero ita quecunq; fiat, ut ſciens, dicitur, qui ſecundum actum.*

Expō. Intellectus ille, qui quadam ratione a ſeipſo recedit: quiq; in id, quod extra progreditur: aliquando quidē totus circa ſenſilia conuerſus eſt: nullaq; ratione, neque formas, neq; ſubſtantias intelligit. Quæ a ratione, & a præſtantiori illo intellectu cōprehēdi debent. A ſenſu autem nequaquam. Ideoque intelligibilia dicuntur. Quādoquidem & ipſam quoq; rationem intellectum Ariſtoteles appellat. Cum poteſtate intellectus ſit, & imperfectus, et materialis: atq; huiuſmodi, ut aptus quidem ſit ad intelligibilium illarum formarum receptionem, atq; ad earum intellectionem: ſed haud adhuc receperit. Aliquando autem iam perfectus ille eſt intellectus: atq; intelligibilium formarum plenus. Quatenus tamen ei intellectui, qui iam progreſſus ſit, potis eſt. Qui haud a ſenſibilibus perficitur: ſed in his, tanquam in extremis formarum veſtigijs inſidet: indeq; ad ipſarum formarum inueſtigationem, non ſine quadam inclinatione in ſeipſum excitatur. Hacq; ratione iunctus cum manente, atq; prima illa animæ ſubſtantia, a formis in illa exiſtentibus perficitur: & ab illa quoq; cognitione, quæ cum ea in vnum redacta eſt. Licet haud id quidem fiat, quod ſubſtātialis eius cognitio eſt: neq; in illas formas euadat, quę in eius ſubſtantia permanēt. At ex formis ijs, quæ his proxime appenſæ ſunt: & ex cognitione illa, quæ ei, quæ ſubſtantialis eſt, coniungitur, expletur, atq; perficitur. Simulq; tanquam ab alijs permanentibus, quatenus progreſſus eſt, diuerſus redditus fuit. Simulq; & a ſeipſo. Quandoquidem vnus quodam pacto, & idem manet, atq; progreditur. Perfectio itaque, quæ in eo, qui progreſſus eſt, reperitur: haud huiuſmodi eſt, qualis quæ ſubſtantialis eſt: ſed ex appulſu, atq; ſecunda poſt eam, quæ in ſubſtantia, ſubſtantialis ve: & ſecundum habitum exiſtit. In ſubſtantia nanq; habitus verſatur: non autem ipſa eſt ſubſtantia. A poſterioribus igitur ad priora, in contemplatione hac, quæ tanquam de animæ partibus habetur: per ea, quę proxima, atq; coniuncta ſunt, Ariſtoteles aſcendit: ab intellectuque illo, qui materialis, & imperfectus, & poteſtate eſt, ad eum accedit, qui progrediens vel ipſe quidem eſt: ſed perfectus ea perfectione eſt, quæ ex appulſu habetur. Qui quæcunq; ita fieri dicitur, vt ſciens ille, qui ſecundum actum: homo inquam. Id quidem igitur dictum fuit: ne in intellectu iſto, qui ita perfectus, actionem ipſam, aut eādem cum habitu, aut ſemper ſequentem ſtatuamus. Cæterum quemadmodum ſeſe habet, qui ſecundum actum ſciens: id autem eſt, is, qui perfectum iam habitum adeptus eſt: tametſi non ſemper ſecundum eum agat: ita & perfectū quoq; eū ponamus intellectū, qui iam progreſſus eſt. Qui ꝓpter progreſſum, quemadmodum ipſe a ſubſtantia ſeiungitur: ita & actionem ab habitu diuiſam habet. Quæ quidem actio neq; ſemper ſequitur: ſed aliquando. Quia & ipſe quoq; aliquando perficitur. Recte itaque, & particula illa, quæcunq; de eo dicta fuit: propter diuiſam illam formarum collectionem, quæ in ipſo exiſtit. Illud vero fieri, propter perfectionem illam, quæ aliunde venit: quęq; haud perpetua eſt: ſed aliquādo in eo reperitur.

IDAVTEM *contingit, cum poßit agere per ſe. Eſt quidem conſimiliter, & tunc poteſtate quodam pacto. Haud tamen eodem modo, & anteaquam diſcat, aut inueniat.*

Illud quidem poſſe per ſe agere, eius intellectus proprium eſt, qui progreſſus quidem ſit: ſed perfectus exiſtat. Materialis nanq; intellectus perficitur etiam a ſeipſo, quatenus unus, & idem eſt, animę ille intellectus qui ꝑmanet, & qui progreditur. Haud tamen ex ſeipſo agere, atq; cognoſcere ipſa intelligibilia poteſt donec imperfectus ſit. Nam vbi perfectus fuerit: qui ille eſt, qui nunc quo de eo, contemplemur, propoſitus fuit: licet neq; ſubſtantialis ſit animæ intellectus: tunc per ſe agere valet. Neque enim in poteſtate, ſed in eo, quod iam agat, ſuum habet eſſe. Iſque præterea in poteſtate quoque eſt: quia non ſemper agat. Iccircoque & ipſe quoque poteſtate quodam pacto eſt: & tanquam is, qui non ſemper agat: & tanquam is, qui aliunde perfectus ſit. Quemadmodum & corpus, quod iam viuit, poteſtate vitam habere dicitur. Quod ei datur, propter aduentitiam illam vitę acceptionem: quę non ſolum aliūde accedit: ſed & aliquando ei cōceditur. Sed haud eodem modo, & anteaquam diſcat, aut inueniat. Qualis erat imperfectus ille intellectus: qui & ante ipſam perfectionem poteſtate erat: atque ab ipſo perficiente maiori, atque manifeſtiori diuerſitate differebat.

ET IPSE *præterea ipſum tunc poteſt intelligere.*

Haud ſecundum accidens id intelligere debemus: quia intelligibilia habeat, atque idem quadam ratione cum formis illis: quæ intelligi debent, fit. Ita, vt præcipue formas, non autem ſeipſum intelligat: quemadmodū Alexander vult. Nam ſeipſum pręcipue intelligere debet Quoniam vbinam aut Alexāder, aut nos de eo aliquid ſcribimus, tanquam de illo qui neque ſeipſum intelligat, neque intellectionem, aut vitam, aut ſubſtantiam ſuipſius? Nanque intellectus eſſe debet: non autē

ſenſus: qui ad alia extenditur, & ex extenſione illa ad alia, ſeipſum quoque ſentit. Non ſolum enim is intellectus eſt: ſed intelligibilis quoque. Qui quemadmodū alias intelligibiles formas ſortitur ex iis, quæ in animæ ſubſtantia inſunt: ita & intellectus, & intellectio a ſubſtantiali illo intelligente, atque intellecto fit. Verum nihil, inquit Alexander, ipſum a ſeipſo patitur. Ipſum vero intelligere in eo, quod intellectus ab intelligibili patiatur, collocatum eſſe videbatur. Haud ſimpliciter illud verum eſt. Sed de eo, quod cum ipſo ſentire ſimilitudinem nactum ſit. & quod aliunde quodam pacto perficitur. Licet ex ſua actione illam aliunde accedentē perfectione recipiat. Patitur igitur & materialis ille intellectus: & qui iam ex appulſu perfectus eſt: quatenus a ſubſtantiali intelligibili perficitur: & quatenus intellectus, atq; intelligibilis fit. Vbi vero ſemel perfectus fuerit, ipſe ſeipſum, & formas illas, quę in ipſo ſunt abſque vlla affectione, ex perfecta ſua actione intelligit. Affectio nanq; illa in acceptione, atq; expletione, quæ aliunde fit, collocata erat: non autem in mutatione, conuerſioneue quapiam.

QVONIAM *autem aliud eſt, magnitudo, & ipſum magnitudini eſſe: & aqua, & ipſum aquæ eſſe. Ita autem & in alijs multis: ſed haud in omnibus. In nonnullis enim idē ipſum carni eſſe, & carnem. aut alio, aut alia ratione ſeſe habent iudicat. Caro enim non ſine materia. Sed quemadmodū ipſum ſimum hoc in hoc.*

Ariſtotelis quidem propoſitum in his eſt: diuerſas tradere intellectiones eius intellectus: qui progreſſus quidem vltra ſubſtantialem permanſionē eſt: ſed perfectus fuit ſecundum habitum ex ſubſtantiali illa perfectione, quæ in anima reperitur. Quarum quidem intellectionum altera compoſitarum, atque diuiſibilium ſubſtantiarum eſt: altera vero ſimplicium, & indiuiſibilium. Quod ob eam ſane cauſam facit. quo & hac ratione dijudicet ſubſtantialem animæ contemplationē. Quæ quatenus ei pote eſt, in ſimplicibus, atque impartibilibus permanet. Quemadmodum præſtantior ille animæ intellectus, haud a formis ad ea, quæ formis affecta ſunt, pertrāſiens: quo & hęc quoq; cognoſcat: ſed in ipſarū formarū intellectiōe: ex intellectione illa, quę cauſam affert: cognoſcit tanq̄ ex cauſis, & quæ formis affecta ſunt, et quæ his euenere: &, vt vno verbo cōplectar, omnia quæ de cauſis deducta ſunt: & materiam, quæ earum extremarum recipiendarum vim habet: & quæ his, quacunque ratione adſunt Qua quidem intellectione in formis, quæ cauſam afferendo complectuntur ea omnia, accepta fuere, quæ a cauſa deducuntur. Quem ſane intellectum, & anima ea, quæ in ſuipſius ſubſtāntiam recurrit: quatenus ei pote eſt, imitatur. Vtpote, quæ ei innate iuncta eſt: dum in ſupremis illis ſuipſis rationibus permanet: & in id quod extra, nulla ratione progreditur. Sed cū illis formis colligata eſt, quæ in ipſo intellectu exiſtunt. Atque in his ipſa quoque, quæ a cauſis efficiuntur, iuxta ſimplicitatem illam cauſas referentem, contemplatur. Nequaquam vero & anima, quæ a ſeipſa progreditur, licet iam vel perfectam induxerit contemplationem: in ſimplicitate illa formali permanet. Sed per perfectionem quidem, quæ a ſubſtantia ei tradita fuit, & coniunctionem illam cum ea aſſequitur. Tanquam altera quodam pacto ad alteram tendent. Neque enim cum coniunctione appellit ad formas. Tametſi vel longius illa abſit, quæ pure in ipſa permanſit. Per progreſſum vero eorum quæ extra, non ſolum ex cauſis, ſed & ordine ſeruato ipſa iā progreſſa, ad ea ſeſe adigit, quæ ex cauſis deducta iam progreſſa ſunt. Senſu quidem ſenſilia aſſequens. Cognitione vero rationis compote ſubſtantias compoſitas, & omnino forma affectas. Quæ quidem cognitio tū diuerſa ab ea eſt, quæ formarum comprehendendarū vim habet: & eadem quoque: ſed quæ quaſi deflexa ſit: atque ita quæ terminantur, intelligat. Terminos nāque recte, et abſque ulla flexione pcipit. Termini nāq; pfectiones ſunt. & eorū intellectio, ppe pfectionē pmanet. Quandoquidem & omnis quoque cognitio prope id exiſtit, quod cognoſci debet. Quæ vero forma affecta, perfecta ſunt Qui vero ordine ſeruato ad hæc appellit, intellectus eſt: non autem perfectiones ipſæ: ſed perfectionem participare dici poteſt. Nam refractio participationem indicat. Medicus enim medicina quaſi reflexa eſt. Quod propter permanentiam illam euenit: quæ ex medicina quidem oritur: ſed ſecunda, atque iam egreſſa eſt. Quoniam id, quod in participando illud eſt, quod vere eſt: diuerſum ab eo, cuius particeps exiſtit, eſt: licet iuxta illud ſit. Et ita recta, quę refracta eſt: hoc eſt, quæ deflexa, ita, vt angulum faciat: ab ea, quæ extenſa erat, facta fuit. Sed cum exierit quod ſimplex: ac ſub diuiſionem fere ſubingreſſa ſit. Hęc itaque in his de perfecto ipſo intellectu, in ipſo progreſſu philoſophando pertractat Ariſtoteles. Ante omniaque nos de eo certiores facit: quod diuerſum quid a forma, quod forma affectum eſt, exiſtit. Magnitudo quidem igitur, & caro & aqua, forma affecta ſunt. Ipſum vero eſſe vniuſcuiuſq; eorum, ipſa vniuſcuiuſq; forma eſt. Forma nanq; in ipſo, quid erat eſſe, definiri conſueuit. Quandoquidem ex ea, & ijs, quæ forma affecta ſunt, ſuum adeſt eſſe. In quibus itaq; forma non manet eadem, ac ſuiipſius eſt: ſed eam habet vim vt alterum definiat: in his alterum eſt ipſum, hoc eſt, quod definitur: & ipſum eſſe ei: quod quidem eſſe eſt terminus iuxta quem definitur. In quibus autem forma abſq; materia extat: & quæ prope ſeipſam maneat: neque alterius terminus ſit: in his idem exiſtit ipſum, & eſſe ei. vt caro, & carni eſſe. Licet haud verum Ariſtoteles ſumpſerit exemplum. Vnde infert quemadmodum caro in materia eſt: & eſt quemadmodum ipſum ſimum. Verū quod ita ſeſe habeat, quod ſine materia eſt, indicare voluit. At quonam pacto dicitur hoc in hoc: caro inquam, & ſimum: & vt vno verbo dicam: quod compoſitum ex materia, atque forma? Siquidem alterum quidem hoc, hoc eſt, ipſius formæ. Alterum vero in hoc. Nunquid id ex natura formæ in materia exiſtētis habet: aut & cuiuſcunque reſpectus eſt, qui in alterum, tanquam in id, quod determinetur, delinat? Neq; enim idem eſt, quod forma affectum eſt, cum forma, quæ in altero reperiatur. Hæc quidem enim terminus eſt: licet & alterius ſit. Illud autem quod terminatur exiſtit: licet ſine materia ſit. Quemadmodum cœleſte corpus eſt. Haud idem igitur ſimum cum cauitate illa, quæ in nare reperitur, eſt. Neque animal cum vita illa, quæ in corpore eſt. Quemadmodum neque medicus cum facultate illa curandi, quæ in homine reperitur. Ex cauſis nanque illis elementarijs atque proximis ſcientiam pariendo cognoſcitur. Nam ex forma,

quæ

quæ eius determinandi vim habeat: & ex materia, quę hanc recipere queat. Illud itaq;, hoc in hoc: quod ab Ariſtotele poſitum fuit: non ipſum compoſitum: ſed compoſiti cauſas indicat. Nam formæ poſitio in materia, compoſitum perficit.

10. particula. EO QVIDEM *igitur quod ſentiendi uim habet, calidum & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro. Alio uero, aut ſeparabili, aut quemadmodum refracta ſe habet in ſeipſam cum extenſa fuerit, ipſum carni eſſe iudicat.*

Expō. Quādoquidem alio, aut eo, quod aliter ſeſe habeat, iudicare dixit magnitudinem, & ipſum magnitudini eſſe, diſtinguit, quænam quidem alio: quęnāq; eo, quod aliter ſeſe habeat. Quæcunque quidem enim ſenſilia ſunt, vt qualitates, colores, figuræ, & magnitudines, & quemadmodum ipſe dixit, quorum ratio quædam caro. Id autem eſt quorum cauſa proxima, ſubſtātia, quę definitur. Perſæpe enim, vt a Platone in Gorgia, & in Theæteto, ita & ab Ariſtotele ratio, pro proxima cauſa ſumpta fuit. Proxima autem cauſa accidentium omnium, ea eſt ſubſtantia, quæ determinatur. Quoniam in ea & circa eam, & ex ea ſubſiſtunt. Caro igitur ſumpta fuit, pro ea omni ſubſtantia, quæ determinantur. Senſilia quidem igitur ſenſu intellectus iudicat. Accidentia enim & particularia ſenſilia omnia ſunt. Quorum continenter comprehendendorum vim ſenſus habet. Intellectus autem ſubſtantias percipere valet. Ideoque in his alio iudicat. Senſu nanq; iudicat: qui alius præter intellectum eſt. At intellectus eam omnino habet vim: vt determinatam ſubſtantiam iudicare valeat. Quandoquidem & rationem intellectum Ariſtoteli appellare, vt & antea dictum fuit, viſum eſt. Is igitur haud alio terminos iudicat. Sed ſeipſo quidem: verum aliter ſeſe habente, iudicat. Quod tandiu fit: quandiu intellectu illo, qui progreſſus eſt: quiq; in nobis perfectus, & formas iudicemus. Quandoquidem anima, quę in ſuipſius ſubſtantiam recurrit: quæq; prope perfectum permanſit actum quæq; formis iuncta eſt: quęq; omnino ſeiuncta ab iſto ſecundorum appulſu, diuerſa ab illa exiſtit vita, quę extra progreditur. Ideoq; hic recte adiectum fuit illud, Alio vero, aut ſeparabili, aut quemadmodū refracta ſeſe habet erga ſeipſam, cum extenſa fuerit: ipſum carni eſſe iudicat. Alio quidem enim cum ſeparabili, hoc eſt, cum contemplatione illa, quæ ſeparata eſt ab actionibus, quæ extra prominent, atq; in habitus, & poteſtates progrediuntur, formas iudicat. Niſi profecto, & tunc non alio, ſed eodem, quod tamen alia ratione ſeſe habeat, dicere velimus. Nam & vna quoq; tota anima eſt, quæ manet, atq; progreditur. Omnium itaq; conceſſione, eodem quidem dicere poſſumus: ſed quod aliter ſeſe habeat. Cum intellectus ille, qui progreſſus eſt, & ſeparatas cognoſcat ſubſtantias, & formas ex ſe determinet. Quodq; ita ſe alia quadam ratione habeat: quemadmodum ſeſe habet recta, reſpectu eius quæ refracta ſit. Nam ea, quæ refracta, vt iam determinauimus, cognitionem eorum indicat, quæ eiuſdem ordinis exiſtentia forma affecta ſunt. Quæ vero extenſa, tanquam recta & abſq; vlla deflexione exiſtens, non ſecus, ac nota ſignumve cognitionis terminorum, & perfectionum ſumpta fuit: propter eas, quas ſuperius diximus cauſas.

11. particula. RVRSVM *uero in ijs, quæ in abſtractione ſunt, ipſum rectum tanquam ſimum. Cum continuo enim. Ipſum autem quid erat eſſe, ſi eſt diuerſum ipſum recto eſſe, & ipſum rectum alij. Sit nanque dualitas, altero itaque, aut alio modo ſeſe habente iudicat.*

In abſtractione mathematica collocata eſſe, & opinari, & dicere Ariſtoteles conſueuit. Licet haud, quēadmodum Pythagorę fecerunt, eminentes illas mathematicarum imaginum rationes in imaginatione inueſtiget: quæ ſubſtantiales ſunt, in vita illa animæ, quæ corporum formā referat: ſed in ipſis imaginibus, quæ imaginatione concipiuntur, ea collocata dicit. In quibus re vera ſuam omnem tractationem mathematici poſuerunt. Pythagoræi igitur, qui in prominentes illas, atq; viuaces imaginum rationes inſpexere, ſubſtantias, res iſtas mathematicas eſſe voluere. Ariſtoteles vero ab imaginibus ſubſtātiam remouet: & ex abſtractione imagines fieri inquit: quippe cum eas anima recipiat, ex imitatione quadam ſenſilium reſpectu. Haud quia ex propria actione & has anima promat. Indicat autem id circunductio illa, quæ in id, quod verum, atq; exactū ſit. Neq; enim vere cubum figura illa quę ſenſilis ſit, refert. neq; ſine latitudine exacte recta, naturalis eſt: ſed quæ mathematica. Intus quidem igitur & imagines hæ ſunt: ſed haud ſine ſenſilium cognitione: nam anima eſt, quæ ipſas promit. Tametſi haud ita promit, quemadmodum præſtantiora illa, quæ ſciri, aut intelligi poſſunt. Nam propter maximam ſimilitudinem, quæ inter ea eſt, quę imaginatione concipiūtur cum ipſis ſenſibilibus, quod abſtractionis eſt propriæ in ijs ſedē, atq; locum ſortitum eſt: quæ concipiuntur imaginatione. Ita, vt eadem cum ſenſilibus ſine naturali tamen materia ſint. Quoniam & illa quoque imago, quæ in imaginatione eſt, haud tanquam forma, ſed tanquam id, quod forma affectum ſit, exiſtit. Omnis nāque forma impartibilis, atq; indiuiſibilis eſt. Magnitudines autem in partitione, & numeri in diuiſione collocati ſunt. Recte itaq; & ipſum rectum, tanquam ſimum dicitur: propter continuitatem, atq; partitionem. Quia neq; forma, neq; ipſum quid erat eſſe ſit: quod eſt ipſum recto eſſe: ſed pręter ipſum rectū. Philoſophus autē ex poſitione: ſi eſt alterū dixit: quoniā nequaquā hęc nunc tractanda propoſuit. Nā in ijs, quæ poſt naturalia dicuntur, hæc & tractauit, & declarauit. Nuncq; in memoriam reuocauit, dicens. Sit nanq; dualitas. ipſum ſcilicet rectum. vnitas quidē enim, ipſum recto eſſe, quia indiuiſibiliter vnum. Dualitas autem ipſum rectum, haud tanquam duo. Nam & ipſum quoq; vnum eſt. Sed cōtinuum, & indiuiſibile, & quod hac ratione dualitatem referat. Vel mathematica ergo anima altero, aut alia ratione ſe habente iudicat. Quemadmodum in ijs, quæ expoſita fuerunt ſatis ſuperq; declaratum fuit.

ET *omnino nempe, ut ſeparabiles res a materia, ita & quæ circa intellectum.*

Non circa omnem intellectum nunc intelligit. Neq; enim circa eum, qui ab anima ſeiunctus eſt. Neq; circa eum, qui in anima reperitur: ſed cum illo innate, in vnū redactus eſt. Nam nequaquam a formarum cognitione illi remouentur. Verum eum intellectum Ariſtoteles ſignificat: de quo ſermo nunc a nobis habetur: qui in progreſſu perfectionem adeptus eſt quiq; quodam ordine ſeruato, ac conuenienter res cognoſcit. Quo &

14. particula. NVNQVID *ipſum quidem pati iuxta commune aliquid diuiſum fuit. Prius quoniam poteſtate quodam pacto eſt intelligibilia intellectus. Sed actu nihil antequam intelligat. Oportet autem ita, ut in tabella, cui nihil ineſt actu ſcriptum. Quod contingit in intellectu.*

Expō. Excipit ex his philoſophus priorē illam dubitationem. Suamq; ſeruans poſitionem: quia patiatur intelligendo intellectus ille, qui extra a ſeipſo progreditur: communeq; aliquid cum intelligibilibus hunc habere concedens: attamen eum, qui adhuc imperfectus ſit, haud omnino ab intellectu illo, qui ſecundum actum exiſtat, diuelli demonſtrat. Eoq; intelligere quia aptus, atq; natus ſit: & quia intelligibilium formarum intelligendarum vim habeat. Nam ex ſuperioribus illis formis iam repletus habetur. Sēper enim, vt ipſe quoque Ariſtoteles dicturus eſt: maiore honore dignus videtur efficiens, quam id, quod patitur. Sin autē, & quia ex ſe agat, a pręſtantiori illo perficitur: quemadmodū ipſa intellectio indicat: quæ pura actio eſt: quonam pacto nonne & multo magis puro illi inhæret intellectui? Multoq; præterea magis id pręſtabit ille, qui progreditur quidem, ſed perfectionem adeptus eſt? quiq; iam ex ſe agere poteſt, iuxta id, quod ſecundo loco dicitur poteſtate? Hæc itaq; meta eſt eorum, quæ aduerſus priorē dubitationem dicuntur. Sed verba ipſa cōſideranda ſunt. Ipſum pati, inquit, iuxta commune diuiſum fuit antea. Quoniam quod patitur, quandam omnino affinitatem cum eo, quod facit, obtinet. Nam id poteſtate eſſe oportet, quod actu ipſum efficiens eſt. Ideoq; poteſtate quodam pacto intellectus ipſa intelligibilia exiſtit. Is inquam intellectus: q quia patiatur, intelligit: quiq; adhuc imperfectus eſt. Iſq; poteſtate quodam pacto eſt. Tametſi haud ſimpliciter tanquam materia. Quod ob eam intellectus perfectionem euenit: quæ ex propria actione ab intelligibilibus fit. Quoniamq; haud duo tantum: ſed & vnus quodam pacto ſit intellectus ille qui manet, & ille qui progreditur. Quiq; & hac ratione actu quodam pacto ſit. Quatenus vero progreditur: & a ſeipſo recedit: & adhuc imperfectus eſt, poteſtate eſt. Actu vero nequaquā, antea quam intelligeret. Anteaq; quam ſufficiens redderetur, vt per ſeipſum intelligeret. Iſq; ille eſt intellectus, qui tabellæ non ſcriptæ aſſimilatur. Nanq; & ea cum apta ſit, vt in ea ſcribatur: nondum literis inſignita fuit. Anima nanque noſtra, quæ ad id, quod extra labitur: adeo a propria, atq; ſua remouetur ſubſtantia: quippe cum in ſtultitiam, atq; imperitiam, tum ſupplius, tum omnis formalis ſubſtantiæ deferatur: vt perfectione illa indigeat, quæ quaſi inducatur ab alio. A ſeipſa quidem enim omnino id aſſequitur: ſed tanquam ab altera. Quoniam tum a ſeipſa, tum a propria ſubſtantia, procul abeſt: Perficitur itaq; anima noſtra, vbi in ſubſtantiales illas rationes, quæ in ipſa exiſtunt, conuerſa fuerit: iuxtaq; eas inueſtigarit, atq; inuenerit rerū vnitatem: quæ excitantur in contemplationem, atq; illud eius perficiunt, quod extra progreditur. Iccircoq; intellectus ille, qui progreſſus eſt, perfectionem adeptus eſt: quemadmodum id, quod literis ornatum fuit; & quaſi aduentitie, atq; aliunde. Nam a ſubſtantiali illa actione perficitur. Quod contingit, in intellectu illo, de quo ſermo eſt: qui inquam fluit, atq; labitur. & qui aut adhuc imperfectus: aut ex habitu, atq; appulſu perficitur. Ille nanq; qui ſecūdū purā actionē ſubſtantialis, ſolus, vel in ſeipſo manet: vel ex ſeipſo perfectus eſt.

ET IPSE *præterea intelligibilis eſt, quemadmodum quæ intelligibilia. In ijs nanq; quæ ſine materia, idem eſt, ipſum intelligens, & quod intelligitur. Nanq; ſcientia quæ contemplandi uim habet, & quod ſciri ualet, idem eſt.* 15. particula.

Secundam dubitationem deinceps Ariſtoteles diiudicat. Id ipſum nanq; intellectus proprium eſt: ſeipſum inquam intelligere, aut poſſe intelligere. Ideoq; tum intelligibilis eſt, qui adhuc imperfectus: tanquam poteſtate intelligibilis, atq; iuxta id, quod primo modo dicitur poteſtate. Tum qui perfectus eſt multo præſtātiori modo eſt intelligibilis: iuxta id, quod ſecundo modo dicitur poteſtate. Iſq; ex ſeipſo ad ſeipſum intelligēdum ſufficiens eſt, & tanquam is qui iam perfectus: & tanquam is, qui ſubſtantiali illi intellectui æqualis effectus ſit: quiq; ei iam proximus exiſtat, qui actu eſt intellectus. Licet enim poteſtate vel ille quoq; intellectus ſit: qui perfectionē adeptus eſt: at iuxta id exiſtit, quod ſecundo modo poteſtate eſt. Verum ſi intelligibilis, vel intellectus, quemadmodum ipſa intelligibilia exiſtit: intelligibiles autem & illæ quoq; formæ ſunt, quæ in materia exiſtunt: habebitq; aliquid commune cum ijs: & non eſt immixtus earum reſpectu: neq; ſimpliciter inerit. Siquidem diuerſum ipſum intelligibile eſt ab ipſius intellectus forma. Quemadmodum ipſum intelligibile indicat: quod in ijs, quæ cum materia ſunt reperitur: non autem ipſe intellectus. Nam ea quæ ratione quoq; eadem ſunt, ſemper conuenire neceſſe eſt. At qua ſane ratione ijs philoſophus occurrat, conſidera. Nam in ijs, quæ ſine materia ſunt idem eſſe inquit, quod intelligit, & quod intelligitur. Coniunctioneq; illa, nanq;, quæ ad cauſam oſtendendam accōmodata eſt, cauſam afferens, vſus eſt. Ex qua quod intelligibilis ipſe intellectus ſit, oſtenditur. Sine materia nanq; is omnis eſt. Et ſi quod contineat corpus vel fingere difficile eſt. In ſeipſumque conuertitur. Vbi illud ſciendum eſt: quod opinionem, quæ extrema eſt animæ ratio, fides omnino conſequitur. Quæ tanquam comprobatio in veritate eſt: quæ ex conuerſione opinionis in ſeipſam perficitur. Nam ea tunc tanquam veram eſſe iudicat intelligentiam illam, quam de rebus conſecuta ſit. Quoniam itaq; intellectus ſine materia omnino eſt: & intelligibilis, tanquam is, qui ſeipſum intelligat. In intellectu autem illo, qui ſecundum actū, atq; forma eſt, idem ipſum intelligens, & quod intelligitur. Quoniā omnis actio, quæ cognoſcendi vim habeat, eo quod cognoſci debeat, determinatur: & id eſt, quod id quoq; quid cognoſci debet, vere exiſtit. Iam quidem & ſenſus multoq; magis ſcientia id obtinebit. Nanq; quanto præſtantior eſt cognitio: tanto præſtantior quoq; coniunctio illa: quæ illi cognitioni cum eo, quod cognoſci debeat, intercedit. Senſus enim eam in primis habet vim, vt quæ in materia poſita ſunt, cognoſcere queat. Idq; iuxta illas eorum formas agit, quæ in ea ſunt. Neque enim in ſeipſo eas habet: quia ſenſus proprie ſenſilia ipſa non fit. Scientia vero eam præcipue obtinet facultatem: quæ formarum, atq; rationum, quæ in ipſa ſunt, contemplandarum vim habet. Quod eam ob cauſam ſortita eſt: quo quæ a cauſis effecta ſunt, ex ipſis cauſis contempletur. Tametſi igitur vel ad eam deueniat

cognitionem quæ eiuſdem ordinis cum iſs, quæ a cauſis deducta ſunt, eſt: verum quæ ex comprehenſione illa, quæ hæc præcedit: quæq; ex cauſis in ipſa exiſtentibus ortum habeat: eadem erit cum iſs, quę ſciri debent. Hoc eſt, cum iſs, quæ in ipſa exiſtunt: quæ & proprie, & primo ex iſs, quæ ſciri debent, exiſtunt. Scientia itaque, quæ contemplandi vim habet: & quod ita ſcientiæ ſeſe offert, vt iam in contemplatione poſitum ſit: quodq; haud adhuc poteſtate eſt, idē exiſtit. Quoniā ratio illa, quæ ſcientiæ pariendæ vim habet, vbi in ſeipſam conuerſa fuerit: & in ſeipſa quod ſciri debeat, obtinuerit: & ex eo inter agendum determinata fuerit: & cognitionem ſuam prope terminum eius, quod cognoſci debet, collocarit, ita, vt vna, atq; eadem ratio ſit, eius quod ſecundum actum ſciri poſſit: & ipſius ſcientiæ ſecundum actum: iſq; eius, quod ſciri debet, terminus eſt. At cum dixerit Ariſtoteles quod in iſs, quæ ſine materia ſunt: idem ipſum intelligens, atq; id, quod intelligitur, eſt, addidit. Nanq; ſcientia, quæ contemplandi vim habet, & quod ita ſciri valet, idem eſt. Ita, vt intellectū illum, quem tradidit, cum ipſam eſſe ſcientiam velit. Poteſtate quidem illum imperfectum. Actu uero eum qui ſit perfectus: quiq; iam contempletur. Neq; enim ſcientia ipſa vtitur, tanquam ipſius intellectus exemplo. Sed quia ex manifeſtiori ipſius ſcientiæ, atq; eius, quod ſciri debeat, vocabulo, ea mutuo eadem eſſe demonſtrare velit.

16. particula. *IPSIVS autē nō ſemper ītelligere, cauſa inueſtigāda.*

Expō. Haud omnino intelligibile illud, quod ſine materia eſt, vel ſemper quoq; intelligit, neque id determinatū fuit. Sed ſolum, quod idem ipſum intelligibile in iſs, quæ ſine materia ſunt, cum ipſo intellectu eſt. Ita, vt quod actu illud, quod intelligitur eſt: ipſum quoq; intelligens actu ſit. Et quoad poteſtate intelligibile ſit, poteſtate quoq; illud, quod intelligit, exiſtat. At nihilo minus par, atq; cōueniens eſt, vt cauſam inueſtigemus, propter quam nonnulla ex intelligibilibus illis, quæ ſine materia exiſtunt, non ſemper intelligunt. Quandoquidem neq; actu ſibiipſis intelligibilia ſunt. In cauſa autem eſt progreſſus ille: qui ſemper ab extremis ad extrema per media fit. Ita, vt nihil inane ſit. Nam media quoq; extremis maiora eſſe neceſſe eſt. Quippe quæ præſtantiora ſint: magiſque appropinquent iſs, quæ primo ſunt. Humana itaq; anima media exiſtit: huiuſq; animæ ratio potius: quam intellectum nunc appellauit: media inquam exiſtit inter ea, quę partibilia, & quæ impartibilia: & inter ea, quæ eodem modo ſemper ſeſe habent, & ea quæ omnino mutantur: & inter ea, quę omnino ſuiipſorum ſunt, atq; eorum, quæ exiſtunt in alio. Ita, vt ab alteris quidem ſeiuncta ſit, ab alteris autem ſuperetur. Quatenuſq; ab iſs ſeiuncta eſt, quæ in alio exiſtunt, & ipſa quoq; ſine materia eſt. Quatenus vero ſuperatur ab illis ſummis: & ab iſs, quę in ſeipſis ſemper manent: non ſemper pure intelligit, aut intelligitur. Sed manifeſtiſſime vita illa, quæ recedit a ſubſtantiali intellectione rationis, in id quod imperfectū, atq; poteſtate exiſtit, defertur. Hæcq; ſubſtātialis eius intellectio mihi perfringi videtur, in appulſu illo vitæ, quæ extra progreditur. Quo in ſeipſa tota medietatē ſeruet. & quo & id ipſum promat, rationem illam extra progredientem. & quo, quod iam Ariſtoteles dixit, ſeparetur. Nam ſeparata eſt, quod vere eſt. Tamet ſi ratio hæc ſeparata locum non habeat in intellectu illo, qui ſemper ſeparatus reperitur. At quonam pacto cum ſemper eodem modo permaneat aliquando quidem imperfectā illam rationem progredientem a ſeipſa dimittit? Aliquando autem perficiebat? Aliquando vero & in ſeipſam adduxit? Verum patet, quemadmodum ſubſtantialis ille animæ noſtræ intellectus, neq; pure in conuerſione illa in ſeipſum manet: neq; quemadmodum ille, qui paſſibilis dicitur, recedit. Qui ille eſt, qui extra progreditur. Ne & is altero perficiente indigeat. Adeo enim ſubſtantialis ille intellectionem remiſit: vt haud in ſummitate quidem illa intelligat: verum ſibiipſi ſatis ſuperq; ſit, ad ſuiipſius perfectionem. Hactenuſq;, vt illum quidem extra progredientem perficiat. Poſtremo vero in receſſu ab illo, atq; conceſſione, quæ in ſeipſum omnino fiat, poſitus ſit. Quandoquidem & ſeparatus cum ſit, id eſt, quod vere eſt. Medietas itaq; in cauſa eſt: propter quam ſubſtantialis ille intellectus pure maneat. Nunc autem verba philoſophus hactenus de eo fecit: qui progreſſus eſt: qui non ſemper intelligit. Aut quia propter multum lapſum recedat a ſubſtantia illa perficiente. Totuſq; ſenſuum, atque imaginationum, & ſummatim vitæ illius corporis formam referentis ſit. & propter hanc cauſam imperfectus maneat. Aut quia licet iam perfectus ſit. intellectus ille qui iam progreſſus eſt, impeditur quoad cōtemplationem. Hocq; illi euenit, quia cum actione particulariter facit, propter partitionem illam multā, quæ in eo, qui progreditur, apparet. Illud autem propter corpus: & caſus, qui ei extrinſecus eueniunt: quæ multas difficultates præbent. Prætereaq; propter imaginationes etiam illas: quæ indefinite excitantur. At cum de intelligibili eo philoſophus locutus ſit, quod ſine materia exiſtat: tanquam idem cum intellectu ſit: antea, quam de eo intelligibili determinet, quod cum materia ſit, in medio de ratione ea, quæ vim ſciendi habeat, ſtatuit: quia ſemper intelligit: Quo cum expleuerit ſermonem illum, qui de intelligibilibus illis habitus fuit, quæ ſine materia ſunt: ita ad eum accedat, qui ad ea intelligibilia pertinet, quæ cum materia ſunt.

IN IIS autem, quæ habent materiam, poteſtate ſolum unumquodque eſt ipſorum intelligibilium.

Haud quia ſibiipſi ſolum intelligibile fieri potuerit. Nam id in nōnullis tantum ex illis intelligibilibus eſt, quæ ſine materia ſunt. Neq; quia vnquam aliſ intelligibile factum eſſe poſſit. Tametſi enim ſemper ab alio intelligatur, & nunquam a ſeipſo poteſtate eſt. Quemadmodum & corpus illud, quod iam viuat, vitam poteſtate habere dicitur. Tanquam id, quod haud ſecundum ſeipſum, neq; a ſeipſo, ſed aduentitie viuat. Intelligibile ſane, & quod in materia alteri ſit, imperfecte intelligibile eſt. Neq; enim ſufficiens eſt, vt ſeipſum intelligat: niſi ipſum intelligens adſit: quod diuerſum ab ipſo ſit. Imperfecte itaq; intelligibile erit: quod altero, quo intelligatur, indiget. Quod autem poteſtate, ipſius imperfecti erit. Ita, vt ambiguum quodā pacto ſit: aut ita ſeſe habeat, quemadmodum quæ ab vno ducūtur, quod in illis intelligibilibus conſideratur, quæ ſine materia ſunt: & quod in iſs, quæ cum materia.

QVARE illis quidem non inerit intellectus.

Intelligibilibus inquam illis, quæ cum materia ſunt.

vt formis

vt formis eorum, & ſubſtantijs compoſitis. Et cauſam addit, propter quam non inerit.

SINE *materia enim poteſtas eſt intellectus talium.*

Sine materia intellectum omnem eſſe enuntiat: & propter hanc quoq; cauſam in ijs, quæ cum materia ſunt, non ineſſe. Poteſtatem autem eorum quæ cũ materia ſint, eſſe inquit: quippe cum quod poteſtate eſt, eum perficiat. Nam in tractatione, quæ poſt naturalia dicitur: non ſolum in patiente, ſed & in agente collocat quod poteſtate. Et in omni præterea cauſa, quæ quacunq; ratione cum eo, quod ex ea deductum ſit, poteſtate implicata ſit: & eius quod poteſtate finiendi, aut perficiendi vim habeat. Iure itaq; & intellectus poteſtas illorum intelligibilium eſt: quæ in materia poteſtate ſint. Nam ipſe quod poteſtate illorum eſt, ad actũ in ſeipſo ducit. Quemadmodum enim qui menſurat, cũ circa id quod menſuratur, agit: non in illud aliquid facit: ſed cognitionem, quæ quantum illud ſit, declarat, apud ſe retinet. Eademq; ratione & is, qui ea quæ cum materia ſunt cognoſcit: circa ea quidem verſatur. Verum neq; quicquam in illa agit: neq; quicquam ab illis patitur: ſed ex cauſis in ſe exiſtentibus: quæ eorum cõprehendendorum vim habent, eam promit actionem, quæ eorum cognoſcendorum facultatem obtineat.

ILLI *autem ipſum intelligibile inerit.*

Intellectus inquam, quoniam omnes ſine materia ſunt. Verum haud alterius, ſed ſuipſius & omne id, quod ſine materia eſt, exiſtit. Suipſius itaq; & intellectus eſt. Illud autem cuius intellectus, ipſum intelligibile eſt. Quare omnino intellectibus ipſum intelligibile inerit. At hoc in loco eum Ariſtoteles ſermonẽ perfecit: qui de intellectibus illis inſtitutus erat, qui progrediũtur: ad eũq; accedit, qui hos promouet, atq; perficit.

PARS SECVNDA.

17. particula. QVONIAM *autem quemadmodum in omni natura eſt aliquid. Alterum quidem, materia unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia poteſtate illa. Alterum uero cauſa, et efficiendi uim habens: quia faciat omnia. Vt ars reſpectu materiæ paſſa eſt. Neceſſe & in anima ineſſe has diuerſitates.*

Expõ. Neq; hæc mihi uidentur, aut de intellectu illo, cuius anima particeps eſt, aut de eo, qui & hoc præſtantior dici: ſed de noſtra anima, quæ rationis compos eſt. Illudq; quidem dico, quandoquidem de anima tota tractatio eſt. Id autem, quoniam vel ipſe manifeſte infert & in anima eas diuerſitates ineſſe. Sententiaſq; illas omnes nobis in memoriam reuocare poſſumus, quæ deinceps ſequũtur: quæ non tranſcendunt contemplationẽ eam, quæ de anima fiat, Ideoq; nunc hæc cum ijs iungentes, quæ antea dicta fuere, dicamus: quod poſt duplicem illum intellectum, qui iam traditus fuit: qui quidem receſſit a præcipua illa animarum ſubſtãtia: & ob id & ab ea, quoq; actione, quæ in ea inſita, atq; innata eſt: quiq; progreditur ad ſecundas vitas, atq; contemplationes: quæ aut imperfectæ, aut perfectæ quidem ſint: ſed ex appulſu: et quia alijs perficiantur formis, quę in prima ſubſtantia permaneant: nunc eum Ariſtoteles contemplatur intellectum, qui prope ipſam ſubſtantialem actionem ſtat: & formas intelligentes conſiderat: non autem eas, quæ progrediuntur: ſed eas, quæ in ipſa animæ ſubſtantia permanent. Impetus nanq; ille, qui ad ea, quæ extra collocata ſunt fit, in partitionem aliquam defertur. Quælibet nanq; partitio id ipſum eſt, quod extra exiſtit. & in ſecundam vitam progreditur: quæ in anima, nequaquam idem eſt, quod prima illa. Actionemq; a ſubſtantia diuidit. Neq; ſolum a ſubſtantia primæ illius vitæ: ſed & eius quoq; vitæ, quæ appulit. Ita, vt haud adhuc actio ſubſtantia ſit: ſed ſubſtantiam tantum tetigerit. Quemadmodum recurſus ille animæ in ſupremam ſuipſius ſubſtantiam, permanſioque in hac, actionem cum ſubſtantia in idem redigit. Quod propter conuerſionem illam exiſtit: quæ intus tota ſit. Quod nanq; intus eſt, eam habet vim, vt impartibilem collectionẽ indicet. At et extremitas illa animę abſq; vllo medio cum ſubſtantia ſupra ipſam intelligẽte, & cum formis, quæ in ipſa exiſtunt, coaluit. Subſtantia autem omnis, quæ ſupra animam eſt, intelligens eſt. Vnde & actio id vere eſt, quod ipſa ſubſtantia eſt: & ſubſtantia quod actio. Quod haud vlla proprietate ſit: ſed collectione illa impartibili ambarũ in vnum. Animæ igitur extremitas, vbi cum intellectu illo, qui ſupra ipſam exiſtit, coaluerit: multum quod impartibile ſit, obtinet. Hancq; ob cauſam ſecundo loco & eius actio cum ſubſtantia in idem redigitur. Quẽadmodum itaq; in intellectu illo, qui progreſſus eſt, atque adhuc imperfectus exiſtit, eius actio facultati illi ſentire valenti aſſimilabatur. Haud quia eadem omnino eſſet: nam diſcrimen quoq; oſtendebatur: ſed propter ipſam affectionem, quæ aliunde in vtruſq; immittebatur. Ita & actionem ſupremi, atq; ſubſtantialis ipſius animę intellectus intellectui illi, qui ſupra ipſam eſt Ariſtoteles ſimilem facit. Nequaquã tamen ita, vt abſq; vlla varietate eadem ſit. Nam & confeſtim Ariſtoteles diſcrimen adducit. Siquidem is, qui animæ dicitur intellectus, aliquando quidem agit: aliquãdo autem nõ. & ſiquidem is, quod vere eſt, ſeparatus eſt. Ille autem qui ſupra animam exiſtit, & ſemper agit: & ſemper ſeparabilis eſt. Siquidem igitur omnino eadem maneat animæ ſuprema ſubſtantia: actioq; haud eadem maneat: nequaquam id eſſe vere poterit, quod ipſa ſubſtantia eſt. Siquidem aliquando intelligit: aliquando autem non intelligit. Sin autem & ipſa ſuprema eius ſubſtantia non permanet pura in impetu illo, qui ad ſecunda fit: ita, vt & hac quoq; ratione media ſit: vt & Iamblicho in ſua illa tractatione de anima videtur: media inquam non ſolum inter ea, quæ partibilia, atq; impartibilia ſunt: ſed & inter ea quæ genita, atq; ingenita: et inter ea quæ corruptibilia, atq; incorruptibilia: & ita, vt id ipſum, aliquando quidem intelligat: aliquando autẽ nõ intelligat. Nã cum abſq; vlla varietate eadem permanet, ex ſeipſa agit: & ſemper eodem modo ageret. Verum neq; cum aliquando quidem ad ſecundas illas vitas appellat, atq; cum illis complicetur, in cõplexione illa ab illis inſeparabilis permaneret: aliquando autem ſepararetur. Forſan enim & id ipſum ſeparatio illa eſt, incorrupta ipſius ſubſtantiæ puritas, atque ſynceritas. Quod Ariſtoteles etiam indicat, ſcribens. Separatus autem eſt, quod vere eſt. Ita, vt vita illa, quæ a ſecundis iſtis rebus inſeparabilis eſt, haud id ſit, quod vere eſt. Aequum itaque, atque adeo neceſſarium potius eſt,

non ſolum actionem, ſed & animæ quoq; ſubſtantiam, atq; eam etiam ſupremam, quæ tamen animæ noſtræ ſit, diuerſam quodam pacto effectam eſſe, & remitti, & quaſi ſubingredi in inclinatione ad ſecunda iſta: cum tamen haud omnino a ſeipſa recedat. Neq; enim adhuc anima permaneret. Sed ſummum illud haud amplius ſeruat. Ita, vt ſimul eadẽ, atq; non eadem conſeruetur: neq; omnino ſeipſam a diuerſitate liberet: neq; eadem penitus pure, atq; abſq; vlla varietate permaneat. Et hac ratione diuiſa quocunq; modo ſeſe varietas illa habeat: neq; id manens, quod vere erat: diuiſionem illam actionis a ſubſtantia ſubit: ita, vt aliquando quidẽ non agat. Vbi vero in ſuprapſius ſubſtantiam ſyncere accurrerit: appulſumq; illum omnem ad ea, quæ extra, dimiſerit: conuerſioneq; illa in ſeipſam confirmata fuerit: & conueniente ſibi mediocritatẽ aſſecuta erit: tunc eſt, quod vere eſt: atq; ſuprema illa in ſeipſam conuerſione impartibiliter contrahitur: atq; actionem in idẽ cum ſubſtantia adiungit. Atq; ipſa quidem extrema animæ perfectio, in ſeparatione illa a ſecundis iſtis uitis, quæ omnino fiat, collocata eſt. In complexione autem illa inſeparabili cum his, perficitur, atque perfectã ſecundo loco eſt. Quæq; ad perficiendam vitam iſta, quæ iam appulit ſufficiens eſt, ſiue agendo, ſiue contemplando id agat: cum ipſa imperfecta non exiſtat: perfici iã poſſet. Verum haud adhuc iuxta extremas illas menſuras perfecta eſt: ita, vt & ſuprapſius ſolius ſit. Nam iuxta ea, quæ aliorum perficiendorum vim habent: ſecundum quæ eſt, ſeipſam producit: & ad ſummam illam ſuprapſius perfectionem aſcendit. At iam ad Ariſtoteleam dictionem accedamus.

QVONIAM *autem quemadmodum in omni natura eſt aliquid. Alterum quidem unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia poteſtate illa. Alterũ uero cauſa: & efficiendi uim habens: quia faciat omnia: ut ars reſpectu materiæ paſſa eſt. Neceſſe & in anima ineſſe has diuerſitates.*

Haud communiori quodam modo nũc natura pro omni ſubſtantia ſumpta fuit. Neq; enim in omni ſubſtantia ipſum facere, & pati reperitur. Ita, vt in omnibus aliquid ſit, quod ex proportione materiæ, atq; efficienti reſpondeat. Sed ea intelligitur natura: quæ proprie motus, ac quietis principium determinata fuit. In ijs nanq;, quæ iuxta eam ſubſiſtunt: & in ijs, quæ ad hęc accedunt, ipſum facere, atq; pati reperitur. Nam materia, atq; efficiens proprie quidem in ijs exiſtunt: quæ ortui obnoxia ſunt. Ex proportione vero & in cœleſtibus. & in noſtra quoq; anima: cum ad naturam accedat. De qua etiam naturalis philoſophus ſermonem habere poteſt. Quoniam cum in ſeipſa pura permaneat: ipſaq; ſublimis exiſtat: neq; faciat, aut patiatur: neq; aliquid habeat, quod materiæ ex proportione reſpondeat: neq; huiuſmodi tũc eſt, vt a naturali cõſiderari debeat. Sed ab eo, qui ea tractat: quæ poſt naturalia docẽtur. Quemadmodum ipſe quoq; Ariſtoteles in libris de particulis animalium dixit. & a nobis in procœmio ſententia quædam hæc indicant, admota fuit. Quando igitur anima noſtra ad naturam vergens, ſecundas illas vitas in ſeipſa promit: & ex ſeipſa non permanens amplius excelſa, qualis erat: alterum quidem habebit patiẽdi vim obtinens: & vita illa eſt, quæ extra progreditur: alterum vero, quod efficiendi facultatem habeat: & vita illa eſt, quæ producit. Materiaq; illa haud ſimpliciter materia dicẽda. Neq; enim corporata eſt. Sed quemadmodum ipſe dixit, genere: hoc eſt, ex proportiõe dicitur materia. Cauſa vero ipſi facere, uita illa eſt, quæ producit. Quippe quæ ad alterum quid: & id quod poteſtate eſt, atq; fit, ſuprapſius actionem extendit. Nanq; illa quidem, quia omnia fiat: hæc vero quia omnia faciat, affertur. Formaſque illas intelligo, quæcunque in anima illa, intelligendi vim habente, quæ extra progreditur, innaſcuntur. Has quidem enim & ipſa patitur. Facit autem illa, quæ promit. Belleq; ipſi efficiẽti artem: ipſi vero patienti materiem Ariſtoteles ſimilem fecit. Quãdoquidem proprie ars, quæ in ijs, quę cum materia ſunt, efficiendo verſatur: ſecundum rationem animæ habitus eſt.

ET EST *huiuſmodi quidẽ intellectus, quia omnia fiat. Ille uero, quia omnia faciat, ut habitus quidam, ut lumen. Modo enim quodam & lumen facit, qui poteſtate ſunt colores, actu colores.* 18. particula.

Expõ. Quandoquidem ea animæ ſubſtantia, quæ ſecundas vitas producit: haud extra alicubi exponitur: ſed in ſeipſa eas recipit: neq; omnino ab ijs ſeiuncta permanet: ſed ſeipſam cum illis complicat: atq; illarum quodam pacto fit: ideo recte habitui, atq; lumini ęam Ariſtoteles ſimilẽ fecit. Quemadmodum etiam propter id, quod ſeiunctum habet, antea arti ſimilem eſſe dicebat. Nam dum ad ſecunda iſta vergit, tum in ſeipſa quodam pacto manet: tum a ſeipſa, vt iam dictum fuit, recedit. Ars quidem igitur, illud quod in ea ſtabile, firmũue, atque ſeparabile eſt potius reſpicit. Lumẽ vero, atq; habitus illud quod inſeparabile, & quod cum ſecundis iſtis connexum. Nam & lumen ab ijs, quæ illuminantur, inſeparabile eſt: & habitus ab ijs, quæ habitum habent. Verum quia in impetu illo ad ea, quæ extra vitam facit: & ſeiuncta quodam modo eſt: ſimulq; cum progredientibus iſtis vitis colligata: iccirco perbelle ſimul & tanquam ars: & rurſum tanquam habitus, atq; lumen facere, traditum fuit. Par autem, atque conueniens eſt: vt illud ſciamus: quod cũ habitui ipſam Ariſtoteles ſimilem effecerit, propter connexum illum cũ ſecundis iſtis, addidit, vt lumen, & de lumine reliquum ſermonem habet, non autẽ ſimpliciter de habitu. Quãdoquidem habitus qualitas quædam potius eſt: quæ ſubſtantiæ illi, quæ ſeparari poſſit, nequaquam conuenit. Lumen vero licet ei adſit, quod illuminatur: ſed tanquam actus, & huiuſmodi actus, qui ſeparetur ab eo, quod nunc recepit. Tametſiq; ſubſtantialis ille animæ intellectus in impetu illo cum progrediente complicetur: attamen aliquando ſeparatur: & ex ſeipſo ſubſiſtit. Quemadmodum et ipſe quoque Ariſtoteles cõfeſtim infert. Verum hactenus lumini partẽ illã animæ, quæ efficiendi uim habet, ſimilem faciat, interpretatur. Quia nanque colores actu maneat colores, cũ poteſtate cerni poſſint: cum illud adſit, quod actu ipſos tractare, poſſit: ſimilitudinem manifeſtat, illius intellectus reſpectu: qui actu formas illas perficit, quæ poteſtate in eo intellectu cognoſci poterant, qui paſſibilis dicitur. Simulq; illud philoſophus demonſtrat: quod neq; in intellectu iſto, qui paſſibilis dicitur: ita poteſtate erant, vt omnes ſubſiſtãt. Sed ita, vt ſint quidem, ſed non cognoſcantur: quemadmodum & colores illi, qui abſque lumine reperiuntur.

Et is

19. particula 4. *ET IS intellectus ſeparabilis, & immixtus, & impaſſibilis, ſua ex ſubſtantia exiſtens actus. Semper enim dignius faciens patiente: & principium materia.*

Expõ. Separabile illud, in intellectu hoc, qui nunc propoſitus eſt, quo de eo contemplemur: haud id quod ſemper ſeparatum ſit, interpretandum eſt. Nam inferet philoſophus de eo. Separatus autem eſt ſolum id, quod vere eſt, quia aliquando ſeparatur. Verum ita, vt aliquando quidem aut ſeparatus ſit ab ea omni vita, quæ extra tendit: aut paratus ad ſeparationem ſit. Vtroque nanque modo & ſeparabilis, & impaſſibilis, & immixtus, & ſua ex ſubſtãtia actus eſt. Et ita, vt iã ad pura illa feſtinet quodam pacto, aut prope ea ſtet. At ſeparabilis quidem dicitur non ſolum ipſius corporis reſpectu: neque propter illas tantum vitas, quæ corporum formas referunt: ſed & propter eas, quæ rationis compotes, & propter eas, quæ in actione collocatæ ſunt: & propter illas, quæ cum appulſu contemplari valeant: nam ab his receſſit. Impaſſibilis vero dicitur, tanquam is, qui haud ab alio, neque ex diuerſitate aliqua, neq; ex participatione, ſed ipſe a ſeipſo, aut ſecũdũ actũ ꝑficitur, aut iam ꝑfectus eſt Licet enim & a prẽſtãtiori illo intellectu id huic largiatur: attamen haud ita, vt is diuiſus ſit: nam cum eo iam cohæſit, atq; in idem cum illo redactus eſt, iuxta ſupremam ſuipſius ſubſtantiam. Ita, vt & præſtantiſſime cum perficienti iungatur: atque dum ipſum perficiens ſit, ſufficiens vel ad ſeipſum perficiendum exiſtat. Separabilis quidem igitur erit ſecundum ſubſtantiam ab ijs, quorum non eget, quo ad ipſum eſſe, aut ad ipſum agere pertinet. Tametſi adhuc cum illis, quodam pacto commiſceatur: tanquam impetu quodam illa conſtituens. Immixtus autem eſt, qui neque vlla ratione cum his implicatur: aut qui aptus, atque natus eſt, & properat ad id. Sua vero ex ſubſtantia actio eſt, propter impartibilem illam in ſeipſum conuerſionem: quę nunquam actionem a ſubſtantia dimiſit. Ita, vt & ſubſtantia ſit actio: & actio ſit ſubſtãtia. Nanq; ſi progrediens ille intellectus, cum ſeipſum intelligat, idem cum ipſo intelligibili eſt: hoc eſt, cum ſeipſo: & ſua ex ſubſtantia actio eſt. Quia ſubſtantia erat intelligibilis: ipſum vero intelligere actio. Quanto magis, qui totus in ſeipſo permanet: quique nunquã neque a ſeipſo, neq; a ſuperioribus recedit, huiuſmodi erit. Vnde & id quoque quod efficiendi vim habet, eſt. Quod propter coniunctionem cum præſtantiſſimis ei datum eſt. Cum ille per diuerſitatem progrediatur: & tanquam ab alio perficiatur: & propter hãc quoque cauſam patiatur. Et principium quoque eſt: tanquam cauſa, quæ illud quod poteſtate eſt, perficiendi vim habeat. Quod materia exiſtit. Vnde & dignior quoq; cauſa exiſtit, tanquam præſtantior: & propter id præſtãntiorem quoque coniunctionem ſortitur. At quanam ratione a vero intellectu differat, aliquis rogare poſſet. Si præter alia & ſua ex ſubſtantia actus is animatus intellectus ſit. Nunquid quemadmodum paſſibilis ille intellectus, qui adhuc imperfectus, iuxta illam impaſſibilitatem, atque poteſtatem comparabatur quidem cum eo, quod ſentiendi vim haberet: quatenus vero differebat, poſtea determinabatur? Ita & in iſto ſupremo animæ intellectu, cum comparatur cum ſuperiori illo, dicit philoſophus de eo, quę dicta fuere: quęcunque inquam primo diuiniori illi intellectui conueniunt. Propter cohærentiamque, quam ſubſtantialis is animæ intellectus cum eo habet, de hoc ſecundo loco ea dicit. Diſcrimen vero, quod inter hos exiſtat, poſtea affert. Verum adhuc aduerſus hæc dubitemus. Aduerſus vnum quidem, quanam ratione diuerſus erit ſeparabilis iſte animæ intellectus, qui celebratur? ſiquidem & ipſe quoq; progreditur: a ꝓgredienti. Propter quã enim cauſam vnus non eſt, ei qui manet, & qui progreditur? Aduerſus alterum vero, quid ſane progrediens ille intellectus? nonne & ipſe intelligibilis eſt, quemadmodum intellectus? Siquidem ipſum intelligibile intellectui omnino ineſt: licet intellectus ipſi intelligibili nõ inſit. Quo itaq; pacto ipſum quidem intellectum vocat: intelligibile vero nequaquam philoſophus ſtatuit? Quãdoquidẽ & formas ei adeſſe vult: quę ea ſunt, quę intelligũtur. Ita, vt intellectus quidẽ ex ſeipſo ſit: intelligibile uero ex acceſſione. Nunquid ad id quidem dicendum eſt, ac iam dictum fuit: quemadmodum progrediens ille, cum adhuc quidem imperfectus exiſtat: neq; intellectus actu eſt, neque intelligibilis. Sed vtrunque poteſtate exiſtit: atque ad hæc ambo aliunde ex ſubſtãtiali illo perficitur. Ille vero qui perfectionem adeptus eſt, & intelligibilis, & intellectus eſt, iuxta id, quod ſecũdo modo dicitur poteſtate: ita, vt & aliquando agere, & ipſum per ſeipſum intelligere potis ſit. Verum paſſibilis eſt, propter perfectionem illam, quam aliunde cõſequitur. Vna itaq; progreditur cum intellectu, & intelligibile illud, quod eiuſdem ordinis cum illo exiſtit: & ſimul quoque perficitur. Cæterum philoſophus proprietate quadam ipſum intelligibile ante intellectum iudicat. Siquidem illud eam habet vim, vt ſubſtantiam indicare valeat: is vero potius actionem quandam. & ſiquidem illud expetendum ab intellectu: intellectus autem ad illum, tanquam ad finem accedit. Ac ſiquidem intellectus nomen vel ad id, quod imperfectum ſit, ſpectat: ipſius vero intelligibilis vocabulum nequaquam. Nam id potius manentibus, atque perficientibus formis tribuitur: atque ijs, quæ in eo intellectu, qui iam progreſſus ſit, perfecta fuerint Quę etiam deſcribi Ariſtoteles aſſerit. Quæ haud illa ſunt, quæ imperfecta, & poteſtate ſunt: ſed formæ perfectæ, & quæ actu ſunt. Quod autem prius fuit ex ijs, quæ a nobis in inquiſitionem propoſita fuere, ſatis ſuperque, vt arbitror, & antea expreſſum, atque compoſitum fuit. Nam ſubſtantia quidem animata manet ſublimis in pura illa, erga ſeipſam, & erga extrema, coniunctione. Aliquando autem diſſoluens illam coniunctionem, atque a ſeipſa recedens, impetu illo ad ſecunda: manet quidem, quo etiam ſit. Haud amplius autem ſublimis: tanquam ea, quæ ſecundas a ſe vitas promat. Ipſaque harum depromptione manet, quæ erat: atque adhuc magis inclinatione ad eas. Subſtantia vero & ſecunda quoque vita eſt. Quandoquidem & poſtrema quoque eſt. Verum ea, & rationis compos, & intelligens poteſtate. Attamen ſecunda ab ipſa perducẽte eſt: quatenus quod ex cauſa effectum eſt, cauſæ ipſi concedit. Et quatenus ei, quod alicubi manet, quod totum progreſſum eſt. Et quatenus quod ſecundum poteſtatem, atq; aliunde perficitur, ei aſſurgit, quod ſecundum actum, & a ſeipſo exiſtit. Ideoque id quidem nunquam in extremam perfectionem decidit: ſed in perfectionem, quæ remiſſa ſit. Quod vero progreditur, vel vndique aliquando ſit imperfectum. Recte itaq; a nobis duplex animę

intellectus traditus fuit. Nam alter manẽs, alter progrediẽs. Et is aut imꝑfectus, aut ꝑfectus. Quiq; manet, aut omnino manet, aut aliqua ex parte. Quoniam autẽ hęc exacte declarata fuerunt, nunc qua ratione diſcrimen iuxta altitudinem intellectus animæ, qui ꝑficitur: reſpectu præſtantioris illius cuius is particeps eſt: atque huiuſmodi etiam eſt, vt nihil eum participet, philoſophus tradat: quandoquidem iam affinitatem cõſiderauit, ex eo, quod inſeparabile, impasſibile, et immixtum, et ſua ex ſubſtãtia eſt actus, interpretemur.

IDEM *autem eſt ſecundum actum ſcientia cum re.*

20. particula. QVAE *uero ſecundum poteſtatem, tempore prior in uno. Omnino autem neq; tempore. Sed haud aliquando quidem intelligit: aliquãdo autem non intelligit. Separatus autem eſt ſolum id, quod uere eſt.*

Expõ. In quibus primam demonſtrat differentiam: quod non ſolum intellectus ſit, animata illa ſublimitas: ſed & ratio. Sciẽtia nanq; cognitio rationis particeps eſt. Appellat autem nunc ſcientiam, quem vocabat intellectũ: qui ſua ex ſubſtantia actus eſt. Scientiamq; ſecundum actum eandem cum eo, quod ſciri debeat, eſſe demonſtrat. Quod ipſam rem refert. Verum haud hic quemadmodũ in ſenſu ſit: vbi forma ipſa diuerſum quid ab eo, qđ ſenſile exiſtit. Rurſumq; præſtãtiſſimus Platonis interpres nobis declarat, qua ratione ab eo dictum fuerit. Quod eſt ſemper intelliget, quod cum ratione comprehendi queat. Ita, vt ſimul intellectio, atq; ſcientia ſupremę illius animatæ cognitionis ſit. Intellectus autem ſimpliciter ſuperior ille eſt. Hæc quidem igitur prima eſt differentia, propter remiſſionem rationis reſpectu intellectus: & propter remiſſionem cognitionis reſpectu eius, quod cognoſci debeat. Ac quemadmodum quod gigni poteſt cum ſit, ſuperatur ab eo, quod abſq; vlla generatione eſt: quod propter cõplexum cum vi, ac poteſtate ipſius non eſſe ſit: ita & quod aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit: vel cum intelligat, eam habet poteſtatem, vt aliquando nõ intelligere valeat. Neq; huiuſmodi habet intellectionẽ, qualem ipſum intelligens: neq; coniunctionem illam adipiſcitur: vt in vnum cum ipſo intelligibili redigatur. Nã exactioris cognitionis cõiunctio quoq; maior eſt. Erit quidem igitur ſua ex ſubſtantia actus, & animatus ille intellectus ſeparatus: ſed haud eodem modo, quo qui ſemper ſeparabilis. Nondum enim ſeparatus noſter ille intellectus eſt. Quod propter inſeparabilem illam cognitionem cum ſecunda ſit. Neq; actionem cum ſubſtãtia perfecte iungit. & quatenus aptus eſt. Verũ adhuc imperfectus quod poteſtate dixit. Quandoquidem & aptus eſt, vt perficiatur. Priorem autem eſſe tẽpore eã quæ ſecundum poteſtatem in vno: in ijs quidem quæ gignuntur veriſſimũ eſt. Nam generatio quælibet ab imperfecto ad perfectum progreditur. Ideoq; quod imperfectum eſt, tẽpore prius eſt. Quod illud eſt, quod poteſtate exiſtit: in eo, quod vnum idem ſit. Quoniam in proxima cauſa neceſſe eſt, vt quod actu exiſtat ante id, qđ ab ea in eo poteſtate fiat. Recte itaq; illud in vno adiectum fuit. In ijs vero, quæ perpetua quidem ſunt: quæ aliquando quidem intelligũt: & rurſum aliquãdo non intelligunt: neq; in ipſo vno prius quod poteſtate tempore. Cur nanq; id potius, quam quod actu? cum ſibijpſis ſempꝑ mutuo ſuccedant. Ideoq; ipſe quoq; Ariſtoteles in anima non cenſet tempore priorem eſſe poteſtatem ipſam. Sed illud vere ineſſe: quod aliquãdo quidem ipſa intelligat: aliquando autem non intelligat. Nã ſi in cõpoſito homine poteſtas antea eſt: intellectus autem is animata eſt ſubſtantia, quæ ſeparabilis exiſtit: quemadmodum confeſtim infert: vbi & ſimul tertiam differentiam animati intellectus illius præſtantioris reſpectu tradit: iam & cognitio eadem cum eo, quod cognoſci debet, exiſtet. Separatus enim, inquit, qui ſempꝑ ſeparabilis. Semper autem ſeparabilis omnium conceſſione ille, cuius anima particeps non eſt. Omninoq; & ille cuius ipſa particeps eſt. Neq; enim is animæ exiſtit: ſed anima ipſius. Ille nanq; in ſeipſo firme manens, ſuꝑ ipſius animam attingit. Hæc autem noſtra anima eſt: quę impetu, atq; inclinatione ſecundas affert vitas: quæq; cum illis colligata eſt. Neq; iuxta eam tãtum quę permanet: ſed & iuxta illam ſui vitã quæ recedit, atq; progreditur, viuit. Rurſumq; ſeparatur. Cum prope illud tantum ſtetit, quod in ſeipſa firmum, atq; permanẽs. & id ſolum eſt, vt ipſe dixit, quod vere eſt: non autẽ aliud quid. Cuiuſmodi intelligens illud erat, quod in appulſu collocatum erat: quod in vita ſeparabili poſitum erat. Vel ſeparata itaq;, quatenus & inſeparabiliter aliquãdo apta eſt ad viuendum: haud tunc quod ſeparabile ſit, habebit: quale quod ſemper ſeparabile. Quatenus ergo ſeparabili, & ſine materia exiſtenti conuenit illud ſeipſum intelligere, Suꝑipſius autem intellectio ſua ex ſubſtantia actus eſt. Quatenus vero ſeparabile illud animati intellectus concedit, atque aſſurgit ſeparabili illi, quod in præſtantiori reperitur: ea ratione & coniunctio illa relinquetur ab actione, ipſius ſubſtantiæ reſpectu.

E T *id ſolum immortale, & ſempiternum. Non reminiſcimur autem, quoniam id quidem impaßibile. Paßibilis uero intellectus corruptibilis, & ſine hoc nihil intelligit.*

Scire æquum eſt: quod cum omni ratione philoſophus nitatur, atq; ei adhæreat ſubſtantialem animæ intellectum immortalem, & perpetuum enunciat. Quo tum hac ratione ſimul huius cum Platone conuenientiam admiremur: tum tractationem etiam eorum, quæ particularia ſunt. Nam quæcunq; ille potius vniuerſalia comprehendens, atq; perſpiciẽs tradidit: tametſi ita, vt illi antiquorum præſtantiæ conueniens erat: hæc eadem nunc quoq; Ariſtoteles docet. Neq; enim quia in ſolo cõtinuo, atq; partibili actu motus vocabulo vtitur: non fert, vt id animæ adiungatur: quippe cum partibilis anima non ſit. Nam cum tu mutes vocabulum illud, quod per ſe mobile indicat, in id, quod per ſe viuens, & per ſe perfectum, & per ſe faciens, atque patiens: omnis inde oratio duci videtur. Vel apud Platonem enim illud per ſe mobile, quandam animæ duplicitatem ſignificat. Nam eius quod ipſius animæ permanens, formale, atq; efficiens eſt, illud per ſe eſt. Quo cum de ſupremis etiam illis loquitur formis, vti cõſueuit. Ad illud autem mobile ſpectat: quod paſſibile, & progrediens, & quod perficitur, atq; terminatur. Hinc itaq; & Ariſtoteles commotus, quod in anima efficiendi vim habet: quod Plato per ſe dixit: is ſeparabile, atq; impaſſibile, & immixtum eſſe demonſtrat. Nam tanquam principium ſtatuit: & naturam quandam cauſam afferentem, quæ omni materia.

materia.

teria atq; eò omni quod fit, nobilior ſit. Materia nanq; apud hunc pro eo omni quod fit, accepta fuit. Præterea q; illud huiuſmodi eſt, vt ſita ex ſubſtantia actus ſit. Quod propter contractionem in impartibilem formam, ei datum eſt. Vnde cum id philoſophus acceperit, tanq; quod ſine materia ſit: quia omne quod cũ materia exiſtit, partibile eſt: & cum ipſum in ſeipſum agere voluerit: demonſtrat, omne id quod ſine materia ſit, ſeipſum intelligere. Cumq; ſimul intelligens, atq; intelligibile demonſtrarit, & ſimplex ita, vt haud particulariter intelligat, atq; intelligatur: ſed totum ambo conſtituant: quod immortale, atq; perpetuum ſit, pronũtiauit. Quod nanq; ſeparabile, atq; ſimplex eſt: quodque ſuijpſius eſt: & ſeipſum viuũ reddit, atq; perficit: ita, vt in impetu illo ad ea, quæ extra, ſecundas effundat vitas, atq; ſubſtantias: non ſolum mortem, atq; interitum ſubire non valet: ſed præcipue eam habere vim demonſtratur: vt vitam, atq; ſubſtantiam præſtet: & propter hanc cauſam immortale quoq; dicitur. Ita, vt ſit, totus ſyllogiſmus, dum paucis eum compono, talis. Patet, quemadmodum de noſtra anima rogatum fuit: quod in noſtra anima, non ſolum ipſum reperitur patiẽs: ſed & ipſum efficiens, principium, & cauſa eorum, quæ fiunt. Præterea ipſum efficiens in anima ſeipſum intelligere poteſt: actionemq; cum ſubſtantia in vnum impartibiliter reducit. Quod autẽ incipit, quodq; in cauſa eſt eorum quæ fiunt: quodq; ſua ex ſubſtantia actio eſt, ſeparabile, atque ſimplex eſt. Quod vero ſeparabile, atque ſimplex ſuijpſius eſt, & non in altero. Quod vero huiuſmodi contrarium recipere non valet, vt vitæ, atque ſubſtantiæ priuationem. Neq; enim in ſeipſo oppoſitũ vnquam aliquod recipiet: neq; in altero, quod ſuijpſius ſolũ eſt. Ipſum itaq; efficiens, quod in anima reperitur: huiuſmodi erit, vt mortem, atq; interitum recipere non valeat. Idcircoq; immortale, atq; perpetuum ex neceſſitate eſt. Quod haud eam ob cauſam ei præcipue conceditur, quia recipere non valeat. Sed quia, vt iam dictum fuit, in impetu illo ad ea, quæ extra, ſubſtantias, atq; vitas ſecũdas profundit. Quæ ſane omnia, vt dicebamus, ita ab Ariſtotele tradita, atque tractata fuere, vt vndiq; cum demonſtratione illa Platonis de anima, quæ ex eo, quod per ſe mobilis ſit, ſumitur, conueniant. Quod nanq; de anima loquatur, non autẽ de intellectu illo, cuius ipſa particeps eſt: multoq; minus de eo, quem ipſa non participat: ſed de anima noſtra, & iam a nobis in memoriam adductum fuit: præterea q; ex pluribus ſibi aliquis diſcere poſſet. Quonã pacto, quod poteſtate, aut illud aliquando intelligere, aut illud aliquando ſeparari, ijs quadrabit, quę vltra particularem iſtam animã exiſtunt? At neq; quod ſine materia, quodq; ſimul id, quod intelligit, & quod intelligitur, aut quod ſeparabile, vlla ratione omnino noſtris illis vitis conueniet, quæ corporum formam referunt. Multoq; minus aliorum animalium, aut plantarum animis. Id quidẽ igitur perſpicue, atq; neceſſario, vt mihi perſuadeo, collectum fuit, quicquid efficiens in anima eſt, illud immortale, atq; perpetuũ eſſe. Perbelle enim illud perpetuum admouit: quemadmodum & Plato, quod ſine interitu in Phædone. Ne in eam incidamus opinionem, quæ fuit Boethi: qui animam, tanquam animatã quãdam rationẽ immortalẽ eſſe voluit: verũ ita, vt mortem accedentem non expectaret: ſed illa accedẽte recederet, atq; inde viuens periret. Ob quã autẽ cauſam id ſolum perpetuum? Nunquid quoniam manifeſte infert, paſſibilẽ intellectum corruptibilem eſſe? At dubitare aliquis poſſet, quonam pacto cũ & ille intellectus ſit, corrumpitur? ſiquidem & ille ſine materia eſt. Intellectus nanq; omnis ſine materia poſitus, atq; conſtitutus fuit. & propter id, omnis quoq; intellectus eſt intelligibilis. Non autem forma, quæ ſine materia eſt: quia intelligibilis ſit, & intellectus quoq; eſt. Nunquid autem paſſibilis ille intellectus materialis erat, & poteſtate, & id ipſum paſſibilis, & imperfectus eſt intellectus: totumq; id exiſtit, donec paſſibilis ſit? Propter hancq; cauſam corruptibilis, quatenus paſſibilis eſt. Sine materia autem ſit, & actu intellectus, atq; intelligibilis, in cõiunctione illa, cum ipſo efficiẽti. Perfecte vero ſine materia, atq; perfectus exiſtit intellectus, cũ ad ipſum efficientem recurrit. Ita, vt paſſibilis intellectus interitus ſit, haud quia in id, quod nõ eſt, abeat: ſed quia cũ eo, q̃d præſtantiori ratione eſt, coniungitur. Nam animata illa ſubſtantia, quæ ſeparata eſt in ſeipſam, illam quoq; vitam, quæ progreſſa eſt, reuocat. Quæ tamen haud adhuc progreditur: ſed in ipſo manere, tanquam in cauſa exiſtit. Paſſibilis itaq; intellectus, quatenus paſſibilis, corruptibilis eſt. Quemadmodum autem opponit, aduerſus illud, quod ipſius animę perpetuum demonſtratum fuit? quonam pacto non reminiſcimur, quę ante ortum nobis acciderint: ſi perpetuo is, præexiſtebat? Vnde etiam rurſum patet eum de anima ſermonem habere: non autem de præſtantiori illo intellectu. Cuiuſmodi nanq; in dubitationem veniret, propter quid nos non recordamur: cum perpetua illa nobis præſtantiora ſint. Dubitationiſq; præterea ſolutio, animę quadrat. Quoniam progrediens ille intellectus impaſſibilis, & ob hanc quoq; cauſam immortalis eſt. Paſſibilis vero ille corruptibilis, quatenus paſſibilis: quemadmodum etiã a nobis dictum fuit. & quatenus in id, quod firmum, atq; permanẽs adducitur. Sine eo vero, qui paſſibilis eſt, quatenus paſſibilis, & qui progreditur ad eas vſq; vitas, quæ corporum formam referunt, nihil intellectus intelligit. Nihil inquam eorum quæ memoria comprehendi poſſunt. De quibus nobis ſermo propoſitus eſt. Quæ vt alibi ipſemet Ariſtoteles nos docet, huiuſmodi ſunt, vt imaginatione concipiantur. Ideoq; in intellectione eorum, quæ memoria comprehendi poſſunt: ea ratione omnino egemus: quæ ad imaginationem vſq; progrediatur. Et ſine hac ne impaſſibilis quidem intellectus eorum aliquid intelliget, quæ memoria percipi poſſunt. Neq; enim ſimpliciter illam particulam, nihil interpretari debemus. Ita, vt nihil impaſſibilis ille intellectus ſine paſſibili intelligere dicamus. Quo nanque pacto adhuc ſeparabilis? quo pacto immixtus? quoq; pacto ſua ex ſubſtantia erit actio? Quoniam & anima, quæ corpus id viuum efficit, ſeparabiliter aliquando viuit, atq; intelligit. Quod nanq; Deus, inquit ille, ſemper eſt, in duodecimo eorum, quæ poſt naturalia dicũtur: id nos aliquando obtinemur: ex poteſtate ſcilicet noſtra. Deus autem ſemper ſeparabilis eſt: & nos itaq; ſumus, licet aliquando. Nos inquam, qui adhuc naturalem iſtam vitam viuimus. Cum anima abſq; vllo reſpectu erga corpus, atq; erga ſecundas iſtas vitas: tãetſi breui tempore: ſeſe habuerit.

INDIVISIBILIVM *quidẽ igitur intellectio in his, circa quæ nõ eſt falſum. In quibus ãt falſum et verũ cõpo* 21. particula.

ſitio quædam iam intellectionum. Quippe quæ unum ſint: ut Empedocles dixit. Profecto multorum quidem capita ſine ceruicibus germinarunt. Poſtea compoſita fuiſſe amicitia. Sic & hæc ſeparata componuntur. ut quod incommenſurabile, & diameter.

Expō. Quando de alijs animatis facultatibus docendo verba Ariſtoteles faciebat: de naturalibus inquam, atq; ijs, quæ ſentiendi vim haberent: quæ ijs ſubiecta eſſent, tradebat: & ante ſubſtantias actiones ipſas conſiderabat. Nam ex ijs, quæ nobis manifeſtiora eſſent, ad immanifeſtiora progrediebatur. In tractatione autem iſta de anima intelligente, intellectum, quiſnam, & qualis ſit, ante intelligibilia contemplatur. Quia ea ignotiora ſint. Atq; deinde intelligibilia ipſa conſiderat. Quo ex his ambobus actionem ipſius intellectus intelligibiliũ reſpectu adipiſcamur: & intellectus præterea perfectionem, quæ ex ipſis intelligibilibus prouenit, conſequamur. Quemadmodum itaq; in paſſibili intellectu, cum ſubſtantiam antea tradidiſſet: ea adduxit, quæ ab eo cognoſci debeant: quę duorum generum ſunt: tum quæ forma affecta ſunt: tum formæ, quæ illa determinant: & eius præterea diuerſam circa illa actionem expoſuit: ita cum ſubſtantiam, & perfectionem, & æternitatem efficientis intellectus antea conſideraret: quænam ei intelligibilia ſint: & quænam ipſius intellectus actio circa ea ſit: ex his nunc nos docet. At quia intellectum ſimul, atq; rationem cauſam afferentem, & ſimpliciter ſcientiam gignentem, ipſum intellectum afficientem ſtatuit, & duorum generum intelligibilia ei cõuenienter concedit. ex quibus altera quidem ſunt indiuiſibiles, atq; impartibiles formæ: quæ quatenus intellectui, conceduntur. Altera vero quæ conuoluta, & quę non ſine aliqua compoſitione, ac diuiſione: cõiunctionem participant tanquam ea, quę ſciri queant: quandoquidem & cum cauſa iuncta ſunt. Atq; ipſam quidem actionem impartibilem, ac veram tantum eſſe inquit: nunquam autem falſam. Illam autem quæ in quampiam partitionem deferatur; quæ quidem partitio cum compoſitione, ac diuiſione ſit: circa quam verum atq; falſum conſtitutum eſt: haud huiuſmodi eſſe vult, vt ſcientiam pariat. Nam hæc ſemper vera eſt. Vbi autem compoſitio, ac diuiſio, ea quoq; exiſtit actio, quę a cauſis abeſt: quæ opinandi vim habet, atq; exterior eſt: neq; ad rerum profunditatẽ peruenit. Meta igitur eorum quæ propoſita ſunt, hæc eſt. Admodum autem paucis, atq; adeo breuiſſime confeſtim Ariſtoteles incipiens, & quę ipſa intelligibilia ſint, & cuiuſmodi intellectio: quoniam illa quidem ipſæ exiſtunt formæ: hæc autem vera ſolum: indicauit, inquiẽs. Indiuiſibilium intellectionem circa ea eſſe: circa quæ non eſt falſum. Multis autem modis ipſum indiuiſibile dicitur: vt & ipſe quoque explanaturus eſt. Nanque & longitudo actu eſt indiuiſibilis: licet poteſtate ſit diuiſibilis: & vt punctum, atq; finis interualli. Quod tamen punctum ignobilius ipſo interuallo eſt: atq; ita ab eo decidit: vt haud ipſum dici queat: ſed extremum tantum eius ſit. Nunc autem forma indiuiſibilis dicta fuit. Quæ, vt in primo naturalis auditionis expoſitum fuit: & adhuc amplius in diuina philoſophia: de naturali quidem in ſeptimo, & octauo: de ea vero, quæ naturalem excedit, in duodecimo, ſubſtantia prima eſt, & ſecundum ſeipſam, & perfectio, & actus, & terminus impartibilis. Qui quidem terminus eas omnes rationes, quæ circa ipſum conuoluuntur: atq; eas omnes proprietates iuxta quas partibilia ſubſiſtunt, ita, vt vnam formã referant, antea complexus eſt. Simplexq; quidem eſt: ſed haud prope ſimplicitatem illam in anguſtum redactã permanet: ſed prope eam, quæ illam obtinet vim, vt omnes proprias atq; priuatas rationes, quæ circa eum diuiſæ ſunt, perferat. Naturaliſq; naturales tollit: animatuſq; animatas. Terminus autem ille, qui ſecundum ſeipſum exiſtit: quiq; ſuprſius eſt: atq; id uere eſt, quod ipſum: ita, vt eos quoq; terminos, qui dicti ſunt, conſtituere valeat: vnam in formã redigendo, vel hos quoque antea ſumpſit. Terminus ſane animæ maxime primus: cuius humanæ omnes animæ communiter compotes ſunt, intellectus eſt, & qui vniuſcuiuſq; proprius. Quoniam autem preſtantiori quadam ratione quam naturalia, quamq; ipſa natura, animata ſubſtantia connexa fuit cum proprio termino, atq; forma: propter cuius impartibilitatẽ, et cum alijs omnibus formis impartibiliter iuncta eſt: & ipſa omnibus formis ſecũdario referta eſt: quæ tamen non permanent, quales erãt veræ formæ: ſed quæ commixtæ ſunt cum præſtantiſſima ſubſtantialium rationum conuolutione. Ideoq; & ab intellectione poſt rationem comprehendi poſſunt. & quemadmodum inquit Ariſtoteles, huiuſmodi ſunt, vt intelligi, atque ſciri valeant. Ex quibus anima & cum præcedentibus illis formis coniungitur. Contemplatur enim & illas, vbi per eas, quæ in ipſa exiſtunt, perfectionem conſecuta fuerit: ſed proxime coniunctas. Atq; huiuſmodi intelligibilia illa ſunt: quæ ſubſtantiali animæ intellectui parata ſunt: proxima ſcilicet, atq; præſtantiora. Subſtantialis autem eius actio huiuſmodi: cuiuſmodi & ipſe qui talis erat. Erat autem intellectus cum præſtantiſſima ratione commixtus. Vnde & eius actio eodem modo ſeſe habebit. Intellectioq; talis erit: qualis & præſtantia illa, quæ rationis compos eſt, exiſtit. Et quatenus quidem intellectio impartibilis, atq; eadem ſua ex ſubſtantia eſt: & indiuiſibilium, hoc eſt formarum exiſtit. Solumq;, ac ſecundum ſeipſam vera eſt: veritatemq; obtinet, quę aduerſus falſum obijcitur. Nam in complexione alterius cum altero: atq; in particularibus ijs, quæ cognoſcantur: falſitas omnis collocata eſt. Ita, vt aliqua quidem ex parte, quod illud cognoſcit, tangat: aliqua uero ex parte minime. Quoniam nequaquam, quod nulla ratione tangit, de eo etiam mentitur: de quo neq; omnino quicquam opinatur, neq; aliquid dicit. Neq; quod totum illud apprehendit. Nam id verũ dicere neceſſe eſt. In ijs itaq;, quæ aliqua ex parte attingũt, falſitas, & quę huic opponitur veritas, conſtituta eſt. Impartibilis autem illa indiuiſibilium intellectio quæ illud ex aliqua parte, propterea quod impartibilis, nõ habet: aut quaſi totum tangit: aut nullo pacto. Quare ex Plotini ſententia huiuſmodi eſt, vt in nullũ errorem incidere valeat: & vt Ariſtoteles ſentit: ſemper vera exiſtit: nunquãq; falſa. Quatenus quidem igitur intellectio huiuſmodi eſt. Quatenus autem præſtantia illa rationis compos, atque ſcientia, non cum appulſu, ſed ſubſtantialis, hæc quoq; eadẽ cum ipſa re eſt. Ita, vt & ſcientia, & ſubſtantialis ſit cognitio: ſed ſecundario. Licetque quod idem ſapiat, obtineat: at non ſine diuerſitate, atq; interuallo quopiam. Quemadmodum & indicat noſtra illa rationis particeps cognitio, quę cum appulſu fit:

ſu fit: quæ in diuiſione, atq; collectione ſemper poſita eſt. Quod ei euenit, tum quia haud prope terminum vnum ſimplicem permanet: ſed cõuoluitur. Tum quia, quæ conuenienter, atq; eodem ſeruato ordine ei, quo cognoſcantur, offeruntur: rationes, non autem formæ ſunt. Atq; adeo formæ ipſæ non ſine aliquo interuallo cum rationis his animatis, atq; ſubſtantialibus in idem redactę ſunt. Ipſa quidem igitur cognitio rationis particeps vel ſuipſius reſpectu nõ ſine diuiſione eſt: & quæ cognoſci etiam debent, eodem modo ſe mutuo habent. Quæ vero ambo comprehendit, quod inquam cognoſcendi vim habet, & quod cognoſci debet, ſibi mutuo conſequens, atq; ſimilis eſt. Et ſemper vera exiſtit cognitio, atq; huiuſmodi, vt ſcientiam gignere valeat. Sed haud ſimpliciter tanquam rationis compos exiſtit. Immo potius tanquam ea, quæ ex cauſis ſcientiam gignere poſſit: & quæ omnino cum rebus totis iuncta, ac connexa ſit. Falſum itaq;, & verum quod ei aduerſum eſt, haud in his ſuam ſedem habẽt: ſed in quibus compoſitio, apparet. Quę in cognitione rationem participante, atq; progrediente, collocata eſt. At quia philoſophus noſter dixit, intellectionum cõpoſitionẽ: ne intelligibiles ipſas formas intelligamus: ſed particulares proprietates, quæ poſt formam, rationem participant infert. Quemadmodum Empedocles dixit. Profecto multorum quidem capita ſine ceruicibus germinarunt: poſtea compoſita ſunt, amicitia. Ita, & hæc ſeparata componũtur. vt quod incõmenſurabile, & diameter, aut quod cõmenſurabile, & diameter. Hæc quidem enim tanq; forma tetragoni: quę ſimul omne indiuiſibiliter complexa eſt, & latera, & diametrũ, & quod incõmenſurabile eorũ: & illud æquales angulos, æqualiaq; latera habere. Vnumquodq; autẽ horum ſingillatim particularium eſt rationum proprietas. Ex quibus ea conſtituitur compoſitio, quæ rationis particeps eſt.

22. particula. *S I N autem eorũ quæ fiunt, aut futura ſunt: tempus præterea intelligit, atq; componit. Falſas nanq; in compoſitione ſemper. Nanq; ſi ipſum album non album, ipſum non album compoſuit. Contingit autem & diuiſionem dicere omnia. Ergo eſt non ſolum falſum, aut uerum, quod albus Cleon eſt: ſed & quod erat, aut erit.*

Expõ. In ijs nanq; quæ perpetua ſunt, cõplexio ſolum eius quod dicitur, atq; ſubijcitur adeſt: in ijs vero quæ in ortu, atque interitu ſunt collocata, vel tempore opus eſt. Quippe cum haud ſemper, ſed aliquando ſint, ac non ſint. Et oportet nos legentes. Sin autem eorũ quæ fiũt, faciat ſcilicet aliquis compoſitionem: & vbi iam punctum interpoſuerimus, ſic inferre: tempus præterea intelligit, atq; componit. Ita vt præter id, quod dicitur, atq; ſubijcitur, tempus etiam intelligat, atq; componat. Propter quæ etiam rurſum nobis in memoriam reuocat: quod in compoſitione omnino falſitas poſita eſt. Quandoquidẽ quod albũ eſt, haud album eſſe opinari poſſumus. & qđ nõ ſine diuiſione cõpoſitio eſt. Ideo q; & diuiſio in ijs collocãda, in quibus compoſitio exiſtit.

Q V O D *uero unum facit, id intellectus, unumquodq;.*

Ratio nanq; animæ ſimplices intellectiones cõnectit: quam ſane intellectus nomine appellat, vt iam demonſtratum fuit. Niſi & illud demonſtretur: quod pluribus in tractatione illa, quę poſt naturalia ſequitur, Ariſtoteles demonſtrauit: quemadmodum cauſa, quæ a forma ſtat: ac formalis dicitur: vt ipſius eſſe: ita & eius quod eſt, vnum eſſe, ijs, quæ forma affecta ſunt, cauſa eſt. Quod in naturalibus quidem verum eſt. In animis vero, intellectus forma eſt: cuius particeps eſt, & qui prope ipſam animę ſubſtantiã, quatenus intellectus permanet. Nam quatenus ratio, & ipſe in vnum redigitur. Ariſtotelis autem verba ita componenda ſunt. Quod vnamquanque complexarum intellectionum vnum facit, id, ipſe eſt intellectus.

I P S V M *uero indiuiſibile, quoniam dupliciter, aut poteſtate, aut actu.* 23. particula.

Expõ. Dictum & a nobis iandudum fuit, quod multis modis ipſum indiuiſibile dicitur. Aliud quidem, tanquam forma quæ nulla ratione diuiſibilis eſt, neq; poteſtate, neq; actu. Aliud vero, quemadmodum longitudo, & omne continuum, quod actu tantum eſt indiuiſibile: poteſtate vero quadam ratione diuiſibile. Aut quia re vera aptum ſit, vt diuidatur: quemadmodum quę in generatione collocata ſunt. Aut quia ſola cogitatione diuidi queat. quemadmodum cœleſtia. Quæ diuidi poſſunt, propter id, quod partibile a corporibus conſecuta ſunt. Aliud autem, vt punctum, & ipſum nunc quæcunq; tanquam extrema indiuiſibilia eſſe dicimus. Nam que linea tanquam extremum ſuperficiei, iuxta latitudinem indiuiſibilis eſt. Et ſuperficies tanquam extremũ corporis, iuxta profunditatem indiuiſibilis. Quod igitur ita indiuiſibile, vt ipſum extremum, eſt quidem & ipſum omnino indiuiſibile, nõ ſolum actu, ſed etiam poteſtate. Verum oppoſito modo, atq; formę, rerumque termini ſint. Formæ nanque perfectiones ſunt: & omne illud coniuncte comprehendere. Puncta vero, & omnino ipſa extrema, tanquam ea, quæ ab interuallis deciderint: & quæ ex hoc, quia extrema ſint, vel ab ijs ſuperentur: quorum ſunt extrema: in priuatione eorum, quæ finiuntur, exiſtunt. Neq; enim nunc huiuſmodi Ariſtoteles puncta recipit: qualia Pythagoræi poſuere: tanquam ea, quæ interuallorum principia formas referentia ſint: atq; cauſæ, quæ determinandi vim habeant. Sed fines, vt dictum fuit, atq; extrema noſter philoſophus eſſe vult. Ideo q; haud abſurde illi puncta ſubſtantias eſſe ſtatuebant. Nam ea in idem cum formis illis: quæ partibilium determinandorum vim habent, adducebant. Ariſtoteleſq; perbelle in priuationibus puncta ſtatuit. Ita, vt ſermo, qui de indiuiſibilibus in medium adducitur, dum paucis exponitur, huiuſmodi ſit. Duobus modis ipſum indiuiſibile dicitur, aut poteſtate, aut actu. Quod quidem igitur poteſtate eſt: actu omnino etiam eſſe poteſt. Quod autem actu, haud omnino etiam poteſtate. Actu quidem enim, vt ipſe inquit, longitudines tantum indiuiſibiles ſunt, atq; omne id, quod continuum. Poteſtate autem, & ob hanc quoq; cauſam omnino indiuiſibilia, formæ, & termini: & quę tanquam extrema: quę quatenus extrema, indiuiſibilia. Ex his vero aliæ quidem ſunt formæ, tanquam perfectiones, & pręſtantiores ijs, quæ perficiuntur: & quæ omne illud coniuncte complectũtur. Atq; hæ primæ, & ex ſe ſubſtantiæ ſunt. Puncta vero ſunt fines, ac tanquam extrema eorum, quæ finiuntur: quæ ipſum indiuiſibile obtinent: quia ab ipſo diuiſibili decidunt, atq; illud aſſequi non poſſunt. Simplex q; illud habent: non quia comprehendant, quemadmodum formę: ſed quia ab interuallis decidunt, atq; ea amittũt.

Cognitio itaq; indiuiſibilium,tanq̃ formarum,ac terminorum,noſtro nunc philoſopho,quo de ea contempletur,propoſita eſt. Intellectus enim quatenus intellectus, & ſubſtantialis quoq; animæ intellectus horum comprehendendorum,ſuum ſeruando ordinem, vim habebat. Horumque intellectio, vt ipſe tradidit: vera vbiq; eſt:neq; vlla vnquam ratione falſum recipit. At quo & alia, quæ indiuiſibilia dicuntur ab ijs, quæ tanquã formæ,indiuiſibilia ſunt diſtinguat:& illorũ quoq; intellectiones,reſpectu eorum,quæ formarum ſunt:neceſſario quot modis indiuiſibilia dicantur, affert: & quænam ſint propriæ, ac conuenientes eorum intellectiones,docet. Nam intellectiones eorũ, quæ ſecundario indiuiſibilia dicuntur, nequaquam pure exiſtunt. Neq; enim permanẽt in eo,quod pure indiuiſibile.Sed quippe quæ cognoſcant, quæ actu quidem indiuiſibilia, poteſtate autem diuiſibilia: aut quæ ex priuatione indiuiſibilia. & hæ labuntur ab illis ſummis,atq; puris intellectionibus: atq; in diuiſionem quandam, ſaltem poteſtate exiſtentem, decurrunt. Ac in id, vt haud ex ſe,ſed accidens, fines cognoſcant. Nã quia fines cognoſcimus,& quæ inde decidant,nota, atq; perſpecta habemus. Quemadmodum recto cognoſcitur obliquum: & bono malum: & omnino formis eorum priuationes, quorum ſunt formæ. Siquid enim haud eundem ordinem ſeruando, ſed præſtantiori quapiam ratione res cognoſcat: huic nihil eſt impedimento: quin haud vt res illæ ſunt:ſed vt intelligens ipſum exiſtit:ita etiam intelligat. Nam neq; ſimul cum ijs, quæ intelliguntur, in diuiſionem venit: neq; vna cum illis inferiur: ſed cauſam afferendo, atq; in ſeipſo manens intelligit. Nũc autem,vt dictum fuit,de ijs a nobis ſermo habetur:quę eundem ordinem ſeruando cognoſcunt. Quoniamq; hæc antea iam a nobis poſita,atq; explicata fuere, Ariſtotelis verba proſequamur.

IPSVM *uero indiuiſibile,quoniam dupliciter, aut poteſtate,aut actu.*

Primam diuiſionem philoſophus facit: quod omne quod indiuiſibile, aut poteſtate, aut actu huiuſmodi q; hæc eſt diuiſio,vt nihil ei deſit. Quod nanq; poteſtate indiuiſibile eſt: vel alia quacunque ratione indiuiſibile exiſtit. Quod autẽ actu,haud ex neceſſitate & penitus.

NIHIL *prohibet intelligere ipſum indiuiſibile, cum intelligat longitudinem. Indiuiſibilis nanq; actu, & in tempore indiuiſibili. Eodemq; modo & tempus diuiſibile, atq; indiuiſibile cum longitudine.*

Ipſum nanq; indiuiſibile reperitur in ijs,quę poteſtate diuiſibilia ſunt: quod actu reddit illa indiuiſibilia. Idq; ſane indiuiſibile cum inſeparabile ab eo ſit, quod cum dimenſionibus eſt, eam ſane habet vim, vt comprehendat:non tanquam cauſa,vt forma:ſed tanquam ſummum, atq; ſupremum eius, quod forma affectum ſit. Quemadmodum & bona valetudo perfectio eſt viuentis corporis. Sed haud tanquam cauſa, quæ vt finis in forma collocata ſit. Nihil nanque quod partibile ſit, aut ſubſiſtere valet ita, vt in partibile quippiam in ſe non contineat: aut ſecundum naturam ſeſe habere ſine perfectione, quæ in ijs ſubſideat. Intellectuſq; profecto ille, qui ordine ſeruato cognoſcit,quod actu quidẽ indiuiſibile. poteſtate autem diuiſibile: cognoſcet id ipſum profecto, quemadmodum eſt: quatenus inquam actu indiuiſibile. Potis nanque is idem intellectus eſt, illud intelligere, vel vbi iam diuiſum fuerit. Verum eum tãquam vnum totũ illud intelligat:et haud adhuc diuiſum:tunc tãquam indiuiſibile intelligit. Recte itaq; illud Ariſtoteles dixit. Nihil prohibet. Quandoquidẽ & quatenus indiuiſibile, & quatenus iam diuiſum poteſt cognoſcere. Quando igitur tanquam indiuiſibile intellexerit: tunc & in tempore indiuiſibili. Et confeſtim quod demiſſum ſit in cognitione iſta, quæ horum ordinẽ ſeruat, Ariſtoteles indicauit. Neq; enim in illo nunc impartibili,quod omni tempore præſtantius exiſtit:id agit. Si nunc appellare fas eſt:quod omni tempore præſtantius. Sed in tempore quidem: ſed quod indiuiſibile ſecundum actum exiſtit. Patet autem,quod intellectus ille,qui ordinem ſeruando hæc intelligit:haud ſimpliciter eſt intellectus:ſed vna cũ conuolutione illa rationis compote:quæ primo interuallũ adducit, implicitus eſt: atq; ſimul agit. Illud nanq; in tempore agere, ei conuenit vitæ, quæ rationis particeps eſt. Intellectusq; attamen eſt: quatenus quod indiuiſibile eſt a diſtantia, atq; interuallo iſto rationem participante ſeiungit. Quouſq; enim ipſum cõtinuum, tanquam indiuiſibile intellexerimus,ne ipſum quidem tempus diuidimus. Vtrum enim diuiſerimus, ſiue longitudinem in dimidiam,ſiue tempus, conſequens eſt, vt & alterum quoq; ſimul diuidatur. Nanq; ſi dimidium longitudinis antea, deinde alteram partem poſtea cognouerimus: profecto & tempus quoq; vna cum priori, atq; poſteriori, illo diuiditur. Rurſumq; tẽpus, cum iuxta id,quod prius,atq; poſterius diuiditur:aliam etiam partem habet,quæ iuxta id,quod prius,aliamq; quæ iuxta id,quod poſterius cognoſcitur. Ita, vt & actu quoque diuidatur. Quare & ipſius quoq; longitudinis alia erit pars, quæ prius, aliaque quæ poſterius cognoſcitur. Recte itaq; philoſophus infert. Eodem nanque modo tempus diuiſibile, atque indiuiſibile cum longitudine. Nam quemadmodum ſeſe habuerit longitudo,& omne continuum: ita & tempus quoq;. Manifeſteq; id ex his confirmatur.

HAVD *igitur licet dicere,in dimidio aliquid intelligit utroq;. Neq; enim eſt,niſi diuiſum fuerit. At nunquid poteſtate? Separatim autem utrunq; intelligens, diuidit & tempus ſimul. Tunc autem quaſi longitudines. Sin autem tanquam ex ambobus,& in tempore eo,quod ex ambobus.*

In quocunq; quidẽ enim, vt indiuiſibile cognoſcit: neq; tempus ipſum diuidet. Cum nõ queat dicere,quid quidem in priori dimidio quidque diuerſum in altero cognoſcat. Quo actu ipſa intellectione diuidat tempus: tanquam aliud quidem prius, aliud autem poſterius cognoſcens. Qui nanq; cum continuitate id abſq; vlla varietate contemplatur: haud actu tempus diuidit: ſed poteſtate ſolum tempus in quo intelligit, indiuiſibile eſſe nouit. Quoniam tempus quoq; ipſum diuideret:ſi vtranq; ex particulis longitudinis, in particulis huius temporis,alteram quidem prius, alteram autem poſterius contemplaretur. Quoniam ſi longitudinem vel mente diuideret: & alteram quidem eius partem prius, alteram autem poſterius conſideraret: vna & tempus omnino diuideret iuxta illud prius, atq; poſterius. Atq; tunc nequaquam tanquam indiuiſibile totum cognoſcetur. Ideoq; perpulchre Ariſtoteles dixit. Quaſi longitudines. Omnino enim quod vnum

eſt,

eſt,multa facit:quia mente diuiſit. & propter hanc cauſam,quaſi dixit. Quoniam haud noſtram mentem,atq; intellectionem diuidentẽ illud omnino ſequitur: quod & ipſæ iam res diuiſæ ſint. Licet igitur non adhuc ſit multitudo:ſed tanquam multitudo intelligatur. Nam ſi non tanquam multa: ſed tanquam vnum, quod ex vtroq; conflatum eſt,intellexerimus: & in indiuiſibili tempore omnino ipſa videbimus:ac ſecundum actum indiuiſibili,inquam. Atq; recte ſane noſter philoſophus facit:qui hac ratione quod in ipſis diuiſibilibus indiuiſibile reperitur, ab eo diſtinguit, quod formale exiſtit. Non ſolum quia illud in tempore cognoſcatur: ſed & quia diuidi poſſit: prætereaq; quia ex partibus expleatur. Ideoq; quod ex ambobus dixit: tanquã is,qui duas parteis ſtatuat. Indiuiſibile nanq; illud, quod formale dicitur,omnino impartibile eſt:parteiſq; nullas habet.

24. particula. QVOD *autem haud ſecundum quantitatem indiuiſibile, ſed forma,intelligit in indiuiſibili tẽpore,et in indiuiſibili aĩæ.*

Expõ. Anteaquam perfecte compleat Ariſtoteles ſermonem illum, quem de intellectione indiuiſibilium in ipſis diuiſibilibus habet: nobis in memoriam reuocat diſcrimen huius, eius intellectionis reſpectu, quę formis aſcribitur. Quo & cauſam oſtendat:propter quam omnino intellectio de ijs nunc ſumpta fuit. Quoniam propter dilucidiatem,atq; diſtinctionem formalium intellectionum factum fuit. Hæ nanq;,neq; in tempore exiſtunt:neq; diuiduntur vllo pacto,aut actu, aut poteſtate. Sed quemadmodum ipſæ formę ſunt impartibiles: quæq; ne tempore quidem extenduntur: neq; vlla ex interuallo ſeparãtur:ita & cognitiones illę quæ ordine ſeruato cũ his conueniunt: impartibiles omnino erũt. Quod eis probe conuenit:cum neq; vlla ratione diſtãtiam aſciſcant:neq; conuoluantur:neq; omnino in tempore fiant. Tametſi enim in tempore Ariſtoteles dixerit:at illud,in indiuiſibili admouit. Quo illud quod ſupra omne tempus eſt, ſignificet. Omne nanq; tempus diuiſibile eſt. Vt igitur lapidei alicuius adiectio in eo, quod lapidea nauis exiſtat:nauim eſſe deſtruit:ita et additio ipſius indiuiſibilis ſi tempori admoueatur: ex eo extrahit, quod tempus ſit. Secundum quantum igitur indiuiſibile eſt:quod quantum quidẽ eſt:ſed haud diuiſum. Ita,vt actu quidem indiuiſibile ſit:ſed poteſtate nequaquam. Quod autem haud huiuſmodi: ſed forma indiuiſibile,hoc eſt,tanquam forma eſt indiuiſibile, intelligit,inquit,in indiuiſibili tempore. Id autem eſt,aut in ipſo nunc:aut quod verius enunciare poſſumus,præſtantiori modo,quam ſecundum tempus: & in indiuiſibili animæ. Perbelleq; Ariſtoteles nouit,quæ a Platone dicta ſunt:quemadmodum ex ambobus anima conſtituta eſt:ex impartibili inquam ſubſtantia,atq; ex ea, quæ circa corpora diuiſa eſt. Quicquid igitur indiuiſibile, atq; impartibile formis egregie quadrat. Atq; rectam ſeriem cuſtodiendo ipſis cohæreſcit:quia ex eo quod ipſarum indiuiſibile cum indiuiſibilibus conueniunt. Rurſumq; dilucidum eſt: quod haud de eo nunc Ariſtoteles intellectu agit:qui præſtantior, quam prope animam exiſtens:neq; de eo,cuius ipſa particeps eſt: multoq; minus de eo ſermonem habet:quem ipſa non participat:ſed de intellectu illo animæ ſubſtantiali,atq; permanente. Nanq; nunc perſpicue,indiuiſibili animæ, dixit:tãquam is,qui nouerat,et quod eius quodã pacto diuiditur. At cum hæc de intellectione formarũ in medio philoſophus collocarit:diſcrimenq; nobis tradiderit cum intellectione eorum, quæ alia quapiam ratione indiuiſibilia dicuntur:rurſum excipit ſermonem de illis,hæc ſcribens.

SECVNDVM *accidens autem, & haud quatenus illa diuiſibilia.quo intelligit,& in quo tempore.Sed quatenus indiuiſibilia.Ineſt enim & in his aliquid indiuiſibile.*

Repetit,vt iam dictum fuit,ſermonem,qui ad indiuiſibilia,quæ in diuiſibilibus collocata ſunt,ſpectat: quo intelligatur. At quia in medio diſtinxit,atq; ſegregauit intellectionem illam de formis:atq; eam in indiuiſibili animæ fieri dixit:& in indiuiſibili tempore: nunc hanc quæ ad indiuiſibilia in diuiſibilibus collocata ſpectat: neq; ſimpliciter animæ diuiſibili fieri inquit: neq; ſimpliciter in tempore indiuiſibili. Sed indiuiſibili eo,quod ſecundum actum, non autem poteſtate ſit. Quicquid enim animæ diuiſibile, aliquando quidem & ſecundũ actum in contemplatione diuiditur:aliquando vero poteſtate ſolum diuiſibile eſt:actu autem nequaquã. Quãdo enim ſingillatim animal, atq; rurſus rationis compos, deinde mortale conſideret:actu hominis contemplationem diuidit. Quando vero ſimul omne id contrahat:actus eius qui cognoſcendi vim habet, indiuiſibilis eſt:nequaquam autem poteſtate. Aptus nanq; eſt, vt diuidatur: ſed ſolum actu. Atqui cum diuiſibile ſit animæ illud,quod horum cognoſcendorum vim habet:& cum natura in tempore, quod diuiſibile ſit, cognoſcat,haud tamen tanquam diuiſibile:neq; tanquam in tempore diuiſibili cognoſcit:cum id quod cognoſcitur, tanquam indiuiſibile percipiat: quod natura & ipſum quoq; diuiſibile eſt. Ideoq;, ſecundum accidens philoſophus dixit. Neq; enim tanquam diuiſibile, quod diuiſibile eſt:ſed tanquam indiuiſibile cognoſcit. Neq; tanquam in tempore diuiſibili,tametſi diuiſibile ſit:ſed tanquam indiuiſibili. Neq; tanquam diuiſibili animæ cognoſcit:ſed & hoc tanquam indiuiſibili. Neq; enim reſpectu eius,quod diuiſibile ſumptum fuit illud,ſecũdum accidens eſſe,quod in ipſis indiuiſibile. Neq; enim quatenus diuiſibilia ſunt:ea ratione etiam indiuiſibilia exiſtunt. Et propter hanc cauſam tanquam diuiſibilia, ſecundũ accidens habebunt,quod indiuiſibile ſit. Neq; illud ſecundum accidens,quicquam nunc indicat,quod deterius ſit:ſed quod iuxta aliam rationem,atq; præſtãtiorem. Secundum accidens itaq;, quæ diuiſibilia ſint, cognoſcit. Illa nanq; particula,illa,eam habet vim, vt quæ diuiſibilia ſint,apud Ariſtotelem ſignificet. Quẽadmodum & ipſe infert,inquiens:& haud quatenus illa diuiſibilia:cum quod eorum indiuiſibile eſt,conſidero. Illud autem ſecũdum accidens cenſet non ſolum de ijs quæ cognoſcuntur, quæ diuiſibilia ſint, interpretandum eſſe:ſed et de ipſo intelligẽte, et de tempore:quia, quo intelligit,atq; in quo:inquit. Nã id ipſum ſane admouit:quo intelligit, & in quo tempore. Quod eam ob cauſam fecit, vt dicebamus, quo indicaret, quod agit eo ipſius animę,quod diuiſibile eſt:quod intelligit, quę huiuſmodi ſunt:haud tamẽ quatenus diuiſibile eſt. Quod itaq; in ijs indiuiſibile eſt ſecũdũ ſe,quatenus indiuiſibile cognoſcit. Quę vero diuiſibilia ſunt ſecũdũ accidẽs. Quoniã ex alia ratione obtinebat,quod indiuiſibile:& haud quatenus diuiſibilia. Indicat autem ſecũdum ſe, quod indiuiſibile cognoſci, quia addidit illud: ſed quatenus indiuiſibilia. At cum dixerit,ſed quatenus

indiuiſibilia,confirmat ex ijs, quæ ſequuntur:quod eſt aliquid in ipſis diuiſibilibus indiuiſibile. Eſt enim & in his aliquid indiuiſibile.

SED *forſan haud ſeparabile, quod facit unum tempus, & longitudinem. Et id eodem modo in omni eſt continuo, & tempore, & longitudine.*

Quod quidem in continuis aliquid ſit indiuiſibile, confirmauit ex eo, quod omne continuum vnum aliquid ſit. ipſum nanq; vnum indiuiſibile eſt. Et quod particeps eſt, ita elaboratur: vt haud ipſum unum ſit: ſed cõiunctum, nam partibile exiſtit. Quod philoſophus demonſtrans, aliquid dixit. Illud autem, forſan non ſeparabile protulit: quoniam haud ipſius ſubiecti formam: ſed ipſum ſubiectum, tanquam in vnum redactum contemplatur. Illud nanq; omnino inſeparabile eſt: quia ipſius ſubiecti aliquid eſt. Nam forma aliquid quod ſeparabile ſit, obtinet. Quemadmodum & ipſe quoq; in naturali auditione vult: vbi naturales formas ſeparabiles inquit. Quoniam ſubſtantiæ ſunt & ſubiectum perficiunt: nequaquam autem ab eo perficiuntur. Hancq; ob cauſam, vt opinor, & illam particulam, forſan, admouit. Id innuere volẽs: quod ſi id quidem indiuiſibile ſumas, quod a forma ſtet: ac formale dicatur: id quodam pacto ſeparabile exiſtet: ſin autem quod ſubiectũ reſpicit, inſeparabile.

25.particula. PVNCTVM *autem, & omnis diuiſio, & quod ita indiuiſibile, indicatur, ut priuatio. & eadem ratio in alijs. Exempli gratia. quonam pacto malum cognoſcit: aut nigrũ. Contrario enim quodam modo cognoſcit.*

Expō. Poſt intellectionem de ijs quæ actu ſolum indiuiſibilia ſunt: confeſtim & eam philoſophus tradit, quæ ad ea ſpectat, quæ omnino quidem indiuiſibilia ſunt: ſed indiuiſibile illud obtinent, quia ab ijs, quæ diuiſibilia ſunt, decidunt. Superficies enim, & linea, & punctum, & ipſum nunc, propriam quandam habent formam. Ob idq; haud omnino in priuatione collocari queunt. Sed quatenus indiuiſibilia id obtinent, quod priuatum ſit. Quemadmodum enim ſuperficies, quo ad longitudinem, atque latitudinem ſpectat, id quod forma affectum ſit, conſecuta eſt: quo vero ad profunditatem, quod cum priuatione exiſtit: ita et aliæ omnes diuiſiones: quatenus a diuiſibili deferuntur: cuius extrema ſunt ea ratione in priuatione exiſtant. Rurſum itaq;, qui ordinem cuſtodiẽdo extrema intelligit: ea quoq; cognoſcet, tanquã ea quæ proprie ſubiectos priuata ſint. Quod propter contemplationem illam, quæ ordinem ſeruat, ex formæ priuatione accidit. Nam qui formam intelligit: & quod ea priuatum fuerit intellectione aſſequetur. Quippe cum id, quod aptum eſt, vt ei priuatio adſit: illius formæ particeps ſit, eius inquam, quæ gigni valeat. Quoniam perpetuo bono nullum adeſt malum. Neq; alij vlli ex ꝑpetuis formis priuatio ineſt vlla. Quodam itaq; modo priuationes, tãquam priuationes cognoſcimus. Exempli gratia, tenebras, quia lucem non intueamur. Et malum, quia bonum in eo non videamus. At ex boni intellectione, notioneve, & luminis, tum malum, tum tenebras cognoſcimus. Quemadmodum & ex regulæ rectitudine obliquum. Nam nigrum, atq; album ita nunc Ariſtoteles accepit: vt alterum pro lumine, alterum pro tenebris poſuiſſe videatur. Nam & ipſum nigrum forma eſt. Quantum vero ad dictionem ipſam ſpectat, adnotandum eſt: quod haud ſimpliciter pũctum ꝑ priuationem intelligi vult. Neq; enim diuiſionem ſubire credit: ſed tanquam id ſtatuit: quod a dimenſione, atq; interuallo, cuius finis eſt, deferatur: ex quo & priuationẽ quoq; paſſum eſt. Punctum enim inquit, & quod ita indiuiſibile, ut ipſum nũc, & omnis diuiſio, ea ratione eſt diuiſio: quatenus a propria dimenſione defertur: indicaturq;, tanquã, quæ omnino exiſtit diuiſio, vt ipſum malũ. Licet enim malũ omnino tanquã malũ ſignificationi ipſius boni aduerſetur: attamẽ quatenus malũ in abſentia boni ſuum habet eſſe. Quẽadmodum id, quod non eſt: inquantũ nouit natura, id, quod nõ eſt: ſed haud id, quod nullo pacto eſt. Nã id qd nõ eſt, quatenus nõ eſt, in abſentia eius, quod eſt collocatũ eſt. Licet alicui quod ſit, nitatur: atq; ĩ hoc ſubſiſtat.

OPVS *autem eſt poteſtate eſſe ipſum cognoſcens: & unum eſſe in ipſo.*

Dictum id videtur mihi rurſum manifeſte demonſtrare, quod ſecunda hæc eſt diuiſionum iſtarum intellectio: & longo interuallo deſeritur a contemplatione ſubſtantiarum. Ea nanq; prope actum purum permanet: hęc autem cum eo, quod poteſtate eſt, cõnexa eſt. Nanq; hæc eius formæ exiſtit: cũ qua & priuatio ſubſiſtit. Quando formam tanquam priuatiue agentem cognoſcimus. Id autem eſt, quando intelligimus formam illam, quæ ab ijs, quæ forma affecta ſunt, abeſſe poteſt. Quod in intellectione illa, quæ iuncta cum eo eſt, quod poteſtate exiſtit, fit. Neq; enim perfecto, neq; puro exiſtit actu: ſed imperfecto. Neq; ad id ſolũ ſe appellit, quod actu tantum ſit: ſed & ad id, quod poſſit, quodq; priuatione affectum reperiatur. Idq; cũ cognitione illa, quæ ordinem cum eo ſeruat. Rurſumq; id ſignificandum philoſophus putauit. Ne aliquis præſtantiorem illam, quam res ſint, cognitionem proponens, atq; in medium adducens: & quæ ſeiuncta eſt: & quæ haud ordinem ſeruando, ſed præſtantiori quadam ratione, ipſas cognoſcit, dubitaret. Ea nanq; huiuſmodi, cuiuſmodi ipſum cognoſcens eſt. Neq; ita, vt ea quæ cognoſcuntur, conſequatur: attamen præſtantiori modo ipſa nouit, quam illa ſint. Opus itaq; eſt, inquit Ariſtoteles, poteſtate eſſe ipſum intelligens, hæc. Id autem eſt, imperfectius eſſe, quam quod forma intelligit, atq; cum eo, quod poteſtate ſit, connexum eſſe debet. In ipſoq; intelligente quod poteſtate ineſſe debet. Id autem addidit: quo non ſolum poteſtate ipſum intelligens eſſe, cognoſcamus: qualem eum intellectum docebat, qui extra progrederetur: atq; adhuc imperfectus exiſteret. Neq; enim ita poteſtate ipſum intelligens nunc dictum, fuit: vt neque intelligens ſit. Sed tanq̃ intelligens eſſe ducamus, & ſecundum actum intelligens. Licet iunctum ſit, cum eo, quod poteſtate: id autem eſt, cum eo, quod imperfectum, & cum propria, atq; ſua priuatione. Quemadmodum enim ipſum intueri imbecilliter, nequaquam eſt omnino non intueri: ſed intueri vna cũ ſui ipſius priuatione: ita & ipſum intelligere, cum implicatum ſit cum ipſo non intelligere quodam pacto. Id autẽ euenit, cũ quiſpiam formã, atq; eius priuationem ſimul ordinem ſeruando cognoſcat. Non ſolum enim intelligit: ſed etiam non intelligit. Nanq; priuatio, nunquam ex ſeipſa intelligitur. Quandoquidem neq; ex ſe unquã eſt. Propter hancq; cauſam, huiuſmodi intellectio imperfecta quodã pacto eſt: & vna cũ ꝓpria, atq; cõuenienti poteſtate, ſeu cum priuatione colligatq;.

SIN AVTEM *alicui non eſt contrarium ex cauſis, ipſum ſeipſum cognoſcit, & actu eſt, & ſeparabile.*

Quemadmodum paulo ante, cum eam philoſohus cognitionem traderet, quæ ad indiuiſibilia illa ſpectat, quæ in diuiſibilibus collocata ſunt: confeſſum diſtinxit intellectionem eorum, quæ pure impartibilia exiſtunt: tãquam eam, quę animę indiuiſibilis fiat: ac ſupra omne tempus exiſtat. Quandoquidem præcipua eius contemplatio erat de intellectione formarum: & ex declaratione huius ea omnia accipiebat, quæ alia quacunq; ratione indiuiſibilia exiſtunt. Quippe cum ex hac cõparatione, manifeſtius puram formarum intellectionem conſequuturi ſimus. Eodem itaq; modo & nunc cum diuiſionum intellectionem tradiderit: diſtinguit rurſum formarum intellectionem, quaſi reſpectu illius actus, qui cum poteſtate ſit: & qui eundem quaſi ſeruet ordinem cum priuantibus naturis, atq; ortui obnoxijs. Quæ quidem formarum intellectio propter hanc cauſam aliquid etiam habeat: quod oppoſitum ſit illi quod poteſtate exiſtit: quod ibi reperitur. Ita, vt ſeparabilis, atq; purus iſta formarũ intellectio actus ſit: & q̃ abſq; vllo oppoſito eluceſcat. Licet ita ſuꝑpſius exiſtat: vt aliud quoq; reſpiciat. Quæ quidẽ omnia diuinius, atq; pręſtãtius illi inſunt intellectui, cuius nihil reperitur particeps. Ideoq; & ſecũdo loco ei inſunt, cuius anima particeps eſt. Inſunt præterea, & primæ illi animę ſubſtãtiæ: tametſi remiſſe: quod propter cõplexum cum reuolutione ſit. De quo nunc etiam Ariſtoteles verba facit: quemadmodum pluribus ex præcedenti ſermone declaratũ a nobis eſt. Ita, vt ſimul intellectus, atq; ſcientia ſit: quod ipſemet philoſophus iã determinauit. Qui nanq; præſtantior animata ipſa ſubſtantia exiſtit, intellectus quidem eſt: anima vero nequaquam. Vnde de animata ſubſtantia, atq; intellectu illo, qui prope illam ſtat, nunc Ariſtotelem verba facere, fatendum eſt. De hocq; etiam determinatur, quod ſine oppoſito ſit. Nam immortalis etiam eſt. Quod nanq; immortalis ſit, manifeſte dictum fuit: quando dicebatur. Et eſt id ſolum animæ immortale. In ijs nanq;, quę ortui obnoxia ſunt contrarietas, atque priuatio adeſt. Et quod in cauſa ſit. Ipſe nanq; efficiens erat. Quemadmodum patiens ille eſt, intellectus: qui extra progreditur. Namq; animæ ipſius, vel antea, quoddam efficiens, quoddamq; patiẽs philoſophus eſſe dicebat. Atque ipſum quidem efficiẽs, principium, & cauſam ſtatuebat. Ipſum vero patiens materiam iudicabat. Subſtantia itaq; eſt, & ipſa ſuprema animæ ſubſtantia. At ſua ex ſubſtantia erat actus. Licet ſecundo loco, vt dictum fuit: ſubſtantialis animæ intellectus huiuſmodi ſit. Ideoq; nũc ipſum ſeipſum cognoſcere Ariſtoteles concludit. Ipſe nanque et formas ſecundo loco cognoſcit: quod propter innatam illam permanentiam cum intellectu illo, qui ſupra animam exiſtit, euenit. Neq; enim cum diuerſitate, quemadmodum natura, & corporea: ſed innate illum attingit. Eſt præterea & actus, tanquam is, qui nullo modo cũ poteſtate connexus. Sine materiaq; inſuper exiſtit: vbi ſeiunctus fuerit a ſecundis iſtis vitis, quæ prominent, appellunt, atq; extrinſecus uergunt. Vnde cum Ariſtoteles ipſe, actum huiuſmodi eſſe dixerit intellectum, addidit & ſeparabilis. Tunc enim actus, atq; immixtus, & ea omnia vera ſunt, quæ de eo nunc determinata fuere: cũ ſeparatus fuerit. Neq; enim ſeparabile illud ita interpretandum eſt: vt id quod ſemper ſeparatum ſit intelligamus. Sed tanquã aliquãdo. Separatus nanq;, inquit, eſt, quod vere eſt.

EST AVTEM *dictio, quidẽ, aliquid de aliquo, quẽadmodum affirmatio: Et uera, aut falſa omnis. Intellectus autem non omnis. Sed qui ipſius quid eſt, iuxta quid erat eſſe, uerus: & non aliquid de aliquo.* 26. particula.

Quia dixit, atq; determinauit philoſophus noſter de ſumma, atq; maxime excelſa animata ſubſtantia, & de eo intellectu, qui prope ipſam reperitur, quæcunq; primo de intellectu illo, qui ſupra animã exiſtit, decernimus: vult rurſum, vt & antea diximus, diſcrimen demonſtrare, ac manifeſte nobis tradere, diſcrimen inquã ſubſtantialis illius noſtri intellectus, reſpectu illius ſuperioris. Quod præſtat additione diuiſionis rationẽ participantis. Hancq; ob cauſam perſæpe eadem utitur dictione: ſubſtãtiãq; atq; actionẽ ſubſtãtialis noſtri intellectus tradidit. Quo una cũ affinitate, quã cũ præſtãtioribus illis retinet: & diſcrimen quoq; uideamus: & undiq; in aïæ medietatẽ mentis aciem dirigamus. Q̃m autẽ, tum non ſine magna difficultate medietates comprehẽduntur: tum uocabulorum interdum propriorum inopia, obſcuriores remanent: ex ambobus extremis, partim inquã, ex ijs, quæ ipſas ante deduntur: partim ex ijs, quæ ipſas ſubſequuntur, ab antiquioribus illis hominibus illuſtrari, atq; explanari ſolẽt. Hacq; ratione a Platone ex partibili, atq; impartibili animæ ſubſtantiam conſtare dictum fuit. Licet haud ex comparatione, ut ille dixit, ſed ex admixtione. Cõmiſcebatur enim, inquit, ex ambobus. Quod ob id dixit, quo enũciaret, animatã ſubſtantiã totam ꝑ ſeipſam totã pertranſire: et in eam quoq; ſubſtantiã inclinare, quę circa corpora diuiſa ſit. Neq; ita unquam ea interpretanda ſunt, vt altera ex parte ipſam impartibilem: ex altera uero in id, quod partibile ſit, uergere, exiſtimemus. Nam tota per ſeipſam totam utrũq; illud obtinet: neutrũq; pure aſſecuta eſt. Atq; adeo neq; eorum utrumlibet permixtum eſt: ſed ſimplex quoddam, atq; proprium, ipſum eſſe animæ eſt, quod medium inter impartibilem ſubſtantiã atq; eam, quæ circa corpora diuiſa ſit, exiſtit: & affinitatem cum utroq; extremorum propter medietatem iſtam ſeruat, retinetq; vt flauus, exempli gratia color, ſimplex re uera exiſtens: non autem ex albi, & nigri permiſtione: qui extremi ſunt colores, a natura conſtitutus: ſed proprius, atq; ſimplex vt iam dictum fuit, exiſtens: attamen ex ambobus extremis conſtare dicitur. Quod propter omnium mediorum cum extremis, affinitatem eis datur. Cæterum quando, ut dictum fuit, neq; proprijs omnino nominibus extrema appellata fuere: neq; huiuſmodi ſunt, vt noſtris intellectionibus facile percipi, atq; apprehendi queant: comprobandi præſtantiſſimi illi philoſophi ſunt: qui ex extremis media ipſa uenari conati ſunt. Hacq; ſane ratione et Ariſtoteles, ex intellectu, & ſcientia, quæ actio rationis compos non ſine habitu, atq; appulſu exiſtit: animæ ſubſtãtiam, atq; ſubſtantialem eius actionem inuenire nititur. Quippe cum intellectus ſimul, atq; ſcientia ſit. Nã quæ tota per ſeipſam totam abit, neq; intellectus eſt: qualis ſuperior ille animæ intellectus: neq; ſcientia, qualis cognitio, quæ ſecundum habitum, & appulſum ex cauſis exiſtit. Quemadmodum enim & ipſe quoq; manifeſte indicat: ſcientia eſt anima, aut animata cognitio: quæ.

ma cum re eadem eſt. Nam ex eo, quod idem cum re exiſtit, intelligentem animæ uim, atq; ipſius cognitionis quoque manifeſtabit. Ex ipſa uero ſcientia: quod rationis formam refert indicabit: et quod conuolutum eſt: quodq; in ipſam ſubſtantiæ diuerſitatẽ ſubingreditur. Propter hancque cauſam mihi ita particulam hãc philoſophus uidetur exorſus, vt dixerit: Dictionem ſubſtantialem animæ cognitionem. Et addiderit illud, aliquid de aliquo: haud quemadmodum ab interpretibus dictum fuit, ab Alexãdro, inquam, atq; Plutarcho Neſtorij filio: qui dictionem pro negatione acceptam voluere: aut pro diſpoſita quadam oratione. Horum nanque utrunq; compoſitio eſt. Vbiq; autem Ariſtoteles & ante hunc Plato, de ſimplicibus intellectionibus, atque dictionibus, dictionis uocabulo vtuntur. Vel hoc itaq; loco ſimplicem intellectionẽ Ariſtoteles indicat. Ex additione autẽ illa, cum aliquid de aliquo, dixit: iunctionem, atq; complexum ſubſtantialis animatæ actionis, cum eo, quod conuolutum eſt, manifeſtauit. Huiuſmodi nanq; eſt, ut ſimplex, atque intelligens ſit. Dimittit autem ſimplicitatem illam ex complexu cum ratione. Nam haud tum quidem intelligens eſt, tum uero rationis compos: ſed tota per ſeipſam totam vtrunq; obtinet, atq; adeo neutrum pure habet. Sed media quædam ſimplex forma inter ambo illa exiſtit. Ideoq; ex vtriſq; illis conflata eſt: quippe q; vtriuſq; propter medietatem particeps reperiatur. Hancq; ob cauſam intulit, quemadmodum affirmatio. Quoniam dictio ſimplex id totũ erat: aliquid de aliquo. Quo ex extremis medium indicet. Affirmatio vero quę ex ſe oratio quędam eſt: in ipſo aliquid de aliquo ſuum habet eſſe. Quẽadmodum igitur, ſiquis diceret, flauum diſgregare uiſum: vt & album facit: quandoquidem proprie album diſgregat. Flauum vero propter affinitatem, quam cũ albo obtinet, ſignificationem quandam præ ſe fert, quę ipſum diſgregare poſſe indicat. Nam ex ſe haud eam habet vim, vt diſgregare queat. Ita ſane, & ſubſtantialis quidem animæ actio: haud eſt aliquid de aliquo. Dictio nanq; dicta fuit. Propter affinitatem autem, atq; inclinationem, quam erga rationem habet, huiuſmodi quid indicat, vt alterum de altero dicatur. Atq; id ſignificat illud, quemadmodum affirmatio. Ipſa nanq; ex ſe, vt dictum fuit, in iunctione alterius cum altero conſtituta eſt. Recteq; ſeſe res habet, quod nuſquam in his negationem aſſumpſerit: ſed ipſam affirmationẽ ſolum. Quandoquidem, vt inquit Parmenides, in ijs, quæ intelligibilia ſunt, nullibi quod non eſt, contemplari debemus. Hac eadem itaq; ratione, & ſuprema animæ ſubſtantia, & actio illa, quæ prope ſubſtantiam permanet: cum ſeipſa referta ſit: ei quod non eſt, ſedem non concedit. Tametſi enim Plato in Sophiſta, vel in intelligibilibus celebret, quod non eſt. attamen haud id intelligit, quod cum euerſione, quodq; omnino cum negatione exiſtit. Sed potius illud, quod cũ actu, atq; proprietate, vel ipſa ſubſtantia præſtantiore. Cuiuſmodi illud eſt, quod ſupra ſubſtantiam eſt. Aut quod cum diuerſitate: at haud partibili: ſed quę formã referat. Proprietas autem quædam præcipua, & ipſa diuerſitas eſt, quæ ei, quod idem ſit, opponitur. Cum qua conuenit, & proprietas eius, quod non eſt. Licet haud eadẽ cum diuerſitate ſit. Quemadmodum ijs quoq; videtur, qui exactius dialogum illum nomine Sophiſtam, interpretantur. Aut & eam quoq; accipit actionem, quæ cauſam afferendo eam obtinet facultatẽ, vt quæ aliqua ex parte ab eo, quod eſt, abſunt, conſtituat. Nam vbiq; locorũ nõ affectio, ſed proprietas, & actio, & pfectio, qđ nõ eſt, in intelligibilibus a Platone eſſe, effertur: atq; celebratur. Illud autem, quod non eſt, quod ad excidiũ eius quod eſt, defertur: ex eorũ numero exceptũ eſt, quæ vere ſunt. Quibuſcum etiam illa animæ præſtantia, atque excellentia inſite iuncta eſt. Quæ ſecundo loco & ipſa ſuiipſius plena redditur. Nam vbi in ſeipſam conuerſa fuerit: atq; ſeiuncta ab ijs appulſibus, quæ extra tẽdunt extiterit: & coniuncta pure cum ſuperioribus illis erit: tunc id vere aſſequetur. Quamuis igitur affinitatẽ aliquam cum ratione conuoluta habeat: in id quod affirmandi vim habet, potius tendit, quam in id, quod habet vim negandi. Illud autem, vera, aut falſa omnis, de affirmatione dictum fuit: non autem de dictione. Infert enim Ariſtoteles. Intellectus autem non omnis: & loco dictionis intellectum accepit: non omnis inquã verus, aut falſus. Ille nanq; qui extra progreditur: & qui poteſtate, atq; paſſibilis intellectus ab eo dictus fuit: aliquando quidem uerus, aliquando autem falſus. Subſtãtialis autem ille, nunquam verus, aut falſus: ſed verus tantum. Is nanque ille eſt, qui eam habet vim, vt ipſum quid eſt, juxta ipſum quid erat eſſe comprehendere valeat. Id autem eſt: qui rerum ſubſtantiam percipit. Id nanq; indicat, quod dicimus: eum illam vim obtinere, vt ipſum quid eſt, juxta ipſum quid erat eſſe, contempletur. Quod ipſam formam ſignificat. Ita, vt ratio ſermoue omnis huiuſmodi ſit. Intellectus, qui ſubſtantiarum vim habet ſecundum formas, falſum recipere non valet. Perſpicuum autem eſt, quod ipſum quidẽ quid eſt ſubſtantiam apud Ariſtotelem indicare conſueuit. Ipſum autem quid erat eſſe, fomam. Quandoquidem differentiam Ariſtoteles ponit, inter materiales ipſius rei formas atq; inter ipſius rei eſſe. Nam alterum quidem eius quod cum materia ſit, ſubſtantiam ſignificat: ipſum vero eſſe formam indicat. In ijs vero, quæ ſine materia ſunt, in idem hæc ambo deueniunt. Iandudum autem a nobis cauſa expoſita fuit, propter quam intellectus ille, qui impartibilium ſubſtantiarum, & materia carentium, atq;, vt vno verbo exponam, formarũ ordine ſeruato cognoſcendarum vim habet, ſemper cum cognoſcat, verus ſit. Neq; enim illud habet, vt rẽ aliqua quidem ex parte tangat: aliqua autem ex parte non tangat: ita, vt aut mentiatur, aut verum dicat, iuxta veritatem illam, quæ falſitati oppoſita eſt. Nanq; falſitas, & veritas, quæ ei oppoſita eſt, in complexione, atq; diuiſione collocata eſt. Complexio autem & diuiſio in rebus quadam ratione partibilibus, atq; compoſitis conſtituta eſt. Formæ vero ſimplices, atq; impartibiles ſunt. Atq; omnino falſitas in eo poſita eſt, quod eſt, aliqua quidem ex parte rem tangere: ita, vt aliquid de ea dicat: aliqua autem ex parte non. Quo & id ipſum mentiatur. Quod autem impartibile eſt, non concedit tactum illum ex aliqua parte: quia impartibile eſt. Sed totum: ſi totum de ijs quæ impartibilia ſunt, dicere par, atq; conueniens eſt: cognoſcitur, aut nullo pacto. Atq; id illud erat quod, vt iam meminimus, Plotinus dicebat. Quod, intellectus aut tetigit, aut non tetigit. Quare ſine peccato exiſtit. Cum itaq; Ariſtoteles dixerit de affirmatione, quod, & aliquid de aliquo: & aut vera, aut falſa: opponit intellectum, tanquam eum, qui neutrum habeat: neq; verũ, & falſum, ſed verum ſolum:

lum:

lumineq; aliquid de aliquo. Atq; ex his oppoſitis eius rurſum medietatem indicat. Nam cum antea philoſophus dixerit, dictionem eſſe aliquid de aliquo, quemadmodum affirmationem: ne conſertum complexum intelligeremus in ipſa dictione: demonſtrabat & ex ipſo dictionis vocabulo, quod ſimplex manifeſtat. Praeterea vero manifeſtius remouet ab intellectu negans illud aliquid de aliquo intelligere. Quia, vt dictum fuit, ex oppoſitis media ſignificat.

SED *quemadmodum intueri quod proprium uerum. Si autem homo, ipſum album, aut non, uerum ſemper. Ita ſeſe habent, quecunq; ſine materia.*

Perſpicua Ariſtoteles ſimilitudine vtitur, ꝓpter inſpectionem intelligibilium, quę ſimplicia ſunt: propriorum ſcilicet viſilium viſione: neque alio quopiam vtitur ſenſu. Nam licet omnes propriorum ſenſilium ſenſus veri ſint: atq; ſimplicium cognitiones exiſtant: attamen viſus propter affinitatem quam cum lumine habet: & quia ea, quae longiſſime abſunt, comprehendere valet: & propter collectam illam cognitionẽ: et quia in primis, quatenus ſenſus aſſequi poſſunt: quod impaſſibile ſit, atq; agẽdi vim habeat, obtinet: maxime aptus viſus fuit, quo cum intellectu compararetur. Ipſe itaq; verus eſt. Niſi enim interuallum, aut aliqua alia affectio impedimento fuerit, ſemper propriorum ſenſilium ſenſus verus eſt. Exempli gratia, quod album, aut flauum ſit, quod apparet. Vtrum vero Cleonis filius, qui albus eſt, exiſtat: cum haud amplius id ſimplex ſit, neq; proprium viſus ſenſile: haud etiam omnino verũ eſt. Hoc itaq; modo ſeſe habent, & quae ſine materia Ariſtoteles inquit, quemadmodum propria, ſenſilia quae ſimplicia ſunt. Nam ex ſimplicitate ſola ſimilia efficiuntur. Quandoquidem illa ſubſtantiae ſunt perfectae. Immo vero perfectiones, & actiones purae, & termini omnino impartibiles. Simpliciaq; exiſtunt, haud eodem pacto, quo propria ſenſilia. Propria nanque ſenſilia ſimplicia ſunt, quia in anguſtias redacta. Illa vero cum ſimplicitate quadam reperiuntur: quae omnium comprehendendorum vim habẽt. At iuxta id tantum quod ſimplex intelligatur: quemadmodum quod ab vno originem habet, atq; ad vnum refertur. hacq; ratione propinquitatem quandã retineat, cõparatio haec facta fuit.

27. particula. IDEM *autem eſt, que ſecundum actum ſcientia cum re. Que uero ſecundũ poteſtatẽ, tẽpore prior in uno. Omnino autẽ neq; tẽpore, ſunt ex eo quod actu eſt, oĩa que ſiunt.*

Expõ. Iiſdẽ fere verbis et antea ſententia hęc ab Ariſtotele pronunciata, atq; literarum monumentis commendata fuit: quae nunc quoq;, tametſi haud fruſtra, effertur. Quandoquidem tunc ſubſtantiam, atq; eſſe ſubſtantialis animae intellectus: qui tamen remiſſus ab eo, qui ſupra animam ſit, indicabat: & eſt, quando ſcientia de eo dicitur. Nam quod ſimul ſciendi vim habet, atq; intelligens eſt, cedit ei quod ſolum intelligens exiſtit. Verum quoniam iiſdem vocabulis, & actionem, & ſubſtãtiam ſignificamus: tunc quidem vocabula illa interpretanda ſtatuebamus, vt de intellectu, atq; ſcientia, tanquam iis, quae ſubſtantias indicare poſſent, intelligeremus: nunc autem tanquam de iis, quae actiones ſignificent, accipimus. Quo & nunc intelligentẽ animae actionem, quae conuenienter cum ſubſtantia remiſſa ſit a ſuperiori illa intelligente actione, ex cognitione illa, quae ſimul ſcientię pariendae vim habeat intelligentes, inde & ſubſtantiam quoque ſubingredientem confirmemus. Verum qualis nam ea eſt ſcientia, quae in his de ſubſtantiali animata actione dicitur? Non quae ſecũdum habitum in nobis fit. Neq; quae ex appulſu recedit a ſubſtantia, quae ipſa dimittit: & quae ex diuerſitate cuiuſdam, atq; cum quodam receſſu ipſam tollit. Sed quę, quia eadem, cum ea quoq; iuncta eſt. Cenſet enim Ariſtoteles ipſam eandem cum re eſſe: hoc eſt, cũ ſubſtantia illa, quę ſimul cognoſcit, atq; cognoſcitur. Quo rurſum medietatem demonſtret: ex eo, quod cum eadem ſit, quod intelligibile eſt, obtineat. intellectus nanque ille proprie eſt, qui ſua ex ſubſtantia actus eſt. Ex eo autem quod omnino ſcientiam dicit: quod in reuolutionem rationum vergit, intelligit. Declaratum autẽ a nobis pluribus ſuperius fuit: qua ratione, quod ſecundum poteſtatẽ tempore prius in vno, atq; eodem eſt. At & nunc quoq; paucis in memoriã reducatur. Quoniam in iis, quae ortui obnoxia ſunt, aliquando ſunt, id verum eſt. In quibus ab imperfecto ad perfectum progreſſus fit. Ex quorum numero & anima quodã pacto eſt: quae propter coniunctionem illam, quam cum corpore hoc habet, tanquam ex eo, quod poteſtate contẽplando ad agendum ad formas, accedit. Nam in iis, quę omnino ortui obnoxia ſunt, nunquam quod actu prius tempore, quam quod poteſtate in vno, atq; eodem. Quandoquidem licet pater actu exiſtat ante poteſtatẽ filii, qui fieri debet: attamen haud in vno hae poſita ſunt. De anima vero haud ita intelligendum. Ariſtoteles cenſet ſed & in vno, ante id quod poteſtate, quod actu eſſe vult. Tametſi enim non in communi hac vita, quę cum corpore eſt: quod actu exiſtit tempore prius illa poteſtate ſit, quae in anima eſt: attamen in anima ipſa, quae vna eſt, prius erit. Cum & ante corpus exiſtat: & ſeparabiliter aliquando vixerit: & in ſeipſam intelligendo conuerſa ſit. Tempore autem quod poteſtate prius eſſe, Ariſtoteles dixit: quia omnium conceſſu, alia prioris ſignificata huc non accedunt. vt natura, cultu, atque exiſtimatione, ſeu dignitate. Antea quidem igitur ſatis ſuperq; fuit, dicere, quod non eſt ſimpliciter tempore prius quod poteſtate in anima. Sed aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit, vt ibi dixit. Nunc autem & neceſſitatis quoq; vim rationi admouet: vbi etiam rurſum cum Platone in his conuenit. Nam id quodam in loco ille dicit, quod nunquam ad eam figuram anima perueniet: vt ea quae ſunt, non contempletur. Quem Ariſtoteles noſter ſequens, ex eo, quod actu ſit, ea omnia quae fiunt, fieri cenſet. Ita, vt in iis, quae quacunq; ratione ortui ſubiecta ſunt: quod actu exiſtit tempore imperfectam poteſtatẽ pręcedat. Ita vt & ex ſeipſo fiat. At diuerſum quid in anima eſt, quod in vna, atq; eadem re, quod actu eſt, prius ſit. Ob id enim, ſimpliciter quidem in aliis dictum fuit, quod poteſtate eſt, eo prius eſſe quod actu ſit in vno. In anima autem negatur. Contrariumq; potius dicitur, quod actu eſt, prius eſſe & in ipſa vna anima. Quod ei datur, quo ſeipſam perficere poſſit, cum in id, quod imperfectum exiſtat, delata fuerit, iam prius agens: & quia rationes obtineat: neq; opera multa egeat: vt in ſeipſam conuerſa, atq; in ſuipſius altitudinẽ recurrens, vel rurſum eodẽ modo agat. Opus nanq; eſt, & aptã ad huiuſmodi actionem eſſe: et quia perſaepe iam egerit, aliquid

habere quod facile deueniat ad id, vt & rurſum agat: & vt aſſueſcat admodum hunc, qui cum conuerſione fit. Quia perſæpe, atq; adeo infinities conuerſa eſt, cum immortalis exiſtat.

28. particula. VIDETVR *autem ipſum quidem ſenſibile, ex eo, quod poteſtate ſentiendi uim habeat, actu efficiẽs. Neq; enim patitur, neq; alteratur. Ideóq; alia ſpecies hæc motus. Motus nanq; imperfecti actus erat. Qui autem ſimpliciter actus, diuerſus, qui perfecti.*

Expõ. Cum ſermonem de eo omni, vt opinor, intellectu, qui contemplandi vim habet, Ariſtoteles iam confecerit. Nam exordium quidem ſumpſit ab eo, qui imperfectus eſt, quiq; poteſtate ſolum adhuc exiſtit: ad eumque ſibi ſchalas fecit, qui extra etiam progreditur: ſed perfectus ex habitu, atq; appulſu eſt: per huncq; ad ſubſtantialem illum intellectum peruenit: quem omnibus etiam modis perſcrutatus eſt. Nam eius ſubſtantiam atq; actiones, & quod vim cauſæ habens obtinet, & quod ſeparabile, atq; perpetuum conſiderãs, & eius affinitatem, atque inſinuationem ad ea, quæ ſuperiora ſunt, ex inclinatione iſta, quæ ad ea, quæ inferiora, atque ſecunda dicuntur, vergit, explicans: nihilque, vt vno verbo rem complectar, earum contemplationũ, quæ ad ipſum pertinent, prætermittẽs, ad eum inde intellectum accedit, qui in actione poſitus eſt: quem cogitationis etiam nomine appellat: & imaginatione vti vult: & circa bonum, atq; malum verſatũ: quemadmodum & circa falſum, & verũ, quod huic aduerſum eſt. Neq; enim, quemadmodum ſupremus, atq; excelſiſſimus ille contemplandi vim habens, ad veritatem ſolã ſpectat. Vel progrediens nanq; ille, cum adhuc imperfectior ſit: & ipſe tanquam contemplandi vim habens, in vero, & falſo collocatus erat. Nondum autem bonum, aut malum illud aſſequi traditum fuit. quod in iis: quæ ad actiones ſpectant, reperitur. Omnis quidem enim contemplatio non tantum eius exiſtit, quod verũ ſit: ſed & ipſum quoq; bonum omnino reſpicit. Tametſi bonum ipſum haud tanquam aliud aliquid præter ueritatem perſequitur: Nam veritatem potius ipſam, tanquam præſtantiſſimum finem: cum & boni quoq; cõpos ſit, ſtatuit. Illudq; quod nos Ariſtoteles in tractatione illa, quæ poſt naturalia ſequitur, docuit, afferre in medium poſſumus. Nam mathematicas ſciẽtias ibi docuit cauſa illa contineri, quę finis dicitur. Quod ex ipſius cognitionis veritate, certaq; notitia illis datũ fuit. Intellectus nanque is, qui in actione cõſiſtit, haud in eo, quod eſt bonum cognoſcere, ſuum poſuit finem: ſed in ipſo facere, aut iuſte agendo, aut temperanter viuẽdo, aut fortiter res tractãdo. De huiuſmodi itaq; intellectu, cum verba facturus Ariſtoteles ſit: rurſum ex ſenſu, tãquam nobis notiore, nos in eius contemplationem adducit. Quemadmodum etiam fecit, cum de eo intellectu, qui contemplandi vim habet, loqui volebat. Nam ibi ſic quodam modo incepit. Si eſt ipſum intelligere, quemadmodum ipſum ſentire, aut pati quoddam eſſet ab intelligibili, aut aliquid huiuſmodi alterum. Nuncque ſenſu ipſo tanquam imagine vtitur: haud quia ſimpliciter cognoſcendi vim habeat: ſed quia ſuaue, atq; moleſtum quicquid offertur, comprehendere valeat. Quo ſimilitudinem hanc accommodet cũ intellectu illo, qui in actione poſitus eſt: qui non ſolum cognoſcẽdi vim habet: ſed & quod bonum, aut malum ſit, inquirere valeat. Vbi etiam qua ratione illud dictum anteà fuerit, quod id quod ſentiendi vim habet, ab ipſo ſenſibili patiatur, exponit. Quoniam haud ſimpliciter iuxta imperfectum illum motum, qui ab eo in naturali auditione definitus fuit: qui eius, quod poteſtate eſt, actus ſit. Nam imperfectum illud eſt quod poteſtate eſt. Neq; enim iuxta eum motum mouetur quod ſentiendi vim habet, ab ipſo ſenſibili. Sed ſiquidem mouetur, ſenſorium tantum ita mouetur. Ipſa vero vita, quæ ſentiendi facultatem obtinet, quæ perfecta iam exiſtit, ſenſile illud, quod ſibi occurrit, iudicat: prope perfectum actũ permanens. Intus nanq; iudicium ipſum adeſt: nihilq; præterea aliunde accipit. Indiget autem ſenſili, tanquam præſente, atq; ſenſorium mouẽte. Neq; enim ſenſus, quemadmodum imaginatio, & ad id excitatur, quod abeſt: ſed in id ſolum cietur, quod præſens eſt, cũ ad actionem prodit. Hacq; ratione dicitur, cum antea poteſtate eſſet, actu ab ipſo ſenſili fieri. Atq; ita, vt neq; quicquam ab eo patiatur. Neq; enim mouetur, inquit, ex motu illo imperfecto. Verum quia antea non agebat: poſtea quoniam ſenſile ipſum adeſt: actionem iam collectam promit: eamq; impartibilem, atq; omnem ſimul. Ideoq; haud quemadmodum motus, & ſenſus quoq; in diuiſione, & continuitate collocatus eſt: ſed perfectæ iam potius rei exiſtit: & vt ipſe inquit, quæ abſoluta ſit. In ipſis autem philoſophi verbis, recte illud, videtur, ſeu apparet, adiectum fuit. Neq; enim re uera ſenſile in id, quod ſentiendi vim habet, facit: ſed videtur tantum: quia in ſenſoriũ agit. Ideoq; et ipſe Ariſtoteles, cauſam reddens, ob quam, illud videtur, protulit: coniunctione illa, enim, quę ad cauſas reddendas accommodata eſt, vtitur. Neq; enim patitur, neq; alteratur, inquit. Sed videtur quidẽ ipſum ſenſile ex eo, quod poteſtate ſit, illud actu efficere quod ſentiendi vim habeat: haud tamẽ vere. Pateretur nanq; ab eo, quod ſentiendi vim habet. Quod autem patitur, iuxta imperfectam quandam mutationem mouetur. Quod vero ſentiendi vim obtinet, dum agit, nequaquam mouetur: ſed prope actionẽ ſimpliciter permanet. Motus enim, totum id, hoc eſt, actus imperfectus exiſtit. Actus autẽ ille, qui ſimpliciter abſq; vlla imperfectione dicitur: impartibilis eſt actio. Huiuſmodi vero id iudicium exiſtit, quod ſentiendi vim habet: vt & antea dictum fuit. Motus autem nomen & in hoc quoq; omnino conuenire videtur: tametſi, inquit philoſophus noſter, alia hæc ſit motus ſpecies: quia aliquñ ab ipſo nõ agere, ad ipſum agere, in ſenſu mutatio ſit. Dicimus nãq;, ut de hoc motũ: haud tamẽ eum, qui pertranſeundi vim habeat: ſed collectum illum motum iuxtà quem & indiuiduarum, atq; particularium formarum præſentiã atq; abſentia perfici traditum fuit. At affert præterea Ariſtoteles cauſam, propter quam, actionem hanc, quæ ſentiẽdi vim habeat, nequaquam in vllo motu collocandam cenſet: de qua & nos quoq; iam mentionem fecimus. Motus nanq;, inquit, impfecti actus eſt: eius enim, quod poteſtate ſit. Quæ vero ſimpliciter eſt actio: id autem eſt: quæ ita actio eſt, vt vel ſine illo imperfecto ſolum actio ſit: diuerſa ab imperfecto illo actu exiſtit. Ac qua ratione diuerſa ſit, declarauit, cum addiderit philoſophus, dictionem illam, perfecti Quandoquidem haud imperfectæ, Sed perfectę rei exiſtit. Hæc itaq; iccirco dicta ſunt, quo exponãtur, quę antea dicta fuere. Quoniam pati quodam modo ipſum ſentire exiſtit: pati in-

quam

quam,ita, vt ei,quod ſentiendi vim habeat,ſecundum rei veritatem quadret, atq; conueniat. Nequaquam vero ita,vt re vera patiatur. Nam perfectam quidem agit actionem:& aliquãdo,id eſt,quando ſenſile ipſum adfuerit. Ideoq; & a ſenſili pati videtur. Quod autem deinceps ſequitur,ſenſus ſimilitudinem cum intellectu illo,qui in actione poſitus eſt,exponit.

IPSVM *quidem igitur ſentire, ſimile ipſi dicere ſolum, & intelligere.*

Quod ſane diximus,& ipſe quoque Ariſtoteles innuit: qui quod ſentiendi vim habeat, ex ipſa ſola cognitione ſimile effici inquit. Hæcque ipſa ſimilitudo erat:quę eius actionis reſpectu tantum ſumebatur:quę rationis particeps ſit,& intelligens, atque cognoſcendi vim habens. Illud quidem enim,affirmare,atque negare eius eſt contemplationis, quæ rationis compos ſit. Intelligere intelligibilis proprium.

QVANDO *autem ſuaue,aut moleſtum,ut affirmans, aut negans,perſequitur,aut fugit.*

29. particula. ET EST *ipſum lætari,agere, & dolere cum ſentiendi uim habente medietate,erga bonum, aut malum, quatenus talia. Et fuga ſane, & appetitio id, quæ ſecundum actum.*

Expõ. Ea nunc Ariſtoteles in mediũ adducit,ex quibus indicaturus eſt: quando quod ſentiendi vim habeat: tanquam ſimilitudo eius intellectus, qui in actione verſetur, accipiatur. Nam quando haud ſimpliciter ſenſile ipſum diiudicat: ſed & tanquam ſuaue, aut moleſtum. Iudicium nanq; illud,quod ſentiendi vim habeat:quod vtrauis ratione in ipſo ſenſili collocatum ſit: ſiue quod ſuaue,ſiue quod moleſtum eſt,perſequatur,vt affirmationem dixit. Quemadmodum etiam negationem voluit, vtriuslibet eorum recuſationem. Nam num in complexu quodam pacto, & huiuſmodi quoq; ipſius ſenſilis iudicium conſtitutum eſt: & tanquam eius, quod cognoſci debet,& tanquam proprium: Propter hancq; cauſam,vt affirmatio, dictum fuit. Illaque particula,vt,adiecta fuit:quoniam proprie, affirmatio,& negatio in cõuolutione illa collocatæ ſunt, quæ rationis compos exiſtat. Quando igitur, tanquam ſuaue, aut moleſtum iudicat ipſum ſenſile,tunc inſequitur,aut fugit. Quoniam ſenſus,quod ſuaue quidem eſt,tanquã bonum inſequitur. Quod vero moleſtum,atq; inſuaue,tanquam malum,fugit. Ad eam autem diiudicationem,quæ rationis particeps eſt,quod bonum ſit ab ipſo ſuaui diſtinguere perſæpe,pertinet. Quodq; malum ab eo,quod moleſtum. At inſecutio,quaſi dilectionem atq; inquiſitionem pręſe fert. Fuga vero auerſionem, atque receſſum. Senſuſque cum lætitia,atque voluptate afficitur,propriam actionem,tanquam bonum quid nanciſcitur. Cum vero dolet, tanquam malum renuit. Hæcque illa indicant verba, cum philoſophus inquit. Et eſt ipſum lætari,aut dolere,agere ſentiendi vim habente medietate; erga bonum, aut malum, quatenus huiuſmodi. Vbi medietas illa vim ſentiendi habens,accepta fuit, tanquam ea,quæ vtriuſq; recipiendi vim habeat:ſuauis inquam,atq; moleſti. Aut,ut ornatius dicam,ipſius lætitia,& dolore affici. Nam ea prædita eſt vi,vt vtriuſque iudicandi facultatem obtineat. Quia enim ſenſorium corporato omnino vtitur inſtrumento: ideo illas quoque cognoſcit affectiones, quæ eius ſeruandi, aut corrumpendi vim habent. Et tanquam congruas,aut incongruas, has quidem amat: illas autem effugit. Illa autem particula,quatenus talia adiecta fuit ei, cum dixit,bona, aut mala: quoniam nunquam ſenſus,bonum tanquam bonum,aut malum, tanquam malum iudicat:aut alterum quidem inſequitur: alterũ autem effugit. Sed quod ſuaue, tanquam bonum, & quod moleſtum,tanquam malum, inſequitur,atq; fugit. Quæ itaque ſimilia ſunt bono, & malo,ſuaue,inquam, & moleſtum, illa particula talia, quæ adiecta fuit,indicat. Primo quidem igitur ſentire oportet: & actu fieri quod ſentiendi vim habeat. Secundo autem loco,lætitia, aut mœrore affectum eſſe. Iudicium nanque affectionem illam,quæ cum voluptate,aut dolore fit,antecedit. Quoniam ſentire quidem abſque voluptate,& dolore quilibet poteſt. Lætitia vero,aut dolore abſque cognitione affici non poteſt. Hancque ob cauſam prior natura harum affectionum cognitio eſt: Tertio autem loco appetere, aut effugere poſitum eſt. Id autem eſt; inſequi quod oblectabile ſit. aut omnibus viribus vitare quod moleſtia afficiat. Id quod nomen illud fugæ ſignificat, quemadmodum & appetitio inſecutionem præ ſe fert. Nam cupiditas eſt: atque ad id, quod ſuaue ſit commouetur, atque concitatur. Hæc itaque actio eſt. Quia haud ſimpliciter in ipſo pati, quemadmodum ipſum lætitia affici, collocata eſt: ſed & in ipſo inſequi. Inſecutio vero non affectio, ſed actio eſt. Fuga itaque, & appetitio tanquam actio. Nequaquam vero, quemadmodum ipſum, voluptate,& mœrore affici. Hæc quidem enim tanquam affectiones, quod quidem ſe inſequendum, aut effugiendum offert. Inſecutio vero eius,quod ſuaue habeatur, eſt. Et fuga,ab eo,quod moleſtum,ſit. Tanquam actioque,ea quidem appetitio, illa vero fuga exiſtit.

ET HAVD *diuerſum,quod appetendi, atq; effugiendi uim habet, neq; inter ſe,neq; ab eo,quod ſentire ualeat; ſed ipſum eſſe aliud.*

Quandoquidem cum eo, quod ſentiendi vim habeat,appetitionem, atque euitationem coniunxit, anteaquam traderet, qua ratione intellectum illum, qui in actione poſitus eſt,ſimilem faceret,innuit: quemadmodum ſubiecto quidem,quod appetendi,& qđ vitandi vim habet vnum,atq; idem exiſtunt. Amboq; hæc cum eo,quod ſentiendi vim obtineat,conueniunt. Vbi nanq; iudicium illud, quod ſentiẽdi facultatẽ obtineat, collocatum ſit:id autẽ in anima ea, quæ ſentire valeat, poſitũ eſt:ibi & appetitio:atq; euitatio adſunt. Neq; in alio quidem ipſum iudiciũ: in alio autem ipſum appetere,aut effugere,exiſtunt: ſed in eodẽ. Ratione vero, atq; vniuſcuiuſq; eorũ proprietate:id nanq; illud eſſe, indicat,multitudo,atq; varietas apparet. Nanq; ipſum euitare aliud pręter ipſum inſequi exiſtit:& horũ vtrũque pręter ipſum iudicare. Licet omnino ea quoq; nõ ſine iudicio fiant. Certa vero,atq; ſufficiẽs diuerſitatis nota eſt,qđ & ſenſus,abſq; appetitione, atq; euitatione interdum fit. Interdumq; cũ appetitione ſola,ſine euitatione:interdumq; econtrario. Poſt q; hæc contemplationes illas, quæ ad eum intellectum ſpectant, qui in actione collocatus eſt, Ariſtoteles tradit. Similitudoq; iam antea ab eo, accepta fuit.

30. particula. DISCVRRENDI *uim habenti animæ, uiſa, tanquam ſenſa inſunt. Quando uero bonum, aut malum, aſſeruerit, aut negauerit, fugit, aut inſequitur. Ideo namq; intelligit ſine uiſo anima.*

Expō. Diſcurrendi vim habere eam animam Ariſtoteles intelligit, quæ peragit, & circa partibilia conuoluitur: quæ non ſolum agendo, ſed contemplando quoq; id efficit. Quæq; haud amplius formarum ipſarum collectè comprehendẽdarum vim habet: ſed circa rationes eas, quæ circa ipſas diuiſę ſunt, conuoluitur, atq; percurrit: quia partibiliter propria, & iuxta vnumquodque tractat: rurſumq; in vnum aliquod commune, & ea quoq; colligit, quæ proprie cognita fuerint. Exempli gratia, ipſum animal, deinde, quod rationis compos, & poſtea ipſum mortale. Et hæc quoq; tria ſimul cognoſcit. Huiuſmodi itaq; actioni cognoſcendi vim habenti, quæ imaginatione percipi poſſunt, quę viſa a noſtro philoſopho dicuntur: hæ autem ſunt, imagines illæ, quæ in vita illa innaſcuntur, q̄ imaginatione utitur ſubijciuntur: quemadmodum ſenſibilia ſenſui: ſenſa nãq; pro ſenſilibus ab eo accepta fuere: cum tamen non ſint quæ imaginatione concipiuntur, quæ vere ea ſunt, quæ intelligentia acquiruntur. Manifeſte nanq; poſtea philoſophus demonſtrabit, quẽadmodum viſa hæc, nequaquam cogitationis ipſius intellectiones ſunt: licet non ſine viſis hæ exiſtant. ob quam autem cauſam non ſine, inueſtigandum eſt. Quandoquidem huiuſmodi animę actio, quæ partibiles rationes ambit, & circum eas cõuoluitur, haud talis erat, qualis, quę ipſarum formarum exiſtit. Sed per ipſam partitionem, iuxta extenſionem actionũ ad ea, quæ extra ſit. Cui ex neceſſitate, quæ extra reperiuntur, adſunt. Quibus perſæpe quidem cogitatio vſa eſt. Cum & ipſorum ſenſilium, & imaginum earum, quæ in ipſa imaginatione reperiuntur: aut propter ſolam cognitionem: aut & quo expleat appetitionem illarum rerum, pręterea indigeat. Interdum vero ipſa quidem non vtitur. Conſequitur autem neceſſario extenſionem illam eius, ad ea, quæ extrinſecus ſunt, vt dictum fuit, actio quoq; eius, quod extra eſt, quæ ſimul mouetur. Ideoq; illud Ariſtoteles inquit, q̄ nunquam anima ſine imaginatione intelligit: nõ autem, quod vſa non ſit, aſſerit. Patetq;, quemadmodum ea nunc intelligitur anima, quæ diſcurrendi vim habet. De qua etiam antea dictum fuit. Ac quia dixit, quod tanquam ſenſa, inſunt viſa, animæ iſti, quæ percurrendi vim habet: demõſtrauit quod poſtea dicturus eſt, quod haud ſunt intellectiones. Sed tanquam ſecundaria quædam ſubſtrata ſunt: vt & ipſa ſenſilia ſenſui. Hoc iuxta ſimilitudinẽ illam ſenſus, quæ antea ſumpta fuit, fit. Nanq; ibi præcedebat, quod iudicandi vim haberet, ante ipſum lætitia, aut mœrore affici. Hicq; cogitationis iudicium, tanquam eius, quod ſimpliciter cognoſci debet, pręcedet: anteaquam id, ut bonum, aut malum percipiatur. Quã quidem perceptionem, haud amplius, tãquam: ſed ſimpliciter affirmationem, & negationem vocat. Quoniam cogitatio coniungens ipſum bonum, aut malum, cum eo, quod cognoſci debet, affirmationem molitur. Vtrunquelibet ab eo ſeiungens, negationem facit. Eodemq; præterea modo in ſenſu, in tertio illo ordine, actio ea ſequitur, quę inſequẽdi, aut euitãdi vim habet. Inſequens, inquam, bonum: effugiens autem malum. Vitæ nanq; illi, quæ ſentiendi vim habet, ipſum ſuaue, atq; moleſtum, inſequendum, atq; euitandũ ſeſe offert. Alterum quidem tanquam bonum: alterum vero tanquam exitiale. Ei vero vitæ, quæ rationis compos, bonum præcipue, tanquam finis occurrit. Malum vero effugiendum. Tametſi ſuaue quippiam ipſum malum habeat: aut moleſtum quod bonum exiſtit. Quod autem nequaquam de ea cognitione nunc Ariſtoteles verba faciat, quæ contemplandi vim habet: quippe quæ nunquam ſine imaginatione ſit, quemadmodum peripatetici quidam interpretantur: indicant & ea quæ antea dicta fuere. In quibus ſummam, atq; ſupremam illam ex illis cognitionibus, quæ contemplandi vim haberent, ſeparari dicebat: atque id ſolum eſſe: quod vere ſit: eãdemq; cum re exiſtere: neq; cum diuerſitate quadam cum ea iungi. Suaque ex ſubſtantia actionem eſſe: & impaſſibilem, atq; immixtam permanere. Indicant præterea & ea, quæ nunc dicuntur. Nam alterum quidem ea dicta fuit anima, quæ diſcurrendi vim habeat: non autem intellectus, aut contemplatio. Alterum vero ipſa eſt eius conuerſio circa bonum, & malum: quæ oppoſita ſunt: quæq; in ortu, atq; generatione, & in extrema partitione ſubſiſtunt. Nam intellectus ille, qui contemplandi vim habet, qui haud ex habitu perfectus: aut quemadmodum ipſe ſua ex ſubſtantia eſt: vna tantum forma habet ipſum bonum, quod opponitur vitio: quemadmodum & verum illud obtinet, quod aduerſatur falſo. Non ſolum enim ex ſubſtantiali illo intellectus: ſed & ex eo, qui ſecundum habitum ſcientiam acquirẽdo, perfectus eſt, falſum ipſum eiectum fuit. Eodemq; modo & malum. In intellectu autem illo, qui in actione verſatur, ex neceſſitate vel malum aliquando reperitur: bonumq; quod huic aduerſum eſt. Quod propter conuerſionem illam circa generationem, ac circa ea, quæ partibilia ſunt, accidit. Nam actiones in his collocatæ ſunt. Licet enim appetitionem illam, quæ in nobis eſt, temperans exiſtens, aut in iuſtam actionem excitans, perficiat: attamen circa particularem rem agit. Non autem quemadmodum, qui contemplandi vim obtinet, circa id, quod ſemper eodem modo ſeſe habeat.

QVEMADMODVM *autem aer pupillam talem reddidit: ipſa uero alterum: & auditus eodem modo. Extremum autem unum, et una medietas. Ipſum uero eſſe ei plura.* 31. particula.

Meta eorum, quæ propoſita ſunt, eadem quoq; eſt. Ex ſenſu, inquam, tãquam nobis notiore, nos ad vnam quandam animæ intellectionem excitare: quę communi quadam ratione, quæ quocunq; pacto intelligibilia ſunt, dijudicet. Quemadmodum enim quilibet ex quinque ſenſibus propria ſenſilia, quę plura, & diuerſa ſunt, cognoſcit: & mutuam quoq; eorum ſimilitudinem, atque diuerſitatem, vna, atque eadem facultate, licet iuxta diuerſas rationes, dijudicat, atque determinat. Viſus quidem album, & nigrum medioſque horum colores. Guſtus autem dulce, & amarum, medioſque horum ſapores. Et vnuſquiſque eodem modo propria ſenſilia percipit. Ita, & qui communis dicitur ſenſus, omnia, quæ ſimpliciter ſenſilia, mutuamque eorum ſimilitudinem, ac diuerſitatem, in eo quod cognoſcendi vim habeat, impartibili exiſtente, atq; indiuiſibili Expō.

uiſibili

uiſibili tempore cognoſcit. Quoniam ſimile eſt, atque ſi id, ego quidem, illud autem tu ſentires, vt in tertij libri principio dictum fuit. Hincq; ſane Ariſtoteles cenſet, ad vnam quampiam animæ intellectionem nos adducendos eſſe. Quæ & ipſa eam habet vim, vt ea omnia, quæ in actione poſita ſunt, colligat, atq; cognoſcat. Neq; contraria ſolum, vt bonum, atq; malum: quod in rebus ad venerem, aut gulam pertinentibus poſitum ſit. Sed & id quoq; quod ad poſſidendum ſpectat: & id quod in rebus horrendis, atq; fidẽtiæ plenis, reperitur. Aliaq; præterea omnia eodem modo percipit. Nanq; ipſum intelligẽs dicet, atq; adeo dicit: quẽadmodũ ego tẽperãter viuo, & iuſte, & fortiter, & liberaliter. Diſcrimẽq; eorum, de quibus loquitur, nouit: mutuãq; eorũ cognationem: quippe cum impartibili, atq; indiuiſibili eorum intellectionem peragat. At erit & præterea quoddam adhuc cõmunius intelligens in anima: quod ſimul intellectiones eas, quæ actioni ſubiectæ ſunt, & eas, quę contemplationi, cõtrahit. Quod diuerſitatem, atq; affinitatem mutuam, eorum quę in actione, & quę in contemplatione poſita videbit. Quod rurſum vnũ exiſtit, atq; idem impartibile, & eã habet vim, vt multitudinem, & impartibiliter complectatur. Vnumq; quidem eſt, iuxta ipſam intelligente vitam. Ratione autem multiplex: quia iuxta diuerſas rationes, ad diuerſa, quæ cognoſci debeant, ſeſe adijcit. Ad huiuſmodi itaq; intellectiones, ad eam, inquam, quę vna eſt communis, quæ eorum omnium, quæ in actione poſita ſunt, comprehendẽdorum vim habet, & ad eam, quæ maiorem adhuc comprehendendi vim, quam hæc habet: quę ad ea omnia ſpectat, quæ a nobis ſimpliciter, intelligũtur: nos Ariſtoteles adducit. Communiq; ſenſu, tãquam ſimilitudine quadam vtitur. Hæcq; iſtorum verborum meta, atq; propoſitum exiſtit. Verum dum orditur noſter philoſophus, ita ſcribit. Quemadmodum autẽ aer pupillam talem reddidit: ipſa autem alterum. Et videri poſſet ita incepiſſe, tãquam is, qui reddere debeat illi particulę, quemadmodum, aliam particulam, ſic. Et ita exempli gratia dicat.. Et id quod in actione poſitum, aut id intelligibile intellectionem. Haud tamen reddidit. Neq; tãquam is, qui redditurus eſſe, dixit illud, quẽadmodum autem. Sed tãquam ad id, quod iam notum ſit, retulit. Quandoquidem enim iam intellectui illi, qui in actione verſatur, ſenſum ſimilem fecit. quippe qui eius, quod ſuaue, aut moleſtum ſit, habeat vim comprehendẽdi: vi illa, qua bonũ, & malũ dijudicare valet: Et modum ſubſcribens addidit nũc, qua ratione ſenſus, qđ ſuaue, atq; moleſtum mutuo cõparat. Hoc enim pacto, & cogitatio illa, quæ in actione verſatur, diuerſa, atq; oppoſita in actione poſita videbit. Particulã itaq; illam, quemadmodum, haud tanquam aliquid redditurus, Ariſtoteles protulit. Sed potius ad ea, quæ iam dicta fuerant, retulit. Habet autem ſimilitudinem ſenſus, cum cogitatione illa, quæ in actione poſita, & ex alia adiectione, quã philoſophus ipſe ſubiungit. Neq; enim abſq; vllo medio, extrema, et maxime particularia ſenſilia, aut in actione poſita, ad id, quod communiter omnium cõprehendendorum vim habet, referuntur: ſed per propria atq; proxima quibuslibet inſtrumenta, et per vires eas, quæ cognoſcendi vim habent. Ita enim aer, qui illuminatus eſt in pupillam aperte agit. Hęc autem vim eam, quæ intuendi facultatem habet, in actionem euocat. Eaq; communem ſenſum commouet. Sonuſq; in eum ſpiritum agit, qui audiendi vim habet. Spirituſq; is eam mouet vim, quæ audire valet: quæ rurſum communem ſenſum excitat. Eodemq; modo & alij quinq; ſenſus ad eum, qui omnium cõmunis eſt, referuntur: iuxta coniunctionem vnam, quæ omneis complectitur. Qui tamẽ haud ita ſeſe habet, vt ex omnibus collectus ſit: ſed & ante illam multitudinem exiſtit: & cum omnibus ſimul agit: & cum vnoquoq; ſpeciatim, atq; communiter. Eademq; ratione & quæ in actione poſita, quemadmodum ipſa intelligibilia ad intellectum illum referũtur: qui omnium communis exiſtens, eorum cognoſcendorum vim habet. Nam ipſa quidem ſenſilia, eo modo, quo in ijs, quæ de imaginatione tradita fuerunt, ab Ariſtotele dictũ fuit: imaginationẽ commouent: quæ vero imaginatione concepta ſunt, aduocãt proprium, atq; conuenientem intellectũ in actione verſantem, qui in quibuſcunq; diſpoſitus eſt, ad cogitationem, quæ de ipſis facienda eſt. Exempli gratia, viſum illud, quod ad cibaria ſpectat, rationem ad iudiciũ prouocat, ſi oportet, & quando, & quantopere, & qua ratione nutriri: eam, inquã, rationem, quæ eam habet vim: vt hæc proxime dijudicet. Quæ quidem ratio, & eum quoq; excitat intellectum, qui communiter eorum omnium, quæ in actione poſita ſunt, iudicandorum vim habet. Ad quem, quemadmodum ratio illa, quæ ad cibaria pertinet: ita, & rationes aliorum omnium appetendorum, aut effugiendorum, reducuntur. Ita, vt vnum ſit, quod horum omnium ſimilitudinem, atq; diuerſitatem dijudicet: & alia quidem prohibeat: alijs autem modum vna tãtum ratione imponat. Idq; ante multas rationes exiſtit: haud tamen ex illis collectum eſt. Verum coniunctione quadam præſtantiore impartibiliter horum multitudinem præoccupauit. In ſuis autem verbis, talem, inquit Ariſtoteles, fecit aer pupillam: quando ſcilicet dijudicabat: atq;, vt vno verbo explicem, viuacem affectionem in ea excitabat. Dictum nanq; abundantius a nobis fuit in ſermonibus illis, quod de ſenſibus habuimus: qđ haud ita ſenſorium noſtrum patitur: vt quæ ſine anima ſunt. Ita, exempli gratia, vt ab ijs, quę extrinſecus ſolum poſita ſunt, calefiat: ſed non ſine aliquo, licet tenui iudicio, & nõ ſine propria actione patitur. Ideoq; haud paſſio ſimpliciter hæc erat: ſed totum id, hoc eſt, viuax paſſio. Ipſa vero alterum. Quandoquidẽ paſſio illa: qua ſentiendi vim habet: laceſſit, vt iam diximus, vitam illam ſentiendi vim habentem, quæ illi proxime ineſt, quemadmodũ pupilla uim illam videre valentem: & auditus eam, quæ poteſt audire. Patetq; quod haud ad hæc vſque progrediendo conſiſtunt. Ita nanq; vnum eſſet extremum. Sed cum & hæ vitæ quæ ſentiẽdi vim habẽt, ad communem illum ſenſum accurrerint. Tunc enim vnum extremum ipſum exiſtit. Vnum quidem, quia & communis ſenſus vnus eſt: qui & omnium quoque propria iudicat. De omnibuq; ijs enunciat, tanquam ea omnia cognoſcens. Extremum autem dicitur, haud tanquam remiſſum: ſed tanquam præſtantius quidẽ: ſed quid ijs, quæ deorſum aſcendunt, extremum adeſt. Id autem quod vere vnum extremum, Ariſtoteles dixit: & vna quoq; medietas dicitur. Vna quidem, quia & illud quoque vnum eſt. Medietas autem quia tanquam centrum multorum ab eo progredientium: & quia eã habet uim, ut complectatur, quæ ad ipſum uergunt. Simulq; illã poſſidet facultatem, vt recipere, atq; diju-

terea fuit: quo non ſolum in contrarijs, ſed & in ijs, quæ eiuſdem generis ſunt: quod vnum ſit, intelligamus. Cũ, vt dictum fuit, vnum illud ſit, quod ſimul contraria cognoſcit. Tunc enim & ipſum albũ, & ipſum dulce vnũ ſit: & nigrum, atq; amarum. Quæ quidem haud contraria ſunt, ſed tamẽ & ipſa eiuſdẽ generis, iuxta quoddam genus, quod lõgius abeſt, quam color. Qui ergo id conceſſerit, vt quacunq; ratione inter ſe vnum fiant, ipſa a.b. aut g.d. & alterum dabit: prętereaq;, quod cõuerſim, atq; ordinem uariando fit. Omninoq; multitudinem cum aliqua coniunctione videbit. Nam eorum quæ in vnum rediguntur rationes diuerſæ ſunt: in quibus ipſis rationibus eorum eſſe poſitum eſt. Eademq; ratio, ſi ipſum a. dulce ſit: ipſum vero b. album. Quod ordinem commutando demonſtrauit: quippe cũ haud adhuc contraria, ſed quæ eiuſdem generis longius exiſtentia, aſſumpta fuerint. Id autem, quod per elementa expoſitum fuit, & exemplis manifeſtius adhuc Ariſtoteles facit. Ipſum nanq; dulce, atq; album inter ſe comparat. Non autem amplius ipſa a.b. tanquam cum contrarijs. Sed albo, atq; dulci hæc adiungit.

IPSAS QVIDEM *igitur formas, quod intelligendi uim habet, in ſpectris intelligit.*

33. particula. ET QVEMADMODVM *in illis determinatũ eſt ei, quod inſequendum, & uitandum, & extra ſenſum, cum in uiſis ſit, mouetur.*

Expõ. Perſpicue poſt ſermonem de ſenſu, ad intellectum illud philoſophus tranſit, qui in actione uerſatur, tanquam ab imagine ad exẽplum. Cenſetq; ipſum, quod inſequendum, atq; euitandum eſt, aliquando & in ipſis ſenſilibus præſentibus determinare. Vt videns faces, quæ mouentur, & quod hoſtes tumultuẽtur perſpiciẽs: quod per ipſum ſenſile cognoſcit, deliberet, vt ipſe dixit, quid agere opus ſit. Vt plurimum autem cõtingit, quod cum in uiſis, atq; ſpectris ſenſilium ſimulacra, intellectus ille, qui in actione verſatur, videat: ratiocinetur atq; deliberet. Nam tametſi interdũ ſenſilia adſint; anima illa, quę diſcurrẽdi vim habet, dum in ſeipſam cõuertitur, ratiocinationes illas, circa ea, quę agenda ſunt, excitat. Atq; in conuerſione illa in ſeipſam, ex neceſſitate non in ipſa ſenſilia: ſed in imagines illas, quæ ex illis prodeunt, inſpicit. Hiſq; vtitur ita vt ſyllogiſmi partes in minori ex propoſitionibus fiant. Ideoq; ex neceſſitate, imaginatione vtitur. Vel hinc itaq; perſpicuum eſſe poteſt, quod haud de intellectu illo; qui contemplandi vim habeat, Ariſtoteles locutus eſt, cum dixit: nunquã ſine imaginatione ipſum intelligere: ſed de eo, qui in actione uerſatur. Quemadmodum & ex alijs, quæ antehac dicta fuerunt, nouimus: & ex his quæ nunc dicta ſunt, manifeſtum eſt. Pręterea vero magis cum ſenſibilia ipſa procul abfuerint, in ipſis viſis, ea perſpicientur de quibus actiones fiũt. Nam particularia ſunt, atq; indiuidua, & ſenſilia quodam pacto. Hancq; ob cauſam, aut ſenſu, aut imaginatione ordine ſeruato, cognoſcũtur. At cũ vel hęc ſane philoſophus tradiderit: formas, inquit, qđ intelligẽdi vim habet in ipſis viſis ĩtelligere. Formaſq; vocat, ſenſilium figuras. Iam enim perſæpe dixit, & rurſum dicturus eſt, quod haud ipſa ſenſilia, ſed eorum formæ in ſenſu, atq; imaginatione naſcuntur. In eo quidem, tãquam ſenſilia. In hoc autem, tanq̃ viſa. Recte itaq;, & nunc formas dixit: ſiue ſenſilium interprete ris, ſiue eorum, quæ actione tractantur. Nanq; & ea, quæ in actione poſita ſen, ſilia quodam modo ſunt. Nã cum menpſius, aut alicuius alterius morem ornare volo: & ipſe mos, quia in particulari homine exiſtit, ſenſilis ſit. Atq; adeo magis, quia inde ſenſu cognoſcitur, cuiuſmodi ſit, ex motu, atq; actiõe illa, aut recte, aut nõ recte cõſtituta. Ipſum autẽ intelligendi vim habens, id autem eſt, in actione poſitum. Id nanq; illud eſt, quod inſequitur, aut effugit. Dictum autẽ fuit, qua ratione in viſis formas eorum, quæ actione tractanda excipiens, intelligit in ipſas ſpectans. Haud quia imaginatione concipiantur, ipſæ intellectiones: ſed quia alię & in ipſo intelligẽte, tractẽtur: quæ ex inſpectione in ipſa viſa excitantur. Manifeſte enim & ipſe dicturus eſt, quod neq; hæ intellectiones viſa ſunt: ſed non ſine viſis. Intuentur autem in ipſa viſa, cum a ſenſilibus receſſerint: quæ aut adhuc præſentia nõ ſint: aut & præſentia ſint, ꝓpter inclinationem illam in ſeipſam. Quod enim et in ipſa ſenſilia aliquando intuentur, indicat philoſophus ſcribẽs. Et quemadmodum in illis determinatum eſt ei, quod inſequendum, & quod effugiendum. In illis, intelligẽs; ſenſibilibus. Quemadmodum ipſe manifeſte interpretatur: cũ diſtinguat, atq; ſeiungat ab his, quæ extra ſenſum. Quę ea ſunt, quę imaginatione cõcipiuntur. Quãdo enim in viſis, inquit, ſit, mouetur. Id autem eſt, excitatur ad ratiocinationem, atq; deliberationem circa ea. Manifeſtius autem explicat illud, aliquando quidem ipſum in ſenſilia intueri, aliquando autem in ea, quæ imaginatione concipiantur, ex his, quæ ſequuntur.

VT SENTIENS *faces, quod ignis communi cognoſcit, cernens quod mouetur: quoniam hoſtis. Aliquando autem in ijs uiſis, quæ in anima, aut intellectionibus. Quẽadmodum cernens, ratiocinatur, & deliberat futura reſpectu præſentium.*

Quando enim confeſtim cernit faces, & communi vtitur ſenſu: patet, quod in ipſum ſenſile intuetur. Opinor autem eum nunc communem accepiſſe ſenſum, loço eius, qui communium ſenſilium exiſtit. Quorũ quidem & viſus ex ſeipſo eſt. In primis autem communis ſile videtur, tãquam is, qui communium percipiendorum vim habeat: cum & ſingillatim cum vnoquoq; ſimul agat. Commune autem ſenſile motus eſt: quemadmodum & color ignis, atq; lumẽ, proprium viſus ſenſile exiſtit. Et cognoſcit, qui intelligit, componens, alterum quidẽ ab ipſo ſenſibili, alterũ vero a ratione, quæ circa hæc verſatur, referens ad illud: faces præſentię hoſtium, indiciũ eſſe. Faces nanq; quæ mouentur, ſenſiles ſunt. Illud vero, cuius hoc indicium, ex ratione ſumptũ fuit: quę ſolitum eius vſum ſpectat. Hacq; ratione legẽdum eſt, ita vt mutemus parumper dictionem. Vt ſentiens faces, quod ignis, communi cernens, quod mouetur. Hocq; in loco punctum facientes, illud inferre debemus: cognoſcit quod hoſtis. Cognoſcitq; nõ ſolum ex ipſo ſentire, ſed & ex ratione. Interdũ qdẽ igitur in ipſum ſenſile incipit: interdũ autẽ in viſa, aut in intellectiones, quæ in anima ſunt, inquit. Et aut ipſa viſa, intellectiones vocat: quia & imaginationem intellectionẽ dixit: vt ſuperius demonſtrauimus. Aut diuidendum eſt: & ipſa quidem viſa in imaginatione ſtatuenda. Intellectiones autem eas actiones putare debemus, quę in ipſo intelligente ſunt. Quæ etiam determinantur ſon

mis intelligibilibus eorũ, quæ actione tractantur. Omnis nanq; cognitio rationis particeps, licet eius, quod extrinſecus exiſtat, fit: attamen dum in ſeipſam cõuertitur: & ſupplius intelligentiam iudicat, fit. Ideoq; fidem opinioni omni conſequentem eſſe, dictum fuit. Recte itaq; in ipſa viſa, aut in intellectiones dictum fuit eum intueri, qui ratiocinetur, aut deliberet de ijs, quæ actione tractãtur. Qui haud diuiſus eſt, aliquãdo erga has, aliquãdo erga illa: ſed ſimul ad vtraq; aciem dirigit: licet magis his, quam illis animam aduertat. Ratiocinatione autem, & conſilio colligit futura, reſpectu eorum, quæ præſentia ſunt. Nam præſentia ex ſenſu accipit: futura vero ex cognitione illa, quam de præſentibus aſſequutus eſt. Quę quidem cognitio rationis compos exiſtit. Ob idq; particulas illas, viſa, atq; intellectiones, nequaquam ita interpretari conuenit: vt tanquam idem ſignificantes, ibi ponantur: ſed illa quidem imaginibus: has aũt huius intellectus actionibus aſcribere oportet.

34. particula. E T C V M *dicat, quẽadmodum ibi, quod ſuaue, aut moleſtum, tunc fugit, aut proſequitur: & omnino in actione.*

Expō. Ne q; enim intellectus is, qui in actione verſatur, pręcipue quod ſuaue, aut moleſtum, ſibi finem ſtatuit: quẽadmodum ſenſus, & vita illa, quæ ſine ratione eſt. Sed ipſum bonum, tanquam inſequendum: malumque tanquam euitandum. Ideo cum voluerit philoſophus ex ijs, quæ vel ſenſui notiſſima ſunt, determinare, quæ intellectui illi, qui in actione verſatur expetenda, aut euitanda ſint, ab ipſo ſuaui, atque moleſto orditur: vt ibique dixit, in ſenſuque intellexit. Quando itaque ita iudicat rem, non ſolum tanquam eam, quæ cognoſci debeat: ſed quatenus huiuſmodi: cuiuſmodi erat, q̃d in ipſis ſenſilibus ſuaue, aut moleſtum: huiuſmodiq; q̃d in ipſo bonum, aut malum. Tunc, hoc eſt, in tali iudicio aut fugit malum, aut inſequitur bonũ: & vniuerſaliter aliquid agit. Id nanq; indicat illud, omnino in actione. Agit autem, aut boni adeptionem inſequens, aut malum eiciens.

E T Q V O D *ſine actione, et uerũ, & falſum: in eodẽ genere eſt cum bono & malo. Sed ipſo ſimpliciter differt, & quopiam.*

Quod quidem, tanq; inſequẽdum, atq; effugiẽdum, quod in actione poſitũ, non ſolũ in intellectione, ſed et in viſo, aut & in ſenſili cõſideratur: quia in ratiocinationibus illis, quæ in actione verſantur: quæq; de bono, atque malo agũt: illa quę minor dicitur propoſitio, particularis omnino eſt: demõſtratum fuit. Statuit autẽ nũc Ariſtoteles, quod et quãdo intellectus ille, qui in actione verſatur, in ſeipſo contemplationem illam commouet, quæ de ijs, quæ actione tractantur, fit: licet haud tãquam inſequendum, aut effugiendum, at tanquam id quod cognoſci debeat: & vniuerſaliter contempletur: qualem, exempli gratia, eam ciuitatem eſſe oporteat, quę pręclare inſtituta ſit: & cuiuſmodi legibus vti debeat: aut omnino in quibus actiones collocatæ ſint, ac circa quæ ex ijs, quæ ſunt: attamen haud in ijs verſatur quæ ſemper eodem modo ſeſe habeant: ſed in ijs, quæ mutantur, atq; contingunt. Tuncq; ſine actione exiſtit: hoc eſt, abſq; eo, quod aliquid agat. Nam cum conſideret, atq; inueſtiget, quę actione tractãtur: & cuiuſmodi quæ in ijs veritas, ac falſitas; tanquam is qui agẽdi vim habeat, & tunc agit: haud tamen tanquam tunc aliquid agens. Sed ita, vt ſi agere oporteat: ea tũc vſurus ſit veritate, quæ ei uniuerſaliter apparuerit. In eodem itaq; genere, inquit, eſt, cum bono, & malo. Hęc autem in eo reperiuntur intellectu, qui in actione verſatur. Quare & verum id, atq; falſum in illo eodẽ intellectu exiſtũt. Qui neq; tunc abſq; imaginatione agit. Quandoquidẽ & vniuerſales cõtemplationes ei, huiuſmodi ſunt: cuiuſmodi communes illæ, quæ in particularibus reperiuntur. Cum, exempli gratia, q̃ omnis ciuitas præclaris legibus ſit inſtituta, dicat: aut q̃, omnis vir ornatus, aut aliquid huiuſmodi. Neq; enim intelligibilia tanquam intelligibilia aliquis contemplans, quæ in ſenſibilibus vniuerſaliter inueniuntur, ſumet: neq; vero, atq; falſo, quæ ex proportione bono, atq; malo reſpondeant, vſurus eſt: ſed verum ita dicit, vt falſo ſeſe opponat: & bonum illud videbit, quod aduerſus malum ſtat. Intellectus nanq; ille, qui in actione verſatur, circa ea quæ oppoſita ſunt, vertitur: quia & circa ea, quæ contingunt, atq; mutantur, exiſtit. Quoniam itaq; quamuis vniuerſaliter de ijs, quę actione tractantur, ſermonem habeat: haud tamen omnino a particularibus recedit: quia in his vniuerſalia collocata ſunt: ideo neq; ab imaginatione oĩno diſcedet. Ea nanq; eã habet vim, vt particularibus inhęreat: cũ q̃bus & ipſa quoq; vniuerſalia exiſtũt. Sine actione autẽ, verũ, atq; falſum exiſtere, dictũ fuit: q̃m qui nõ agit vniuerſalius, vt dixi, de ijs, quæ actionẽ tractantur, ratiocinatur, iuxta ſcientiam illam, quæ agẽdi vim habet. Differt autem ſolum intellectio illa vniuerſalis de ijs, quæ in actione poſita, ab ea, quę in agẽdo poſita eſt: quoniam & particularia comprehendere neceſſe eſt, eo q̃ ſimpliciter & quopiam. Altera quidem enim ſimpliciter exiſtit: quippe cũ ex duobus vniuerſalibus exiſtat: Altera vero quædam, quippe cum ex particulari, atque vniuerſali particularem concluſionem concludat. At cum hactenus ſermonem illũ Ariſtoteles confecerit, qui de illo habetur intellectu, qui in actione verſatur: rurſumq; ad ſupremum illum contẽplandi vim habentem accedere uolens, per eos, qui medij exiſtũt, ſibi aſcenſum parat. Proxime autem ab iſto, qui in actione verſatur progreſſus eſt: qui mathematicarum rerum contemplandarum negocium ſumpſit. Quæ etiã cum materia ſunt. Tametſi eſt haud in ea materia, quæ ortui ſubiecta ſit: quæq; alias alia ratione ſe habeat: attamen in materia ſunt. Nam in dimenſione, atq; partitione quadam ſubſiſtũt. Hãcq; ob cauſam, et ipſæ huiuſmodi ſunt: vt imagine concipiantur: intellectuſq;, qui ipſas cõtemplatur, terminum, atq; ordinem ipſis impoſuit: & quod opportunum eſſet admouit: & quod ſuperuacaneum eſt admouit: et ipſas tãquam eas, quę imaginatione concipiantur, conſiderauit. Nam intellectus ille, qui in actione verſatur; & quæ imaginatione concipiuntur, ex relatione ad ea, quę ſenſilia ſunt, mouit. Hacq; ratione mathematicus ille intellectus eũ, qui in actione verſatur, ſuperat.

Q V A E V E R O *in abſtractione dicuntur, intelligit, quemadmodum ſi ſimum, quatenus quidem ſimũ, non ſeparate. Quatenus autem cauum, ſiquid intelligeret actu, ſine carne intelligeret, in qua ipſum cauum: ſic mathematica.* 35. particula.

N O N S E P A R A T A, *tanquã ſeparata intelligit, cum intelligat illa.* 36. particula.

Parumper

Exp3. Parumper, ſi ita videtur, gradum ſiſtentes, quænã ea ſint, quæ in abſtractione poſita: & propter quã cauſam ita vocentur: & quænam ea cognoſcendi vis ſit, quæ cum ipſis in eodem ordine permaneat, conſideremus. Verum illud antea nobis ſumere debemus: quod ea quidem quæ cognoſci queunt percipit, & vis illa, quæ eundem cum ipſis ſeruat ordinem: at multo magis, atq; præſtantiori quadam ratione, quę haud in eodem permanet ordine: ſed prope id, quod ſuperat, proficiſcitur. Quæ tamen poteſt, & vna cum ea, quæ eiuſdem ordinis eſt, interdum agere: & ex ſeipſa etiam ſola. Ita, vt ſecunda iſta, vel cum cauſa tollat. Hoc eadem itaq; pacto, & ratio illa noſtra, quæ naturalium cognoſcendorum vim obtinet, ſenſibiles affectiones cognoſcit. Aliquando quidem vna cum ſenſu agens, atq; cũ eo cõiũcta: hocq; modo ſeſe ipſis ſenſibus adiungens. Aliquando autem ſine ſenſu, naturalium formarum ſubſtantias: atq; ſubſtantias eorum compoſitorum, quæ ſecundũ ipſas determinata ſunt, cognoſcẽs. Vbi ex ſubſtantijs, tanquam ex cauſis, & affectiones, atq; accidentia, quę circa eas verſantur, cuiuſmodi quędam ſint, diiudicat. Qua etiam ratione differre naturalem a mathematico in ſecundo naturalis auditionis libro dicebatur. Mathematicus enim prope qui iuxta ipſa accidentia, vt figuras, & magnitudines, & motus, & numeros, & eas rationes, quæ non ſine concentu, atque harmonia exiſtunt, inueſtigando verſatur: quo cognoſcat, vel ſenſu ipſo indiget. Naturalis autem ex formis, tanquam ex cauſis, atq; ex ipſis compoſitis ſubſtãtijs, tanquam ex ſubſtantijs, tum figuras, tum reliqua, quæ proprie, atq; conuenienter ſubſtantijs euenere, cõtemplatur. Ideoq; philoſophia quædam & naturalis quoq; tractatio eſt: tanquam ea, quæ circa ſubſtantiam conuertitur: & tanquam ea, quæ ex cauſis, quæ inde effecta ſint, cognoſcat. Mathematica autẽ peritia nequaquam philoſophia dicenda. Atq; adeo, vt Plato inquit, ponti ſimilis eſt. principium nanq; ei præbent, vt ipſe philoſophus aſſerit, quæ non nouit. Media autem, extrema, ex eis conficiuntur, quę etiam non nouit. Ideoq; a cauſis deſeritur: qui ſubſtantias non inueſtigat. Quæ nanq; proprie cauſa eſt, omnino ſubſtantia eſt, aut et ea præſtantior. Vbi illud non ignorandum, quod nunc mathematicam peritiam appello, non eam, quam Pythagorei olim conſtituerunt: eam inquam, quæ iuxta viuaces rationes, quę dimenſiones, atq; figuras promere valent, ſiue in naturalibus corporibus, ſiue in imaginationibus innaſcantur, ſuam conſiderationem facit. Ea nanq; philoſophia exiſtit. Sed eam dico, quæ tota, circa ea, quæ promuntur, vt circa figuras, & magnitudines, & motus, cõuoluitur. Quæ ex abſtractione vocare Ariſtoteles conſueuit. Nam conſiderantur quidẽ in corporibus illis, quæ & in natura ſubſiſtunt. Protenduntur autem & ad ipſam imaginationem vſq; Ex abſtractione autem dicuntur, quippe quæ abſque ſubſtãtijs ipſa ex ſe cõſiderentur. tametſi haud ita omnino ſubſiſtant: nam accidentia ſine ſubſtantijs ex ſe ſubſiſtere non valent. Accidentia autẽ huiuſmodi ea omnia ſunt, in quibus mathematicorum tractatio verſatur. omnis nanque circulus, inquiunt, æquales eas omneis habet, quæ a cẽtro prodeunt. Et omnes motus, qui circa centrũ reperiuntur, iuxta vnum, atque eundem exiſtẽtem polum ſimul deducantur, ſiue maiores, ſiue minores ſint. Et omnis pariter par numerus ad vnitatẽ vſq; in duas diuiditur parteis; & omnis duplex proportio ex ſeſqui, & epitrito componitur. Accidentia vero omnes ſunt figuræ, & motus, & ſingulares numeri, et rationes illæ cum reſpectu, quæ ex abſtractione dicuntur. Quoniam non quatenus cum ſubſtantijs ſunt: ſed tanquam a ſubſtantijs ſeparata per ſeipſa cognoſcuntur. Nam & cum in imaginatione offeruntur, ſimul cum uiuacibus illis rationibus a quibus producũtur, exiſtunt. Ita, vt ab eis ſeiuncta videantur: atque in eis, tanquam finibus ſuum eſſe ſtatuerint. Quemadmodum & accidentia illa, quæ in ijs reperiuntur, quæ natura ſubſiſtũt, ſubſtantiarum ſunt extremitates. Nequaquam, vt nonnulli ex peripateticis ſentire videntur, dicendum eſt a qui quæ imaginatione concipiuntur, tanquam ea, quæ ſine ſubſtantia omnino exiſtant, ex abſtractione vocarunt: quia ſeiuncta ab illis ſint ſubſtantijs, quæ in ſenſibilibus apparent. Quod enim & quæ imaginatione cõcipiuntur, circa viuaceis rationes, quæ ſubſtantiæ ſint, verſentur: quod exactum in eis apparet, indicat. quod ſupra ſenſilia exiſtit: & additio eius quod deſit, quæ ipſis ſit: & ablatio eius quod ſuperuacaneum in ipſis reperiatur. Quæ haud extrinſecus innaſcuntur, & ab eis quæ deteriora ſint, quod præſtantius eſt, aſſequuntur. Sed perſpicuum eſt quemadmodum proxime a ſeipſis viuaceis rationes promunt. Quemadmodum & ea eorum indicat actio, quæ iudicandi vim habet: cum iudicium illud nunquam affectio ſit: ſed actio pura, et quę intus, non autem extra commouetur. Dictum itaque a nobis, atque declaratum eſt, quæ ea ſint, quæ ex abſtractione dicuntur. Quod inquã mathematica ipſa ſunt. Haud tamen, quæ cauſæ, neque quæ tanquam ſubſtantiæ: ſed accidentia, quæ porriguntur, atque extenduntur. Huiusq; vocabulis cauſa eſt, quoniam haud tanquam cum ſubſtantia, ſed ſine ea conſiderantur, ab ijs, qui ex vulgi conſuetudine mathematici vocari conſueuere. Hic autem ſenſilibus, atque his, quæ cogitatione concipiuntur, quæ accidentia ſunt, ſenſus, atq; imaginatio illę cognitiones exiſtunt, quę ordine iunctę ſunt. Hæ nanq; ex illis ſunt, quę accidentium, non autem ſubſtantiarum iudicandarum poteſtatem habent. Ratio etenim & intellectus ea ſunt, quæ ſubſtantiam comprehendere valeant. Haud enim compos ſubſtantiæ percipiendæ, inquit Plato, ſenſus eſt. Prætereaq; perſpicuum eſt, quod circa qualitates, & quantitates & paſſiones, ſenſus omnes verſantur. Quare & imagines illę, quæ a ſenſilibus in imaginatione innaſcuntur, ſubſtantiæ non ſunt. Quæ autem huiuſmodi, non ſolum, vt dictum fuit, ijs cognitionibus perſpiciuntur, quæ eundẽ cum ijs ordinem ſeruant: ſed & a noſtro quoque intellectu. Qui aliquando quidem cum ſenſu, atque imaginatione connexus eſt: & circa hæc tantum agit, abſque vlla tunc ſubſtantiarum ipſarum cognitione. Quem ſane mathematicum intellectum aliquis dicere poſſet: ea nempe ratione, qua a vulgo illi mathematici dicuntur. Aliquando autem haud in ipſa intuetur: ſed in ipſorum cauſas, quæ ſubſtantiæ ſunt, cum formales, tum compoſitæ: & ex his tanquam ex cauſis accidentia excipit: quæ de cauſis effecta ſunt. Præſtantiorq; in intellectus eſt, cum ſubſtantiarum cõprehendendarum vim habeat. De quo etiam iamdudum Ariſtoteles locutus eſt: cum intellectiones nobis tradiderit: intellectus illius, qui progreſſus quidem eſt: uerum perfectionẽ adeptus fuit. Quas quidẽ intellectiões duplices fecit. Nam

alias iuxta infractam quandam rectam poſuit: quas etiã formarum cognoſcendarum vim habere voluit. Alias autem iuxta inciſam lineam, quas compoſita percipere credidit. Verum haud de hoc intellectu nunc ſermonem habet. Nam de eo loquitur qui vna cum ſenſu, atque imaginatione connexus eſt. Ideoq; haud ſine imaginatione vel is intelligit, cum ita intelligat, quemadmodum & ille, qui in actione verſatur. Quando enim ex ſubſtantijs, & accidentia, tanquam ex cauſis excipit: tunc iuxta perfectiorem intellectionem profecto contemplatur. Neq; amplius, quæ in abſtractione collocata ſunt. Quoniam cum, quæ in abſtractione ſunt collocata intelligat, non quatenus ea ſunt: ſed a ſubſtantia ſeiungens intelligit. Quemadmodum cum ſimum cernens, haud iuxta vtrunq; percipit: iuxta cauitatem inquam, & carnem eam, quæ ſubiecta eſt: ſed ex cauitate ſola perſpexit. Qui itaq; ſimum, quatenus ſimum intelligit: non ſeparatam intelligit cauitatem. Qui vero ſecundum ipſam cauitatem id agit: tanquam ſeparatam eam, quę ſeparata non ſit, intelligit. At cum dixerit Ariſtoteles ſimum, quatenus ſimum, non ſeparate: cum inferre debuerit, ac quatenus cauum: quoniam ſimitas cauitas in naſo eſt: loco caui deflexum, curuumue quod huic contrarium eſt, attulit. Quoniam qui curuum perſpicit, in ipſa ſimi inſpectione, patet, quod haud per ſe intelligit. Neq; enim pote eſt, in eodem, & cauum ipſum, & deflexum, ſeu curuum exiſtere. Expoſitione autem pronunciauit illud, ſiquid intelligit actu. Quoniam poteſt quiſpiam &, quod curuum ſit, cum alia carne nouiſſe. vt in ijs, quæ naſum habent aduncum. & ipſum quoq; per ſe. ſi quis igitur intelligit, quod curuum ſit, per ſeipſum: neq; poteſtate, ſed actu: quod ſeparatum non eſt neq; aptum eſt, vt ſeparate ſubſiſtat: tanquam ſeparatum cognoſceret. Illud autem in qua ipſum cauum: ad id, quod ſimum ſit, reuertẽs philoſophus, dixit: neq; in eo tranſitu permanet, qui ad id, quod curuum eſſet, factus eſt. Eodem itaq; modo & ipſa mathematica. Dictum autem fuit cuiuſmodi vocet mathematica. Nam quæ nequaquam poſſunt abſq; ipſis ſubſtantijs ſubſiſtere: quę quidem ſubſtantiæ præbent ſedem, atque retinent, & excipiunt ipſa: tanquam ſeparata mathematicus cõſiderat. Duplex autem hoc in loco reperitur ſcriptio. tum ita, non ſeparata, tanquam ſeparata: tum non ſeparate, tanquam ſeparate. Indicat autem ex hac ſcriptione, ipſum intelligens, quod ſecundum naturam ſeſe habeat, ſubſtantias præcipue aſſequi: neq; ſeparate ſola accidentia in huiuſmodi contemplatione ſeparate tractare. Ita, vt intelligens ipſum in ſecunda hac contemplatione a ſeipſo recedat: ab actionibusq; illis, quæ ei ſecundum naturam in primis conueniant. Vel antea vero iam ab ipſo Ariſtotele dictum fuit. quod ut res a materia ſeparabiles ſunt: ita & ea quæ ad ipſum intelligens attinent. Quãdo ergo, quæ ſeparabilia ſunt a ſubſtantijs, hoc eſt, ipſa accidentia. tanquam ſeparabilia intellectus itelligat: iuxta iſeparabiles ſuiipſius actiones, atq; cum extremis cõnexas, agit: quæ quidem procul abſunt ab ijs, quæ ſubſtantiæ cognoſcendæ vim habent.

OMNINO *autem intellectus eſt, qui ſecũdum actum res intelligit.*

Vult & nunc, quod perſæpe antea dixit, & rurſum dicturus eſt, in memoriam nobis reuocare. Quod omnis inquam intellectus cum agat, idem cum ijs, quę intelliguntur eſt: & id eſt, quod vere quæ intelliguntur, exiſtunt. Opus autem eſt, quo manifeſtam dictionẽ hanc reddamus, ordinem parumper tranſponendo mutare atq; ita legere. Omnino autem intellectus eſt res, qui ſecundum actum intelligit.

NVNQVID *autem contingit ſeparatorum aliquid intelligere: cum ſit ipſe non ſeparatus a magnitudine, an nõ, inueſtigandum poſtea.*

Cum extremas ipſius intellectus noſter philoſophus actiones, ex complexu illo cum ſenſu, atq; imaginatione inſpexerit: quæ accidentium ſolum, atq; eorum per ſe exiſtentium comprehendendorum uim habent: quaſi cauens, ac ſuſpicans, ne a corporibus inſeparabilem & ipſam intelligentis ſubſtantiam, ex huiuſmodi actionibus arbitremur, nos gradum ſiſtere cogit atq; hortatur ad conſiderandum, nunquid impoſſibile ſit, cum intellectus ipſe inſeparabilis exiſtat, eam vim obtinere, vt ſeparabiles formas percipiat. Antea nanq; dictum fuit, quemadmodum & is, qui extra progreditur: & ex habitu illo emiſſo perfectionem a ſubſtantiali intellectu adeptus eſt: tum ſeipſum, tum ſeparabiles formas cognoſcere valet. Neq; enim niſi ſeparabilis eſſet cum ijs, quæ ſeparabilia ſunt, quadraret: neq; in ipſa ſeparabilia agẽdo cõuerteretur. Vt.n. qui valetudinẽ intelligit: prope valetudinis formã pmanet: ita & qui qđ ſeparabile pcipiet, ppe id, quod ſeparabile fulcietur. Nequaq̃ etenim pote eſt, vt quod inſeparabile, id ſeparabile fiat. philoſophus autem noſter inueſtigationem hanc diſtulit, vel eam forſan ob cauſam, quia vel poſtea id demonſtraturus eſt. Tametſi haud pſpicue, atq; aperte id cõſtet. Forſan autem ita inquiſitionem iſtam ijs qui legunt, proponit: vt ipſi debeant ex eis, quo ab ipſo perſæpe dicta ſunt, explanare, quod propoſitum eſt. Nanque illud iam dictum fuit: quod verum intellectus aliquod corpus contineat, atque coagmentet, vel fingere difficile eſt. Et quod ſenſus inſtrumento vtitur corpore ſemper: intellectus autem nequaquam. Et quod ſeipſum intelligere poteſt. Conuerſio vero illa in ſeipſum corpori omni toti, per ſeipſum totum impoſſibilis exiſtit. Cęterum Alexander vel eum intellectum, qui inſeparabilis ſit: eam habere vim, inquit, vt quæ ſeparabilia exiſtunt, cognoſcere valeat. Nam ab ijs, quæ inſeparabilia ſunt, ad ſeparabilia ab eo relatio fit. At relatio iſta, nequaquam eadem cum intellectione eſt. Relatio enim tanquam percuſſio, atq; excitatio quædam eſt. Intellectio vero finis exiſtit. Exordium quidem igitur huic, atq; ex ijs, quæ inſeparabilia ſunt, anima capit: propter impetum illum, qui omnino ad ea, quæ extra ſunt, tendit. Nam haud amplius poteſt erga ſeipſam, aut erga ea, quæ præſtantiora ſunt, agere, propter multum impetum, ad ea quæ extra. At vbi ad ea, tanquam ad imagines ſeſe adiecerit, in prima illa, quę quaſi exẽplaria ſunt, ſeipſam reuocat. Neq; enim, quemadmodum quod inſeparabile eſt, ſeparabiles actiones habere non poteſt: ita & quod ſeparabile, nihil inſeparabiliter promit. Nam quando cum ſecundis, atq; inſeparabilibus iſtis uitis implicitum eſt: tũc inſeparabiles actiones educit. Quemadmodum vniuerſalis propoſitio, quæ vna cum particulari colligatur: particularẽ propoſitionem perfici. Particulari vero neque vnquam ſecundum ſeipſum, neque vna cum uniuerſali, vniuer-

ſale quidpiam concluderetur.

37. particula. NVNC *autem, quæ de anima dicta ſunt, ſummatim colligentes, dicamus rurſum.*

Expō. Illud ſummatim colligentes, haud ad illud dicamus, adiungendum eſt: Ita, vt dicat, quod ſummatim, atq; breuiter dicendum ſit. Neq; enim infert, quæ de anima dicta ſunt, neque ſummatim colligit. Exempli gratia; quæ de naturali vita dicta ſunt: aut de ſenſu, aut de imaginatione. Neq; de intellectu illo, qui in actione verſatur. Sed quæ dicta fuerunt, omnia, inquit, ſummatim colligentes: hoc eſt, abſoluentes, atq; perficientes. Atq; hic interpungentes illud inferre debemus. Dicamus rurſum, quæ etiam dicit.

QVOD ANIMA, *ea quæ ſunt, quodã pacto eſt omnia. Aut enim ſenſibilia ſunt, quæ ſunt, aut intelligibilia. Eſt autem ſcientia quidem, quæ ſciri poſſunt quodam pacto. Senſus autem ipſa ſenſilia.*

38. particula. QVO AVTEM PACTO *hoc, oportet inueſtigare. Sectatur igitur ſcientia, & ſenſus in ipſas res. Qui quidem poteſtate in ea, quæ poteſtate. Qui uero actu, in ea, quæ actu. Ipſius autem animæ, quod ſentiendi, quodq; ſciendi uim habet, poteſtate hæc eſt. Alterum quidem quod ſciri ualet. Alterum uero quod ſenſile.*

Expō. Illa nobis, ex his in memoriam Ariſtoteles reuocat, quæ iam dicta fuere: propter quod et dicamus rurſum, dixit, Quoniam cognitio ſecundum poteſtatem, ea, quæ cognoſci debent, quodam modo exiſtit. Id nanque indicat apud hunc, illud, quodam pacto. Quandoquidem, vt dicturus eſt, non ſenſilia ipſa ſenſus eſt: ſed ipſæ ſenſilium formæ. In ſenſu quidem igitur, qui ſenſilium formas agit, inhærent: non autem extra poſitæ ſunt. Nam intus ex ſubſtantia educuntur, in actione ipſa, quando iam agit. Ipſa nanque actio, quæ cognoſcẽdi vim habet, intus tota excitatur. Quare & formæ illę, ex quibus determinatur, inde veniunt. Verum deceptione quampiam illud inducere poteſt: quia cum reſpectu erga ea, quæ extrinſecus collocata, tum actio ipſa, tum ea quæ cognoſcuntur, ſeſe adijciũtur. At quẽadmodum actio haud extrinſecus exiſtit: ita neq; formæ illæ, iuxta quas cognoſcit. In ipſa uero ſcientia, eá quæ ſciri poſſunt, reperiuntur. Quæ intelligibilia etiã appellat. Quoniam cognitionem eã, quæ ſcientiam pariat: quemadmodum & actionẽ omnem, quæ rationis particeps, exiſtat, intellectionem Ariſtoteles uocat. Et quoniam ſupremus ille animæ ſubſtantialis intellectus, quodam pacto, ſcientia erat, propter inclinationem illam in ipſam rationem. Illud autem non ignorare par atq; conueniens eſt, ꝙ in ipſo quidem ſenſu manifeſte formas illas philoſophus diſtinxit, quæ in eo innaſcuntur, ab aliis ſenſilibus, quæ extra poſita ſunt. Neq; enim ipſa, inquit, ſenſus exiſtunt: ſed horum formæ. Haud tamen in ſcientia id quoq; agit. Sed quæ ſciuntur, ipſam eſſe vult. Id autem fit: quoniam ſcientia, & eorum quæ remiſſa ſint, iudicandorum vim habet. Quemadmodum cum naturalia contempletur, aut mathematica. Et ea quoq; cognoſcere valet, quæ eundem cum ipſa ordinem ſeruant. At & ad ea etiam quæ præſtantiora ſint, tendit. Patetq;, quemadmodum neq; præſtantiora, neq; remiſſa illa, eſt. Sed ea, quæ, ordine ſeruato, ab ea cognoſci valeant. Quæ remiſſæ quidem talia ſunt, qualia prima ipſa. Præſtantiori autem modo, qualia, quæ poſt ea. Iuxta ea nanq;, quæ in ipſa reperiuntur, et ad prima illa tendit: & ſecundorum quoq; contemplãdorum vim habet. Quare ſcientia ea exiſtit, quæ ſciri valent. Sed alia quidem ita, vt cum ijs exactiſſime eadem ſit. Alia vero ſecundo loco. Aliaq; pręſtantiori modo. Ideoq; cum dixerit philoſophus: ſcientiam quodam pacto ea eſſe, quæ ſciri debeant: ſenſumq; ipſa ſenſilia: modum inueſtigandum cenſuit. Quo ſenſum quidem haud ipſa ſenſilia, ſed eorum formas, eſſe, cognoſcamus: ſcientiam autem ea ipſa, quę ſciri debeant. Itaque eadem ſit, vt aut exacte, ut iam dictum fuit, aut parce, & remiſſe. At cum diſtinxerit iuxta id quod poteſtate, & quod actu, ſcientiam, atq; ſenſum: & quæ ab his cognoſci queunt. Ita, ut quæ cognoſci ualent, aliquando quidem poteſtate, aliquando autẽ actu ſint. Ac cum determinarit noſter Ariſtoteles, quãdo poteſtate ſcientia, & ſenſus exiſtant. Quoniam non ſciens, ꝙ ipſius animæ uim cognoſcendi habens exiſtit: neq; ſentiens: ſed ſciendi atq; ſentiendi tunc uim habere dicimus: nũc quo pacto ſenſus ipſa ſenſilia ſit: ſciẽtiaq; ea, quæ ſciri debeant, declarat, ita ſcribens.

NECESSE AVTEM, *aut ipſa, aut formas eſſe. Ipſa quidem enim ſane nequaquam. Neq; enim lapis in anima: ſed forma.*

Senſus quidẽ ex omnium confeſſione, non ipſa, ſed eorum formæ eſt. Nam omne ſenſile partibile exiſtit. Impartibiliſq; ſubſtantia nulla ratione ſenſilis. Ideoq; diuerſum in his, ipſumq; & eſſe ei. Vt & hæc manifeſte a philoſopho determinata fuere. In ijs autem, quæ ſciri ualent, aut intelligibilia ſunt: ſiquidem ſubſtantia cõpoſita ea fuerit, quæ ſciri debeat: ipſa in ſcientia non exiſtet: ſed eius forma. Cognitio nanq; omnis ex formis determinata fuit: non autem ex ijs, quæ forma affecta ſint. Sin autẽ ipſæ formæ ſint, quæ ſciri debeant: ſiue naturales ſint, ſiue ſubſtantiæ, quæ ſine materia exiſtant: quemadmodum anima ipſa, iuxta ea, quæ ipſius animę præſtantiora ſunt: haud diuerſum ipſum, & eſſe ei, & ſcientia, quæ iuxta eſſe, ipſarum rerum ſit. Quemadmodum tum ſenſus, tum omnis huiuſmodi cognitio eſt. Quandoquidem rebus his idem et eſſe earum erit. Nõ ſolumq; ſcientia cum formis, ſed & cum rebus ipſis eadẽ exiſtit. Ideoq; & in ſenſu manifeſte diſtinctum fuit. Quoniam iuxta formas, quæ extra ſunt, ſenſus cognoſcit: non autem & quæ in ipſo reperiuntur. At haud ita in ſcientia res ſeſe habet. Aliquando quidem enim rerũ formas obtinebit: quod in cognitione eorum quæ forma affecta ſunt, fit. Aliquando autem res ipſas proſequetur: quod in contemplatione eorum, quæ impartibilia ſunt, fit. In quibus idem eſt ipſumq;, & eſſe ei. Sciẽtia nanq; licet eorum, quæ extra collocata ſunt, ſit, iuxta formas, quæ in ipſa exiſtunt: at & ea quoq; inſpicit, quæ in ipſa reperiuntur. Verum cum id hactenus nouerimus ad ea, quæ ſequuntur, accedamus. Quoniam ſcientia, cum duplex ſit: Altera quidem eius intellectus, qui progreſſus eſt, quiq; perfectionem adeptus eſt: Altera vero ſubſtantialis ipſius, atq; perficientis. Hæc quidem ita cum formis colligatur, ut in unam formam cũ ijs redigatur. Illa uero non ſine aliqua diuerſitate id nãciſcitur. Et vtraque poteſtate aliquando ſit. Verum ita, ut quæ perficiendi uim habet, ita fiat, ut haud unquam

conuertatur, quod progreditur, ſed quaſi ligatum, atq; firmum ex Platonis ſententia ſit: Altera vero huiuſmodi eſt, vt conuertatur quod progreditur: & ut ipſa omnino præſtantiori quopiam, quo perficiatur, indigeat.

QVARE ANIMA, *quẽadmodum manus eſt. Nãq; manus inſtrumentum eſt, inſtrumentorum. Et intellectus etiã forma formarum. Et ſenſus, forma ſenſilium.*

Animæ rationis compotis dignoſcendi facultatem obtinentem vim, mediam ex his demonſtrare vult, inter primas illas formas, quæ cognoſcuntur: atq; extremas quæ quidem cognoſcuntur: haud tamen eæ ſunt formæ neq; ſecundum ſubſtantiam, ſed iuxta quædam accidentia cognoſcuntur. Ad medietatemq; illã declarandam manu, tanquam ſimilitudine quadam vtitur: quia inſtrumentorum inſtrumentum ſit. Neq; tamen quatenus inſtrumentum manum animæ ſimilem facit. Neq; enim vel intellectus, vel ſenſus, tanquam inſtrumẽta cognoſcendi vim habent. Sed quatenus medium, eſt inſtrumentũ. Ita, vt ratio ſit; quod in inſtrumentis manus eſt: quæ media eſt inter ea, quæ ipſa vtuntur, atq; inter ea, quibus ipſa vtitur: id in iis, quæ cognoſcendi vim habent, anima exiſtit: quæ tanquã media cognoſcit, prima, atq; extrema illa, quę ſeſe cognoſcenda prębent. Artificis quidem igitur manus, quæ ab anima mouetur, quæq; illius inſtrumentum exiſtit: & ipſa illius inſtrumentum eſt: & alio inde vtitur inſtrumento, ſecuri, exempli gratia, ad ſecandum. Hancq; ob cauſam recte dictum fuit, inſtrumentum inſtrumentorum, quæ ipſa vtuntur: eorumq; quæ quaſi ipſi deſeruiunt. Anima vero haud tanquam inſtrumentum, vt dictũ fuit, ſed tanquam ea, quæ cognoſcendi vim habeat: media eſt inter pręſtantiſſima illa, quæ cognoſci debeant: qualia intelligibilia ſunt: ad quæ ſua quoq; contemplatione tendit: & inter extrema iſta, cuiuſmodi ipſa ſunt ſenſilia. Quæ etiam iuxta extremam ſuipſius cognitionẽ percipit: id autem eſt, iuxta ſenſum. Horumq; ratione, quæ ex utraq; parte ſeſe animæ cognoſcendi offerunt: medietas cognitionis animæ ſumpta fuit: Formas nanque illas, quæ in ipſa conſpiciuntur, haud adhuc medias eſſe ponit. Niſi profecto & hic media dicatur, quatenus quod cognoſcendi vim habet, id quod cognoſci debet, ſubit. Quemadmodum finẽ ingreditur, quod ad finem tendit. Hacq; ratione de anima interpretari poſſumus. Haud quia ſolum, quod eius cognoſcendi vim obtinens exiſtit, inter extrema illa quæ cognoſci debent, medium ſit: ſed & quod eius cognoſcendum ſe offert, huiuſmodi ſit. Ideoq; haud ſimpliciter eius cognitio: ſed ipſa anima media dicta fuit inter formas, & forma formarum, & forma ſenſilium. Quæ quidem omnia eam habebant vim, vt quod cognoſci poſſet, indicarent. Nanq; forma, & formæ, & ſenſilia eam habent vim, vt quæ cognoſci valent, ſignificent. Quemadmodum intellectus, & ſenſus, eorum quæ cognoſcẽdi vim habent, oſtendendorum vim retinent. Cęterũ ſi & ex ipſius quoq; Ariſtotelis ſententia, anima ratione quadam ea omnia exiſtit, quæ ſunt: quonam pacto differet a poſitione Empedoclis: quæ ex elementis ipſam, & ex iis quæ ſunt, conſtituit: quo ſimili ſimile cognoſcat. Quam tamen in primo libro admodum philoſophus noſter reprehendebat. Nunquid autem, vt in illis quoq; dicebamus, ſuccenſebat noſter Ariſtoteles rationi illi, atq; eam ægre ferebat, quæ videbatur ponere ipſa prima, aut extrema in anima? Nequaquã autem rationem illam criminatus eſt, quæ huiuſmodi animæ medietatem determinauit: vt cum omnibus quidem affinitatem obtineat: haud tamen quemadmodũ illa exiſtat. Sed ex propria quadam permanentia, proprietatibus illis rationem participantibus, vna ſimul, atq; multiplex eſſe debet: cum iuxta ſeipſam totam ſimul, atq; ex propria conuenientia, cum vnoquoq; cognoſcendo conueniat. Inſtat autem Plutarchus, qua ratione, cum ſuperius animam formarum recipiendarũ uim habere Ariſtoteles dixerit: neq; omnem huiuſmodi eſſe enunciarit: ſed eam tantum, quæ intelligẽdi vim habeat: nunc & ſenſum quoq;, inquit, ſenſilium formas eſſe, aut poteſtate, aut actu. Atq; reſpondendo inquit, quod intelligendi vim habere in illis inquit, omnem ſimul animam, quæ rationis particeps ſit: intelligẽtẽq; atq; ſentiendi vim obtinentem, eo nomine appellauit. Quo conueniat cum iis, quæ hic dicuntur. Quod ſcilicet non ſolum ſecundum intellectum: ſed & ſecundum ſenſum formas recipit. Nos autem & ibi quoq; innuebamus, quod ipſo formarũ vocabulo magis proprie in ſubſtantiis philoſophus vtebatur. Accidentium nanque formæ, aut formæ vocandæ non ſunt: vt in ſexto eius tractationis ait, quæ poſt naturalia ſequitur: aut alio modo, & demiſſo, ſunt formæ. Forſan q; haud ſimpliciter formæ: ſed totum id, hoc eſt, accidentes formæ appellandę ſunt. Quemadmodum nunc quoq; ſenſilium formas dixit, eas, quæ in ipſo ſenſu reperiuntur: hoc eſt, ipſa accidentia. Huiuſmodi nanq; ipſa ſenſilia quatenus ſenſilia ſunt. Quæ vero ſciri queunt, ſimpliciter formas nominat, tanquam ſubſtantias.

QVONIAM *autem neq; res ulla eſt, præter magnitudines, ut uidentur ſenſilia, ſeparata, in formis ſenſibilibus ipſa intelligibilia ſunt.* 39. particula.

Quod nos iuxta vnumquodq; indicabamus, quando ipſe philoſophus dicebat, intellectũ in iis, quæ imaginatione concipiuntur. formas contemplari: quod ſcilicet, haud omnem intellectum ſimpliciter volebat: ſed aut eũ qui in actione verſatur: aut eũ, qui cum ſenſu, atq; imaginatione connexus eſſet: quo quæcunq; ſenſilia ſunt, quęq; imaginatione cõcipiuntur, perciperet: ita nunc Ariſtoteles communi ratione hæc determinat. Expõ. Hæcq; meta eſt, eorum quæ propoſita ſunt. Docere ſcilicet, in quibuſnã intellectus imaginatione vtitur, adiutrice. Nam ſine hac non cognoſcit in cognitione ipſorum ſenſilium, aut eorũ, quæ imaginatione concipiuntur. Siue tanquam ea, quæ in actione poſita, ſiue tanquã ea, quæ cognoſci debeant, ſolum exiſtant. Nam cũ particularia ſint, ex neceſſitate adiutricibus illis utuntur cognitionibus, quæ in eodem cum ipſis collocantur ordine. Neq; enim quemadmodum nonnulli ex peripateticis fecerunt, omnem intellectum, non ſine viſo agere, Ariſtotelem dicere opinari debemus. Quid enim ſane etiam, inquit, in ſenſilibus videri, nihil eſſe ſeparatũ a magnitudine, hoc eſt a dimẽſione. Hmõi nãq; eſſe dicit, ipſa ſenſilia: q̃ haud ſeiuncta ab interuallo. Hęc ſane igitur, quę in accidẽtiũ naturã incidũt: quęq; una cum interuallo inſeparabiliter ſubſiſtunt: cum quantũ ſit & ipſum accidens, in formis ſenſilibus ipſa intelligibilia ſunt. Formaſq; ſenſiles totũ id Ariſtoteles vocat: formas inquam ſenſilium, quæ in ipſo ſenſu, atq; imaginatione ſunt. Intelligibiles autem ſunt, ipſius intelle-

ctus

ctus intellectiones: Nihilq; aliud dicit, niſi quod & antea quoq; dixit. Quod inquam intellectus formas in ipſis ſenſilibus, atq; in ijs, quæ imaginatione concipiuntur, intelligit. Nō autem ſimpliciter omnia. Neq; enim & ea, quæ ſine materia ſunt. Sed quemadmodum nūc manifeſte addit.

QVAEQVE *in abſtractione dicuntur, & quæcūq; ex ſenſilibus, habitus, & affectiones. Et ob id, neq; non ſentiēs quidpiam, quicquam diſceret, aut intelligeret. Cumq; cōtempletur: neceſſe ſimul cum uiſu contēplari. uiſa nanq; tanquam ſenſa ſunt, præterquam ſine materia.*

Ex his, quæ quidem in abſtractione poſita eam habent vim, vt mathematica indicent. Habitus vero iuxta primam, ac quartam qualitatis ſpeciem conſiderantur. Valetudinemq;, figuras, et formas præ ſe ferunt. Affectiones autē paſſibiles qualitates ante oculos ponere conſueuere. Intellectus nanq;, qui hæc intelligit, vt iam dictum fuit, ſenſu, atq; imaginatione vtitur adiutoribus. Hæc quidem igitur ſine ſenſu, haud potis eſt anima noſtra: quæ ſemel tota extra defluxit: neq; amplius valet, tanquam ex cauſa, ea excipere: ſed neceſſe per ſenſum ipſa percipere. Quemadmodum cum deſit ſenſus aliquis: neq; enim omnino ſine ſenſu quempiā Ariſtoteles nobis ſubijcit: nam neq; cognoſcere is potis eſt. At quod ſine ſenſu aliqua ex parte exiſtit: neq; aliquid eorum cognoſcere ualet, quorum ſenſus eſt. Et in cognitione eorum ſecundum actum, licet haud ipſa ſenſilia: attamen imagines illas, quæ ab ijs imaginationi conceduntur, poſſidet. Idq; indicat illud, uiſa, ex neceſſitate ipſum contemplari. In ipſis autem philoſophi uerbis, quæ obſcurius quodam modo ita ſeſe habent, cum dicebat. Quoniam autem ſic res nulla eſt præter magnitudines, vt uidentur, ſenſilia, ſeparata. Trāſponere debemus poſtremam hanc particulā, ſeparata. Quo manifeſtius, quod dicitur, exiſtat. Quoniam autem ſic, res nulla eſt præter magnitudines ſeparata. Hiſq; uerba illa addere debemus: ut uidentur ipſa ſenſilia. Illudque ſciendum eſt, quod ſenſilia haud ſumpta fuerunt, tanquam exempla eius, quod a magnitudinibus ſeparatum ſit: ſed potius contrarij, hoc eſt, eius, quod inſeparabilis. Oportetq;, poſt dictionem illam, ſeparata, parū per, ubi quemadmodū nos fecimus, de loco mota fuerit inter ſpiranteis inferre illud, ut uidentur ipſa ſenſilia. Ita, ut haud ad illud, ſeparata, ſed ad id, quod antea dictum fuit, nihil eſſe præter magnitudines, referatur. Ipſa nanq; ſenſilia, omnino, vt dictū fuit, in interuallo, collocata ſunt. Illa vero particula, videntur, adiecta fuit, vt & Alexander nouit: quemadmodum ipſe quidem exponit, propter mobiles cæli formas, quæ ſeparabiles ſunt. At, vt ego opinor, non ſolum propter illas: ſed & propter naturaleis formas eorum, quæ ortui obnoxia ſunt. Nanq; illas ſeparabiles eſſe inquit, in ſecundo naturalis auditionis: quatenus non egent, quo ſint, interuallo, aut omnino accidentibus. E contrarioq;, ſuo ipſarum eſſe, & ijs, quæ circa eas verſantur, & quæ circa compoſitas ſubſtantias, quamcunq; permanentiam largiuntur. Appellamus autem ſenſilia proprie quidem, & tanquam ſenſilia, quæ ſub ſenſum cadunt. Quæ vere ipſa accidentia exiſtebant. Perſæpe vero & ſubſtantias, quæ a forma ſtant, ac formaleis dicuntur, ſenſiles ex accidentibus nominamus. Quemadmodum & Galenum ſignificare volētes ex medico indicamus. Et ex eo, quod ſimus, aut caluus Socrates manifeſtatur. Propter hæc itaq; illa particula, uidetur, hic locum conſecuta eſt. Nanq; ſi ſenſilia, tanquam ſenſilia accipiantur, nihil re uera præter magnitudines, aut interualla ſenſile exiſtet. Sin autem vel cum naturalibus ſubſtantijs ſenſilis vocabulum commune reddatur, non vere illud ſeſe habebit. Sed videtur ſolum nullum ſenſile eſſe ſeparatum a magnitudine. Quia ergo in poſitione illa, quæ nullum ſenſile ſeparatum a magnitudine in ſenſilibus formis reperiri inquit: hoc eſt, in ijs, quæ in ſenſu ſenſilium rerum acceptæ fuere: intellectus cognoſcens intellectiones, quæ de his habentur, fulcit: vel ex imaginibus illis, quæ ex his formis in imaginatione innaſcūtur: & quod ex particula illa, videtur, antea philoſophus demonſtrauit: manifeſtius nunc declarat, determinans quænam ſecundum rei veritatem ſenſilia ſunt: quę præter magnitudines non reperiuntur. Quarum etiam intelligibilia in ſenſilibus illis formis, & in ijs, quæ imaginatione concipiuntur, apparent. Quę nanq; in abſtractione dicuntur, & quęcunq; ſenſilium affectiones, atq; habitus, & horum cognitio, in intellectu, a principio ſine ſenſu, nunquam exiſterent. Neq; omnino eorum intellectio in intellectu reperiretur: niſi huiuſmodi vteretur formis. Nā omnino a principio formis illis, quæ in ſenſu reperiuntur, indiget. Ab his enim, vel imagines illæ ortum habent, quæ in imaginatione ſibi ſedem collocarunt. In intellectionibus autem illis, quæ poſtea de his ſequuntur: vel ijs, quæ imaginatione concipiuntur, ei ſatis, ſuperq; eſt. Hac enim ratione viſum a ſenſili diuerſum exiſtit: quod ſenſile in partibilē naturalem ſubſtantiam ſpectat: quam nunc materiam Ariſtoteles vocat. Licet haud eam intelligat, quæ poſtrema ijs, quę ortui obnoxia ſunt, ſubiecta eſt. Quandoquidem & cæleſtia cum ſenſilia ſint, in materia eſſe poſſent: vt nunc dicitur. Viſum vero quod accidens eſt, omnino quidē ex ſe ſubſtantiæ alicui nititur. Verum haud naturali: ſed viuaci. Hancq; ob cauſam neq; in materia eſſe dicitur. Tametſi enim inſeparabilis a corporibus imaginatio ſit: quatenus vita, & ſubſtantia corporibus præſtantior, ab ijs inſeparabilis eſt. Quemadmodum et forma, quæ in materia collocatur, a materia. Ideoq; haud ab ijs inſeparabilis eſt, qa innitat: ſed potius qa innixu careat, & complectatur. Hiſq; hæc philoſopus addit.

ESTAVTEM *imaginatio diuerſum a dictione, et negatione. Complexus nanq; eſt intellectionum, quod uerū, aut falſum.*

Cum imaginatione formam abſq; materia, philoſophus eſſe dixerit: & noſtram quoq; animam rationis compotem, materia carere addiderit: confeſtim diſcrimen imaginationis cum ratione intulit. Quo & quod eius a corporibus inſeparabile oſtendatur. Ratio quidem enim in complexu poſita eſt, aut affirmandi vim obtinent: cuius loco, hunc, dictio ſumpta fuit: aut negare valente. Ideoq; & ad falſum, verum ue ſpectat. Imaginatio autem in ſimplicibus illis in anguſtum redactis permanet. Quippe quæ corporum formas referat: neque ſimplicia illa complecti queat. Ita, vt & tanquam vnum quoddam, quod ex pluribus confectum fuit, cognoſcat. Nam partibiliter tantum eorum vnumquodque nouit. Ideoq; veritatis, atq; falſitatis, quæ non ſine complexu exiſtunt, expers eſt. Licet vel ipſa, vel ſen-

ſus, aliquando quidem veri, aliquando autem falſi ſint. Quod ex conuenienti, vel inconuenienti eorum quæ ſimplicia ſunt, cum ipſis rebus coagmentatione, atq; diſcrepantia ſit. Quo itaq; ratio ab imaginatione diſtinguatur, particula hæc admota fuit. At cum dicere noſter Ariſtoteles debuerit, complexus enim intellectionum eſt, affirmatio, atq; negatio: ipſum verum, aut falſum protulit: & quid ſequitur pro eo, quid prę cedit, poſuit. Nam complexui verum, aut falſum conſequens eſt.

PRIMAE *uero intellectiões, qua ratione differrēt ab eo, q̄ haud uiſa ſint. Nunquid neq; alia uiſa: ſed nō ſine uiſis.*

Vel ex his non omnem intellectionem, imaginationem ſimul agentem habere Ariſtoteles docet. Prætereaq; illud nos admonet, quod ne intellectio quidem illa, quæ ipſa imaginatione utitur, eadem cum imaginatione exiſtit. Sed tanquam præſtantior ea vtitur, quæ remiſſa eſt. Interrogat enim propter quam cauſam, nōne & primæ intellectiones, viſa ſunt? Primasq; intellectiones appellat eas, quæ ſubſtantiarū cognoſcendarū vim obtinent, formasq; illas in primis cognoſcere valent, quæ ſine materia ſunt. Reſpondetq; quemadmodum neq; quæ ante dicta fuere: quæ ipſe alia dixit: eaque ſunt quæ in ſenſibilibus formis, atq; ijs, quæ imaginatione concipiuntur, extenduntur: viſa ſunt: ſed & illa viſis, tanquam ijs, quæ ſubeſt nata ſint, vtuntur. Neq; ita interpretari debemus, vt primæ illæ intellectiones ſint, quemadmodum hæc, vt Alexāder vult. Sed quod hęc quidem, licet haud ipſa viſa ſint: attamen ijs vtuntur: quia haud omnino intellectiones fiunt, quæ ſenſilia ſunt, aut imaginatione fingūtur, ſine actione ipſius intellectus circa hæc extrema. Nam vna cum cognitionibus, quæ eundem cum ipſis ordinem ſeruant, quæ partibilia, atque ſenſilia ſunt, cognoſcunt. Primæ quidem illæ intellectiones ne omnino quidem vtuntur: neq; ad prima illa, quæ extrinſecus collocata ſunt, vergunt. In ſeparataq; illa vita eluceſcunt At illud, quicunq; ingenio vales, conſidera, qua ratione per intellectum illum qui in actione, & per eum, qui in contemplatione verſatur, illum ex abſtractione, & eum, qui ſenſilium, tanquam ſenſilium demonſtrauit Ariſtoteles: & eum, qui ſubſtantias naturaleis, & harum formas, & eas, quæ in anima reperiuntur, contemplatur. Qualis qui ſcientiæ giginendæ vim habet, erat. Ad eumq; aſcēdit, qui ſupremus, atq; ſubſtantialis ipſius animæ exiſtit. In hoc etenim primæ illæ intellectiones inueniebantur. Rurſumq; quod eius ſeparabiles ſit, ſuo teſtimonio comprobauit: quia nulla ratione vergat, aut in ſenſum, aut in imaginationem. At hoc in loco ei ſermoni finē philoſophus noſter imponens, qui de omni eo, quod vim cognoſcendi habens in anima exiſtit. Habitus fuit: ad eam eius vim accedit: quæ corporum mouendorum facultatem obtinet. Quemadmodum ipſe determinat in ijs, quæ ſequuntur. Nam cum iam perfecerit ſermonem illum, qui ad eam animæ partem ſpectat, quæ iudicandi poteſtatem obtinet: & partem illam quæ mouere valet, tractandum ſumet.

40. particula. QVONIAM *autem anima iuxta duas determinata fuit poteſtates, quæ animalium. Eoq;, quod iudicandi uim habet, quod cogitationis opus eſt, & ſenſus. & adhuc quia mouerat motu ſecundum locum. De ſenſu quidem: & intellectu. determinata ſint, tot. De ipſo uero mouente, quidnam eſt animæ, conſiderandum.*

Expō. Alia quidem manifeſta ſunt, Inſiſtere autem & nunc oportet. quoniam quam cogitationem dixit, & intellectum quoque nunc appellat. Ita, vt intellectus nomen, quemadmodum & antea demonſtrauimus, ad eā omnem vitam pertineat, quæ rationis particeps ſit. Ideoq; forſan & ad imaginationē accedit. At non ad eam, quę in ijs animalibus reperitur, quę ſine ratione ſunt: ſed ad eam, quę in hominibus extat. Totumq; id, hoc eſt imaginatione rationis compotem dicere debemus. Quam etiam, Theophraſtus in ſuis naturalibus libris dubitat, verum rationis compotem, an expertem facere debeamus. Inueſtigat autem Ariſtoteles deinceps, ubinam locorum ea animæ vis ſit, quæ corpora in loco mouere valeat. Vtrum in tota anima collocata ſit: aut aliqua eius particula determinate. Quod ſi particulam in anima nominat, cum tamen antea id renuerit, quia ea partibilis non ſit: ſed uires, ſeu poteſtates habeat: quas alij particulas dicunt, haud admiratione dignum. Illud nanq; Ariſtoteles non ignorauit, quod in rebus ijs, quæ ſine materia ſunt haud ſine ſubſtantia vis eſt. Ideoq;, quemadmodum multas anima vires, ac poteſtates habet: ita & multas quoq; ſubſtantias retinet. Quæ tamen illam ſubſtantiarum multitudine nequaquam habet diuulſam, ac ſeparatam. Nam ea huic aduerſabitur. Sed iuxta coniunctionem maior in ſubſtantijs exiſtit coniunctio, q̄ in viribus, ac facultatibus. Quandoquidē et ſubſtantia facultate præſtantior exiſtit. Ideoq; manifeſtius animæ philoſophus multitudinem facultatem concedit. Demonſtratur autem, quod & multiplex quo ad ſubſtantias pertinet, eſt, iuxta coniunctionem illam, vt dictum fuit: ex eo, quod & particulas dixit.

VERVM *una aliqua particula eius ſeparabilis exiſtens aut magnitudine, aut ratione, aut tota anima. & ſi ſit particula aliqua, uerum propria quæpiam præter eas quæ dici cōſueuere, et ras, quæ dictæ ſunt. aut illarū una quæpiā.*

Cum dixerit particulam, addidit, quę ſeparabilis ſit; aut magnitudine, aut ratione: quippe cum alij videantur, mutuo diſtractas ponere animæ particulas. Ipſe autem quod ſeparatum earum mutuo ſit, ratione tantum huiuſmodi eſſe conſiderans, rationem illam mutuam diuerſitatem cum proprietate ſignificare accepit: magnitudinem vero diſtractam ſubſtantiam. Quandoquidem & ita apta eſt diuidi magnitudo, vt & mutuo inter ſeſe diſtrahantur particulæ, quæ hactenus continuæ fuere. Nanq; in eo, quod continuæ ſint, alia alibi collocatur pars, prima, aut media, aut extrema: quę localis partitio eſt: cum nulla ſubſtantia corpore carens, in loco ſit. Quapropter illius particulæ totæ per totas aditum nactæ ſunt. Neq; propter hanc cauſam omnino: ut & in ijs quæ pręceſſerunt, ſignificauimus: vnam Ariſtoteles ponit, & ſeparatā totam noſtrā animam: vt & vegetātem, & ſentientem, & omnino eam, quæ rationis expers appellatur, circumuertentem. Neq; enim penitus ſeparari poſſet. Sed quemadmodum in vita hac, quæ omnium rerū fabricatrix eſt, & oſtreo huic adiungitur corpori, ſic multo ante, & vitis ijs, quę corporis formam habent: quando haud adhuc viuit ſeparabiliter. Nunc igitur tota vna iudicatur apud Ariſ

ſio.

ſto.eſſe,ſed nõ ſemp. Inueſtigat itaq;,ſiue vna quępiã eſt
eius particula, quæ mouẽdorũ corporũ ptãtem habet,
ſiue ipſa tota,tanq̃ iuxta omnẽ ſuipſius ptãtem, mouẽdi
vim habet. Ac ſi non tota,ſed & vna quępiã eius parti
cula,verũ vna quæpiã ex ijs,quæ dicta ſunt,vt quæ ap
petẽdi vim hẽt,aut oĩno cõcipiẽdi, aut ſentiẽdi,aut rõci
nãdi,aut alia quæpiã,p̃ter eas,quę dictæ ſunt,quę & cir
cunferri cõſueuere. Videt̃ nãq; Plato in tres partes ani
mã diuidẽs,i rationẽ,indignationẽ,& appetitionẽ, ſolũ
diuidere,& ſolũ tradere,partẽ eã,quæ ratiocinãdi vim
obtinet:& quę cũ cognitione ratione carẽte appetendi
vim habet. Eodẽq; pręterea modo, & q in duas in eã q̃
rõnem habeat,& in eã,quę rõne caret, ipſum diuidunt.
et hęc ea ſunt,quę dici cõſueuere. In ijs aũt quę p̃ceſſere
et eã quoq; dicta fuit,ppter q̃ oẽs duobus ijs in primis
inſigniũt aĩam:& vi iudicante & vi mouente corpora.
Q̃m,vt Platonice loquar,nõ ſolũ eſt ex ſe viuẽs,ſed &
alijs oĩbus,quæcũq; mouentur,fons,atq; principiũ eſt
motus. hãc qdem hñs ptãtem,tanq̃ corporũ cauſa:quę
nõ ſolũ tanq̃ ex forma viuãt:ſed & cũ efficiente, atq; fi
ne,quẽadmodũ ipſe in primo huius tractationis deter-
minauit. Illã vero iudicãdi vim ſcd̃m ſeipſam adipiſcit̃.

41. particula. HABET *autem dubitationem, quonam pacto opor-
tet particulas animæ dicere, & quot. Modo enim quodam
infinitæ apparent. & modo ſolum quas quidam dicunt,deter
minantes,ratiocinantem,atq; iraſcentem,& appetẽtem. Alij
uero eam,quæ rationem habeat,& eam quæ ratione careat.
Iuxta differentias enim per quas has ſeiungunt, & aliæ ap-
parent particulæ maiorem diſtantiam habẽtes his:de quibus
& nunc dictum fuit. Quæq; nutriẽdi uim habet: quæ & plã
tis ineſt,& omnibus animalibus, & quæ ſentiendi,quã neq;
tanquam ratione carentem,neq; tanquam rationem habentẽ
aliquis facile poneret. Præterea quæ imaginatione concipe-
re poteſt: quæ ipſo quidem eſſe,ab omnibus eſt diuerſa.*

42. particula. CVINAM *autem harum eadem, aut diuerſa, habet
multã dubitationem: ſi aliquis poſuerit ſeparatas particulas
animæ. Inſuper aũt quo appetẽdi uim habet,quæ et ratione,
& poteſtate diuerſa uideretur eſſe ab omnibus. & abſurdũ
ſane hanc diſtrahere. In ipſa ratiocinãte enim uolũtas eſt
& in ea quæ ratione caret,cupiditas,& indignatio. Sin aũt
tres animæ,in unaquoq; erit appetitio.*

43. particula. AC SANE *& de qua nunc ſermo eſt: quæ mouẽs ſe-
cũdũ locum animal eſt. Ipſum.n.iuxta accretionẽ atq; decre
tionẽ motũ quæ oĩbus inſunt: quæ oĩbus ineſt uideretur mo
uere quæ gignendi,atq; nutriẽdi uim habet. De reſpiratione
autẽ,& expiratione,& ſomno,& uigilijs,poſterius inueſti
gandum. Habent enim & hæc multam dubitationem.*

Expõ. Qui particulas dicit,multas pfecto dicit ſubſtãtias.
Partes.n.ſubſtãtiarũ & ipſę ſunt ſubſtãtiæ quẽadmodũ
in p̃dicamentis determinauit. Hęcq; ſane multitudo, q
vnius alicuius exiſtit totius pſpicuũ eſt. Particulæ nãq;
ſunt:quæ mutuo diuiſæ non ſint.ſed & totius ſint. Aliæ
quidẽ ita ſunt, vt quæ continui:quæ ita, atq; ita poſitæ
ſunt,& diuiſæ ſecundum locũ. Aliæ vero,eo modo qui
conuenit ijs, quæ ſine corpore ſunt: cum vnaqueq; in
oĩbus ſit,et nullibi loco coerceat̃. Quẽadmodũ et in ip
ſis naturalibus formis,calidũ exẽpli gr̃a ignis a leui di-
ſtiguimus, nõ ſcd̃m locũ eadẽ mouẽtes,ſed iuxta pprie
tatẽ. Verũq; n.ibi ẽ,vbi et reliquũ. Manifeſte ſane Ari-
ſto. eadẽ harũ,q̃ aĩæ pticulæ dñr,diuerſitatẽ, cõprobat:
vbiq;,ipſo eſſe,atq; rõne, eas mutuo differre enuntiãs.
Haud m̃ ſtatuẽs ſeparas eas iter ſeſe cõſiderare,neq; di-
ſtractas:ptitionẽ ab ipſis auertit,eã,q̃ corpibus,atq; oĩ-
no cõtinuis cõuenit:cũ ſcd̃m locũ ſit,vt diximus. Neq̃q̃
igitur aduerſus multitudinem pticularũ aĩę ſimplr̃ pu-
gnat, fatet̃.n.rõne eẽ multas:ſed aduerſus id qd̃ diſtra-
ctũ,atq; ſcd̃m locũ ſeparatũ. Mouet aũt oĩno nũc de hac
re ſermonẽ:eã eius pticulã inuenire volens, q̃ corporũ
mouendorum vita haberet:antea ſane,& eam ipſam di
ſtinguẽs quod & in prooemio tractat. Quonam pacto
in anima particulam intelligere oportet:quoniam non
corporeę,ſed ita, vt ijs quæ ſine corpore ſunt, conue-
niat. Illa itaq; particula quonam pacto,eam habet uim,
vt ei modum ſignificet eius quod corporis formã ha-
beat,aut ſine corpore ſit. Illud autem, quot,patet quidẽ,
q multitudinem manifeſtat:ſed nõ id, quod omnino di
uiſum eſt,ut equus fortuna,& lignũ. ſed qd̃ cũ quadam
cõiũctione, vel impartibili,quẽadmodũ in pũcto prin-
cipium,& finis coniunguntur impartibiliter:uel parti-
bili,ut in linea particulę cũ cõtinuitate iũguntur. Neq;
fruſtra,illud,quot,addidit. Sed demõſtrans,quẽamodũ
cõtinui ſimplr̃ iuxta loci iteruallũ dñr particulę ſine di
uerſitate ea,q̃ ſcd̃m rõnem eſt. Quẽadmodũ ſeſe hñt re
ctę lineę pticulę. Aliqñ uero nõ ſolũ hoc pctõ ſed & rõ-
ne quoq; differũt,vt neruus,& caro,& qm̃,q̃ tanq̃ cõti
nui pticulę,iñnitæ ſunt ptãte. In infinitũ.n.oẽ cõtinuũ di-
uiſibili eſt. Quę vero rõne differunt,licet cõtinui ſint p-
ticulę,liceto; a nobis comprehẽdi nõ poſſint,atñ haud
naturę ipſi talis exiſtũt. Multitudinem.n.i tertio natura-
lis auditionis dictũ fuit,vbi totũ,atq; pfectũ,& nõ infini
tũ ijs q̃ ſunt cõcedẽs,demõſtrauit,in ipſo fieri tñ,qd̃ in-
finitũ eẽt collocari,& non in ipſo eſſe. Recte itaq; & de
aĩa illud dictũ fuit,mõ.n.quodam infinitę. Q̃m licet nõ
adhuc diſtinctę ſint,ſeu tãq̃ cõtinui ſint eius pticulæ:ſiue
tãq; eius,q̃ ſine corpe ſit,oĩno qdẽ erũt finitę. Qñqdem
non tãq; cõtinui ſimplr̃,ſed ceu rõne differentes dñr. A
nobis aũt forſan cõprehendi nõ pñt, q ſcd̃m plurimos
modos diuidunt̃,ſepabili exẽpli gr̃a,atq; inſepabili,rõ-
nali,atq; irrõnali,cognoſcente,atq; mouẽte,contẽplãte
& appetente,& ſecundum rationem appetente,aut abſ
que ratione. & perficienti, atq; eo,quod perficit̃. præ-
terea ſentiente, atq; non ſentiente, plurimiſque & alijs
quoq; differentijs. Hoc itaq; mõ appet,q a nobis com
prehendi nõ pñt:donec ita nos hẽamus,quẽadmodum
nũc hẽmus,deficiẽdo.ſ.aut ita vt oẽs pcuramus. Neq;
enim ſufficit, neq; quæ in duas ptes diuiſio fit: quæ oẽs
aĩæ pticulas declaret,quę in rõnem,atq; id qd̃ rõne ca-
reat,fit. neq; quę in tres ptes apud Plato. in libris de re-
publica,in rõnẽ,& indignationẽ,atq; appetitionẽ. Quo
niã neq; ille propoſuit totius animę diuiſionem facere:
ſed ea,quorum ad vitam in actione poſitam indigebat,
tria inquam ſola accepit. Quemadmodum & Ariſtote
les in moralibus iuxta electionem determinans,electio
nẽq; in ratione,atq; appetitione collocãs:non tamen in
ea quæ ſecundum rationem exiſtit: ſed in ea quæ ſine
ratione. Aduerſus rationem.n.ab eo appetitio oppon-
tur. & ille itaq; in rationem, atq; appetitionem diuide-
re videtur non totã tamen animam,ſed eã quę in actio-
ne poſita,atq; moralem,idq; vel Plato etiam fecit pręte-
rq̃ qd̃ appetitionẽ rõne carentẽ, in indignationẽ diui-
ſit,atq; deſideriũ. Idq; neceſſariũ erat moribus ad inſti-
tutionẽ pertinentibus,quia in diuerſitate ipſa deſiderij,

aduerſus rationē, indignationē ſemper rationi adeſſe
oportet. Hęc quidem igitur pro Platone ita dicta ſint.
Manifeſtū autem eſt, ꝙ magis a ratione vegetās pars
differt ſecundum ſubſtantiam, quam quæ irrationalis
appellatur eius particula. Hæc enim ſecūdum plura cū
ratione communis eſt, & tanq̃ cognoſcens, ſentienſq;,
aut imaginatione concipiens, & tanq̃ appetens. Appeti
tus enim quidam, & rationis voluntas eſt. & tanquam
mouens corpora ſecundum locum. Illud autem ab om
nibus his abfuit. Quę autem ſentiens eſt: non tanquā &
ipſa magis recedat a ratione, q̃ iracundiæ formam ha-
bens, & deſiderās, memoria digna iudicata fuit. ſed tāq̃
diuerſa ſimpliciter ipſa appetens ſit, cognitionis nanq;
nomen ſenſus eſt. Indignatio vero, atq; deſideriū appe
titionum: quippe quæ ex ipſa cupiditate nomen duxe-
rint: licet omnino & ſimul quoq; trahatur cognoſcens,
quandoquidem nequaquam poſſibile eſt ſine cogni-
tione appetere. Quod enim ſentientem non tanquam
magis recedentem acceperit, ſed contra tanquam prę-
ſtantiorem ea, quæ ſine ratione appetit, & quæ magis
vicina ſit, rationi, indicauit dubitans, vtrum tanquā ra-
tionis participem ipſam collocare debeamus, aut tanq̃
rationis expertē. Nanq; omne quod cognoſcendi vim
habet, vt generatim loquar, præſtantius eo appetente
exiſtit, quod ſibi proximum eſt. Cum illud ſemper co-
gnitione indigeat, quo appetat. Id aūt nihil illo, quo co
gnoſcat: & ipſum quidem dirigere videtur ſecundum
naturam appetitionem. Quādoquidem & quod recte
appetit, cognoſcere antea oportet ipſam rectitudinē.
Quod autem appetendi vim habet, cum cogat cogni-
tionem, cū ipſum præcedens ſit, atq; incitans ad ea quæ
nō oportet, cognitionem machinam aliquam ad horū
adeptionem excogitare. Licet quidem igitur & gene-
ratim dicere quemadmodum dictum fuit, omne quod
cognoſcendi vim habet, appetente ſibi proximo præ-
ſtantius eſſe. Quoniam & alterum quidem ad finē ten-
dit, alterum vero ad infinitū, vt in Philebo demonſtra-
tum fuit. Manifeſtius autem id apparet, & in noſtro ſen
ſu, & in appetitione humana ratione carente. Rationis
quidē enim particeps vterq; qui in homine eſt, & ſen-
ſus, & appetitus. Atq; is cum rationis particeps ſit ad
modum conuertitur, & magis quam in ijs quę ratione
careant, cum præterea ſumat, quod rationis ſagax, atq;
ingenioſum, atq; inde in ſupremā deferatur maliriam.
Senſus autem cōtra propter rationis formam in id qđ
præſtantius extēditur: ita vt & ſeipſum quoq; ſentiat,
atq; rationis cōuerſionem in ſeipſam imitetur. Videba-
tur enim nobis & antea haud commune id cuiuſcunq;
ſenſus eſſe, ſentire ſcilicet quod ſentiat: ſed eius ſolius, q
rationis particeps ſit. In primis quidem ipſius commu-
nis, ſed iam & vniuſcuiuſq; ſingillatim. Quod itaq; ra-
tionis expers eſt, in primis appetitioni, ratione carenti
Ariſtoteles concedens, quæ propter intenſam extēſio-
nem ad ea, quæ extra, ne cohibere quidem, aut guber-
nare ſeipſum poteſt, tanquam præſtantiorē huiuſmodi
rationis carentia huiuſmodi ſenſum vidēs, medium in-
ter appetitum ratione carētem, atq; rationē ipſam col-
locat. atq; vtriuſq; quadam ratione participē eſſe vult.
Ipſius quidem rationis quoniam finis formam retinet,
et propter collectionem illam in id, quod impartibile,
atq; conuerſionem, quodam pacto in ſeipſum. Ipſius
autem appetitionis propter ipſam corpoream ſubſtan
tiam, & quia eorum, quæ extra collocata ſunt, exiſtit.

Atqui de eo quod imaginatione cōcipiēdi vim habet:
id ſolum & nunc in memoriam reduxit, ꝙ ipſo eſſe, ab
omnibus eſt alijs particulis diuerſum. ſubiecto vero, ſi
quis ſeparatas ſecundum locum interpretaretur animę
particulas, dubitationē multā afferre dixit, ſiue opor-
teat & ipſum ab omnibus alijs ſeparare, ſiue & tāquam
idem vni ex alijs ponere, ad alias accedit animæ pote-
ſtates. Sed ꝙ quidem ipſo eſſe ab omnibus differat, ex
ijs, quæ ſuperius de eo tractata ſunt, habemus. Propter
quam autem cauſam de eo ſingillatim protulit, quem-
admodum magnam, ijs qui particulas ſecundum locū
ſeparant, præbebit dubitationem. Siquidē idem ſit vni
ex alijs ſubiecto ſcilicet. Quod enim ipſo eſſe differat,
& nunc quoq; dictum fuit. Siue ab omnibus & ipſum
ſit diuerſum, tanquam propria quæpiam particula ma-
gnitudinis, aut quoniam magnam quidem cognitionē
cum ſentiente præſefert. Quādoquidem iuxta formas
ſemper partibiles, atq; ſenſibilibus ſimiles agit. & quan
doquidem & imaginatio corporea eſt cognitio. ꝓpter
hancq; cauſam idem eſſe poſſet ſubiecto cum ſentiēte,
quod cogitatione concipiendi vim habet. quemadmo
dum & ei magis viſum eſt. Quoniā autem nō amplius
pręſentibus indigebat omnino ſenſibilibus, poſt primū
motum, ad cognoſcētem eorum actionem. ſed & mul-
tum habet id, quod in noſtra poteſtate, cum ipſam pro-
mere velimus, ea ratione, cognitionem magnam cum
poteſtate ratione vtente manifeſtat. Habet autem, &
quod medium opinionis, atq; ſenſus iuxta quod & Pla
to in complexione horum amborum imaginationem
ponebat, tanquam propter medietatem vtrunq; parti-
ciparet. Iure itaq; dubiū ſit, ijs qui haud confeſtim om-
nes inter ſeſe mutuo permeare animæ particulas vo-
lunt, ſed ſecundum locum diſtare faciunt, verum & id a
ſenſu, atq; opinione diſtat, an cum vtroq; eorum ſubie-
cto idem eſt. Quod enim appetendi vim habet, perſpi-
cue a ratione diuerſum eſt, vt & eius actio indicat, &
vis quę actiones aſſignat. quapropter & adiecta fuit ra
tioni poteſtas. Neq; enim cum cognoſcente idem eſt,
cum iudicandi vim nō habeat ipſum appetens, neq; cū
nutriente. Id enim nullo pacto cognoſcēdi vim habet,
quod autem appetens exiſtit, omnino cum cognitionę
eſt. Ex omnium cōfeſſione id haud ſeparatum eſt ſubie-
cto, neq; a ratione, neq; ab eo quod omnino concipien
di vim habeat. Nanq; in ipſa ratione, eſt quędam appe
titio voluntas, & in ipſo cogitatione concipiente, ira-
ſcens, atq; deſiderans. Neq; enim poſſibile eſt ſine co-
gnitione, vt dictum fuit, appetere. quapropter cum co-
gnitione aliqua omnino ineſt. Abſurdum itaq; eſſe bel
le enunciat, diſtrahere quod appetendi vim habet, ab
alijs. Perſpicue enim cum ijs quæ cognoſcendi vim
habent, ſubſiſtunt indignatio, & deſiderium, & con-
feſtim ſunt appetitiones, & illa animæ particula quæ
mouendi vim retinet, ijs qui ita ſeparant animæ parti-
culas, dubitationem præbet. Quēadmodum enim qđ
appetendi vim habet, in ratione atq; imaginatione ap-
parebat: ſic & quod mouendi vim habet, cum appe-
tens nō ſine cognitione ſit, vt dicet, rationis particeps
erit, aut cogitatione cōcipiēs, verunq; cum cognitione
ſibi cōiūcta. Quare abſurdū eſt, illud ſeparare, vt in ma
gnitudinibus, Haud tñ quod mouēs aïal ſit, dubitat, ſed
qđ mouēs ipſum animal ſcđm locū. Quādoqdē aūt nō
ſimpliciter naturalis motus qualis qui ignis exiſtit, cau-
ſam nūc inueſtigamus, ſed eius q cū affectione, q in ipſis

animalibus

animalibus eſt, quod ſcilicet ſecundum locum mouendi vim habeat inueſtigans, & ſecundum alios quoque motus vim mouendi habere cõfeſtim intulit. Quo & recta ſit, quæ eius quod ſecundum locum mouẽdi vim habeat, additio. Eſt enim & aliquid aliud, non ſolũ quale quod naturaliter mouet, ſed & quod extra vitã aliquandã, quæ vegetans dicitur, quæ nutriendi, & augẽdi, atq; generandi vim habet. Motus autem & hi viuaces ſunt, ipſum ſcilicet nutrire, & augere, & generare. quorũ cauſa efficiens, vegetans ipſa anima, vt dictũ fuit, exiſtit. Quandoquidem & ſola, & omnia hanc habentia huiuſmodi conſequũtur motus. In libris autem de memoria, atq; ſomno, & in libello de reſpiratione, et expiratione, propriam determinat poteſtatem, eam, quæ horum motuum, qui & quidam ſunt, eſt effectrix, cum viuaces & ipſi ſint, haud tamẽ vegetanti proprij. Neq; enim dormiunt plantæ, neq; ſentiunt, neq; profecto reſpirant, aut expirant. neq; ſimpliciter tanquã aĩalis vitæ inſunt, niſi profecto ſomnus, & vigiliæ. Videntur enim mortalia omnia, vt alibi quoq; philoſophus vult, licet & nõ oĩa viſa fuerint, aliquãdo dormientia, at a ratione cognoſci, tanquã ſomnum aliquãdo participantia. propter indigentia mortalis vitæ, quæ quiete aliquando indiget, & quę nõ valet, abſq; vllo interuallo ſenſu vti. ipſa quidẽ reſpiratio, & expiratio cũ haud omnibus inſit, ſed ijs ſolis quæ pulmonem habent, ꝓpria eſſet alicuius alterius vitæ particularioris, præter communem animalium omniũ animam. Quare recte dictum fuit, & illud, & hæc multam habẽt dubitationem. Neq; enim facile eſt aſſignare, quæ nã vita horũ motuũ cauſa ſit, neq; n quę ſecũdũ locũ. q̃m neq; ſcd'm locũ mouẽtur, quæ ſentiunt, aut dormientia, aut reſpirãtia, aut expirantia q̃m neq; tota locum mutãt. quod ꝓprium erat motus ſecundum locum. neq; vegetãs, illa nãq; neq; omnino cum appetitione eſt. Reſpiratio autem: & expiratio, & ſomnus, & vigiliæ, habent quidẽ aliquid & neceſſarium, habent tamen & id quod cum appetitione. Cohibemus itaq; interdum, atq; prorogamus iuxta appetitionem quæ in nobis exiſtit.

44. particula. SED DE *motu ſecundum locum, quid mouẽs animal progredienti motu, inueſtigandum. Quod quidẽ igitur haud nutriens uis, dilucidum. Semper enim cauſa alicuius motus ipſe. Et aut cum imaginatione, aut appetitione eſt. Nihil enim non appetens, aut fugiens mouetur. ſed nũquid ui? præterea ſi plantæ mouendi uim haberent etiam haberent aliquã particulam inſtrumentariam ad motum hunc.*

Expõ. Multa nobis diluciditas atq; abũdantia in inueſtigationibus adeſt, ex oppoſitorum cõparatione. qua etiã nunc philoſophus vtitur, quænam ipſæ vitæ nequaq̃ ſecundum locũ mouentes ſint antea exponens: quo ex comparatione cum his, facilius mouentem ipſam ſecũdum locum inueniamus. Quã ſane progredientem dixit, quippe cũ haud ſimpliciter ſit localis, ſed viuaciter localis. Ipſum nanq; progredi cũ appetitione eſt. Atq; hactenus q͂ nequaq; vegetans vita moueat ſecundum locum demonſtrat, progredientem motum volẽs omnino alicuius rei cauſa fieri, non tanquam accretio, aut nutritio haud alicuius cauſa fiant (ad aliquem enim finẽ omnis motus ſecundum naturam fieri) ſed aut totũ id coniungendum, quemadmodum cauſa alicuius ambulatio ſit, & aut cum imaginatione, aut appetitione. Ne ſpeciatim illud alicuius cauſa dicamus de ambulatiõe. ſed totum id cauſa alicuius cum imaginatione, aut appetitione, aut ſi id violentum videtur, propter coniunctionem illam, & quæ interiecta fuit in eo, & aut cum imaginatione videtur enim huiuſmodi coniunctio occaſionẽ prębere alterius argumentationis, ipſum illud, cauſa alicuius, nunc ſic interpretãdum, tanq̃ cognoſcẽdo deſtinctum ſit ab ipſo, cuius gratia. Ita vt quod ꝓgreditur, finem antea cogitatione cõceptum, vel intelligens, tãquam cauſa alicuius motum ad eum aſſumat. Quod ita ſane cauſa alicuius omnino ijs nõ inerit, quæ vegetando mouentur, & erit nobis aliud argumẽtum illud, & aut cũ imaginatione, aut appetitione eſt. Oppoſitio aũt videtur mihi non ſimpliciter cognitionis, atq; appetitionis eſſe, quoniã imaginatio vocabulũ cognoſcendi vim habens, eſt. Omnino enim & appetẽs: & cognoſcens ipſum mouens eſt. Verum ipſius appetitionis diuiſio mihi eſſe videtur, cum aut cogitatione concepta ſit, quod illud indicat cũ imaginatione, aut rationis particeps, quemadmodum in ijs quæ cum cogitatione, atq; ratione mouentur, cum & illa ex voluntate, atq; rationis participe moueantur cognitione, & non adhuc imaginationẽ ſequantur. Manifeſte enim & ipſe intulit, nihil moueri nõ appetens. Quare & quod cum imaginatione mouetur, appetens mouetur. Igitur & vermes, & erucæ mouentur cum adhuc non habeant, quod appetendũ præſens. Sed quo conſequantur illud. Sic autem hoc ita ſeſe habet, & antea quoq; cogitatione cõcipiunt illud, quo appetant. Neq; enim ſentiunt cũ præſens non ſit. Verum propter indeterminatam eorũ imaginationẽ, vbiq; & Ariſtoteles, & hic quoq; Plutarchus qui philoſophi nomine dignus eſt, non cenſeat imaginationem his animalibus concedẽdam: cum imaginationis vocabulum non ſolũ de determinata ferat, ſed & de ea quæ doceri poteſt. Quapropter neq; apẽ imaginationem habere Ariſtoteles dicit, cum tamẽ determinatam habeat. Nihil enim inquit, nõ appetẽs aut fugiens mouetur. Appetitionem nunc tãquam eius ſolius, quod inſequendum ſit, vocans. Quando & auerſio eius quod fugiendum eſt, appetitio quædam eſt, ipſum illud ſcilicet fugere cupiens. Illud autem, ſed nũquid vi, adiectum fuit, quandoquidem nonnulla ex animalibus cum præter ſuam voluntatem trahantur, nequaq̃ iuxta affectionem propriam mouentur. Illud autem idẽ demonſtrare valet q͂ ſcilicet vegetãs vera cauſam ipſius motus ſecundum locum non habeat, quia plantæ progrediendi inſtrumenta non habeant. Conueniẽtia nãq; poteſtatibus ſemper conceduntur inſtrumenta. Quare ſi vegetans vita, mouendi ſecũdum locum poteſtatem haberet, & inſtrumenta quoq; huic poteſtati conuenientia haberet. Quoniam itaq; non habet, quia neq; ſecundum totum, neq; ſecũdum particulas apta eſt moueri, dilucidum erit, quemadmodum neq; propria eorũ vita mouentem huiuſmodi habebit facultatẽ. Neq; enim deficeret in toto genere natura, ita vt præter naturam ęis inſtrumẽta deſint. Sin autẽ aliquis cauſam inueſtigaret, propter quam plãtæ nõ egent, vt ſecundũ locũ moueantur, quãdoquidẽ inquit Ariſtoteles, q͂ telluri radicibus innixę habent ꝑſentẽ ſemꝑ nutritionẽ. Quid itaq; in ijs q̃ ꝑfectius viuũt, nõne magis natura id ſtuduit, q͂ abſq; vlla moleſtia, atq; motu educarẽtur? Quoniã, dicã, perfectiorem habẽt vitã, & quę haud iuxta ipſum nutriri ſolum determinata eſt, ſed & iuxta alias ſentien

tes, & cogitatione cõcipientes, atq; rationis participes vitas, & ipſum ſane id, ad alia, atq; alia ferẽtes, & quaſi plura agentes. Huiuſmodi autẽ ipſum radices nõ egiſſe conuenit. Neq; enim plura agerent, neq; ad multa ferrentur. Illudque conſideres velim, quonam pacto hæc naturalis vitæ, tanquam eius quæ ſecundum locum nõ moueatur comparatio, occaſiones nobis præbet, ad inuentionem eius quæ ita moueatur. Si enim ipſa vegetans propter hanc cauſam non mouet, quia finem non præcognoſcat, neq; appetentem habeat vitam, dilucidum eſt, quemadmodum mouenti omnino adeſſe has oportet poteſtates.

45. particula. *EODEM autem modo neq; ſentiendi uim habẽs. Multa enim ſunt animalium quæ ſenſum non habent. Stabilia autem ſunt, & immobilia propter finem. Si itaq; neq; quicquã natura facit fruſtra, neq; deficit a neceſſarijs præterquã in oblæſionibus, & imperfectis. Talia uero animalium perfecta, & non diminuta ſunt. Iudicium autem quoniam generãdi uim habẽt, & uigorem, atq; diminutionem. Quare haberent etiam inſtrumentarias progreſsionis partes.*

Expõ. Neq; quod ſentiendi vim habeat quemadmodum neq; vegetandi in cauſa eius motus qui cum appetitione fit, eſſe vult. Quatenus enim id ſolũ qđ præſens eſt, cognoſcere valet, non autem illud quod præterijt, aut quod futurum eſt. Quod autẽ imaginatione concipiẽs eſt, cum manifeſtius ſentiendi adſit, quo memoria prioris ad inueſtigationem feratur, iuxta id mouetur. Sin autem idem eſt, & ſubiecto quod ſentiendi vim habet, cũ eo, quod cogitatione concipit, cum id ſecundum naturã hebes fiat, neceſſe & illud quoq; hebes fieri. Perſpicua autẽ in animalibus exiſtit imaginationis remiſſio. Quo enim eã nunc dimittamus, quæ in ijs animalibus eſt, quæ rationem habent, at quæ in ijs, quæ ratione carent, alia quidẽ huiuſmodi eſt, vt & aſſueſcere, & diſcere poſſint. vt quæ canum, & equorum, & vrſorum. alia vero quæ ab illa quidẽ ſuperatur, ſed memoriam determinatã habet. vt apes ad conſuetos flores, atq; propria feruntur aluearia. Alia autem determinatã habet memoriam eius quod appeti debet, vt quæ vermium quæ in nullum locum determinatum mouentur. Alia vero ne memoriã quidem prioris habet, ſed ceu in id tantummodo quod appetendum, extenditur. qualis q̃ in oſtreis. Licet enim nõ pręſente nutritione ipſæ hiauerint, tanquã deſiderantes ipſam, erit & in his tenuis, atq; hebes quædam imaginatio, tãquam nutritionis. Lignulo itaq; iniecto manent, quippe cum propter nutritionem hactenus hiauerint. Cæterũ & quod ſentiẽdi vim habet, hebes factum eſt in ipſis, perſpicue quidem cũ a tribus præſtantioribus deſeratur ſenſibus. Sin autem vna cum imaginatione, et ſenſus hebetatur, iuxta id qđ guſtandi, atq; tangendi vim habet, illud hactenus omnium confeſſione conceſſum eſt, ꝙ haud quatenus ſentientia animalia progrediũtur. profecto enim ſic & ipſæ quoq; oſtreę progredi poſſent. Abſurdũ nanq; eſt, ea tantum accuſari, quippe cum eis non adſint progrediendi inſtrumenta, tanquam eis quidem vis inſit, quæ mouere poſſit, ſed haud moueat propter inſtrumentorum carentiam. Præter naturam enim & aliquando, & quibuſdam adeſt poteſtatibus propriorum inſtrumentorum defectus. Nihil itaq; totis formis, quæ perpetuę ſunt, atq; ſecundum naturam ſubſiſtunt præter naturã euenit, ſiquidem ei, quod ſecundum naturam quod pręter naturam contrarium eſt. In quibus itaq; non perfectum quod ſecũdum naturam id accidit. In ipſis autem totis, & perfectis omnino & perfectum adeſt. Quapropter neq; ſuperuacaneũ quid in ipſis totis fit, neq; deeſt aliquid eorum, quæ neceſſaria ſunt. præterquam, inqt, in diminutis, atq; imperfectis, tãquam in his natura deficiat, ad ea quę neceſſaria ſunt, omnino tradẽda. In ipſis itaq; diminutis, inquit, haud admiratione dignum eſt. Diminuuntur enim non totæ formæ, ſed aliquando, & quædam ex atomis, quæ ſub formis ſunt. In quibus nõ eſt, quod ſecundum naturam perfectum, ſed quodã pacto, & quod præter naturam ipſis adeſt. Quapropter & corruptibilia hæc ſunt poteſtate, cũ a principio nõ ſint, quod vere ſunt. Quæ vero imperfecta, vt licet ex ijs quæ alibi ab eo dicuntur, coniectura aſſequi, & in totas formas ſeſe extendere videntur, quæcunq; non omnes habent ſenſus. quemadmodum talpa, & purpura licet progrediendi vim habeãt. Quonam igitur pacto in totis formis, quod præter naturam eſt? Quod enim deficiens præter naturam eſt. Nunquid quod imperfectum, quemadmodum iam dictum fuit, aliud quidem dicitur, tanquam reſpectu formæ quemadmodum cęcum dicimus imperfectum, in ipſam intuẽtes humanã formam, quæ oculis vtitur? aliud vero tanquam reſpectu proximi generis, quando & formam imperfectã dicimus, quæ in aliquo deficit, eorum quæ proximum ipſum genus aptum eſſe habere. Hoc enim pacto talpã dicimus imperfectam, in illud intuentes animalium genus, quod progrediendi vim habet. in quo apta eſt, & cernendi vis ineſſe. Cum hac itaq; talpa careat, imperfecta tanquam reſpectu generis dicetur, ſed non reſpectu formæ, quæ apta quidem eſt, vt habeat, ſed non habet. Quod nanq; progrediendi vim habet, in ſuũ erat, ſed hæc non erat propria talpę forma. Quoniam quatenus ad propriam ſpeciem ſpectat, perfecta omnis eſt talpa, quæ oculis ſolis priuata ſit. Hoc itaq; pacto & oſtreas quoq; pfectas Ariſtoteles demonſtrat. Huiuſmodi enim inquit ex animalibus perfecta ſunt. & id nobis ſignificauit, ex vigore, & diminutione, atq; generãdi facultate. qui quidem motus ſunt a vegetante ipſa vita conceſſi quos cum habeant & huiuſmodi animalia, haud quia ſecundum naturam habeant, deficerent. Quod enim ſecundum naturam, atq; præter naturam præſertim in vegetantem ipſam veram intuentes, iudicamus. Quod enim animalia quoq; quædam ſint, indicant & oſtreæ cum ſenſum quendã habeant. Multo itaque magis perfecta erit, & talpæ ſpecies, tanquam ea, quæ progrediẽdi vim habeat, atq; pluribus vtatur ſenſibus. Verũ ſi reſpectu totius generis, qđ progrediẽdi uim habet, cõparetur, impfecta dr̃. Vigorẽ itaq;, & interitũ, vel oĩum cõfeſſione habẽt & oſtreæ. Ipſa aũt generãdi vis nõ apparet, niſi profecto, quẽadmodũ & in plãtis. quędã haud quia fructus ferãt, ſed ſeiunctis ramis foetũ habẽt. Ita & huiuſmodi animalia humiditate quadã dimiſſa a ſeipſis, propter ſimilium generationem, perfectam perficiunt recipiẽtem terram. Niſi profecto & prolem quidem ferre dicas, ſed haud omnino ſimilem. Quẽadmodum muſca dicitur vermium generandorum vim habere, ſed non muſcarum. Concludit itaque recto, quemadmodum haberent, & inſtrumentarias partes progreſſionis, ad eam dictionis partem, concluſionem hanc referens, quæ inquit. Si igi

tur

tur natura, neq; facit fruſtra quicquam, neq; deficit in neceſſarijs. Nam cū in medio meminerit, q perfecta ſecundum naturam & talia ſunt, & cum breui interiecto ſpatio reddiderit, coniunctione illa, quare, vſus eſt.

46. particula. *ATQVI neq; quod ratiocinandi uim habet, neq; qui appellatur intellectus eſt qui mouet. Ipſe quidem enim contē plans nihil intelligit agendum. neq; dicit de fugiēdo, et proſequendo quicquā. ſemper autem motus, aut fugientis aliquid, aut inſequentis eſt. Sed neq; cum contempletur aliquid tale iā iubet fugere, aut perſequi, ut perſæpe pcipit aliquid timēdum, aut ſuaue, non iubet autem timere, cor autem mouetur. Sin autem ſuaue aliqua alia particula.*

47. particula. *PRAETEREA & mandante intellectu, & dicente cogitatione fugere aliquid, aut perſequi non mouetur. Sed ſecundum deſiderium agit quēadmodum intemperātes. Atq; omnino uidemus q habēs medicinam non medetur, quippe cū alius aliquis dominus ſit, ut ſcdm ſcientiā agat. & nō ſciētia.*

48. particula. *ATQVI neq; appetitio huius domina eſt motus. Temperantes enim appetentes, & deſiderantes, non agunt, quorū habent appetitionem, ſed conſequuntur intellectum.*

Expõ. Ea animæ quoq; particula quæ intelligendi vim habet, nequaquā mouere dicitur. nō quemadmodum ipſa vegetans, ſed tanquam ipſa ſola haud ipſius moueri domina ſit. neq; enim ſufficit ipſum intelligere, neq; ipſius intellectus cognitio, atq; volūtas, niſi & corporea ſimul quæq; appetitio moueat. At neq; ea ſola in ijs q̄ rationem habent, ſufficit, niſi & ratio concedat. Ne itaq; aliquis dubitet, quonam pacto hic non mouere, quod intelligēdi vim habeat, dictum fuerit, cū poſtea & ipſum non ſine appetitione mouere voluerit. Hic quidem enim tanquam id, quod haud omnem habeat principatum, ita dicitur non mouere, ibi vero ceu mouens quidem exiſtens, verum cum alio. Quapropter hæc cum illis conueniunt. Ipſe quidem igitur contemplans, neq; omnino mouet tanq̄ contemplans, ſed circa verum, atq; falſum is verſatur, nō autem circa ea, quæ in actione polita ſunt. in quibus quod inſequendū, atq; fugiendum eſt, adeſt ad quæ, & ex quibus motus proficiſcitur, qui ſecundum naturam. Qui autem ea quæ in actione poſtea ſunt, conſiderat, & propter hāc cauſam quod fugiendum, atq; inſequendum cōtemplatur, vult quidem interdum, aut mouere, aut quieſcere facere ipſum animal, neutrius autem eſt ſolus princeps. Sed & cum quieſcere iubeat intellectus, mouetur exēpli gratia cor, in formidoloſis, & gignendi vim habentes partes, in venerearum voluptatū intellectionibus. Ac cōtra cum moueri hortetur, & fugere, non mouetur animal, neq; fugit. quemadmodum ſeſe habet in intemperantibus. vbi cum pugnet intellectus, atq; deſiderium, ſuperat deſideriū. Tales nanq; intemperātes ſunt. Quare neque omnino dominus eſt motus ipſius animalis. Quoniam & qui artes habent, & volunt iuxta rationē vti arte, ab aliqua perturbatione aliquādo cohibētur, ita vt neq; ipſi iuxta rationem ſint ſolum actionis domini. Illud autem, tāquam alius aliquis ſit dominus, nō tanquam de eo, qui appetendi vim habeat dictum fuit, ſed tāquam de vtroq;. quemadmodum & ipſe infert. Neq; enim appetitio ſola domina eſt, quemadmodum temperantes manifeſtant, cum differat & hic appetitio ab intellectu, ſuperet autem intellectus, quia temperantes intellectum, non autem deſiderium ſequuntur, aut omnino appetitionem ratione carentem.

APPARENT autem duo hæc mouentia, aut appetitus, aut intellectus, ſi aliquis imaginationem ponat tāquam intellectionem quādam. Multa enim præter ſcientiam conſequūtur imaginationis. et in alijs animalibus haud intellectio, neq; ratiocinatio eſt, ſed imaginatio. Ambo itaq; hæc uim mouendi habent ſecundum locum, intellectus & appetitus.

INTELLECTVS autē qui cauſa alicuius ratiocinatur, & in actione uerſatur. Differt autem a contemplante fine: & appetitus cauſa alicuius omnis. Cuius enim appetitus illud principium in actione uerſantis intellectus. Quod autem extremum, principium actionis. 49. particula.

Appetitum quidem nunc appellat, eum qui ratione dicitur carere. Intellectum autem ambigue, aut ipſam ſolam rationis participem cognitionem, aut & eā omnem, quæ a ſeipſa excitatur, & nō ſolum cum inſtrumēta ab ijs, quæ extra percutiantur, quemadmodum ſeſe habet in ſenſu. Ita vt ſecundum hanc rationem, & imaginatio quoq; rationis particeps intellectio quædā ſit. Forſan enim quæ in animalibus ratione carētibus exiſtit, indiget omnino percuſſione alicuius inſtrumēti, ad propriam actionem. In ipſo autem intellectu, qui ſecundum rationem agit, comprehenſa fuit & voluntas. Ipſa enim imaginatio nunc tāquā cognoſcens tantū actio accepta fuit. & non tanquam ea, quæ & cum appetitionibus ratione carentibus cōueniat. Quapropter & tanq̄ cum intellectione nunc in eodem ordine collocata, & ipſa tanq; diſtincta aduerſus appetitiones accepta fuit. In pugnis itaq; illis quę mutuo fiunt inter intelligens, atq; appetens, aut intellectus mouet, vt in temperantibus, aut appetitus vt in intēperantibus. In ijs autem qui aut omnino rationem ſequuntur, vt in ſtudioſis euenit, aut perturbationibus ſe totos tradunt, vtrunq; mouendi vim habet. Nanq; in intemperantibus ratio ſequens perturbationem, ſimul quoq; agit. & in modeſtis appetitus ſua ſponte cedit rationi. Hæc ſane & Ariſtoteles excogitās ex ſuppoſitione dixit, ſi aliquis imaginationem ponat, tanquam intellectionem, propter id quod ambiguum. Quatenus quidē enim corporea eſt vita, nequaquam intellectio dicitur. Quatenus autem & a ſeipſa aliquando excitatur, eo pacto cum ratione communis exiſtens, & ipſa quoq; intellectio dicitur. Cum itaq; dixerit, aut appetitionem eſſe eam quæ moueat, aut intellectum, quādoquidem multis mouentur motibus animalia ſecundum imaginationem, quę quidem ratione carēt, & iuxta eam ſolam. quæ vero rationem habent, cum aut non agat in ipſis ratio, aut non vincat perturbationes, quēadmodum reſpōſum fuit, propter quam cauſam, aut intellectum dixit, aut appetitionem. Vera nanq; ratio eſt, licet imaginationem, tanquam intellectum ponat. Quoniam tria eſſe oportebit ipſa mouētia, intellectum, imaginationem, appetitionem, cum & voluntas in intellectu, vt dictum fuit, comprehēdatur. oportet autem nos interpūgentes in dictione poſt particulā illam, imaginationes, ita inferre. & in animalibus ratione carentibus haud intellectio, neq; ratiocinatio eſt, ſed imaginatio: ambo enim hæc vim mouendi habent ſecundū locū intellectus, & appetens, aut ſingillatim, vt dictū fuit in tēperantibus, & intēperātibus,

aut communiter: vt in immodeſtis, & ſtudioſis. Præterquam q; & quando ſingillatim alterum ponitur, quod intelligendi vim habet, haud ſine volũtate mouet. Appetitus autem quidam, & voluntas quoq; eſt: ſed haud qui ratione careat, neq; quod ſine ratione appetit, abſque imaginatione exiſtet, quæ non ſolum cognoſcat, ſed & quaſi comprobet, atq; ſuperet appetitum. Verum quando etiam vtrunq; moueat, quod appetendi vim habet intellectus ſequens mouet, propriũ ſcilicet, atq; conueniens in ſtudioſis, quod autem rationis expers, in immodeſtis. Quapropter dicet, quãmaxime adiudicans, quod appetẽdi vim habet, illud eſſe in primis, quod mouere poſſet. Licet enim aut eum intellectu, aut cum imaginatione, at præcedẽs tamen mouet. Nãq; in ijs quæ in actione poſita, quod inſequitur, aut fugit, mouet. Id autem quod appetẽdi vim habet, eſt. Quapropter cum & ipſum moueatur ab appetibili mouet. Quod autem appetibile eſt, eam habet vim vt ipſum appetens mouere poſſit, non tanquam intellectum, aut imaginationem, ſed tanquam appetens. Intellectus autem in actione verſans mouet. Is nanq; eſt qui inſequitur, aut fugit. quiq; differt ab ipſo contemplante, fine. Huius quidem enim finis verum, illius vero bonum, quod in actione poſitum. & huic quidem in ipſa cõtemplatione finis adeſt, illi autem poſt motum. Idq; et indicat illud propter aliquid ratiocinari. Neq; enim in ipſo ratiocinari finis poſitus eſt, quemadmodum in ipſo contemplari. Sed moueri oportet poſt ratiocinationem, & in ipſo motu aſſequi finem. Et non ſolum in actione verſans ipſe intellectus cauſa alicuius agit: cum diuerſus præter ratiocinationẽ finis ſit: ſed et omnis appetitus. Nam is q ratione caret, diuerſum habet ipſum appetibile ab ipſo appetere. Cuius enim inquit, appetitus oportetq; aſpirare illud, cuius, quo illud indicet, q̃d appetibile. Id, inquit, principium eſt in actione poſiti intellectus. quandoquidem & appetens quoddam in actione verſans ipſe eſt intellectus, ab appetibili autem ipſum appetens mouetur. Licet enim intus excitetur, at tanquam ad appetibile tamen progreditur. Atq; hac ratione dicitur ab appetibili moueri. Quod autem extremum huius, principium eſt actionis, huius, tanq; in actione verſantis intellectus. Extremum illud intelligens in quod agens ratiocinatio deſinet, exempli gratia ſi appetens aliquis vmbraculum in hyeme, cogitur, & ratiocinetur. quod ei appetibile erat, quonam pacto debeat in opus exire, & ratiocinans inuenerit firmantium indigere, atq; ſuſtinentium, & propter hanc cauſam lapidibus, atq; lateribus, quo ſuſtineant, opus eſſe. Inuenit autem & lapides, & lateres ſupra fundamenta firmatos, ita vt omnis ei ratiocinatio in fundamẽta deſinat, quæ actionis principium exiſtunt. oportet enim fundamenta ante omnia ſubijcere, atq; inde lapides, & lateres, ac præterea protectionẽ vltimã vbi poſueris id habere, q̃d erat appetibile, ipſum ſcilicet vmbraculũ.

QVARE *iure duo hec apparent mouentia appetitus, & cogitatio in actione uerſans. Quod enim appetendi uim habet, mouet. & propter id cogitatio mouet. quoniam principium eius eſt, quod appetendi uim habet.*

50. particula. ET IMAGINATIO *præterea cum moueat, nõ mouet abſq; appetitione.*

Expõ. Quod enim appetendi vim habet mouet, & propter hãc cauſam cogitatio mouet, quoniam principiũ huius eſt, quod appetẽdi vim habet. & imaginatio præterea cum moueat, non mouet abſq; appetitione. Ex quibus illud præiudicat, quemadmodum motus potius ipſum appetẽs cauſa eſt, quod aſſentiens appetitioni ipſum mouet. Ita vt in mouendo appetitus ſemper id præcedat, quod cognoſcẽdi poteſtatem habet. Siue intelligens ſit, ſiue imaginatione concipiens, illud quod cognoſcere valet.

VNVM *ſane quoddam ipſum mouens, quod appetendi uim habet. Si enim duo intellectus, & appetitus mouerent, iuxta aliquam communem formam mouerent. Nunc autem ipſe quidem intellectus, non uidetur mouens, abſq; appetitu. Voluntas enim appetitus. Quando uero iuxta ratiocinationem moueatur, & ſecundum uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet præter ratiocinationem. Deſiderium enim appetitus quidam eſt.*

INTELLECTVS *quidem igitur omnis rectus eſt. Appetitio uero, & imaginatio, & recta, & non recta. Quapropter ſemper quidem mouet, quod appetibile. Sed id eſt, aut bonum, aut apparens bonum. Non omne autem, ſed bonum quod in actione poſitum. In actione uero poſitũ bonum eſt, quod contingit, & alio modo ſeſe habere.* 51. particula.

QVOD *quidẽ igitur huiuſmodi uis mouet animæ, quæ appellatur, appetitio manifeſtum. Diuidentibus autem partes animæ, ſi iuxta poteſtates diuidant, & ſeparent, multæ adſunt, nutriens, ſentiens, intelligens, uolens, prætereaq; appetens. Hæ enim admodum differunt inter ſe, aut deſiderans, & iraſcens.* 52. particula.

Duplex enim ſcriptio eſt. Propoſitum quidem igitur eſt, in unum mouẽs motum ſcilicet ipſum localem animalium, cum appetitiõe factum, tãquam in cauſam reducetur. & id quidnã ſit declarare, & in duo adducere, quẽadmodum hactenus dicebat, in ipſum cognoſcens, atq; appetens, ſed & ambo in vnum contrahere. Nam cum vnus ſit, qui cum appetitione animaliũ motus, vna quoq; cauſa aſſignãda eſt. Quare & cum duo quædam, vnius, atq; eiuſdem in cauſa eſſe dicamus, iuxta vnum aliquod commune exiſtimandũ eſt, nos duo illa cauſas dicere. ſi debemus vnius, atq; eiuſdem rei cauſam reddere. Quod & Ariſtoteles quoq; iudicat. Si duo, inquiens, ſint, quæ mouendi vim habeant intellectus, atq; appetitus, iuxta communem aliquam formam mouerent. Tanquam oporteat vnius vnum aliquod omnino cauſam ſuſtinere. Nam ſi iuxta aliud quidem id, iuxta aliud vero alterum aliquid in cauſa eſſet, vnius, atq; eiuſdem rei. Tãquam vnius, & totum, neutrum erit. Oportet itaq; cauſam aliquam eſſe, quæ duo illa complectatur quæ tanquam tota, & vnius quoq; erit effectus cauſa. Id ſane vnũ inueſtigãs, haud in aliud aliquod progreditur, præter id quod appetendi, atque cognoſcendi vim habet. Sed ipſum appetẽs affert, tanquam id, quod præcipue mouere poſſit ipſum cognoſcens, quod non præcipue, ſed ceu adiutor cum appetente mouet. Et nulla alia ratione niſi cum appetitione & cognitio adeſt quo & id quod cognoſcendi vim habet, iuxta appetitionem moueat. Appetitus autem licet omnino cum cognitione, ſed nõ iuxta cognitionem, ſed ſecundum ſeipſum inſequitur, aut vitat. &

propter

propter hanc cauſam mouet. Quando itaq; & appeti
tus ſecundum ſeipſum mouet, & cognitio iuxta appeti
tum Neq; enim alia ratione mouet, neq; proſequitur,
aut fugit, niſi cũ appetitu ſit. Recte philoſophus, quod
appetens eſt tanquam præcipue mouendi vim habens
determinat. Nanq; quando duo in cauſa eſſe diceba-
mus. Quapropter & Ariſtoteles haud mouere inquit,
intellectum, ſine appetitione, quandoquidem & volũ-
tas, proprius eſt ipſius intellectus, appetitus. Non mo-
uet autem intellectus, ſine voluntate qualis ipſe contẽ-
plans eſt. Appetitus autem quando cum imaginatione
ſit, qualis quæ ſine ratione eſſe dicitur, mouet ſine ratio
ne. Id itaq; demonſtrat illud, quod præcipue mouen-
di poteſtatem habeat ipſum appetens. Quia cognitio
ſeiuncta ab appetente non moueat: appetitus autem
præſens, ſiue in eo, quod cum ratione cognoſcet, ſiue
in imaginatione moueat: cum iuxta ipſam appetentem
proprietatem ad id quod inſequendũ tendat, aut quod
fugiendum vitet. Hæc autem ubi determinauit, dein-
ceps illud dijudicat qualis ſecundum intellectum ſit co
gnitio, atq; appetitio, qualisq; ſecundum imaginatio-
nem ipſa vtraq; ſecundum ſeipſam. Quoniam ea qui-
dem recta ſemper eſt, cum ſcilicet ſecundum ſeipſam
ſit, deterioribusq; vitis, vtq; cognitionibus iuncta non
ſit. Illa vero & recta, & non recta, ipſa ſcilicet imagina
tione concipiens propter id quod indeterminatum. Si
quidem igitur in principio orationis, ipſum appetens
ſcriberetur, recte illuſtrata eſſet hæc dictio. quonam
pacto & id, tanquam vnum mouens. Sin autem ipſum
appetibile ſcriptum ſit, quod ſecundum actum appetẽs
accipiendum eſſet, hoc eſt, id, quod ſimul eſt, & appeti-
bile, & appetens. Quemadmodum enim quod ſecundũ
actum ſcibile, idem cum eo quod ſciendi vim habet, et
contra: ita quod ſecundum actũ appetens, ambo vnũ,
atq; idem ſubiecto eſt. Oportet enim cognitum eſſe
ipſi appetenti, quod appetibile, quo fiat ſecundum actũ
appetibile, & appetens. Recte itaq; concluſit ſemper
dicens mouere quod appetibile, ſiue appetibile ſit, &
in principio ſcriptum, ſiue appetens. Quoniam quod
ſecundum actum appetens, idem eſt cum appetibili.
Quod autem appetibile, aut vere, aut apparens eſt bo
num, licet non ſit. Nihil enim aut malorum, aut medio
rum appetendum eſt, ſed ſolum id, quod bonum, & ſi
quid bonum ipſum ſubingreditur, tanquam bonum
& ipſum appetibile ſit. Quemadmodũ vbiq; & apud
Platonem conceditur, & ab Ariſtotele in ethicis tra-
ditum fuit, qui bonum omnia appetere inquit. Bonum
itaq; illud quod ſecundum veritatem bonum, & con-
templãs quoq; appetit. Practicus autem philoſophus.
& vno verbo dicam, ipſe appetens, illud appetit bonũ,
quod in actione poſitum. Communius nanq; nũc illud
appellauit, quod in actione poſitum, non autẽ id, quod
homines ſoli pſequi, aut vitare debeant: ſed et id quod
animalia, quæ ſine ratione ſint. Quod etiam determi-
nat, tanquam contingat alia etiam ratione ſeſe habere,
cum generabile ſit, & non eodẽ ſemper modo exeat.
Ipſum nanq; contemplantis bonum neceſſarium eſt,
quod etiam optimum. Concludẽs autem eam quæſtio
nem, quę ipſi propoſita fuit, quænam ſit ea animæ par-
ticula, quę præcipue mouendi vim habeat, animalia
moui, ſecundum locum: iterum nobis in memoriam
reducit, multas quidem eſſe animæ particulas, quę non
ſecundum locum, ſed ſecundum poteſtates diuiduntur,
ita vt ratione diuerſæ ſint. Quapropter & multas ſi-
mul exiſtere poſſibile eſt, quæ cum eædem ſint ſubie-
cto, iuxta plures adiectiones poſſint plures intelligi,
quemadmodum ipſe meminit. Eſt enim nutriens, ſenti-
ens, intelligens, uolens, præterea appetens. Ipſa nanq;
nutriens omnium confeſſione ab intelligente, & volẽ
te, & ipſa præterea appetente plurimum diſtat, aut in-
ter ſeſe, ipſa deſiderans, neq; iraſcens, & a ratione. Com
municant enim hæ & inter ſeſe, & cum ratione iuxta
appetitionem. Intelligentem autem nunc ipſam contẽ-
plãtem dixit. quo in actione uerſantem intellectum ip-
ſo volente ſignificet. Ipſum autem appetens differt ab
ipſo volẽte, tanquam communius, quia & aliquid etiã
rationis expers eſt. Demonſtrat itaq; ex his, quemad-
modum ſi oportet particulas poteſtate diſtantes expo
nere, eas quæ plurimum diſtent potius exponere opor
tet, quam eas, quæ prope adſint. Dictum autem fuit,
quemadmodum propoſitum fuit in ratione gubernã-
dæ ciuitatis particulas illas exponere, quæ ad inſtitutio
nem ſpectabant. et ꝓpter hanc cauſam, tres ſolas Plato
tradidit. quemadmodum et Ariſtoteles in ethicis ratio
nem, atq; appetitionem.

QVONIAM *autem appetitiones ſiũt contrariæ in-* 33. parti
*ter ſe. Id autem contingit, cum ratio, & deſiderium contra-
ria ſint. Fit præterea in ijs, quæ temporis ſenſum habẽt. Ipſe
quidem enim intellectus, propter id quod futurum, retrahere
iubet. Deſiderium uero propter id quod iam. Apparet enim
quod iam ſuaue. & ſimpliciter ſuaue. & uerum ſimpliciter.
quia non cernit futurum.*

Cum iam mentionem fecerit de temperantibus, at- Expõ.
que intemperantibus: manifeſte nunc determinat, quẽ-
admodum ambo hi in controuerſia duorum quorun-
dam appetendi vim habentium collocati ſunt. cũ aliud
quidẽ rationis particeps ſit, aliud aũt rationis expers.
Quibus ambobus cõmune eſt, qđ ſimpliciter appetẽ-
di vim habet: non tanquam genus, quod in proximas
formas diuidatur: ſed potius ceu ea, quę ab vno ſeſe ha
bent. Præſtantius nanque illud eſt, quod cum ratione
appetit, quam id quod ſine ratione. ita vt & cognatio
quædam inter ea ſit, & diuerſitas quoque. Anteaquam
vero aliquid reddat ad illam coniunctionem, quoniã
in medio nobis in mentem reducit, in quibus apta ſit
controuerſia eſſe, quoniam in hominibus, in quibus im
plicita eſt rationalis vita, cum ea quæ ratione caret. &
perſæpe ab ea differt, atque ei aduerſatur. In homini-
bus enim cum ratio temporis cognoſcẽdi uim habeat,
& de eo quod futurum eſt, aliquid ſentiat, quemad-
modum & de eo, quod præteritum. Ipſum autem deſi-
derium, quẽadmodum et omnis rationis expers vita,
cum tempus cognoſcere non ualeat, non diſtinguit tẽ
poris menſuras, ſed licet percutiatur a præterito, at nõ
tanquam præteritum ipſum cognoſcit. ſed ſolum tan-
quam ab eo patiens, illius affectionis memoria. Nan-
que nunc præſens ipſum percipit, non tanquam huic
ipſi inſiſtẽs, quoniam adeſt, ſed tanquam illud ſentiens,
quod agit. Quapropter ipſe quidem intellectus, & ra
tio non in id ſolum, quod præſens eſt: ſed in id quoque
quod futurum appetitionem extendit. Deſideriũ uero
quod præſens eſt, ſemper ſibi finem ſtatuit, quod etiã
ſentit, & ipſa quidem ratio non id ſolum, quod ſuaue,
ſed & quod bonũ percipit. Dijudicat enim quod ſua-

ue,quippe cum haud omne bonum ſit. Deſideriũ autẽ in id ſolum intuetur, quod ſuaue, tanquam id omnino bonum ſit,& in id quod præſens adeſt,non autem in id quod futurum eſt,quia temporis nullam nactum eſt cognitionem. Quandoquidem igitur, quod præſens eſt,ſuaue ſit,quod autem futurum,aut vtile,aut & magis ſuaue,deſiderium quidem quod præſens eſt proſequitur. At ratio quæ ſecundum naturam ſeſe habeat quod futurum,ſi maxime bonum ſit. Deſiderium enim tanquam non diiudicans futurum a præſenti, præſens ſuaue,tanquam ſimpliciter,& ſuaue,et bonum exiſtẽs, recipit. Tanquam enim idem ſit, quod ſuaue eſt,id & tanquam bonum inſequitur. Hæc itaq; cum in medio dixerit,quod reliquum eſt refert, ad coniunctionem illam,quoniam,quæ in principio collocata fuit,ſic.

54.particula. SPECIE *quidem eſſet unum ipſum mouens appetens,quatenus appetens.primum autem omnium ipſum appetibile.Id nanq; mouet,& non mouetur, quia intelligatur,aut imaginatione concipiatur. Numero aũt plura ipſa mouẽtia.*

Expõ. Specie vnum eſſe dicitur ipſum appetens,non exacte,ſed quẽadmodũ dictũ fuit,quẽadmodũ ſeſe habẽt, quę ab vno,& ad vnũ. Antea vero q̃ rurſum redderet ad illud,ſpecie quidẽ vnũ eſſet,plura uero numero,qm̃ duo ipſa appetentia, & quæ aliquando inter ſeſe pugnant,quodq; rationis particeps, & quod abſq; ratione appetit,in medio illud attulit,quemadmodum ante appetens ipſum appetibile eſt. Quoniam & ipſum appetens propter appetibile mouet. Præcipue igitur ipſum appetibile adeſt,at non quod adhuc poteſtate ſit, verum quod actu exiſtat. quia enim intellectum fuit, aut imaginatione conceptum. Quando & idem eſt cũ appetente,iuxta ſubiectum. Quandoquidem & quod ratione differt, ipſum appetens præcedit. Ipſum nanq; appetens,tanquam finem ipſum appetibile cõſequitur.

QVONIAM *autem ſint tria, unum quidem ipſum mouens,alterum autem quo mouet,& præterea tertiũ quod mouetur.Ipſum autem mouens duplex, alterum quidem immobile,alterum autem mouens & quod mouetur.*

Vult quidẽ ex his, quæcunque ea ſunt, quæ ſpectãt ad motum animalium ſecundum locum, colligere,atque tradere. Hæcq; meta eſt eius quod dicitur. Sed antequam ea quæ ſpeciatim traduntur,habeantur,oportet in dictione ipſa verſari,quemadmodum et interpretes faciunt. Nam cum inceperit ex coniunctione illa, quoniam, tanquam aliquid redditurus, attamen nihil reddidiſſe videtur. Sed ſubintelligendum eſt, dum interpungimus,poſt illud,eſt autem alterum quidem immobile,alterum autem quod mouetur. Quatuor nanque eſſent,quæ ſpectarent ad huiuſmodi motum,propter quæ iure enumerata fuerunt, quænã ſint iſta quatuor.appetibile.appetens.id quo mouet. & quod mouetur. Tria nanque enumerauit,mouẽs, id quo mouet. & quod mouetur. Cum vero ipſum mouens duplex eſſe attulerit,alterum quidem immobile, alterum autem quod mouet,& mouetur quatuor quod reliquum fuit,ipſa omnia enumerantur. Immobile quidem igitur eſt,quod tanquam appetibile mouetur. Quia enim imaginatione conceptum ſit:aut intellectum,quemadmodum dixit,hoc eſt,actu appetibile factum, quando & idem ſubiecto ſit,cum appetente mouet. & præcipue mouet ipſum appetens, quatenus ratione differt ab eo. Quandoquidem tanquam ad finem ad ipſum appetibile,appetens mouetur. Manet autem ipſe finis immobilis,& ipſe in id quod cupit,non fertur. Hoc quidẽ pacto ipſum appetibile mouet, tanquam immobile. Ipſum vero appetens, quod etiam proximius mouet ea; quæ mouentur,ab appetibili excitatum, & in eius ordinem commotum,& quod propter hanc cauſam moueri dicitur,iuxta ipſam appetibilis inſequutionem mouet animal, innatum ei, atque ſubiectum inſtrumentũ. Quapropter haud vi vlla, ſed ſua natura illius impetu commouetur. Mouet autem vtens altero quodã,quod medium eſt inter ipſum mouens, ipſum appetens inquam,& id quod mouetur, quod eſt ipſum animal. Id autem quod medium, videtur quidem Ariſtoteles in libro de motu animalium ipſum ſpiritum intelligere, qui viuax in nobis eſt.qui medius exiſtit inter cor ipſum mouens, atque ſolidiores animalis particulas,quæ mouentur. Dicit autem in illo, & aliud quoque quoddam medium eſſe in ſuperiores, atque inferiores animalis particulas,& dextras,atque ſiniſtras.quod in ſuperficie potius collocat,quæ iungit oppoſitas particulas. Cum aut ſurſum,aut deorſum, aut dextrorſum,aut ſiniſtrorſum ipſum flectatur, dum aliqua quidem ratione mouetur,alia vero quieſcit In ipſa nanq; flexione contingit,alteram quidem oppoſitarum particularum moueri,alteram autem quieſcere. Quandoquidẽ quod mouetur,omnino alicui ſtãti dum nititur,ita moueri vult. Contingit itaq; mediam oppoſitorum ſuperficiem,ceu finem quidem ſtantis quieſcere, vna autem cum eo quod mouetur,moueri, tanquam huius principium. Cæterum hæc quidem, ſiue ſpiritum aliquis dicat,ſiue huiuſmodi ſuperficiem,corporea omnino eſſe fatetur, in quæ & Ariſtotelis interpretes oberrarunt. Opinor autem & hac ratione diiudicandum eſſe ſermonem. Nam q̃ omnis anima actus corporis organici ſit ab eo traditum fuit, & q̃ utatur tanquam inſtrumento ipſo viuente corpore. Quod autem vtitur non eſt ſimpliciter forma inſtrumenti,tanquam inſtrumenti,exceptum nanq; ſemper eſt quod vtitur, ab eo quo vtitur Quoniam itaq; ipſum animal inſtrumentum ſubſtratum fuit animæ vtenti,anima quæ ipſo utitur,non erit tota, vt ita dicam,inſtrumenti forma. ſed tanquam vtens id a quo & efficiens cauſa. Ipſum nanque mouens ſub efficienti eſt. Sed ipſa quidem vegetans,tãquã poſtrema,obſcure manifeſtat ipſum utens, manifeſtius autem quæ oſtrearum,aut ſimilium,quoniam licet nõ uniuerſaliter,at iuxta ſuas particulas ſecũdum locum mouent. Quæ vero progredientium manifeſtior,cum alia ſit,præter id quod mouetur. Ipſum nanque mouens, & efficiens,diuerſum eſt,præter id quod mouetur,& patitur. & præſertim cum aliquid eius quod mouetur non ſit,ſecundum Ariſtotelem. Ne idem & mouens ſit,et quod moueatur. Erat autẽ quod mouetur ipſum animal. Ipſum vero mouens anima,cũ non ſit formalis vita viuentis corporis. Huiuſmodi nãque vita,& tanquam animalis formandi vim habet,et tanquam inſtrumenti.quod id erat,quod mouetur. Ipſa quidem anima iuxta mouens. ſed non iuxta formam eius quod mouetur,tanquam eius quod mouetur eſt; et declarata fuit,tanquam mouens eius quod mouetur; & efficiens eius quod efficitur. Et propter excellentia; & medietate quoq; indigebant,quæ ambo inter ſe iũgat.

gar Medietaſq; iſta haud corpus, ut opinor, eſſe debet, rurſum enim quod mouetur erit, & non id quo mouet. ſed corporeum quidem aliquod: nõ aũt corpus Qualis ea vita eſt, quæ inſtrumentum, tanquam inſtrumentũ format, quæ ſecundum ſeipſam quidem non mouetur, cum incorporea ſit, principium autem eſt, eius quod mouetur, tanquam viuentis, cum formalis cauſa ſit. quẽadmodum bona valetudo recte valentis: quia tota inſeparabiliter ingreſſa eſt corpus, cum corporea dicatur. Quod autem mouetur ipſum animal eſt quoniam non tanquam corpus ab anima, ſed tanquam animal mouetur. Medietas vero & quieſcere, et moueri, quodam pacto dicitur. Cum iuxta ſeipſam quidem immobilis ſit, quia vita eſt, ſecundum accidens autem moueatur, propter inſeparabilem complexionem, quam cum animali habet.

E S T *autem quod quidem immobile, quod in actione poſitum bonum.*

Non tanquam ſecundum ſeipſum immobile. In mutatione nanq; poſita ſunt, quæ aguntur & alio modo ſeſe habere contingunt. Sed quia moueant appetitum cum non moueantur, quo moueant. Nã quia maneãt bona, aut videantur, mouent.

Q V O D *autem mouet, & mouetur, ipſum appetẽs. Mouetur enim appetens, quatenus appetit. & appetitus motus quidam eſt, aut actio. Quod autem mouetur eſt animal.*

Non quod ſecundum locum mouetur, ſed quod quidem ſecundum locum mouet, mouetur autem tanquam ab appetibili, cum in id, quod eſt actu appetere excitetur. Pulchrius enim ſic Plutarchus exponit ipſam appetentem actionem motum ab Ariſtotele nunc Platonice dictam fuiſſe inquiens. Ac forſan quia in motum omnino definit, & totum id localis eſt motus, ſed non poſſibiles. Vel Alexander moueri dicens, appetitum ſecundum accidens, quia in corpore eſt, ita intelligit, vt vna moueatur cum ſubiecto ſecũdum accidens, quemadmodum dictum fuit. Neque enim qui in viuente corpore totus inſitus eſt mouet, ſed qui habet aliquid & ſeparabile, & ſeiunctum, & prope ipſum mouẽs manet, atque ipſe medietatis indiget. Qui uero id quod mouetur, tanquam id quod mouetur format, eius cauſa formalis eſt, quæ medio caret. Ariſtoteles autem ſeipſum interpretatur, qua ratione ipſum appetens id eſſe dixerit, quod moueatur. Quatenus enim appetit, indicans appetitionem ſecundum ipſum. Nanque moueri nunc inquit, non animal, ſed ipſum appetens, tanquam appetens. Atque adhuc manifeſtiorem orationem reddens, appetitum cenſet, motum quendam eſſe tanquam actionem in motum definentem in ipſo animali. Quo, particula illa aut, in eo, aut actio, nõ coniunctio diſiunctiua ſit, ſed tanquam aduerbium, pro eo, quod eſt ſecundum quod intelligamus. Sin autem & tanquam coniunctio dicta fuerit, indicitur illud, appetitum licere, vel actionem vocare, tanquam impartibilem, & perfectam actionem. vel motum, tanquam is qui ab appetente excitetur, & tanquam in motũ animalis deſinat. Mouetur autem animal, iuxta motũ proprie determinatum, qui actus eſt ipſius mobilis, non tamen naturalis, ſed progrediens, & qui ab anima ſit, atque animalibus conuenit.

Q V O *autem mouet inſtrumento appetitus, iam id corporeum eſt. Quapropter in communibus corporis, & animæ actionibus, conſiderandum de eo.*

Non corpus intelligit, quod corporeum, illud nanque moueretur omnino, ſed corporis formam habentem, atq; extremam vitam. Quapropter & differt cõtemplationem de ea, tanquam tunc dicturus, quando communia conſiderabit animæ, & corporis munera. Commune autem eſt, non ipſum mouere, neq; enim & a corpore mouetur, quod animam habet, at ne q; a commixta vita. Nanq; ipſa terminus erat, tanquã eius quod viuaciter mouetur. Ipſum autem mouens iuxta mouentem ſtat, iure igitur in libro de motu animaliũ loquetur, de eo, quo mouet.

N V N C *autem, ut ſummatim dicam, ipſum mouens inſtrumentarie, ubi principium, & finis idem, ut gigglyſmus. ibi enim curuum, & cauum. Id quidem, finis, illud autẽ principium. Quapropter alterum quidem quieſcit, alterum autem mouetur. Ratione quidem cum diuerſa ſint, magnitudine autem inſeparabilia.* 55. particula.

Expõ. Eſt quidem, ut dictum fuit, et corporeũ aliquod ibi inſtrumentarie mouens. nunc attamen inſtrumenti, tanquam inſtrumenti formandi vim habentem vitam eſſe vult, eam quæ inſtrumentarie moueat, quam dicet manere, atq; moueri. Sin autem hanc et in libro de motu animalium aut manifeſte dicit, aut & demonſtrat, inde accipiendum eſt. Videtur autem et ibi omnino de ea loqui. Nunc enim ſummatim, inquit, hoc eſt breuiter, quæ ibi latius dicta fuere, dicenda. atque ſane intelligit ipſum inſtrumentarie mouẽs, quod ſcilicet poſt appetitum quidem eſt, qui non inſtrumentarie, ſed primo, atq; ipſe mouet, quia licet ab appetibili excitetur, attamen ex ſeipſo in appetibile fertur. Omne autem inſtrumentariũ, poſt ipſum primo mouens, ante id quod mouetur eſt, ſiquidem non ſolũ illud exiſtat, quod moueatur, verum & mouens quoq;. Tale nanq; ipſum inſtrumentarie mouens, quod mouetur quidem a primo mouente, mouet autem id quod tantum mouetur. Sit quidem igitur, vt dictũ fuit, & corporeum aliquod tale, vt cor, vt ſpiritus viuax, qui media eſt inter oppoſitas particulas ſuperficies. ſit præterea & vita, quæ inſeparabiliter animal format, quæ ipſum fingit, tanquam id, quod moueatur. quæ & ipſa animal mouere dicitur, quoniam ſecundum ipſam mouetur, ſed haud tanquam ab ipſa. Mouere autem dicitur ab ipſo primo mouente, quod mouetur inſeparabiliter & tanquam eius quod mouetur ſit forma, & potius tanquã ſecundum accidens moueatur, quam ſecundum ſeipſam. Quod enim ſecundum ſeipſum mouetur corpus omnino, & magis proprio huiuſmodi vitam intelligere debemus inſtrumentariam, quam quodcunq; corpus. Ipſum quidem enim corpus impoſſibile eſt, iuxta eandem particulam per totum principium eſſe, & finem Manifeſte enim id adduxit Ariſtoteles idem principium, & finem eſſe volens, quod illud eſt, quo mouet. Ipſa quidem vita, quæ inſita eſt tota per ſeipſum totam, quæ ipſum animal mouet, tanquam id quod mouendi vim habet, iuxta quod, ſed non a quo. & quæ mouetur ſecundum accidens, tanquam formalis cauſa: eius quod mouetur. & gigglyſmus præterea acceptus.

fuit ab eo tanq̃ ſimilitudo, eius quod totum per totum quodam pacto mouetur, atque quieſcit. neque enim tanquam corpus, ſed tanquam ſuperficies. Eſt autem gigglyſmus, quemadmodum Plutarchus vult, duorũ annulorum complexio, ita vt alter in alterum iniectus ſit. Quando curuum alterius, alterius cauum tangit. & quemadmodum Alexander demonſtrat, quando circa vnam fibulam ſtantem, annulus adiunctus ei, intus, atque extra, cum porta quæ conuertitur, agit. fibula tamen immobili manente, ipſe annulus, contrarijs in cõuerſione illa portæ, intus, atque extra, mouetur motibus. Verum gigglyſmum, quacunque ratione res ſeſe habeat, ita accipere oportet, vt interpretes volunt. aut alterius quidem annuli curuum, alterius autem cauum, aut alterius quidem annuli cauum, ipſius vero fibulæ curuum. Atque hic quidem manens ſit curuum fibulę, cauum autem annuli moueatur. In duobus vero annulis, moueatur quidem curuum eius, qui complexus ab altero eſt, immobileq; maneat complectentis cauum. Cæterum nequaquam hæc mihi cum ipſa dictione cõuenire videntur, quæ inſeparabilia a magnitudine ſtatuit ipſum quieſcens, atque id, quod mouetur. Cũ ſola ratione diuerſa ſint. Solituſq; Ariſtoteles ſit inſeparabiles magnitudine appellare, non continui particulas, q̃a in continuitate aliæ alibi collocatæ ſunt, neq; adhuc magis, quæ ſe tangunt, quæ hæ neq; ſecundum continuitatem inter ſe coniunctæ ſunt, ſed eas, quæcunq; totæ per totum ſubiecto inter ſeſe coniunctæ ſunt. Quapropter & Alexan. huic inſtans, haud quæ deinde adducuntur tanquam de gigglyſmo intelligit, quod eſt, inſeparabilia eſſe magnitudine principium, & finem: & ipſum quieſcens, atq; id quod mouetur. Sed tanquã de nobis ea dicta ſint. Cum inter oppoſitas partes, intelligo autem eas quæ ſurſum, atq; deorſum, aut quæ dextrorſum, vel ſiniſtrorſum flectuntur, & altera maneat ex oppoſitis, altera autẽ moueatur, media ſuperficies, tanquam finis quidem eius quod mouetur ſit, & ipſa, tanquam principium autem eorum quæ quieſcunt manens tota per ſeipſam totam. Neq; enim habet profunditatem, & quieſcens, & dum mouetur. Verũ, vt opinor, oportebat, & in ipſo gigglyſmo ſimilitudinem accipere. ne fruſtra acceptus fuiſſet. Quonã igitur pacto in corpore accipiemus, quod profunditatem habeat. et alibi quidem ipſum curuum alibi vero cauum. Nunquid, vt diximus, non iuxta id quod corporeum eius eſt, ſimilitudinem capere oportet? ſed iuxta corporis ſuperficiem, ſiue caua, ſiue curua appelletur. Nanq; & curua omnino, & caua eadem tota per totam. & caua eodem modo omnino curua. Siue igitur intimum annulum intelligas, qui mouetur iuxta curuum ſuipſius, iuxta quod tangit quod ipſum complectitur, id quod mouetur erit, annulus ſcilicet qui complectitur corpus nanq; erit, quod mouetur. Superficies autem eius, quæ ſimul curua, atq; caua eſt. quæ iuxta ipſum cõplectẽs, quatenus quidem proxima ei, quod mouetur, eſt autẽ ipſum cauum, mouetur, tanquam finis potius, illud tangens, quod mouetur. Quatenus autem quieſcenti atque complectenti annulo vicina eſt, iuxta curuũ quieſcit. Quandoquidem finis quidem eſt eius quod mouetur, & iuxta currum. ſed longius, quam iuxta cauum. Ipſum autem curuum, & ipſum cauum, ſubiecto quidẽ inſeparabilia ſunt. quod magnitudine Ariſtoteles dixit. Totum enim per totum quod ſit cauum, id & curuum eſt. Siue igitur in linea, ſiue in ſuperficie, ſiue in corpore id aliquis contempletur, forſan totum videbitur, & moueri quodam pacto & quieſcere. neutrum autẽ ſecundum ſe faciet. Ipſum nanq; ſecundũ ſe, & moueri, & quieſcere, corporibus, vt dictum fuit, conuenit, ſed ſecundum accidens, & ſecundum reſpectum, qui in id quod mouetur, aut in id quod quieſcit, vergit. Et hac ratione, & ſuperficiei inter oppoſitas partes interiectæ ſimilis erit ſimilitudo. & illi vitæ quæ inſtrumenti formandi vim habet: vt nos poſuimus. Quam & liquit iuxta id æquius interpretaretur, quandoquidem vt ipſum mouens ſubſtantia eſt, ipſa appetẽs vita, et id quod mouetur. Ipſum nanq; animal oportet, & id medium, quo mouet ipſum mouens, ſubſtantiam eſſe. Subſtantia vero vita ipſa eſt, & non ſuperficies. & tanquam media præſtantior quidem animali, ſubingrediens autem appetentem vitam.

OMNIA *enim impulſione, & tractione mouentur; Quare oportet quemadmodum in circulo manere aliquid. et inde incipere motum.*

OMNINO *quidem igitur ut dictum fuit quatenus appetens ipſum animal, ea ratione ipſius mouendi uim habet. Appetens autem non ſine imaginatione. Imaginatio uero omnis aut ratione colligens, aut ſentiens. Hanc quidem igitur, et alia animalia participant.* 56. particula.

Expõ. Qua quidem ratione motus qui extra fiunt ad impulſionem, atque tractionem adducuntur, ab eo in naturali auditione didicimus. quo vero pacto, & qui ſecũdum naturam exiſtunt, ſcire dignum eſt. Dixit enim omnia. Quare & quæ ſecundum naturam quoque mouentur. Ac videtur quidem ipſum impellens, atque trahens dicere cauſam motus aut extẽdens, aut colligens, quod mouetur. Impellens quidẽ cum extendat, trahens autem cum colligat. Hæcq; non ſolum efficiens cauſa eſt, tanquam ea a qua, ſed & formalis tanquam ea ſecũdum quam. quod autem trahitur, & impellitur, ipſum quod mouetur exiſtit, aut dum extenditur, aut dum cõtrahitur, quemadmodum illud ſeſe animal habet, quod calefit, aut frigefit. Nam dũ veretur calefit, cum diffundatur, atque extendatur ſanguis. Dum vero timet, cõtrahitur, atq; colligitur, vnde & pallor in ſuperficie accidit. At & in naturalibus, atq; non viuacibus motibus, vt in latione ignis ad ſuperiora, leuitas vis illa eſt, ſecundum quam mouetur, ipſe autem ignis qui mouetur, qui quidem trahitur ſecundum naturam, & nõ violenter, cum non ſine ſua integritate colligatur, atq; ad eam properet. Iuxta ipſum vero progreſſum quidimẽſionem habet impellatur, haud violenter, neq; in hoc, ſed ſua ſponte, attamen extendatur. Et autem quod propoſitum eſt, concinnãdum, quia dum impulſione, atq; tractione mouetur; aliud quidem quieſcit ab eo, quo mouet mouens, aliud autem mouetur. quo ipſum quidem quieſcens impellat, aut trahat, quod vero moueatur, impellatur, aut trahatur. quemadmodum in annulo, qui ab alio complectitur, ipſum quidem curuum eſt impellẽs, aut trahens ſecundum quandam proportionem. Ipſum vero cauum quod impellitur, aut trahitur. Quatenus quidem recedit a cauitate complectentis annuli impellitur, quatenus autẽ in idem circulariter fertur, id quod trahitur, exiſtit. Quoniam ſi non annulus qui ab alio complectitur, moueretur, ſed ipſe complectens,

ctens,

ctens, circa eum qui intus manet, iuxta cauum ſuperficiei quæ intus eſt, habebit ipſum manens. iuxta autem curuum id, quod mouetur. Secundū curuitatem enim magis habebit quod profunditati ſupplius vicinum ſit. Iuxta cauitatē autem, quod longius quidam abeſt a propria profunditate, proximius autem eſt manentis annuli, quam fibulæ. quemadmodum Alexander gigglymum interpretatus eſt. Vita vero iuxta quam mouetur, quod mouetur, ipſum quidem ſtabile habebit, iuxta tactum, quem erga ipſum mouens ſeruat, hoc eſt, erga appetitum, quod autem mouetur, erga ipſum animal. Id nanq; erat quod proprie mouetur. Quoniam itaq; ipſum impellens, atq; trahens iuxta ipſum manēs, quod autem impellitur, & trahitur iuxta id quod mouetur, in omni motu erit, illud quidem manens, id autē quod mouetur. Quemadmodum in circulo ipſum quidem centrum manet, impellens quidem circulum, quatenus recedere faceret eum a ſeipſo, remouet. Trahens vero, quatenus circa ipſum mouet, ipſe totus circulus, qui ſic impellitur, & trahitur. Propter quę concluſionem quæſtionis, quæ ei propoſita fuit, adduxit mouētem quidē cauſam proxime, ipſum appetibile eſſe volens. Ipſum vero appetens, omnino non ſine imaginatione eſſe enuntians. Siue rationis particeps illa imaginatio ſit, qualis quæ in hominibus exiſtit, cum rationis formam habeat ſecundum ſubſtantiam. neq; enim alio pacto cum ratione conueniret. aut rationis expers exiſtat, qualis quæ in hoſtijs. Ipſe quidem enim contemplans intellectus haud omnino indiget imaginatione: niſi cum ſenſibilia, aut quę ex abſtractione conſideret. Ipſe autem appetens, & in actione verſans ſemper circa particularia ſeſe habens, atq; cum uniuerſali, & particularem quoq; coniungens propoſitionem, ſemper imaginatione indiget adiutrice, ad particularium cognitionem. Mouet autem animal, & imaginatio, & intellectus, non iuxta cognoſcentem vim, ſed appetentē, vt dictum fuit. Quatenus enim appetens mouet, licet cum imaginatione ſit rationis participe, aut vita ratione carente. Quapropter dixit, omnino appetens ipſum mouens eſſe.

CONSIDERANDVM *autem & de imperfectis, quod ipſum mouens eſt quibus tactus ſolum ineſt ſenſus. Verum contingit imaginationem ineſſe his, aut non, & cupiditatem. Videtur enim dolor, & uoluptas ineſſe. Sin autem hæc, & cupiditatem neceſſe. Imaginatio autem quonam pacto ſit, nunquid quemadmodum & mouetur, indefinitorum, & hæc inſunt quidem, indefinitorum autem inſunt?*

Quæ quidem imperfecta vocaret, ipſe expoſuit, quibus tactus ſolus ſenſus ineſt. Omnino quidē enim quibus tactus, his & guſtus. Quo ex ſuaui, atq; moleſto, quæ in humoribus poſita, quod nutriendi, ac nō nutriendi proprietatem habeat, dijudicet. & ad id quidē accedat, alterum autē auertat. Quoniā ex tactu, quod totum corpus ſeruare poteſt, adeſt, quodq; corrumpere. Ambobus nanq; ſenſibus animalibus opus eſt. ijs nanq;, quæ terreſtre multum habent in tota corporis natura, ne ſenſu quidem quolibet opus eſt, quippe cum neq; quocunq; modo moueri apta ſint, & ꝓpter hanc cauſam neq; perſequi quod eligendum, neq; vitare quod fugiendum. Verum quia extrema tantum vita vegetans ipſis adeſt, delabuntur tam, & proximus aliquid iam ciunt in naturales motus. Senſus vero in ijs, quacunq; ratione mouentur intus eſt. Quandoquidē, & quæ imperfecta dicuntur animalia, moueri videntur, non ſecundum ſeipſa tota, ſed ſecundum partes. Et abſq; eo, quo ipſis adſit quod ſuaue, aut moleſtum ſecūdum humores, aperiunt oſtream teſtam, quæ circum carnem iniecta eſt, inquiruntq; id, quod ad nutritionē aptum. Sin autem feſtuca quæpiam, aut durū aliquod alterans inijciatur, clauduntur, tanquam vitantia, quod moleſtum exiſtit. et quod ſuaue recipiunt, tanquam ad id accedentia, quod nutrit. Dilucidum itaq; eſt quemadmodum non ſenſus ipſa mouet, ad aperiendum, & claudēdum, ſolum nanq; eorum, quę adſunt, ſenſus eſt, & eorum quæ abſunt ratio atq; imaginatio. At neq; ratio in illis eſt. Nanq; ipſorū vniuerſalium ratio eſt. Imaginatio vero in atomis ſenſibilibus poſita, licet adhuc recedant hęc, memoria tamen adeſt ſimilium, quę antea facta fuere. Concedenda itaq; ipſis ex neceſſitate imaginatio. Quod ſane & Ariſtoteles quoq; rationibus colligit, quia dolor, atq; voluptas huiuſmodi animalibus inſit. Id autem perſpicuum ex eo eſt, quo accedant ad ea, quæ nutriunt, aufugiant autem aliena. Quibus autem voluptas, & dolor adeſt, hos omnino cupiditas ſequitur. quod & ex ſe quidem perſpicuum eſt. Appetitus nanq; eſt, qui in id quod ſuaue, aut moleſtū extenſus eſt. aut & in bonum, atq; malum. quemadmodum in ijs, quæ rationem habent. Quapropter & cōuertitur in mortalibus animalibus. Sicq; aliquis concedat cupiditatem eſſe, omnino erit voluptas, & dolor in his, ſiue contra voluptas ſit, & dolor, omnino & cupiditas aderit. Præterea & manifeſtior ratio fit, cum etiam non adhuc præſente ipſo ſuaui, in id quacunq; ratione moueri videntur. Dilucidum nanq; eſt, quo ſecundum appetitum, non autem ſecundum ſenſum ſimpliciter mouetur. Senſum enim ſolum pręſentium eſt, appetitus autē & abſentium. Quibus autem appetitus ineſt, ſiue cupiditas, his & imaginatio, quoque adeſt. Quo ex memoria ipſius ſuauis, vt dictum fuit, erga illud moueatur. Sed imaginatio in huiuſmodi animalibus id plurimum habet, quod indeterminatū. Indeterminata nanq; eſt, & quæ vermium, & erucarum, & eorum quæ indeterminate illuc mouentur. Sed in latitudine potius, & haud anguſte habent, quod indeterminatum. Neq; enim ibi ſolum inueſtigant, quod ſuaue, vbi hactenus immobiles manebāt, ſed et ſic, atq; ſic dū ad aliud atq; aliud feruntur, ipſum ſuaue, vt vno verbo dicā, determinate nāciſcūtur. ac pſæpe ipſum inſequuntur. Indeterminate aūt agūt, quia ita forte fortuna euenit, vt ipſum inueſtigarent. & non quēadmodum apes quæ ad conſuetum pabulum, atq; propria deferuntur aluearia. Ipſa quidem imperfecta animalia, & ipſa quidem determinate quod ſuaue adipiſcuntur, quia vero haud in pluribus ſuaue id inueſtigant, tanquam ſic, atq; ſic ipſum adeptura, ſed in eo ſolo, in quo & manent, anguſtumq; habent terminum, & magis indefinitum, q̄ illa, quia haud multis in locis ipſum terminum ponant. ſed vno ſolo in loco, vt dictum fuit. Hac autem ratione, & motus quoq; eis indefinitus ineſſe dicitur, propter id, quod anguſtum atq; ſecundum partem, & nō tanquam ipſis totis locum ex loco mutantibus & tanquam non ſic, & ſic, neq; tanquam a ſeipſis excitentur. ad perceptionem illam ſuauis, quæ domi fit. ſed ad ſolam qualem eius receptionē quando illud extra cadat.

non omnis imaginatio de qua ratio exiſtit, quam & appetitus quoq; ſequitur, opinionem videatur habere, quoniam eam, quæ ex ratiocinatione non habet. Quãdoquidem cognitionem illam, quæ iuxta id, quod videtur exiſtit, omnis appetitus habet. Neq; enim poſſibile eſt ſine cognitione aliquid appetere. et abſq; cognitione ſaltem ea, quæ iuxta id quod videtur. Circa ea enim quę in actione poſita, exiſtimatio verſatur, quemadmodũ circa ea, quę in cõtẽplatione collocata, exacta cognitio. Hæc autem eam, hoc eſt, opinio ex ratiocinatione, ſequentem habet imaginationem tanquam eam, quæ circa ea, quæ aguntur ſit, & circa ea, quæ contingit alio modo ſeſe habere, huiuſmodi opinio.

QVAPROPTER *ipſam deliberantem poteſtatẽ non habet appetitus. Vincit enim interdum, & mouet uoluntatem aliquando autem illa hunc.*

Appetitum nunc proprie vocat eum, qui ratione caret, & facit ſyllogiſmum in ſecundum figura. Appetitus qui in animalibus ratione carentibus non habet ratiocinandi vim, ipſum deliberans habet ratiocinandi vim, talis itaq; appetitus non habet deliberandi vim. Adeo autem appetitum eum, qui in alijs exiſtit noſtra appetens imaginatio ſuperat, vt interdũ rationi æqualis reddatur, quemadmodum dictum fuit: & uoluntati ipſius rationis, ita vt in ijs quæ in actione poſita reſiſtant, & pugnent, interdum autẽ et eam quoq; ſuperat: interdum vero etiam vincatur. Quando igitur ab appetitu eo qui ratione caret principium fit, mouet quidẽ rurſus ipſe. mouetur aũt tunc rationalis volũtas. & aliqñ volũtas tota illã ſequitur, vt in immodeſtis, aliqñ vero reſiſtit quidẽ, nõ aũt ſuperat vt in intẽperãtibus.

QVEMADMODVM *pila appetitus appetitum, cum incontinentia ſit. Natura autẽ ſemper quæ ſurſum principalior, & mouet. Ita ut tribus lationibus iam moueatur.*

Similitudinem affert eius quod dictum fuit, vnam pilam eorum, qui mutuo inter ſeſe proiciunt. cum moueat quidem ipſe proiciens, moueatur autem qui recipit. & rurſum quia proiicit moueat. Ita enim & in intemperantibus, & deterior præſtantiorem mouet appetitũ. & p̃ſtantior deteriorẽ tanq̃ reſiſtentẽ & vincit quẽadmodũ in ijs qui pila ludũt, qui vehementius pcutit. In intemperantibus vero deterior appetitus. quẽadmodũ in tẽperãtibus, qui p̃ſtantior. At videtur quidẽ incõtinentiã nũc appellare oẽm illã cõtẽtionẽ. Licet non id, qd deterius, ſed qd præſtantius vincat. Quatenus omnino haud vnius imperiũ eſt, ſed aliqñ quidẽ alterius, aliqñ vero reliqui. Interpretes vero pilæ ſimilitudinẽ de cœleſtibus intelligũt, quippe cũ ea nõ errat, & proprium motũ largiatur ijs, quę errãt. Quo vnaqueq; ſphærarũ errantiũ pprio moueatur motu, & ipſa nõ errans ſuo ipſius. & tertius qui ab ipſa nõ errãt datur vincat ſcdm. Quandoquidem natura, hoc eſt, ſecundum naturam: voluntas, præſtantior, & principalior. quæ & a ſeipſa tota excitari poteſt, & tanquam bonum ipſum terminum ſtatuit. ſecundum naturamq; ſecundam ipſa moueret. aut quoniam ſeditiones agit aduerſus præſtantiorem, mouet quodam pacto & ipſa illam. quemadmodum in ijs qui pilam inuicem proiciunt, dictũ fuit. Si itaq; neq; demulceatur, neq; cogatur, ſed contra ſuperare debeat voluntas, tertius erit motus, a voluntate, qui eam habet vim, vt reprimat eum qui ratione caret, cum primi ſit tanquam imperans iuſſio ſecundũ naturam exiſtens. Imperat enim natura, vt dictum fuit, voluntas imaginatione concipienti appetitui. Ipſeq; adhuc imperite ſeſe habens, econtrario illam non adhuc ſecundũ naturam in id quod proprie eligi debeat, trahere nititur. Ipſaq; voluntas cum tracta non ſit, cohibet non ſine quadam inſtantia illius motum.

IPSVM *aũt ſciẽdi uim habẽs nõ mouetur, ſed manet.* 58. particula. Expõ.

Ex ijs quidẽ quæ deinceps ſequuntur videtur ſummatim concludere, quæ ante dicta fuerunt omnia, cum ſuperius inceperit ab extremitate ſubſtantiæ noſtrarũ animarum. Nanq; omnis ei vel a principio directus fuit ſermo erga omnem mortalium animalium vitã. Sciendi nanq; uim habens nunc intelligit, non quod poteſtate, ſed quod perfectum exiſtit, atq; actu ſciens eſt. quemadmodum contextum, quod iam contextum eſt, & auratum; quod iam auratum eſt. Quoniam quod adhuc poteſtate exiſtit, tanquam et adhuc imperfectũ, & mouet, & mouetur. Mouens quidem ipſum animal eſt, tanquam per ipſum, & ſenſus, atq; imaginationes ad formarum ſpectaculum excipiendi ſint. Mouetur aũt tanq̃ id qd perficiatur a ſubſtãtialibus aĩæ intelligibilibus, formis. At & quod iã pfectũ fuit, tanq̃ id quod poſſit & ſeipſum intelligere, iuxta habitumq; atque adeptionem perfectum ſit, & id omnium confeſſione mouetur, a lumine quod perficit colores ſine lumine in ipſo exiſtentes, cum actu cognoſci poſſint. & quemadmodum ab arte, quæ arte fiunt. & tanquam actionẽ ab ipſa ſubſtantia ſeiungens. ac et mouet non ipſum animal proxime. & tanquam in actione verſantis intellectus cauſa eſt. Oportet enim eam quæ maior dicitur propoſitio antea conſideratam fuiſſe, atq; inde ipſam particularem adiunctam facere in actione verſantem intellectum. Ipſam autem maiorem ſecũdum ſeipſam, qui ſecundum habitum ſciens eſt, contemplatur. quemadmodum & particularem ſecundum ſeipſam ipſa deliberans imaginatio, in animalibus rationem habentibus. vtraſq; autem ſecundum complexionem, intellectus, qui practicus appellatur. Quapropter & ipſe deinceps inueſtigat, vera magis manet animal, maior, aut minor propoſitio. Si enim quacunque ratione, & maior mouebit, & ſcientiam pariens ratio, at & qui ſecundum habitum, & qui progreditur. Ipſe quidem ſeparatus, & qui id tantum eſt, quod vere eſt, & qui iuxta ſubſtantialem conſiſtit actionem ſecundo loco, poſt intellectum & animatam quoq; ſubſtantiam ſuperantem, quapropter & intellectus ſimul, & ſcientiam quoque pariens dicitur. cum illud ſcientiam parere ipſum ſecundum eſſe, indicet. Talis autem neq; mouet, neq; mouetur, ſed manet. Solum enim id eſt inquit, quod uere eſt, cum non adhuc vlli ſecundæ coniungatur vitæ. ſed & actionem in ſubſtantiam colligat, propter ipſam coniunctionem cum ſuperante intellectu, quæ tamen haud ex diuerſitate fit. Neq; enim quemadmodũ ipſa natura, ita & corpora quoq; tangunt formas, ſed iuxta cognationem, atq; coniunctionem potius inſitam, cum pauca diuerſitas fiat. Vnde & ſecundo loco eadem de ſummitate animæ dicuntur, quæcunq; & de intellectu ab eo ſeiuncto, dum eam ſecundo loco poſitam demõſtramus. ex additione ea quæ intellectui fit, quæ eſt ſciẽtiã parere. quod quaſi mediũ indicat iter eũ qui manet, atq; eũ, qui pgreditur, & intelligibilẽ formã, atq; eã q̃.

ab ipſa cognitione reuoluitur. cũ ipſa quidẽ ſubſtantia, & pmãſio ex manẽte, atq; pgrediẽte ſignificet, ſciẽtia vero ex intelligibili, forma, atq; ea, quæ a cognitione reuoluitur. Ipſa quidẽ enim cognitiua actio quædã eſt. Permanſio autem, & progreſſio ſubſtantiales ſubſiſtẽtiæ, quæ indiuiſibilem ſimul, atq; diuiſibilem, aut mediam apud Platonem indicant exiſtentiam. quemadmodum intellectus, & ſcientia apud Ariſtotelem indicant, circumlationes illas apud eum, quę circa eiuſdem, atque alterius circulum. Cæterum antea q̃ ea quæ ſequuntur agglutinemus, parũper manẽtes dubitabimus aduerſus nos ipſos duas dubitationes, quarũ altera ex rebus ipſis ſumitur, altera vero ex opinionibus eorũ, q uſq; ad finem philoſophati ſunt. Ex qbus altera quidẽ ex rebus inueſtigat, qua ratione nõne & ſummitas animæ mouetur, a ſeiuncto ab ea intellectu, ab eo qui omnino ab anima ſeiunctus eſt, tanq̃ ab efficiente, ab eoq; qui ipſam participat, tanq̃ a definiẽte. Quapropter tãq; ea quę moueatur, & tanq̃ per ſe mobilis a Platone tradita fuit. Quo ita q; pacto nos neq; moueri, neq; mouere animæ extremitatem, ſed manere dicimus ſeparatam, & id tñ exiſtentẽ, quod vere eſt, cũ tñ & tũc intellectui appẽſa ſit, atq; ab intellectu perficiatur. Nunqd, quemadmodum dictum fuit, nõ erat cum diſceſſu illa eleuatio. ſed ſolum cum cõiunction, atq; ſine medio. Qñ naturales formas, non corpus coniunctæ, ſed naturales rationes formę attingũt, & per eas medias ipſum partibile adeſt. Rationes.n. poſt ſeipſas formas vbiq; proximæ ſunt. Ratio autem, & animata ſubſtantia & quæ præſtantior q̃ ſecundum naturales, quapropter & proprię formæ proximus, atq; coniunctius coniungitur. Partibilium autem proprius eſt motus, cũ actus ſit ſecundum Ariſtotelem, qui in hoc motus vocabulo vtitur, & non quẽadmodum. Aliqñ facit Plato, & in actu impartibiliũ, vt in extremitate intelligibili. Nãq; intellectum ille circa eadẽ, & iuxta eadem, & eodẽ modo moueri dicit. & præſtantiſſimã eius actionem motũ appellat. Nouit autem & naturales omnes motus, a quibus excipit animatũ Ariſtoteles autem ex ſuipſius conſuetudine immobilem vocãs animatam ſubſtantiã, atq; actionem, quia ſolis ijs quę partibilia ſunt motum concedit, iure immobilem & nunc quoq; dicit. Neq; mouere iudicat dum pure in ſeipſa maneat. Mouere.n. tunc vult, cum quodam pacto progrediatur. Nunquid autem & qđ apud Platonem p ſe mobile huiuſmodi eſt? Non tanq̃ id quod mouetur ſimpliciter, ſed tanquã medium quod ex extremorum cõpoſitione indicatur, eius inq̃, quod ipſum eſt, atq; ipſius mobilis. Quo ita q; pacto perficit animam intellectus, nõ ex receſſu, ſed ex coniunctione carente medio. Quapropter ex permãſione potius, & non quia moueat, verũ quia in ſeipſo ſedeat. & perficiens non ſeparate, ſed quia ſeparet quidẽ ab ijs, quæ extra, conuertat autem, & coniungat in primis erga ſeipſam, atq; erga ſeipſum: Hæc quidẽ igitur, inqſita ſint, atq; diſſoluta, ex dubitatione, atq; contẽplatione, quę ad rẽ ipſam ſpectat. Inueſtigetur aũt & illud, quonã pacto cũ diuino cõuenẽmus Iamblicho, qui & intellectũ poteſtate, & eũ qui actũ de pręſtãtiori aia intelligit, aut de eo, quod aię definiẽdæ vim habet, aut de eo cuius haud particeps exiſtit. Cũ nos arbitremur de ipſa aiæ ſubſtãtia ambe tradita fuiſſe, ut et ex ipſis Ariſtotelis verbis multis in locis explicauimus. At neq; q̃ cõtraria Iamblicho ſint log audebimus. Cõ... ſit ſcđm nr̃am poteſtatẽ, tñ nos inferiores fatẽtes, quãto q hactenus iudicati ſunt pręſtare ſapiẽtiſſimus hominibus. Ex qbus alij quidẽ ex ijs quæ dñr a cauſis ad cauſarũ cõtẽplationẽ veniũt, alij uero cõtra, tanq̃ ex ſpecula, ex cauſis, ea quę inde efficiũtur, ſpeculantur. Eadẽ.n. quodã pacto eſt ratio. Qñ quidẽ & quadã ratione eadẽ ſunt ipſę cauſę, atq; ea q̃ ex cauſis ducũtur. Q̃m ſcđm cauſarũ proprietatẽ, atq; actionẽ, q̃ ex cauſis efficiũtur, ſuũ habent eſſe, & qualis cauſa apparuerit iuxta formã, atq; ſimplicitatẽ, tali & id qđ ex cauſa ducit eſſe, ſcđo uu loco, & ex participatione: Atq; cõtra ijs euenit, qui ea quæ ex cauſis ducũtur antea cõſiderant, qualia.n. hęc ſecũdo loco, & in participatiõe, talis quoq; cauſa ſimpliciter, exiſtit, & abſq; vllius participatione. Quęcunq; ita q; de cauſa cõſiderãtur iuxta eius ꝓprietatem, eţ & de ijs, quę ex cauſis ducta ſunt Diuinus igitur ille vir ex ſumma ſuipſius contẽplatione, in cauſa primo hãc cõſiderans, dat nobis & in aia quoq; hãc intelligere, nobis aũt gratũ eſt, qui in aia primo ipſam ſumus cõſideraturi, ita ad cauſam aſcẽdere. Quo quod aliqñ quidẽ pure manet, aliqñ aũt recedit a pura illa permãſione, ad iãq; quod prominet fluentũ aiarũ progreditur, atq; his implicitũ eſt, cõſiderãtes in ipſa aia nr̃a, tanq̃ in ea, quę iuxta id perficiatur, iudicemus & intellectũ ipſam determinantẽ talẽ eſſe, tanq; eũ qui huiuſmodi rei determinãdę vim habeat, & rurſum, quod aliqñ in actũ eius purum abit, ex eo tñ qđ poteſtate, & intellectus q̃ huiuſmodi ſubſtãtię determinãdę vim habet, eius quę aliqñ quidẽ poteſtate, aliqñ aũt actu puro ſit, poteſtate et ipſe perficiatur, nõ tanq̃ patiens quod poteſtate eſt, ſed tanquã definiens, atq; cõſtituens ipſam patientem ſubſtantiã. & quod poteſtate aliquando, et quod in actum aliquãdo abit. Hæc itaq; a nobis dicta ſint & in ſecunda dubitatione, at quæ Ariſtotelis inde ſequuntur, adiungamus.

QVONIAM *autem alia quidem ipſius uniuerſalis exiſtimatio, & ratio. alia uero ipſius particularis. Illa quidẽ enim dicit, q, oportet talem, quod huiuſmodi facere. Hæc autem, q, hoc tale. & ego talis. Iam ipſa mouet opinio, nõ qua uniuerſalis aut ambo, ſed alia quidem quieſcens potius, alia autem non.*

Cum ea quæ de contemplante animæ intellectu dicuntur hactenus concluſerit, quemadmodum ſolum qui ſummus manet, & neq; mouet, neq; mouetur, ex ijs quæ ſequuntur de ipſo progredienti demonſtrat, qua ratione mouetur. Licet iam perfectus ſit, ac propter hanc cauſam ſcientiam pariens. Cum præterea demonſtret qua ratione mouetur, quia vniuerſalem eius cõtemplationem dicit, & nõ impartibilem. Quo perpetuam quidem, atq; neceſſariam eius contemplationẽ ſeruet. quæ eſt quæ vniuerſalis ab eo dicitur, propoſitio. Quę formas percepit non ſubſtantiales, atq; cauſales, ſed eas quæ eam progrediuntur, & quæ rationibus ex cauſis ductis atq; particularibus in anima exiſtentibus conueniunt. Talia nanq; ſunt quæ vniuerſaliter dicuntur, quæq; de particularibus dicuntur. & quæ vna cum eis inſeparabiliter ipſum eſſe habent. Quod autẽ & mouet manifeſtius demonſtrans, quia vniuerſalem hanc propoſitionem practico tradit, quæ & ipſa vna cum particulari aial mouet, atq; inde ad ipſum in actione verſantem intellectum aſcendens, concludit & quæ de eo tradita ſunt, tanquam & vniuerſalis contemplãs

ſit, & quietius, atq; magis abſtracte moueat, particularis autem a deliberãte imaginatione magis cognoſcatur, et proxime, atq; magis moueat ipſum animal, cum circa ea quæ in actione poſita verſetur, & quę alijs alia ratione ſeſe habere contingit. quippe quæ particularia ſint, & particulari indigeant motu quo perficiãtur. Cũ practicus intellectus qui in nobis eſt, ambas ꝓpoſitiones ſimul conſideret, atq; cõiungat, alteram quidem ab ipſo contemplante accipiens, alteram vero vna cum imaginatione rationis formam habente, conſiderans. & cum moueat animal ad ea, quæ aliquando ſunt, aut videntur eligẽda, abſtracte quidem, vt dictum fuit, atque potius cum quiete maiori. Proximius autem et nõ ſine multa mutatione interdum alteret ipſam minorẽ. Qualis autem ipſa vniuerſalis, & maior ſit, & qualis minor, atq; particularis, meminit. Vtranq; quidem rationis participem enuncians, quia exiſtimationem atq; rationem dicit. Nanq; & quę particularis rationis particeps eſt, quippe cum & imaginatio noſtra deliberandi vim habeat, & tãquam ab intellectu nunc cognoſcatur. Diſtinguens autem eas inter ſeſe, quia eam quidem tale cenſeat facere. Cum tale conſueuerit, quemadmodum & in prædicamẽtis, ei quod vniuerſale aptum eſt fieri, concedere. Exempli gratia, quod bonum colendũ ſit. Neq; id, aut id, ſed ſimpliciter omne bonum. Altera vero ipſum particulare determinet, ꝙ bonum, hoc eſt, exempli gratia, ꝙ Socrates bonus. Quod quidem ſubiectum in hac id appellans, tanquam Socratem forte; fortuna particularem, ipſum vero tale, quod dicitur. tanquam abſq; vlla determinatione ſemper quod dicitur, inſit. & propter hanc cauſam haud id ſit, ſed tale potius Duarum autem particularium ꝓpoſitionum exẽpla poſuit, alterius quidẽ, tanq; eius quæ de tertia pſona ſermonem habeat. vbi id igitur tale eſſe dicit. tãquam ſi de Socrate verba faceret. alterius autem, tanquam de prima, quando, & ego talis, infert, iam ipſa mouet opinio, hanc particularem intelligens. Ac quo manifeſtius mouenti totam hactenus aſſignaret cauſam motus animalis, qui ſecundum locum ſit, & non vniuerſali. Deinde tanquam corrigens exactius inquit, quẽadmodum ambæ quidem mouent, ſed altera quidem potius quieſcens, quoniam cum nõ moueatur mouet. Manet enim eadem ſemper, cum nunquam mutetur, neq; interdum aliter ſeſe habeat. Scientiam nãq; patiens erat. Propter quam igitur cauſam potius, & nõ ſimpliciter quieſcit? Quoniam coniuncta cum particulari, & cum ea quæ mutatur, iuxta ipſam cõplexionem ſimul mutatur. Perpetua quidem enim eſt, quatenus ipſum bonum honore dignum eſſe enunciat. Quatenus autem cum ea, quæ aliquando quidem Socratem, aliquando autem Pythagoram, aut Platonem dicit eſſe bonum, cõiungitur, & concludit, & concludit interdum alium eſſe honore dignum. Concluſio nanq; non ex ſola particulari ſit, ſed & ex vniuerſali quoq;, ea ratione quodam pacto, & ipſa quoq; mouetur, & propter id, illud, potius, in ea, quæ ſecundum ſeipſam quieſcit, adiunctum fuit, quod eam habet vim vt indicet, & ipſam quodam pacto ſecundum complexionẽ moueri. Concluſit itaq; & quæ de practico dicuntur intellectu, tanquam eo, qui & ea imaginatione vtatur, quę in ipſis animalibus rationem habentibus, inuenitur, & coniungat ipſum particulare cum vniuerſali, atq; ambo contẽpletur, & eam habeat vim, vt animalia ſecundum locum mouere poſſit, iuxta ambas propoſitiones, propinquius autem, & manifeſtius, iuxta minorem. ſed vt exactius loquar iuxta ambas. & quodam quidem pacto iuxta vtrãq;. Quod autem & quod ſimpliciter moues, ipſum appetens ſit, ſuperius quidem ex pluribus demonſtrauit, nunc autem et in ſermone de practico intellectu meminit, quia particularem imaginationem maximam mouẽdi vim habere dicit, non adhuc proprie, & de eo concludit. ſed tã quam is qui de omni locutus ſit, & ſenſu & contemplatione, & appetitur. ex imaginatione enim & quæ ad ſenſum quoq; ſpectant, demonſtrauit. eamq; rurſum ꝓ ipſo accepit. quoniam ex ſenſis formæ quæ cogitatione concipiuntur, fiunt, et ex ſenſu imaginatio excitatur. quoniam illa ex ſenſibilibus ſit. Acceditq; deinceps ad ſermones de ipſo inſtrumento, nanq; vel a principio ijs ſuccenſebat, qui quale & ipſum viuax inſtrumentũ ſit, non determinant, ſed ſolam ipſius vitæ formam, cõtempiatur. neq; quale illud ſit, quod recipiendi vim habeat, determinant. & ad id, vt diſtinguat, quęnam quidem ſint extremæ vitæ, quæ in ijs, quæ quacũq; ratione viuunt, quæq; quæ proxime ſemper ingrediuntur. Quorq; omnino tãquam inſtrumentis, ad ipſum agere, indigent corporibus Eas enim quæ nunquam indigent, tãquam perſpicue abſtractas dimittit. & ad id accidit vt concludat, quemadmodum quæ perfectiora quidem ſunt ex mortalibus animalibus, omnes eas habent, quæ ſubingrediuntur. Haud tamen & contra. & quænam imperfectiora ſint ex viuentibus, quæq;, vt dictum fuit, quæ proxime ſemper aſcendunt. Propoſitum itaq; eius eſt de inſtrumento loqui, immo vero cõcludendo ſummatim colligere, quæ latius ab eo dicta fuere. Quoniam ipſum quidem inſtrumentum eorum quæ vegetando, atq; non ſentiendo viuunt magis ſimplex eſt, cum multa abundet terra, propter idq; haud facile patiatur, & ipſum id non facile pati, haud in elementorum medietate collocatum, ſed in potẽtia terræ perficitur, & a ſenſibilibus quæ eo incidunt, difficilius adhuc ſit, atq; ibi a ſenſu relinquitur. Quod enim ſentiẽdi vim habet quacunq; ratione in medietate potius elementorum collocatum eſt, & non in abundantia terrę. quemadmodum indicat, quod tangendi facultatem habet, cũ extremum ſit ſenſorium. Quo & diuerſas quoque qualitates, quæ in ipſis ſunt, cognoſcere poſſit, caliditatem verbi cauſa, quæ in igne, frigiditatem, quæ in aqua, humiditatem quæ in aere, & ſiccitatem, quę in terra. Quoniam quod iuxta vnum ſuperãs perficitur, non habebit medietatem ſimilem erga cõtrarium. Determinat igitur, primo quidem quale vegetans inſtrumentũ ſit. Deinde quale, quod tãgẽdi ſolũ, atq; guſtãdi vim habet. vt qđ eorũ aialiũ exiſtit, quæ quo ad torũ immobilia ſunt, ſecundum locum. & tertio loco, quale eorum, quæ progrediuntur, atq; perfectiora ſunt. Cum iuxta id, quod tangendi vim habet, nullum ex immobilibus iuxta ſeipſa tota differat. ſed quatenus progredientiũ ſunt, atq; eorũ quæ ꝓcul ſentire debẽt, & nõ adhuc ſine medio, quæ incidunt tangant, ſed per media iuxta præſtãtiora elemẽta, talia pficiantur ſenſoria. Opus autẽ ei erat ꝓꝑ horũ collectionẽ, illud nobis in memoriam reuocare, quemadmodum omne, quod quacunq; ratione viuit genitam vitam, vegetante anima eget. Quod autem ſentiendi vim habeat quacunq; ratione, tangendi, atq; guſtandi ſenſu. Quod vero progredi debet, & pfectioribus quoq; ſenſibus. Vnde ini-

tium ſumẽs, & ea quoq; additurus eſt, quæ de proprio vniuſcuiuſq; inſtrumento, dicenda ſunt.

59. particula. *NVTRIENTEM quidem igitur animam neceſſe eſt omne habere, quod uiuat, & animam habet ab ortu ad interitum uſq;. Oportet enim quod factum eſt accretionem habere, atq; uigorem, & interitum. Hæc autem ſine nutritione habere, impoßibile eſt. Neceſſe itaq; ineſſe nutrientem poteſtatem, in omnibus ijs quæ producuntur, & intereunt.*

Expõ. Mortalibus ſane, quæ quacunq; ratione viuunt nutritione opus eſt. Neq; enim poſſunt, quæ nõ nutriũtur ſeruare vitæ formam. Quoniam nõ ſine materia vitæ receptio ipſis adeſt. Vt illud indicat, q̃ aliquãdo quidẽ viuant, aliquãdo autẽ nõ, & ipſum eſſe aliquid in eis nõ innate, ſed aduentitie vitã recipiat. quod & anteaquam receperit, & poſt obiectionem priuatur ipſa. Quod autem aduentitie accipit materia eſt. Quemadmodum quod initio recipit ipſum animal. Cuius nihil remanet poſt abiectionẽ vitæ, ceu viuẽtis. Neq; ante receptionem quicquam erat, quod tanquam viuens præexiſteret. Et hæc iam a nobis multis in locis commemorata ſunt, & in ijs quoq; quæ in hac tractatione ſcripta fuerũt. Propter materiam autem, quæ aduẽtitie vitam recipit, & quę propter hãc cauſam, & ad priuationem eius accedit, neq; fluit, & quãtum in fluxu illo, quamcelerrime ipſam abijcit, cum ęqualis exiſtat natura nutriẽti vi, tanquam ſane nutritio influxus ſit, aliquãdoq; defluxum potius vincat, vt in accretione, aliquando autem æqualis exiſtat, vt in vigore, aliquando vero vincatur, vt in decretione & in hac itaq; nutritione quoq; opus eſt. quãdo & multus fit defluxus. Quo cuicunq; influxui tempore aliquo reſiſtat, propter maiorem defluxum. Iure itaq; ab ortu vſq; ad interitum, quæ ita viuũt nutritione indigẽt. Neceſſe nãq; eſt ipſa, aut augeri, aut in vigore eſſe, aut interire. In vnoquoque autem horum nutritione indigẽt, quæ ita viuunt. Neq; enim in ijs, quæ anima carent omnino nutriẽs ineſt uis Exempli enim gr̃a ſi aliquis concedat, & metalla quoq; augeri, & in illis adhuc magis obſcurã, q̃ in plãtis cõcedet vegetãtem vitam ineſſe, neq; in ijs, quæ perpetuo viuũt, quippe cum neq; cum materia ſint, neq; ex acceſſione vitam recipiãt, ſed iuxta id ſolum quod ipſis innato inſitum eſt, ipſam viuũt & propter hãc cauſam auxilio nullo indigẽt, quod inferatur, quo viuant.

60. particula. *SENSVM autem non neceſſarium in omnibus uiuentibus. Neq; enim quorumcunq; corpus ſimplex, tactum contingit habere. neq; ſine eo pote eſt ullum eſſe animal.*

Expõ. Videri poſſet illud adſumere, quod inueſtigatur. Propter quam enim cauſam? nonne & omnia quæ viuunt, ad differẽtiam eius quod propriũ, quodq; alienũ, tangendi, atq; guſtãdi nõ habent ſenſum, ita vt omnia, quæ viuunt ſentiant? Quandoquidem & aliorum omnium, quæ ſentiendo viuunt, corpus id tale exiſtens, vt in medietate ſit atq; tactũ habeat, ſimplex appellamus. quia, vt iam dictum fuit, ex potẽtia vnius elemẽti, hoc eſt telluris, tangendi cõſtitutionem habet, cum nõ omnino ſcilicet ſimplex ſit, ſiquidem cum vnius potentia, atq; exuperantia, cõpoſitumq; eſt & ex alijs quoq;, vt & ipſe vbiq; vult, & eius actio indicat. Quid itaq; vetaret in medietate quodã pacto, et hęc quoq; eſſe, quia omnino contrariorũ ſint, licet haud æqualia exiſtãt, habeãtq; aliquem ſenſum, ſed tenuiorem, q̃ iuxta ea, quæ alia ratione viuunt: &, vt dixit Plato, tanq̃ dormientẽ ſenſum? Verũ forſan Ariſt. haud cenſet ipſi ſenſum aſſignare, idq;, q̃m non tanq̃ vigilantem habent, ſed. vt ille dixit, tanq̃ dormientem. Id autem fit, q̃m non facile patiuntur, & terreſtre multum habent plãtæ. vt ipſe dicit. facile nanq; pati oportet, quod ſentiendi vim habeat. Nanq; in quibuſcunq; natura in ipſum eſſe ſolum intuebatur, ijs, vt cum difficultate paterentur, conceſſit, cum haud indigerent ſenſu, quoniam a ſeipſis illud habẽt, vt non facile patiantur. In quibus autem nõ ipſum eſſe, ſed ipſum potius bene eſſe cõſeruat, ijs ipſum facillime pati dat, iuxta totam corporis conſiſtentiam. quo & maximã ſentiendi vim habeat. Quapropter in primis humanum corpus, vt id omnino dicã, facile pati poteſt, cum & temperamento alijs præſtet animalibus, & tenuitate cutis iuxta magnitudinis proportionẽ. quo ſenſum ſecundum totum corpus exactionem habeat, cum in ſenſibus particularibus multa ab ea ſuperentur animalia. Recte itaq;, haud neceſſarium eſſe, dictum fuit, oĩbus uiuẽtibus ſenſum adeſſe, q̃m plãtę neq; tactũ hñt, neq; huic aliũ p̃cedere oportet. Nõ neceſſe aũt ſenſum omnibus ineſſe. q̃m extrema extremum habent, & finẽ. qui omnino quidem bonum eſt, qualis ſit finis. ſed alius quidem præſtantior, alius vero remiſſior, & proprius ijs omnibus, quæ perficiuntur. quemadmodum & extremis extremum. Quod autem ſentiẽs bonum haud eſt extremum: ſed exactarum iuxta actionem iudicantẽ manere apparet. Quapropter requirit, quod adhuc remiſſum, quo & extrema ſint bona. Tale autem potius id, quia eſt ſecundum ipſum ſolum ipſum eſſe concurrens bonum. Nonnulla autem forſan, & ex his cum remiſſa ſint, quodam pacto ſunt bona, quemadmodum ipſum inanimum. quẽ dmodum quod poteſtate, quẽadmodum quod materiale, quemadmodum quod priuans. At non de his nunc ſermo eſt. Sine tactu vero, cui omnino & guſtus quoq; connexus eſt, impoſſibile animal eſſe. Quoniam cum facile animal pati debeat, vt dictum fuit, quo & ſentiat, iuxta ſeipſum totum ſentiens eſſe oportet. Quoniam corrumpetur, quatenus ſenſu caret. & ſecundum quidem ſecundum quod, eius quod in mollicie, proprium, atq; alienum eſt, diſtinctionem habebit. Cum hac quidẽ ratione guſtandi vim habeat. iuxta eam vero, quæ ſecundum totum, tangendi. His itaq; omnino opus eſt, ei, quod quacũq; ratione ſentiẽdi vim habet. Verum quid quod infertur eſt.

NEQVE preterea quecunq; non recipientia formas, ſine materia. Ipſum uero animal neceſſarium ſenſum habere, ſi nihil fruſtra faciat natura.

Quænã enim vult ſignificare, quę formas ſine materia recipere poſſint? quo ex affirmatione, & quę non recipiunt ſine materia cognoſcamus. & propter quam cauſam dicta fuit negatio illa, quæ in principio propoſita fuit. illud quam neq;, haud enim ſimpliciter adiecta fuit. ſed ſignificationem quandam videtur habere, immo vero hoc pacto totum id, quod dictum fuit, declarandum eſt. Si ſane videtur dicere nunc, & formas anima carentes, ſi aliqua ſit in ipſo vniuerſo forma anima carens, ſed nõ ſolum atoma quęcunq; ſint cadauera. & eſt de ſentientibus ei ſermo. videturq; neq; ſimpliciter quę animata ſint nunc accipere. ſed & quę ſentiẽdi uim habeant, aut præſtãtius adhuc cognoſcentia ſint. Quæ

ſane

ſane huiuſmodi formas ſine materia recipere poſſunt perpetua ſunt animalia, quę quod ex acceſſione recipit nullo pacto habent. Quibus neq; Plato, neq; Ariſto. ſenſum quemlibet cōcedũt. Quādoquidem, vt dictum fuit, poſſibilem appellant ſenſum, non totum, qui intus iuxta propriam actionem, & cōſtituentem, atq; iudicātem ſenſibilia. Talia itaq; ſunt, quę formas ſine materia recipere poſſunt. & dictum fuit, quales formas, quoniā eas quidem, quæ cognoſendi vim habent, ſed præſtantius, & nō ſentiendo iuxta antiquos iſtos philoſophos. Manifeſta itaq;, & quę formas ipſas cognoſcẽtes haud ſine materia recipere valent. Ea enim ſunt, quæ haud perpetua ex animalibus. Quę ſane huiuſmodi, omnino & ſenſu quoq;, propterea quę ante dicta fuerunt, tāquam impaſſibilia indigẽt, proximoq; ipſo tāgente. Illa itaq; particula, neq;, iungenda eſt rurſum vbi acceperimus quod antea dictum fuit, illud inquam, ſine hoc, hoc eſt, ſine ſenſu, nullum pote eſt, eſſe animal. atq; huic quod dicitur adiungẽtes, & illud neq; quod poſtremo loco adductum fuit, ita quod reliquum eſt dictionis inferemus. quæcunq; nō recipiunt formas ſine materia. Quo duplex aſſignetur cauſa eius, quod eſt, mortalia animalia tāgendi ſenſum habere. Altera quidem quia non ſine hoc reliqui ſint: altera vero, quādoquidem cum animalia ſint, & aduentitie cognoſcẽtes formas recipere poſſint, id nāq; illud eſt, quod haud ſine materia ſentientia ſint, neceſſeq; & ſentientia quoq; cum paſſione eſſe. Si nihil fruſtra facit natura. Hoc eſt, niſi propriũ bonum animalibus, tāquam animalibus aſſignabit. Ipſum nāq; bonum vniuſcuiuſq; ſeruādi vim habet. quemadmodum & in politia Plato. videtur. Quod itaq; haud aſſecutum fuerit id, quod ei ſalutis cauſa eſt, ſecundum naturā, fruſtra erit. Sed nihil fruſtra a natura facit, quare & animalibus omnibus, quod iuxta cōuenientes ipſis menſuras traditur, ſeruandi vim habet. Seruandorum autem mortalium animalium vim habet ipſum ſentire potens cum cauſa ſit, vt ea vitentur, quæ aliena, & ea recipiantur quæ propria.

CAVSA *alicuius enim omnia inſunt, quæ natura, aut accidentia erunt ex ijs quæ cauſa alicuius. Si itaq; omne corpus progrediens non habens ſenſum corrumperetur & ad finem non accederet. qui eſt naturæ opus. Quo enim pacto nutrietur. Stabilibus enim ineſt id, unde nata ſunt.*

Hæc & in naturali auditione manifeſtius determinata ſunt, quemadmodum quæ ſecundum naturam fiunt, alia quidem tanquam ipſi ſunt fines, ceu formæ virtus, & ſanitas, & omne quod huiuſmodi, & hæc quidem, tanquam ea, cuius cauſa. Alia vero haud tāquam fines, ſed ceu ea, quæ ad hos ferant. vt exercitationes, & propria materia & inſtrumenta. Alia vero tāquam accidētia conſequentia, aut ea quæ iam aſſecuta ſint finem, aut ea, quæ adhuc feruntur ad finem. vt ſudor, & ſaliua & pili: vt inquiunt: qui in alis ſunt. quæ & bene ſeſe habentia, quoq; conſequuntur animalia. & quemadmodum labores, & erumnæ, eos conſequuntur, qui adhuc feruntur ad bonam valetudinem ex exercitationibus. Ariſtoteles autem in duas partes diuidere videtur ea omnia, quæ natura fiunt. in ea quæ cauſa alicuius, & in ipſa accidentia. Cum ijs quæ cauſa alicuius, & ea quoq; omnino ſimul inferens, quæ cuius gratia dicuntur. Neq; enim pote eſt, cauſa alicuius aut eſſe, aut fieri, cum non ſit, & ipſum cuius gratia. Quibus omnibus recte adiũgit philoſophus, tāquam cōcluſionem propoſitionum antedictarum, progredientia animalia & magis requirere ſenſum, quam ea quæ firma, atq; imperfecta ſint. quia & iuxta multa, atq; interdum diuerſi loci occurrant corporibus, quæ ipſorum ſeruādorum, ac corrũpendorum vim habent. & propter hanc cauſam, tanq̃ perfectiora, & perfectiorem ſenſum participēt, quam is ſit, qui tangendi vim habet, & propter hanc cauſam, quiq; magis agat. & præterea, quia & alios ex neceſſitate, qui longius ab ipſo abſint ſenſibili percipiẽtes ſenſus participet. Quo & anteaquam tangat, quæ corrumpendi, atq; ſeruandi vim habent, ſentiẽs, alia quidem fugiat, alia autem inſequatur. Sine ſenſu vero, non ſeruarentur in primis, quæ progrediendi vim habent. Qui erat ipſis finis: atq; bonũ, quæq; ſalutis, vt dictum fuit, cauſa: quæq; in primis ſecundum naturam eſt, quandoquidem & præſtantiſſima cauſa ipſa finalis exiſtit. cuius cauſa, & ipſa efficiens facit, & formalis determinat, & materialis cauſa ſubſtrata eſt proprie rebus. & cum tractauerit pulchre quæ dicta ſunt, infert, quemadmodum ipſis ſtabilibus ex animalibus, & ipſis præterea animalibus quæcũq; ſtabilia ſunt, ipſum nutriri natura dedit, & in ipſo manent. Perſpicue quidem plātis, iam vero & ſtabilibus animalibus, quæ ibi a principio naſcuntur, atq; ſubſiſtunt, vnde & nutriri quoq; poſſunt.

NEQVAQVAM *autē pote eſt corpus habere quidem animam, & intellectum iudicantem. Senſum autem non habere. cum ſtabile non ſit: ortui autem obnoxium. At neque ingenitum. propter quam enim cauſam nō habebit. Aut enim anima, melius eſt, aut corpore. nunc autem neutrum. Ea quidem enim haud magis intelliget. Id autem nihil erit magis propter illud.* 61. particula.

NVLLVM *itaq; habet animam corpus non ſtabile, ſine ſenſu.* 62. particula.

Expō. Id patet, q̃ non de omnibus progredientibus dictũ fuit, ſed de perfectiſſimis aīalibus: quæ inter ipſa ſunt. In quibus & iudicās quoq; eſt intellectus. Dubitatum autem omnino fuit, & adiũctum fuit ijs quę dicta erāt, aduerſus ipſos dubitantes propter quam cauſam præſtantiorem habeant cognitionem eam, quæ ſecundum intellectum, neq; ſufficiat ea ad ſalutem licet progrediētia ſint, ſed & ſenſu quoq; indigeant. & vna quidem, quæ iam perſæpe dicta fuit cauſa nũc dimittitur. Quia ſcilicet neceſſarium eſt animalibus, cognatam, ijs quæ cognoſcũtur ineſſe cognitionem. cognatus autē adeo ipſis eſt ſenſus, vt neque aliter ab intellectu illo, qui in ipſis eſt, quā per ſenſum ipſa cognoſcātur. Sed id quidem vt dicebam, tāquam id, quod perſępe dictum fuerit Ariſt. dimiſit. Immo vero neq; oīno dimiſit, ſed cũ addiderit & aliam cauſam, & hanc quoq; demonſtrauit. Impoſſibile eſſe dicēs ipſa genita, & progrediētia ex animalibus intellectum quidem habere, inſenſibilia autem exiſtere, & huius rurſum cauſam addens. Neq; enim animæ id eſſe, ad ipſum intelligere melius, neq; corpori inde erit ſalus, niſi & ſenſum quoq; præterea ſumat. Nanq; anima rationis particeps nō alia ratione ad ipſum intelligere, quam tota ad corpus accedens, excitatur, niſi per ſenſum primum. & in actionibus ipſo vtitur adiutore, atq; imaginatione, quæ in ipſo eſt. Corpuſq; non ſolum ex intellectu, ſed ex ſenſu quoque

ſeruatur,qui id ei exitiale eſſe demonſtrat,id autem ſeruandi vim habere,aut id quidem moleſtum,illud autē ſuaue,& bene.vnde & quę antea dicta fuit,reddita eſt cauſa,quę ſenſum concedit ſentientibus animalibus,tanquam cognitam cognitionem ipſis ſenſibilibus.Quapropter vniuerſaliter,quod reliquum eſt,concludit.ꝙ nullum habet animam corpus non firmum ſine ſenſu,vbi illud non firmū additum fuit propter plantas.quæ habent quidem animam,ſed ſine ſenſu.aut & propter aſtra,vt Alexāder vult,quæ animata quidem ſunt,ſed ſtabilia,quia tanquam radicibus proprijs ſphæris infixa,ita vt haud ſecundum ſe moueantur,vt eius ſermo eſt.Ac ita videtur Alexander interpretari propter id quod proxime prædictum fuit.quod eſt,nequaquam pote eſt corpus habere animam,& intellectum iudicantem ſenſum autem non habere,cum haud ſtabile ſit,ortui autem obnoxium.quod enim non ſtabile,& intellectum habet iudicātem.ortui vero obnoxium ad differentiam ſumptum fuit eius,quod habet,& animam,& intellectum iudicantem,ſtabileq; ingenitum id.In ipſis nanq; generabilibus nihil eſt ſtabile eiuſmodi.In quibuſdam autem exemplaribus adiunctum fuit,& illud.Atqui neq; ingenitum,quod Plutarchus quidē exponit,tanquam Ariſtoteles nūc & ipſis quoq; cœleſtibus ſenſum tribuat.Neq; enim ipſa ingenita,quia ſecūdum ſeipſa locum ex loco non mutant,& propter hāc cauſam ſtabilia ſint,expertia erunt ſenſus.Videtur autem Ariſtoteles nullibi ſenſum in cœleſtibus concedere.Sed deinde & ipſum id quoq; reſpuit Quapropter rectius,vt opinor,Alexander interpretatur,illud,atqui neq; ingenitum,cenſens interpretādo referre ad illud ſenſum habere.Vt ne ad id quod proxime dictum fuit,inferatur,ad id,inquam,nequaquam pote eſt corpus habere animam,ſenſum autem non habere,ſed ad id quod a principio dictum fuit,quod eſt,ſenſum autem non neceſſarium in omnibus viuētibus,neq; enim quorumcunq; corpus ſimplex contingit tactum habere.atqui nec quod ingenitum,neceſſarium ſenſum habere.Illud autem iudicans,intellectui adiunctum fuit,tanquā id,quod contemplās iudicaret,propter contrariam diuiſionem ipſius in actione verſantis,ac quo manifeſtiorem reddam ipſum ſermonem.Quoniam ipſum quidem in actione verſans omnino ſenſu indiget,ipſum autem contēplans haud omnino videtur.Attamen a principio & ipſum quoq; eget.& deinceps omnino in contemplatione de ipſis ſenſibilibus.

A T Q V I *ſi ſenſum habeat,neceſſe eſt corpus eſſe,aut ſimplex,aut mixtum.Haud pote autem eſt,ſimplex tactum enim non habebit.Eſt autem neceßitas,hunc habere.*

63.particula. I D A V T E M *ex his dilucidū.quoniam enim ipſum animal corpus animatum eſt:corpus autem omne tangibile:tangibileq; quod ſenſibile tactu:neceſſe & animalis corpus tangendi uim habere:ſi debet ſeruari ipſum animal.Alij nāq; ſenſus,ex alijs ſentiunt.ut olfactus,uiſus,auditus.Tangens uero niſi habuerit ſenſum,non poterit alia quidem fugere,alia autem accipere.Sin autē hoc impoßibile ſeruari ipſum aīal.*

Expō. Quod quidem plures ſint generabilium vitæ,& aliæ quidem remiſſæ,atq; extremę,aliæ vero parum per aſcendentes,quæ in iudicantē deſinunt intellectum,& ꝙ vna cum præſtantioribus & ipſæ remiſſæ,atq; extremæ exiſtunt,haud tamen cōtra cum deterioribus ipſæ præſtantiores omnino,& nuper quoq; ex ijs quæ ante dicta fuerunt,concluſit Quale autem vniculq; proprium inſtrumentum,inſtrumentoque conuenienter vnaquæq; vtitur vita,iam quidem apparet,cum & id ipſum demonſtrarit.Manifeſtius autem nunc ſermone ſuo percurrit,dijudicans corpus vegetans ab eo,quod ſentiendi ſimpliciter habeat vim.& id ab eo,quod nō ſimpliciter,totūq; id a progrediente ſenſibili.& cum aſſignarit hucuſq; inſtrumenti diuerſam ſubſtantiam,nō amplius aut tanquam inſtrumenti imaginatione concipientis,atq; tanquam rationalis infert,diuerſam quandam naturam eſſe ſciens,quēadmodū corpus proprie,vt & in ſuperioribus dixit Licet rōnis particeps ſit,ſenſus eſt proxime inſtrumentum,atq; proprie.Nanq; & imaginatio ſenſus quidam eſt,& appetitio,quæcunq; & in alijs quoq; eſt animalibus.& rationis voluntas,licet aliquando vtatur corpore,quia & ſenſum & imaginationem tanquam adiutores aſſumit,vtiturq; corpore,tāquam inſtrumento.Quoniam,vt dictum fuit,ſi ipſe intellectus aliquod corpus continet,vel fingere difficile eſt.Propter idq; rurſum aſſignans cauſam,ob quam exactiora ſenſibilia percipientes,non poſſumus eorum,quæ imbecilliora ſunt,confeſtim rectum iudiciū facere,ſed quanto magis intelligibilia prius percipiamus,tanto magis & tenuiora confeſtim cognoſcimus.Quoniam,inquit,ipſe quidem ſenſus inſtrumento indiget.corpore.quod propter vehemētiorem maiorem ſenſibilium paſſionem,tenuiorem non patitur,donec a vehemētiori detineatur.Intellectus vero,quo intelligibilia cognoſcat,nō vtitur inſtrumēto corpore.Iure itaq; & nunc non tractat,quale quod tanquam intellectus,aut rationis inſtrumentum.Sed quale eius,quod tanquam ſentiens ſit.Licet duplex ſit ipſum ſentiens,alterum quidem ſecundum ſe,& ſine ratione,alterum vero quod rationis formam habet,tanquam id quod cum ratione connexum ſit.Tanquam vero prædixerit ſatis ſuperq; de vegetante corpore,ꝙ ſimplex quodam pacto,propter telluris abundantiam,determinat quale,vt ſimpliciter dicam ipſum ſentiens.ex diuiſione ſermonem ſumens.Aut enim ſimplex erit,inquit,aut mixtum.propter perfectionē diuiſionis illud ſimplex accipiēs.quaſi tāquam ex principio verba faciat Quoniam iam dictum fuit,ꝙ ſimplex eſſe impoſſibile eſt.Quapropter & ipſum id confeſtim attulit,nequaquam poſſibile eſſe,dicens,eſſe ſimplex.Quod enim ſimplex tactum non habet ipſum vero ſentiens omne ex neceſſitate habet tactum,ita vt in ſecundam rurſum concludatur figura.Nullum ſimplex eſſe ſentiēs,cum medius terminus ſit illud ſenſum non habere.Vtranq; autem propoſitionum ex alijs nobis in memoriam reuocans,& primo cauſa,quæ cenſet,omne ſentiens tactum habere,ex pluribus confirmat.Illam enim ꝙ nullū ſimplex tactum habet,deinde confirmabit.Illam vero affirmatiuam,ꝙ omne ſentiens volentem tactum habet,ex ijs nobis in memoriam reuocat Ipſum animal,inquit,mortale intelligens,corpus animatum eſt,omne autē corpus tangibile eſt,nequaquam ipſum cœleſte intelligens nunc,neq; enim vult illud eſſe tangibile,vt Plato ponere videtur.Quoniam philoſophus is,quod iuxta qualitates eas,quæ paſſibiles dicuntur,agendi vim habet,tangibile eſſe determinat.Omne igitur corpus,quod generabile intelligit,& quod proximū debebat inferre dictis duabus propoſitionibus,quod eſt,

omne

omne igitur corpus tangibile eſt,quo ratio ſit ,omne viuens corpus animatum eſt , omne corpus tangibile eſt,omne itaq; viuens corpus eſt tangibile.ipſe vero, non id infert,ſed omne igitur corpus tangens eſt,quod omnino illud ſequitur,quod eſt,omne corpus tangibile eſſe.Neq; enim ſolum tangibile eſſe oportet ,ſed & tangi quoq; eorum corpus.Quia enim tangibilia omnia,oportet ex neceſſitate eſſe, & quod iudicando tangit.& quod non ſimpliciter ex comparatione tangere dicitur,ſed tanquam & cognoſcens, quale eorũ vnũquodq; iuxta paſſibiles qualitates tangens eſt .Quo rurſum a principio ratio talis ſit, animal animatum eſt corpus,omne corpus tangibile eſt , omne quod ita tangibile,tanquam ipſius tangibilis cognoſcendi vim habens ,eſt quoq; tangens ,omne itaq; animal tangens erit. Sed cum poſtremam propoſitionem relinquerit Ariſtoteles,prioribus illis duabus in ipſis tribus aſſignauit concluſionem. Immo vero neq; tertiam præterijt, ſed appoſuit,ſtatuens tangibile eſſe,quod tactui ſenſibile,quo indicet oppoſito modo quod tangibile ſentiat, tangens ipſum eſſe & ita colligat, animal nempe omnino tangens eſt.ſed aſperitatis aliquid attulit ,quia conuerſam,& non ipſam præcipue propoſitionem poſuit, quæ cenſet ipſum tangibilis cognoſcẽdi vim habere, ſed eam quæ æqualem habet cum ipſa poteſtatẽ , quæ tangibile omne a tactu cognoſci vult . Cum tangens autem demonſtrarit ex ijs quæ ante dicta fuerunt,ipſum animalis corpus,& alio quoq; modo idem demõſtrat , ex eo , ſi debeat ſeruari animal , quatenus animal ſimpliciter neq; enim quatenus videndi , ſimpliciter, aut audiendi,aut guſtandi vim habet Quod enim huiuſmodi & ſenſuum quoq; eorum indiget,quæ per medium fiunt . quatenus autem animal ſimpliciter , tactu ſolum eget.quo et poſſibiles qualitates percipiat.a quibus omnis ſecundum ſubſtantiam perficitur ortus , & interitus,& ſalus. Ita vt & hæc ratio ſit , cum paſſibile ſit,tãquam genitum & generabilia ſemper corpora iudicando tangat,pati neceſſe eſt ab ipſis iuxta paſſibiles qualitates,aut moderate,aut immoderate ,quod autem ita patitur,aut ſeruatur , aut corrumpitur , perſequens quidem mediocritatem,fugiens autem quod non moderatum,propter iudicantem naturam . Quod autem in inſecutione moderatæ paſſionis , a vitationeq; immoderatæ ſeruatur, tangens eſſe neceſſe eſt. Paſſibiliũ nanq; , vt dictum fuit , qualitatum tangendarum vim habet,ipſum cognoſcens . Ipſum itaq; animal tangens eſſe,neceſſe eſt:& differt qui nunc dictus fuit ſyllogiſmus a priori,cum ex ſalute animalium argumentetur, ſilleq; iuxta ipſam tangibilis, tanquam tangibilis percipientem cognitionem id demonſtret. At & tertiã quoque addit rationem, quemadmodum oportet omnino ipſum animal tangens eſſe, cum talis exiſtens ex perceptione medio carent animalia iudicare poſſint . Ipſum animal ex neceſſitate,quæ abſq; medio ei accidunt,ſentire oportet,et quibus,aut ſeruatur,aut perit in primis, quodq; quæ ei abſq; medio accidunt, cognoſcere poteſt,tangens eſt,ipſum itaq; animal tangens. Taliſq; & tertia quoq; ratio eſt. Senſus autem per media cognoſcentes adiuncti fuerunt, propter manifeſtã diſtinctionem , eorum quæ ſine medio iudicant. hoc eſt , tactus atq; guſtus. Ex appoſitione enim eorum , qui per medium magis cognoſcimus,quinam ij ſunt, qui ſine medio. propter quos tertiæ rationi ſecundam coniungit, non vicinitate ſolum tactus vtens,ſed & adiutore ipſo ad ipſum viuere. Quod enim tangens , & proximum, & poſitum iuxta ipſum tangibile,oportet ſenſum habere. Niſi enim habuerit ſenſum,neq; poterit, eam quidem fugere,hæc autem accipere. Tertiæ autẽ hæc cõcluſio eſt,id impoſſibile erit ſeruari, quæ proxime cõcluſioni ſecundæ rationis accepta fuit.

QVAPROPTER *& guſtus eſt , tanquam tactus quidam. nutritionis nanq; eſt,nutritio aũt corpus tangibile.*

SONVS *autẽ & color, & odor non nutriunt.neq; faciunt,neq; accretionem,neq; decretionem . Quare & guſtũ neceſſe tactum eſſe quendam. quia tangibilis, atq; nutriendi vim habentis ſenſus eſt.* 64. particula.

Alia hæc eſt ratio ,quæ idem concludit, quod omnino tangens eſſe oportet ipſum animal , quæ haud ab eo,qui proprie dicitur tactus,excitata fuit,ſed a guſtu. & non amplius ab ijs,quæ paſſibiles appellantur qualitates.ſed ex conſtitutione quadam,quæ cum humoribus. Corrumpunt enim animal,& ſeruant ,præcipue quidem paſſiones ſenſibilium,iuxta ipſum tactum calidum,exempli gratia,& frigidum,& quæ his cognata, non tanquam animal ſimpliciter,ſed tanquam paſſibile.Quod autem cum humore,cuius percipiendi guſtus vim habet , quatenus animal aut ſeruat,aut perdit . Nutriri enim neceſſe eſt ipſum animal , & quia animal eſt, eam habere vim , vt quod cum humore quoq; iudicet propter receptionem quidem conuenientis,vitationem autem eius,quod alienum eſt. Corporeum autem,& tangibile eſt omne id,quod cum humore,non quatenus cum humore ,ſed quatenus non ſine tangibili eſt,quod cum humore . Quia igitur & in tangibili quoq; eſt,& quod cum humore non ſolum tanquam guſtabile,ſed & tanquam tangibile quoq; incidit.ita vt guſtus hac ratione ſit tactus. Quoniam itaque & guſtus propter ipſum eſſe pertinet ad animalia, non ſine tactu autem guſtus eſt,quæ indigent guſtu,habebunt non ſolum hunc,ſed & tactum omnino . Atq; collectum id & nunc quoq; fuit ratione,non ab ipſo tactu præcipuo ſimpliciter,ſed & a guſtu,tanquam & is neceſſarius ad ſalutem animalibus ſit. Et quandoquidẽ non ſecundum ſe ipſum guſtus tactus eſt , ſed quia non ſine tactu ſit,id autem quandoquidem et cum humore, & guſtabile omnino in ipſo tangibili, guſtum, quemadmodum tactum eſſe enunciat . Sed non confeſtim tactum,exacte nunc tractans,& cauſam inſerens,quoniã ſecundum ipſum guſtus non ipſius tangibilis , ſed nutritionis eſt,nutritio autem ipſum corpus tangibile,ſed nõ quatenus tãgibile,ſed quatenus cum humore. Rurſus autem ex comparatione oppoſiti, notum facit,q; ipſum nutriens omnino in tangibili exiſtit . Quod enim non tangibile,ſed quod per medium alterius cognoſcitur, vt color, & ſonus, & quod odorabile , haud nutrire inquit,neq; accretionẽ facere, neq; decretionem. Nanq; & accretio, vt iam antea dictum fuit , & decretio,nutritiones quædã ſunt.altera quidem dum ſuperatur defluxus,altera vero dum ſuperat. quare iuxta conuerſionem exiſtunt , quæ cum oppoſitione dicitur. Si ea quæ non ſine medio cognoſcuntur , nõ nutriunt, ipſum nutriens in ijs quæ ſine medio cognoſcuntur , ex neceſſitate ineſt. Hac itaq; ratione rurſum concludit, illud, et guſtum tactum quendam eſſe, ex illa particula, Expõ.

quendam, demonſtrans idem, quod & ex eo, quemadmodum manifeſtabat. Quandoquidem ipſius nutrientis præcipue guſtus eſt. Contingit autẽ ipſum nutriens omnino & tangibile quoq; eſſe.

HI QVIDEM *igitur neceſſarij animali. & manifeſtum q. haud pote eſt ſine tactu eſſe animal.*

Tanquam ad ipſum eſſe ſpectantes. Alter quidem quia in primis ſeruandi, atq; corrũpendi vim habent paſſibiles qualitates, quas tactus percipere poteſt. Guſtus autem quæ nutriunt iudicat quorum etiam ſemper propter ipſum eſſe animal indiget. propter continuum particularum deflexum.

ALII *uero ipſius bene cauſa & generi animalium iã, non cuicunq;, ſed quibuſdam, ut progredienti neceſſe eſt ineſſe. Si enim debet ſeruari, non ſolum oportet tangens ſentire, ſed & procul.*

65. particula. ID AVTEM *eſſet, ſi per medium ſentiens eſſet, quia illud quidem a ſenſibili patiatur, atq; mouentur, id autem ab eo. quemadmodum & ipſum mouens ſecundum locum, uſque ad ipſum mutari facit, & impellens alterum facit, ita ut impellat. & eſt per medium motus, & primum quidem mouẽs, impellit cum non impellatur, extremum autem ſolum impellitur, non impellens. Mediũ uero ambo. multa autem media.*

Expõ. Qui quidem enim dicti ſunt, quo ipſum animal quacunque ratione ſit: & quia ſine eis animal eſſe non poſſit: ſpectant. Illis autem tribus, vel ſecundum naturam animalia quædam priuata ſunt. Aliaq; quæ vel præter naturam priuata fuere, nihilo minus animalia ſunt. Quippe cum non quo ſint, ipſis hi ſenſus neceſſarij exiſtant: ſed ipſius bene cauſa, adſint. Quo & præſtantioribus ſenſibus agãt: aut tanq; ijs, qui a ſenſilibus pcutiãtur: quia & p alia media ab ijs moueatur: ſed ijs, qui maiorẽ agẽdi vim habeãt: animalq; nõ ſimpliciter, ſed exactius pficiãt. Quod aut id qđ accidit, dixit. Idq; Ariſto. ex eo, quod progrediendi vim habet, tanquã præſtantius ſit, confirmat. Quod nanq; maiori interuallo ad proprij, atq; conuenientis finis adeptionem accedit: quodq; inter plura finem ſuum venatur: ſuaq; ſponte ad id commouetur, eo perfectius exiſtit: quod cum in aliquo anguſtius permaneat: vt plurimum forte fortuna ſuum finem aſſequitur. Aut & quod intereundi vim habet. Ita, vt haud pote ſit, præcognoſcere, quod procul abeſt, antequã ſeſe admouerit, quod apparet. Quo id quidem ſeruetur: illud autem attrahat. Hæc itaq; ratio eſt, quæ ex forma, atque bono, quod honore dignius ex illis tribus, horum duorũ reſpectu indicat. Atque deinceps ſequitur, & tanquam neceſſarios illos indicat. Neceſſarij nanq; vel hi quoq; ſunt: licetq; haud tanquam animali ſimpliciter: at tanquam animali illi, quod progrediendi vim habeat. Si conſeruari debeat illa progrediendi vis: quæ ſenſibus illis quoque eget, qui per aliquod medium percipiendi vim habẽt. Quoniam quod haud ex appetitione in ea, quæ pernicioſa ſunt improuide, temereq; delatum collectim incidit, aliquando corrumpitur. Neceſſarij itaq; & hi quoque ſunt. Verum quia vitæ forma quadam præſtantiori, & tanquam ij qui vitæ præſtantioris ſeruandæ vim obtinet, illud neceſſarium habent, maiori honore digni ſunt. Patefecit autem & qua ratione fiat ſenſus ille per media: nequaquam ea prętergrediens, quæ propoſita ſunt. Quo quod ex eis minorem patiendi, atque maiorem agendi vim habet, oſtendat. Magis enim ſenſus illi afficiuntur: magisq; patiuntur, qui ſine medio a ſenſibilibus percutiuntur. Minus autem patiuntur, quibus non ſine medio id accidit. Quia haud confeſtim ab eo, quod primo mouet, percutiuntur. Quippe minorem patiendi vim habent: magis agere poſſunt. Affectio nãque, paſſioue quæ multum poſſit, actionem iudicandi vim obtinentem tenuem, atq; obſcuram facit. At cum & hæc ipſe quoq; demonſtrarit: primum ipſum mouens inquit, in tribus illis ſenſibus, haud in id quod ſentiendi vim habet, abſq; medio agit. Sed in aliud perfecto, hoc eſt, in ipſum medium. A quo ſane medio, quod ſentiendi vim habet ita mouetur: vt ipſum haud valde patitur. Quemadmodum illud patitur, quod ſine medio a primo ipſo agente percutitur. Neq; enim quia in aliud prius agit ipſum primo mouens, ideo haud & in id, quod ſentiendi vim habet, ab eo motus pertranſit. Ita, vt quiſpiam ſibi fingat, nos nequaquam primum illud mouens ſentire: quippe cum haud perueniat actio quæ mouet ab eo, ad nos. Exponit itaq; qua ratione pertranſit: atq; id exemplis agit. Multa nanq;, quæ eam habent vim vt moueant, quæ proxime tangunt: per ea alia mouent, quæ haud prætere a tangunt. Quemadmodum manus per vectem lapidem impellit: iſq; per aliũ & alium impellit, qui longius abeſt. Qui nanque primo eum impulit, qui in medio collocatus erat, eam obtinet facultatem, vt vel huic deinceps mouendi uim largiatur. Interdumq; & hunc alius mouet. Vniuerſaliter itaq; quod ſecundum locum mouet, mutare cenſet.

Deſunt nonnulla.

Opusq; eſt, dictioni illi, quemadmodum ipſum mouens ſecundum locum ad illud vſque mutari facit, adiũgere, ac cum continuitate legere, & ipſum impellens alterum facit: ita ut impellat. Ita, vt quod dicitur ſit: quẽadmodum omne mouens ſecundum locum cuiuſmodi & ipſum impellens, mutari facit, quod proxime mouetur: adeo vt & ipſum aliud aliquid impellat, ſiue aliquando, ſiue etiam omnino id fiat. Quando contingit per aliquod medium, quod proxime moueatur, ab eo quod primo moueat, & alterius impulſum fieri. Ita tamen, vt primum mouens immobile ex ſe maneat. Quemadmodum cum anima corpus moueat: id autẽ ab anima quidem moueatur: calamum vero moueat: et ipſum quidem mouere in primo, atq; medio conſpiciatur: ipſum vero moueri in medio, atq; tertio. Ita, vt primum ſolum moueat: tertium ſolum moueatur: medio vtrunq; datum ſit. Sin autem & ipſe calamus, qui mouetur, aliud aliquid moueat, plura erunt media. & plura quæ ſimul mouẽãt, ac moueantur. Ex extremis autem, ipſum quidem primum ſolum mouet. vltimũque ſolum mouetur.

ITA IN *alteratione. præterquam quod manentia in eodem loco alterat. ut ſi in ceram tingeret aliquis eo uſq; motus eſſet, quouſq; tingeret. Lapis autem nihil: ſed aqua procul uſq;. Aer uero plurimum mouetur, & facit, & patitur, ſi maneat: & unus ſit. Ideo & de refractione melius, aut uiſum exeuntem refringi: aeremq; pati a colore, & figura, donec unus ſit. In leui autem eſt unus. Ideoq; rurſum & is uiſum*

ſum mouet,quemadmodum ſi quæ in cera nota eſt.ſuccederet ad finem uſq;.

Primum alterans alterat, non ſolum quod proxime ab eo mouetur.

Tota fere huiuſce particulæ expoſitio deſideratur.

66.particula. QVOD *autem haud pote eſt,ſimplex eſſe animalis corpus,manifeſtum.Dico autem,ut igneum,aut aereum. Sine tactu enim, neq; unum alium ſenſum contingit habere. Corpus nanq; quod tangendi uim habet,animatum omne, quemadmodum dictum fuit.Alia uero præter terram, ſenſoria quidem eſſe poſſunt. Omnia uero, quia per aliud ſentiuntur faciunt ſenſum: & per ea quæ media ſunt. Tactus autem,quia ipſa tāgit,eſt.Ideoq; & omne id habet. Licetque alia ſenſoria, tactu ſentiant: attamen per alia. Is autem uidetur ſolus per ſeipſum. Quare ex huiuſmodi quidem elemētis,nullum eſſe poſſet corpus animalis neq; ſane terreum.*

Expō. Manifeſte in ipſa prima huiuſce particulæ ꝓpoſitione,quod ſuum ſit propoſitū philoſophus determinat. Quod eam vim ſortiri debet, vt oſtendat, nullum eſſe corpus ſimplex,quod ſenſum habeat. Id autē eſt quod neque animal ſit. Omne nanq; animal ſentiendi vim adeptum eſt. Nam cum tria ſimplicia corpora ſint:diuinum quidem illud ab omni ſenſu philoſophus liberat. Neq; de eo,ſibi quicquam hoc in loco dicendum propoſuit. Quandoquidem de ea anima ſibi vel a principio verba facienda ſtatuit:quę immortalibus animalibus reperitur. De vnoquoq; autem aliorum illorum corporum aliquid ſermonis habet. Nam non ſolum quod admodum pure ſimplex manet, tactum non habebit:ſed neque cum alijs commiſtum admodum ſuperabit:quemadmodum in plantis terra. Qua itaque ratione philoſophus demonſtrat? Omne ſane animal ſtatuit, vt & iam demonſtratum fuit, omnino tactum habere:nullumq; ſimplex tangendi vim poſſidere. Idque tanq̄ id quod haud adhuc in his demonſtratū fuerit,confirmat:de vnoquoque que, ſimplicium illorum corporum,quæ infra lunæ globum reperiuntur, verba faciēs. Igneumq;, atque aerium, et aqueum corpus hoc in loco concedit, ſenſorium fieri: verum nequaquam eis tangendi vim concedere vult. Terram vero vel ſuperantem nequaquā ſentiendi vim adipiſci vult. Concedit autem igneum illud, haud quia ei videatur: ſed forſan quia a Platone dictum fuit. Ille nanq; viſui, igneum illud aſcribit.quemadmodum Ariſtoteles noſter aquam. Quoniam, vt ipſe in ſecundo libro dixit: ignis ex ſe,quia corrumpendi vim obtinet, ſenſorium fieri non poteſt. Vbique autem fit,dum cum alijs commiſcetur. Quod ſane & ibi.

Deſiderantur quædam.

Confeſtim a tangibili diſſolui, cum tenuium partiū ſit. Quod nanque tenuium partium exiſtit. facile patitur. Ideoq; quæcunq; elementa tenuium partium exiſtunt ſenſoria fiunt. At non ſine medio ſenſilium cognoſcendorum vim habent: ſed per aliquod medium eorum percipiendorum vim obtinet. Quod eam ob cauſam fit, ne ſi affectio immoderata ijs, cum facile pati queant, adſit:quod propter partium tenuitatem eis datum eſt:in appulſu illo ſenſilium, qui ſine medio fiat:cum omnino aliquid in ſenſorium agant, deſtruant, atque corrumpant actionem vim ſentiēdi habentem. Haud igitur ſentiendi vim habebunt. Nam quæ ſentiendi vim habent:quia ipſa ſenſilia tangant, id ipſum, quod dicuntur,hoc eſt, vim ſentiendi habentia ſunt.Quia ſcilicet iudicando, atq; abſq; vllo medio ijs cuncta ſint. Vnde nomen quoque ſortita ſunt. Prima nanq; vocabuli poſitio,in ijs collocata eſt, quæ prope ſita ſunt:vt & in naturali auditione determinatum fuit. Quorum extrema ſimul ſint.Licet neque viuentia neque ſentientia ſint,quæ ita prope collocata. Tactus autem qui tanquam ſenſus habetur, actio quædam eſt, quæ iudicandi vim habet.Nomen autem & is ſortitus ex iuxta,poſitione eſt:quæ ſines ipſorum prope poſitorum ſtatuit. Cognitio nanq; illa vim ſentiendi habēs, quę per aliud medium fit:cum ad ipſum ſenſile ſeſe adijciat:& ipſa quoque ex illo appulſu, tactus quidam videri poſſet. Haud tamē proprie,neque ſimpliciter. Neque enim extrema eius quod ſentiendi vim habet, & ipſius ſenſilia tunc ſimul ſunt.

Deſiderantur pauca quædam.

Quandoquidem & in ſenſu,qui ſentendi vim habeat,quod præcipuum eſt, collocatur. Non autem in carne,neque in neruis,neq; in aliqua particula,quę proxime quod tangi debet,tangat. Sed in ea, quæ quod tāgi debet, per hæc media percipere valet. Quoniam ipſum medium haud extra exiſtit: quemadmodum in pręſtantioribus illis ſenſibus. Sed viuax, atque propria pars ipſius viuentis corporis eſt. Ita, vt licet haud primo, at ſecundo loco ſentiendi vim habeat,et ipſum per quod. Abſque vlloq; medio dicitur coniunctio eius quod ſentiendi vim habeat,cum ipſo ſenſili in hoc. Cōcludit itaque philoſophus,quod ex elementis illis,quæ tenuium ſunt partium,licet quædam ſenſoria ſint haud tamen huiuſmodi ſenſorium fierent, cuiuſmodi totius animalis corpus eſt. Sed cuiuſmodi ſenſoriū illud,quod iuxta aliquā particulam exiſtit.vt quod cernendi, aut audiendi facultatem obtinuit. Nam iuxta aliquam particulam exiſtit. Quod autem per totum corpus extenditur,id omnino eſt,quod tangendi uim habet. Quod uero tangendi uim habet,ſolidum eſſe oportet, vt dictum fuit,neque tenus parteis habere. At quatenus ad ſermonem hunc ſpectat,terreſtre nullum prohibetur, quia tangendi uim habeat. Ideoq; quod reliquum eſt, quod neque ipſum terreſtre,aut quatenus omnino ſimplex,aut quatenus valde ſuperans,huiuſmodi ſit,demōſtrat,inquiens.

OMNIVM *enim tactus tangibilium eſt, tanquam medietas.& recipiendi uim habet ſenſorium,non ſolum quot differentiæ terræ ſunt.Sed & calidi,& frigidi,& actionum tangibilium cunctorum.& propter id,oſsibus,& capillis,& huiuſmodi particulis,non ſentimus:quoniam terræ ſunt.& plāte propter id,nullum habent ſenſum:quoniam terræ ſunt. Sine tactu autem nullus potis eſt alius adeſſe.Id autem ſenſorium,non eſt neq; terræ,neq; alius ex elementis ullius.*

MANIFESTVM *itaq; quod neceſſe eſt, ſolo hoc* 67.particula. *priuata ſenſum animalia,mori.Neq; enim hunc habere pote eſt,nō animal.Neq; quod animal ſit,alium habere neceſſe præter hunc.Et propter id,alia quidem ſenſilia excellentijs non*

quendam, demonſtrans idem, quod & ex eo, quemadmodum manifeſtabat. Quandoquidem ipſius nutrientis præcipue guſtus eſt. Contingit autẽ ipſum nutriens omnino & tangibile quoq; eſſe.

HI QVIDEM *igitur neceſſarij animali. & manifeſtum q, haud pote eſt ſine tactu eſſe animal.*

Tanquam ad ipſum eſſe ſpectantes. Alter quidem quia in primis ſeruandi, atq; corrũpendi vim habent paſſibiles qualitates, quas tactus percipere poteſt. Guſtus autem quæ nutriunt iudicat quorum etiam ſemper propter ipſum eſſe animal indiget. propter continuum particularum deflexum.

ALII *uero ipſius bene cauſa & generi animalium iã, non cuicunq;, ſed quibuſdam, ut progredienti neceſſe eſt ineſſe. Si enim debet ſeruari, non ſolum oportet tangens ſentire, ſed & procul.*

65. particula. ID AVTEM *eſſet, ſi per medium ſentiens eſſet, quia illud quidem a ſenſibili patiatur, atq; mouentur, id autem ab eo. quemadmodum & ipſum mouens ſecundum locum, uſque ad ipſum mutari facit, & impellens alterum facit, ita ut impellat. & eſt per medium motus, & primum quidem mouẽs, impellit cum non impellatur, extremum autem ſolum impellitur, non impellens. Mediũ uero ambo. multa autem media.*

Expõ. Qui quidem enim dicti ſunt, quo ipſum animal quacunque ratione ſit: & quia ſine eis animal eſſe non poſſit: ſpectant. Illis autem tribus, vel ſecundum naturam animalia quædam priuata ſunt. Aliaq; quæ vel præter naturam priuata fuere, nihilo minus animalia ſunt. Quippe cum non quo ſint, ipſis hi ſenſus neceſſarij exiſtant: ſed ipſius bene cauſa, adſint. Quo & præſtantioribus ſenſibus agãt: aut tanq; ijs, qui a ſenſilibus ꝑcutiãtur: quia & ꝑ alia media ab ijs moueatur: ſed ijs, qui maiorẽ agẽdi vim habeãt: animal q; nõ ſimpliciter, ſed exactius ꝑficiãt. Quod aut id q̃d accidit, dixit. Idq; Ariſto. ex eo, quod progrediendi vim habet, tanquã præſtantius ſit, confirmat. Quod nanq; maiori interuallo ad proprij, atq; conuenientis finis adeptionem accedit: quodq; inter plura finem ſuum venatur: ſuaq; ſponte ad id commouetur, eo perfectius exiſtit: quod cum in aliquo anguſtius permaneat: vt plurimum forte fortuna ſuum finem aſſequitur. Aut & quod intereundi vim habet. Ita, vt haud pote ſit, præcognoſcere, quod procul abeſt, antequã ſeſe admouerit, quod apparet. Quo id quidem ſeruetur: illud autem attrahat. Hæc itaq; ratio eſt, quæ ex forma, atque bono, quod honore dignius ex illis tribus, horum duorũ reſpectu indicat. At quę deinceps ſequitur, & tanquam neceſſarios illos indicat. Neceſſarij nanq; vel hi quoq; ſunt: licetq; haud tanquam animali ſimpliciter: at tanquam animali illi, quod progrediendi vim habeat. Si conſeruari debeat illa progrediendi vis: quæ ſenſibus illis quoque eget, qui per aliquod medium percipiendi vim habẽt. Quoniam quod haud ex appetitione in ea, quæ pernicioſa ſunt improuide, temereq; delatum collectim incidit, aliquando corrumpitur. Neceſſarij itaq; & hi quoque ſunt. Verum quia vitæ forma quadam præſtantiori, & tanquam ij qui vitæ præſtantioris ſeruandæ vim obtinet, illud neceſſarium habent, maiori honore digni ſunt. Patefecit autem & qua ratione fiat ſenſus ille per media: nequaquam ea prętergrediens, quæ propoſita ſunt. Quo quod ex eis minorem patiendi, atque maiorem agendi vim habet, oſtendat. Magis enim ſenſus illi afficiuntur: magisq; patiuntur, qui ſine medio a ſenſibilibus percutiuntur. Minus autem patiuntur, quibus non ſine medio id accidit. Quia haud confeſtim ab eo, quod primo mouet, percutiuntur. Quippe minorem patiendi vim habent: magis agere poſſunt. Affectio nãque, paſſioue quæ multum poſſit, actionem iudicandi vim obtinentem tenuem, atq; obſcuram facit. At cum & hæc ipſe quoq; demonſtrarit: primum ipſum mouens inquit, in tribus illis ſenſibus, haud in id quod ſentiendi vim habet, abſq; medio agit. Sed in aliud perfecto, hoc eſt, in ipſum medium. A quo ſane medio, quod ſentiendi vim habet ita mouetur: vt ipſum haud valde patitur. Quemadmodum illud patitur, quod ſine medio a primo ipſo agente percutitur. Neq; enim quia in aliud prius agit ipſum primo mouens, ideo haud & in id, quod ſentiendi vim habet, ab eo motus pertranſit. Ita, vt quiſpiam ſibi fingat, nos nequaquam primum illud mouens ſentire: quippe cum haud perueniat actio quæ mouet ab eo, ad nos. Exponit itaq; qua ratione pertranſit: atq; id exemplis agit. Multa nanq;, quæ eam habent vim vt moueant, quæ proxime tangunt: per ea alia mouent, quæ haud præterea tangunt. Quemadmodum manus per vectem lapidem impellit: ſic per aliũ & alium impellit, qui longius abeſt. Qui nanque primo eum impulit, qui in medio collocatus erat, eam obtinet facultatem, vt vel huic deinceps mouendi vim largiatur. Interdumq; & hunc alius mouet. Vniuerſaliter itaq; quod ſecundum locum mouet, mutare cenſet.

Deſunt nonnulla.

Opusq; eſt, dictioni illi, quemadmodum ipſum mouens ſecundum locum ad illud vſque mutari facit, adiũgere, ac eum continuitate legere, & ipſum impellens alterum facit: ita ut impellat. Ita, vt quod dicitur ſit: quẽadmodum omne mouens ſecundum locum cuiuſmodi & ipſum impellens, mutari facit, quod proxime mouetur: adeo vt & ipſum aliud aliquid impellat, ſiue aliquando, ſiue etiam omnino id fiat. Quando contingit per aliquod medium, quod proxime moueatur, ab eo quod primo moueat, & alterius impulſum fieri. Ita tamen, vt primum mouens immobile ex ſe maneat. Quemadmodum cum anima corpus moueat: id autẽ ab anima quidem moueatur: calamum vero moueat: et ipſum quidem mouere in primo, atq; medio conſpiciatur: ipſum vero moueri in medio, atq; tertio. Ita, vt primum ſolum moueat: tertium ſolum moueatur: medio vtrunq; datum ſit. Sin autem & ipſe calamus, qui mouetur, aliud aliquid moueat, plura erunt media. & plura quæ ſimul moueãt, ac moueantur. Ex extremis autem, ipſum quidem primum ſolum mouet. vltimũque ſolum mouetur.

ITA IN *alteratione. preterquam quod manentia in eodem loco alterat. ut ſi in ceram tingeret aliquis eouſq; motus eſſet, quouſq; tingeret. Lapis autem nihil: ſed aqua procul uſq;. Aer uero plurimum mouetur, & facit, & patitur, ſi maneat: & unus ſit. Ideo & de refractione melius, aut uiſum exeuntem refringi: aeremq; pati a colore, & figura, donec unus ſit. In leui autem eſt unus. Ideoq; rurſum & is uiſum*

ſum mouet, quemadmodum ſi quæ in cera nota eſt, ſuccederet ad finem uſq;.

Primum alterans alterat, non ſolum quod proxime ab eo mouetur.

Tota fere huiuſce particulæ expoſitio deſideratur.

66. particula. Q V O D *autem haud pote eſt, ſimplex eſſe animalis corpus, manifeſtum. Dico autem, ut igneum, aut aereum. Sine tactu enim, neq; unum alium ſenſum contingit habere. Corpus nanq; quod tangendi uim habet, animatum omne, quemadmodum dictum fuit. Alia uero præter terram, ſenſoria quidem eſſe poſſunt. Omnia uero, quia per aliud ſentiuntur faciunt ſenſum: & per ea quæ media ſunt. Tactus autem, quia ipſa tãgit, eſt. Ideoq; & omne id habet. Licetque alia ſenſoria, tactu ſentiant: attamen per alia. Is autem uidetur ſolus per ſeipſum. Quare ex huiuſmodi quidem elemẽtis, nullum eſſe poſſet corpus animalis neq; ſane terreum.*

Expō. Manifeſte in ipſa prima huiuſce particulæ ꝓpoſitione, quod ſuum ſit propoſitũ philoſophus determinat. Quod eam vim ſortiri debet, vt oſtendat, nullum eſſe corpus ſimplex, quod ſenſum habeat. Id autẽ eſt quod neque animal ſit. Omne nanq; animal ſentiendi vim adeptum eſt. Nam cum tria ſimplicia corpora ſint: diuinum quidem illud ab omni ſenſu philoſophus liberat. Neq; de eo, ſibi quicquam hoc in loco dicendum propoſuit. Quandoquidem de ea anima ſibi vel a principio verba facienda ſtatuit: quę immortalibus animalibus reperitur. De vnoquoq; autem aliorum illorum corporum aliquid ſermonis habet. Nam non ſolum quod admodum pure ſimplex manet, tactum non habebit: ſed neque cum alijs commiſtum admodum ſuperabit: quemadmodum in plantis terra. Qua itaque ratione philoſophus demonſtrat? Omne ſane animal ſtatuit, vt & iam demonſtratum fuit, omnino tactum habere: nullumq; ſimplex tangendi vim poſſidere. Idque tanq; id quod haud adhuc in his demonſtratũ fuerit, confirmat: de vnoquoque que, ſimplicium illorum corporum, quæ infra lunæ globum reperiuntur, verba faciẽs. Igneumq;, atque aerium, et aqueum corpus hoc in loco concedit, ſenſorium fieri: verum nequaquam eis tangendi vim concedere vult. Terram vero vel ſuperantem nequaquã ſentiendi vim adipiſci vult. Concedit autem igneum illud, haud quia ei videatur: ſed forſan quia a Platone dictum fuit. Ille nanq; viſui, igneum illud aſcribit. quemadmodum Ariſtoteles noſter aquam. Quoniam, vt ipſe in ſecundo libro dixit: ignis ex ſe, quia corrumpendi vim obtinet, ſenſorium fieri non poteſt. Vbique autem ſit, dum cum alijs commiſcetur. Quod ſane & ibi.

Deſiderantur quædam.

Confeſtim a tangibili diſſolui, cum tenuium partiũ ſit. Quod nanque tenuium partium exiſtit. facile patitur. Ideoq; quæcunq; elementa tenuium partium exiſtunt ſenſoria fiunt. At non ſine medio ſenſilium cognoſcendorum vim habent: ſed per aliquod medium eorum percipiendorum vim obtinet. Quod eam ob cauſam ſit, ne ſi affectio immoderata ijs, cum facile pati queant, adſit: quod propter partium tenuitatem eis datum eſt: in appulſu illo ſenſilium, qui ſine medio fiat: cum omnino aliquid in ſenſorium agant, deſtruant, atque corrumpant actionem vim ſentiẽdi habentem. Haud igitur ſentiendi vim habebunt. Nam quæ ſentiendi vim habent: quia ipſa ſenſilia tangant, id ipſum, quod dicuntur, hoc eſt, vim ſentiendi habentia ſunt. Quia ſcilicet iudicando, atq; abſq; vllo medio ijs cuncta ſint. Vnde nomen quoque ſortita ſunt. Prima nanq; vocabuli poſitio, in ijs collocata eſt, quæ prope ſita ſunt: vt & in naturali auditione determinatum fuit. Quorum extrema ſimul ſint. Licet neque viuentia neque ſentientia ſint, quæ ita prope collocata. Tactus autem qui tanquam ſenſus habetur, actio quædam eſt, quæ iudicandi vim habet. Nomen autem & is ſortitus ex iuxta poſitione eſt: quæ fines ipſorum prope poſitorum ſtatuit. Cognitio nanq; illa vim ſentiendi habẽs, quę per aliud medium fit: cum ad ipſum ſenſile ſeſe adijciat: & ipſa quoque ex illo appulſu, tactus quidam videri poſſet. Haud tamẽ proprie, neque ſimpliciter. Neque enim extrema eius quod ſentiendi vim habet, & ipſius ſenſilia tunc ſimul ſunt.

Deſiderantur pauca quædam.

Quandoquidem & in ſenſu, qui ſentendi vim habeat, quod præcipuum eſt, collocatur. Non autem in carne, neque in neruis, neq; in aliqua particula, quę proxime quod tangi debet, tangat. Sed in ea, quæ quod tãgi debet, per hæc media percipere valet. Quoniam ipſum medium haud extra exiſtit: quemadmodum in prę ſtantioribus illis ſenſibus. Sed viuax, atque propria pars ipſius viuentis corporis eſt. Ita, vt licet haud primo, at ſecundo loco ſentiendi vim habeat, et ipſum per quod. Abſque vlloq; medio dicitur coniunctio eius quod ſentiendi vim habeat, cum ipſo ſenſili in hoc. Cõcludit itaque philoſophus, quod ex elementis illis, quæ tenuium ſunt partium, licet quædam ſenſoria ſint haud tamen huiuſmodi ſenſorium fierent, cuiuſmodi totius animalis corpus eſt. Sed cuiuſmodi ſenſoriũ illud, quod iuxta aliquã particulam exiſtit. vt quod cernendi, aut audiendi facultatem obtinuit. Nam iuxta aliquam particulam exiſtit. Quod autem per totum corpus extenditur, id omnino eſt, quod tangendi uim habet. Quod uero tangendi uim habet, ſolidum eſſe oportet, vt dictum fuit, neque tenus parteis habere. At quatenus ad ſermonem hunc ſpectat, terreſtre nullum prohibetur, quia tangendi uim habeat. Ideoq; quod reliquum eſt, quod neque ipſum terreſtre, aut quatenus omnino ſimplex, aut quatenus valde ſuperant, huiuſmodi ſit, demõſtrat, inquiens.

O M N I V M *enim tactus tangibilium eſt, tanquam medietas. & recipiendi uim habet ſenſorium, non ſolum quot differentiæ terræ ſunt. Sed & calidi, & frigidi, & actionum tangibilium cunctorum. & propter id, oſſibus, & capillis, & huiuſmodi particulis, non ſentimus: quoniam terræ ſunt. & plãtæ propter id, nullum habent ſenſum: quoniam terræ ſunt. Sine tactu autem nullus potis eſt alius adeſſe. Id autem ſenſorium, non eſt neq; terræ, neq; alius ex elementis ullius.*

M A N I F E S T V M *itaq; quod neceſſe eſt, ſolo hoc priuata ſenſum animalia, mori. Neq; enim hunc haberr pote eſt, nõ animal. Neq; quod animal ſit, alium habere neceſſe præter hunc. Et propter id, alia quidem ſenſilia excellentijs non* 67. particula.

corrumpunt ipſum anim al,ut color,& ſonus, & odor:ſed ſolum ſenſoria.Niſi ſit ſecundum accidens.ut ſi ſimul cum ſono impulſio fiat,& percußio.Et ab ijs quæ cernuntur, atq; odore:alia moueantur:quæ tactu corrumpant.Saporq; præterea ſi ſimul contingit, ut tangendi uim habeat, ea ratione corrumpit.Tangibilium autem exceſſus,ut calidorum,& frigidorum,& durorum,deſtruit ipſum animal.

68.particula. C V I V S C V N Q V E *quidem enim ſenſibilis exceſſus euertit ſenſorium.Quare & ipſum tactile tactum.Hoc autẽ determinatum eſt ipſum uiuere.Sine enim tactu demonſtratũ fuit,quod impoßibile eſſe animal.Ideo tangibilium ſuperlatio non ſolum ſenſorium corrumpit:ſed & ipſum animal.Quoniam neceſſe ſolum habere hunc.*

Expõ. Tactus quidem enim, eam huius vitæ actionem indicat,quæ indicandi vim habet.Senſorium autem inſtrumentum,quod ei ſubiectum eſt.Medietas autem et omnis actio vim cognoſcendi habens exiſtit:quæ oppoſitorum percipiendorũ vim obtinet.Quę cum vna cum inſtrumento agit, opus eſt & ipſum inſtrumentũ erga affectionem illam contrariam, quæ ab oppoſitis in ipſo fit,medio modo ſeſe habere.Ita, vt nihil magis ad hanc,quã ad illam uergat.Sed eodem modo vtranque reſpiciat. Quo medietas quidem illa, utrunque oppoſitorum eodem modo iudicat. inſtrumentum autem ipſum, cum eodem modo utriuſque affectionem recipiat,atque ad utriuſque iudicium aduocetur. Quoniam itaq;,quæ tactui ſeſe offerunt,non ſolum ſunt terreſtria:ſed nonnulla quidem terrea, ut quod ſiccum ſimul,& frigidum:alia uero aerea,quæ his oppoſita, ut calidum ſimul & humidum: & ut humidum ac frigidum aquea:vt uero ſiccum,& calidum ignea, ideo horum medietas terrea eſſe non poterit.

Deſiderantur pauca quædam.

Rurſum itaq; in ſecunda figura concluſio ſequitur.

Tangendi vim habere ſenſoriũ. Siquidem quod tangendi uim habet,medium inter calidum, & frigidum, & ſiccum,& humidum. Terra uero haud media: cum ex aliqua tantum horum parte deſignetur. Deinde & alterum adiungit huic ſyllogiſmum, tanquam conſequentem. Qui ſenſoriũ id,quod tangendi uim habet, eam habere uim cenſet, ut recipiat nõ ſolum terreſtres qualitates, ſed & eas, quæ in aliis alimentis reperiuntur Corrumpiq; præterea in illarum præſentia. Nequaquam igitur, quod eam habet uim ut tactiles omnes qualitates ſuſcipiat, terreſtre eſſe pote eſt. Quod nanque ſuſcipiendi vim habet, permanere opus eſt, in illarum omnium præſentia, quarum recipiendarum vim habeat: quo etiam recipiat. At & ex tertio idem Ariſtoteles colligit,ex perſpicuitate,atque ex inductione. Apparet enim manifeſte & ex particulis illis quæ in animalibus exiſtunt, quod quæcunq; magis abundantem habent terram,quam aliæ, ſenſus expertes ſunt. vt oſſa,quæ tamen animalium particulæ ſunt. Ita,ut terreſtre elementum, neque ſolum purum elementum, ſed & qđ quidem mixtum ſit,ſed id ſuperet.ue getando quidem agere poſſit,ſentiẽdo autem nequaquã. Huiuſmodi nanque particulæ plantis ſimiles ſunt. infert itaque philoſophus huius totius ſermonis concluſionem. Nam ſine tactu nullum animal eſſe ſtatuit. Ex iiſque quæ antea dicta fuere id accipit. Quod uero tactum, nullum unquam ex ſimplicibus conſequi queat, ex iis, quæ nunc demonſtrata fuere ſumptum fuit. Demonſtratum nanque fuit,quod neque ex terra, neq; ex alio quopiam ſimplicium illud conſtat inſtrumentũ, quod tangendi uim habet. Sed in medietate collocatum eſt. Quemadmodum enim haud terreſtre: quemadmodũ iuxta determinatas quaſdam qualitates perficitur,neq; oppoſitorum mediũ eſt:eadem ratione; neque igneũ, neque aqueum eſſe ualet. Neq; enim horum ullum in medietate perficitur. Sed in quibuſdam determinatis qualitatibus. Ac cum collegerit, nullum eſſe ex ſimplicibus ipſum animal:hoc eſt, ex iis, quæ in ortu, atque interitu collocata ſunt:qbus etiam ſenſu opus eſt, quo animalia ſint.

Pauca quædam deſunt.

Quod itaque tactũ euertit,euertit ipſum animal. At & qui tanquam hunc ſolum euertit, tanquam animal euertit Is nanq; ſolus eſt, qui tanquam animal ex neceſſitate conſtituere ualet. Alii nanq; priores tres ſenſus, habebant quidem aliquid neceſſarium & ipſi:ſed haud quatenus animalis, ſed quatenus eius animalis quod ꝓgrediendi uim habeat, cõſtituendi facultatem obtinẽt, ut iam expoſitum fuit. Senſus autem qui guſtandi poteſtatem nactus eſt, & quatenus animalis perficiendi uim habet:neceſſitatemq; intulit:quia ad nutritionem aptus eſt. Haud tamen quia qualitatem ſecundum ſubſtantiã conſtituentium cognoſcendarum præcipue vim obtineat. Conſtituendi nanque vim habent paſſibiles qualitates. Ad has autem guſtatus ſpectat, non ex ſe:ſed tantum propter eas, quæ ſapidæ ſunt. Ac quatenus cum tactu exiſtit omnino & eas, quæ paſſibiles dicuntur, cognoſcit: licet haud quatenus guſtus: ſed quatenus tactus. Solus quidem igitur tactus ex ſe vbi deſtructus fuerit, totum animalis inſtrumentum euertit. Interdum autem & ex aliis ſenſibus quiſpiam totũ quoque ſimul euertit:verum haud ſecundum ſe. Nam id tunc fit, cum accidit præter euerſionem proprii eius ſenſorii, propter aliam cauſam & quod tangendi vim habeat, deſtrui. Exempli gratia ſi ex ſtrepitu fulminis, cũ læſum fuerit inſtrumentum quod audiendi vim habeat: contingat propter collectum, atq; vehementem obſtrepẽtis ſpiritus in viuens corpus impulſum. & ipſum quoq; lædi Vbi haud propter ſonum, detrimentum illud totum ſequitur:ſed propter vehementem ſpiritus ſonandi, atque obſtrependi vim habentis in totum impulſum tangendi vim obtinentem. Qui quidem impulſus ipſum tanquã tangendi vim habens, euertit. Hac enim ratione feræ cuiuſpiam venenum linguæ adiectum, totum corrumpit. Quod haud tanquam amarum: neque quatenus guſtui offertur, omnino præſtat. Nam tunc guſtatum ſolum corrumperet. Sed quatenus ſiccus: & quatenus nullam cum eo, quod tangi debet, ſeruans ꝓportionem facit. Quę ſine et Ariſtoteles perſpicue explanat. Nam quodlibet quidem ſenſorium cenſet a propriis ſenſilibus excedentibus corrumpi:haud tamen et eam quoque ob cauſam totum animal euertere vult. Niſi ſecundum accidens, vt dictum fuit, id contingat. Quia & quod tangendi vim habet ſecundum accidẽs alia ratione deleatur. Quemadmodum de ſtrepitu dictum fuit: & quemadmodum de eo, quod guſtui ſeſe offert. At in ſono quidem cum addiderit, quod ſecundũ

accidens

accidens corrumpit auditionem:in viſu autem,& odore,indeterminate.

Deſunt quædam pauca.

Propter paſſibiliũ qualitatum immoderantiam corrumpit totum. Sed haud quemadmodum quod male olet. Ita vero & quod viſui ſeſe offert, vt flamma, nequaquam quatenus luminis, valde ſpeciem referens, & quæ cum oculo proportionem non habeat, animal corrumpit. Hac enim ratione illud tantum corrumperet, quod cernendi vim obtinet. Sed quatenus calida collectim nonnunquam accedit. Impellit autem quatenus tangibile omne id, quod tangendi vim habet. De ſapore autem dictum fuit, quonam pacto corrumpit:quoniam & ipſe ſecundũ accidens. At tangibilium exceſſus per ſe,& nõ per accidens euertit animal. Quemadmodum enim & in alijs proprium ſenſoriũ proprij ſenſibilis exceſſus perdit:ita & quod tangendi vim habet tangibilis exceſſus. Verum quando ex illa tãgẽdi facultate animali, quatenus animali ipſum adeſt eſſe: ſimul quatenus tangendi vim habens, & quatenus animal corrumpitur.

ALIOS AVTEM *ſenſus habet animal,quemadmodum dictum fuit,non ipſius eſſe cauſa:ſed ipſius bene ut uiſum.Quoniam in aere,et aqua quadam ratione intuetur. Omnino uero quoniam in pellucido.Guſtum uero,propter ipſum ſuaue,& moleſtum.Quo ſentiat,quod in nutritione, & appetat,& moueatur.Auditumq;,quo ſignificet aliquid ſibi.Linguamq; quo indicet aliquid alij.*

Quod quidem viſum,& auditum,& olfactum, non ita ipſum animal habet, vt ad eius eſſe,quatenus animal exiſtit,ſpectent:ſatis,ſuperq; ex ijs,quæ antea dicta fuere demonſtratum fuit:ſed ad ipſum bene eſſe pertinẽt. Nam animali,quatenus progrediendi vim habenti utiles hi ſenſus ſunt. Quatenus vero progrediendi vim obtinet,pfectius q̃ aĩal ſimpliciter exiſtit. At guſtus, et quatenus animali neceſſarius eſſe videtur. Nunc autẽ vna cum ijs,qui ad ipſum bene eſſe attinent, connumeratus fuit:quia vtrunque vere dici poteſt. Quoniã quo diutius animal permaneat,atque longius perduret:nõ autem quo ſimpliciter ſit, pertinet. Quoniam autem ipſum eſſe,verum eſt,& de ijs,quæ vnius horæ ſpatio exempli gratia ſint,& quacunque etiam huius particula:& de ijs,quæ annuũ aliquod tempus, & diutius etiã viuant: nutritio autem haud ad id, quod horæ alicuius interuallo ſit, ſpectat:ſed ad annuum illud eſſe: quatenus quidem omnino cum ipſo eſſe communis eſt,ea ratione cum ſenſu illo qui tangendi vim habeat, communis exiſtit. Quatenus autem haud ſimpliciter ad ipſum eſſe:ſed ad id quod longiori temporis ſpatio exiſtit,ſpectat: in quo haud ſine nutritione quidpiam degerere valet:ea ratione guſtus præſtantior,atq; pfectior tactu eſt. Quoniam quod diutius ipſum eſſe participat,perfectius etiam eſt.

TERTII LIBRI FINIS.

REGISTRVM.

aa A B C D E F G H I K L M N O P.

Omnes ſunt terni,præter aa qui eſt duernus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMÆ

1973